Paul Brusanowski

Stat şi Biserică în Vechea Românie între 1821-1925

Presa Universitară Clujeană

PAUL LUCIAN BRUSANOWSKI

STAT ŞI BISERICĂ ÎN VECHEA ROMÂNIE ÎNTRE 1821-1925

Cartea a apărut cu sprijinul
Administraţiei Fondului Cultural Naţional

Referenţi ştiinţifici:
Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu
Prof. dr. Nicolae Bocşan

Coperta I:
Stânga: Atanasie Mironescu, mitropolitul primat al României între 1909-1911
Dreapta: Pimen Georgescu, mitropolitul Moldovei între 1909-1934

Coperta IV:
Stema Principatelor Unite

© 2010 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parţială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă şi se pedepseşte conform legii.

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruţa Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

PAUL LUCIAN BRUSANOWSKI

STAT ŞI BISERICĂ ÎN VECHEA ROMÂNIE ÎNTRE 1821-1925

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2010

Părintelui Magistru Mircea Păcurariu
şi Doamnei Sale, Mioara,
dedic această carte.

CUPRINS

Introducere....9

1. Biserica Ortodoxă Română în Epoca Regulamentelor Organice (1831-1859)....11
1.1. Regulamentele Organice şi principalele lor prevederi privitoare la Biserică....13
1.1.1. Clerul superior....15
1.1.2. Clerul inferior....18
1.1.3. Reglementarea învăţământului teologic....24
1.2. Asaltul autorităţilor statale asupra Bisericii în epoca domniilor regulamentare. Controlul averilor bisericeşti....25
1.2.1. Înfiinţarea Ministerelor pentru Culte în Ţara Românească (1831) şi Moldova (1844)....26
1.2.2. Legiuiri privind administrarea averilor mănăstirilor pământene şi înfiinţarea „Caselor Centrale" bisericeşti în Ţara Românească (1834) şi Moldova (1835)....28
1.2.3. Legiuiri privind administrarea averilor mitropoliilor şi episcopiilor (1840 şi 1847 în Ţara Românească, 1844 în Moldova)....32
1.3. După 1848. De la Balta Liman la Unirea principatelor....37
1.3.1. Noi reglementări privind alegerea ierarhilor în 1850/51....40
1.3.2. Încercări de reorganizare a învăţământului teologic....41
1.3.3. Problema dotării (salarizării) clerului inferior....44

2. Regimul domnitorului Alexandru Ioan Cuza şi Biserica Ortodoxă....47
2.1. Secularizarea averilor Bisericii....48
2.1.1. Chestiunea mănăstirilor chinoviale şi suspendarea mitropolitului Moldovei....50
2.1.2. Desfiinţarea Caselor Centrale, în fapt însă o deturnarea de fonduri (1860 şi 1862)....55
2.1.3. Secularizarea averilor mănăstirilor închinate....58
2.1.4. Consideraţii ale contemporanilor cu privire la secularizare....64
2.2. Încercarea de reformă constituţională a Bisericii....68
2.2.1. Decretul Organic şi unificarea Bisericii româneşti....68
2.2.2. Legea pentru numirea de episcopi şi mitropoliţi....71
2.2.3. Sinoadele lui Cuza şi rolul lor legislativ şi judecătoresc....73
2.2.3.1. Sinodul general din 1865....73
2.2.3.2. Sinodul din 1 iulie -10 august 1867....75
2.2.3.3. Sinodul din 1 iulie 1869....76
2.2.3.4. Rolul Sinoadelor generale în organizarea BOR....77
2.3. Reforma învăţământului teologic....80
2.4. Alte măsuri privitoare la viaţa bisericească....87
2.5. Lupta pentru canonicitate....90

3. Biserica Ortodoxă din România sub regimul Legii Sinodale (1866-1925) 97
3.1. Cadrul general al relaţiilor dintre Stat şi Biserică.....98
3.1.1. Biserica Ortodoxă ca Biserică dominantă.....98
3.1.2. Controlul administrativ al Guvernului,
în comparaţie cu celelalte state cu Biserici ortodoxe.....99
3.2. Episcopatul. Sfântul Sinod 108
3.2.1. Alcătuirea Sf. Sinod.....108
3.2.2. Alegerea mitropoliţilor şi a episcopilor eparhioţi 113
3.2.2.1. Alegerea ierarhilor în celelalte Biserici Ortodoxe.....113
3.2.2.2. Rolul factorului politic în alegerile de ierarhi
în România antebelică. Cazul Ghenadie Petrescu. 115
3.2.2.3. Discuţiile cu privire la cercul de eligibili
pentru demnitatea de episcopi şi mitropoliţi. 119
3.2.3. Organizarea internă a Sf. Sinod. Sesiuni sinodale 122
3.3. Consistoriul Superior Bisericesc 124
3.3.1. Motivele emiterii de către ministrul Spiru Haret a *Legii Consistoriului* ...124
3.3.1.1. Discuţii pe seama implicării clerului inferior
în administraţia bisericească.....125
3.3.1.2. Criza bisericească provocată de episcopul Gherasim Saffirin.....129
3.3.1.3. Opinia publică despre criza bisericească. Disputele privind
trăinicia vechilor tradiţii şi canoane vs. necesitatea reorganizării
bisericeşti conform spiritului timpurilor.....140
3.3.1.4. Principalele critici ale episcopului Saffirin asupra Legii
Consistoriului şi combaterea lor de către unii teologi ai vremii.....149
3.3.2. Membrii Consistoriului. Alegerea lor.....155
3.3.3. Competenţa Consistoriului Superior Bisericesc,
în versiunea propusă de Spiru Haret în 1909.....158
3.3.4. Regulamentul de ordine internă a Consistoriului Superior Bisericesc 159
3.3.5. Prima sesiune a CSB.....160
3.3.6. Discuţii în şedinţele Sf. Sinod privind modificarea Legii Consistoriului.
Noua variantă a Legii (1911).....161
3.4. Administraţia eparhială. Consistoriul eparhial,
revizorul bisericesc şi protoieria.....170
3.4.1. Administraţia eparhială în celelalte Biserici surori.....170
3.4.2. Administraţia eparhială în Biserica din Regatul României.....176
3.5. Administraţia parohială în Biserica Vechiului Regat.
Situaţia materială a clerului de mir.....180
3.5.1. Administraţia parohială în celelalte Biserici Ortodoxe surori 180
3.5.2. Criza materială a clerului de mir până în anul 1893 194
3.5.2.1. Încercări ale Sf. Sinod
pentru remedierea situaţiei materiale a preoţilor 196
3.5.2.2. Revendicări ale preoţimii, datorită nepunerii în practică
a proiectelor sinodale 199

3.5.2.3. Proiect de lege al Sf. Sinod în 1882 202
3.5.2.4. Nemulţumiri ale clerului inferior cu privire la proiectul votat de Senat în anul 1882 205
3.5.2.5. Urmările crizei materiale a clerului inferior asupra organizării de ansamblu a vieţii bisericeşti. Atitudinea comisiilor sinodale în această privinţă, în special a episcopului Melchisedec Ştefănescu 207
3.5.2.6. Noi proiecte de legi, pentru soluţionarea crizei materiale a preoţimii (1889-1891)....217
3.5.3. Reglementarea situaţiei materiale a preoţimii prin Legea clerului mirean....220
3.5.3.1. Discuţiile asupra proiectului Legii în Parlament....220
3.5.3.2. Prevederile primei versiuni a Legii clerului mirean şi a seminariilor (1893) 224
3.5.3.3. Urmările Legii. Discuţiile din 1905 privind modificarea ei 227
3.5.3.4. Varianta Legii clerului mirean din 1906. Completări ulterioare 232
3.5.4. Casa Bisericii....237
3.5.5. Clerul în ajunul primului război mondial. Situaţia materială şi pregătirea intelectuală 242
3.5.5.1. Problema parohiilor vacante până în 1914 242
3.5.5.2. Plângeri ale clerului datorate vânzării de către Casa Bisericii a pământurilor acordate comunelor de foşti clăcaşi, prin Legea comunală din 1864 244

4. Anexe. Legi şi Regulamente bisericeşti....249
4.1. Legislaţia bisericească din perioada lui Al. I. Cuza 249
4.1.1. Lege pentru secularizarea averilor mănăstireşti (15 septembrie 1863)....249
4.1.2. Decret Organic pentru regularea schimei monachiceşti (30 noiembrie 1864) 249
4.1.3. Decret Organic pentru înfiinţarea unei autorităţi sinodale centrale pentru afacerile religiei române (3 decembrie 1864)....250
4.1.4. Lege pentru numirea de mitropoliţi şi episcopi eparhioţi în România (1865)....252
4.1.5. Regulament interior al Sinodului general al Bisericii Române (1865)....252
4.1.6. Regulament pentru alegerea Sinodului general al Bisericii Române (1864)....256
4.2. Legi şi regulamente privind organele centrale ale Bisericii Ortodoxe Române între 1872-1918....257
4.2.1. Legea sinodală (decembrie 1872)....257
4.2.2. Legea Consistoriului (1909, modificată în 1911) 260
4.2.3. Regulament pentru aplicarea art. 9 (10 în Legea Consistoriului) modificat, din Legea de la 1872 pentru alegerea Mitropoliţilor şi Episcopilor, cum şi a constituirii Sfântului Sinod (1896) 264

4.2.4. Regulament pentru alegerea arhiereilor titulari sau locotenenţi, prevăzut la art. 9 (10) şi 25 (32) din legea pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor şi pentru constituirea Sfântului Sinod al Bisericii Române (1875).....265
4.2.5. Regulament pentru disciplina bisericească (1873) 267
4.2.6. Regulament pentru atribuţiunile de precădere ale Mitropolitului Primat al României, după cum s-a modificat de Sfântul Sinod în şedinţa sa din 26 noiembrie 1873.....272
4.3. Legi şi Regulamente privind organizarea clerului mirean.....273
4.3.1. Prima versiune a Legii clerului mirean şi a Seminariilor (1893).....273
4.3.2. A doua versiune a Legii clerului mirean şi a seminariilor (1906 cu modificările din 1909) 279
4.3.3. Regulament pentru punerea în aplicare a Legii asupra clerului mirean şi seminariilor (1906, Extras).....291
4.3.4. Lege pentru înfiinţarea şi organizarea Casei Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române (1902).....294

Epilog 297

Bibliografie.....299

INTRODUCERE

Lucrarea de faţă prezintă evoluţia relaţiei dintre Biserică şi Stat, pe de o parte, şi a celei dintre ierarhie şi clerul inferior/societate, pe de altă parte, în Vechea Românie de la Regulamentele Organice până la unificarea bisericească de după Marea Unire de la 1918.

Este prima încercare de abordare sintetică şi sistematică a acestei chestiuni, pe baza actelor emise de forurile legislative ale Statului, precum şi a presei bisericeşti (în special Buletinul Oficial al Bisericii – *Biserica Ortodoxă Română*) şi a principalelor lucrări polemice redactate de oameni politici, de episcopi şi teologi.

Epoca istorică abordată este una destul de lungă, fiind caracterizată de strădania continuă a factorilor politici de a moderniza societatea şi de a limita prerogativele ierarhiei bisericeşti. O atenţie deosebită în acest sens a fost acordată de Guverne imenselor averi bisericeşti, dintre care unele se aflau în folosinţa Locurilor Sfinte (mănăstirile închinate), iar altele în cea a ierarhiei şi a egumenilor de mănăstiri (mănăstirile pământene). În primele patru decenii ale perioadei analizate, autoritatea guvernamentală a încercat şi reuşit, în cele din urmă, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, să secularizeze aceste averi şi să le folosească în scopul modernizării ţării. Prin aceasta însă, Biserica a fost nevoită să traverseze o profundă criză materială şi spirituală. Ierarhia, căreia i-au fost acordate salarii destul de mari, a deplâns continuu situaţia materială precară a preoţimii. În cele din urmă, tot autoritatea guvernamentală a adus soluţiile considerate necesare pentru remedierea crizei financiare a Bisericii (astfel ca să fie limitate urmările spirituale negative asupra societăţii), emiţând Legea clerului mirean (prin care preoţimea a fost îndreptăţită să primească salarii de la Stat), în 1893, şi Legea Casei Bisericii, în 1902.

Pe de altă parte, din punct de vedere constituţional, al organizării bisericeşti, întreaga epocă poate fi împărţită în trei perioade, cea regulamentară (1830-1858), cea a lui Cuza (anume a Decretului organic şi a luptei pentru canonicitate) şi cea aflată sub incidenţa Legii sinodale, din 1872. Tocmai din acest motiv, am ales să împart lucrarea în trei părţi, abordând relaţiile Stat-Biserică şi cler superior-cler inferior/laicat, atât din perspectiva constituţională, cât şi din cea materială.

Prima parte prezintă, pe de o parte, primele încercări ale Guvernelor (sub incidenţa Regulamentelor Organice şi a Convenţiei de la Balta Liman) de a controla Biserica: instituirea Ministerelor Cultelor şi Instrucţiunii publice, emiterea

legilor privind constituirea Caselor Centrale şi controlul averilor eparhiilor şi mănăstirilor pământene; pe de altă parte prerogativele ierarhiei, administraţia bisericească în general, situaţia materială şi pregătirea profesională a preoţimii. Sunt analizate în detaliu atât Regulamentele Organice, cât şi principalele legi privitoare la Biserică, emise în întreaga epocă regulamentară.

Cea de-a doua parte analizează reformele lui Cuza, în special dificilul proces de secularizare a averilor bisericeşti, dar şi încercările de reformă constituţională a Bisericii, respinsă cu putere de o mare parte a ierarhiei şi teologilor vremii (lupta pentru canonicitate).

A treia parte, după o scurtă prezentare a cadrului general politic al relaţiilor Bisericii cu Statul după Cuza (pe baza Constituţiei de la 1866 şi a Legii Sinodale din 1872), analizează modul de administraţie bisericească (şi gradul de implicare a factorilor politici în aceasta), criza materială şi spirituală a Bisericii de după secularizare (cu remedierea ei, pe cale guvernamentală, după 1893) şi disputele aprinse datorate încercării lui Spiru Haret de a realiza o reformă constituţională a Bisericii în anul 1909 (ceea ce a provocat o adevărată criză bisericească, folosită şi de partide în campaniile lor politice).

Pentru a se înţelege situaţia în care se afla Biserica românească la cumpăna dintre secolele XIX-XX, sunt prezentate comparativ şi modul de administrare a celorlalte Biserici Ortodoxe surori din vremea respectivă.

În finalul lucrării vor fi redate, ca Anexă, textul principalelor acte legislative care au vizat problematica prezentată mai sus.

I.
Biserica Ortodoxă Română în Epoca Regulamentelor Organice 1831-1859

În urma revoluţiei lui Tudor Vladimirescu şi a mişcării Eteriei greceşti, trupele otomane au ocupat în luna mai 1821 cele două principate extracarpatice. Ocupaţia otomană a durat până în septembrie 1822, când datorită presiunii internaţionale, o parte din trupele otomane au fost retrase la sud de Dunăre. Ca urmare a intervenţiei Puterilor europene (*Protocolul de la Berlin* - 2/14 martie 1822), Poarta a convocat două delegaţii boiereşti din Principate, pentru a fi consultate cu privire la modul de restabilire a administraţiei civile. În două memorii, adresate Imperiului Otoman şi Rusiei, delegaţiile au cerut abolirea regimului fanariot şi libertatea comerţului. În aprilie 1822 Poarta a admis o parte din cerinţe, restabilind domniile pământene, permiţând şi excluderea grecilor din funcţiile civile şi bisericeşti[1].

Domniile pământene au fost restabilite la 1/13 iulie 1822, fiind numiţi domni Ioan Sandu Sturdza (în Moldova) şi Grigore Ghica (în Ţara Românească), ambii domnind între 1822-1828. Epocile lor au fost caracterizate de un haos general. Cele două Principate au rămas la stadiul organizatoric de regim feudal, dar cu ideologii şi clase sociale evoluate. Marii boieri, cei care se bucuraseră de privilegii, de scutiri de dări şi care luau parte la conducerea Principatelor, în Divane, se considerau ameninţaţi, motiv pentru care au părăsit în mare parte Principatele, îndreptându-se spre Transilvania, Basarabia şi Bucovina şi înaintând numeroase memorii către Rusia, ţara de la care aşteptau menţinerea poziţiei lor. Pe de altă parte, apărută şi dezvoltată în epoca fanariotă, mica boierime, legată de Poarta otomană, rămasă în Principate, dorea o altă ordine socială, în care să se bucure de privilegii conform statutului lor economic. Între cele două categorii de boieri era o contradicţie şi o luptă făţişă. Cum însă influenţa Porţii era în scădere, poziţia boierimii mici şi mijlocii nu a reuşit să se mai impună.

Cei doi domni au încercat să elaboreze *regulamente administrative* privitoare la atribuţiile şi veniturile dregătorilor, dar fără un rezultat practic deoarece lipsea cadrul instituţional necesar. Dacă în epoca fanariotă fuseseră operate schimbări specifice noii ordini capitaliste în economie, în regimul proprietăţii, în privinţa comerţului, a stratificării populaţiei săteşti, acestea avuseseră un caracter neuniform şi temporar, în funcţie de concepţia şi autoritatea domnitorului respectiv. Lipsea stabilitatea în societate, domnea anarhia. În opinia lui Gheorghe Platon,

[1] Gheorghe Platon, „Restaurarea domniilor naţionale (1821-1828)", în *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. 1, Bucureşti, 2003, pp. 55-56.

„Marii boieri îşi imaginau cu greu un regim politic în care voinţa lor să nu fie lege, care să-i supună unor constrângeri legale. Doreau reformarea în sens modern a instituţiilor ţării, cu condiţia transferării privilegiilor vechiului regim, sub forma poziţiilor economice şi politice în societatea nouă, de natură să le asigure puterea politică şi binefacerile sale. Împrejurările au îngăduit ca *dorinţa* acestor boieri să se împlinească prin Regulamentul organic. În felul acesta aveau să fie depăşite dificultăţile, înfrântă opoziţia şi adversităţile”[2].

Or, cum importanţa Rusiei era în creştere, şi mica boierime s-a îndreptat spre aceasta pentru a obţine „o schimbare completă a ocârmuirii şi să-şi câştige o influenţă preponderentă în conducerea statului”. Rusia însă „nu avea să admită nicio distincţie între boieri”, recunoscând privilegii întregii clase boiereşti, premisă de la care a pornit noua administraţie, prevăzută de Convenţia de la Akkerman (Cetatea Albă) ceea ce a adus câteva măsuri de stabilitate, determinând o mare parte din boieri să revină în Principate.

Prin ***Convenţia de la Akkerman***, din 7 octombrie 1826, s-a stabilit[3]:

- recunoaşterea suzeranităţii ruseşti asupra Caucazului şi a libera circulaţie în apele otomane a navelor ruseşti;
- asigurarea suveranităţii interne a Ţărilor Române;
- alegerea Domnilor români dintre boierii pământeni, de Adunarea generală a Divanurilor, pe o perioadă de şapte ani, iar boierii refugiaţi după mişcarea Eteriei să fie amnistiaţi, garantându-li-se, la intrarea în ţară, vechile lor privilegii;
- deplina libertate economică a Principatelor extracarpatice;
- delimitarea precisă a graniţelor şi desfiinţarea fortificaţiilor turceşti de pe malul stâng al Dunării (*Brăila, Giurgiu* şi *Turnu* revenind Ţărilor Române);
- scutirea Ţărilor Române pe timp de doi ani de la plata tributului către Poartă;
- emiterea de către Divanurile ambelor Principate a câte unui *Regulament general* pentru conducerea fiecărui Principat.

În iunie 1827, sultanul Mahmud al II-lea a înfrânt revolta grecească şi a cucerit Atena. În această situaţie, o lună mai târziu, Anglia, Franţa şi Rusia au încheiat o alianţă şi l-au ameninţat pe sultan cu o intervenţie în favoarea grecilor, în cazul în care sultanul refuza orice mediere. Deoarece sultanul a refuzat medierea, ţarul Nicolae I i-a declarat la 28 aprilie 1828 război. Trupele ruseşti au pătruns în Anatolia (prin Caucaz), Moldova, Dobrogea, Bulgaria, reuşind să cucerească Edirne (Adrianopol) la 22 august 1829.

Încă din aprilie 1828, feldmareşalul rus Wittgenstein i-a îndepărtat pe domnii Sandu Sturdza şi Grigore Ghica din scaun şi a numit un împuternicit rus ca preşedinte al Divanurilor din Principate. În proclamaţia dată cu acest prilej, generalul Wittgenstein asigura populaţia că urmau să fie respectate „legile, obiceiurile

[2] Gheorghe Platon, „Principatele Române sub ocupaţie şi reorganizare”, în *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. 1, p. 71.

[3] *Ibidem*, pp. 77-78; Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica românească în epoca premodernă. Studiu juridic,* Bacău, 2003, p. 48

străvechi, proprietatea şi drepturile sfintei credinţe". Totuşi, regimul ocupaţiei a fost deosebit de aspru, încât după afirmaţiile agentului consular al Franţei, Viollier, noua invazie rusă i-a costat pe români „mai mult sânge şi lacrimi decât toate cele precedente la un loc"[4].

În aprilie 1828 administraţia provizorie i-a fost încredinţată contelui F. P. Pahlen (aprilie 1828 - februarie 1829), cu titlul de *preşedinte deplin împuternicit al divanurilor Moldovei Ţării Româneşti.* Fiind socotit lipsit de energie în îndeplinirea scopului de aprovizionare a armatei, a fost înlocuit cu generalul P. F. Jeltuhin, iar apoi generalul Pavel Dimitrievici Kiselev (din noiembrie 1829 şi până în 1834)[5]. Deosebit de important pentru evoluţia ulterioară a celor două principate româneşti extracarpatice a fost ***Tratatul de Adrianopol***, din 2/14 septembrie 1829, prin care Franţa şi Anglia au reuşit împiedicarea dezmembrării provinciilor europene din Imperiul Otoman în favoarea Rusiei. În privinţa ţărilor române, tratatul a stipulat:

- autonomia internă deplină şi libertatea deplină economică a Ţărilor Române;
- trasarea precisă a graniţelor (fără raialele turceşti de la Dunăre);
- stabilirea Domniei elective şi viagere şi restrângerea puterii Domnului printr-un corp legiuitor, o Adunare a marii boierimi, sub preşedinţia mitropolitului;
- interzicerea musulmanilor de a deţine domiciliul în Principate, intrarea negustorilor fiind posibilă doar cu firman;
- conducere centrală a Principatelor de către Domn cu un Divan al Ţării, după un *Regulament* propriu;
- datoria de război a Turciei faţă de Rusia, de 125 milioane de franci, plătibilă într-o perioadă de zece ani, să fie garantată prin administraţia rusească a Rusiei în Principatele Române[6].

1.1. *Regulamentele Organice* şi principalele lor prevederi privitoare la Biserică

În iunie 1828, generalul Jeltuhin a instituit două comisii a câte patru membri din fiecare Principat (doi aleşi de către Divan şi doi aleşi de autoritatea puterii de ocupaţie), la care s-a adăugat câte un secretar, pentru redactarea proiectelor Regulamentelor Organice.

---

[4] Gh. Platon, „Principatele", p. 78.

[5] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană,* vol. XI, [3]1930, p. 87-94, apud Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* p. 53; Gh. Platon, „Principatele Române" p. 79.

[6] A existat şi oferta rusă de a cumpăra Ţările Române de la Turcia, cu suma de 36 milioane de franci (Valentin Al. Georgescu, Petre Strihan *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova (1611-1831),* vol II, Bucureşti, 1981, p. 101-103, apud Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* p. 57). *Istoria Imperiului Otoman,* coord. Robert Mantran, Bucureşti, 2001, p. 374-379.

Lucrările comisiilor au demarat mai greu datorită opoziţiei interne manifestată deschis. Marea boierime era îngrijorată de drepturile numeroase care erau acordate micii boierimi, în timp ce aceasta din urmă socotea insuficiente drepturile prevăzute pentru ea. Nemulţumiţi erau şi ţăranii, datorită recrutărilor în miliţia naţională. În pofida acestor nemulţumiri, lucrările comisiilor au demarat în anul 1829; sub guvernarea lui Jeltuhin a fost elaborată partea politică a Regulamentelor. Lucrările au continuat în timpul guvernării generalului Pavel Kiselev, fiind definitivată partea administrativă a Regulamentelor.

Lucrările comisiei au fost încheiate la 30 martie 1830, după care proiectele au fost duse la Petersburg, spre a fi analizate şi completate de către o comisie româno-rusă. Au fost readuse în ţară, unde, sub preşedinţia lui Kiselev, *Adunările naţionale Extraordinare de revizie* le-au mai adus ceva modificări, le-au votat şi editat în câte trei exemplare (unul pentru Rusia, unul pentru Turcia şi unul pentru Principate). Originalele *Regulamentelor Organice* pentru Principate s-au pierdut (al Ţării Româneşti în 1848 şi al Moldovei în 1872)[7].

Regulamentul Organic al Valahiei (ROV) a fost pus în aplicare la 1 iulie 1831, iar *Regulamentul Organic* din Moldova (ROM), la 1 ianuarie 1832, deşi au fost confirmate de Poartă doar cu ocazia Convenţiei de la Sankt Petersburg din 17/29 ianuarie 1834. În mod excepţional s-a decis ca domnii să fie numiţi şi nu aleşi, şi tot atunci a luat sfârşit şi regimul de ocupaţie, trupele ruse trebuind să părăsească Principatele.

În pofida menţinerii şi extinderii regimului de privilegii, precum şi a favorizării amestecului în afacerile interne al puterii protectoare, totuşi *Regulamentele Organice* au contribuit mult la modernizarea ţărilor române: au introdus un aparat de stat modern, au legiferat pentru prima oară în istoria românească separarea puterilor în Stat (puterea legislativă a Adunărilor obşteşti; cea executivă exercitată de domnitor, ajutat de un Sfat administrativ extraordinar şi un aparat judecătoresc modern, recunoscându-se autoritatea lucrului judecat)[8]. În plan administrativ au fost înfiinţate departamente (ministere specializate). A fost modernizat sistemul financiar, fixate capitaţiile, adoptat principiul de alcătuire a bugetului, desfiinţate vămile interne, au fost reglementate activităţile comerciale în condiţiile libertăţii comerţului, garantat de Tratatul de la Adrianopol. Au fost înfiinţate miliţiile, transporturile, pieţele şi a fost organizată viaţa orăşenească.

Pe drept cuvânt a constatat A. D. Xenopol că Regulamentul:

> „introduce reguli fixe şi statornice în locul chibzuirii momentane şi a bunului plac, restrânge arbitrariul, înlocuindu-l cu norme diriguitoare, introduce răspunderea legală în locul responsabilităţii, pune, pentru prima oară în societatea românească,

[7] Sever Buzan, „Regulamentele Organice şi însemnătatea lor pentru dezvoltarea organizaţiei Bisericii Ortodoxe Române", în *ST*, an 8, 1956, nr. 5-6, p. 365.
[8] Gh. Platon, „Principatele Române" pp. 83-87.

> ideea interesului public ca ceva superior individual… era substituirea vieţii legale celei arbitrare de până atunci; ideea statului se naşte pentru prima oară la români în concepţia ei modernă, ca viaţă a unui tot, întocmit pe norme obşteşti, adică pe legi”[9].

Regulamentele Organice au cuprins şi numeroase prevederi privind organizarea bisericească din cele două Principate, anume în cap. VIII (ROV), respectiv cap. IX şi Anexa A la cap. III (ROM).

1.1.1. Clerul superior

Alegerea ierarhilor

În Evul mediu românesc, alegerea ierarhilor a fost realizată de către membrii Soborului Ţării (alcătuit din episcopi, egumeni şi boieri), deseori părerea domnitorului fiind hotărâtoare. Urma apoi „alegerea canonică” sau ipopsifierea, dintre mai mulţi candidaţi, fiind confirmat întotdeauna cel ales înainte de Sobor. Această alegere canonică doar de către un sinod episcopesc a fost o procedură pur formală, realizată „după săvârşirea alegerii, pentru respectarea principiului strict canonic potrivit căruia arhiereul se alege de către arhierei”[10].

Tradiţia participării laicilor din Soborul Ţării la alegerea ierarhilor a fost urmată şi în timpul regimului regulamentar, Soborul fiind înlocuit acum de *Adunările Obşteşti Obişnuite* (forurile legislative ale ţării), la care să participe însă şi boieri de treapta întâi, care nu erau membri ai acestei Adunări:

> „să vor alege dintre bisericaşii pământeni, cunoscuţi pentru a lor pilduită evlavie, statornică învăţătură şi cercată destoinicie. Alegerea […] să va face după drepturile şi obiceiurile ţării, de către obişnuita obştească Adunare, dimpreună cu boierii din treapta dintâi ce nu să vor afla mădulari ai aceştii adunări”[11].

După alegerea de către Adunare, urma întărirea alegerii de către Domnitor, apoi înscăunarea după canoanele bisericeşti (ROV, c. VIII, art. 359 şi ROM, c. IX, art. 411). Mitropolitul era ales dintre episcopii în funcţiune şi urma să fie întărit canonic de Patriarhia de Constantinopol, conform vechiului obicei (ROV, c. VIII, art. 360 şi ROM, c. IX, art. 412) [12].

Judecarea ierarhilor

Regulamentul Organic prevedea şi situaţia în care un ierarh putea să-şi piardă scaunul. În această chestiune, regulamentele din cele două principate au fost puţin diferite. În Muntenia, mitropolitul şi episcopii puteau fi înlăturaţi pentru abateri duhovniceşti, precum şi din motive politice:

---

[9] A. D. Xenopol, *Istoria românilor,* p. 110, apud Gh. Platon, *Principatele Române…,* p. 87.
[10] Gheorghe Cronţ, *Alegerea ierarhilor în Biserica Ortodoxă*, Bucureşti, 1937, pp. 45-57; Liviu Stan, *Mirenii în Biserică. Studiu canonic-istoric*, Sibiu, 1939, pp. 531-538.
[11] Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* p. 61; Sever Buzan, „Regulamentele Organice”, p. 366.
[12] *Ibidem*, p. 367.

„Mitropolitul şi episcopii vor fi nestrămutaţi într-ale lor numiri, afară numai la întâmplare de abateri din duhovniceştilor datorii şi de o purtare politicească vătămătoare statului, dovedită de Obişnuita Obştească Adunare şi cunoscută de Domn" (ROV, art. 361)

În schimb, în Moldova, acest aspect a fost precizat mai clar. Pentru abateri duhovniceşti, ierarhii urmau să fie judecaţi de 12 arhierei eparhioţi şi titulari din Principate, iar pentru abaterile politice, de o comisie, formată din 12 arhierei şi 12 boieri mari (care să nu fie rude sau duşmani ai arhiereului judecat), aleşi de Adunarea Obştească, dar în lipsa episcopilor şi a mitropolitului. Membrii comisiei urmau să voteze nominal o sentinţă. Raportul cu votul majoritar trebuia înaintat Domnitorului. Dacă acuzaţia se dovedea întemeiată, se trimetea Patriarhului de Constantinopol, spre caterisire, iar dacă se dovedea neîntemeiată, reclamantul îşi pierdea rangul boieresc (dacă era boier) sau era pedepsit după Pravile (dacă nu era boier) (ROM, c. IX, art. 413):

„Mitropolitul şi episcopii eparhioţi vor fi neschimbaţi din dregătoriile lor, afară numai când s-ar abate la greşeli duhovniceşti şi politice…. Duhovniceşti greşeli vor fi giudecate pe temeiul sinodiceştilor canoane numai din partea duhovnicească şi anume: de 12 arhierei eparhioţi şi titulari din aceste două principate sau de aiurea, când asemenea număr nu s-ar putea îndeplini dintr-aceste prinţipaturi. Iar la întâmplare de politicească greşeală, care sunt aceste: *când vor întărâta răzvrătire cu tulburarea norodului şi când se vor împotrivi la poruncile Domnului*, *acele legiuite şi cunoscute de Obştească Adunare, pe temeiul pravilelor şi a regulamentului,* la o aşa întâmplare comitetul cercetătorilor numitelor învinovăţiri se va alcătui după chipul următor: a) de 12 arhierei eparhioţi şi titulari din aceste două prinţipaturi, după cum s-a zis mai sus; b) de 12 boieri din acei mai cu ipolipsis în obşte, fără shesis de rudenie şi pricini de prigodire către obrazul arhiereului, aleşi de către Obştească Adunare…"[13].

Atribuţiile politice şi sociale ale clerului superior

Păstrându-se legătura cu tradiţia medievală, Regulamentele Organice au prevăzut rolurile politice pe care trebuiau să le îndeplinească membrii clerului superior.

În primul rând, mitropoliţii şi episcopii urmau să facă parte, de drept, din organul legislativ al principatelor, anume *Adunarea Obştească Obişnuită*, mitropolitul deţinând rolul de preşedinte al Adunării (ROV, c. I, art. 45-48; ROM, c. I, art. 48-49)[14].

În al doilea rând, ierarhii urmau să supravegheze buna şi corecta evidenţă a actelor de stare civilă, ţinută de preoţi, sub controlul *Departamentului trebilor dinlăuntru*, un fel de minister de interne (ROV, art. 115; ROM, art. 139)[15].

[13] *Ibidem*, p. 368; Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* pp. 65-67.
[14] Sever Buzan, „Regulamentele Organice", p. 369.
[15] Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* p. 72-73.

În al treilea rând, ierarhii au deţinut largi prerogative judecătoreşti. Atât la Mitropolie, cât şi la eparhiile sufragane existau încă din secolele anterioare *consistorii şi dicasterii,* recunoscute de Regulamentele Organice. Membrii acestor organisme erau preoţi, arhimandriţi, protopopi şi alţi demnitari bisericeşti, numiţi de ierarh. *Consistoriul* judeca procese bisericeşti, de natură confesională; *Dicasteriile* erau conduse de vicar (locţiitorul episcopului) şi judecau probleme disciplinare şi matrimoniale (divorţuri). Deţineau doar vot consultativ, decizia fiind valabilă numai după aprobarea de către episcop[16]. Desigur că cea mai înaltă instanţă judecătorească bisericească era cea de la Mitropolie. La şedinţele Dicasteriei din capitală mai participau boieri din Divan (care se aflau la Mitropolie cu alte probleme sau pentru protejaţi de-ai lor), episcopi eparhioţi, episcopi titulari şi ierarhi din Patriarhiile orientale, aflaţi în vizită în ţările române. A fost instanţa de judecată pentru *procese cu caracter bisericesc*, diferende dintre clerici, apoi cele privitoare la averea Bisericii, dar şi cele referitoare la familie şi persoane individuale. A dat sentinţe în cauze civile (neînţelegerile între soţi, divorţurile, desfacerea logodnei, neînţelegeri dintre părinţi şi copii, neînţelegeri în privinţa zestrei, moştenirii, anulare de testamente) şi penale (violurile, incestul, răpirile de fecioare, seducţia, prostituţia, bigamia şi sodomia). Mitropolitul, în calitate de întâistătător bisericesc, deţinea independenţă totală asupra litigiilor bisericeşti. El dădea sentinţe civile sau penale, acestea fiind îndeplinite fie de clerici, fie de slujbaşi laici. Nu era obligat să raporteze Domnului sentinţa dată. Prin Decretul Organic, emis de Cuza, Dicasteriile eparhiale, cu rol de rezolvare a problemelor matrimoniale, au fost desfiinţate, dat fiind faptul că toate chestiunile matrimoniale au fost preluate de tribunalele civile în locul celor bisericeşti[17].

Însă cea mai importantă sarcină politică a mitropoliţilor urma să fie prezidarea Adunării pentru alegerea Domnitorului (*Adunarea Obştească extraordinară*). Atât mitropoliţii, cât şi episcopii urmau să facă parte de drept din aceste adunări, mitropolitul fiind preşedinte de drept a acelei Adunări, iar în lipsa acestuia, episcopul cel mai înalt în rang. Adunarea Obştească extraordinară din Muntenia era compusă din 190 de membri, iar în Moldova din 130 de membri. Procedura alegerii Domnului era similară în cele două Principate.

Adunarea se convoca în biserică, alegerea făcându-se după celebrarea Sf. Liturghii. Mitropolitul, după o scurtă cuvântare, citea, în numele tuturor electorilor, un jurământ, cu următorul conţinut:

---

[16] Nicolae Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii Române contemporane,* vol. I (1850-1895), Bucureşti, 1905, p. 43.

[17] Mircea Păcurariu, *Dicasteria şi Consistoriul Mitropoliei Ungrovlahiei*, în BOR, an. 87, 1959, nr. 7-10, pp. 961-979; Gheorghe Cronţ, „Instanţele de judecată al Bisericii din ţările Române în secolele XIV-XVIII", în *MMS*, nr. 5-6, 1976, pp. 338-359; Constanţa Ghiţulescu, *În şalvari şi cu işlic. Biserică, sexualitate, căsătorie şi divorţ în Ţara Românească a secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 2004, pp. 10-23.

„Jur, că la alegerea ce voi face, nu voi fi amăgit de către vreun interes în parte sau de vreo îmbulzire străină, nici de vreo altă cugetare, ci binele şi fericirea obştii îmi va fi cel dintâi scop".

După citirea acestuia, fiecare dintre electori, cu mâna pe Biblie, pronunţa „jur!". Urma apoi votarea cu buletine de vot. Doi secretari şi trei asesori strângeau buletinele de vot şi le preda mitropolitului. Acesta, cercetându-le declara rezultatul alegerii (ROV, art. 2, 29-43 şi ROM, art. 2, 27-45). Urma apoi înscăunarea şi mirungerea Domnitorului, săvârşită de mitropolit în catedrală. Noul Domn, cu mâna pe Sf. Scriptură, urma apoi să rostească jurământul[18]:

„Jur, în numele Sfintei Troiţe, să păzesc întocmai şi nestrămutat pravilele şi legiuirile prinţipatului Valahii [respectiv Moldovei—n.n.] după regulamentul cel întocmit şi să fac a se păzi şi a se ţinea întru toată virtutea lor" (ROV, art. 44 şi ROM, art. 47).

Pe lângă faptul că mitropolitul (sau, în lipsa acestuia, în virtutea obiceiului ţării, episcopul cel mai înalt în rang) conducea procesul de alegere a domnitorului, îl şi înlocuia în timpul vacanţei scaunului domnesc, îndeplinea misiuni diplomatice şi judeca. Regulamentele au mai restrâns aceste drepturi ale clerului înalt, mai ales în domeniul administrativ şi judecătoresc, dar au fixat clar limitele de acţiune ale clerului, tocmai pentru a preîntâmpina abuzurile[19].

1.1.2. Clerul inferior

Înainte de 1830, ***protopopii*** au deţinut un rol important în viaţa bisericească şi social-juridică. Funcţia a fost menţionată în *Îndreptarea Legii* (1652) şi în *Hrisovul lui Vasile Lupu* (1649), protopopii având rol de „locţiitori ai episcopului". Fiind însărcinaţi de ierarhi, efectuau anchete bisericeşti şi întocmeau acte sau chiar judecau pricini canonice, precum „cuscrii, cumătrii, cununii, sânge amestecat", precum şi alte delicte de la sate şi oraşe[20]. Din a doua parte a sec. XVIII, după înfiinţarea instituţiei ispravnicilor şi a judecătoriilor laice, protopopii au avut o competenţă judecătorească autorizată şi prin acte domneşti. Prin numirea de către ierarh în fiecare capitală de judeţ şi după primirea *cărţii de volnicie* din partea Domnului, „protopopul devenea organ al administraţiei de stat pentru problemele vieţii religioase şi ale disciplinei bisericeşti"[21]. În *competenţa* lor intrau: a) urmărirea păstrării bunelor moravuri de către enoriaşi[22]; b) împăcarea împricina-

[18] Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* pp. 69-71.
[19] Sever Buzan, „Regulamentele Organice", p. 369.
[20] Gh. Cronţ, „Instanţele de judecată", p. 345.
[21] *Ibidem*, pp. 345-346.
[22] „Să cerceteze şi pentru curvii şi preacurvii (adulter) şi de amestecuri de sânge, de frate cu soră, de văr cu vară, de cumetri cu cumetre, de vor face curvii, de fete mari şi văduve, de se vor afla grele, de ceia ce răpesc fetele cu de-a sila şi de ceia ce ţin posadnice (amante) şi şăd necununaţi, şi de cei ce ţin a patra nuntă; şi de cei ce vor cununa pe unii ca aceştia, ori preoţi ori naşii lor, de votri sau voatre (proxeneţi); de fermecătoare şi de învrăjbitoare" (Constanţa Ghiţulescu, *În şalvari şi cu işlic,* p. 30).

ţilor prin propunerea unui compromis. Dacă nu se împăcau, protopopul era obligat să-l anunţe pe mitropolit pentru a-i pedepsi după pravilă; c) pedepsirea prin privare de libertate: femeile în închisoarea protopopiatului, iar bărbaţii în închisoarea politică a ispravnicilor; d) efectuarea anchetelor trimise de mitropolit şi întocmirea raportului de constatare de la faţa locului[23].

Prin *Regulamentul Organic*, rolul protopopului a fost redus faţă de perioada anterioară. Atribuţiile acestora cuprindeau:

- supravegherea, împreună cu ispravnicii, a alegerilor pentru deputaţii ţinutali în *Adunarea Obştească extraordinară* (ROV, c. I, art. 11-12; ROM, c. I, art. 10-11);
- supravegherea, în calitate de membri ai comisiilor ţinutale de catagrafiere, a recensămintelor, la care participau şi preoţii, ca ajutoare. În *Moldova* ajutau comisia judeţeană de catagrafie, împreună cu juraţii satelor (ROM, c. III, art. 84-85). În *Muntenia* ei îi ajutau pe proprietarul moşiei, în sarcina căruia cădea această acţiune (ROV, c. III, art. 69-70).
- supravegherea, pe baza listelor întocmite de preoţi, a împărţirii de ajutoare din *Casa Milelor* către cei lipsiţi[24].

Instituirea preoţimii

Unul dintre cele mai mari neajunsuri ale vieţii bisericeşti din epoca ante-regulamentară a fost mulţimea mare de preoţi fără pregătire corespunzătoare. De fapt, preoţii de mir erau aleşi de către credincioşii comunităţilor respective. Cei aleşi se prezentau la episcopie pentru hirotonie, trebuind să aibă asupra lor: „«zapise la mâna sa» din partea credincioşilor”[25]. După hirotonire primeau o „carte de preoţie” sau „singhelie”, la care se ataşa, de cele mai multe ori, o „carte” din partea protopopului. Datorită taxelor pe care viitorul preot le plătea ierarhului şi protopopului, acceptarea candidaţilor la hirotonie se făcea foarte uşor, ajungându-se astfel la un număr impresionant de preoţi. Dacă în vremea lui Al Ipsilanti erau 3500 preoţi, sub Mihai Şuţu ajunseseră la 5850, iar în 1815 erau 8138 preoţi[26].

Drept urmare, *Regulamentul Organic* a introdus o prevedere deosebit de importantă: dreptul de ingerinţă a Domnitorului în instituirea preoţilor. S-a stabilit că nu putea fi hirotonit nici un preot fără aprobarea scrisă a Domnitorului, în urma unui raport scris din partea *Logofătului bisericesc*. În *Moldova* numărul de preoţi a fost fixat în funcţie de numărul credincioşilor, astfel că în satele cu până la 100 de locuitori să nu existe mai mult de doi preoţi, un diacon şi doi dascăli, iar în satele cu mai mulţi locuitori să poată exista şi patru preoţi, doi diaconi şi doi dascăli (ROM, c. VII, art. 240)[27].

---

[23] Ion F. Stănculescu, „Reforme, rânduieli şi stări bisericeşti în epoca fanariotă”, în *BOR*, nr. 5-6, 1963, p. 536.
[24] Sever Buzan, „Regulamentele Organice”, p. 369.
[25] D. Furtună, *Preoţimea românească în secolul al XVIII-lea, Starea ei culturală şi materială*, 1915, Vălenii de Munte, 1915, p. 34.
[26] Constanţa Ghiţulescu, *În şalvari şi cu işlic,* p. 33.
[27] Sever Buzan, „Regulamentele Organice”, p. 367, nota 21.

De asemenea s-a stabilit că nu puteau fi hirotoniţi preoţi fără ca aceştia să fi absolvit Seminarul teologic; nu puteau fi săvârşite hirotonii fără să fie dat un atestat din partea arhiereului cu privire la vrednicia candidatului (ROV, c. III, art. 73 şi c. VIII, art. 363, al. 10; ROM, c. IX, art. 415). Cerinţa nu putea fi îndeplinită, dat fiind faptul că exista doar un singur Seminar, cel înfiinţat în 1803 de Veniamin Costachi la Socola. Important este faptul că s-a impus practic obligaţia înfiinţării Seminariilor şi în Ţara Românească. Pentru Moldova s-a făcut o excepţie, în sensul că a fost admisă completarea parohiilor vacante cu preoţi supranumerari existenţi, până aveau să existe destui candidaţi seminarişti (ROM, c. IX, art. 415, al. 3).

Ca o noutate faţă de situaţia anterioară, s-a prevăzut interdicţia perceperii vreunei taxe pentru hirotonie sau pentru aşezarea egumenilor (ROV, c. VIII, art. 363, al. 10), precum şi prevederea conform căreia Domnitorul, prin logofătul bisericesc, avea să supravegheze ca întreg clerul „să se poarte cu bună rânduială" şi să păzească legile ţării (ROV, art. 363, al. 4) [28].

Trebuie menţionat faptul că ierarhii au fost îndatoraţi să supravegheze modul de pregătire a preoţilor. Or, cea mai mare parte din ierarhi nu întruneau nici ei măcar respectivele condiţii de pregătire teologică, cerută preoţilor. De aceea, această prevedere a *Regulamentul Organic* nu a fost respectată timp de multe decenii.

Atribuţiile preoţilor

Înainte de epoca Regulamentelor organice, preotul era cel care intervenea în discuţiile şi conflictele conjugale, acorda adăpost femeilor bătute, certa pe bărbaţii beţivi. El citea şi redacta scrisori enoriaşilor. Preotul trebuia să fie martorul stabilirii zestrei sau al testamentului, de aici rezultă că era martorul indispensabil în cazul unui litigiu de acest gen. El dădea relaţii asupra onoarei şi reputaţiei împricinaţilor, factor deosebit de important în cazul unui proces. Regulamentele Organice au prevăzut următoarele responsabilităţi pe seama preoţilor.

- Preoţii satelor făceau parte din *Judecătoria de împăciuire* din sate, împreună cu alţi *trei juraţi* aleşi de locuitorii satelor pentru perioada de un an, cu posibilitate de a fi realeşi. Dacă pagubele implicau pe stăpânii de moşii, dintre cei trei juraţi făcea parte şi moşierul. Litigiile erau cercetate în fiecare duminică, după terminarea Sf. Liturghii, încercându-se o împăcare a părţilor. Erau judecate la acest nivel pâri între săteni, pagube care nu se ridicau peste 10-15 taleri („jăluirile de prea puţin preţ"). În caz de împăcare, erau întocmite *cărţi de împăcăciune*, scrise de preot, care se da fiecărei părţi din litigiu. În caz de neîmpăcare, părţile erau trimise judecătoriilor de primă instanţă, adică *Scaunele isprăvniceşti* de la judeţ (ROV, c. VII, art. 264-266 şi ROM, c. VIII, art. 319).
  În judecarea clerului, acesta se bucura de tratament deosebit. Pentru a nu fi ştirbită autoritatea lor, clericii erau judecaţi prin mandatari şi numai după judecata duhovnicească şi caterisire.

[28] *Ibidem*, p. 367.

- participau la întocmirea catagrafierilor, în *Muntenia* ca ajutoare ale proprietarilor de moşii, însărcinaţi cu această acţiune, iar în *Moldova* ca ajutoare ale comisiilor ţinutale de catagrafie, împreună cu juraţii satelor (ROV, c. III, art. 69-70; ROM, c. III, art. 106).
- împreună cu aleşii sătenilor şi cu proprietarii de moşii, conduceau *Cutia Obştei*, adică bugetul satului, păstrând într-o ladă banii şi registrul de venituri şi cheltuieli ale satului. Din cele două chei, preotul păstra una (ROV, c. III, art. 104-106 şi ROM, c. III, art. 106);
- ţinerea, sub supravegherea protopopilor, a registrelor de stare civilă, acţiune legiferată pentru prima dată în Principate. Acţiunea se desfăşura sub supravegherea mitropolitului, a episcopilor şi sub controlul Departamentului treburilor dinlăuntru. Verificarea şi centralizarea datelor era făcută de autorităţile politico-administrative (ROV, c. I, art. 115; ROM, c. IV, art. 139). Regulamentul *Moldovei* aducea precizări mai amănunţite privind această acţiune: Condicile erau pregătite la Cancelaria eparhiilor, transmise apoi protopopilor. Aceştia, cu o lună înainte de începutul anului dădeau preoţilor trei condici, în dublu exemplar, anume pentru trecerea naşterilor, căsătoriilor şi deceselor. La fiecare două luni preoţii trebuiau să trimită episcopului eparhiot câte o listă cu naşterile, căsătoriile şi decesele din parohia lor (ROM, c. IV, Anexa despre „acturile mitricei"), iar la sfârşitul anului duceau condicile la isprăvnicie pentru a fi controlate şi înscrise în statistică. Rezultau astfel trei tomuri pentru fiecare ţinut (pentru naşteri, căsătorii şi decese). Pentru ţigani (aflaţi în stare de robie) se ţinea evidenţă separată, fiind împărţiţi în robi ai satului, robi boiereşti şi robi mănăstireşti (ROM, c. III, Anexa G, art. XIV). Eliberarea de acte pentru ţigani erau întocmite de preot împreună cu trei martori (ROV, c. III, art. 118). Astfel reglementată, această acţiune s-a desfăşurat cu mare greutate în Principate. De aceea în decursul domniilor regulamentare au fost operate mai multe modificări, între care trecerea acestei acţiuni în grija vornicului averilor bisericeşti (1844), deci din grija Departamentului treburilor dinlăuntru în sarcina Departamentului bisericesc (1846). Abia Legea comunală a lui Cuza a stabilit ţinerea actelor civile de către primărie.
- Tot pentru prima dată au fost prevăzute măsuri pentru pastoraţia ţiganilor, Regulamentul *Moldovei* precizând sarcina ierarhilor de a instrui preoţii în vederea educării civice şi religioase a ţiganilor (ROM, c. III, Anexa G, art. XIII). Un tratament mai omenesc faţă de ţigani a fost posibil abia după eliberarea lor din robia bisericească (1844 în Moldova; 1847 în Muntenia) şi cea domnească (1856);
- în *Moldova,* în cadrul atribuţiilor social-caritabile, preoţii întocmeau, împreună cu fruntaşi ai satului, lista cu cei săraci, pentru care se acordau ajutoare din *Casa Milelor*. Protopopii certificau listele întocmite de preoţi şi erau prezenţi la împărţirea ajutoarelor, acestea făcându-se pe baza unor *dovezi de lipsire*, eliberate de preot şi de către un fruntaş al satului (ROM, c. III, Anexa D, art. XLV şi art. XL). Tot preoţii trebuiau să anunţe decesul vreunuia dintre cei ajutaţi şi să anunţe *Casa copiilor aflaţi* despre existenţa vreunui copil părăsit, fiind obligat totodată de a-l boteza gratuit (ROM, c. III, art. LV, LVII);
- În *Muntenia* preoţii mai aveau sarcina de a înmâna citaţiile de judecată ţăranilor care lipseau de acasă (ROV, c. VII, art. 250)[29].

[29] Sever Buzan, „Regulamentele Organice", pp. 367-370; Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* pp. 57-74.

Problema dotării (salarizării) clerului inferior

Un recensământ arăta că în anul 1837 erau în Ţara Românească 6.006 preoţi, 1.482 diaconi şi 2.560 ţârcovnici. La o populaţie de 1.481.700 suflete (384.188 familii) revenea un preot la 247 suflete, iar la un diacon aproape 1.000 locuitori[30]. Potrivit Regulamentului, clerul inferior din Ţara Românească avea următorul statut:

- Scutirea de dări: preoţii şi diaconii, cu excepţia celor „răspopiţi", erau scutiţi de orice dijmă şi clacă faţă de stat şi faţă de proprietar, dar trebuiau, după hirotonie, să se rezume doar la slujba bisericească. De asemenea era scutit de dări câte un singur cântăreţ de biserică (ROV, c. III, art. 72-73)[31];
- Întreţinerea materială: preoţii primeau de la proprietarul de moşie o suprafaţă de pământ pentru folosinţă proprie, un loc de casă şi grădină. Pentru acest pământ tagma preoţească nu trebuia să plătească proprietarului nicio dare. Pământul preoţilor şi al diaconilor avea să fie lucrat de săteni, iar al dascălilor de către ei înşişi;
- Preoţii de la oraş, neputând primi loturi de pământ, încasau o contribuţie anuală de 2 lei, „luată de la fiecare enoriaş, fără osebire"[32].
- primeau din magazia de rezervă câte trei chile[33] de bucate pe an;
- încasau de la parohieni taxele de epitrahil.

Regulamentul muntean a limitat numărul preoţilor, diaconilor şi dascălilor, stabilind că puteau să fie hirotoniţi preoţi doar dintre ştiutorii de carte, ei trebuind să fie apoi întăriţi de domnitor, prin intermediul logofătului credinţei.

În Moldova, scutirea de dări pentru clerul inferior a fost doar parţială şi destul de confuz prezentată de Regulament:

- pe de o parte s-a prevăzut că preoţii, diaconii şi ceilalţi slujitori bisericeşti, ca şi preoţii supranumerari aveau să fie scutiţi de dările pe care le dădeau ceilalţi locuitori (ROM, c. III, Anexa A, art. III), ca, în alt loc din Regulament să se prezinte o excepţie de la scutire în cazul servitorilor bisericeşti care deţineau vii, prisăci sau oi, din acestea fiind obligaţi să dea proprietarului dijmă, la fel cu ceilalţi locuitori ai satelor. De asemenea era fixată o dajdie anuală către Stat, în valoare de 20 lei pentru preoţi, de 14 lei pentru diaconi şi de opt lei pentru dascăli (ROM, c. III, Anexa A, art. art. I şi IX), precum şi dajdii către ierarhi, stabilite de către mitropolit, episcopi şi marele logofăt (ROM, c. IX, art. 414)[34].
- Preoţii efectuau, în principiu, gratuit slujbele bisericeşti, mulţumindu-se să primească ceea ce le dădeau enoriaşii benevol (ROM, c. III, Anexa A, art.

[30] Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834-1848,* Bucureşti, 1915, p. 180. În situaţia statistică prezentată nu figurează şi monahii, prin urmare nu putem avea o oglindă reală asupra clerului, fiind posibil ca în numărul preoţilor să fi fost incluşi şi monahii.

[31] Sever Buzan, „Regulamentele Organice", p. 372; Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* p. 79.

[32] N. Dobrescu, *Studii,* p. 45.

[33] Cea mai folosită „chilă", în preajma anului 1832, era cea „de Brăila". Ea cuprindea 240 ocale de grâu şi mei sau 352 ocale de porumb. Capacitatea ocalei pentru materii uscate era 1,698 litre, iar ca unitate de greutate avea 1,271 kg (Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, Bucureşti, 1971, pp. 210, 182 şi 278)

[34] Sever Buzan, „Regulamentele Organice", p. 372.

VIII) [35]. Totuşi, un regulament ulterior, pe care urma să-l întocmească autorităţile bisericeşti împreună cu cele politice, urma să stabilească taxele pentru botezuri, cununii. Era mai pe larg prezentată obligaţia proprietarului moşiei de a da pământ tagmei bisericeşti. Preoţilor trebuiau să primească:

> „trei fălci de arătură, trei fălci de fânaţ la partea câmpului şi două fălci pol pentru imaş, iar la partea muntelui două fălci şi jumătate, pentru care loc va îngriji preotul numai pentru sămânţa trebuitoare, iar lucrarea toată să fie îndatoraţi locuitorii în timpurile cuviincioase a o săvârşi şi a o aduna la casele preoţilor, pentru ca prin chipul acestei înlesniri să poată fără zăticnire a-şi păzi datoriile atât către biserică, cât şi către locuitori, după osebită instrucţii ce i se va da"[36].

Diaconul primea două fălci de arătură şi două de fânaţ, lucrate tot de către credincioşi. Dascălul avea să primească o falcă şi jumătate de arătură şi o falcă de fânaţ, lucrat de el însuşi[37].

- La fel, pentru protopopi şi iconomii de la Episcopii erau fixate „lefi cuviincioase" (ROV, c. VIII, art. 362; ROM, c. IX, art. 414), „precum şi drepturile pentru botezuri şi îngropări şi celelalte", care aveau să se stabilească mitropolitul, împreună cu episcopii eparhioţi şi marele logofăt, aprobate apoi de domnitor, la recomandarea Adunării Obşteşti (taxa pentru cununie la cinci lei pentru români şi de un leu pentru ţigani) şi înmormântări (ROM, c. III, Anexa A, art. VIII)[38].

Important de menţionat este faptul că, în ambele ţări, proprietarii de moşii erau obligaţi să asigure cele necesare săvârşirii cultului divin[39].

Deşi aceste prevederi au avut menirea să îmbunătăţească traiul clerului inferior, totuşi, practic starea materială a acestuia a rămas deficitară. Pe de o parte, nu peste tot proprietarii de moşii s-au achitat de sarcina acordării loturilor de pământ, iar pe de altă parte şi enoriaşii nu au respectat prevederea de a lucra pământul clericilor, aceştia fiind nevoiţi să neglijeze misiunea duhovnicească şi să lucreze pământul asemenea celorlalţi săteni. Din aceste motive nici seminariştii nu au fost atraşi prea mult de hirotonie. Tot Statul a fost acela care a trebuit să ia măsuri pentru a uşura starea preoţilor, impunând mănăstirilor închinate drept condiţie la arendare alocarea de suprafeţe de pământ preoţilor. Doar *Legea clerului mirean* din 1893 a rezolvat criza financiară a preoţimii, fixând salarii pentru aceştia.

---

[35] *Ibidem*, p. 373.
[36] Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* p. 80.
[37] Sever Buzan, „Regulamentele Organice", p. 373, nota 43; Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* p. 80.
[38] Sever Buzan, „Regulamentele Organice", p. 373, nota 45.
[39] Ioan C. Filitti, *Principatele române de la 1828 la 1834, ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic,* Bucureşti, 1934, pp. 164-165.

1.1.3. Reglementarea învăţământului teologic

Întrucât Regulamentele Organice au condiţionat hirotonia de absolvirea seminarului, au fost prevăzute şi înfiinţarea şi organizarea acestora. Grija materială pentru susţinerea seminariilor a fost preluată de către Stat. Tot Statului i-a fost acordat dreptul de control asupra învăţământului, logofătul bisericesc, împreună cu episcopul eparhiot întocmind regulamentul pentru numirea de profesori şi de disciplină.

În *Moldova* exista Seminarul de la Socola. Pentru acesta s-a prevăzut alocarea a 60.000 lei, sumă acoperită din contribuţia Mitropoliei, episcopiilor şi a unor mănăstiri pământene şi închinate (ROM, c. III, art. 74 şi 79)[40]. Pentru conducerea materială şi organizarea acestui seminar, ROM a prevăzut înfiinţarea unei *Epitropii,* îndrituită să întocmească şi un Regulament. Conform acestuia, aveau să fie primiţi 200 elevi cu întreţinere completă, cu promisiunea scrisă că se vor hirotoni la vârsta de 25 de ani. În caz contrar, se obligau să returneze cheltuielile de şcolarizare (ROM, c. III, Anexa D, art. I-V şi LXXXV). Deşi s-a prevăzut să se înfiinţeze câte un seminar şi în episcopii, acestea nu s-au înfiinţat, ba chiar şi cursul de la Socola a fost redus la un curs inferior de patru ani, de către mitropolitul Meletie, în anul 1848, cursul superior reînfiinţându-se în anul 1851 de către mitropolitul Sofronie Miclescu.

Pentru *Muntenia*, ROV a prevăzut înfiinţarea a două seminarii: la Bucureşti şi la Craiova. Întreţinerea acestor seminarii a trecut pe seama Statului, alocându-se 90.000 taleri pentru seminarul din Bucureşti şi 60.000 taleri pentru cel din Craiova (ROV, c. III, art. 65, al. 2)[41].

În 11 aprilie 1834, „Legiuirea pentru seminaruri, protopopi şi preoţi" a prevăzut seminarii pregătitoare (inferioare) la toate episcopiile, în anul 1835 a unui Seminar superior la Mitropolie. După doi ani de discuţii în *Adunarea Obştească*, la 2 februarie 1836 s-a deschis *Seminarul Central* din Bucureşti, apoi seminarii în Buzău, Argeş şi Râmnic (noiembrie 1837). Toate aceste seminarii deschise au fost seminarii inferioare, de patru ani, în care erau primiţi absolvenţi ai şcolii primare, ai şcolii de grămătici, dar şi candidaţi cu mai puţină pregătire (care ştiau doar să scrie, să citească şi cunoşteau câte ceva din rânduielile bisericeşti).

Datorită modului defectuos al administrării seminariilor, la mijlocul secolului XIX, Statul a fost nevoit să preia conducerea seminariilor din grija Bisericii (a ierarhilor) şi să se ocupe nemijlocit de învăţământul religios. Cauza a fost ignoranţa şi lipsa de pregătire a înşişi ierarhilor, cărora nu le convenea ca preoţimea să le fie superioară ca învăţătură.

[40] Sever Buzan, „Regulamentele Organice", p. 371, nota 34; Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica,* p. 76.
[41] Sever Buzan, „Regulamentele Organice", p. 371.

1.2. Asaltul autorităţilor statale asupra Bisericii în epoca domniilor regulamentare. Controlul averilor bisericeşti

Înainte de Regulamentele Organice, în ţările române Statul şi Biserica s-au aflat în strânsă interdependenţă. Statul era condus de către Domni cu ajutorul Adunărilor, a căror preşedinte era mitropolitul, iar Domnul deţinea prin intermediul marilor logofeţi rol important în organizarea Bisericii. În Muntenia erau doi mari logofeţi care cumulau funcţia de miniştri ai dreptăţii şi de miniştri de culte. Unul răspundea de ţara de sus (şase judeţe apusene) şi altul de ţara de jos (şase judeţe răsăritene). Ei erau epitropii generali ai domnului şi se ocupau de problemele disciplinare bisericeşti, se îngrijeau de mănăstiri. Numirea mitropolitului şi a episcopilor se făcea tot prin ei. Tot ei numeau pe funcţionarii inferiori judecătoreşti. Logofătul din Ţara de sus era „capul cancelariei Domnului". În Moldova exista un singur mare logofăt, totodată era cel mai mare dregător[42].

Episcopii administrau după voia lor şi fără nici un control averile eparhiilor. Domnul nu intervenea decât numai atunci când avea nevoie de ajutorul material al acestora. Din acest motiv nu au lipsit abuzurile, îndeosebi în cazul arendării moşiilor Mitropoliilor[43].

Relaţia dintre Biserică şi Stat s-a desfăşurat deci după tipicul aşa-numitei „simfonii bizantine"[44]. În pofida unor „momente de maximă tensiune dintre Domnie şi Biserică"[45], a existat în general „o legătură de reciprocitate amicală, prin care Biserica a obţinut o influenţă mare în Stat, dar şi Statul la rândul său a obţinut o influenţă considerabilă în afacerile bisericeşti"[46].

Vechiul echilibru a fost rupt odată cu introducerea primelor constituţii româneşti moderne – *Regulamentele organice*. Acestea au accentuat „amestecul statului în treburile Bisericii"[47]. „Regulamentul poartă pecetea anti-clericalismului francez şi a stăpânirii Bisericii de Stat ca în Rusia"[48].

---

[42] Ioan C. Filitti, *Principatele române,* p. 109.

[43] *Ibidem*, pp.162-163.

[44] În Bizanţ, „împăratul şi patriarhul, autoritatea şi preoţia se raportă între olaltă ca sufletul cu trupul, şi sunt pentru organismul Statului aşa de necesare, ca şi trupul şi sufletul la un om viu" (Nicodim Milaş, *Dreptul bisericesc oriental,* Bucureşti, 1925, p. 530, apud Ion Matei, *Dreptul bisericesc de stat in Romania intregită*, Bucureşti, 1926, p. 8).

[45] Andrei Pippidi, *Tradiţia politică bizantină în ţările române în secolele XVI-XVIII*, Bucureşti, [2]2001, p. 152-164. Principalele „momente de maximă tensiune" identificate de Pippidi au fost: cele prilejuite de trecerile la islam ale domnitorilor Iliaş Rareş (1551) şi Mihnea II (1591), apoi domniile lui Mircea Ciobanul (în 1558) şi Ioan Vodă cel Cumplit (1572-1574).

[46] Simion Reli, *Relaţiile dintre Biserică şi Stat în România veacurilor trecute*, Bucureşti, 1938, p. 2.

[47] Ioan C. Filitti, *Principatele române,* p. 114.

[48] Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor,* vol. II, Bucureşti, [2]1932, p. 264.

Asaltul autorităţilor statale asupra Bisericii s-a desfăşurat în timpul celor trei „domni regulamentari": Alexandru Ghica (aprilie 1834-octombrie 1842) şi Gheorghe Bibescu (decembrie 1842-iunie 1848), ambii în Ţara Românească, precum şi Mihail Sturza (iulie 1834-iunie 1849), în Moldova, în mai multe etape:

- Înfiinţarea unor Ministere ale Cultelor: *Logofeţia Credinţei* în Ţara Românească (1831), respectiv *Vornicia Credinţei* în Moldova (1844);
- Înfiinţarea unor *Case Centrale bisericeşti* în ambele ţări (1834 în Muntenia, 1835 în Moldova). Iniţial, acestea au cumulat veniturile de la mănăstirile pământene nechinoviale;
- Ulterior (1840 şi 1847 în Ţara Românească, 1844 în Moldova) în Casele Centrale s-au vărsat şi veniturile mitropoliilor şi episcopiilor, astfel că ierarhii au pierdut dreptul de administrare şi control exclusiv al averilor eparhiilor pe care le păstoreau; încercările domnitorilor români de a controla şi modul de administrare a averilor mănăstirilor închinate s-au soldat cu eşecuri repetate, datorită împotrivirii atât a Imperiului otoman suzeran, cât şi a celui ţarist „protector".

1.2.1. Înfiinţarea Ministerelor pentru Culte în Ţara Românească (1831) şi Moldova (1844)

Autoritatea statală a început să fie tot mai mult interesată de supravegherea modului în care erau administrate averile bisericeşti. Drept urmare, Adunarea de revizuire a Regulamentului muntean a decis înfiinţarea, în Guvernul de atunci al Ţării Româneşti (numit *Sfat administrativ extraordinar*) a unei *Mari Logofeţii a Credinţei*, adică a unui Minister al Cultelor[49]. ROV a stabilit patru sarcini principale ale marelui logofăt bisericesc:

- Prin mijlocirea lui, Domnitorul „priveghea ca tot clirosul din Valahia să se poarte după orânduielile cele întocmite prin sfintele canoane şi să nu se calce pravilele şi legiuirile cele aşezate în acest principat";
- Prin mijlocirea lui, clerul vinovat era trimis „în cercetarea mitropolitului", de faţă fiind şi *marele logofăt*;
- Menţinerea evidenţei celor hirotoniţi, astfel că „nici un diacon sau preot nu se va hirotoni până a nu face marele logofăt raportul său la domn şi până a nu da domnul voie şi slobozenie";
- Priveghea „asupra ocârmuirii avuturilor mişcătoare şi nemişcătoare a tuturor mănăstirilor şi schiturilor (…) cât şi asupra şcoalelor teologhiceşti", adică a seminariilor, împreună cu episcopul locului[50].

[49] Prin Regulamentul Organic a fost introdus în ambele Principate câte un Guvern (numit *Sfat administrativ*) alcătuit din două departamente (de interne şi de finanţe) şi un secretariat al Statului (condusă de marele postelnic sau şef al Cancelariei domneşti). Ulterior, în Muntenia, prin amendamentele aduse de Adunarea de revizie (care şi-a desfăşurat lucrările între 10 martie - 22 mai 1831), au mai fost înfiinţate Marea Logofeţie a dreptăţii (Ministerul de Justiţie), Marea Logofeţie a Credinţei (Ministerul Cultelor). Totodată, şeful miliţiei (marele spătar) a devenit membru de drept al Guvernului numit acum *Sfatul administrativ extraordinar* (Ioan C. Filitti, *Principatele române,* pp. 83-94 şi 110-115).

[50] *Ibidem*, p. 164.

Ulterior, în urma unui proiect trimis *Adunării obşteşti* de către generalul Pavel Kiselev la 1 decembrie 1831, logofătului credinţei i s-au lărgit atribuţiile, preluând o parte a celor deţinute înainte de vornicul dinlăuntru (adică ministrul de Interne), anume să se ocupe direct de

- „casele de binefacere şi de folos obştesc, adică a şcoalelor, spitalelor, orfanotrofiei, casei cerşetorilor, a ajutoarelor de împărţit săracilor şi a celor de dat la biserici sau schituri sărace";
- evidenţa condicilor actelor civile, în înţelegere cu episcopii eparhioţi[51]. Generalul Pavel D. Kiselev l-a invitat în 23 iulie 1831 pe episcopul Neofit al Râmnicului (care îndeplinea şi funcţia de locţiitor al mitropolitului Grigorie IV Dascălul, exilat în Basarabia[52]) să distribuie registrele de stare civilă protopopilor şi preoţilor. Totodată, dat fiind faptul că mulţi preoţi erau incapabili să completeze aceste registre, fiind analfabeţi, Kiselev i-a cerut lui Neofit, la 10 septembrie 1832, să ia măsuri pentru deschiderea de noi seminarii la Bucureşti şi Craiova[53].

În ***Moldova*** (ROM), problemele bisericeşti au continuat să rămână aici în sarcina *marelui logofăt*, principalul dregător al ţării[54]. Abia în anul 1844 a fost introdus în Moldova, prin *Legea cârmuirii averilor bisericeşti*, primul „ministru al Cultelor", anume *vornicul bisericesc*[55]. Atribuţiile acestuia au fost:

- de a veghea, împreună cu episcopii eparhioţi, ca legea ocârmuirii averilor bisericeşti să fie aplicată bine;
- de a verifica modul de administrare a averilor eparhiilor şi mănăstirilor (exceptând mănăstirile chinoviale, asupra cărora voi reveni în paginile următoare);
- alcătuirea şi executarea contractelor de arendare; catagrafierea averilor;
- supravegherea învăţământului seminarial.

---

[51] *Ibidem,* pp. 276-277.

[52] Mitropolitul Ţării Româneşti, Grigorie Dascălul, se împotrivise modului de conducere a mănăstirilor închinate de către egumenii greci încă înainte de instaurarea ocupaţiei ruseşti. În 9 martie 1823, împreună cu alţi boieri din Divanul domnesc, a prezentat domnului o „anafora" prin care se cerea numirea de egumeni români în locul celor greci, precum şi inventarierea averilor mănăstirilor, cereri aprobate de domn. Şi întrucât mănăstirile închinate erau dărăpănate şi pline de datorii, s-a oprit, tot la iniţiativa lui Grigorie, trimiterea de bani la Locurile Sfinte până la solvirea datoriilor. S-a înfiinţat o *casă a mănăstirilor,* formată din trei membri, care să stabilească bugetul mănăstirilor şi să stabilească suma care să se trimită la Locurile Sfinte. Tot Grigorie s-a împotrivit supunerii preoţilor la corvezi suplimentare. După instaurarea ocupaţiei ruse, spre marea nemulţumire a mitropolitului, s-a restituit conducerea mănăstirilor închinate egumenilor greci. Mitropolitul Grigorie s-a împotrivit acum şi reintroducerii strângerii de la preoţi a „birului cârjei", sume care să fie folosite pentru plata datoriilor făcute la Petersburg de fiica lui Barbu Văcărescu, soţia prinţului rus Bagration. Aceste atitudini ale mitropolitului i-au atras ura duşmanilor, uneltirile cărora au dus la destituirea lui Grigorie din scaunul mitropolitan şi exilarea lui la Chişinău, în ziua de 10 februarie 1829, (Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* Iaşi, 2008, vol. III, p. 34-43).

[53] I. C. Filitti, *Principatele române,* p. 241.

[54] *Ibidem*, p. 114.

[55] Ioan C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834-1848,* Bucureşti, 1915, p. 531.

1.2.2. Legiuiri privind administrarea averilor mănăstirilor pământene şi înfiinţarea „Caselor Centrale" bisericeşti (1834 în Ţara Românească, 1835 în Moldova)

Regulamentul Organic a adus o ingerinţă mai mare a autorităţilor statale în gestionarea averilor bisericeşti. Imobilele mitropoliei şi episcopiilor urmau în continuare să fie arendate de organe ale Adunării obşteşti. Pentru aceasta au fost constituite, în anul 1831, *comisii mixte*, formate din clerici şi boieri, care să administreze bunurile bisericeşti.

În Muntenia**,** *comisia* a fost condusă de mitropolit, iar din ea mai făceau parte patru boieri (aleşi de Adunarea obştească), patru feţe bisericeşti (desemnate de mitropolit şi logofătul credinţei). Această comisie se îngrijea atât de averile mănăstirilor pământene, cât şi de averile eparhiilor. Nici o mănăstire nu putea fi înfiinţată şi nici un egumen numit fără aprobarea mitropolitului, a logofătului credinţei şi fără întărire domnească.

Comisia avea următoarele atribuţii:

- să catagrafieze averile mănăstireşti;
- să se ocupe de arendarea lor pe termen de trei ani „în grai de strigare la mezat înaintea obşteştii adunări", să iscălească, împreună cu epitropii mănăstirilor, contractele de arendare şi să le supună întăririi domneşti;
- să fixeze partea din venituri rezervată pentru seminarii, şcoli şi aşezăminte de binefacere;
- să păstreze evidenţa datoriilor mănăstirilor, să vegheze ca acestea să fie plătite în timp de zece ani şi să aibă grijă ca alte datorii să nu se mai contracteze fără consimţământul domnului şi al Adunării obşteşti[56].

O asemenea comisie a fost înfiinţată şi în Moldova, dar cu două deosebiri: din aceasta nu făcea de drept parte logofătul, iar în atribuţiile acesteia nu intra şi administrarea averii eparhiilor.

În **Ţara Românească**, lucrările *comisiei* înfiinţate în anul 1831, pentru administrarea averilor bisericeşti au mers prea încet, fapt pentru care generalul Pavel Kiselev a numit alta. Membrii acestei noi comisii au elaborat un proiect de administrare a averilor mănăstireşti, proiect care prevedea o contribuţie a mănăstirilor către casele de binefacere în valoare de o treime sau un sfert din veniturile acestora. Această contribuţie a fost considerată de generalul rus ca fiind insuficientă. Din acest motiv a transmis Adunării obşteşti un al doilea proiect, care avea la bază principiul conform căruia cea mai mare parte a sumelor folosite de casele de binefacere să fie luate din veniturile averilor bisericeşti. Totodată, proiectul mai cuprindea şi noile îndatoriri pentru logofătul credinţei, amintite mai sus.

[56] Ioan C. Filitti, *Principatele române*, pp. 163; 166-167.

În 1832, Pavel Kiselev a cerut logofătului bisericesc să numească o nouă *comisie* care să definitiveze noul proiect privind „desăvârşita organizaţie a trebilor bisericeşti". Conform instrucţiunilor date de general, noul proiect urma să prevadă:

- sprijinirea instituţiilor de învăţământ, dar mai ales a seminariilor, astfel ca nivelul de pregătire a clerului să crească;
- măsuri pentru ridicarea nivelului material al mănăstirilor, ridicarea „din dărăpănarea lor şi a le aduce la orânduiala lor cea dintâi", pentru a putea adăposti pe cei săraci, bolnavi şi depravaţi. Astfel, fiecare mănăstire urma să fie datoare să adăpostească câte o instituţie socială – fie pentru „internarea smintiţilor", fie pentru criminali ori pentru prostituate, „ca prin rugăciuni să-şi spele şi să-şi cureţe cugetul lor de păcat". Toate instituţiile sociale, existente la mănăstiri, aveau să se afle „sub ocrotirea oblăduitorului ţării" (domnul), iar conducerea directă avea să revină ierarhului şi logofătului bisericesc. Egumenii urmau să beneficieze de retribuţie fixă. Moşiile mănăstirilor urmau să fie arendate pe o perioadă de trei ani, aceasta făcându-se de către egumen în prezenţa mitropolitului şi logofătului bisericesc;
- reglementarea temeinică a „iconomiei averilor bisericeşti", ceea ce însemna înfiinţarea la Mitropolie a unei *Case Centrale*, al cărei capital să fie folosit la: a) ajutorarea bisericilor şi schiturilor sărace; b) susţinerea materială a seminariilor centrale; c) plata salariilor protopopilor (numărul acestora urmând să fie mai mic, dar cu o remuneraţie mai consistentă); d) subvenţionarea „caselor făcătoare de bine" (şcoli, spitalul Filantropia şi case de milostenii). Deoarece Pavel Kiselev considera că sumele pe care le dădeau mănăstirile în beneficiul şcolilor fuseseră până atunci prea mici, a stabilit ca în *Casa Centrală* să se verse câte o parte din veniturile atât a mănăstirilor pământene, cât şi a celor închinate. De asemenea, în aceeaşi *Casă Centrală* urmau să intre acum (însă cu destinaţie specială – pentru întreţinerea seminariilor) şi plocoanele preoţilor, încasate până atunci de episcopi. Prin aceasta, Kiselev a intenţionat să încurajeze şi să faciliteze totodată şcolarizarea fiilor de preoţi;
- scăderea numărului de preoţi la unul pentru fiecare sat cu până la 200 de familii şi la doi pentru satele cu peste 200 familii[57].

Obştească Adunare a discutat proiectul propus de Kiselev, aducând mai multe amendamente. S-a prevăzut astfel ca egumenii de la toate mănăstirile să fie pământeni, iar „embaticul" trimis locurilor sfinte de către mănăstirile închinate să respecte testamentele ctitorilor[58].

Deşi nu era de acord cu revenirea lui Grigorie Dascălul în scaunul mitropolitan, Kiselev a cedat rugăminţilor Obşteştii Adunări de a-i permite intrarea în ţară, însă nu în Bucureşti ci numai la Buzău, apoi Căldăruşani. Dar cum nici locţiitorul lui, episcopul Neofit, deşi devotat Rusiei, nu a fost de acord cu ingerinţa

[57] *Ibidem,* pp. 277-278.
[58] *Ibidem,* p. 278.

autorităţii laice în chestiuni bisericeşti[59], Kiselev a socotit să iniţieze negocieri pentru transpunerea în practică a reformei bisericeşti cu mitropolitul Grigorie, prin intermediul logofătului bisericesc, Barbu Ştirbei. Mitropolitul a fost de acord cu propunerile generalului rus, însă a emis unele condiţii:

- Mitropolia şi Episcopiile să nu fie obligate la contribuţia pentru aşezămintele de binefacere, dar să întreţină fiecare câte un seminar;
- arendarea moşiilor mănăstirilor închinate să se facă de o comisie compusă dintr-un delegat al Mitropoliei, patru reprezentanţi ai Locurilor sfinte şi un reprezentant al Guvernului;
- preoţii şi diaconii să fie hirotoniţi de ierarhi, fără nici un amestec din partea logofătului bisericesc;
- să fie oprită obligaţia asupra sătenilor de a se organiza astfel încât 4% membrii comunităţii să intre în serviciul stăpânului moşiei (era o cerere care ieşea din sfera bisericească)[60].

La 22 august 1833 Kiselev a anunţat că aproba primele trei cereri ale mitropolitului, urmând ca pentru cererea de la punctul patru să iniţieze cercetări. În februarie 1834 proiectul „pentru organizarea mănăstirilor" a fost definitivat:

- A fost înfiinţată *Casa Centrală* la Mitropolie, alimentată din surplusul veniturilor mănăstirilor neînchinate, pentru cele închinate urmând să se stabilească reguli ulterior. Din *Casa Centrală* urma să se plătească: a) subvenţie anuală pentru instituţii de binefacere (şcoli, casa milosteniei şi spitalul Filantropia); b) ajutoare pentru bisericile şi schiturile sărace;
- Arendarea moşiilor mănăstireşti urma să se facă pe perioade de câte trei ani, de către egumen, în faţa mitropolitului şi a logofătului bisericesc, la Bucureşti;
- Mănăstirile închinate au fost împărţite în patru categorii şi s-au fixat pentru fiecare cheltuielile.

Totalul veniturilor mănăstirilor neînchinate se ridica la suma de 785.000 lei, din care erau reţinuţi 495.000 lei pentru cheltuielile proprii. Excedentul a fost împărţit în anul 1834 astfel: 250.000 lei pentru instituţiile de binefacere, iar restul pentru biserici şi schituri sărace[61].

În **Moldova,** Comisia averilor mănăstireşti a fost aleasă de Adunarea Obştească la 23 martie 1833[62]. Aici *Casa Centrală a mănăstirilor*, stabilită prin *Regulamentul Organic,* a fost înfiinţată abia în anul 1835, când mitropolitul Veniamin a alcătuit un proiect privind „*Organizaţia ocârmuirii averilor pământeştilor mănăstiri"*, care a fost aprobat de către Adunarea obştească fără nici un amendament, ba cu mulţumiri către mitropolit[63].

---

[59] Sfatul administrativ a prezentat la 26 mai 1833 părerea lui Neofit ca „rânduiala egumenilor să se facă numai prin mitropolit, fără amestecul logofătului bisericesc". Neofit protesta şi faţă de arendarea la mezat a averilor mănăstireşti prin logofătul bisericesc. De altfel nici mitropolia şi nici episcopiile nu se învoiau cu regulile introduse pentru arendarea moşiilor bisericeşti, (*Ibidem*, pp. 279-280).

[60] *Ibidem*, p. 280.

[61] *Ibidem*, pp. 280-281.

[62] *Ibidem*, p. 283.

[63] Ioan C. Filitti, *Domniile române,* p. 463.

Conform acestei legi, mănăstirile pământene aveau să se împartă în patru categorii, în funcţie de averea lor. Pentru fiecare din ele se fixa suma necesară întreţinerii. Moşiile mănăstirilor urmau să fie arendate pe timp de trei ani la mitropolie, în prezenţa unui delegat al domnului. Şi bilanţurile financiare urmau să fie trimise de către egumenii mănăstirilor mitropolitului, după care erau supuse aprobării domnului. La Mitropolie se înfiinţa o *Casă Centrală* pentru adunarea veniturilor mănăstirilor. Datoriile mănăstirilor urmau să fie plătite într-o perioadă de şapte ani. Surplusul veniturilor era împărţit în două părţi egale. O jumătate se dădea „caselor de bine", îndeosebi pentru ajutorarea seminarului Socola, iar cealaltă jumătate urma să se păstreze la Mitropolie pentru reparaţii la mănăstiri sau pentru alte cheltuieli.

Prevederile acestei legi urmau să fie aplicate doar după trecerea a unui număr de şapte ani. A fost în Moldova un prim pas în direcţia introducerii controlului Statului asupra administraţiei averilor bisericeşti.

*

Important de menţionat este însă faptul că au fost exceptate de la prevederile acestei legi **mănăstirile chinoviale**, anume: Neamţ, Secu, Văratec, Agapia, Adam şi Vorona. Acestea se bucurau, în conformitate cu dorinţele întemeietorilor lor, de „autonomie absolută". Ele cuprindeau un număr mult mai mare de călugări decât celelalte mănăstiri. Totodată, regula de vieţuire era mult mai aspră. Egumenii erau aleşi de comunitatea monastică. Ei administrau averile mănăstirilor lor fără a fi controlaţi de autorităţile guvernamentale, ba nici chiar a chiriarhului locului. Cu toate acestea, erau mult mai bine conduse decât celelalte mănăstiri, având şi posibilitatea financiară de a desfăşura opere de asistenţă socială[64].

În pofida acestui fapt, domnitorul Sturdza a considerat că în administrarea mănăstirilor Neamţ şi Secu existau totuşi neorânduieli. Cele două mănăstiri formaseră încă din veacurile trecute o singură obşte monahală, condusă de un stareţ, care avea reşedinţa la Neamţ şi era reprezentat la Secu de un egumen locţiitor. Printr-un hrisov domnesc din 30 mai 1841, Sturdza a decis, pe de o parte, înăsprirea regulilor vieţii monahale (adică interzicea călugărilor de a mai face negoţ, de a mai arenda din moşiile mănăstirii, precum şi de a mai avea dreptul de a poseda vreun avut). Pe de altă parte, cele două mănăstiri au fost separate, iar administraţia lor a fost acordată unei „comisii iconomiceşti" sau „dicasterie" (formată din stareţ şi alţi şase membri aleşi de sobor pe cinci ani) care urma să administreze averea mănăstirilor, să încheie contractele de arendare şi să întocmească bugetele mănăstirilor, dar fără a putea contracta datorii[65].

[64] N. Dobrescu, *Studii,* p. 63.
[65] Ioan C. Filitti, *Domniile române,* p. 516.

La 4 mai 1843, aşezământul mănăstirilor Neamţ şi Secu a fost modificat din nou. Dicasteriile au fost înlocuite prin comitete alcătuite din trei membri ai soborului mănăstiresc: dichiul cel mare, cămăraşul cel mare şi logofătul. Cele două mănăstiri au fost obligate să întreţină spitalul şi bolniţa alienaţilor, apoi să înfiinţeze o tipografie, să sporească biblioteca şi să deschidă cursuri bisericeşti, conform aşezământului dat mănăstirii Neamţ de stareţul Paisie Velicicovschi. Un an mai târziu, când a fost emisă legea administrării averilor bisericeşti, mănăstirile chinoviale au fost scoase de sub jurisdicţia vornicului bisericesc[66].

Ulterior, cele şase mănăstiri chinoviale au fost secularizate de Alexandru Ioan Cuza în vara anului 1860.

1.2.3. Legiuiri privind administrarea averilor mitropoliilor şi episcopiilor (1840 şi 1847 în Ţara Românească, 1844 în Moldova)

Am prezentat în paginile anterioare înţelegerea la care a ajuns generalul rus Kiselev cu mitropolitul Grigorie Dascălul în **Ţara Românească**, privind scutirea mitropoliilor şi a episcopiilor de a se supune prevederilor Regulamentului Organic (art. 67, §6 şi art. 123) privind contribuţiile la cheltuielile Statului pentru susţinerea aşezămintelor sociale[67]. Totuşi, noul domnitor Grigorie Ghica (iulie 1834- octombrie 1842) a intenţionat continuarea acestei opere de secularizare. Din acest motiv, după moartea mitropolitului Grigorie, a ţinut scaunul mitropolitan vacant timp de şase ani (iunie 1834 - iunie 1840).

În ***1840***, profitând deci de vacanţa scaunului mitropolitan, a fost impusă în cele din urmă o lege privind modul de arendare a moşiilor Mitropoliei[68]. De fapt, iniţiativa proiectului a aparţinut Sfatului administrativ. Ea a fost votată de Adunare şi promulgată de domnitor.

Arendarea moşiilor Mitropoliei urma să se facă, începând cu anul 1842, pe o perioadă de numai trei ani, sub supravegherea departamentului bisericesc. Veniturile rezultate urmau să se împartă în şapte părţi, repartizate astfel:

- 4/7 părţi reveneau: a) persoanei mitropolitului pentru cheltuieli proprii, precum şi cheltuieli ale Mitropoliei; b) unui vicar, preşedinte al „Dicasteriei" şi director al cancelariei; c) pentru cheltuielile de întreţinere a unui Consistoriu (format din preşedinte, doi membri plini şi doi supleanţi, toţi clerici) care să cerceteze şi să raporteze mitropolitului „pricinile dintre casnici" (judecată); d) pentru întreţinerea unui „dicaster carele va avea să privegheze purtarea clirosului de obşte şi să cerceteze pricinile bisericeşti" (vicarul, arhimandritul şi eclesiarhul). Sumele care prisoseau erau vărsate într-o Casă de rezervă.
- 3/7 părţi din venituri erau împărţite astfel: a) susţinerea a două seminarii (unul superior-central şi unul elementar), sub supravegherea mitropolitului;

[66] *Ibidem*, p. 526 şi 532.
[67] Idem, *Principatele române,* pp. 280-281.
[68] Idem, *Domniile române,* pp. 341-342.

b) întreţinerea celor 14 „metoaşe" ale Mitropoliei; c) o a treia parte, în valoare de 100.000 lei, urma să fie folosită în scopuri umanitare, „mili", după o listă întocmită de mitropolit. Surplusul era din nou trecut la Casa de rezervă, banii fiind folosiţi doar cu aprobarea domnească.

Socotelile averilor Mitropoliei urmau să fie făcute, anual, de către economul Mitropoliei, fiind examinate de către mitropolit şi logofătul bisericesc, şi apoi supuse domnului spre întărire. Aceleaşi reguli erau valabile şi pentru episcopii[69].

Următorul domn regulamentar din Ţara Românească, Gheorghe Bibescu (decembrie 1842-13 iunie 1848) a dorit ca destinaţia sumelor rezultate de pe urma arendării averilor eparhiale să fie precizată mai exact. Un prim proiect al domnitorului viza strângerea tuturor veniturilor bisericeşti în *Casa Centrală* de la Bucureşti, mitropolitul urmând să primească doar „modesta" sumă de 200.000 lei anual, destinată atât întreţinerii sale personale, cât şi faptelor sale de binefacere[70].

---

[69] *Ibidem*, p. 84-86.

[70] *Ibidem*, p. 341-342. Iată, de exemplu, care au fost preţurile unor produse în 1839: chila de grâu: 110-140 lei; chila de porumb: 50-70 lei; chila de orz: 44-80 lei; 100 ocale de făina de grâu: 27-40 lei; un bou:100-200 lei; o vacă: 50-120 lei; un cal: 140-600 lei; un porc: 15-60 lei; o găină: 20 parale -1 leu şi 20 parale; o oca de vin mijlociu: 2,20-14 lei; o oca de orez: 1,20-2 lei; o oca de zahăr: 4,20-6 lei; o oca de ulei: 4,20-5,20 lei; o oca de cafea: 6,20-8 lei; cotul de postav de ţară: 3-9 lei. În acelaşi timp se plătea ziua de lucru: 3-10 lei pentru un dulgher; 2-4 lei pentru un croitor; 1 leu unei slugi; 160 lei /lună pentru un bucătar; 55 lei /lună pentru o spălătoreasă (*Ibidem*, pp. 212-214). *Cotul,* ca măsură de lungime era în 1827 egal cu 0,536 m (N. Stoenescu, *Cum măsurau*, p. 90).
De fapt, „leul" menţionat aici nu a existat în realitate, fiind o monedă fictivă: „Până la reforma mone-tară din 1867, circulaţia monetară a avut un caracter haotic, ca urmare a utilizării unor monede străine şi a absenţei unei monede naţionale. Regulamentul Organic a fixat cursul monedelor care circulau în Principate prin intermediul exprimării în lei. Stabilirea acestor cursuri s-a efectuat pe baza unui raport fix între aur şi argint. Această unitate monetară fictivă, lipsită de o formă efectivă (se utiliza frecvent expresia *la leu*) servea ca unitate de măsură pentru stabilirea cursului monedelor efective şi a preţurilor mărfurilor" (Sabina Mariţiu, Wilhelm Salater, „Istoria monedei naţionale", în *Enciclopedia de istorie a României*, Bucureşti, ^{3}2002, pp.533-534).
Practic, acest „leu fictiv", inexistent ca monedă, a avut iniţial valoarea piastrului otoman, împărţit în 40 parale. În 1844 a avut loc în Imperiul otoman o reformă monetară, introducându-se „lira otomană", valorând 100 piaştri (şi deci 400 parale). Datorită crizei economice pe care o traversa Imperiul otoman, valoarea lirei, deci şi a piastrului, a scăzut continuu. Astfel, dacă la început a existat o paritate între „leul fictiv" şi piastrul otoman, cu timpul cele două valute (prima fictivă, cea de-a doua reală) s-au distanţat, „leul fictiv"crescând în valoare faţă de „piastrul otoman real". Tocmai de aceea, enciclopediile vremii consemnau în articolele privind România, că valuta românească era piastrul turcesc (cu 40 parale), însă cu o valoare mai mare decât piastrul otoman de la Constantinopol (articolul „Walachei", din *Pierer's Universal-Lexikon*, vol. 18. Altenburg, 1864, p. 762-764, pe site-ul http://www.zeno.org/Pierer-1857/A/Walachei+%5B1%5D).
Printr-o ordonanţă domnească din 14/26 februarie 1865, s-au fixat cursurile oficiale de calcul în lei (româneşti fictivi) pentru monedele străine efective care circulau în ţară. Lira otomană (deci 100 piaştri otomani reali) valorau 61,10 lei româneşti fictivi, astfel că un leu fictiv valora 1,63 piaştri otomani reali (S. Mariţiu, W. Salater, „Istoria monedei naţionale", p. 534).
Leul românesc, ca valută naţională reală (împărţit în 100 bani), a fost introdus prin *Legea pentru înfiinţarea noului sistem monetar şi fabricarea monedelor naţionale*, din 29 martie 1867 (intrată în vigoare la 1 ianuarie 1868). Un leu nou real valora 2 lei şi 28 parale vechi (monede fictive). Datorită faptului că România a adoptat sistemul bănesc al Uniunii Monetare Latine, noul leu românesc a avut valoarea francului francez, francului elveţian, iar mai târziu a drahmei greceşti, levei bulgăreşti, dinarului sârbesc (Ioan C. Filitti, *Domniile române,* p. 536).

Abia în ***martie 1847*** a reuşit Bibescu să impună modificarea legii din 1840. Mitropolitul Neofit a părăsit ostentativ Obştească Adunare. Noua lege a stabilit că arendarea moşiilor eparhiale să se facă prin licitaţie, pe o perioadă de cinci ani, în prezenţa nu numai a chiriarhului, dar şi a logofătului credinţei, precum şi a comisiei financiare a Obşteştii Adunări. Condiţiile de arendare urmau să fie fixate de către mitropolit, împreună cu logofătul credinţei, fiind întărite de domn. Vânzarea pădurilor era interzisă.

Veniturile tuturor eparhiilor erau vărsate în *Casa Centrală*, de care era răspunzător un „obştesc casier" de la Mitropolie. Din totalul veniturilor, mitropolitul primea doar 200.000 lei, iar episcopii câte 100.000 lei (sume din care chiriarhii îşi asigurau traiul, dar dădeau şi „mili" săracilor).

Restul veniturilor eparhiale urmau să fie împărţite pentru:

- întreţinerea bisericilor (250.000 pentru eparhia Mitropoliei; 120.000 la Râmnic; 100.000 la Buzău; 80.000 la Argeş);
- plata preoţilor (56.000 lei la Mitropolie; 49.000 la Râmnic; 21.000 la Buzău; 14.000 la Argeş);
- întreţinerea seminariilor (respectiv 120.000; 80.000; 60.000 şi 40.000 lei);
- efectuarea de reparaţii şi construcţii extraordinare (total 300.000 lei);
- constituirea unei case de rezervă (210.000 lei).

Bugetul urma să fie întocmit anual de mitropolit şi logofătul credinţei, apoi întărit de domn. Plăţile urmau a fi făcute trimestrial de „obştescul casier". Socotelile anuale erau trimise domnului, iar acesta le înainta Adunării spre a fi analizate (socotelile Mitropoliei pentru perioada 1829-1833 au fost prezentate şi analizate doar în sesiunea 1846-1847!). S-a prevăzut ca nici o sumă din excedent să nu poată fi cheltuită fără acordul domnului.

Legea mai stabilea ca în fiecare eparhie să existe câte un seminar: unul de şapte clase, la Mitropolie, iar trei de câte patru clase (la episcopiile sufragane). S-a prevăzut şi asigurarea de burse pentru elevi săraci (100 elevi la Bucureşti, 80 la Râmnic, 50 la Buzău, 40 la Argeş). Împotriva absolvenţilor care nu îmbrăţişau cariera preoţească urmau să fie luate măsuri (să ramburseze costul studiilor)[71].

În ceea ce priveşte **Moldova**, după cum a arătat şi Filitti,

> „la 1835, cu consimţământul mitropolitului Veniamin, se făcuse un pas, foarte modest, spre controlul autorităţii laice asupra administraţiei averilor mănăstireşti. Cât priveşte bunurile mitropoliei şi episcopiilor, rămâneau tot în vigoare dispoziţiile Regulamentului Organic"[72].

De aceea, în 29 octombrie 1836, domnitorul Mihail Sturza a prezentat comisarului rus, Rücman, un proiect privind întrebuinţarea veniturile Mitropoliei şi ale episcopiilor, inspirat însă după legislaţia rusească. Nu se cunoaşte răspunsul lui

[71] *Ibidem*, pp. 350-351.
[72] *Ibidem*, p. 515.

Rücman. Oricum, problema a trenat mai mulţi ani. În 1839, domnitorul a atras din nou atenţia asupra chestiunii averilor eparhiale, menţionând faptul că, în conformitate cu art. 417 al ROM, eparhiile ar fi trebuit să-şi plătească datoriile în timp de zece ani, după care nu mai aveau voie să contracteze alte împrumuturi fără acordul domnului. Or acest termen expira în anul 1841, iar situaţia reală demonstra că în timp ce datoriile episcopiilor scăzuseră, ale Mitropoliei crescuseră.

Din acest motiv, Sturza a cerut mitropolitului Veniamin să reglementeze problema datoriilor Mitropoliei. Pe de altă parte, a propus constituirea unei comisii care să verifice socotelile Mitropoliei. Dat fiind faptul că Sturza se afla deja în conflict cu mitropolitul[73], se aştepta la o opoziţie înverşunată a acestuia cu privire la propunerea sa. Drept urmare, a pus chiar problema unei eventuale îndepărtări a mitropolitului din scaun.

La 20 aprilie 1841, comisarul rus Rücman a încercat aplanarea conflictului şi a cerut mitropolitului Veniamin să numească o delegaţie din doi clerici şi trei laici pentru revizuirea socotelilor, iar lui Sturza i-a atras atenţia asupra faptului că nu putea întreprinde măsuri disciplinare contra lui Veniamin, care era mai mult decât venerat de către popor. Între timp, în 1840 Sturza înaintase autorităţilor ruseşti un nou proiect privind administrarea averilor eparhiale, potrivit căruia arhiereii ar fi pierdut orice drept de control în această privinţă. Ba mai mult, proiectul prevedea chiar excluderea prelaţilor din Obştească Adunare. Desigur că ruşii s-au opus acestei din urmă vătămări a prerogativelor ierarhilor. Chestiunea a tărăgănat din nou, astfel că ea a ajuns din nou în dezbatere abia în toamna anului 1842.

Însă mitropolitul Veniamin şi-a prezentat demisia (18 ianuarie 1842). În actul prin care cerea retragerea sa, Veniamin aducea motive de boală, precum şi dorinţa de a se îngriji mai mult pentru mântuirea proprie[74].

Potrivit lui Nicolae Iorga, Veniamin şi-a dat demisia nemulţumit fiind de ingerinţa prea mare a domnitorului în administrarea bisericească[75]. Într-adevăr, Sturza schimbase mai multe moşii ale Mitropoliei aflate în Bucovina, în valoare de 50.000 de galbeni (de la mănăstirea Slatina), cu una singură din Moldova, în valoare de 13.000 de galbeni. Prin această măsură, realizată în detrimentul Mitropoliei, domnitorul spera să dobândească indigenatul în Bucovina, unde să se refugieze în cazul pierderii tronului[76].

---

[73] Mitropolitul Veniamin era un vajnic apărător al Ortodoxiei. Or în 1838, nunţiul papal, cu sprijinul guvernului austriac, s-a prezentat în Moldova pentru instalarea unui episcop catolic pentru Moldova. Sturza nu a manifestat o atitudine ostilă faţă de aceste demersuri, cu toate că mitropolitul, clerul şi poporul era contra acestor măsuri, care au făcut ca, în timpul domniei lui Sturza, numărul catolicilor să crească la 44.317 persoane, cu 73 de biserici, din care două catedrale (*Ibidem*, pp. 514-515).

[74] *Ibidem*, p. 517.

[75] N. Iorga, *Istoria Bisericii,* p. 438.

[76] I. C. Filitti, *Domniile române,* p. 518.

Bineînţeles că domnitorul a acceptat cu mare bucurie demisia mitropolitului. După doar câteva săptămâni, la 2 februarie 1842, a decis ca Eforia şcolilor şi a casei milelor (în administraţia căreia a fost pus şi Seminarul Veniamin) să fie alcătuită doar din laici şi să fie prezidată de unul din membri, numit de domn (atribuţie care revenise până atunci mitropolitului). Totodată, domnitorul a revenit la mai vechea sa intenţie de a-i exclude pe episcopi din Obştească Adunare. A întâmpinat însă din nou opoziţia ruşilor care, pentru a-l intimida pe domnitor, au sugerat rechemarea lui Veniamin în scaun. În această situaţie, Sturza a declarat că, în cazul în care se va mai insista cu privire la rechemarea acestuia, îşi va prezenta demisia. Problema era însă aceea că „Rusia făcea acum, ca şi în 1809, din chestia bisericească o chestie politică", cu intenţia de „a pune Biserica română sub dependenţa Sinodului rusesc". Chiar şi Veniamin a fost convins să semneze un document prin care promitea că, în cazul în care i se va permite să se reîntoarcă pe scaunul mitropolitan,

> „va face un serviciu ţării sale, anume de a despărţi Biserica Moldovei de cea de la Constantinopol, pentru a o închina Bisericii ruseşti, iar după aceea să demisioneze în favoarea unui mitropolit rusesc, numit de Sinodul imperiului"[77].

În aceste condiţii, pentru a evita o reîntoarcere a lui Veniamin, Sturza s-a arătat dispus să susţină candidatura unui episcop rus la scaunul mitropolitan de la Iaşi. În cele din urmă, ruşii au cedat şi au permis ca mitropolitul Moldovei să fie ales dintre cei doi episcopi sufragani (la 2/14 februarie 1844 a fost ales Meletie Brandaburul, episcopul de Roman). Pe de altă parte, au acceptat proiectul domnitorului privind administrarea averilor bisericeşti. Acesta a fost votat de Obştească Adunare în luna martie ***1844***. Ea prevedea ca ***veniturile Mitropoliei şi ale episcopiilor*** să fie adunate în *Casa Centrală* de la Iaşi. Arendarea moşiilor bisericeşti urma să fie realizată pentru o perioadă de cinci ani, de către chiriarh, împreună cu vornicul bisericesc (cel dintâi ministru al cultelor din Moldova, instituit acum) şi membrii Comitetului Central, instituit de art. 416 din ROM. Veniturile eparhiilor urmau să fie împărţite astfel:

- mitropolitului îi reveneau 5/7 părţi, sau 4/7 părţi (în cazul în care veniturile Mitropoliei depăşeau 350.000 lei), în timp ce episcopilor le revenea, din averea eparhiilor lor, doar 4/7;
- restul sumei (2/7, respectiv 3/7) trebuia să fie împărţit astfel: a) o parte pentru reparaţia bisericilor; b) pentru seminar (90.000 lei) şi pentru faceri de bine; c) pentru cheltuielile departamentului bisericesc, nou înfiinţat, şi pentru cheltuielile de administrare a bunurilor bisericeşti. Surplusul de bani era folosit pentru rambursarea datoriilor Mitropoliei şi pentru construcţia catedralei.

În ceea ce priveşte veniturile bisericilor de mir, administrarea acestora urma să fie făcută după vechiul obicei, de către epitropi numiţi de mitropolit, fără amestecul

[77] *Ibidem*, pp. 524-525.

autorităţilor de stat. Cheile *Casei Centrale* se păstrau una la mitropolit, iar cea de-a doua la vornicul bisericesc. Bugetele anuale erau verificate de episcopii eparhioţi împreună cu vornicul bisericesc şi cu membrii Sfatului administrativ, alături de cei ai Comitetului Central. Ele erau trimise apoi Obşteştii Adunări. Numirile şi destituirile de egumeni se putea face numai cu învoirea Domnului[78].

1.3. După 1848. De la Balta Liman la Unirea principatelor

Revoluţia din 1848 a fost înfrântă de reacţiunea internă, ajutată de puterile externe: Turcia (puterea suzerană) şi Rusia (puterea protectoare). S-a instalat un regim de ocupaţie în ambele Principate (care a durat până în aprilie/mai 1851). Cele două puteri au încheiat la 19 aprilie /1 mai 1849 o convenţie la *Balta Liman*, în care au stabilit reorganizarea Principatelor:

- restabilirea regimului Regulamentelor Organice, dar şi a constituirii a câte unui *Comitet de revizie*, menit să le aducă modificări;
- domnii nu aveau să mai fie aleşi de Adunările obşteşti extraordinare, ci să fie numiţi de cele două puteri tutelare, pe o perioadă de şapte ani;
- Adunările Obşteşti au fost suspendate şi înlocuite cu *Consilii* sau *Divanuri ad-hoc*, compuse doar din boierii mai importanţi şi câţiva membri ai clerului superior. Atribuţiile acestor divanuri se rezumau stabilirea impozitelor şi a bugetului;
- Prezenţa în fiecare Principat a câte unui *comisar* extraordinar otoman şi a unuia rus, rolul lor fiind acela de a oferi domnilor „avizurile şi sfaturile lor", precum şi de a-i numi pe membrii Comisiilor de revizie.

Domnitorii instalaţi de către cele două puteri au fost: Barbu Ştirbei în Ţara Românească şi Gheorghe Bibescu în Moldova. Aceştia au fost trataţi de către cele două puteri asemenea unor „înalţi funcţionari", situaţie relevată şi de primirea lor la Constantinopol, când, asemenea celorlalţi slujitori, au fost obligaţi să sărute papucul sultanului. Totuşi, cei doi domni au iniţiat o seamă de reforme în mai multe domenii sociale şi economice, îndeosebi în sistemul de învăţământ.

Din păcate, cele două domnii nu s-au bucurat de continuitate. Datorită războiului Crimeii, ambele principate au fost ocupate de armate străine. Cel mai mult a suferit Ţara Românească, ocupată de ruşi (octombrie 1853-iulie 1854), otomani (iulie 1854-august 1854) şi austrieci (august 1854-martie 1856); Barbu Ştirbei şi-a putut reocupa scaunul domnesc sub ocupaţie austriacă, până în iunie 1856, când a fost instaurat regimul de căimăcămie, care a durat până la alegerea lui Cuza. În Moldova a existat ocupaţie rusească (octombrie 1853-septembrie 1854), Grigore Alexandru Ghica reocupând scaunul în octombrie 1854, până în iunie 1856, când a fost instaurată şi aici căimăcămia.

[78] *Ibidem*, p. 532.

Între 25 februarie – 30 martie 1856 s-au desfăşurat la Paris lucrările Congresului de pace, după înfrângerea Rusiei în războiul Crimeii. Privitor la ţările române au fost stabilite următoarele prevederi:

- rămânerea sub suzeranitate otomană, dar sub garanţia colectivă a celor şapte puteri europene (se înlătura protectoratul unei singure ţări – a Rusiei);
- numirea domnitorilor de către Poartă;
- dreptul fiecărui principat de a întreţine o armată naţională, de a emite legi şi de a angaja liber comerţul cu alte state;
- revizuirea legii fundamentale (*Regulamentele Organice*), astfel ca românii înşişi să decidă asupra viitorului lor. Consultarea populară avea să se realizeze prin alegerea unor Adunări, numite *Divanuri ad-hoc*, în care să se voteze asupra viitoarei organizări a Principatelor române. În baza celor hotărâte de Divanuri, puterile urmau să elaboreze constituţii noi.
- Retrocedarea către Moldova a sudului Basarabiei (judeţele Cahul, Ismail şi Bolgrad), aproximativ 5.000 km[279].

Divanurile Ad-hoc, conduse fiind de mitropoliţi[80], şi-au început lucrările în Moldova la 22 septembrie /4 octombrie 1857, iar în Ţara Românească la 30 septembrie /12 octombrie 1857. Ambele adunări au votat pentru „cele patru punturi", anume: „Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele România", domn ereditar străin, neutralitatea Principatelor şi o putere legislativă „încredinţată unei obşteşti adunări, în care să fie reprezentate toate interesele naţiei"[81]. Dacă Divanul din Ţara Românească s-a limitat la votarea acestor principiilor, în Moldova Divanul a dezvoltat efectiv modul de organizare şi administrare viitoare a Principatului[82]. Au fost menţionate 14 puncte pentru organizarea Bisericii:

1. Autocefalia BOR, unirea celor două mitropolii sub conducerea unui Sf. Sinod şi comuniunea numai sub aspect dogmatic cu Biserica ecumenică;
2. Organizarea învăţământului bisericesc, astfel ca preoţimea (mireană şi monahală) să posede clase de filosofie şi teologie;
3. Organizarea monahismului în condiţii „folositoare statului şi religiei, potrivit şi cu sfintele canoane";
4. Înaintarea în „ranguri bisericeşti" în funcţie de erudiţie şi moralitate;
5. Alegerea mitropoliţilor şi episcopilor de Adunarea obştească, cu includerea unor reprezentanţi ai clerului din ţinutul eparhiei văduvite;
6. Salarizarea tuturor clericilor (ortodocşi şi catolici); până la reglementarea propriu-zisă; menţinerea prevederilor privind acordarea de pământ parohilor săteşti, în conformitate cu *Regulamentele Organice;*
7. Reorganizarea *Fondului clerical* al episcopiilor, mănăstirilor, schiturilor şi bisericilor de mir, administrat de o singură *Casă administrativă* de către

[79] Keith Hitchins, *Românii, 1774-1866*, (trad. românească de George G. Potra şi Delia Răzdolescu), Bucureşti, 1998, p. 349; Dan Berindei, „Domniile de la Balta-Liman", p. 433-435.

[80] Corneliu G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon Primat al României (1850-1875). Viaţa şi activitatea", în *Studii Teologice* (*ST*), seria a III-a, an 52, 2000, nr. 3-4, Bucureşti, p. 37.

[81] Dan Berindei, „Mişcarea pentru Unirea Principatelor", în *Istoria Românilor,* vol. VII, tom I, Bucureşti, 2003, pp. 459-460.

[82] Keith Hitchins, *Românii, 1774-1866*, p. 356.

Departamentul averilor bisericeşti. Egumenii nu vor avea voie să se ocupe de administrarea averilor. „Bugetul cheltuielilor de peste an se va face de către Sinod şi ministrul Cultelor, sub controlul Adunării legislative";

8. Predarea învăţământului religios la sate de către preoţi;
9. Conducerea eparhiilor, mănăstirilor, seminariilor, dicasteriilor, bisericilor de mir şi a celorlalte instituţii bisericeşti de către Sf. Sinod, prin decizii întărite de Guvern şi şeful statului;
10. Neacceptarea de străini în funcţiile de egumeni ai mănăstirilor şi de rectori ai seminariilor;
11. Primă instanţă judecătorească în eparhii, instanţa de apel fiind Sf. Sinod.
12. Imposibilitatea condamnării reprezentanţilor tagmei bisericeşti, înainte de a fi judecaţi conform dreptului canonic;
13. Alegerea mitropoliţilor şi episcopilor dintre membrii clerului monahal, după canoane şi în funcţie de erudiţie;
14. Soluţionarea problemei mănăstirilor închinate, în deplină autonomie[83].

Ca urmare a dorinţelor celor două Principate, exprimate de Divanurile ad-hoc, Puterile garante au stabilit, în *Convenţia de la Paris* din 7/19 august 1858, o constituţie pentru cele două principate[84], pe baza următoarelor principii:

- Păstrarea suzeranităţii otomane şi plata unui tribut;
- Organizarea Principatelor Unite pe principiul separării puterilor în stat şi administrarea lor liberă, „fără amestecul Guvernului otoman";
- alegerea (prag electoral în funcţie de proprietate, destul de înalt!) în fiecare Principat a unei *Adunări legislative*, pe termen de şapte an, având o *Comisie Centrală* şi o *Curte de Casaţie*, care aveau să se întrunească periodic la Focşani, pentru a discuta probleme de interes comun. Până la alegerea domnitorului, fiecare Principat avea să fie condus de o *comisie,* formată din trei caimacami, cu rolul şi de a supraveghea alegerea noilor domnitori;
- Alegerea de către *Adunare* a câte unui domnitor pământean, pe viaţă, şi învestirea acestuia (mai mult formală) de către sultan, încredinţându-i-se putere executivă;
- Alegerea de către *Adunare* a câte unui Consiliu de miniştri, răspunzător în faţa *Adunării*;
- Inamovibilitatea şi independenţa judecătorilor de la *Înalta Curtea de Justiţie şi Casaţie* faţă de puterea executivă;
- Înfiinţarea a două armate naţionale separate, dar cu un singur comandant şef, numit alternativ de către cei doi domni.

Adunarea electivă şi-a deschis lucrările în Moldova la sfârşitul anului 1858 şi a continuat în ianuarie 1859. Din cei 55 de delegaţi 33 au fost membri ai Partidei Naţionale, astfel că a fot ales, la 5/17 ianuarie 1859, domnitorul Alexandru Ioan Cuza (a întrunit unanimitatea de voturi a celor 48 de delegaţi prezenţi). În Ţara Românească, din cei 72 de delegaţi, 46 au fost de orientare conservatoare. În

[83] Nicolae Dobrescu, *Studii,* pp. 93-95.

[84] „Convenţiunea pentru organizarea definitivă a Principatelor Dunărene ale Moldovei şi Valahiei". Vezi Eleodor Focşăneanu, *Istoria constituţională a României, 1859-1991,* Bucureşti, 1992, pp. 19-20.

această situaţie, Partida naţională a apelat la sprijinul populaţiei, organizând manifestaţii şi acţiuni de propagandă până la nivelul satelor, drept care mii de ţărani s-au deplasat la Bucureşti. *Adunarea electivă* a fost deschisă la 22 ianuarie /3 februarie 1859. Dintre conservatori, cei mai mulţi au sprijinit candidaturile foştilor domni Bibescu şi Barbu Ştirbei, în timp ce radicalii s-au orientat asupra lui Nicolae Golescu. Dar la îndemnul moldovenilor, îndeosebi cu ocazia opririi acestora la Bucureşti, în drumul către Constantinopol (pentru anunţarea alegerii lui Cuza), Dimitrie Ghica, fiul fostului domn Grigore Ghica, a propus un compromis: alegerea aceluiaşi Alexandru I. Cuza ca domn. În acest fel era realizată *de facto* Unirea, totodată respectându-se şi Convenţia de la Paris[85]. Unificarea administrativă a fost realizată abia la 24 ianuarie /5 februarie 1862, când Cuza a deschis unica *Adunare generală* a Principatelor Unite, iar la 14/26 februarie 1862 a desfiinţat Comisia Centrală[86].

1.3.1. Noi reglementări privind alegerea ierarhilor în 1850/51

Pe plan bisericesc, au fost completate scaunele vacante. În Ţara Românească, la mijlocul anului 1850 nu mai exista nici un ierarh în scaun: mitropolitul Neofit trecuse la cele veşnice la 13/14 ianuarie 1850; la Râmnic, scaunul era vacant din 1840, la Buzău din 1846, iar la Argeş din 1845. În Moldova, scaunul mitropolitan a rămas vacant după trecerea la cele veşnice a lui Meletie Lefter Brandaburul (1848); existau doar ierarhii de la Roman, Veniamin Roset († 14 iulie 1851; urmat de locotenenţi până în 1865) şi Huşi (Sofronie Miclescu).

Nemaiexistând vechile Adunări obşteşti, Guvernele Principatelor nu au ştiut cum să procedeze în cazul alegerilor de ierarhi. Au cerut sfat la Poartă, care, după înţelegere cu Rusia, a acceptat ca alegerile să se desfăşoare după vechiul obicei, în adunări electorale, la care să participe, alături de membrii Divanurilor, şi alţi demnitari, precum şi *12 persoane din cler*; iar în Moldova cei mai importanţi membri „ai clirosului şi din egumenii pământeştilor mănăstiri", din câte patru boieri din fiecare din cele dintâi ranguri[87].

Alegerile din Ţara Românească s-au desfăşurat în zilele de 14-15 septembrie 1850, fiind aleşi: mitropolitul Nifon şi episcopii Calinic al Râmnicului († 1868), Filotei al Buzăului (pus în retragere la 19 iunie 1859), Climent al Argeşului († 1862). În Moldova, Sofronie Miclescu a fost ales mitropolit la 10 februarie 1851

[85] K. Hitchins, *Românii,* pp. 358-359; D. Berindei, „Mişcarea pentru Unirea", p. 480-483.

[86] Din cauza opoziţiei Austriei nu s-a admis numele de România, toate actele oficiale păstrând titulatura de *Principatele Unite Române* (Dan Berindei, „Constituirea României. Alexandru Ioan Cuza, Domnul Unirii şi al Reformelor", în *Istoria Românilor,* vol. VII, tom. I, Bucureşti, 2003, pp. 501-503; Eleodor Focşăneanu, *Istoria constituţională,* p. 20.

[87] Gh. Cronţ, *Alegerea*, pp. 51-52 şi 57-58; Liviu Stan, *Mirenii*, p. 579-582; Corneliu G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", p. 20.

(suspendat în 1860); în aceeaşi zi a fost ales şi Meletie Istrate la Huşi († 1857; a fost urmat de locotenenţi până în 1865).

Aceste alegeri de ierarhi au fost ultimele săvârşite până la decretul lui Cuza de numire a episcopilor şi lupta pentru canonicitate, din mai 1865.

1.3.2. Încercări de reorganizare a învăţământului teologic

Înainte de revoluţia paşoptistă fuseseră înfiinţate doar în Ţara Românească seminarii cu patru clase în centrele eparhiale; în Moldova în schimb a continuat să existe doar Seminarul de la Socola, neînfiinţându-se, aşa cum ar fi trebuit în conformitate cu Regulamentele organice, Seminarii în eparhiile Roman şi Huşi.

În 1848, cursurile seminariilor din **Ţara Românească** au fost suspendate, ele fiind redeschise abia în 1851. Mai existau şi *şcoli de grămătici*, cu durata cursurilor de 2-3 ani, dintre absolvenţii cărora, episcopii sau chiar mitropolitul Nifon preferau să hirotonească preoţi, după un examen sumar:

> „Mai era şi abuzul celor mari care loveau în Seminarii: se persista în obiceiul de a încredinţa cele mai bune locuri [parohii – n.n.] indivizilor recomandaţi de către proprietarii satelor sau de oameni influenţi în detrimentul candidaţilor la preoţie, preparaţi în seminarii. Lucrul acesta chiar descuraja pe seminarişti de a învăţa cu tragere de inimă, când văd pe alţii că se bucură, pe căi piezişe, de dreptul care, legal, se cuvenea lor în primul rând; de aceea nici nu se făcea mare şi multă treabă prin seminarii…”[88]

În **Moldova**, seminarul de la Socola fusese redus de mitropolitul Meletie Lefter la doar patru ani de studiu. La 7 iulie 1851 a fost aprobată *Legiuirea pentru organizarea învăţăturilor bisericeşti în Moldova*, prevăzându-se trei tipuri de şcoli teologice: a) şcoli bisericeşti ţinutale, cu doi ani de studii (prevăzute încă din 1846)[89]; b) trei Seminarii inferioare pentru „clirosul de jos” (deja existentul Seminar de la Socola, apoi cele de la Roman şi Huşi, care au fost înfiinţate în 1858, respectiv 1852)[90], cu patru ani de studii; c) Secţia superioară a Seminarului de la Socola (clasele V-VIII), pentru „clirosul mai înalt”[91].

---

[88] N. Dobrescu, *Studii,* p. 52.

[89] Au fost instituite 12 şcoli ţinutale catehetice la Iaşi, Piatra Neamţ, Fălticeni, Botoşani, Roman, Bacău, Focşani, Huşi, Bârlad, Vaslui, Tecuci, Galaţi. Acestea au fost „mai mult şcoli elementare, pregătitoare pentru Seminar” (Mircea Păcurariu, *Istoria*, III, p. 220). Programul *Şcolilor catihetice* cuprindea: Catehism, Istoria sfântă, Tâlcuirea rânduielilor bisericeşti, Aritmetica până la proporţii, Cântările, Tipicul, Cetirea şi scrierea după gramatică (N. Dobrescu, *Studii*, p. 55).

[90] Programa pentru *Cursul inferior* cuprindea: Gramatica română, Istoria sfântă pe larg, Istoria bisericească, Aritmetica, Geografia, Istoria universală şi a patriei pe scurt, Retorica, Dogmatica, Pastorala, Limba elină, Limba rusă (facultativă), Muzica vocală, Cântările bisericeşti, Citirea şi tâlcuirea Noului Testament (*Ibidem*, p. 54).

[91] Programa pentru *Cursul superior* cuprindea: „Istorie bisericească, Logica cu Psihologia, Istoria filozofiei, Omiletica cu exerciţii de retorică, Arheologie biblică, Istoria universală pragmatică, Ermeneutica, Scripturistica, Ecleziastica, Teologia fundamentală, Dreptul canonic, Teologia polemică, Limbi clasice, Franceza şi limba rusă – facultativă (*Ibidem*)

În acelaşi timp, Sofronie a continuat hirotonia de preoţi şi chiar arhierei titulari, care nu absolviseră seminarul, fapt pentru care a intrat în conflict cu Guvernul[92]. La 9 decembrie 1852 a cerut „ a i se slobozi învoirea de a hirotonisi şi *dintre dascălii cu bune purtări* preoţi, unde ar fi lipsă"[93]. Guvernul nu a aprobat cererea, pe motiv că seminarul de la Socola asigura destui candidaţi la preoţie, cu pregătire corespunzătoare. Mitropolitul a ignorat răspunsul Guvernului:

> „La rangurile de arhimandrit, protosinghel […], protoiereu, egumen, dicasteriot, deşi legea existentă cerea studii, totuşi mitropolitul n-a observat nicio distincţie în alegerea acestora. S-au înaintat toţi câţi s-au prezentat […] Asemenea se proceda şi la hirotonirea arhiereilor titulari. În curs de doi ani se hirotoniseră cinci arhierei, dintre care singur numai Filaret Scriban îndeplinea condiţiile cerute de lege"[94].

Ulterior, în 1858, mitropolitul Sofronie a cerut caimacamului Vogoride să i se aprobe hirotonirea de preoţi a candidaţilor fără studii seminariale. Obţinând aprobare, s-a descotorosit de Filaret Scriban de la conducerea Seminarului de la Socola, trimiţându-l în Basarabia.

> „Atunci se deschide în toată libertatea aşa zisul scaun; candidaţii fără nicio pregătire năpădesc din toate părţile ca şi cum s-ar fi ridicat deodată stavilele unui râu oprit. Mitropolitul neîmpiedicat de nimeni, sub scutul ocârmuitorului străin, inundă în curgere de câteva luni oraşele şi satele ţării cu preoţi hirotonisiţi atunci, dintre oamenii care în cea mai mare parte erau fără vreo educaţie, fără vreun merit canonic sau legal"[95].

Faţă de aceste abuzuri, preoţii din Iaşi au adresat petiţii atât mitropolitului, cât şi Ministerului Cultelor, cerând să se oprească aceste practici, socotite drept batjocură la adresa tagmei preoţeşti. Mitropolitul a tras concluzia că toate relele se datorau singurului seminar existent, pe care îl considera „inutil". Şi pentru a demonstra aceasta, a cerut Guvernului întocmirea unei comisii de cercetare a seminarului. Această anchetă a găsit într-adevăr nereguli, dar toate datorate *Epitropiei*, din care făcea parte atât mitropolitul, cât şi ministrul Cultelor. Deranjat de rezultatul comisiei, mitropolitul a declarat că, pe viitor, nu se va mai ocupa de afacerile seminarului. În această situaţie, Ministerul Cultelor a desfiinţat Epitropia şi a trecut seminarul sub conducerea directă a Ministerului.

> „Astfel capii Bisericii, prin abuzuri de putere ce făcură în curs de mai mult timp, pierdură încetul cu încetul drepturi care prin natura lor trebuiau să fie ale lor"[96].

Un caz deosebit şi totodată interesant l-a constituit **Seminarul monahal de la Mănăstirea Neamţ**, prevăzut a fi înfiinţat printr-un hrisov al domnitorului Mihail Sturza din 1843. Călugării au „căutat pe diferite căi să paralizeze" intenţia.

---

[92] Mircea Păcurariu, *Istoria*, vol. III, p. 30.
[93] Nicolae Dobrescu, *Studii,* p. 35.
[94] *Ibidem,* p. 36.
[95] „*Steaua României"*, nr. 14 şi 65 din anul 1859, apud Nicolae Dobrescu, *Studii,* p. 37.
[96] *Ibidem*, p. 38.

În anul 1848, stareţul Neonil s-a plâns domnitorului de dificultăţile înfiinţării seminarului, din lipsă de spaţiu şi linişte, în condiţiile vizitei unui număr mare de pelerini. Totodată, s-a arătat de acord să contribuie la susţinerea materială a unui alt seminar. Domnul a aprobat propunerea şi a fixat o sumă anuală de 50.000 lei, seminarul urmând să fie construit în apropiere de mănăstirea Galata. În cele din urmă, mănăstirea Neamţ nu a mai fost de acord cu suma stabilită, motivând greutăţile financiare.

În timpul noului domnitor Grigore Ghica, mănăstirea Neamţ a fost obligată să respecte vechiul hrisov; totuşi nu a înfiinţat un seminar în incinta mănăstirii, ci doar o şcoală în Târgul Neamţ (1853). Acesta nu a fost nici şcoală mănăstirească (în conformitate cu § 33 al sobornicescului aşezământ al mănăstirii), nici şcoală primară, nici teologică, ci o instituţie de învăţământ de tip nou, cuprinzând în programa de studii elemente de tipic, cântări şi gramatică.

În aceste condiţii, domnitorul a emis un decret (*Ofisul* nr. 618/29 ianuarie 1855), în care a stabilit din nou înfiinţarea şcolii monahale. În luna mai 1855 l-a numit pe arhimandritul Dionisie Romano stareţ la mănăstirea Neamţ şi apoi şi la Secu. La iniţiativa acestuia, Soborul mănăstirii a întocmit o programă pentru noua şcoală monahală, aceasta întărită fiind de domnitor prin *hrisovul* nr. 3016/28 mai 1855. De fapt s-a avut în vedere o adevărată academie, cuprinzând: a) şcoală de gradul I, cu patru ani de studiu (de fapt o şcoală primară, cu elemente sumare de tipic şi religie); b) şcoală de gradul II, cu opt ani de studiu (de fapt un seminar de opt clase); c) Facultatea de teologie (cu patru ani de studiu). Noua instituţie de învăţământ urma să fie subvenţionată de mănăstirea Neamţ, iar sub aspect didactic, controlul urma să fie deţinut de *Epitropia specială*, din care urmau să facă parte mitropolitul şi ministrul Cultelor şi Instrucţiunii publice. Profesorii aveau să fie numiţi de către Minister, care avea să aibă şi dreptul de supraveghere asupra şcolii.

Şcolile s-au deschis în anul 1855. Au funcţionat timp de un an.

> „Călugării însă, rău-voitori şi contrari luminării, pretextează că le va tulbura liniştea mulţimea şcolarilor şi cer de la Domnitor ca să le încuviinţeze a muta internatul şi clasele gimnaziale în Târgul Neamţului, iar în mănăstire să fie numai clasele teologice”[97].

Forţat de împrejurări, Dionisie Romano a mijlocit pe lângă domnitor ca din 30 martie 1856 clasele primare şi gimnaziale să fie transferate la Tg. Neamţ, împreună cu un internat de 50 de elevi, pe socoteala mănăstirii, în timp ce în mănăstirea Neamţ urma să rămână facultatea şi seminarul.

După retragerea din domnie a lui Grigore Ghica, în vara anului 1856, arhimandritul Dionisie „prin diferite intrigi ţesute în contră-i de partizanii obscurantismului”[98], a fost destituit din postul de stareţ şi înlocuit cu un oarecare Gherasim.

[97] *Ibidem*, p. 59.
[98] *Ibidem*, p. 60.

Acesta i s-a plâns caimacamului Toderiţă Balş de mijloacele precare ale mănăstirii, cerând ca în mănăstire să funcţioneze doar un seminar cu patru clase.

> „Caimacamul, plătit bine, primi cererea călugărilor şi dădu un hrisov prin care anulă mai întâi pe cel dat de Grigore Ghica şi dispuse ca să se desfiinţeze internatul şi clasele gimnaziale din Târgul Neamţului, lăsând aici numai o şcoală primară; iar în mănăstire hrisovul lui Balş dispuse ca să se organizeze un seminar, însă cu un curs complet de opt clase, ca cel de la Socola, punându-l sub curatela stareţului, care va numi şi controla pe profesori. Călugării însă nu ascultară nici de aceasta şi înfiinţară numai un seminar inferior cu patru clase, astfel că din grandiosul proiect ce tindea la înfiinţarea unor şcoli de gradul I şi II, a unei Facultăţi de Teologie, bibliotecă, tipografie, grădină botanică, fermă model etc. nu se alesese la urma urmei decât o şcoală primară în Tg. Neamţului şi un seminar inferior în mănăstire. Seminarul acesta, scos de sub controlul ministrului învăţăturilor publice, ducea o existenţă şubredă, căci Soborul mănăstirii stăruia cu îndărătnicie în reacţia sa, declarându-se duşman al progresului; de aceea îi pun tot felul de piedici, care făcură ca şcoala să nu aibă un bun mers”[99].

Precum se va arăta în cap. 2.3., acest seminar a dăinuit până în anul 1862, când în urma unui incendiu a fost închis definitiv.

1.3.3. Problema dotării (salarizării) clerului inferior

Precum am arătat mai sus, *Regulamentele Organice* au cuprins prevederi referitoare la dotarea clerului de mir; acestea n-au fost respectate întocmai. Deşi preoţii au primit pământ (nu însă peste tot), locuitorii satelor îl lucrau cu greutate, fapt pentru care preoţii înşişi erau nevoiţi să meargă la câmp, neglijând misiunea duhovnicească. De aceea şi absolvenţii de seminar nu au mai fost suficient de motivaţi să se hirotonească. Drept urmare, de-a lungul anilor au fost luate măsuri privind îmbunătăţirea situaţiei materiale a clerului inferior.

Astfel, în Ţara Românească, *Legea ocârmuirii averilor eparhiale* (din 1847), a prevăzut ca preoţii de mir să primească de la proprietari o suprafaţă de pământ, dublă faţă aceea pe care o primeau sătenii care aveau patru boi[100].

În Moldova, din aceeaşi cauză, în 1853, domnitorul Grigorie Alexandru Ghica (1849-53 şi 1854-56) a dat un ordin tuturor organelor administrative locale de a aplica prevederile Regulamentului cu privire la susţinerea materială a preoţilor. Trei ani mai târziu, caimacamul Teodor Balş (iulie 1856- februarie 1857) constata că suprafeţele de pământ şi bucatele primite de preoţi nu erau suficiente. Drept urmare, Balş a decis să fie luate următoarele măsuri:

- proprietarii să acorde preoţilor, pe lângă lotul de pământ stabilit prin Regulament, şi un salariu în valoare de 600-1000 lei vechi pentru preot, 500-800 lei pentru diacon şi 400-600 lei pentru dascăl (cuantumul depindea de numărul credincioşilor din respectiva comunitate/moşie);

[99] *Ibidem*, p. 60.
[100] Ioan C. Filitti, *Domniile române,* pp. 350-351.

- pe moşiile în care preoţii nu deţineau case de locuit, proprietarii să fie datori a construi, pe cheltuiala lor, case parohiale.

Însă nici aceste măsuri nu au fost puse în practică pretutindeni, ci doar acolo unde autorităţile civile reuşeau să le impună ca şi condiţii celor care reuşeau, în urma licitaţiilor, să ia în arendă moşii mănăstireşti. Punerea de astfel de condiţii arendaşilor era deja o practică veche şi des uzitată, nu doar în Moldova, ci şi în Ţara Românească. Iată în continuare textele a două astfel de condiţii:

> „Posesorul moşiei este dator în toată vremea a da la bisericile de pe moşii untdelemn, lumânări, prescuri, tămâie şi vin, spre a nu se zăticni niciodată slujba oltarului; precum şi preoţilor, diaconilor, dascălilor şi ecleziarhilor de la bisericile de pe moşii, le va da locul de hrană şi de fâneţe şi de păşune, după hotărârea obşteştilor ponturi, fără a-l supăra cu boierescul sau altcineva." (Moldova, 1851).
>
> „Arendaşul va da în primirea preoţilor pentru biserica satului pe an câte 12 oca lumânări de ceară, 12 oca de untdelemn şi trei oca tămâie, însă acestea se vor da în patru rânduri şi sub luare de adeverinţă de la preot, [care – n.n.] le va aduce aceste adeverinţe la epitropie[101]" (Ţara Românească, 1858).

Aşadar, situaţia clerului inferior a fost destul precară. Din păcate, ea nu s-a îmbunătăţit nici în perioada următoare (din timpul domniei lui Cuza şi a lui Carol). Ba, dimpotrivă, după cum se va arăta în continuare, ea s-a înrăutăţit.

*

Din cele prezentate anterior, se poate constata faptul că epoca Regulamentele Organice au adus modificări esenţiale organizării vieţii bisericeşti, precum şi a relaţiei dintre Biserică şi autorităţile politice. Preluând modelul rusesc şi central-european, Guvernele româneşti nu au mai permis ierarhilor administrarea fără nici un control a averilor bisericeşti. Drept urmare, au creat cele două *Case Centrale* bisericeşti, puse sub controlul noi înfiinţatelor Ministere de Culte. Prin această măsură însă,

> „unitatea bugetului nu mai exista. Prinosul veniturilor bisericeşti spre pildă mergea la *Casa Centrală* şi nu la *Vistierie*. Din *Casa Centrală* şi nu din *Vistierie*, se plăteau şcolile, casele făcătoare de bine, spitalele ce nu aveau avere proprie"[102].

De pildă, în anul 1843, Casa Centrală din Ţara Românească avea venituri însumând 4.900.782 lei, din care 1.388.262 lei proveneau de la mănăstirile neînchinate. Din aceste fonduri erau acordaţi 350.000 lei pentru şcoli[103], 100.000 lei pentru copiii săraci, 50.000 lei pentru cerşetori, 50.000 lei casei milelor, 10.000 lei bisericilor şi schiturilor sărace, 29.876 lei pentru instituţionalizarea bolnavilor mintali („smintiţilor") de la Mărcuţa, 100.000 lei spitalului Filantropia, 30.000 lei spitalului din Craiova, 20.000 lei spitalului central, 5.098 lei pentru susţinerea

[101] N. Dobrescu, *Studii,* pp. 47-48.
[102] I. C. Filitti, *Domniile române,* pp. 366-367.
[103] Învăţământul în şcolile săteşti şi elementare era gratuit (*Ibidem*, p. 359).

surghiuniţilor de la schiturile Răteşti şi Ostrov, iar 71.883 lei pentru şoseaua Kiselev.[104]

În anul 1857, veniturile Casei Centrale din Ţara Românească erau în valoare de 13 milioane lei vechi, iar ale celei din Moldova de doar 3-4 milioane, sumă care putea fi mai mare „dacă s-ar fi făcut abuzuri mai puţine şi dacă s-ar fi dat mai puţin egumenilor şi episcopilor". În timp ce veniturile din Casa Centrală de la Iaşi erau cheltuite în totalitate în favoarea Bisericii, în Ţara Românească rămânea un excedent de 7 milioane lei vechi, fiind acordate 3,4 mil. lei bisericilor pentru întreţinere, 410.000 lei pentru Ministerul de Culte, un milion pentru asistenţa socială din spitale şi închisori şi un alt milion Eforiei şcolilor, pentru dezvoltarea învăţământului.

Excedentul nu rămânea însă *Casei Centrale*, ci deseori era luat ca împrumut de către Ministerul de Finanţe, astfel că la 1 ianuarie 1858, acesta avea o datorie faţă de fondul bisericesc de 8.156.526 lei vechi[105].

[104] *Ibidem*, p. 363.
[105] N. Dobrescu, *Studii,* pp. 62-65.

II.
REGIMUL DOMNITORULUI ALEXANDRU IOAN CUZA ŞI BISERICA ORTODOXĂ

Viaţa politică din timpul lui Al. I. Cuza a fost deosebit de frământată. Astfel, în primii trei ani de domnie ai lui Cuza (până în ianuarie 1862) au fost schimbate 15 guverne (nouă în Muntenia şi şase în Moldova)[106] şi au avut loc alegeri pentru cinci adunări legiuitoare. În a doua etapă a domniei, după unificarea administrativă a celor două ţări, România a fost cârmuită de şase guverne, durata cea mai mare fiind cel al lui Mihail Kogălniceanu (11 octombrie 1863 – 26 ianuarie 1865).

Cauza instabilităţii a constituit-o imaturitatea clasei politice. După perioada feudală, în preajma unirii s-a desprins doar aşa zisa *Partidă naţională*, care nu era de fapt un partid politic cu o ideologie distinctă. Drept urmare, după Unire, în Principate s-au cristalizat în cadrul Partidei naţionale trei facţiuni ideologice: conservatoare, moderată şi radicală, în funcţie atitudinea privitoare la legile agrară şi electorală. *Conservatorii* îi reprezentau pe vechii moşieri, care doreau menţinerea tradiţiilor de dinainte de 1848 şi militau pentru ca ţara să fie condusă de către casele avute şi nu de către „gloată". Conservatorii din Moldova erau mai influenţi decât cei din Muntenia. *Liberalismul*, ca mişcare politică, era nouă, fiind reprezentată de noii boieri care trăiau din agricultură, comerţ şi mică industrie, apoi din intelectuali (formaţi în Occident) care doreau liberalizarea instituţiilor. După 1862 s-au desprins două ramuri liberale: *moderaţii* şi *radicalii*. În Ţara Românească predominau liberalii radicali, conduşi de C. A. Rosetti, în timp ce în Moldova, liberalii moderaţi, între care şi Mihail Kogălniceanu.

În primii ani ai domniei lui Cuza, Adunările legislative din ambele Principate au fost dominate de conservatori, conduşi de Barbu Catargiu (asasinat în iunie 1862). În acelaşi timp, Guvernele au fost în majoritate alcătuite din liberali. Cuza însă a făcut un pas înainte. La 22 ianuarie 1862 l-a numit pe fruntaşul conservator, Barbu Catargiu, prim-ministru în cel dintâi Guvern unit al Principatelor. În acelaşi timp, Cuza, deşi cu vederi mai mult liberale, nu a fost dispus să se acomodeze unei Adunări legislative fluctuante. A eşuat în planul său de a învrăjbi partidele, astfel că acestea, deşi cu poziţii diferite, s-au unit împotriva domnitorului, constituind aşa zisa „monstruoasă coaliţie". Discuţiile lungi şi contradictorii din Adunare l-au determinat pe Cuza să emită decretul de dizolvare a Adunării, la 2 mai 1864. Dat fiind faptul că deputaţii au refuzat să părăsească sala Adunării, Kogălniceanu, aliat al domnitorului, i-a scos cu forţă armată din clădire.

[106] Victor Slăvescu, *Finanţele României sub Cuza-Vodă*, vol. II, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Magazin Istoric (= Civilizaţia bancară românească III), 2003, p. 251.

Cuza a emis o Proclamaţie către ţară, explicându-şi acţiunea prin nevoia de a contrabalansa „opoziţia implacabilă" a unei „oligarhii turbulente". A mai anunţat că va supune votului popular o nouă lege electorală şi o nouă constituţie. Prin ***Statutul*** votat (noua Constituţie), Domnitorul şi-a subordonat organele legislative şi executive. Adunarea a rămas ca un birou de înregistrare şi confirmare a deciziilor domnitorului. „Statutul păstra astfel formele parlamentare, dar, de acum încolo, domnia personală reprezenta esenţa constituţionalismului românesc"[107].

Domnia lui Cuza s-a încheiat, datorită acţiunilor monstruoasei coaliţii, în noaptea de 11/23 februarie 1866, când militari au pătruns în palat şi l-au arestat pe Cuza. Aceasta nu a opus rezistenţă, ci a semnat documentul de abdicare. A trăit ultimii ani de viaţă în Austria, unde a murit în 1873.

2.1. Secularizarea averilor Bisericii

Una dintre cele mai importante probleme din întreaga domnie a lui Cuza a constituit-o criza financiară, mai ales datorită faptului că în primii trei ani de zile, doar un singur buget înaintat de Guvern a fost votat de forul legislativ – cel al Moldovei, pe anul 1860, votat în iunie 1860 (!). Secularizarea averilor bisericeşti trebuie privită tocmai în acest context.

Dar, pentru a înţelege mai bine semnificaţia procesului de secularizare, este necesară prezentarea construcţiei bugetare a Munteniei, în anul 1859.

> „De fapt existau două bugete, al Statului şi cel al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii publice; acest departament era considerat prin însemnătatea fondurilor ce intrau în administrarea, supravegherea şi manipularea lui, ca *a doua Vistierie*.
> Bugetul general al statului cuprindea totalitatea veniturilor rezultate din dările directe […], indirecte […], veniturile domeniilor statului […]. Faţă de aceste venituri se trecea totalitatea cheltuielilor statului, pe categorii […], cum erau: tributul către Poarta otomană, lefurile amploiaţilor civili, întreţinerea miliţiei, pensiile, serviciul poştal, datoria publică, întreţinerea şcoalelor comunale etc.
> Între cheltuieli figurau şi cele cu caracter extraordinar sau de investiţie, ca de pildă dotarea Palatului domnesc, construirea de şosele etc. […].
> În bugetul Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii publice figurau veniturile eparhiilor şi mănăstirilor neînchinate, ale celor închinate, reprezentând laolaltă aproape jumătate din venitul total al acestui minister. Se mai adăugau veniturile şcoalelor şi spitalelor, rezultate din contribuţiile adiţionale la darea directă a capitaţiei, ori din exploatarea diferitelor moşii aparţinând şcolilor şi spitalelor, provenite din donaţiuni particulare. Toate veniturile erau administrate de o *Casă Centrală*, care se bucura de autonomie administrativă şi financiară. În capitolul cheltuieli figurau sumele necesare întreţinerii eparhiilor, mănăstirilor neînchinate, şcolilor şi spitalelor, lefile împiegaţilor ministerului, ai Casei Centrale […].
> Ambele bugete erau înfăţişate Adunării Legiuitoare sub formă de tablouri, de venituri şi cheltuieli […]. Bugetele, odată depuse, erau trimise în faţa *Secţiunii*

[107] Keith Hitchins, *Românii,* p. 378.

financiare, adică a *Comisiunii bugetare* de mai târziu […] (care – n.n.) încuviinţa sau respingea proiectul de buget"[108].

În anul 1859, proiectul de buget al Munteniei a fost prezentat de vistiernicul Costache Steriade. Impresionează faptul că veniturile celei de-a doua Vistierii (*Casa Centrală*) constituiau 42% din veniturile bugetului general al Statului (17.298.037 lei, din 40.416.751 lei). Iată şi categoriile acestui buget:

TOTAL	17.298.036,48 lei
Veniturile mănăstirilor neînchinate	6.407.475,00 lei
Veniturile fundaţiilor şcolare	1.726.801,00 lei
Veniturile fundaţiilor spitaliceşti	2.779.670,13 lei
Veniturile eparhiilor	6.382.095,35 lei

Iată şi cheltuielile proiectate a se face din Casa Centrală:

TOTAL	12.426.054,00 lei
Şcoli	3.718.087,00 lei
Spitale şi altele	3.575.036,20 lei
Eparhii, mănăstiri, seminarii	5.132.930,80 lei[109]

Aşadar, excedentul *Casei Centrale*, prevăzut pentru anul 1859, a fost de peste 4,8 milioane lei[110].

În Moldova, proiectul de buget din 1860, votat de Adunare, a stabilit veniturile „Casei Clerului şi a Şcoalelor" la peste 6,8 mil. lei, în timp ce veniturile bugetului Statului urmau să fie de aproximativ 36,6 mil. lei. Deci, importanţa *Casei Centrale* din Moldova a avut o însemnătate mai mică decât cea din Muntenia[111].

*

Din cele prezentate au putut fi deosebite două categorii de averi bisericeşti, cele ale eparhiilor şi ale mănăstirilor neînchinate (pământene). Veniturile ambelor erau vărsate în *Casa Centrală* sau a doua Vistierie. Mai existau însă alte două categorii: Mai întâi cele ale mănăstirilor închinate. Acestea, profitând de protecţia ţaristă, se sustrăgeau de la plata oricăror dări către Vistierie. Apoi, în al doilea rând, existau în Moldova cele şase mănăstiri chinoviale (Neamţ, Secu, Văratic, Vorona, Adam şi Agapia), care nu intraseră sub incidenţa legislaţiei privind mănăstirile şi Casa Centrală, astfel că îşi administrau în mod autonom averile.

De obicei, secularizarea înfăptuită de Cuza este înţeleasă ca referindu-se la mănăstirile închinate. Totuşi procesul a fost mai amplu şi s-a desfăşurat în următoarele etape:

---

[108] V. Slăvescu, *Finanţele,* I, pp. 132-133.

[109] 2.061.300 lei doar pentru salarizarea personalului, întreţinerea cancelariilor, a schiturilor, a administraţiilor eparhiilor şi a seminariilor.

[110] V. Slăvescu, *Finanţele,* I, pp. 137-138.

[111] *Ibidem*, p. 429.

1. Înlăturarea autonomiei celor şase mănăstiri chinoviale moldoveneşti şi sechestrarea averilor acestora;
2. Desfiinţarea *Caselor Centrale* în sensul contopirii acestora în Vistierie (mai întâi în Muntenia, apoi, după unificarea administrativă, şi în Moldova);
3. Secularizarea propriu-zisă a averilor mănăstirilor închinate.

În paginile următoare voi prezenta mai în detaliu amplul proces al secularizării, observând însă că el a fost prefaţat de un eveniment deosebit de interesant. În iunie 1859, contrar voinţei mitropolitului Nifon, Cuza l-a numit pe Dionisie Romano în funcţia de locotenent episcopal la Buzău, în locul episcopului Filotei (aflat încă în viaţă, dar alienat mintal). Dionisie Romano era devotat şi ascultător, deci corespundea pretenţiilor noului domn, drept dovadă s-a însărcinat în faţa lui Cuza, la numirea sa, de a aduna banii episcopului Filotei şi a-i preda Guvernului. Şi într-adevăr, averea episcopului de 72.000 galbeni a fost confiscată de Guvern. Din condicile vistieriei rezulta că în 24 iulie 1859, de la Ministerul Cultelor intra în vistieria statului suma de 972.794 lei vechi şi 30 parale[112].

2.1.1. Chestiunea mănăstirilor chinoviale şi suspendarea mitropolitului Moldovei

La o lună după instalarea celui de-al treilea guvern moldovean, premierul Costache Epureanu a întreprins o măsură destul de drastică, de înlăturare a autonomiei financiare a celor şase mănăstiri chinoviale Neamţ, Secu, Agapia, Văratic, Adam şi Verona, datorită existenţei unei suspiciuni că acestea nu erau bine gospodărite. Averile acestora au fost trecute sub controlul Ministerului Cultelor, adică a *Casei Centrale*. Totodată, Guvernul a numit o *comisie* cu menirea de a inventaria averile acestor mănăstiri şi a constata modul în care erau administrate:

> „Art. I. Averile tuturor averilor numitelor mai sus mănăstiri chinovii se va lua de îndată de către Ministerul Cultelor, care va urma întru aceasta conform legiuirii obşteşti privitoare la administrarea averilor bisericeşti [1835 şi 1844 – n.n.].
> Art. II. O comisie mixtă se va constitui de îndată, alcătuită din două feţe duhovniceşti, şi anume rectorii seminariilor din Roman şi Huşi, din două feţe mirene, anume vornicul Grigore Cuza şi Grigore Cozadini, şi din domnescul nostru adjutant colonelul Iancu Ghica, iar secretar având pe C. Cristodulo-Cerchez.
> Art. III. Această comisie, sub direcţia Ministerului Cultelor, va păşi fără cea mai mică întârziere, la scaunele arătatelor mănăstiri şi luând toate actele şi lucrările arătatelor mănăstiri privitoare pentru administrarea veniturilor averilor lor, va face lămurit inventar de nişte asemenea averi mişcătoare şi nemişcătoare şi de chipul cum se administrează ele astăzi.
> Art. IV. Această comisie, în vederea legiuirii de la 1835, va alcătui bugetele cheltuielilor trebuincioase pe fiecare an arătatelor chinovii cu toată îndestularea, iar pentru mănăstirea Neamţ, la alcătuirea unui asemenea buget, va avea în vedere aşezământul din 1839, încuviinţat după anaforaua răposatului Mitropolit Veniamin

[112] N. Dobrescu, *Studii*, p. 98. Despre leul vechi şi cel nou, a se vedea nota 74.

(a căruia parte duhovnicească să nu se smintească întru nimic), atât în aceea ce priveşte ţinerea în cea mai bună rânduială a slujbelor şi a osebitelor aşezăminte de binefacere, hotărâte a se ţine de acea mănăstire, precum spitaluri, şcoli şi altele, cât şi pentru îndestularea materială a tuturor petrecătorilor în aceste sfinte lăcaşuri şi pentru întâmpinarea în tot timpul, după toată cuviinţa, a închinătorilor ce vin la această sfântă mănăstire.

Toate aceste cheltuieli se vor întâmpina cu preferinţă din veniturile mănăstirilor şi Ministerul Cultelor va fi pururi cu toată privegherea a se urma în cea mai bună orânduială şi cu toată îndestularea, pentru ca prin aşa chip, părinţii să se poată în linişte ocupa de cele sufleteşti, conform canoanelor bisericeşti, şi să se întărească în sovoara morală religioasă, spiritul de concordie şi de frăţie, care, înainte de toate, trebuie să predomnească în asemenea comunităţi religioase şi astfel să se îndeplinească cu totul scopul dorit de fondatori.

Art. V. În vederea inventarului ce va face comisia, Ministerul Cultelor va respecta contractele de împosesuire (arendare) făcute de mănăstiri cu legiuita formă a mezaturilor, până la expirarea lor […].

Art. VI. În vederea aceluiaşi inventar, Ministerul Cultelor va opri din vitele, stupii şi alte înzestrări a moşiilor şi a mănăstirilor numai ce sunt neapărat necesare soboarelor; celelalte se vor vinde prin forme legiuite, iar costul se va vărsa la Casa Clerului.

Art. VII. Bugetele alcătuite de comisiune, în chipul mai sus arătat, se vor supune spre întărire şi aprobare Consiliului de Miniştri.

Art. VIII. Moşiile arătate a fi lăsate (în contra legii) la dispoziţia egumenilor mănăstirilor pământeşti, se vor catagrafisi şi vor intra în dispoziţia Ministerului Cultelor şi li se va aplica regula de la art. V.

Pentru ţinerea mănăstirilor pentru care acele moşii sunt lăsate, se va slobozi egumenilor bani din Casa Clerului, conform statutului alcătuit pentru ele de Obştească Adunare în 1835”[113].

Cu alte cuvinte, datorită unor suspiciuni, averile celor şase mănăstiri au fost sechestrate de Ministerul Cultelor, iar comisia a fost înfiinţată şi trimisă nu doar pentru a verifica suspiciunea, ci şi pentru a redacta bugetele şi a încasa veniturile pe seama *Casei Centrale* sau a celei a doua Vistierii.

Comisia şi-a îndeplinit desigur sarcina, deplasându-se după 10 iunie 1859 la numitele mănăstiri. Raportul ei a fost „zdrobitor pentru superiorii acestor mănăstiri, şi nici nu se putea să iasă altfel, când chiar scopul pentru care se numise această comisie nu era altul”[114]. Drept urmare, s-a decis: a) confiscarea actelor şi a tuturor documentelor privitoare la administrarea acestor mănăstiri; b) confiscarea tipografiilor de la mănăstirea Neamţ, dar şi de la Mitropolie; c) desfiinţarea fabricilor mănăstireşti; d) confiscarea vitelor şi a stupilor; e) instituirea pe lângă egumeni a câte unui comitet administrativ; f) trecerea moşiilor acestor mănăstiri sub administrarea Ministerului Cultelor (la fel ca şi a moşiilor celorlalte mănăstiri pământene); g) acordarea pentru aceste mănăstiri a unor sume din Casa centrală a Ministerului[115].

[113] V. Slăvescu, *Finanţele,* III, pp. 274-276 (cf. Monitorul Moldovei, nr. 68 din 10 iunie 1859).
[114] N. Dobrescu, *Studii,* p. 99.
[115] *Ibidem.*

Măsura a fost considerată drept anticonstituţională, fiind făcută fără o legiuire aprobată prealabil de Cameră[116]. Drept urmare, ea a constituit un motiv pentru conflictul dintre Comisia Centrală şi Guvernul Epureanu, Comisia cerând respectarea legalităţii[117]. Ba mai mult, problema mănăstirilor chinoviale i-a divizat chiar şi membrii Comisiei, în care au existat discuţii aprinse la 1 august 1859. Astfel, Kogălniceanu era de părere că Guvernul Epureanu nu făcuse altceva decât să pună în aplicare măsuri ale Guvernelor de dinainte de Unire, măsuri care, datorită egumenilor corupţi, nu fuseseră respectate. Însă juristul Brăiloiu, dorind respectarea legalităţii, a afirmat că legile din 1835 şi 1844 „au consfinţit neatârnarea administraţiei averilor", iar „o lege nu se poate desfiinţa decât printr-o altă lege", votată desigur de forul legiuitor, nu impusă de organul executiv al statului. „În consecinţă, Ministerul nu avea alt drept decât a obliga mănăstirile să se conformeze legii, iar nu să strice contractele existente încheiate cu bună credinţă".

Opinia publică a aprobat măsura premierului Epureanu, motivul fiind:

> „Să ne ferim ca pentru o chestiune de formă, care se poate încă interpreta, să se apere sau chiar să se restatornicească vechile abuzuri care au compromis nu numai clerul, dar şi religia"[118].

Mitropolitul Moldovei, Sofronie Miclescu, a protestat însă energic faţă de această măsură (în septembrie 1859). I-a trimis lui Cuza o scrisoare, „într-un mod foarte demn, dar şi foarte energic", acuzându-l de vătămarea unor drepturi bisericeşti. Reacţia domnitorului a fost la fel de fermă. Ministrul Cultelor Alexandru Teriachiu s-a prezentat la mitropolit, rostindu-i următoarele cuvinte:

> „Măria Sa m-a trimis să-ţi înapoiez raportul acesta şi să ţi-l arunc în obraz, şi dacă nu te vei mărgini la aceasta, te va trata ca pe un călugăr de rând"[119].

Ierarhul bisericesc a răspuns că va continua să-şi îndeplinească datoria. În martie 1860 a înaintat un memoriu aspru chiar în Adunarea ţării, în care s-a plâns de actele arbitrare ale autorităţii guvernamentale, acuzate că paralizau autoritatea bisericească şi spirituală, reprezentată de mitropolit.

Începuse practic un grav conflict între Stat şi Biserică, care s-a adâncit tot mai mult de-a lungul lunilor următoare. La 16 august 1860, au fost desfiinţate, prin decret domnesc, două mănăstiri (Doljeşti, lângă Roman, şi Zagavia, din jud. Iaşi), precum şi 31 de schituri. Bisericile acestora au fost transformate în lăcaşuri de cult

---

[116] V. Slăvescu, *Finanţele*, I, p. 167.

[117] Sechestrarea averilor mănăstirilor chinoviale a fost doar unul din motivele conflictului. Comisia Centrală învinuia Guvernele din ambele Principate pentru „tendinţa de a lua anumite măsuri pe cale administrativă, depăşind activitatea puterii executive şi atingând prerogativele puterii legiuitoare şi Comisiei Centrale". Astfel, cabinetele ministeriale au introdus de la sine putere impozite noi, modificând dispoziţiuni regulamentare aflate încă în vigoare (V. Slăvescu, *Finanţele,* I, p. 185).

[118] V. Slăvescu, *Finanţele,* I, pp. 186-187.

[119] N. Dobrescu, *Studii,* p. 100.

parohiale, iar în încăperi au fost amenajate şcoli săteşti sau aşezăminte sociale (ospicii etc.). Călugării au fost mutaţi în alte mănăstiri. Mihail Kogălniceanu a motivat măsura prin aceea că respectivele schituri erau zidite pe moşii particulare, ce nu mai aparţineau ctitorilor, iar mulţi dintre vieţuitorii lor, abdicând de la menirea lor, făceau uneori opoziţie Guvernului[120].

Mai grave pentru interesul personal al mitropolitului a fost sechestrarea de către Guvern, la 7 aprilie 1860 (ca probabilă reacţie la memoriul din martie), şi trecerea în subordinea *Casei Centrale* a moşiei Cârlig, care fusese lăsată, ca excepţie de la lege, la dispoziţia mitropolitului:

> „Asupra raportului Consiliului nostru de miniştri, nr. 1566, în vederea articolului 6 al legiuirii votate de Obştească Adunare în anul 1844, pentru regularea averilor Mitropoliei şi a Episcopiilor, după care rugătorul nostru, Prea Sfinţitul Mitropolit Sofronie al Moldovei, este mărginit a primi în fiecare an 350.000 lei analoghie ce i se cuvine în totul din toate veniturile Mitropoliei.
> Considerând că prin aplicarea acelei legiuiri după care se plăteşte în fiecare an P. S. S. citata somă, contenesc motivele după care de către Divanul Obştesc s-a fost lăsat Prea Sfinţiei Sale şi venitul moşiei Cârligul şi, prin urmare, menţinerea unei asemenea măsuri păgubitoare Statului nu se mai poate justifica legal […]”[121].

A urmat apoi, tot în aceeaşi lună, sechestrarea unei a doua moşii care fusese lăsată mitropolitului pentru folosinţa sa personală, anume Icuseni. Ambele moşii, care produceau un venit anual de 350.000 lei, au fost date în arendă lui Ion Ionescu de la Brad, pentru ca acesta să înfiinţeze o „fermă model”[122]. Prin aceste măsuri, veniturile anuale ale mitropolitului au fost înjumătăţite!

Introducerea taxei de 10% asupra veniturilor tuturor mănăstirilor „pe seama guvernului”, prin legea promulgată de Cuza în 19 octombrie 1860 (a se vedea mai jos) a dat naştere la noi proteste din partea mitropolitului Sofronie Miclescu. S-a ajuns astfel la o situaţie pe care Cuza nu mai era dispus să o tolereze.

Întors din Constantinopol, la recepţia dată cu această ocazie la palatul domnesc din Iaşi, la 23 octombrie 1860, Domnul s-a năpustit cu toată autoritatea asupra mitropolitului. I-a sugerat în cel mai direct mod posibil că: „dacă în treburile bisericeşti el este suveran”, în „cele lumeşti nu poate decât fi decât ascultător şi supus”. I-a reproşat faptul că s-a lăsat sfătuit de cine nu trebuia, fapt care l-a îndepărtat de la „calea moralei şi a mântuirii sufletului”. I-a amintit că întotdeauna s-a opus încercărilor miniştrilor de a introduce morala şi disciplina în mănăstiri”, concretizat prin cărţi de afurisenie, care au provocat revolte între călugări”, apoi că s-a opus destituirii stareţului mănăstirii Neamţ, că a comis mai multe abuzuri cu ocazia proceselor de divorţ, dar şi că a refuzat să se roage pentru Domnul său în

---

[120] *Ibidem*; V. Palade, „Probleme de organizare şi administraţie bisericească în opera lui Mihail Kogălniceanu”, în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei* (*MMS)*, an 50, 1974, nr. 1-2, p. 40.
[121] V. Slăvescu, *Finanţele,* I, pp. 254-255.
[122] *Ibidem*, p. 453.

biserică. În final Cuza a cerut lui Mihail Kogălniceanu ca, în calitatea sa de Preşedinte al Consiliului şi ministru de Culte, să ia

> „cele mai energice măsuri pentru ca legea şi autoritatea să fie respectate de toţi fără osebire şi pentru ca oricine, fie oricare, să-şi plece capul înaintea legii […]. Naţia ne-au delegat suveranitatea sa ca să facem fericirea a cinci milioane de români, iar nu ca să ne oprim din această cale mântuitoare prin consideraţii către câţiva răzvrătitori sau ambiţioşi […], care nu se pot împăca cu noul ordin de lucruri. Suntem domnul românilor şi prin urmare suntem datori a ocârmui astfel ca fericirea întregii naţii să nu mai fie sacrificată la câţiva nemulţumiţi”[123].

Urmarea a constat în suspendarea mitropolitului Sofronie Miclescu, prin Decretul din 7 noiembrie 1860, şi trimiterea în surghiun la mănăstirea Slatina. Motivarea era destul de bine alcătuită. I se invoca ierarhului vina pentru slăbirea legăturilor familiei şi zdruncinarea bazelor societăţii, apoi pentru hirotonia mai multor preoţi în contra articolului 415 din Regulamentul Organic [lipsa studiilor cerute—n.n.], pentru faptul că în contra dispoziţiilor organelor guvernamentale caterisise persoane din cler, numite de autorităţile politice.

Pentru judecata bisericească s-a emis Ordonanţa Domnească, în baza art. 413 din Regulamentul Organic, pentru instituirea unui complet de judecată, format din 12 arhierei din ambele Principate (s-a cerut Mitropoliei Ungro-Vlahiei numirea a patru arhierei pentru a completa forul de judecată canonică), iar drept locţiitor de mitropolit a fost numit arhiereul Meletie Sardion. Data începerii judecăţii a fost fixată pentru 15 februarie 1861.

Cazul a dobândit şi o conotaţie politică, prin aducerea, la 7 decembrie 1860, a situaţiei mitropolitului în Adunarea legislativă din Moldova. Adunarea a decis în şedinţa din 9 decembrie 1860 numirea unei comisii speciale de cinci membri care să studieze cazul Sofronie[124]. Raportul a fost prezentat de către Lascăr Catargiu la 17 ianuarie 1861. Au fost contestate învinuirile aduse mitropolitului şi s-a propus Adunării ca Guvernul să fie trimis în judecată pentru abuz de putere. În aceste condiţii, premierul Mihail Kogălniceanu şi-a înaintat demisia. A fost exact ceea ce urmărise opoziţia, astfel că problema mitropolitului nu a mai fost adusă pe ordinea de zi a Adunării, iar raportul nici nu a mai fost tipărit în „Analele parlamentare”[125].

De fapt, mitropolitul a demisionat la 18 ianuarie 1861, chiar o zi după demisia Guvernului Kogălniceanu, trimiţând domnului următorul paretisis:

> „Prea Înălţate Doamne. Din locuinţa mănăstirii Slatina, unde mă aflu petrecând, bolnav şi necăjit, socotind că sfârşitul vieţii mele cei amărâte se apropie, scurgându-se sănătatea mea din zi în zi; şi cugetul în singuratica mea locuinţă, cu durere, vin, Prea Înălţate Doamne, a vă ruga ca să binevoiţi a încuviinţa retragerea mea din Scaunul Mitropoliei Moldovei; şi luând în consideraţie neobositele mele

[123] Niculae Şerbănescu, „150 de ani de la naşterea lui Alexandru Ioan Cuza, 1820-20 martie-1970”, în *BOR*, an LXXXVIII, 1970, nr. 3-4, p. 356.
[124] N. Şerbănescu, „150 de ani”, p. 358; V. Slăvescu, *Finanţele,* I, p. 465.
[125] V. Slăvescu, *Finanţele,* I, pp. 507-509.

slujbe, ce în curs de 35 de ani am făcut Statului; în care timp puteţi singur mărturisi, că nu am refuzat concursul meu la toate lucrările privitoare către naţiune; Vă mai rog, Prea Înălţate Doamne ca să-mi fie învoită locuinţa mea în Capitalie, unde, din pricina boalei mele hronice ce sufer, sunt silit a fi lângă doctorul în care am toată încrederea a mă căuta, ca unul ce-mi cunoaşte toată boala mea; şi cu toată smerenia sunt al Înălţimii Voastre către Dumnezeu rugător, Sofronie mitropolitul Moldovei. 1861, ianuarie 18, mănăstirea Slatina"[126].

Guvernul a acceptat demisia, iar Cuza a pus următoarea rezoluţie:

„Se încuviinţează propunerea Consiliului de miniştri cu adăugirea ca P.S. Sa Părintele mitropolit să conserve în retragerea sa în viaţa privată titlul de mitropolit, putând rezida ori unde ar voi. Totdeodată, Consiliul de miniştri, încunoştinţând Camera despre aceasta, va chema luarea aminte asupra serviciilor Prea Sfinţiei Sale în curs de 35 de ani, ca episcop şi ca mitropolit, spre a i se încuviinţa o pensie până la sfârşitul vieţii sale, potrivit cu rangul şi poziţia ce a ocupat"[127].

Adunarea Moldovei a discutat problema demisiei şi a pensiei la 20 ianuarie. Mai mulţi deputaţi au propus să i se acorde proin-mitropolitului o pensie de 4000 de galbeni (adică 124.000 lei, un galben având valoarea de 31 de lei). A ripostat însă cu fermitate Kogălniceanu: „Patru mii de galbeni! În adevăr frumoasă pensie pentru un mitropolit retras". Drept urmare, după redeschiderea şedinţei, a fost înaintată propunerea ca pensia anuală să fie stabilită la 200 galbeni (6200 lei). Ea a şi fost adoptată cu votul a 25 de deputaţi (12 împotrivă, iar 11 s-au abţinut)[128].

De fapt Sofronie nu a mai trăit decât câteva luni, în ziua de 18 mai 1861 dându-şi obştescul sfârşit, fiind înmormântat la mănăstirea Neamţ.

Sofronie Miclescu a fost înlocuit cu arhiereul Chesarie Sinadion, iar din 7 mai 1863 cu nepotul fostului mitropolit, Calinic Miclescu. A ocupat funcţia de locotenent (locţiitor) de mitropolit, până în 18 mai 1865, când a fost numit, prin decret domnesc, mitropolit al Moldovei.

2.1.2. Desfiinţarea *Caselor Centrale*, în fapt însă o deturnarea de fonduri (1860 şi 1862)

Am prezentat mai sus situaţia celor două *Case Centrale* din ambele Principate. În anul 1859, veniturile acestei a doua Vistierii din Muntenia reprezentau 42% din veniturile primei Vistierii; în schimb în Moldova doar mai puţin de 10%.

În condiţiile crizei de lichidităţi existente în Principatele Unite, vistiernicii diferitelor Guverne nu au putut rezista tentaţiei de a nu folosi şi de veniturile *Caselor Centrale*. Începutul a fost făcut oarecum „timid", prin impunerea unei taxe anuale de 10% din veniturile tuturor proprietăţilor imobile ale mănăstirilor pământene şi închinate, ale mitropoliilor şi episcopiilor[129]. Cu alte cuvinte, Vistieria a

[126] N. Şerbănescu, „150 de ani" p. 358, nota 27; V. Slăvescu, *Finanţele,* II, p. 544, nota 395.
[127] V. Slăvescu, *Finanţele*, II, p. 158.
[128] *Ibidem*, II, pp. 158-159.
[129] N. Dobrescu, *Studii,* pp. 100-101.

doua a fost impozitată pe seama celei dintâi Vistierii, ceea ce nu constituia altceva decât o mascată deturnare de fonduri.

Dar cei 10% nu au fost consideraţi suficienţi, dat fiind faptul că performanţa gestionării *Caselor Centrale* a fost net superioară gestionării bugetelor de Stat. *Casele Centrale* s-au aflat sub un dublu control, al Ministerului Cultelor şi al Bisericii. Drept urmare, veniturile care intrau aici au fost mult mai bine chivernisite, încheind în Muntenia anii bugetari cu excedente nu neînsemnate (în Moldova însă, nu prea exista excedent, dar nici deficit). În acelaşi timp, bugetul propriu-zis al Statului, adică prima Vistierie, înregistra deficite an de an. Astfel, în Moldova, între 1857-1861, deficitele anuale au fost între 4,43 mil. lei (anul bugetar 1858/59) şi 4, 87 mil. lei (anul bugetar 1859/60)[130].

În Ţara Românească situaţia a fost însă diferită. Pe de o parte, excedentele bugetare ale *Casei Centrale* au fost considerabile, având înainte de unire o valoare de 7 mil. lei anual. Iar pe de altă parte, existau deficitele bugetare ale primei Vistierii. Dar de unde ar fi putut Statutul să se împrumute, ca să acopere acest deficit? Cel mai la îndemână se afla *Casa Centrală*:

> „Ori de câte ori era nevoie de cheltuieli extraordinare pentru serviciul public, se ia cu împrumut din *Casa Centrală*, care îşi avea sediul la Ministerul Cultelor. La 1 ianuarie 1858, Ministerul de Finanţe datora *Casei Centrale* a Munteniei suma de 8.156.526 lei"[131].

La mijlocul anului 1860, premierul şi vistiernicul celui de-al şaselea guvern muntean din timpul domniei lui Cuza, Manolache Costache Epureanu (acelaşi care a emis ordinul de sechestrare a averilor mănăstirilor chinoviale din Moldova) a prezentat Adunării Munteniei un proiect de buget, pentru anul 1860 (!), diferit de cel de anii trecuţi. Se remarca mai întâi deficitul enorm, de peste 15,7 milioane:

Venituri	84.015.000 lei
Cheltuieli	99.761.000 lei

În al doilea rând, veniturile de aproape 100 de milioane au fost de peste două ori mai mari decât cele prezentate în bugetul precedent (de aprox. 40 mil. lei). Dar explicaţia a putut fi regăsită în defalcarea acestor venituri colosale:

a) veniturile prevăzute în 1859, cu oarecare modificări în minus (lei)	40.085.440
b) veniturile Ministerului Cultelor, trecute pentru prima oară în bugetul general al Statului (lei)	13.391.500
c) plusul de venituri, datorită sporurilor de dări proiectate şi a noilor impozite propuse (lei)	30.538.170

[130] V. Slăvescu, *Finanţele*, I, p. 214. Între 1832-1850, bugetele au fost excedentare; deficitele au început să se înregistreze abia după 1850, întâlnindu-se în fiecare an.
[131] N. Dobrescu, *Studii,* p. 65.

Pe lângă enorma creştere a fiscalităţii, se poate constata că cele două vistierii urmau să fie unificate, în sensul că veniturile *Casei Centrale* au fost integrate în bugetul Statului, pentru prima oară. Măsura era cu totul ilegală, drept care Costache Epureanu a şi atenţionat, în expunerea bugetului, că

> „veniturile aduse de Culte urmau să fie integral întrebuinţate pentru acoperirea cheltuielilor aferente acestui departament, deci nu aduceau un plus real în bugetul general al Statului”[132].

În condiţiile prezentării unui buget atât de neobişnuit (faţă de anii trecuţi), nici nu este de mirare că a fost respins de Adunare.

Interesant este însă faptul că şi în Moldova a fost încercată, în acelaşi an 1860, contopirea celor două Vistierii. Kogălniceanu, premierul celui de-al patrulea guvern moldovean, a preluat în iunie 1860 proiectul de buget al predecesorului său, acelaşi Costache Epureanu, care viza de 43,17 mil. şi cheltuieli de 44,98 mil. Între venituri au fost cuprinse însă şi cele ale Casei Clerului şi a Şcoalelor (de 6,83 mil.). Adunarea Moldovei a acceptat în cele din urmă proiectul de buget, dar cu unele modificări, printre care şi excluderea veniturilor Casei Centrale din bugetul Statului. Venitul total pe exerciţiul 1860 a fost redus la aprox. 36,5 milioane[133].

Aşadar, acelaşi Costache Epureanu a îndeplinit în mod consecutiv funcţia de premier în Moldova şi Muntenia, fiind în acelaşi timp titular şi la Finanţe (după noiembrie 1859 în Moldova şi întreaga perioadă în Muntenia). În timpul în care a fost doar premier al Moldovei, a sechestrat averile mănăstirilor chinoviale; în timp ce a fost concomitent premier şi vistiernic în ambele ţări, a înaintat proiecte de bugete în care a cumulat cele două Vistierii. Cel dintâi astfel de proiect de buget modificat (anume cel din Moldova) a fost aprobat de Adunarea de la Iaşi (în timpul guvernului următor), însă şi cu condiţia excluderii veniturilor Casei Centrale din bugetul general al Statului. Cel de-al doilea proiect (anume cel din Muntenia) a fost respins de Adunarea de la Bucureşti.

Deşi proiectele de Buget nu au fost aprobate aşa cum au fost constituite, totuşi Epureanu nu a renunţat la idee. La 19 octombrie 1860 a propus în Consiliul de Miniştri „concentrarea tuturor Caselor publice la Ministerul de Finanţe”, suprimând astfel cea de-a doua Vistierie.

> „Funcţionarii *Casei Centrale* de la Ministerul Cultelor urmau să-şi păstreze locurile, întrebuinţaţi însă la alte posturi *analoage* sau pentru lichidarea socotelilor din trecut. Eventualul prisos de funcţionari urma să fie recomandat altor ministere”[134].

Propunerea sa a fost acceptată nu doar de Guvern, ci şi de Adunare şi promulgată telegrafic de domnitor. A fost tipărită în Monitor la 24 octombrie 1860[135]. Prin aceasta a fost rezolvată şi datoria pe care o avea bugetul Statului la

[132] V. Slăvescu, *Finanţele*, II, p. 21-22.
[133] *Ibidem*, I, pp. 428-429.
[134] *Ibidem*, II, p. 75.
[135] *Ibidem*, p. 535, nota 181.

Casa Centrală (care semnifica mai mult de jumătate din deficitul bugetar prevăzut de Epureanu în vara anului 1860).

În Moldova situaţia nu era atât de stringentă, date fiind veniturile mai mici ale Casei Centrale. Abia după unificarea administrativă, noul guvern unitar de la Bucureşti a decis şi pentru Moldova, la 22 martie 1862, concentrarea veniturilor Ministerului Cultelor în cele ale Ministerului Finanţelor:

> „**Art. 1**. De la 1 aprilie viitor (1862), *Casa* ce exista la Iaşi la desfiinţatul Minister de Culte se va centraliza la Ministerul de Finanţe al Principatelor Unite.
> **Art. 2.** Toate veniturile mănăstireşti şi ale şcoalelor ce se adunau până acum prin Ministerul Cultelor se vor strânge de acum înainte de-a dreptul în Casa Vistieriei.
> **Art. 3.** Ministerul Cultelor va comunica celui de Finanţe lista lămuritoare de toate rămăşiţele de venituri şi plăţi ce mai are în conta anului 1861, spre a putea Ministerul Finanţelor achita ordinele de plată ce acest minister va emite în limitele bugetare […]”[136].

2.1.3. Secularizarea averilor mănăstirilor închinate

Desfiinţarea Caselor Centrale nu a însemnat altceva decât o secularizare a averilor eparhiilor şi ale mănăstirilor neînchinate, adică a tuturor averilor bisericeşti pământene. Au rămas însă neatinse mănăstirile închinate. Situaţia acestor mănăstiri a fost în anul 1861 următoarea[137]:

	Muntenia			Moldova		
Mănăstiri	Nr.	Suprafaţa pogoane[138]	% din suprafaţa ţării	Nr.	Suprafaţa fălci[139]	% din suprafaţa ţării
Pământene	34	1.675.591,5	16,55	93	297.580, 9 prăjini	10,17
Închinate	35	1.127.386,0	11,14	29	355.680, 36 prăjini	12,16
Total	69	2.802.977,5	27,69	122	653.260, 45 prăjini	22,33

Dacă la început nu a existat nici o deosebire faţă de celelalte mănăstiri pământene în ceea ce priveşte obligaţiile faţă de stat, ulterior însă, ele au ajuns a fi considerate de Locurile Sfinte doar ca mijloace de venit, fără a mai socoti datoria lor faţă de Principatul pe teritoriul căruia se aflau. Mai mult, au început să neglijeze întreţinerea mănăstirilor metoc (din Principate), acestea ajungând într-o stare deplorabilă, adevărate dărăpănături în care aproape nu se mai putea sluji. Numărul călugărilor a ajuns să scadă continuu, stareţii nu se mai deplasau în mănăstire decât numai pentru a-şi strânge veniturile, cele mai multe obţinute din arendări dubioase şi puţin transparente.

---

[136] *Ibidem*, p. 264.
[137] Constantin G. Giurescu, *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă,* Bucureşti, 1966, pp. 148-149; Nicolae Dobrescu, *Studii,* p. 73.
[138] Un pogon măsura 5.012 m^2, deci o jumătate de hectar (N. Stoicescu, *Cum măsurau,* p. 133).
[139] Falca moldovenească era egală cu 14.323 m^2, deci aproape un hectar şi jumătate sau cu trei pogoane munteneşti), iar o prăjină măsura 0,17 ha. (*Ibidem*, pp. 138 şi 146).

Pentru a remedia situaţia, la 10 aprilie 1812 s-a stabilit ca mănăstirile închinate să verse anual Vistieriei statului suma de 200.000 lei, iar ulterior un sfert din venitul lor anual. Locurile Sfinte au ignorat această îndatorire, astfel că în anul 1859 valoarea datoriei mănăstirilor închinate faţă de stat era în Muntenia de 16.565.062 pentru obligaţiunile de după 1844, precum şi o restanţă de 2.925.062 lei pentru neplata dajdiei de ¼ din veniturile lor cunoscute; în Moldova datoria era mai mică, anume de 1.466.520 lei, reprezentând intervalul de timp 1856-1859[140].

Situaţia aceasta nu a mai putut fi tolerată de noul regim al lui Cuza. În opinia lui Mihail Kogălniceanu,

> „Temeiul pentru care acum Statul este pus în poziţia cea mai favorabilă de a lua din mâna acestor străini epitropi particulari ocârmuirea averilor mănăstireşti este pentru că au fost depozitari necredincioşi, două secole; voinţa ctitorilor n-a fost respectată, două secole; călugării străini de neam, cu venituri de averi româneşti au dat pilda scandalului, au folosit averile mănăstirilor închinate pentru a susţine o politică antinaţională, pentru a combate naţionalitatea română […]. Ar fi un păcat naţional ca atâtea averi să fie lăsate în mâinile unor călugări streini şi pururi rebeli la legile ţării[141].

Consiliul de Miniştri din Muntenia a hotărât la 13/25 aprilie 1859 ca egumenii mănăstirilor închinate „să depună în Casa statului veniturile moşiilor lor". În Moldova măsura a fost mai drastică, Consiliul de Miniştri decizând „să aplice sechestru asupra veniturilor mănăstirilor închinate".

Măsura luată a stârnit nemulţumirea egumenilor, 21 dintre aceştia din Muntenia răspunzând printr-o adresă colectivă că nu se pot conforma, întrucât atribuţiile lor nu le îngăduie. Guvernul nu a cedat, ameninţând cu măsuri mai drastice, astfel că egumenii au oferit statului suma de 50.000 de galbeni, dar sub condiţia de a nu se executa sechestrul. Guvernul a primit banii (în şedinţa Consiliului din 22 iulie 1859), dar fără să se angajeze la sistarea sechestrului, deoarece a considerat respectiva sumă drept acont la datoriile mănăstirilor închinate din Muntenia către Stat[142].

Pe de altă parte, pentru a-şi da seama asupra situaţiei reale a mănăstirilor, guvernele din Muntenia şi din Moldova au cerut egumenilor, în iulie 1859, să prezinte liste cu personalul de cult şi cu toţi călugării. În 1861 s-a dispus organizarea unor anchete, pentru a se constata dacă nu existau „cheltuieli inutile şi fictive". Anul următor s-a urmărit şi dacă se săvârşea cultul divin în mănăstiri[143]. Aceste măsuri au fost considerate drept preludiu al unui „sechestru voalat". Drept urmare, marele vizir Ali Paşa i-a trimis o telegramă lui Cuza, la 2/14 iulie 1860,

---

[140] Constantin G. Giurescu, *Viaţa,* p. 145.
[141] M. Kogălniceanu, *Discursurile parlamentare din Epoca unirii (22 septembrie 1859-14 decembrie 1881),* Bucureşti, 1959, p. 167, apud V. Palade, „Probleme de organizare" p. 45.
[142] C. G. Giurescu, *Viaţa,* pp. 145-146; N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 369.
[143] N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 370.

prin care i-a cerut să suspende orice hotărâre cu privire la mănăstirile închinate până când Poarta avea să se consulte cu Puterile garante. Dar, în aceeaşi zi Mihail Kogălniceanu îl încuraja pe Cuza să rămână ferm pe poziţie[144].

„Secularizarea deghizată"

La 13/25 noiembrie 1862, Guvernul a decis strângerea în vistieria statului a sumelor provenite din arendarea moşiilor mănăstirilor închinate[145], iar forul legislativ a aprobat, la 22 decembrie 1862/3 ianuarie 1863, trecerea sumei de 20.000.000 lei în bugetul statului[146]. Această măsură a reprezentat, de fapt, o „secularizare deghizată", pentru că sumele odată intrate la buget puteau fi cheltuite oricum[147]. Ierarhii greci au intervenit la Poartă cu plângeri, iar Ali Paşa, ministrul de externe turc, i-a trimis lui Cuza la 1/13 ianuarie 1863 un protest faţă de această „spoliere a mănăstirilor", iar la 2 aprilie 1863 s-a dresat Puterilor garante pentru convocarea unei comisii de arbitraj.

În ţară, clericii greci, încurajaţi de sprijinul de la Constantinopol, au trecut la gesturi ostentative la adresa guvernului. Astfel Epitropia mănăstirilor închinate Sfântului Mormânt, adică Patriarhiei de Ierusalim, prin delegatul său, egumenul de la mănăstirea Văcăreşti, a tipărit o circulară prin care îi invita pe arendaşi să plătească arenda Epitropiei şi nu altor organe (adică Guvernului). Urmarea a fost destituirea stareţului şi judecarea acestuia în aprilie 1863[148]. Şi alţi stareţi, care i-au urmat sfatul au împărtăşit aceeaşi soartă.

La 24 aprilie 1863, Consiliul de Miniştri a decis ca mănăstirile închinate să-şi întocmească bugete proprii doar de cheltuieli, întrucât veniturile lor aveau să fie încasate de Stat[149]. O lună mai târziu (7 şi 11 mai 1863), generalul Christian Tell, ministrul Cultelor, a cerut prefecţilor să nu mai încuviinţeze, fără ştirea lui, intrarea în ţară a vreunei persoane bisericeşti, iar egumenilor greci din ţară să nu le se mai aprobe paşapoarte de ieşire din ţară fără aprobarea Ministerului de Culte şi a Mitropoliei, decât numai dacă aceştia lăsau în locul lor „garanţi responsabili", care să aibă grijă de obiectele preţioase ale respectivei mănăstiri[150]. La 29 mai 1863 Consiliul de Miniştri a hotărât ca arendarea moşiilor mănăstirilor închinate să se facă doar prin licitaţie, în prezenţa stareţilor respectivi în localul Ministerului şi în prezenţa Consiliului de Miniştri. În sfârşit, printr-o Ordonanţă domnească emisă la 31 mai 1863, s-a desfiinţat „cu desăvârşire" Epitropia Sfântului Mormânt de pe teritoriul românesc[151].

---

[144] C. G. Giurescu, *Viaţa,* p. 147.
[145] *Ibidem*, p. 151, nota 2; V. Slăvescu, *Finanţele,* II, p. 327.
[146] C. G. Giurescu, *Viaţa,* p. 151, N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 371.
[147] C. G. Giurescu, *Viaţa,* p. 151.
[148] N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 371; C. G. Giurescu, *Viaţa,* p. 155.
[149] N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 372.
[150] *Ibidem*.
[151] *Ibidem*, p. 372, nota 120.

Pregătirea actului secularizării

În vara anului 1863, Consiliul de Miniştri a decis alocarea sumei de 14 milioane lei pentru întreţinerea şi repararea lăcaşurilor mănăstirilor închinate, dorind prin aceasta să atragă Puterilor garante atenţia asupra situaţiei deplorabile a acestora. Prin Ordonanţa domnească din 18 iunie 1863, s-a hotărât ca „toate obiectele preţioase necesarii pentru exersarea cultului divin ce se află în bisericile acelor mănăstiri (închinate) să fie puse sub de aproape priveghere a protopopilor locali şi în caz de trebuinţă chiar a autorităţilor civile". Ulterior, s-a decis ca „documentele de orice natură şi acte aflate în acele monastiri, să se depună provizoriu… într-una din monastirile mai bine garantate din Bucureşti şi din Iaşi, adică Văcăreşti şi Golia, având, spre mai bună a lor asigurare, paza unui post militar bine întocmit"[152].

Ministrul Cultelor, Alexandru Odobescu, a cerut Mitropoliei să delege trei clerici care să se deplaseze împreună cu mirenii însărcinaţi de Minister la diferitele mănăstiri, pentru a realiza inventarul tuturor obiectelor şi documentelor[153]. Cu ocazia acestor controale, comisia a constatat mai multe abateri săvârşite de stareţi (înstrăinări de documente, nesupunere la ordinele guvernului, proastă administraţie), motive pentru care unii dintre ei au şi fost destituiţi[154], iar la 17 iulie 1863, ministrul Justiţiei Nicolae Creţulescu a emis o Circulară către preşedinţii Tribunalelor din ţară, prin care afirma că „Guvernul ţării este singur proprietarul acestor averi (ale mănăstirilor închinate – n.n.), că zişii egumeni nu pot schimba un simplu titlu de dedicaţiune religioasă în acela de proprietar". Drept urmare, preşedinţii Tribunalelor trebuiau să fie atenţi şi să nu mai accepte „corespondenţe sau orice acte, în care zişii părinţi egumeni ar intitula Sântele Locuri de jos, de proprietare ale averilor Monastirilor pământene zise închinate"[155]. Iar la 23 iulie 1863, Cuza a decis prin Ordin ca „toate actele Monastirilor pământene se vor concentra în Arhivele Generale ale Statului spre nebănuita lor conservare"[156].

Reprezentanţii români de la Constantinopol, conştienţi de indiferenţa puterilor garante, au recomandat autorităţilor române politica faptului împlinit. Iată cum argumenta acest punct de vedere Nicolae Bordeanu în toamna anului 1862:

> „Astăzi suveranul cel mai absolut şi cel mai puternic este majestatea sa *faptul împlinit,* în faţa căruia toată lumea se înclină, aşa cum am văzut-o prea de ajuns. Să profităm deci de domnia lui şi nicio putere, fiţi siguri de aceasta, nu va năvăli în Principate de dragul mănăstirilor greceşti"[157].

---

[152] *Ibidem,* p. 372-372; Corneliu G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", pp. 94-95.
[153] N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 372.
[154] Între 24 iunie şi 28 iunie doar, trei egumeni, respectiv de la mănăstirile Mihai Vodă, Sărindari şi Sfânta Ecaterina, au fost destituiţi pentru înstrăinarea de documente de posesie din averea mănăstirilor (C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", p. 96).
[155] *Ibidem.*
[156] *Ibidem*, p. 95.
[157] C. G. Giurescu, *Viaţa,* pp. 157-158.

Însă domnitorul Cuza nu era nicidecum înclinat să întârzie sau să amâne secularizarea, drept care la 10/22 august 1863 Costache Negri, alt reprezentant român la Constantinopol, înainta Porţii „o notă propunând rezolvarea problemelor bunurilor mănăstirilor închinate contra unei substanţiale despăgubiri oferită Locurilor Sfinte". Cu alte cuvinte, Statul român se oferea să despăgubească Locurile Sfinte cu suma de 80 milioane de piaştri, din care avea să se scadă datoria mănăstirilor închinate către Statul Român, în valoare de 28. 889.020 piaştri. Prin urmare, Statul român ar fi urmat să plătească suma de 51.110.980 piaştri turceşti. Pe lângă această sumă, statul român se mai oferea să înfiinţeze la Constantinopol o şcoală laică şi un spital, pentru cetăţenii de orice confesiune (ambele ar fi costat 10 milioane piaştri)[158].

> „Un calcul simplu arată că suma pe care statul român se oferea să o plătească pentru cele 1,01 milioane de hectare era de 8,86 tone de aur. Aceasta înseamnă 8,78 grame aur pentru un ha. Mult sau puţin? Răspunsul este greu de formulat. Pentru comparaţie, în aceiaşi perioadă (1867), SUA cumpărau de la Rusia întreaga suprafaţă a Alaskăi (170 milioane ha) pentru suma de 7,2 milioane USD de aur (178,2 tone aur), aproximativ 4,24 cenţi (1,05 grame aur) pentru un ha. În 1803 SUA au cumpărat de la Franţa teritoriul Louisianei (peste 207 milioane ha) plătind 15 milioane USD, aproximativ 7,2 cenţi (1,79 grame aur) pentru un ha"[159].

Legea secularizării averilor bisericeşti

Ierarhii greci nu au acceptat propunerea statului român. Drept urmare, în **7/19 noiembrie 1863**, într-o scrisoare din Constantinopol, Nicolae Bordeanu a arătat că „refuzul patriarhilor greci de a primi generoasa noastră ofertă este de ajuns şi peste, pentru a ne autoriza să procedăm la secularizare"[160].

Rusia şi Poarta i-a încurajat pe ierarhii greci, cerând şi celorlalte Puteri garante întrunirea unei conferinţe în acest scop. Cuza a fost înştiinţat despre aceasta printr-o telegramă cifrată, trimisă de Nicolae Bordeanu la **12/24 decembrie 1863**, drept care în ziua următoare, Kogălniceanu a prezentat în Adunare *Proiectul de secularizare a averilor mănăstirilor închinate*[161], aprobat aproape cu unanimitate (93 voturi pentru şi 3 contra). Legea a cuprins nouă articole, primele două prevăzând că „Toate averile mănăstireşti din România sunt şi rămân averi ale Statului" (a se vedea Anexa 4.1.1.)[162] Se remarcă faptul că s-a făcut referire la toate mănăstirile, inclusiv cele pământene:

---

[158] *Ibidem*, p. 193.

[159] Claudiu Herteliu, *Consideraţii economice asupra secularizării averilor mânăstireşti*, pe site-ul http://www.romanialibera.com/articole/articol.php?step=articol&id=1142 (accesat 9 august 2010).

[160] C. G. Giurescu, *Viaţa,* p. 158.

[161] N. Dobrescu, *Studii,* pp. 102-103; C. G. Giurescu, *Viaţa,* pp. 194-195.

[162] Ioan M. Bujoreanu, *Collectiune de legiuirile României vechi şi nuoi, câte s-au promulgatu pene la finele anului 1870,* Bucureşti, 1873, pp. 1796-1797.

„Această generalizare fusese impusă de considerentul că o secularizare numai a bunurilor mănăstirilor închinate ar fi fost prezentată în faţa forurilor internaţionale de către cei în cauză, ca o măsură discriminatorie, nedreaptă şi xenofobă, favorizând mănăstirile neînchinate, cu conducere românească, şi lovind în mănăstirile închinate, cu conducere grecească. Secularizând bunurile tuturor mănăstirilor, se anula din capul locului o asemenea argumentare care, cu siguranţă, ar fi impresionat Puterile garante”[163].

Şi de această dată, contextul internaţional a fost favorabil României. Rusia era ocupată de problema Poloniei, iar împăratul Napoleon III sprijinea făţiş poziţia Guvernului român. Au existat totuşi proteste din partea Imperiului otoman. La **2 ianuarie 1864** primul ministru turc, vizirul Fuad Paşa a trimis o scrisoare la Bucureşti, prin care a declarat votul Camerei în privinţa secularizării drept nul şi neavenit. Pe de altă parte, a avut loc o audienţă colectivă a consulilor Rusiei, Austriei, Angliei şi Prusiei, la 3/15 ianuarie 1864, în care aceştia au citit un document cu aproximativ acelaşi conţinut cu acela al scrisorii lui Fuad Paşa. Când Cuza i-a întrebat asupra demersurilor pe care Puterile garante aveau să le întreprindă, aceştia au răspuns că „nu e nici un protest, nicio punere în întârziere”, adică nu exista vreo măsură represivă din partea Puterilor garante[164].

Totuşi, din precauţie şi pentru a demonstra că voinţa de a adopta legea revenea mai mult Adunării şi Guvernului, ca expresie a dorinţei populare, Cuza a promulgat legea doar peste două zile, în **17/29 decembrie 1863**.

Intenţia Guvernului român de a plăti despăgubirea Locurilor Sfinte a fost reală, întrucât a contractat un împrumut în valoare de 38.430.000 piaştri, destinaţi tocmai acestei despăgubiri; aceşti bani urmau să fie depuşi la o Bancă din Europa „care va oferi garanţiile şi unde va sta până la definitiva aşezare”, proiectul de buget fiind aprobat în şedinţa Adunării din 30 decembrie 1863[165].

Aplicarea Legii secularizării

În continuare, nemaiputând împiedica secularizarea, Puterile garante, şi mai ales cele ostile României (Rusia, Turcia şi Anglia) au cerut întrunirea unei conferinţe care să stabilească cuantumul şi plata efectivă a sumelor de către România ierarhilor greci. Conferinţa a fost organizată în luna mai 1864; conform protocolului urma să fie înfiinţată o *casă specială*, sub autoritatea Puterilor garante, prin intermediul căreia Statul român să efectueze plăţile, precum şi o *comisie specială* care, pe baza titlurilor de proprietate prezentate de Locurile Sfinte să fie stabilită o listă a bunurilor şi a veniturilor acestor mănăstiri, în parte.

Însă prea puţini egumeni (şi aceia pe căi ilegale), obţinuseră documente care să ateste că erau proprietari ai mănăstirilor, dat fiind faptul că prin „închinarea

[163] C. G. Giurescu, *Viaţa,* p. 195.
[164] *Ibidem*, p. 199.
[165] V. Slăvescu, *Finanţele,* II, pp. 511-514.

mănăstirilor", Locurile Sfinte *nu* deveneau proprietare ale mănăstirilor închinate, ci obţineau doar dreptul de folosinţă, cu anumite condiţii, pe care, de altfel, nu le-au mai respectat.

Din aceste motive ierarhii greci, în loc să-şi dea seama de situaţie şi să accepte propunerea României, au persistat în încăpăţânare şi au tergiversat în felul acesta lucrările comisiilor. La termenele mereu amânate din partea Puterilor garante, „au refuzat" în cursul anului 1864 să prezinte documentele de proprietate. Chiar şi la 12 decembrie st.n. 1865 ierarhii nu prezentaseră actele cerute. La 9 ianuarie st.n. 1866, Nicolae Bordeanu l-a anunţat pe ministrul de externe român că delegatul comunităţilor greceşti ar fi comunicat în scris comisiei refuzul de a se conforma procedurii stabilite de aceasta. O lună mai târziu a intervenit abdicarea forţată a domnitorului Cuza. În primii ani ai domniei lui Carol I, Parlamentul român a luat hotărârea finală şi unilaterală de a închide definitiv chestiunea mănăstirilor închinate[166].

2.1.4. Consideraţii ale contemporanilor cu privire la secularizare

Entuziasmul populaţiei româneşti a fost deosebit de mare. În fond, prin această lege, cumulând toate mănăstirile (pământene şi închinate), statul intra în posesia a 25,26% din teritoriul ţării. Pe lângă manifestările populare, cele mai importante ziare şi reviste (inclusiv presa bisericească) au omagiat acest act al secularizării şi au descris bucuria generală. De pildă, gazeta religioasă *Biserica* relata în 15 decembrie 1863:

> „Dumnezeu nemaiputând suferi faptele lor a insuflat spiritul său în Domnitor şi guvernul său ca să puie un capăt acestor umilinţe; şi aşa la 13 ale curentei Guvernul Măriei Sale aduse proiectul, îl depuse pe birul Camerei, Camera insuflată de acelaşi spirit de naţionalitate, votă zisul proiect şi aşa Monastirile zise până acum închinate reîntoarseră românilor ca o avere a lor strămoşească. Seara se făcu iluminaţii în toată Capitala. Veselia să vedea pe toate feţele. *Nu credem să fie vreun Român care să nu se bucure şi de s-ar găsi vreunul constat că acela nu poate fi român.* Dumnezeu să binecuvânteze pe capul naţiunii, pe guvernul său şi pe mandatarii naţiunii române. Trăiască România"[167].

Ierarhii români nu au sesizat că practic era vorba de o „deplină sechestrare a averilor bisericeşti" (secularizate fiind pe lângă averile mănăstirilor închinate şi cele ale mănăstirilor neînchinate, precum şi averile eparhiilor)[168], ba au aclamat măsura Guvernului. De altfel, mitropolitul Nifon, în calitate de preşedinte al Adunării, a binecuvântat aceste hotărâri, la 22 decembrie 1863[169].

---

[166] C. G. Giurescu, *Viaţa,* pp. 206-208, 217.
[167] Gabriel Cocora, „Cum a fost privită de preoţime secularizarea averilor mînăstirilor închinate (la o sută de ani de la înfăptuire)", în *MMS*, an 47, 1971, nr. 3-4, pp. 1052-1053.
[168] N. Dobrescu, *Studii,* p. 101.
[169] *Ibidem*, p. 103.

Legea a avut o urmare pozitivă pentru ţară, prin faptul că un sfert din teritoriul României de atunci au reintrat în patrimoniul Statului:

> „Averile bisericeşti luate de Stat de la mănăstirile pământene neînchinate, ca şi cele închinate, au făcut mult bine ţării. Împroprietărirea ţăranilor ar fi fost cu neputinţă dacă statul nu ar fi avut averea Bisericii: moşiile pe care le secularizase. Multe din instituţiile actuale ale ţării, înflorirea ei chiar ar fi întârziat dacă nu ar fi fost la dispoziţia ei averile Bisericii secularizate. Drumurile de fier, căile din ţară, şcolile publice, forţa militară nu s-ar fi dezvoltat atât de mult şi atât de repede, dacă ar fi lipsit mijloacele materiale, averea Bisericii naţionale. Guvernele ţării, lipsite pentru moment de bani, au găsit pe urmă cu profuziune împrumuturi în străinătate, căci avea ca garanţie întinsele teritorii luate de la Biserică”[170].

Şi episcopul Melchisedec de la Roman, în anul 1888, iar apoi cinci ani mai târziu şi politicianul liberal D. A. Sturdza, cu prilejul discutării în Parlament a proiectului *Legii clerului mirean* a susţinut aceeaşi idee:

> „Averile bisericeşti s-au luat de către Stat şi veniturile lor se întrebuinţează la alte destinaţiuni, afară de o minimă parte rezervată încă pentru susţinerea unor instituţiuni bisericeşti, precum episcopiile, seminariile, câteva mănăstiri, care şi acelea sunt sortite la o curândă desfiinţare; încă mici ajutoare se dau fostelor mănăstiri, reduse la simple biserici comunale, în comunele rurale şi urbane”[171].
>
> „Statul a luat averile bisericeşti ca să le administreze în cursul evenimentelor; el a întrebuinţat în nevoile sale veniturile acestor averi”.[172].

Au existat însă şi poziţii critice, chiar din partea celor care au recunoscut avantajele pentru Stat ale secularizării. Principala critică s-a referit tocmai la faptul că prin secularizare, Biserica a fost adusă într-o cumplită criză materială, cu repercusiuni asupra vieţii spirituale a poporului. Nu au lipsit nici referirile la soluţiile decise de guvernele celorlalte state din Europa Centrală.

Într-adevăr, se poate constata o diferenţă colosală de concepţie între politicienii români (începând cu Cuza) şi cei din Europa Centrală. Acolo, marii suverani desfiinţaseră, cu mai multe decenii în urmă, destul de multe mănăstiri, secularizaseră averile bisericeşti, dar creaseră *Fonduri religionare* şi *Fonduri de studii*, aflate sub administraţia totală a autorităţilor de stat, dar în continuare în proprietatea Bisericii (dat fiind faptul că se considera că dreptul de proprietate era intangibil). Or, desfiinţând ceea ce fusese între 1835-1860 un adevărat Fond religionar ortodox-românesc (anume *Casele Centrale* de la Ministerul Cultelor), Cuza a înlăturat orice transparenţă în privinţa folosirii fondurilor bisericeşti, fapt echivalent cu o adevărată deturnare de fonduri.

> „Un lucru însă nu s-a făcut cu ocaziunea secularizării şi e de regretat că nu s-a făcut; anume nu s-a constituit un Fond cu destinaţiune specială de a servi la

---

[170] *Ibidem*, p. 151.

[171] Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu despre starea preoţilor din România şi despre poziţiunea lor morală şi materială*, Bucureşti, 1888, p. 10.

[172] Dim. A. Sturdza, *Biserica Ortodoxă Română. Cuvântare rostită în Senat*, Bucureşti, 1893, p. 19.

> întreţinerea Bisericilor, a clerului, precum s-a făcut în alte ţări, în Austria (Bucovina), Franţa, Italia şi chiar Rusia. E vina ierarhilor de atunci […] de a nu-şi fi spus cuvântul lor în favoarea Bisericii, a clerului, aşa că în voia sorţii au rămas bisericile şi clerul până în anul 1893, când se făcu un început de îndreptare[173] […]. Dacă cu ocazia secularizării s-ar fi constituit un fond din care Biserica să-şi fi preîntâmpinat trebuinţele sale materiale, ca şi pe cele intelectuale, credem că azi situaţiunea Bisericii şi a clerului român (şi materială şi morală) ar fi fost alta"[174].

Ciudat că ierarhia bisericească din România nu a fost conştientă de această acţiune şi nu a protestat cum ar fi fost normal. Sau poate soarta mitropolitului Sofronie Miclescu a avut o influenţă atât de mare asupra ierarhilor?...

> „Capii Bisericii lăsară să scape ocazia de a-şi spune cuvântul lor, ca Guvernul să facă atunci ceva şi pentru Biserica Română. În special cuvântul lui Nifon, ca prezident al Adunării (legislative – n.n.), ar fi avut multă greutate. În loc însă de aceasta, Nifon îndată după votarea legii, îi dă arhipăstoreasca sa binecuvântare, iar câteva zile mai pe urmă (la 22 decembrie 1863) oficie şi un Te-Deum pentru soluţia secularizării"[175].

Desigur că politicienii epocii au fost încântaţi să folosească această delăsare şi slăbiciune a ierarhilor vremii, pentru a realiza, cu o jumătate de secol înainte de apariţia dictaturii bolşevice în Rusia sovietică, cel mai radical act anti-bisericesc posibil. Bineînţeles că pretenţia lor era că nu urmau o politică de secularizare anticlericală, după modelul apusean, ci, din contră, că săvârşeau un mare bine Bisericii, transformând Statul într-un veritabil ctitor al acesteia:

> „Dar e de observat că secularizarea la noi a fost o măsură sui-generis. Nu a fost la noi o secularizare în înţelesul ce-l dă acest cuvânt întreg Occidentul. În Occident, sub secularizare se înţelege suprimarea, desfiinţarea mănăstirilor. Unde s-au secularizat mănăstirile în Occident, acolo ele s-au suprimat, călugării au fost împrăştiaţi, averile lor mişcătoare şi nemişcătoare s-au confiscat de stat şi s-au vândut la particulari în profitul Statului (sic!). La noi lucrul nu s-a petrecut astfel. La noi statul a luat administrarea averilor şi a menţinut mănăstirile şi a menţinut şcolile bisericeşti care se întreţineau din veniturile mănăstireşti; le-a menţinut şi le întreţine până astăzi. Statul nostru, dar, n-a secularizat mănăstirile, în sensul Occidentului. Statul a intrat numai în locul ctitorilor. Se mai face iarăşi un rău uz de cuvântul *patron*, în loc de *ctitor*. Patron e alta şi ctitor e alta: *de patron se leagă mai mult ideea de drepturi; de ctitor aceea de îndatoriri.* Patron e un cuvânt tehnic catolic; ctitor un cuvânt tehnic ortodox"[176].

Este foarte interesantă această concepţie a politicienilor români din a doua jumătate a secolului XIX. Era de fapt o totală mistificare a realităţii. Suveranii anticlericali din centrul Europei (din Monarhia habsburgică şi din statele germane),

---

[173] Îndreptarea s-a făcut prin emiterea Legii clerului mirean. A se vedea cap. 4.3.1.
[174] N. Dobrescu, *Studii,* pp. 151-152 şi 103.
[175] *Ibidem*, pp. 151-152 şi 103.
[176] D. A. Sturdza, *Biserica,* pp. 19-20.

chiar dacă au desfiinţat aproximativ o treime din mănăstiri[177], nu au confiscat pur şi simplu veniturile acestora, integrându-le în bugetul de Stat, ci le-au redirecţionat, constituind pentru acestea Fonduri bisericeşti (cel din Austria a fost menţinut până în 1938, când a fost desfiinţat de Hitler), cu ajutorul cărora nu doar că au devenit ctitori ai Bisericilor (promovând învăţământul seminarial, mărind numărul de parohii[178] şi oferind păstorilor sufleteşti ai supuşilor lor salarii corespunzătoare[179]), dar s-au preocupat şi de dezvoltarea şcolilor populare[180] şi a aşezămintelor de asistenţă socială. Aşadar, „atitudinea fundamentală a lui Iosif II nu a fost de a distruge sau eradica, ci de *a redirecţiona resursele în interiorul Bisericii*..., astfel că putem discuta despre o *desfiinţare* (a mănăstirilor) fără *secularizare*"[181].

Se poate face o comparaţie între activitatea „patronală" a conducerii habsburgice şi cea „ctitoricească" a autorităţilor române de după secularizare? După cum se va putea constata în continuare, nu a crescut nici numărul parohiilor, şi nici preoţii nu au fost remuneraţi cum s-ar fi cuvenit. Desigur că politicienii români s-au asigurat în acţiunea lor de sechestrare a averilor bisericeşti şi de sacrificare a clerului inferior de aprobarea tacită a ierarhilor, cărora le-au acordat salarii considerabile din bugetul Statului şi pe care i-au lăudat apoi pentru adâncul lor patriotism:

> „Şi au luat la 1864 averile mănăstireşti şi afară de întreţinerea mitropoliţilor, a episcopilor şi a câtorva mănăstiri şi a seminariilor, tot venitul acestor averi a fost absorbit de cheltuielile statului şi clerul nu a zis nimic. Aceasta arată patriotismul clerului nostru din timpurile noastre. Clerul şi-a zis: nevoile Statului român trebuiesc mai întâi satisfăcute, el trebuie să existe, suntem în epoca de dezvoltare şi de consolidare a Statului, ne pare bine că averile noastre pot contribui la aceasta, căci dacă Statul se va întări, şi Biserica va via şi se va ridica. Astfel au mers lucrurile fără ca să cârtească nimeni, până atunci până când am început să ne ridicăm. Când au început cetăţenii şi statul să devină mai avuţi, atunci s-a născut naturalmente şi cu drept şi chestiunea îmbunătăţirii materiale a clerului mirean. Cât timp statul era în nevoi şi avea el însuşi trebuinţe de ajutor, clerul întreg a tăcut, căci al ţării şi din ţară el simţea cu dânsa şi tăcea. Dar când a început bugetul

[177] Din cele 915 mănăstiri existente în părţile germane, cehe şi galiţiene a Monarhiei habsburgice, Iosif II a menţinut doar 388. Fondul religionar înfiinţat din veniturile mănăstirilor desfiinţate însuma 35 mil. fl. (http://de.wikipedia.org/wiki/Josephinismus#Der_Religionsfonds).

[178] Au fost înfiinţate 3200 de parohii în jurul unor biserici noi, astfel ca fiecare persoană să poată parcurge drumul de la locuinţa sa la lăcaşul de cult în cel mult o oră.

[179] Salariul anual al unui preot a fost stabilit la 600 fl., cel al unui capelan la 350 fl., a unui preot ajutător la 250 fl.

[180] Distanţa pe care a trebuit să o parcurgă un copil până la şcoală a fost diminuată la 2,5 km. A se vedea pentru mai multe amănunte, Paul Brusanowski, *Învăţământul confesional ortodox din Transilvania între 1848-1918. Între exigenţele statului centralizat şi principiale autonomiei bisericeşti*, Cluj-Napoca, 2005, p. 40-45.

[181] Jeffrey Garrett, *Aufhebung im doppelten Wortsinn. The Fate of Monastic Libraries in Central Europe, 1780-1810 (A presentation to the Conference "Der Beitrag der Orden zur katholischen Aufklärung," Piliscsaba, Hungary, October 3, 1997)*, pe site-ul http://www.library.northwestern.edu/collections/garrett/kloster/.

să crească, când el s-a îndoit din ceea ce era la secularizare, atunci a bătut la uşă şi chestiunea îmbunătăţirii materiale a clerului mirean. Atunci a fost natural ca clerul mirean să zică: *am aşteptat în zile grele, astăzi Statul e în putere, să faceţi şi pentru noi servitorii Bisericii ceea ce e cu drept şi cu nevoie"*[182].

Profund înduioşat în timpul cuvântării sale din Parlamentul României, cu prilejul discutării proiectului de Lege a clerului mirean, şeful opoziţiei liberale, D.A. Sturdza, ştia foarte bine ceea ce era „cu drept şi cu nevoie". În pofida sechestrării averilor bisericeşti şi a deturnării de fonduri, cunoştea totuşi care fusese contribuţia plină de sacrificiu a Bisericii la modernizarea României. Astfel, toate veniturile fostelor moşii bisericeşti însumau în anul 1866 12 mil. lei (adică 24,5% din totalul veniturilor bugetare ale statului). În pofida faptului că se vânduseră multe foste proprietăţi, totuşi veniturile celor rămase în anul 1892 se ridicau la 22,5 mil. (adică 11,9% din încasările totale ale statului). Dar cum erau cheltuite aceste venituri din fostele moşii bisericeşti? În 1866 se prevăzuseră 3 mil. lei pentru şcoli şi 3,5 mil. pentru biserici. În 1892, şcolilor li s-au acordat 12,33 mil, iar bisericilor doar 2,5 mil, deşi exista un excedent destul de mare, care ar fi permis ajutorări mai substanţiale pentru preoţi:

„Biserica are drepturi la bugetul statului. Statul i-a luat ce avea, ce era al ei, şi nu i-a dat ceea ce-i trebuia […]. Realitatea cea adevărată e venitul domeniilor [foste bisericeşti – n.n.] sporit de la 12 la 22 milioane şi cheltuielile Bisericii scăzute de la 3,5 la 2,5 milioane […]. Statul, luând averile, a luat asupra-şi îndatoririle ctitoriceşti şi de dânsele nu se poate Statul acum lepăda, mai ales când constituţia a declarat că Biserica Ortodoxă Română e Biserica dominantă în Statul român"[183].

2.2. Încercarea de reformă constituţională a Bisericii

2.2.1. Decretul Organic şi unificarea Bisericii româneşti

Încă din anul 1862, după unirea politică a Principatelor, Cuza a intenţionat să desăvârşească şi unirea bisericească, precum şi să-i asigure statutul de autocefalie. Intenţia sa de organizare a Bisericii Ortodoxe Române şi-a exprimat-o în scris deputaţilor, dorind „înfiinţarea unei autorităţi sinodale centrale"[184].

În acest scop, în mesajul de deschidere a Adunării legislative a României (sesiunea 1863-1864), din 3 noiembrie 1863, Cuza a anunţat printre proiectele de legi ce aveau să fie discutate şi votate, şi pe aceea referitoare la Biserică, adică,

„Legea pentru unirea Bisericii Române, care până astăzi, prin organizaţiunea ierarhiei sale, este încă în stare de separatism"[185].

[182] D. A. Sturdza, *Biserica,* p. 20.
[183] *Ibidem*, pp. 36-37.
[184] N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 383.
[185] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon" p. 112.

Fiind un act de o deosebită importanţă, s-au elaborat mai multe proiecte, asupra cărora s-au desfăşurat dezbateri publice. Unul dintre ele a fost elaborat de Guvern (Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii publice)[186], care l-a consultat pe Dionisie Romano, episcop-locotenent la Buzău. Dionisie Romano a fost de părere că nu era bine ca să se încalce canoanele prin ingerinţa Guvernului, că acesta trebuia să convoace un Sinod care, „pe lângă chestiunile religioase şi chestii particulare" cu privire la cler, să discute şi chestiunile materiale şi organizatorice ale clerului. De aceea a propus ca la acest Sinod să fie convocaţi pe lângă mitropoliţi şi episcopi şi alţi membrii din rândul clerului, adică arhimandriţi, protopopi sau preoţi, ca să nu se poată obiecta că „arhiereii şi arhimandriţii fiind călugări, n-ar cunoaşte nevoile şi necesităţile clerului lumean". Conform acestor propuneri, Ministerul Cultelor a cerut tuturor eparhiilor să se pronunţe asupra „bazelor ce pot servi la un proiect pentru reorganizarea Bisericii Române şi de trebuinţele clerului ce vor servi la alcătuirea bugetului viitor".

Cele mai multe eparhii s-au conformat invitaţiei Guvernului şi au convocat *consilii clericale,* care, în urma discuţiilor au încheiat procese verbale cu rezultatele acestora. Excepţie au făcut episcopia Romanului şi Mitropolia Moldovei şi episcopia Buzăului, unde locţiitorul de episcop, arhimandritul Ghenadie Ţeposu a redactat un proiect propriu de organizare a Bisericii Române.

Contrar cerinţelor Guvernului, consiliul clerical de la episcopia Argeşului, sub influenţa arhiereului Neofit Scriban, s-a opus noii organizări a Bisericii prin intermediul Guvernului, pe motiv că:

> „Biserica noastră împreună cu institutele ei de la început este atât de bine organizată după chiar canoanele Sfinţilor Apostoli, întărite de sfinţi prin cele şapte sfânte soboare icumenice, a căror dispoziţii sunt atât de practice ca cum s-ar fi născut astăzi, răspunzând la toate cerinţele timpului, nu înţelegem ce organizare se mai cere"[187].

Din presa vremii rezulta propunerea unanimă cu privire noua organizare:

> „unirea Bisericii Ortodoxe din Principatele Unite Române sub un singur cap (rezidenţa în Bucureşti), care va administra Biserica conform canoanelor ecumenice şi spiritului de progres cerut de timp pentru naţia română, independentă de înrâuririle altei autorităţi eclesiastice exterioare, conservând însă strict acurateţea dogmelor şi a misterelor religiunei care au fost şi vor fi scutul drepturile noastre de autonomie"[188].

---

[186] În *Consiliul de Stat,* însărcinat de Cuza să pregătească noile legi din Stat, a făcut parte şi August Treboniu Laurian. Acest fapt a dat naştere la multe speculaţii, potrivit cărora organizarea sinodală din Regat, cu participanţi laici, ar fi fost inspirată de organizarea lui Şaguna (N. Dobrescu, *Studii,* p. 117).

[187] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", p. 110. Influenţa şagunianã asupra lui Neofit Scriban este evidentă. Şaguna afirmase: „în aceea împrejurare zace însemnătatea clasică a Instituţiunilor Bisericii noastre, că acelea se trag din timpul Apostolilor, din timpul bărbaţilor apostoleşti, şi de la următorii nemijlociţi şi mijlociţi ai lor, şi că sunt aşa de aplicabile la împrejurările prezente, în care trăim, ca (şi) cum s-ar fi hotărât acelea ieri sau alaltăieri" (Andrei Şaguna, *Anthorismos*, Sibiu, 1861, p. 131).

[188] *Ibidem*.

Prin urmare, *unirea* pe plan intern şi *autocefalia* pe plan extern au fost cereri unanime. Ceea ce diferenţia diferitele proiecte privea componenţa viitorului Sinod general. De la Buzău, arhimandritul Ghenadie vedea un Sinod mixt, adică din care să facă parte ierarhi, dar şi alţi membri din cler. Pe de altă parte, de la Râmnic se propunea tot un sinod mixt, dar din care să facă parte reprezentanţi ai clerului superior, dar şi rectorii şi profesorii de teologie de la seminarii, preoţi, numiţi de episcopi şi aprobaţi de domnitor, precum şi reprezentanţi laici ai puterii politice şi ministrul Cultelor.

Proiectul Guvernului, pus în dezbatere publică la începutul anului 1864 prevedea la art. 1 apartenenţa Bisericii Ortodoxe Române la familia Bisericii de Răsărit, care avea să se consulte în privinţa dogmelor cu Biserica Ecumenică de la Constantinopol, „când Sinodul ţării va găsi de cuviinţă". La art. 2 se declara drept Biserică independentă de oricare altă Biserică, condusă şi administrată „de chiriarhul României, care va purta titlul de Primate al României, de doi mitropoliţi şi de mai mulţi episcopi"[189].

Aflând de proiectul legii de organizare bisericească din România, patriarhul de la Constantinopol, Sofronie al III-lea (1863-1866) s-a alarmat şi a cerut mitropolitului Nifon al Ungro-Vlahiei, în scrisoarea din 8 februarie 1864 să-l sfătuiască şi să-l mustre, chiar cu preţul jertfei, pe domnitorul Cuza pentru abaterea de la dogma ortodoxă. Sofronie i-a răspuns, la 30 aprilie 1864, că:

> „cu mirare m-am gândit asupra mustrărilor făcute prin epistola Voastră sinodală şi patriarhală; pentru că nimeni până astăzi nu s-a gândit şi sunt convins că nimănui niciodată nu-i va trece prin gând, de a se introduce schismă între Biserica mumă şi Biserica fiică […], însă atunci când progresul neamului şi gradul său de dezvoltare intelectuală va cere oarecare ameliorare şi din punctul de vedere al acestei orânduieli, asigur pe Înalt Prea Sfinţia Voastră că Biserica română […] nu va neglija legăturile ei veşnice existente cu Biserica mumă, cu care se cunoaşte pe sine reciproc de garantă, atât în ceea ce priveşte credinţa, cât şi viaţa"[190].

Cu toată ingerinţa şi împotrivirea patriarhului constantinopolitan, la 3 decembrie 1864 a fost emis şi la 6 decembrie 1864 promulgat ***Decretul organic***. A fost completat cu două regulamente: *Regulamentul pentru alegerea membrilor Sinodului general al Bisericii Române* (promulgat tot la 6 decembrie 1864) şi *Regulamentul interior al Sinodului general* (prevăzut în art. 14 al *Legii sinodale* şi promulgat la 29 noiembrie 1865), votate, împreună cu *Decretul organic*, în Cameră şi Senat în 20 ianuarie 1865, respectiv 12 februarie 1865, drept *Lege pentru numirea de metropoliţi şi episcopi eparhioţi în România* (v. Anexa 4.1.3.).

Decretul a conţinut 26 articole, în cinci capitole. Primul articol al primului capitol a prevăzut unificarea Bisericii Ortodoxe din cele două fost principate

[189] *Ibidem*, p. 112.
[190] *Ibidem*, p. 115.

româneşti şi atribuirea statutului de autocefalie. Articolul 2 a prevăzut înfiinţarea unui *Sinod central* şi a mai multor *Sinoade eparhiale*. Iar articolul 3 a notificat unitatea dogmatică a Bisericii Române cu Biserica ecumenică de la Constantinopol. Capitolul II se refera la alcătuirea Sinodului general (ierarhi, precum şi din câte trei deputaţi, aleşi din fiecare eparhie, fie preoţi de mir, fie laici cu cunoştinţe teologice) şi a Sinodului eparhial, alcătuit din episcop sau mitropolit, ca preşedinte, apoi din câte trei membri ai clerului, aleşi pentru sinod, din decanii Facultăţilor de teologie din Bucureşti şi Iaşi (facultăţi care încă nu existau) şi din rectorii Seminariilor). Capitolul III (art. 15-22) cuprindea atribuţiile Sinodului general, ca „putere legislativă, administrativă şi judecătorească" (art. 15). Capitolul IV (art. 23-25), era dedicat Sinoadelor eparhiale şi atribuţiilor acestora.

Regulamentul pentru alegerea membrilor Sinodului general al Bisericii Române cuprindea 21 de articole, grupate în trei capitole, stabilind cine putea fi ales în Sinodul general, precum şi modul de alegere. ***Regulamentul interior al Sinodului general*** a fost mai cuprinzător. În cele 67 de articole, grupate în zece capitole, era descris modul de lucru al Sinodului general (a se vedea Anexele 4.1.5. şi 4.1.6.). La 11 ianuarie 1865, domnitorul Cuza a emis ordonanţa domnească, nr. 34, prin care, la art. 1 decreta:

> „Prea Sfinţia Sa Părintele mitropolit din Bucureşti va purta titlul de mitropolit Primat al României"[191].

La rândul său, Nifon, la 16 ianuarie 1865 a anunţat pe protopopi că:

> „Prea înălţatul nostru Domn Alecsandru Ioan întâi cu ocazia unificării administraţiilor bisericeşti din amândouă Principatele Române a binevoit a aproba şi a ne recunoaşte pe lângă titlu ce am purtat până astăzi şi Primaţia Bisericii Române […] (iar pe viitor va purta titlul de) Prea Sfinţii Sale Părintelui Arhiepiscop şi Mitropolit al Ungro-Vlahii şi Primat al României D. D. Nifon"[192].

2.2.2. Legea pentru numirea de episcopi şi mitropoliţi

Înainte de a aborda problematica acestei legi, este necesar de menţionat faptul că prin decretul din 17 noiembrie 1864, Cuza a înfiinţat o nouă episcopie (a Dunării de Jos). Textul decretului a fost următorul:

> „**Art. 1**. Se încuviinţează înfiinţarea unei noi eparhii ortodoxe în România, sub denumirea de *Episcopia Dunării de Jos*, cu jurisdicţiune asupra judeţelor Ismail, Bolgrad şi Domeniile Covurlui şi Brăila şi cu reşedinţa în Ismail, iar judeţul Cahul va trece către eparhia Huşi.
> **Art. 2**. Prea sfinţitul arhiereu Melchisedec este numit în funcţiunea de locotenent de episcop al eparhiei „Dunării de Jos".
> **Art. 3**. Ministrul Cultelor este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestui decret"[193].

[191] N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 388.
[192] *Ibidem*.
[193] Nicolae Dobrescu, *Studii*, nota 1, p. 106. Ţinuturile Ismail şi Bolgrad, retrocedate Moldovei în 1856, fuseseră administrate de un Consistoriu dependent de Mitropolia de Iaşi. În cazul noii

Precum se poate observa, Cuza l-a numit pe Melchisedec Ştefănescu drept locţiitor de episcop al noii eparhii. Ulterior, prin Legea pentru numirea de episcopi şi mitropoliţi, a fost numit episcop eparhiot.

Această lege fost votată la 20 ianuarie 1865 de Cameră şi la 12 februarie de către Senat şi sancţionată de Cuza la 11 mai 1865 (a se vedea Anexa 4.1.4.).

Noua lege a creat „o mare vâlvă şi mişcare" atât în rândul clerului intern cât şi în relaţiile cu Biserica Ecumenică de la Constantinopol, întrucât contrar canoanelor bisericeşti răsăritene, care prevedeau ***alegerea*** capilor bisericeşti a fost introdusă ***numirea*** acestora de către conducătorii „lumeşti", mai precis de către domnitor. În opinia istoricilor bisericeşti, poate aşa se explică întârzierea promulgării domneşti[194]. Pentru că aproape toate eparhiile erau conduse de locotenenţi de episcopi, era nevoie de ocuparea scaunelor cu episcopi titulari definitivi. Din acest motiv, demersul pentru completarea acestor scaune a fost iniţiat imediat după promulgarea legii.

Chiar cu o zi înainte de promulgare, la 10 mai 1865, ministrul de atunci al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, D. Vernescu, a supus Consiliului de miniştri deliberarea cu privire la numirea de ierarhi pentru eparhiile vacante, şi anume: pe Calinic Stavropoleos (Miclescu) pentru Mitropolia Moldovei şi a Sucevei; pe Neofit de Edessa (Scriban) pentru Episcopia de Argeş, pe Ghenadie (Ţeposu) pentru Episcopia Romanului, pe Atanasie Troados (Stoianescu) pentru Episcopia Buzăului, pe Dionisie Traianupoleos (Romano) pentru Episcopia Huşilor şi pe Melchisedec (Ştefănescu) pentru Episcopia Dunării de Jos[195]. În şedinţa din aceeaşi zi Consiliul de miniştri a probat propunerea ministrului Cultelor, după care, la cererea acestuia Cuza a întărit numirea prin Decretul nr. 670/ 10 mai 1865.

La 14 mai ministrul Cultelor a încunoştinţat despre aceste numiri pe mitropolitul Nifon, cerându-i totodată să-l hirotonească pe arhimandritul Ghenadie într-u arhiereu. La 26 mai erau deja invitaţi ceilalţi miniştri să ia parte la învestirea noilor chiriarhi, ceremonie care avea să aibă loc a doua zi, în 27 mai 1865.

Cum între timp Neofit Scriban[196] demisionase din scaunul de Argeş, pentru care fusese numit, la 26 mai 1865 Consiliul de miniştri a aprobat o rocadă a nou numiţilor chiriarhi, care acceptaseră posturile. Astfel Ghenadie a trecut la Argeş, în locul lui Neofit, Atanasie a trecut la Roman iar Dionisie Romano a fost mutat la Buzău. Cum, în urma acestor mişcări scaunul de Huşi rămase liber, în 19 iunie

---

eparhii, s-a mai luat şi judeţul Covurlui de la eparhia Huşilor şi judeţul Brăila de la episcopia Buzăului. Judeţul Cahul, din Basarabia, s-a trecut la eparhia Huşilor, iar eparhia Buzăului a rămas cu trei judeţe. În felul acesta au funcţionat două mitropolii (Moldova şi Muntenia), cu câte trei episcopii (*Ibidem,* p. 137).

[194] *Ibidem*, p. 107, nota 2.

[195] N. Şerbănescu, „150 de ani", pp. 396-397.

[196] Despre fraţii Neofit şi Filaret Scriban, a se vedea Mircea Păcurariu, *Studii de istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, 2005, pp. 95-124.

1865, la recomandarea ministrului Cultelor, Consiliul de miniştri l-a numit în acest scaun pe arhiereul Iosif Gheorghian, întărit apoi de domnitor, în 23 iunie 1865[197].

Prin urmare, după transpunerea în practică a acestei legi, în ţară existau două feluri de chiriarhi, cei existenţi, care fuseseră aleşi conform canoanelor şi obiceiului ţării (Nifon al Ungro-Vlahiei şi Calinic de la Râmnic), dar şi cei noi, numiţi şi învestiţi după noua lege, socotiţi de unii teologi drept „necanonici".

Între primii, avându-l în frunte pe Neofit Scriban şi susţinuţi şi de Patriarhia ecumenică, şi cei din urmă au început disputele, acestea reflectându-se în desfăşurarea Sinodului general, dar şi viaţa Bisericii româneşti.

2.2.3. Sinoadele lui Cuza şi rolul lor legislativ şi judecătoresc

2.2.3.1. Sinodul general din 1865

Imediat după promulgarea Decretului Organic şi a Regulamentelor s-a trecut la aplicarea acestora în practică, adică la convocarea Sinodului general. Or, pentru acest lucru a fost nevoie de alegerea delegaţilor la Sinod. În acest scop, ministrul Cultelor din ianuarie 1865, N. Kreţulescu, a cerut mitropolitului Nifon ca să întocmească listele cu preoţii de mir, profesorii de teologie şi superiorii mănăstirilor, pe care să le prezinte la Minister. Nifon, la rându-i a emis o *Circulară* către toate protoieriile, prin care a cerut să alcătuiască liste cu:

> „1. de toţi preoţii de mir, hirotoniţi în ţară şi bucurându-se de eserciţiul foncţiunii lor la anume biserici; 2. de profesorii de materii religioase de pe la Seminar; 3. de toţi superiori de mănăstiri, care după art. 1 din citatul regulament urmează a fi alegător de membri la Sinod"[198].

Pe baza listelor primite[199], Ministerul (prin dreptul dat de art. 5 al Regulamentului sinodal, de a înlătura alegătorii fără drept de alegere) a întocmit listele generale electorale şi le-a expediat, la 15 mai 1865, eparhiilor, acestea protoieriilor, iar acestea parohiilor. La 15 noiembrie 1865 s-au desfăşurat alegerile pentru membrii Sinodului general, fiind aleşi 24 de deputaţi, dintre care 22 de clerici şi doi laici[200]. Acestor 24 de delegaţi aleşi li s-au adăugat, ca membri de drept, cei doi mitropoliţi: Nifon al Ungro-Vlahiei şi Calinic Miclescu al Moldovei şi Sucevei, precum şi şase episcopi: Atanasie de la Roman, Calinic de la Râmnic, Dionisie de

---

[197] N. Şerbănescu, „150 de ani", pp. 395-397.

[198] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", p. 170.

[199] Numărul total al alegătorilor, În afară de districtul Prahova şi Teleorman, însuma 6525 de persoane, şi anume: în Mitropolia Iaşilor erau 1332 de alegători; judeţul Roman, 839; Eparhia Huşi, 164; judeţul Vaslui, 154; Tutova, 210; Eparhia Dunării de jos, 348; judeţul Olt, 265; Argeş, 436; protopopiatul Vâlcea, 371; judeţul Dolj, 462; protopopiatul Mehedinţi, 344; districtul Romanaţi, 310; Gorj, 342; Eparhia Buzău, 553; districtul Ialomiţa, 195; protopopiatul Muşcel, 207; Plasa de Jos a Bucureştilor, 71 (Stelian Izvoranu, „Sinoadele de sub regimul lui Cuza Vodă. Importanţa lor pentru viaţa bisericească", în *BOR*, an LXXVIII, 1960, nr. 7-8, p. 660, nota 6.

[200] La deschiderea Sinodului s-au prezentat doar 20 de deputaţi (N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 389).

la Buzău, Iosif Gheorghian de la Huşi, Ghenadie de la Argeş şi Melchisedec de la Dunărea de Jos, precum şi zece arhierei titulari (între care era şi Neofit Scriban, cel care demisionase din postul de episcop la Argeş)[201]. În total erau 40 de membri sinodali.

La 30 noiembrie 1865, alături de indicaţiile privind deschiderea Sinodului general, rezultate din Decretul domnesc de convocare pentru perioada 1 decembrie 1865-1 ianuarie 1866, ministrul Justiţiei şi ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice l-au anunţat pe Nifon că aveau să participe la deschiderea Sinodului şi toţi miniştrii, membrii Consiliului de Stat, ai Curţii de Casaţie şi ai Curţii de Conturi.

Conform Decretului de convocare, Sinodul general, în sesiune ordinară, avea să se ocupe de următoarele probleme:

> „a) Elaborarea unui regulament pentru lucrările sinoadele eparhiale; b) Rotunzirea eparhiilor; c) Regularea preoţilor de mir pe parohii; d) Facerea unui regulament disciplinar pentru călugări şi călugăriţe de la monastirile ce se păstrează prin legea de călugăriri şi secularizare; e) Cercetarea, amendarea şi tipărirea cărţilor bisericeşti; f) Unificarea Tipicului cultului bisericesc pentru ambele principate şi în mod corespunzător cu necesităţile muzicii vocale; g) Regulamentul bisericesc pentru ceremonialul înscăunării marilor demnitari ai Bisericii Române Ortodoxe; h) Decizia asupra unui număr de petiţiuni pentru călugări după stipulaţiunile legei de călugăriri; i) Regularea şi uniformizarea portului clerical în România; j) Determinarea atribuţiunilor Primatului României; k) Uniformizarea ierarhiei”[202].

Tematica ce trebuia abordată era foarte ambiţioasă, dar din toate punctele prevăzute, în cele 15 şedinţe s-au putut rezolva definitiv sau parţial doar cinci, anume punctele *a, b, g, h* şi *i,* deşi durata Sinodului a fost prelungită până pe 5 ianuarie 1866.

Una din cauze a constituit-o şi protestul arhiereului Neofit Scriban, depus la biroul şedinţei din cea de-a treia şedinţă, din 7 decembrie 1865, prin care, datorită legilor votate, după care funcţiona Sinodul, i se contesta acestuia canonicitatea. În protest a enumerat legile la care făcea referire:

> „1) Legea necanonică a numirii Episcopilor eparhiali, din care causă, eu priimind decretul de Episcop al Argeşului, am abdicat la această Episcopie, dându-mi dimisiunea, căci am privit în această numire o robie a Episcopatului şi prin urmare a Bisericei şi un mijloc de robia naţiunei, confundându-se puterea civilă cu cea religioasă, chiar şi în contra principiilor profesate astăzi de Europa luminată a unei Biserici libere în Stat liber.
>
> 2) Legea prin care se atacă, dacă nu chiar se desfiinţează Sântul Mister al Nunţii, care este cel întâi în dogmele credinţei Bisericei noastre Ortodoxe, fie măcar şi indirect.
>
> 3) Legea sinodală care este necanonică: a) pentru că face tabla rasă din unele canoane ecumenice; b) pentru că are elemente necompatibile cu dreptul şi chemarea unui adevărat Sinod canonic; c) pentru că unii din episcopii ce îl compun

[201] Corneliu G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon”, pp. 172-173; St. Izvoranu, „Sinoadele”, pp. 660-661.
[202] N. Şerbănescu, „150 de ani”, p. 390.

nu sunt veniţi canonic la păstorirea eparhiilor lor…Aşadar, tot ce va legiui această adunare necanonică intitulată şi numită Sinod pentru Biserica noastră, eu cu puterea cu care sunt îmbrăcat în această Biserică, ca Arhiereu al lui Iisus Hristos, le declar de mai înainte de nule şi de neavenite pentru Biserică, care este paladiul naţionalităţii noastre şi temporar şi etern, şi cer libertate plină şi întreagă Bisericei, atât pe cât Sântele canoane, în acord cu dreptul român şi cu legile imperiale, au stabilit pentru Biserica lui Dumnezeu de la începutul ei şi până astăzi"[203].

Deşi însuşi mitropolitul Nifon, ca şi alţi sinodali au cerut iertarea lui Neofit, ministrul Cultelor a cerut ca Neofit să fie exclus din Sinod, iar Sinodul s-a conformat şi în şedinţa din 7 decembrie 1865 a „hotărât *în unanimitate, prin vot secret*, excluderea Arhiereului Neofit Scriban din sânul său"[204].

În penultima zi a sesiunii sinodale, în 4 ianuarie 1866, ministrul Cultelor a anunţat pe sinodali că protestului lui Neofit Scriban i s-au alăturat şi Filaret Scriban, împreună cu Iosif Bobulescu[205], motiv pentru care şi aceştia au fost excluşi din rândul sinodalilor.

2.2.3.2. Sinodul din 1 iulie -10 august 1867

După abdicarea lui Cuza, din 11 februarie 1866, mitropolitul Nifon a intervenit la Guvernul provizoriu, cerând ca cele hotărâte de Sinodul general să fie transpuse în practică. Drept răspuns, noile autorităţi au criticat politica fostului regim, care

„cu legea pentru Sinod el a lovit credinţa străbună […], cu legea care hotărăşte ca ei (episcopii - n.n.) să nu mai fie aleşi ca în trecut, ci numiţi şi scoşi după bunul plac al domnitorului, s-a zdruncinat adânc altarul […].

Guvernul de la 11/23 februarie a făcut din această tristă perspectivă, ce regimul trecut lasă Bisericii române, una din primele sale preocupări. Proiectul de lege pentru a înapoia Bisericii marea sa misiune divină şi română e deja pe biroul Onor. Camerei Române […].

E timpul ca această neînţeleaptă, nedreaptă şi imorală interpretare a vorbei pentru secularizare de averi monastireşti să înceteze […]. Această reînturnare a averilor clericali, nu în mâinile a câtorva călugări - aceasta nimeni n-o cere - ci la adevărata lor menire, în şcoli şi iar în şcoli, ca prima dintre binefaceri […]. Deocamdată, până să se poată organiza o casă specială din averile clerului destinate la şcoli şi faceri de bine, Guvernul caută să mai aducă măcar unele îmbunătăţiri materiale pe la monastiri şi biserici […]. Sunt monastiri cărora li se dădea câte 8-12 parale de întreţinere pe zi de monah! Prin noul buget al Ministerului de Culte se ridică suma asta la un leu"[206].

---

[203] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", p. 176.

[204] *Ibidem*, p. 178.

[205] Legea prevedea transportul gratuit al delegaţilor la sinod; prefecţii de district, la ordinul Ministerului trebuia să pună la dispoziţie câte patru cai de poştă pentru fiecare membru al Sinodului. Or, acestora Guvernul nu le-a pus mijloace de transport la dispoziţie. Plecaţi de la Iaşi la Sinod, pe cheltuiala lor, au fost arestaţi la Focşani şi duşi, sub escortă, la Iaşi, (N. Dobrescu, *Studii,* p. 134; S. Izvoranu, „Sinoadele", p. 666, nota 36).

[206] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", p. 181.

Prin urmare, documentul programatic al Guvernului „monstruoasei coaliţii" prevedea revenirea la vechile practici bisericeşti, mai puţin grija pentru preoţimea de mir. Or, aceste deziderate au rămas în fază de intenţie până la Legea sinodală din 1872. De aceea mitropolitul Nifon, în şedinţa Senatului din 17 decembrie 1866 a ţinut un discurs - protest pentru faptul că nu se luase încă nicio măsură pentru îmbunătăţirea stării Bisericii.

Prin urmare, în anul 1867, conform Decretului Organic, încă în funcţiune, trebuia întrunit Sinodul general pe data de 1 iulie 1867. Decretul de convocare a fost întocmit şi ordinea de zi a cuprins următoarele probleme:

> „a) regularea cestiunilor rămase nerezolvate în sesiunea anului 1865; b) luarea de deciziuni asupra unor cereri de călugărire; c) facerea unui proiect de lege pentru înfiinţarea unei facultăţi de teologie şi d) formarea unui alt proiect de regulament cu privire la zidirea şi restaurarea de biserici"[207].

În noua situaţie politică şi religioasă din ţară, acest Sinod nu a mai avut acelaşi ecou şi importanţă precum cel din 1865. În primul rând au lipsit cei doi mitropoliţi[208], şedinţele fiind prezidate de către episcopului Romanului, Athanasie. Apoi, clerul era divizat, în plină luptă pentru canonicitate. Tot mai mulţi clerici au aderat la partida Scribanilor, declarând atât Sinodul general, precum şi pe cei mai mulţi dintre chiriarhi necanonici. Chiar în şedinţa din 14 iulie 1867 arhiereul Ioanichie Evantias care, deşi membru al Sinodului, nu a luat parte la lucrări, a protestat faţă de Sinod declarându-l drept anticanonic şi antiortodox, după care a urmat protestul preotului Ioan Păunescu. Tabăra ierarhilor mai noi, care fuseseră numiţi, fiind mai numeroşi, a determinat decizia Sinodului de a-l limita pe Ioanichie la împărtăşanie doar în eparhia sa (inexistentă, întrucât fusese odată în Orient), iar preotul Păunescu a fost depus din treaptă. Cu toate greutăţile, Sinodul a ţinut 19 şedinţe, aprobându-se 11 proiecte de legi şi regulamente.

2.2.3.3. Sinodul din 1 iulie 1869

La 2 ianuarie 1869, când, conform Decretului Organic al lui Cuza, încă în vigoare, avea să se înceapă pregătirile pentru Sinodul general, mitropolitul primat Nifon a înaintat ministrului de Culte o adresă prin care a declarat că, dat fiind faptul că Sinodul general funcţionează după o lege care „este recunoscută de anticanonică":

> „1) Nu numai că introduce în Sinod alţi membri pe lângă mitropoliţi şi episcopi, care sunt membri canonici ai Sinoadelor Ortodoxe, dar încă face din ei o majoritate foarte covârşitoare, încât voturile episcopilor, care singure constituie puterea sinodală, devin fără nicio valoare.
>
> 2) Sinodul Statului nu are autoritatea cuvenită acestei instituţiuni, este pus în poziţie cu totul pasivă şi toată puterea de acţiune în sfera sa bisericească este dată Ministerului de Culte. Trebuie o altă combinaţiune, conformă pe cât cu canoanele, pe atât şi cu justiţia şi cu demnitatea atât a Guvernului, cât şi a Bisericii"[209].

---

[207] N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 392.

[208] Mitropolitul Nifon era plecat „pentru caz de boală" în străinătate, în timp ce mitropolitul Moldovei se afla într-o „cură medicală" (N. Dobrescu, *Studii*, p. 136; S. Izvoranu, „Sinoadele", p. 664).

[209] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", pp. 184-185.

Cu toată dezaprobarea din partea mitropolitului Nifon, principele Carol a convocat Sinodul pe data de 1 iulie 1869. S-au adunat însă doar patru membri[210], mulţi invocând diverse motive pentru a-şi justifica absenţa, alţii, mai curajoşi, au demisionat din calitatea de membri ai Sinodului.

Şi în anul 1871 încă mai era în vigoare Decretul lui Cuza. Drept urmare ministrul Cultelor, Christian Tell, la 17 martie 1871, a cerut eparhiilor să trimită listele preoţilor de mir, ale profesorilor de teologie şi ale superiorilor mănăstirilor în vederea alegerii membrilor sinodali. Nu s-a ajuns însă la convocarea Sinodului întrucât s-au opus cei doi mitropoliţi.

De fapt, încă din 2 iunie 1869 era votat de Senat (nu încă şi de Cameră) un proiect de lege organică pentru Biserica Ortodoxă Română.

Şi, cu toate acestea, în 17 martie 1871, când expira mandatul membrilor sinodali, aleşi în anul 1865, ministrul Cultelor, Christian Tell, a cerut eparhiilor ca „de urgenţă" să ordone protoiereilor de districte să întocmească listele cu preoţii de mir, profesorii de materii religioase de la seminarii şi superiorii de la mănăstiri, în vederea noilor alegeri de delegaţi pentru Sinodul general. Mitropolia Ungro-Vlahiei a şi înaintat Ministerului acele liste, la 20 aprilie 1871, dar nu s-a mai ajuns la convocarea Sinodului întrucât s-au opus ambii mitropoliţi. Calinic Miclescu s-a adresat ministrului, la 31 martie 1871, arătând că încă din 1866, Decretul organic nu mai era luat în considerare, pe motiv de necanonicitate (deci chiar şi chiriarhii numiţi în 1865 au ajuns să treacă de partea canoniştilor). Iar mitropolitul Nifon, în scrisoarea din 19 aprilie 1871 către Minister, a arătat că în condiţiile în care proiectul noii legi fusese votat de Senat încă din 2 iunie 1869 şi era depus la Cameră, nu-şi mai avea rostul convocarea unui Sinod după o lege caducă[211].

2.2.3.4. Rolul Sinoadelor generale în organizarea BOR

Privind retrospectiv, din problematica acestor două sinoade rezultă cu preponderenţă caracterul legislativ al acestui for bisericesc, ceea ce era chiar necesar, dat fiind faptul că fusese înfiinţată o Biserică Ortodoxă Română unificată, care trebuia administrată conform unor legi clare. Inserate în ordinea cronologică a adoptării lor, legile şi regulamente care au rezultat din dezbaterile acestor două Sinoade (1865 şi 1867) sunt următoarele: *Proiect de lege pentru rotunjirea eparhiilor* (votat în 16 decembrie 1865); *Proiect de regulament relativ la ceremonialul învestiturii şi instalării marilor demnitari ai Bisericii Ortodoxe Române*, votat la 21 decembrie 1865; *Proiect de regulament relativ la costumul clerului*, votat 30 decembrie 1865; *Proiect de regulament pentru lucrările sinoadelor eparhiale în materie judiciară de disciplină*, modificat în varianta: *Proiect de regulament pentru procedura consistorială în materie de judecată*

[210] N. Dobrescu, *Studii,* p. 137.
[211] N. Şerbănescu, „150 de ani", pp. 394-395.

bisericească, votat la 4 ianuarie 1866; *Proiect de lege pentru cercetarea, amendarea şi tipărirea cărţilor bisericeşti,* votat la 22 iulie 1867; *Proiect de lege pentru unificarea tipicului bisericesc*, votat la 22 iulie 1867; *Proiect de regulament pentru regularea preoţilor de mir pe parohii*, votat la 21 iulie 1867; *Proiect de lege pentru uniformizarea ierarhiei bisericeşti*, votat la 21 iulie 1867; *Proiect de regulament relativ la disciplina clerului monahal*, votat la 26 iulie 1867; *Proiect de lege pentru înfiinţarea de biserici noi ortodoxe*, votat la 25 iulie 1867; *Proiect de regulament relativ la disciplina bisericească*, votat la 4 august 1867; *Proiect de lege pentru înfiinţarea unei Facultăţi de teologie*[212]. Legile şi regulamentele votate au stabilit o structură organizatorică unitară, stabilă, drept dovadă stând faptul că viitoarele legi vor avea la bază această structură.

Organizarea unităţilor bisericeşti

Mitropoliile şi eparhiile. Prin legea de „rotunjire a eparhiilor" s-a legiferat vechea împărţire teritorială: astfel în Moldova Mitropolia Moldovei deţinea cinci judeţe şi trei episcopii: a) Episcopia Romanului, cu patru judeţe; b) Episcopia Huşilor, cu patru judeţe; c) Episcopia Dunării de Jos, cu patru judeţe.

În Ţara Românească: Mitropolia Ungro-Vlahiei avea cinci judeţe şi trei episcopii sufragane; a) Episcopia Buzăului, cu trei judeţe; Episcopia Argeşului cu trei judeţe şi c) Episcopia Râmnicului cu cinci judeţe.

Mitropolitul Ungro-Vlahiei era şi mitropolit primat, iar cel al Moldovei îi urma, preluând în caz de lipsă şi atribuţiile primatului.

Mitropoliţii şi episcopii eparhioţi deţineau în eparhiile lor autoritatea supremă administrativă, disciplinară şi materială. Se îngrijeau de toată activitatea, îi numeau pe toţi salariaţii, cu încunoştinţarea Ministerului Cultelor. Duceau la îndeplinire tot ceea ce privea administraţia eparhială şi „numai în cazuri de consultări sau judecată, recomandau pricinile Sinodului sau Consistoriului eparhial". În problema suspendării clerului, luau măsuri de ordin canonic, putând să micşoreze pedepsele (*Regulamentul pentru disciplină bisericească,* art. 60-67)[213].

Parohia devenea unitatea bisericească cea mai mică şi cuprindea 100-300 de familii în mediul rural şi 300-1000 de familii în mediul urban. Parohiile rurale cu 100 de familii aveau dreptul la un preot, iar cele cu 300 de familii la doi preoţi, salarizaţi de stat. Parohiile urbane cu peste 300 de familii aveau dreptul la un preot.

Puteau avea diaconi doar parohiile de la oraş şi mănăstirile. Bisericile rurale puteau avea câte doi cântăreţi salarizaţi, iar bisericile urbane aveau obligatoriu doi cântăreţi şi un paracliser (conform *Legii pentru repartizarea preoţilor de mir pe parohii,* art. 1)

---

[212] Stelian Izvoranu, „Sinoadele", p.667, nota 37.

[213] Aşa se explică reproşul adus de mitropolitul Nifon ministrului Cultelor la excluderea, fără ştiinţa sa, lui Ioanichie şi Păunescu, la Sinodul din 1867 (C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", p. 183).

Pentru înfiinţarea de noi biserici, fondatorii trebuiau să asigure fonduri pentru construcţia şi întreţinerea acestor biserici, în valoare de 200-300 lei anual pentru bisericile rurale şi de 1000-1500 lei pentru cele urbane. Parohii noi se puteau înfiinţa numai la un număr de 50-300 familii în mediul rural şi de 300-1000 de familii în mediul urban (conform *Proiectului de înfiinţare şi zidiri de biserici noi ortodoxe,* art. 1)[214].

Mănăstiri se puteau înfiinţa doar cu aprobarea Sinodului general, după regulile canonice.

Învăţământul teologic. S-a prevăzut, pentru prima oară, înfiinţarea de şcoli psaltice la Mitropolii şi eparhii. De asemenea s-a votat şi înfiinţarea de *Conservatoare de muzică vocală bisericească* la Iaşi şi la Bucureşti (conform *Proiectului de lege pentru unificarea tipicului bisericesc*, art. 2-3). Cum funcţionarea seminariilor erau deja legiferată prin Legea Instrucţiunii, s-a instituit o comisie din trei clerici pentru traducerea cărţilor de slujbă şi a cărţilor bisericeşti. S-a mai votat şi înfiinţarea unei facultăţi de teologie, cu acelaşi drept ca şi celelalte facultăţi de stat, studenţii fiind întreţinuţi tot de către Stat în internat, iar profesorii urmând să aibă aceleaşi salarii şi drepturi ca şi profesorii de la celelalte facultăţi[215].

Clerul. Era legiferată existenţa a două tipuri de cler, şi anume *clerul superior*, format din arhiereu, preot şi diacon şi *clerul inferior*, format din cântăreţ, citeţ, monah etc. S-a prevăzut obligativitatea săvârşirii Sfintei Liturghii în toate duminicile şi sărbătorile de peste an, sâmbăta (dacă enoriaşii solicitau), în toate zilele din prima şi ultima săptămână din Postul mare şi miercurile şi vinerile din toate posturile. Unde erau mai mulţi preoţi, trebuia săvârşită Sfânta Liturghie în fiecare zi (conform *Proiectului de lege pentru disciplina bisericească,* art. 27).

Preoţii parohiilor rurale urmau să primească de la Stat un salariu lunar de 80-100 de lei şi pământ în folosinţă, iar în parohiile urbane un salariu lunar de 200-300 lei. Diaconii primeau acelaşi salariu cu al preoţilor. În bisericile urbane cântăreţul din strana dreaptă urma să primească un salariu de 250 lei lunar, iar cel din stânga, 150 lei; paracliserul primea 80 lei lunar. În bisericile rurale, cei doi cântăreţi primeau un salariu anual de 500 lei. Aceste salarii însă nu au fost achitate.

Disciplina bisericească. Sinodul eparhial constituia şi instanţă disciplinară, iar judecata urma să se desfăşoare sub conducerea chiriarhului. Pedepsele aplicate urmau să fie: lipsirea de treaptă; oprirea provizorie de la serviciu; îndepărtarea de la biserica unde a slujit şi înlocuirea cu un alt cleric; ridicarea rangurilor; canonisirea provizorie la reşedinţa eparhială; amenda; dojana şi observaţia.

Apelul urma să fie înaintat la Sinodul mitropolitan, deci nu la instanţele civile. Sinodul mitropolitan se întrunea de două ori pe an. De la Sinodul mitropolitan se putea apela doar la Sinodul general.

---

[214] Stelian Izvoranu, „Sinoadele", pp. 670-671.
[215] *Ibidem*, pp. 671-673.

Cât priveşte Sinodul general, a exercitat atribuţii judecătoreşti în cazul celor trei protestatari ai canonicităţii instituţiei sinodale, anume Neofit Scriban, Ioanichie Evantias şi preotul N. Păunescu. Cei trei au fost pedepsiţi, prin excluderea de la Sinod, iar preotul chiar cu depunerea din oficiul preoţesc. Însă, conform *Regulamentului pentru disciplină bisericească,* art. 60-67, rolul decisiv în aplicarea pedepsei revenea mitropolitului primat[216], motiv pentru care Nifon, uzând de acest drept, s-a adresat ministrului Cultelor, mustrându-l pentru că nu fusese anunţat (mitropolitul Nifon a lipsit la sesiunea sinodală din anul 1867)[217].

*

În concluzie, cele hotărâte de către cele două Sinoade generale în 1865 şi 1867 au reprezentat baza de organizare a vieţii bisericeşti. Multe din prevederile lor au fost preluate de regulamentele Sf. Sinod de după 1873.

Drept exemplu, în acest sens, deşi sinoadele din 1865-1867 stabiliseră reguli pentru introducerea muzicii omofone în Biserică, nefiind aplicate, în anul 1884 episcopul Melchisedec Ştefănescu prezenta un memoriu către Sinod în acest sens.

În final mai amintim faptul că Sinoadele lui Cuza au reluat practica existentă atât în Biserica veche românească, ca şi în cea universală de Răsărit, de a avea structură mixtă, ca for decizional legislativ[218].

2.3. Reforma învăţământului teologic

Am prezentat în partea I a lucrării modul în care a fost înfiinţate seminariile teologice. Din păcate, ierarhii, lipsiţi ei înşişi de o pregătire corespunzătoare, au fost consecvenţi în a hirotoni preoţi fără studii seminariale. Sofronie Miclescu a fost chiar un potrivnic al Seminariilor.

Mihail Kogălniceanu, un aprig adept al creşterii calităţii învăţământului general şi al celui teologic, în special, a susţinut însă că:

> „dacă voim ca clerul nostru să facă onoare chemării sale şi naţiei, […] apoi trebuie ca din toate puterile noastre să lucrăm la înaintarea intelectuală a clerului […].
> Nu vreau ca vreun membru al clerului să înainteze prin ocrotirea rudelor sale aflate în poziţii mai înalte. Dacă combat nepotismul în cele profane, cu atât mai mult îl urăsc în cele sacre"[219].

De aceea, se înţelege că, în calitatea sa de ministru, dar mai ales sfătuitor al domnitorului, Mihail Kogălniceanu a iniţiat şi sprijinit introducerea unor reforme

[216] St. Izvoranu, „Sinoadele", pp. 674-675.
[217] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", p. 183.
[218] St. Izvoranu, „Sinoadele", p. 681-682.
[219] V. Palade, „Probleme de organizare" pp. 48-49.

cu privire la învăţământul în general şi la cel teologic în special, ceea ce a avut ca urmare modernizarea învăţământului românesc.

Pentru început, în anul 1859, autorităţile guvernamentale din Moldova au oprit hirotoniile celor care nu aveau atestat seminarial. Prefecţii au primit sarcina să-i oprească pe preoţii ilegali de a-şi exercita funcţia şi să-i pună să plătească biruri la Stat. Totodată, Ministerul de Culte a cerut imperativ mitropolitului să oprească „hirotoniile ilegale"[220].

O a doua măsură a privit uniformizarea învăţământului elementar. În **Moldova** la 15 decembrie 1859 au fost desfiinţate şcolile catihetice, fiind unificate cu cele primare. În felul acesta, nu mai puteau fi pregătiţi clerici decât în seminariile teologice, desfiinţându-se portiţa, de care se uzitase mult în trecut, de hirotonire a clerului doar după absolvirea aşa-ziselor şcoli catihetice.

Cât priveşte seminariile teologice, reforma acestora a fost demarată la începutul anului 1860, în timpul ministeriatului de la Culte şi Instrucţiune Publică a lui Mihail Kogălniceanu.

Dat fiind faptul că mitropolitul Sofronie Miclescu a încercat în mai multe rânduri să dovedească inutilitatea seminarului, Guvernul l-a scos de sub autoritatea Bisericii şi l-a luat sub conducerea sa directă. La 15 septembrie 1859, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii a cerut Consiliului de miniştri al Moldovei să desfiinţeze *Epitropia specială* a seminarului. La 26 octombrie 1859 Epitropia a fost desfiinţată, iar Seminarul a fost trecut în directa subordonare a Ministerului.

Ministerul de Culte şi Instrucţiune publică a constituit la 8 noiembrie 1859 o *comisie* mixtă, din care făceau parte şi reprezentanţi din cler, anume: Filaret Scriban, Iosif Bobulescu, Gheorghe Apostolescu şi Teodor Veisa[221]. A fost analizată activitatea celor trei seminarii moldovene de la Socola (Iaşi), Roman şi Huşi. Acestea, în virtutea Legiuirii din 1851 a domnitorului Grigore Ghica, deţineau câte un curs inferior, similar gimnaziilor de stat în privinţa programelor de studii, la care erau adăugate şi discipline teologice. Seminarul de la Socola cuprindea şi un curs superior, cu o programă mult amplificată, atât sub aspect religios cât şi al culturii generale. Ba, mai mult, în anul 1859 la Seminarul de la Socola a fost înfiinţată şi o *Facultate de teologie*, care, odată cu înfiinţarea Universităţii din Iaşi (1860), a fost cuprinsă între facultăţile acesteia. În primul an de studii, facultatea de teologie a înscris 14 studenţi, iar între profesori se numărau Filaret Scriban şi Vladimir Suhopan, iar mai târziu şi alţii, între care şi Melchisedec Ştefănescu[222]. A funcţionat doar până în anul 1864, când i s-a suprimat în totalitate bugetul, iar în noua lege asupra Instrucţiunii din 25 noiembrie 1864 nu a mai fost prevăzută.

---

[220] N. Dobrescu, *Studii*, p. 142, nota 1.
[221] N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 359, nota 37.
[222] *Ibidem,* p. 360.

Încercarea de revigorare a Seminarului de la mănăstirea Neamţ. La 9 ianuarie 1861, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii considera că era „de urgentă necesitate ca seminarul mănăstirii Neamţ să iasă din trista stare în care intrigile şi împrejurările trecute l-au aruncat". Am arătat mai sus (cap. 1.3.2.) cum din cauza îndărătniciei călugărilor, seminarul a fost redus la unul de gradul inferior, cu patru clase, frecventat de abia 37 elevi. Practic, seminarul de la Neamţ devenise echivalentul unei şcoli primare, însă în dizolvare (dat fiind faptul că nu au mai fost înscrişi elevi noi). Conflictul surd între corpul profesoral şi soborul mănăstirii a dus la deteriorarea seminarului. Faptul că rectorul seminarului era inferior stareţului i-a ştirbit autoritatea în faţa elevilor[223]. Incendiul din 20 noiembrie 1862 de la mănăstirea Neamţ a dus la desfiinţarea propriu-zisă a seminarului.

În **Muntenia**, deşi *şcolile de grămătici* nu au fost desfiinţate, totuşi Guvernul a decis ca, pe viitor, să nu mai fie hirotoniţi candidaţi dintre absolvenţii acestor şcoli. Nemulţumiţi, grămăticii au înaintat petiţii la Guvern şi la Domnie; nu au fost băgaţi însă în seamă, Cuza ordonând să fie scoşi afară din oraş, chiar cu ajutorul străjii militare[224].

În ceea ce priveşte seminariile teologice, nivelul de pregătire al celor patru seminarii eparhiale (Bucureşti, Râmnic, Buzău şi Argeş) era mult inferior acelora din Moldova. În primul rând toate patru erau de nivel inferior, dar în comparaţie cu cele similare din Moldova, le lipsea studiul „dezvoltat al limbii române", studiul limbilor franceză, latină şi greacă, precum şi „matematicile (geometria, algebra), istoria universală, mineralogia, geologia, desenul şi chiar muzica vocală"[225].

Drept urmare, au fost luate măsuri pentru îmbunătăţirea seminariilor muntene. Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice de la Bucureşti era la sfârşitul anului 1859 A. G. Golescu. Acesta a propus Mitropoliei Ungro-Vlahiei instituirea unei *comisii de revizori* care să verifice procesul de învăţământ la toate seminariile, după care să prezinte rapoarte detaliate asupra tuturor aspectele găsite[226]. Din partea Ministerului a fost numit revizor George Râureanu, iar din partea Mitropoliei protosinghelul Inochentie Chiţulescu, totodată şi inspector al Seminarului Mitropoliei. Acesta din urmă a prezentat la 19 ianuarie 1860 „trei prospecte" care cuprindeau toate constatările făcute de comisie la cele trei seminarii ale eparhiilor sufragane.

Principala constatare a vizat faptul că programa de studii nu era unitară.

În clasa I-a: în timp ce la seminariile din *Râmnic* şi *Argeş* elevii studiau „citirea, scrierea, rugăciuni, catehism, etimologia, patru lucrări din aritmetică şi psaltichie", la *Buzău* lipsea aritmetica, dar se preda în plus: Elemente de geografie şi istoria sfântă a Vechiului Testament.

---

[223] N. Dobrescu, *Studii,* p. 145.
[224] *Ibidem*, p. 136.
[225] N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 360.
[226] *Ibidem*, p. 360, nota 44.

În clasa II-a: la *Râmnic* se preda „Explicarea Psaltirei, Istoria Sfântă, Aritmetica toată, Sintaxa, Puntuaţia, Principie de Geografie şi de Geometrie practică şi Psaltichie"; la *Argeş* lipseau „Explicarea Psaltirei, Puntuaţia, Geografia şi Geometria", dar se preda în plus „Analiza logică". La *Buzău* disciplinele de învăţământ erau aproape cu totul altele „Sintaxa, Istoria sfântă a Noului Testament, Geografia continentală şi a Palestinei, Prescurtare de Istorie generală, Caligrafia şi Cântări".

În clasa III-a: la *Râmnic* se preda „Istoria bisericească, Pastorala, Tâlcul Evangheliilor, Geografia sfântă, Stil epistolar, Declamaţii şi Psaltichie", la *Argeş* „Istoria bisericească, Geometria practică, Ritorica bisericească, Morala, Geografia civilă şi Psaltichie", iar la Buzău „Morala, Istoria bisericească, Exerciţii de compuneri, Caligrafie şi Cântări".

În clasa IV-a: la *Râmnic* „Morala, Dogmatica, Explicarea Apostolului, Practica Tainelor, Tipicul, retorica şi Cântări"; la *Argeş* „Tâlcul Evangheliei, Principii de Teologie dogmatică, Practica Tainelor, Rânduiala Bisericii, Cântarea practică; la *Buzău* „Retorica, Dogmatica, Exerciţii de declamaţii, Compuneri, Caligrafie şi Cântări"[227].

Datorită celor constatate, comisia a declarat că „starea cea actuală" a seminariilor „revizuite" se „află incapabilă" de a le „satisface trebuinţele".

Drept urmare, la 3 august 1860, Adunarea legislativă a Ţării Româneşti a luat decizia ca se treacă seminariile sub administrarea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii publice. Ministrul a ţinut însă să afirme că prin votul Adunării nu se:

> „ridică (de) deasupra chiriarhilor dreptul de a priveghea asupra conduitei şi moralităţii elevilor şi acelor însărcinaţi cu crescerea şi educaţiunea lor, precum şi acela de a observa deacă învăţăturile teologice se predau cu bună orânduială"[228].

Decizia luată de către Consiliul de Miniştri a fost întărită de Cuza la 20 august 1860, după care a fost adusă la cunoştinţa Mitropoliei. Totodată ministrul a cerut Mitropoliei să trimită Ministerului o listă cu profesorii, consideraţi apţi de a preda la seminarii şi care se aflau în activitate.

De asemenea s-a decis instituirea unei comisii pentru elaborarea unui *Regulament propriu* al seminariilor. Şi Mitropolia şi-a dat consimţământul şi l-a delegat în comisie pe arhimandritul Inochentie Chiţulescu. Comisia şi-a început activitatea în septembrie 1860, ca prim obiectiv fiind acela de uniformizare a programei seminariilor inferioare, şi anume cât mai aproape de învăţământul gimnazial, cu intenţia ca fiecare seminar să constituie un gimnaziu teologic.

S-a intenţionat ca uniformizarea să fie realizată în ambele principate, motiv pentru care s-a consultat şi organizarea seminariilor din Moldova. Programa alcătuită a stabilit un curs de şase ani, din anul 1860/1861 înfiinţându-se şi clasa a

[227] *Ibidem*, pp. 360-361, note 43, 50.
[228] *Ibidem*, p. 361, nota 53.

V-a. Disciplinele care urmau să fie studiate erau, pe lângă cele religioase, şi Gramatica română, Aritmetica, Limba latină, Geografia, Istoria naturală, Caligrafia, Logica, Psihologia, Istoria Universală, Geometria, Fizica, Stilistica-Epistolografia, Mitologia, Astronomia, Limba greacă, Medicina, Chimia, Pedagogica, Agronomia, „Veterinaria" ş. a.

S-a mai propus înfiinţarea la Seminarul superior sau central din Bucureşti a unei *Academii eclesiastice* sau *facultăţi de teologie* pentru toate eparhiile din ţară.

Este important de menţionat faptul că, pentru reuşita acestui program educaţional al viitorului cler, comisia, în raportul său către Eforia Instrucţiunii Publice a cerut din nou ca să fie interzise hirotoniile de preoţi a celor care nu erau absolvenţi ai unuia din seminarii şi să nu poată fi admişi la seminarii candidaţi care nu vor putea dovedi că au trecut de cele patru clase primare[229].

Regulamentul pentru Seminarii a fost terminat în 16 august 1861 şi a cuprins 163 de articole, care se refereau la administraţia morală (art. 1-6), datoria inspectorului (art. 7-18), datoriile profesorilor (art. 19-29), datoriile subinspectorului (art. 30-34), datoriile guvernorilor (art. 35-38), admiterea elevilor (art. 39-57), disciplina elevilor în institut, de la împărţirea orelor, conduită, pedepse, examene (art. 58-104), asigurarea şi prerogativele seminariştilor (art. 135-147), datoriile speciale ale iconomului (art. 148-155), datoriile secretarului (art. 156-159) şi datoriile medicului (art. 160-163)[230].

Iniţiativele lui Cuza de reformare a învăţământului teologic au avut şi menirea de a unifica învăţământul din cele două principate, o reformă care trebuia să fie aplicată începând cu 1 septembrie 1862. A rămas însă la faza de deziderat, fapt dovedit prin *jurnalul* încheiat în şedinţa Consiliului de miniştri de la Bucureşti, din 7 septembrie 1862, aprobat apoi şi de Cuza, în care se mai amintea necesitatea unificării învăţământului seminarial în ambele principate.

Pe de altă parte, o altă „frână" pentru planurile guvernamentale a venit din partea mitropolitului primat Nifon, care la 11 decembrie 1863 arăta că nu putea înţelege „cum seminarele, ca institute religioase şi bisericeşti" ar putea fi „subt jurisdicţiune şi administrare streină de autoritatea bisericească".

La aceste proteste ministrul Cultelor din acea perioadă, Dimitrie Bolintineanu, i-a răspuns la 6/18 februarie 1864 că se afla în lucru un proiect de organizare a „instrucţiunii profane şi religioase", astfel că doleanţele bisericeşti vor putea fi probabil îndeplinite[231].

Şi într-adevăr, ***Legea asupra Instrucţiunii*****,** promulgată la 5 decembrie 1864 s-a ocupat şi de învăţământul religios din toată România, ale cărui programe au fost unificate. Secţiunea 4 a capitolului III din Lege, de-a lungul a trei subcapitole, a

[229] *Ibidem*, pp. 362-363.
[230] *Ibidem*, pp. 363-364.
[231] *Ibidem*., p. 364.

cuprins dispoziţii referitoare la organizarea, administrarea şi întreţinerea, disciplina şi examinarea în seminariile teologice (art. 223-247). Legea a adus următoarele elemente noi:

- seminariile „vor fi fondate şi întreţinute cu cheltuiala Statului" şi, în ceea ce priveşte controlul, vor fi sub „inspecţiunea superioare" a Ministerului Cultelor. Drept de control aveau şi chiriarhii, dar ei puteau face doar „inspecţiuni speciale sub autoritatea Ministerului". Chiriarhii aveau, în plus, datoria „de a priveghea starea generală şi progresul seminariului din eparhie şi de a comunica ministerului despre orice neregularitate, lipsă sau îmbunătăţire"[232]. Fiecare Seminar era condus (moral şi material) din interior de un director, care „va fi parte bisericească" şi care avea şi „însărcinarea de a inspecta studiele şi exerciţiul religios" şi de a fi „capul tuturor celorlalţi impiegaţi şi profesori". Era să fie ajutat de un iconom şi un secretar.
- Legea a prevăzut seminarii de două grade: Seminariile eparhiale, de gradul I, a câte patru clase şi două seminarii de gradul II (Bucureşti şi Iaşi), cu un curs complet de şapte clase (trei clase la cursul superior).
- Organizarea programei pe discipline de studiu: Seminariile de *gradul I*: Dezvoltarea materiilor din clasele primare: Scrierea, Citirea, Catehismul, Igiena, noţiuni de Gramatică, Geografie, Istoria ţării, Aritmetica, Drept administrativ; Fizica, Chimia, Istoria naturală; Agronomia, Horticultura, Viticultura; Medicina populară şi veterinară; Exerciţii în scris şi orale de predică; noţiuni de Logică şi Morală filozofică; Muzică vocală şi bisericească; Confesiunea ortodoxă, Liturgica, Istoria Noului şi Vechiului Testament, Istoria bisericească, Teologia morală şi pastorală; Istoria şi Geografia. Seminariile de *gradul II* mai aveau în plus: Teologia dogmatică; Dreptul canonic; Algebra, Geometria plană şi Mecanica elementară; Psihologia; Elemente de limbă latină şi elenă; Retorica[233].
- Legea prevedea elevi interni, întreţinuţi de stat, dar şi externi. Art. 245 din Lege specifica competenţele absolvenţilor celor două grade de Seminar: Absolvenţii a patru clase seminariale, adică ai seminarului de gradul I, puteau fi numiţi, fără alt examen, preoţi şi învăţători la sate, apoi secretari pe la protopopiate. Cei care obţineau atestat de şapte clase erau numiţi de preferinţă preoţi la oraşe; proestoşi; protopopi; membri de Consistoriu etc.
- Episcopii nu aveau voie să-i hirotonească pe candidaţii fără certificat de seminar[234].
- Conform legii ca în fiecare eparhie să existe un seminar de gradul I, în anul 1865, sub episcopul Melchisedec, s-a înfiinţat Seminarul din Episcopia Dunării de Jos, în oraşul Ismail.

Programa introdusă de *Legea instrucţiunii* însemna un „progres" pentru seminariile din Muntenia, în timp ce pentru seminariile din Moldova însemna un „regres" faţă de anul 1860, acestea având o programă mult mai completă. Din acest motiv a fost nevoie de o nouă ajustare şi o apropiere între seminariile din cele două

[232] *Ibidem*, p. 365.
[233] *Ibidem.*
[234] N. Dobrescu, *Studii,* p. 150.

provincii, ajustare care s-a produs în anul 1866, când Consiliul general de Instrucţiune a aprobat noi programe de studii, atât pentru seminariile de gradul I, cât şi pentru cele de gradul II. La seminariile de gradul I s-au mai introdus, pe lângă disciplinele religioase, şi Limbile română, franceză, latină şi elenă, Matematica, Ştiinţele fizice şi naturale, Istoria, Geografia, Caligrafia şi Desenul. La seminariile de gradul II s-au mai introdus Limbile latină, elenă şi franceză, Algebra, Geometria, Fizica, Chimia, Mineralogia, Geologia, Istoria, Geografia, Introducerea în Sfânta Scriptură, Dogmatica, Morala, Pastorala, Exegeza, Ermeneutica, Retorica, Filozofia, Psihologia, Logica, Morala, Teodiceea, Dreptul canonic, Zoologia, Botanica şi Muzica vocală şi bisericească[235].

Această modificare a avut şi un alt rol benefic pentru educaţia în România, deoarece absolvenţii seminarului de gradul I, care prin art. 245 din Legea instrucţiunii puteau funcţiona şi ca învăţători săteşti, au dobândit cunoştinţe mai înalte în treapta inferioară a seminarului[236].

Impactul Legii Instrucţiunii asupra candidaţilor la preoţie

Prin *Legea Instrucţiunii* din anul 1864, interdicţia de a se săvârşi hirotonii fără atestat de studii seminariale a fost generalizată pentru întreaga Românie. Totuşi, prin diverse tertipuri, mai existau destui profitori care reuşeau să fie hirotoniţi în mod ilegal, precum afirma chiar Melchisedec Ştefănescu în 1888:

> „Sub domnia lui Cuza Vodă, mai întâi în Moldova şi apoi în Muntenia, s-a sfârşit epoca *candidaţilor* şi a *grămăticilor*, şi a rămas hotărât pentru totdeauna ca numai tinerii care vor fi trecut cursurile şcolilor primare şi ale seminariilor să se poată hirotoni preoţi. Aceasta s-a stabilit definitiv pentru toată România prin promulgarea legei instrucţiunii publice din anul 1864, unde este un capitol anume pentru învăţământul seminarial, obligatoriu pentru toţi cei ce doresc a intra în tagma preoţească.
>
> Cu toate acestea «grămăticii» în Muntenia nu încetau a năzui la preoţie, ca şi mai înainte. În Bucureşti se vedeau o mulţime de aceste persoane umblând pe la Mitropolie, pe la Ministerul de Culte, cercând prin felurite mijloace indirecte a căpăta darul preoţiei, fără a fi trecut cursurile seminariale […].
>
> Unii îşi cumpărau atestate de la seminarişti şi îşi schimbau numele sau declarau că au învăţat în particular seminarul inferior şi cereau să fie examinaţi la vreun seminar unde, cu plată, puneau pe vreun seminarist să dea examen în locul lor; alţii treceau în Turcia, unde, prin bani, căpătau hirotonia, apoi cu încetul se introduceau în ţară şi, printr-o protecţie clandestină, căpătau parohii vacante”[237].

Totuşi, faptul că absolvirea seminarului înlesnea tinerilor accesul la treapta preoţiei, precum şi la scutirea de dări şi de armată, i-a îndreptat pe foarte mulţi tineri spre seminarii. Scopul principal a fost obţinerea unei diplome, deoarece art. 245, alin. B din *Legea instrucţiunii* dădea dreptul absolvenţilor de seminar să ocupe, pe

[235] N. Şerbănescu, „150 de ani”, p. 366.
[236] *Ibidem.*
[237] Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu,* pp. 5-6; N. Dobrescu, *Studii,* p. 143.

lângă postul de preot, şi postul de învăţător la sat. Or, prin această prevedere, care a fost valabilă doar până în anul 1872 (când s-au înfiinţat *şcoli normale* pentru învăţători), preoţii şi-au putut completa veniturile prin cumularea funcţiei de învăţător pentru copiii satului[238]. Dar iată cum a prezentat Melchisedec Ştefănescu această situaţie:

> „Văzând deci că numai seminariştii pot deveni de acum înainte preoţi, atât preoţii, cât şi un număr mare de săteni au început a-şi trimite copiii lor să înveţe la seminarii şi neîncăpând prin internate, i-au aşezat pe la gazde prin oraşele unde erau seminariile şi cheltuiau cu întreţinerea lor, numai ca să poată a se face preoţi şi a-i scăpa de oaste. Cu modul acesta seminariile au ajuns să fie frecventate de sute de aceşti tineri din popor; nu era seminariu care să nu fie frecventat de 200, de 300 elevi, ba încă şi până la 400, d. e. în Bucureşti, încât în clase sta în picioare înghesuiţi peste toată măsura. Această mulţime de elevi nu erau pătrunşi de dorinţa de a învăţa, ci numai de dorinţa de a putea dobândi în fine un certificat, cât de slab, spre a se putea cu el hirotoni preot la vreun sat ori un cătun. Această mare mulţime de seminarişti externi, deşi lipsiţi de orice priveghere pedagogică şi de educaţiune bisericească, trăiau de capul lor prin oraşe, pe la gazde foarte ordinare; rămâneau repetenţi mai mulţi ani într-o clasă, dar nu se lăsau de dorinţa de a dobândi vreodată certificat seminarial de săvârşirea cursului, spre a deveni preoţi.
> Şi în adevăr, ajutaţi de protecţiuni influente pe la Ministeriu, favoriţi chiar de profesori, pe care îi serveau ani îndelungaţi sau altfel îi interesau, ori de lacrămile şi rugăminţile părinţilor, care cheltuise cu dânşii ani îndelungaţi, ei mai toţi îşi ajungeau în fine dorinţa de a se preoţi şi a scăpa de oaste. Cu modul acesta şi seminariile, în prima lor fază, n-au putut reuşi să împuţineze numărul aspiranţilor la preoţie”[239].

2.4. Alte măsuri privitoare la viaţa bisericească

Obligativitatea limbii române în serviciul divin. În primăvara anului 1863, urmărind introducerea obligatorie în Biserica românească a limbii vorbite şi înţelese de popor, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii din acea perioadă, generalul Christian Tell, a prezentat în Consiliul de Miniştri, la 12 martie 1863, un referat în care arăta situaţia folosirii limbii române în Biserică. Impactul acestui referat a fost puternic, întrucât din acesta rezulta faptul că în marea majoritate a mănăstirilor şi bisericilor ortodoxe era folosită limba greacă.

Drept urmare, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 15 martie 1863, la care a fost prezent şi domnitorul Cuza, s-a hotărât „ca de astăzi înainte în toate mănăstirile şi bisericile Statului, cultul Celui atotputernic să se serbeze numai în limba română”. În baza unui alt raport al generalului Christian Tell, Cuza a emis Ordonanţa domnească nr. 272/18 martie 1863, prin care a aprobat cele hotărâte de Guvern[240].

---

[238] N. Dobrescu, *Studii,* pp. 143-144; Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu,* p. 13.
[239] *Ibidem*, pp. 6-7.
[240] N. Şerbănescu, „150 de ani”, p. 367, nota 77; N. Dobrescu, *Studii,* pp. 101-102.

A doua zi, la 19 martie 1863, ministrul a anunţat conducerea Mitropoliei despre conţinutul Ordonanţei, rugând ca aceasta să fie imediat pusă în practică:

> „a da de-îndată ordin tuturor egumenilor monastirilor şi superiorilor celorlalte biserici […] ca cultul divin să se serbeze numai în limba română, ordonând totodată protoiereilor de districte ca această măsură să se aplice nestrămutat în toate monastirile şi bisericile şi să fie, cu priveghere a se păzi întocmai”[241].

La 21 martie 1863 Mitropolia a transmis măsura egumenilor şi protoiereilor, iar la 23 martie 1863 egumenii mănăstirilor greceşti a transmis Mitropoliei că ordonanţa din 15 martie nu a ţintit şi mănăstirile şi bisericile greceşti, şi, prin urmare, acestea nu aveau motiv să aplice ordonanţa.

De aceea, la 25 martie, Ministerul a comunicat că dispoziţia din Ordonanţă nu făcea nicio deosebire, drept urmare avea să se aplice „la toate monastirile fără osebire”. Cerând Mitropolia lămuriri suplimentare, la 27 martie 1863 Ministerul a precizat faptul că „măsura de a se săvârşi cultul divin numai în limba română” se va „aplica la monastirile pământeşti, la acele zise închinate şi la bisericile ce se întreţin de către Stat”. În acelaşi timp, „la bisericile întreţinute de enoriaşi” să se lase ca „dumnezeieştile serviţii” să se facă „în limba ce vor voi poporanii”[242].

Pentru a nu se deregla serviciile divine în biserici în acea primăvară, dat fiind faptul că se apropiau Sfintele Paşti, s-a mai amânat aplicarea măsurii până la Duminica Tomii (7 aprilie). Trei zile mai târziu, Ministerul Cultelor a cerut imperativ introducerea limbii române în cult. La plângerile repetate ale grecilor, Ministerul s-a învoit să excepteze de la Ordonanţă trei lăcaşuri de cult greceşti, dându-le voie să folosească în continuare limba greacă (anume mănăstirea *Sfântul Ioan cel Mare* din str. Mogoşoaiei din Bucureşti, biserica *Sfinţii Arhangheli* din Iaşi şi mănăstirea *Dancul* din Iaşi). Toate cele trei lăcaşuri de cult au primit învoire de la Domnie ca, începând din 30 aprilie 1863, să săvârşească cultul în limba greacă.

Încercarea de introducere a calendarului gregorian. După Legea secularizării, în anul 1864 Cuza a trecut la „organizarea ţării în toate ramurile”, prin intermediul de curând înfiinţatului *Consiliu de Stat* (a Guvernului). Cuza a dorit să occidentalizeze ţara şi să introducă „stilul nou” (calendarul gregorian) pe cale administrativă. Pentru a se asigura de sprijinul clerului, a convocat prin intermediul ministrului Cultelor, Dimitrie Bolintineanu, un *Consiliu bisericesc,* căruia i-a cerut să răspundă la întrebarea: „Este calendarul o chestiune dogmatică sau o chestiune pur ştiinţifică astronomică?” Cuza miza desigur pe poziţia docilă a ierarhilor şi locotenenţilor din eparhii.

Pentru început, ministrul i-a convocat la Mitropolia din Bucureşti pe mitropolitul primat Nifon, apoi pe Calinic Miclescu, locotenent mitropolitan la Iaşi,

[241] N. Şerbănescu, „150 de ani”, p. 367.
[242] *Ibidem*, p. 368.

Dionisie Romano, locţiitor de episcop la Buzău, Melchisedec Ştefănescu, episcop locotenent la Huşi, arhiereul Ioanichie Evantias, stareţul mănăstirii Câmpulung şi arhiereul Atanasie Stoianescu Troados. Însă rezultatul discuţiilor nu a fost cel dorit de domnitor, astfel că Guvernul a decis creşterea numărului clericilor la şedinţa Consiliului bisericesc.

Pe de altă parte, au avut loc două evenimente care au avut menirea de a zădărnici punerea în aplicare a intenţiei lui Cuza de introducere a calendarul gregorian: vizita şefului iezuiţilor de la Constantinopol şi adoptarea unor măsuri favorabile pentru catolicii din ţară. Nici nu a fost de mirare că s-a lăţit zvonul că domnitorul ar fi dorit să introducă „papismul" în România. Chiar şi Ioan Heliade Rădulescu a redactat şi răspândit prin ţară o scrisoare protest faţă de presupusa intenţie de „dezbinare de Biserica ecumenică a Răsăritului". În aceste condiţii, Consiliul bisericesc întrunit în şedinţă la 12 ianuarie 1864, a adoptat un răspuns negativ, deoarece,

> „având în vedere hotărârile Sinodului I ecumenic de la Niceea, privitoare la stabilirea sărbătorilor, şi mai cu deosebire a sărbătoarei Pascelor şi cele ce ţin de dânsele, carea în Biserica Ortodoxă a devenit ca o dogmă, dupre cuprinderea canonului I al Sinodului de la Antiohia, unde cele hotărâte în acel sinod pentru serbarea Pascelor se numesc «bine dogmatisite»"[243].

Aşadar, Cuza a fost nevoit să renunţe la ideea schimbării calendarului.

Legea pentru înmormântare. Decretată la 18 martie şi promulgată la 27 martie 1864, această lege a impus tuturor cultelor să-şi amenajeze câte un cimitir, la distanţa minimă de 200 m faţă de oraş sau sat. După expirarea termenul acordat de lege pentru amenajarea acestor cimitire (un an pentru Bucureşti, 18 luni pentru celelalte oraşe şi trei ani pentru sate), înmormântările urmau să se facă doar în cimitire şi nu în biserici, temple, sinagogi, spitale, capele sau alte edificii. Acolo unde Statul deţinea moşii apropiate de comunităţi, Guvernul era autorizat să acorde teren gratuit comunităţii pentru înfiinţarea de cimitir[244].

Legea comunală a fost promulgată la 1 aprilie 1864. A fost importantă pentru Biserică, îndeosebi datorită articolului 92, prin care s-a prevăzut trecerea actelor de stare civilă (naştere, căsătorie şi deces) de la preoţi la primarii comunelor, aceştia devenind „ofiţeri ai stării civile". Tot primarilor, prin articolul 103, le-a fost încredinţată sarcina păstrării registrelor de stare civilă. Important de menţionat aici este faptul că în Ungaria şi Transilvania, introducerea matricolelor civile s-a efectuat prin Articolul de Lege 33/1894, până atunci ele aflându-se în sarcina clerului diferitelor confesiuni.

---

[243] *Ibidem*, p. 380; N. Dobrescu, *Studii,* pp. 104-105.
[244] N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 381.

Legea rurală (Reforma agrară). Promulgată la 14/26 august 1864, a înfăptuit împroprietărirea ţăranilor clăcaşi. A fost posibilă îndeosebi datorită secularizării averilor mănăstireşti. Prin această lege a fost acordat *bisericilor* un lot de pământ cultivabil, de 17 pogoane în Ţara Românească şi de opt fălci şi jumătate în Moldova.

Codul civil. Promulgat la 4 decembrie 1864, a fost important pentru Biserică datorită articolului 144, care a redus interdicţia căsătoriei de la gradul şapte de înrudire la gradul patru inclusiv, ignorând preceptele canoanelor.

Pe de altă parte, articolul 151 a stipulat obligativitatea căsătoriei civile. Unele feţe bisericeşti au protestat, pe motiv că se ignora latura spirituală, anume obligaţia celebrării Tainei Cununiei. Totodată, articolul 216, referitor la divorţuri, a îndrituit tribunalul civil pentru desfacerea căsătoriei, în locul *Dicasteriilor,* adică vechilor tribunale bisericeşti, care se ocupau şi de cazurile matrimoniale.

Important de menţionat este faptul că în Transilvania şi Ungaria, căsătoriile şi divorţurile au rămas în sarcina organelor şi instanţelor de judecată bisericeşti până în anul 1894, când prin Articolul de Lege 31/1894 au fost introduse căsătoria şi divorţul civil. În pofida acestei legi de stat, emisă de Legislativul maghiar, autorităţile bisericeşti româneşti ale Mitropoliei ardelene au menţinut instanţele de judecată pentru desfacerea căsătoriilor, nerecunoscând practic deciziile de divorţ ale tribunalelor civile. În România însă, *Dicasteriile* au fost desfiinţate, astfel că la 1 ianuarie 1865 dosarele „căsniceşti" au fost trecute de la *dicasterii* la tribunalele civile judeţene, nemaiexistând procese de divorţ în instanţele bisericeşti[245].

Decretul organic pentru reglementarea schimei monahale. A fost promulgat la 6 decembrie 1864, în cele nouă articole componente decretul reglementând problema monahismului (a se vedea Anexa 4.1.1.). Pentru monahii simpli a fost redusă mult posibilitatea de a intra în monahism. Intrarea în monahism trebuia autorizată de către Sinodul general şi de Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii. Pentru întreţinerea monahilor era alocat de la minister un buget pentru întreaga obşte (suma în funcţie de numărul sufletelor) şi nu personal monahilor[246].

2.5. Lupta pentru canonicitate

În 1865 existau în cele două mitropolii româneşti extracarpatice doar doi ierarhi „canonici" (aleşi după canoanele ortodoxe): mitropolitul Nifon de la Bucureşti şi episcopul Râmnicului, Calinic. Ceilalţi şase erau arhierei titulari, numiţi de către domn locotenenţi de episcopi, iar apoi chiar episcopi (prin decret).

[245] *Ibidem*, pp. 281-382; N. Dobrescu, *Studii,* p. 105-106.
[246] N. Dobrescu, *Studii,* p. 107; N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 382;

În funcţie de poziţia lor faţă de Legile lui Cuza, s-au format în ţară două partide bisericeşti. Pe de o parte, au fost ierarhii *numiţi* de Cuza, anume: Melchisedec Ştefănescu, Dionisie Romano, Calinic Miclescu, Iosif Gheorghian; aceştia au sprijinit politica bisericească a domnitorului. De cealaltă parte s-au situat fraţii Neofit şi Filaret Scriban, Iosif Bobulescu, Ioanichie Evantia[247], cărora li s-au mai alăturat şi preoţi şi chiar laici, precum Scarlat Rosetti, conducătorul ziarului *Ecclesia*, transformat în tribună a *canoniştilor*, adică a celor care cereau păstrarea canoanelor şi alegerea episcopilor, nu numirea lor de către domnitor. În ambele partide se găseau ierarhi cu o temeinică pregătire intelectuală.

Pe de altă parte, în dispută s-a implicat şi Patriarhia ecumenică, nemulţumită mai întâi de secularizarea averilor mănăstirilor închinate, iar apoi datorită proclamării unilaterale a autocefaliei Bisericii româneşti.

Astfel, la 8 februarie 1865, după votarea legii secularizării, patriarhul ecumenic Sofronie III a trimis o scrisoare mitropolitului Nifon, în care considera secularizarea drept „îndrăzneală afară de toată legea omenească şi dumnezeiască"; i-a cerut prin urmare mitropolitului Nifon să-i arate lui Cuza greşeala în care căzuse şi să se împotrivească Guvernului la măsurile care loveau dogmele Bisericii. Mitropolitul Nifon i-a răspuns patriarhului că imputările erau false[248].

La 12 aprilie 1865, patriarhul ecumenic a convocat Sinodul patriarhal, cu scopul de a condamna „cele trei proiecte de legi dacice despre Sinod, monahi şi mănăstiri şi despre alegerea şi judecata arhiereilor", considerându-le drept „un început şi o bază independentă declarată (predicată) de sine a Bisericii dacice, dintr-un început putred şi anticanonic"[249].

A urmat o corespondenţă între patriarh şi Cuza, precum şi între patriarh şi cei doi mitropoliţi. Depeşele patriarhale au fost aduse în ţară de un delegatul patriarhal, arhimandritul Eustatie Cleobulos, iar în conţinutul lor se imputa Bisericii româneşti introducerea de inovaţii anticanonice: proclamarea unilaterală a autocefaliei; admiterea mirenilor în Sinod; convocarea Sinodului de către Domnitor; numirea de către Domnitor a episcopilor; e) măsuri restrictive pentru monahi etc.

Eustatie Cleobul a rămas în România aproape o lună (22 aprilie-14 mai 1865), fiind primit cu ostilitate de oficialităţi[250]. Nu s-a rezumat la transmiterea scrisorilor şi la mustrarea mitropoliţilor, ci le-a cerut episcopilor sprijinul împotriva domnitorului, ba s-a adresat şi consulilor Puterilor străine. Drept urmare, a fost expulzat din ţară, fără să primească scrisorile de răspuns către patriarhul ecumenic.

---

[247] Constantin Drăguşin, „Legile bisericeşti ale lui Cuza Vodă şi lupta pentru canonicitate", în *ST*, an. IX, 1957, nr. 1-2, p. 96.
[248] N. Dobrescu, *Studii,* pp. 128-129.
[249] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", p. 120; N. Şerbănescu, „150 de ani", p. 398.
[250] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", pp. 125-126

În scrisorile de răspuns trimise ulterior Patriarhiei ecumenice, cei doi mitropoliţi au apărat autocefalia Bisericii româneşti. Răspunsul domnitorului Cuza a fost însă deosebit de vehement, declarând că nu accepta nici un amestec al Patriarhiei „în chestiuni de administraţie, deturnând orânduiala internă a unei alte Biserici independente şi autocefale”[251]. Desigur că patriarhul ecumenic a considerat răspunsurile primite drept un afront, drept care a convocat un alt Sinod patriarhal extraordinar, la 8 octombrie 1865, care a condamnat legislaţia românească drept necanonică. Se pare că intenţia patriarhului ecumenic a fost să anatemizeze Biserica românească, împrejurările interne însă (abdicarea forţată a lui Cuza, la 11 februarie 1866) l-au determinat să-şi modereze atitudinea şi anume să rupă legăturile numai cu episcopii „necanonici” [252] şi să păstreze legătura cu arhiereii canonici Filaret Scriban şi Iosif Bobulescu, cărora le-a atras atenţia, la 8 şi 27 februarie 1866, să nu slujească împreună cu cei „necanonici”. Aceleaşi îndemnuri i-au făcut şi mitropolitului Nifon, mustrându-l totodată pentru faptul că nu a informat despre hirotonia şi instalarea episcopilor necanonici. În fine, patriarhul ecumenic Sofronie III l-a sfătuit pe Nifon să nu mai recunoască pe alţi episcopi numiţi de Guvern[253].

*

În aceste condiţii, episcopii necanonici s-au aflat într-adevăr în faţa unei dileme: dacă acceptau numirea prin decret, beneficiau de sprijinul Guvernului şi puteau să-şi exercite misiunea arhierească, dar intrau în conflict cu Patriarhia ecumenică. Dacă respingeau numirea prin decret, pe motive canonice, nu mai beneficiau de sprijinul autorităţilor civile, deveneau izolaţi, însă în comuniune cu Patriarhia ecumenică. Şi-au argumentat poziţia şi prin considerarea deputaţilor din Parlament drept reprezentanţi ai poporului, aleşi prin voinţă liberă, iar a Domnului (prin faptul că era împuternicit de aceştia) ca executor al voinţei naţionale, astfel că numirea episcopilor de către Domn echivala cu numirea de către popor.

„Canoniştii” au acţionat însă diferit. Neofit Scriban a refuzat numirea prin decret şi nu a vrut să ia în primire eparhia Argeşului, fiind susţinut în poziţia sa şi de fratele său, Filaret. Acesta i-a cerut lui Melchisedec, printr-o scrisoare din mai 1865, să demisioneze. Potrivit istoricului Nicolae Dobrescu, a fost o adevărată fericire pentru tânărul stat românesc că Melchisedec nu s-a alăturat Scribanilor. Pentru apărarea demnităţii Statului şi a autorităţii Domnului, Melchisedec a rămas în funcţie[254]. În lupta dintre „partizanii canoanelor” şi episcopii „necanonici”, mitropolitul primat Nifon a adoptat o poziţie „imparţială”, retrăgându-se din

[251] *Ibidem*, p. 130.
[252] N. Dobrescu, *Studii,* pp. 127-132.
[253] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon”, p. 151.
[254] N. Dobrescu, *Studii,* pp. 120-121.

dispută. S-a apărat în faţa Patriarhiei, afirmând că, în situaţia dată nu putea face decât să rămână liniştit şi paşnic, deoarece, în cazul în care ar fi apărat interesele Patriarhiei, risca să fie depus[255].

Lupta pentru canonicitate a început pe baza principiilor. În mai multe articole de presă publicate de „necanonici", „canoniştii" erau combătuţi prin aceea, că episcopii din trecutul Bisericii româneşti, precum şi din Transilvania sau Carloviţ erau aleşi nu doar de către episcopi, ci şi de clerul inferior, laici, ba chiar şi de reprezentanţii autorităţilor statale. Neofit Scriban a răspuns însă printr-o broşură, cuprinzând predica rostită de el la 10 iulie 1867, în Biserica Amza[256]. În aceasta, Neofit a recunoscut alegerea canonică a episcopilor în istoria Bisericii româneşti, atât în Principatele extracarpatice, cât şi în Transilvania:

> „Alegerea episcopilor ori de se face numai de către cler, cum a fost în Moldova până la Cantemir, este canonică; ori se face de către cler împreună cu notabilii cei bine credincioşi, tot este canonică; şi episcopi necanonici sunt aceia care se numesc de către stăpânitorii lumeşti, sau se pun prin vulg […] Episcopii în Transilvania se aleg de către cler şi de notabili, ceea ce zic şi orânduiesc şi Sfinţii Apostoli şi canoanele Sinoadelor, şi Iustinian, şi ne mirăm cum Propaganda zice apoi că nu cunoaşte ca Transilvania să fie separată de mama Biserică? Apoi oare cum să se facă una ca aceasta când *alegerile episcopilor ei sunt canonice*, chiar şi după imperatorul Iustinian, pe care ea îl recunoaşte mai sus?[257]"

Un alt argument al „schismaticilor" a constat în modul de întărire sau de numire a episcopilor de către împăraţi, de-a lungul secolelor. Neofit Scriban a accentuat poziţia împăraţilor bizantini, care „nu au siluit dispoziţiile Sfintelor Canoane sau drepturile Episcopatelor". Citând Istoria bisericească a mitropolitului ardelean Andrei Şaguna, Neofit a considerat că împăraţii au sprijinit Biserica, dar numai la cererea acesteia; în cazul în care împăraţii au exagerat rolul lor, încercând să numească episcopi (de ex. Valens, Valentinian şi Graţian), ierarhia bisericească nu ar fi acceptat aceste titluri[258]. Arătând mai multe exemple, Neofit Scriban a afirmat că împăraţii bizantini, nu doar că nu au impus episcopi, dar nici nu s-au amestecat în organizarea Bisericii, „nu au legiuit Biserica fără Biserică"[259]:

> „împăraţii creştini ortodocşi ai Răsăritului, până la regimul de tristă memorie [regimul lui Cuza – n.n.], nici n-au gândit măcar de a da legi Bisericii diametral opuse constituţiunii ei, canoanelor ei şi textelor sfinte, precum au făcut pomenitul regim, prin care faptă au confundat puterea spirituală cu puterea civilă, precum făceau împăraţii păgâni, şi astfel au dus în societate pe cea mai mare din robii… *robia duhovnicească care implica robia naţională, botez civil, nuntă civilă* (adică păgână—n.a.), *episcopat civil, Sinod civil, mănăstiri şi călugări civili*, şi, prin

[255] *Ibidem,* p. 121.
[256] Neofit Scriban, *Resturnare ultimelor rătăciri a apărătorilor Episcopatului necanonic şi a nelegiuirilor făcute Bisericei Româneşti,* Bucureşti, 1867.
[257] *Ibidem,* p. 12-14.
[258] *Ibidem*, p. 21.
[259] *Ibidem*, p. 24.

urmare, au făcut ca clerul, slab de înger, să primească, vrând nevrând, asemenea vinovate instituţii, uneltiri duşmane în contra Bisericii lui Iisus Hristos (căci au de scop final desfiinţarea Sfintelor Taine şi a Bisericii), şi să se facă el clerul, cu această măsură, năimit puterii civile şi vinovate de erezie, de schismă şi de necanonicitate în faţa Bisericii, de care nu au vrut ca să asculte"[260]

Interesant este faptul că nici argumentul adus de „schismatici" în legătură cu regimul instaurat de ţarul Petru cel Mare în Biserica Rusiei nu a fost considerat de Neofit drept necanonic, deoarece ţarul menţinuse legătura cu Patriarhia ecumenică[261].

Totodată, Neofit a susţinut necesitatea unor relaţii de armonie cu Statul, însă:

„precum Statul civil nu poate abdica la libertatea sa şi la drepturile sale faţă cu Biserica, de asemenea şi Biserica nu poate tăcea, nu poate a ne plânge, nu poate a nu protesta, când Statul civil, prin legiuirile ce el îşi dă, vine şi loveşte diametral sfintele dogme, Sf. Canoane, învăţătura Bisericii, Sf, Mistere sale, şi tradiţiile sale, cu o vorbă, tot aceea ce face constituţiunea ei, prin excelenţă.

Deci statul îşi poate da legi cum îi place şi de câte ori îi place, ori în ce mod şi prin oricare căi, căci Biserica le-a respectat şi le va respecta, când nu vor lovi în Codul său divin, în Constituţiunea sa. Iată cum se explică că Biserica nu a contrazis legile lui Iustinian împăratul faţă cu Biserica, Vasilicalele, Codul lui Caragea şi al Moldovei, Regulamentele Organice şi Divanul Ad-hoc, ieşit din Tratatul de la Balta Liman, pentru că toate aceste legiuiri respectă sf. canoane, sf. dogme, sf. tradiţii ale Bisericii în toate raporturile Statului cu Biserica, ba încă ele nu fac decât să înlesnească aplicarea Sfintelor Canoane până la o iotă şi la o cirtă, şi sunt, prin aceasta, agenţii cei mai credincioşi ai Împărăţiei lui Dumnezeu pe Pământ[262]

În final, Neofit şi-a exprimat speranţa ca în viitor noul regim politic va „vindeca rănile şi va aduce canonicitatea în Biserică şi în Stat şi *armonia stricată se va restaura"*[263].

Ar fi fost bine ca lupta pentru canonicitate să se rezume doar la polemici în presă. Însă s-a trecut, într-o a doua fază, la dispută deschisă între persoane. Scribanii au fost şicanaţi şi persecutaţi de mitropolitul Moldovei, Calinic Miclescu. Drept urmare, ei au apelat la consuli străini, cerând intervenţia împotriva Guvernului ţării. Dobrescu, pe bună dreptate, a considerat drept eroare gravă această acţiune (greşeală recunoscută, ulterior, chiar şi de Scribani). Lui Filaret Scriban i-a fost impus domiciliu forţat la via sa de lângă Iaşi. Însă punctul culminant al *luptei pentru canonicitate* l-a reprezentat atacul armat asupra mitropolitului Moldovei, Calinic Miclescu, la 19 ianuarie 1871, acesta fiind rănit după patru focuri de revolver, trase asupra lui de către profesorul de la Seminar, arhimandritul Clemente Nicolau, un adept al canoniştilor[264].

---

[260] *Ibidem*, pp. 24-25.
[261] *Ibidem*, pp. 32-33.
[262] *Ibidem*, p. 43.
[263] *Ibidem*, p. 48.
[264] N. Dobrescu, *Studii,* p. 125.

*

În contextul acestor dispute s-au desfăşurat şi primele sesiuni ale Sinodului general. Dacă în 1865 protestase împotriva Sinodului Neofit Scriban, la sesiunea din 1867 s-au mai adăugat protestele „de necanonicitate" ale altor doi membri sinodali, Ioanichie Evantias şi preotul N. Păunescu. Pentru analizarea situaţiei, Sinodul a numit o comisie, formată din nouă membri. Aceasta a declarat că Sinodul nu era anticanonic, întrucât: a) în Sinod intrau episcopii şi mitropoliţii, cei meniţi să analizeze neînţelegerile ivite între membrii clerului; b) Sinodul se aduna în timpul prevăzut de canoane; c) deşi sesiunea ordinară era fixată odată la doi ani, se putea întruni şi în cazuri de necesitate; d) modul de cercetare al pricinilor se ghida după can. 61 Cartagina; e) episcopii români activau în conformitate cu can. 40 Laodiceea; f) referitor la arhiereul care nu voia să ia parte la sinod, acesta era îndrituit să ia măsuri care puteau merge până la excluderea sa „mărginindu-l numai în eparhia sa", conform can. 84 Cartagina; g) Sinodul Bisericii Române era canonic deoarece era adunarea episcopilor ţării lângă mitropolitul preşedinte, conform Nomocanonului lui Fotie; h) era convocat, conform aceluiaşi canon de către domnul ţării; i) Sinodul era canonic întrucât mitropolitul preşedinte întreţinea corespondenţa cu guvernul, conform can. 93 şi 94 Cartagina[265].

Comisia i-a reproşat arhiereului Ioanichie Evantias că nu indicase nici un canon pe care să-l fi călcat episcopii, ci se limitase la defăimare, nesubordonându-se mitropolitului care-l hirotonise, arogându-şi chiar prerogative de chiriarh al Bisericii şi substituindu-se Sinodului [266]. Drept urmare, Sinodul din 1867 a fost exclus, iar preotul Păunescu depus din treaptă[267].

Precum am arătat mai sus, mitropolitul primat Nifon nu a fost prezent la Sinod. Ulterior însă, s-a adresat la 16 martie 1868 Ministerului Cultelor (în baza *Regulamentului pentru disciplină bisericească,* art. 60-67, care dădea puteri decisive mitropolitului primat), reproşând că măsurile fuseseră luate fără ca el să fi fost încunoştinţat (întrucât, în cazul în care cei pedepsiţi ar înainta recurs, el, ca mitropolit nu ar avea ce să le răspundă, din necunoştinţă de cauză). Totodată, Nifon a atras atenţia asupra poziţiei Patriarhiei ecumenice, părând că o susţine.

Ministrul Cultelor, Dimitrie Gusti, i-a răspuns lui Nifon la 22 martie 1868:

> „Deciziile Sinodului general al Bisericii Române […] nu sunt confirmate de Măria Sa Domnitorul, cu părere de rău însă vedem că Prea Sânţitul Patriarh se ingerează într-un chip prea manifest în afacerile de disciplină a clerului nostru"[268].

La 11 februarie 1866, Alexandru Ioan Cuza a fost înlăturat de la domnie, iar Guvernul provizoriu, care i-a urmat, a promis în manifestul către ţară, că va relua

[265] St. Izvoranu, „Sinoadele", p. 677.
[266] St. Izvoranu, „Sinoadele", p. 678.
[267] *Ibidem*, p. 679.
[268] C. G. Zăvoianu, „Mitropolitul Nifon", p. 183.

„chestiunea bisericească". Principele Carol a încercat să aducă pacea în Biserică şi să reia legăturile cu Patriarhia Ecumenică. Scrisori de mijlocire a unei împăcări cu Patriarhia Ecumenică au fost trimise de către mitropolitul Nifon patriarhului, la 12 septembrie 1866 şi din partea mitropolitului Miclescu la 17 septembrie 1866.

Ca urmare, Sinodul patriarhal, întrunit la 12 octombrie 1866 a hotărât să vină în întâmpinarea Bisericii Române pentru întoarcerea „pe calea legitimă şi canonică". Însuşi Principele Carol a făcut o vizită patriarhului ecumenic în octombrie 1866 (cu ocazia primei sale vizite la Poarta otomană).

În 1867 a fost conceput un nou Proiect de lege organică a Bisericii româneşti, pe care Carol l-a trimis doi ani mai târziu în secret la Patriarhia Ecumenică, cu rugămintea ca patriarhul Grigorie VI (1867-1871) să-şi expună părerea asupra acestuia. În anul 1870 patriarhul a cerut să fie stipulat clar în lege că mitropolitul urma să fie ales după datina ţării, că Domnul va cere de la Patriarhie „carte de recunoaştere şi atârnare canonică, mitropolitul să-l pomenească la Liturghie, iar Mirul să-l ceară de la Constantinopol".

Noua lege a fost aprobată în decembrie 1872 (anume *Legea sinodală* sau privind alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi şi constituirea Sfântului Sinod"). Pe de o parte, episcopatul urma să fie ales, nu numit. Pe de altă parte, au fost recunoscuţi în funcţie episcopii numiţi de Cuza şi consideraţi până atunci ca fiind „necanonici". Iar în al treilea rând, autocefalia nu a fost stipulată *expressis verbis*, însă a fost menţionată ca existentă în mai multe articole (8, 9, 12) ale legii.

Prin aceasta, celebra *luptă pentru canonicitate* a luat sfârşit[269].

[269] St. Izvoranu, „Sinoadele", pp.152-153.

III.
Biserica Ortodoxă din România sub regimul Legii Sinodale (1866-1925)

Biserica din vechiul Regat al Românei a fost organizată pe principii total diferite de cele ale Mitropoliei ardelene. Autonomia faţă de autorităţile de Stat, apoi constituţionalismul, înţeles ca separare între cele trei puteri, dar şi participarea mirenilor la administrarea treburilor bisericeşti au fost principii necunoscute în Regatul României. Pe de altă parte, spre deosebire de Biserica Ortodoxă din Regatul Ungariei de atunci, Biserica Ortodoxă din România nu a avut un Statut de Organizare, care să îndeplinească rolul de constituţie bisericească. Au existat în schimb o serie de legi privitoare la Biserică, emise de Parlament, şi regulamente bisericeşti, emise de Sf. Sinod şi aprobate de Guvern şi intrate în vigoare prin sancţiune domnească/regală. Legile aşa-zis fundamentale pentru organizarea vieţii bisericeşti după sosirea în ţară a domnitorului Carol I au fost:

- Constituţia României, articolul 21;
- *Legea pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi, cum şi a constituirii Sf. Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române*, votată în 1872[270] şi modificată în ianuarie 1895, aprilie 1909 şi decembrie 1911. Iniţial (în 1872) a cuprins doar 29 de articole, cu prevederi sumare despre modul de alegere a ierarhilor eparhioţi (cap. I, art. 1-7), despre constituirea Sf. Sinod (cap. II, art. 8-16) şi despre eparhii (cap. III, art. 17-29). Aşadar, modul de organizare a parohiilor şi protopopiatelor nu a fost deloc abordat, precum nici prerogativele ierarhilor, inclusiv ale mitropolitului primat. Modificarea din 1909 s-a datorat ministrului de Culte liberal, Spiru Haret, şi a vizat introducerea, alături de Sf. Sinod, a unui nou organism central – *Consistoriul Superior Bisericesc*, fapt pentru care legea a fost cunoscută drept *Legea Consistoriului*[271]. După preluarea puterii de către Partidul Conservator, ministrul C.C. Arion a promis modificarea legii, cerând avizul Sf. Sinod. Acesta a redactat un proiect cu totul nou,[272] care nu a fost însă luat în considerare de ministrul Arion[273];
- *Legea asupra clerului mirean şi a seminariilor*, votată în 1893 şi modificată în 1896, 1900; În 1906 a fost elaborată practic o nouă Lege a clerului mirean şi a seminariilor, mai cuprinzătoare, căreia i s-au adus modificări în 1909 şi 1910;

---

[270] *Biserica Ortodoxă Română (BOR)*, an. I, 1874, pp. 81-86. A se vedea Anexa 4.2.1.

[271] *BOR*, an. XXXIII, 1909-1910, pp. 208-217. A se vedea Anexa 4.2.2.

[272] „Proiect pentru modificarea mai multor articole din Legea sinodală şi a Consistoriului Superior Bisericesc din anul 1909", în *BOR*, an. XXXV, 1910-1911, pp. 976-983.

[273] Chiru C. Costescu, *Colecţiune de Legi, regulamente, acte, deciziuni, circulări, instrucţiuni, formulare şi programe începând de la 1866 –1816, aflate în vigoare la 15 august 1916, privitoare la Biserică, Culte, Cler, Învăţământ religios, Bunuri bisericeşti, epitropii parohiale şi Administraţii religioase şi pioase. Adnotată cu Jurisprudenţa Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, dată până la anul 1916*, Bucureşti, 1916, pp. 42-52.

- *Legea Casei Bisericii* din 1902,[274] modificată în 1906, când a fost emisă *Legea organizării centrale a Ministerului Instrucţiunii şi al Cultelor* (al cărei Titlu IV se ocupă însă de Casa Bisericii).

Totodată, au existat regulamente de aplicare a acestor legi. Desigur, în momentul în care se modifica legea propriu-zisă, vechiul regulament de aplicare a legii îşi pierdea actualitatea. În urma acestor dese modificări apărea un adevărat haos legislativ, pe care autorităţile încercau să-l înlăture prin emiterea de ordonanţe guvernamentale. Valabilă era atunci, precum este şi astăzi, observaţia ambasadorului Italiei la Bucureşti, de Beccaria:

> „A face şi a desface legi, dintre care unele abia intraseră în aplicare, este una din plăgile României şi arată cu ce uşurinţă se legiferează în această ţară. Consecinţa este că acei care le fac, ei înşişi nu le aplică şi multe din ele rămân literă moartă"[275].

3.1. Cadrul general al relaţiilor dintre Stat şi Biserică

3.1.1. Biserica Ortodoxă ca Biserică dominantă

Constituţia din anul 1866 a stabilit că:

> „Religiunea ortodoxă a Răsăritului este religiunea dominantă a Statului român. Biserica Ortodoxă Română este şi rămâne neatârnată de orice chiriarhie străină, păstrându-şi însă unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privinţa dogmelor. Afacerile spirituale, canonice şi disciplinare ale Bisericii Ortodoxe Române se vor regula de o singură autoritate sinodală centrală, conform unei legi speciale".[276]

Fiind Biserică de Stat, se bucura de sprijinul Statului, fiind reazămul acestuia:

> „Biserica este un organism de Stat şi unul din cele mai principale; ea trăieşte împreună cu Statul, contribuie la viaţa lui şi Statul, la rândul lui, este sprijinul Bisericii"[277].

În unele privinţe era asigurată o anumită egalitate între culte. De exemplu insultarea preoţilor oricărei confesiuni sau ponegrirea cultului divin erau fapte pedepsite de Codul Penal:

> „Acei care [...] vor provoca direct la nesupunere către legi, ori către autorităţile constituite, la dispreţ către religiunea domnitoare sau celelalte religiuni, la ură şi dispreţ contra Guvernului [...] se vor pedepsi cu închisoare de la o lună până la un an şi cu amendă de la 500 până la 5000 lei". (art. 181 CP).
>
> „Aceia care vor împiedica, vor întârzia sau vor curma îndeplinirea datoriilor unei religiuni, prin tulburări ori dezordine făcute în biserică sau în alt loc hotărât spre acest sfârşit, se vor pedepsi cu închisoare de la 15 zile până la o lună şi cu amendă de la 26 până la 200 lei.

---

[274] *BOR*, an. XXV, 1902, pp. 1032-1038. A se vedea Anexa 4.3.4.
[275] Ion Mamina şi Ion Bulei, *Guverne şi guvernanţi. 1866-1916*, Bucureşti, 1994, p. 195.
[276] Ioan Muraru şi Gheorghe Iancu, *Constituţiile Române. Texte, note, prezentare comparativă*, Bucureşti, [3]1995, p.35.
[277] Spiru Haret, *Criza bisericească*, Bucureşti, 1912, p.105.

> Acela care va lovi pe preotul unei religiuni pe când este în lucrarea funcţiunilor sale, se va pedepsi cu închisoarea de la un an până la doi. Acela care, prin gesturi sau cuvinte, va ultragia pe ministrul unui cult, pe când se află în exerciţiul funcţiunii sale, se va pedepsi cu închisoarea de la 15 zile până la trei luni şi cu amendă de la 26 până la 100 lei" (art. 210 şi 211 CP).[278]

Totuşi, existau deosebiri între Biserica dominantă şi celelalte confesiuni. Astfel, persoana care se convertea la alte credinţe şi după aceea încerca să-i atragă şi pe alţii, putea fi acuzată, chiar dacă făcea prozelitism în propria sa locuinţă:[279]

> „Când instanţa de fond constată în fapt că cineva, părăsind cultul religiei ortodoxe spre a adopta un nou cult şi căutând să facă prozeliţi, a provocat la dispreţ către religiunea domnitoare, rostind atât în casa sa, unde îi adună pe cei ce voia să-i convertească, cât şi în afară, la ieşirea credincioşilor din biserică, cuvinte batjocoritoare pentru religia ortodoxă şi slujitorii săi, prin aceasta instanţa de fond a constatat implicit elementul constitutiv al delictului prevăzut de art. 181 CP".

3.1.2. Controlul administrativ al Guvernului, în comparaţie cu celelalte state cu Biserici ortodoxe

Pentru a fundamenta Unirea Principatelor într-un singur stat, constituţia a prevăzut să existe ***o singură autoritate sinodală centrală***, ceea ce a înlăturat dreptul mitropolitului Moldovei de a convoca propriul său sinod mitropolitan, alcătuit din episcopii sufragani de la nord de Milcov[280]. Mai mult, printr-un regulament au fost prevăzute drepturile „de precădere" ale mitropolitului primat, ceea ce a provocat protestul mitropolitului ieşean şi a clasei politice din Moldova[281].

Sf. Sinod, sau această *autoritate sinodală centrală*, a avut competenţe limitate (doar de natură spirituală, strict bisericească), anume:

- păstrarea unităţii dogmatice şi canonice cu Biserica ecumenică, dar şi unitatea administrativă şi disciplinară a Bisericii naţionale;
- statuarea tuturor afacerilor spirituale, disciplinare şi judiciare curat bisericeşti, conform canoanelor;
- reglementarea atribuţiilor Consistoriilor eparhiale.

În baza acestor atribuţii, Sf. Sinod a alcătuit regulamente privind organizarea vieţii interne bisericeşti, privind: 1) disciplina bisericească; 2) disciplina monastică;

---

[278] Chiru C. Costescu, *Colecţiune de Legi-1916*, pp. 646 şi 248.

[279] *Ibidem*, pp. 13-14, comentariile de jurisprudenţă, nr. 1-5, la art. 21 din constituţie.

[280] Mitropolitul Moldovei, Calinic Miclescu, aderase la mişcarea separatistă de la Iaşi din 3 aprilie 1866, condusă de boierul Rosnoveanu. Drept urmare a fost suspendat din scaun (6 aprilie, dar graţiat de Carlo I în 2 iunie 1866). Totuşi, a fost lipsit de dreptul de a convoca vreun sinod mitropolitan Nicolae Dobrescu, *În chestia modificării Legii Sinodului. Lămuriri canonice-istorice asupra Sinodului şi asupra Organizaţiunei bisericeşti din Biserica Ortodoxă*, Bucureşti, 1909, p. 38-40.

[281] A se vedea Anexa 4.2.6, precum şi George D. Mârzescu, *Fără-de-legea canonică a Sfântului Sinodu alu Sântei Biserici autocefale ortodoxe române, însoţită de legea pentru alegerea Mitropoliţilor şi Episcopilor, cum şi a constituirei Sântului Sinodu precum şi de toate regulamenntile votate de Sinodu în sesiunea anului curentu 1873*, Iaşi, 1873, p. 3-21.

3) pentru judecata bisericească; 4) împărţirea arhiereilor titulari pe eparhii; 5) învăţământul seminarial; 6) înmormântări; 7) Atribuţiile mitropolitului primat; 8) întreţinerea clerului de mir; 9) sărbătorile religioase de peste an; 10) Înfiinţarea revistei BOR; 11) Verificarea noilor manuale didactice religioase; 12) alegerea arhiereilor titulari; 13) relaţiilor dintre clerul ortodox cu clerul celorlalte confesiuni; 14) propuneri pentru înfiinţarea de Facultăţi de Teologie.

Cu toate acestea, autorităţile statale s-au implicat în competenţele spirituale ale Sinodului, la lucrările căruia **ministrul Cultelor şi Instrucţiunii publice** avea dreptul să participe:

> „Prezenţa ministrului în Sinod constituie tocmai trăsătura de unire dintre Biserică şi Stat, legătura dintre Sinod şi Guvern, comunicaţia de viaţă organică de la un corp la celălalt. Ministrul nu are dreptul, dar chiar datoria de a studia chestiile care se dezbat în Sinod, de a-şi da şi a-şi susţine părerea, de a ajuta pe Sinod cu experienţa şi priceperea sa. Dreptul şi datoria aceasta nu sunt mărginite decât prin dreptul Sinodului ca, odată dezbaterile terminate, el să ia hotărâri în cea mai deplină libertate, după conştiinţa sa şi fără nici o presiune din partea ministrului”[282].

Pe de altă parte, art. 20 al Legii sinodale i-a oprit pe episcopi şi mitropoliţi să se preocupe de probleme politice şi guvernamentale, nefiindu-le permis ca în scrisorile pastorale să facă vreo referire la legile votate de Parlament.

Totodată, episcopii nu au avut dreptul de a se ocupa de probleme administrative. Grija pentru afacerile şcolare, epitropeşti şi fundaţionale a fost preluată de autorităţile guvernamentale, după cum a arătat chiar Spiru Haret:

> „După canoane, numai episcopii şi Sinodul format din ei sunt în drept să hotărască în chestiile de dogmă şi în acelea de disciplină şi de administraţie curat bisericească. Tot ce nu intră în aceste trei categorii nu mai aparţine de drept episcopului sau Sinodului, ci poate să cadă în competenţa oricărei alte autorităţi”[283].

Care erau aceste „alte autorităţi”? Răspunsul îl dă canonistul D.G. Boroianu: „Astăzi în România, ca şi în celelalte ţări, averile bisericilor sunt administrate de Stat”[284]. Conform lui Spiru Haret,

> „Puterea civilă administrează de cele mai multe ori averile Bisericii, ea plăteşte salarii şi pensii personalului clerical, clădeşte şi repară bisericile şi mănăstirile, organizează şi administrează şcolile de teologie şi seminarele şi, în genere, tot învăţământul religios, supraveghează purtarea şi pedepseşte abaterile clericilor care sunt de natură civilă sau penală, în afară de biserică, şi alte asemenea. Până aici este dreptul ei. Ar trece însă peste acest drept şi ar încălca în prerogativele episcopului şi ale Sinodului, dacă ar muta pe un preot de la o biserică la alte sau l-ar opri de a servi la altar; dacă l-ar pedepsi pentru greşeli sau neglijenţe în serviciul său de preot, dacă din propria sa autoritate ar destitui pe un preot sau episcop”[285].

---

[282] Spiru Haret, *Criza,* p. 106.
[283] *Ibidem*, p. 45.
[284] D. G. Boroianu, *Dreptul bisericesc. Principii de drept. Organizaţiunea Bisericei Române. Legile ţării pentru Biserica şi organizaţiunea Bisericilor Ortodoxe*, vol. II, Iaşi, 1899, p. 54.
[285] Spiru Haret, *Criza,* p. 46.

*

Afirmaţiile canonistului Boroianu, că şi în celelalte state ortodoxe, averile bisericeşti erau administrate de Stat nu corespundea deloc adevărului. Tocmai de aceea este oportună prezentarea atribuţiilor organelor de conducere ale celorlalte Biserici Ortodoxe, precum şi prerogativele respectivelor autorităţi guvernamentale:

În **Patriarhia Constantinopolului** administrarea internă a Bisericii a fost liberă de ingerinţa Statului otoman. De administraţie se ocupau conducătorii comunităţilor (episcopii, mitropoliţii şi patriarhul), care aveau libertatea să aleagă administratori pentru „naţiunea ortodoxă", să organizeze spitale, şcoli, adunări.

Nimeni nu avea voie să se atingă de averile bisericeşti. Autorităţilor turceşti le era interzis orice amestec în administrarea acestora. Se puteau înfiinţa oriunde şcoli, fără ca Statul să aibă vreun drept în planul de şcolarizare.

În locuinţele patriarhului şi ale clerului se puteau oficia orice fel de ceremonii religioase. Dacă patriarhul excomunica o persoană, aceasta nu avea dreptul să apeleze la autorităţile de stat şi acestea nu aveau voie să se amestece. Dacă patriarhul sau un episcop solicita exilarea vreunei persoane pe motive religioase, autorităţile de stat otomane trebuiau să pună în aplicare decizia bisericească. În privinţa convertirii, dacă vreun ortodox dorea să treacă la islam, trebuia să dovedească autorităţilor bisericeşti că această convertire se petrecea de bunăvoie şi nu silit. Minorilor nu li se permitea părăsirea religiei lor[286].

În ceea ce priveşte administraţia internă propriu-zisă a Patriarhiei, au existat trei etape istorice: până în anul 1763 patriarhul reprezenta, împreună cu Sinodul autoritatea judecătorească supremă asupra tuturor creştinilor ortodocşi din Imperiul otoman. Pe lângă aceste două instituţii (Patriarhul şi Sinodul) mai existau altele civile, ca: marele logofăt (intermediar între Poartă şi Patriarh), marele iconom (răspunzător de problemele materiale ale Patriarhiei), marele sachelar (responsabil pentru mănăstiri), protopopul, precum şi câţiva laici din cele mai cunoscute familii din Constantinopol. Drepturile patriarhului şi ale Sinodului erau de natură spirituală (priveghere asupra bisericilor şi mănăstirilor, jurisdicţie penală asupra clerului; desfiinţarea episcopiilor din Patriarhat; alegerea patriarhului de către Sinod), precum şi politică (jurisdicţie absolută asupra căsătoriilor; cererea de la credincioşi de contribuţii pentru întreţinerea de ostaşi poliţieneşti). După 1763, Sinodul a fost compus din cei 12 mitropoliţi, care erau din vecinătatea Constantinopolului. Drepturile patriarhului şi ale Sinodului au rămas aceleaşi, numai că la lucrările acestui Sinod participa şi Logofătul, precum şi laici distinşi. După 1860, Sinodul (format din episcopi, aleşi tot la doi ani), împreună cu patriarhul decideau în probleme curat bisericeşti. Toate actele sinodale trebuiau să

[286] Isidor Silbernagl: *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients*, Regensburg, [2]1904, pp. 60-62.

aibă aplicat sigiliul. Or, acest sigiliu era compus din şase părţi, câte o parte la episcopi iar mânerul la patriarh. Acest uz s-a introdus pentru a nu se putea emite vreun act fără ştirea unuia dintre episcopi[287].

Alături de Sinod, s-a înfiinţat în 1860 un *Consiliu mixt*, compus din 12 membri, anume din patru episcopi (membri ai Sinodului) şi opt laici distinşi. Acest consiliu se ocupa de afacerile economice ale Patriarhatului. Preşedinţia revenea celui mai bătrân episcop. La tratarea problemelor mai importante venea şi patriarhul care, în aceste situaţii, deţinea preşedinţia. Funcţionarea membrilor dura doi ani, prin urmare, în fiecare an se organizau alegeri pentru jumătate din membri. Funcţia laicilor era onorifică. Cei patru episcopi erau aleşi de Sinod, iar patru din membrii laici erau aleşi anual de către o Adunare electivă din 26 reprezentanţi ai preoţilor din Constantinopol şi Bosfor. Acest consiliu se întrunea de două ori pe săptămână şi se ocupa de problema căsătoriilor, divorţurilor, moştenirilor, dar şi a averilor bisericeşti. Hotărârile erau valabile dacă erau semnate de către toţi membrii prezenţi (minim 2/3 din total), întărite de preşedinte şi confirmate de patriarh. De multe ori *Sinodul* şi *Consiliul mixt* ţineau şedinţe comune, sub preşedinţia patriarhului, numite *Cele Două corpuri*. Din cadrul Consiliului mixt era numită *Epitropia bisericească centrală* (formată din trei clerici), care era răspunzătoare faţă de Sinod[288]. În situaţii mai deosebite era convocată *Adunarea generală extraordinară,* compusă din Sinod, Consiliul naţional mixt şi câţiva fruntaşi laici[289].

În statele ortodoxe însă a existat o puternică imixtiune a autorităţilor politice.

În **Rusia**, Sinodul avea în competenţă rezolvarea de probleme spirituale şi de administraţie bisericească. Reprezentantul puterii politice, *Oberprocurorul,* participa la lucrările Sinodului şi era responsabil de *Direcţia economică*, cea care rezolva problemele economice ale Sinodului. Tot pe lângă Sinod exista *Comitetul şcolar*, compus din nouă membri (clerici şi laici), care se ocupa de chestiunile didactice, pedagogice şi disciplinare din instituţiile de învăţământ teologice. Pentru problemele de credinţă, pe lângă *Sinod*, mai exista *Comitetul spiritual de cenzură*, cu sucursale în provincii, cele mai importante fiind cele de la academiile teologice din Moscova, Kiev şi Kazan[290].

În **Grecia**, Sinodul reprezenta autoritatea supremă bisericească. La adunările Sinodului lua parte şi un comisar regal (*epitropos*), care nu avea drept de vot, dar semna toate hotărârile Sinodului. Acesta avea atribuţii interne şi externe. Atribuţiile interne se refereau la dogme, cultul divin, predica, sfinţirea lăcaşurilor de cult,

[287] Nicolae Dobrescu, *În chestia*, p. 25.
[288] *Ibidem*, pp. 25-26.
[289] Constantin Chiricescu, *Privire asupra instituţiunii sinodale în diferite Biserici ortodoxe de răsărit,* Bucureşti, 1909, pp. 14-15.
[290] N. Dobrescu, *Lămuriri,* pp. 14-15.

disciplina bisericească, hirotonia, emiterea de regulamente conform cărora Sinodul acţiona independent de autoritatea civilă. Atribuţiile externe priveau şi alte dispoziţii, între care cele legate de învăţământ, de ceremonii religioase. Acestea erau exercitate împreună cu autorităţile civile. Sinodul exercita jurisdicţia supremă asupra clerului. În cazul unora din pedepse era nevoie şi de aprobarea Ministerului Cultelor, altele de aprobarea regelui. Deciziile Sinodului erau duse la îndeplinire prin conlucrarea cu Guvernul.

În **Serbia** deciziile de ordin canonic erau hotărâte exclusiv de Sinod şi se executau imediat, pe când celelalte aveau nevoie de aprobarea Guvernului şi de sancţionarea regală. Competenţele de ordin canonic priveau păstrarea religiei în popor, înţelegerea dogmelor şi a normelor de cult, serviciul divin, alegerea episcopilor eparhioţi. În înţelegere cu Ministerul cultelor, *Sinodul administra fondurile şi donaţiile bisericeşti*, fixa salariile egumenilor din mănăstiri, îşi expunea părerea asupra regulamentelor bisericeşti, precum şi asupra organizării învăţământul teologic. În cazul îmbolnăvirii mitropolitului, Sinodul făcea propuneri Guvernului pentru numirea unui locţiitor. Fiecare episcop înainta un raport anual Sinodului, care, la rândul său, îl înainta Ministerului Cultelor[291]. Ca instanţă judecătorească, Sinodul lua hotărâri în disensiunile dintre episcopi şi mitropolit sau alte delicte ale acestora, precum şi în probleme de divorţ ale familiei regale. *Marele tribunal spiritual* era instanţă de apel în chestiuni de judecată bisericească. Ţinea şedinţe de două ori pe an şi era compus din preşedinte (un episcop ales de Sinodul episcopesc pe perioada unui an), cinci membri ordinari (din care un arhimandrit), cinci membri onorari (din care un arhimandrit) şi un secretar. Preşedintele era ales, restul membrilor fiind numiţi prin decret regal, pentru un mandat de trei ani. *Marele tribunal spiritual* avea competenţa de a examina, confirma sau anula deciziile tribunalelor spirituale eparhiale. Decidea asupra eliminării (excluderea) membrilor tribunalelor spirituale eparhiale, precum şi a preşedintelui şi a membrilor Marelui tribunal spiritual. Deciziile acestui for se duceau la îndeplinire de către autorităţile bisericeşti sau civile[292].

În **Muntenegru**, Sinodul avea sarcina de a alege trei candidaţi pentru scaunul episcopesc sau mitropolitan vacant, iar Principele numea pe unul dintre aceştia. În competenţa Sinodului mai intrau atât probleme spirituale, cât şi materiale, în sensul că se ocupa de construirea de biserici, de cler şi serviciile acestuia, de administrarea averilor parohiilor şi mănăstirilor. Sub aspect juridic, Sinodul lua hotărâri în probleme spirituale, pe care le ducea la îndeplinire, pe când în probleme care priveau autoritatea Statului, deciziile erau duse la îndeplinire doar cu acordul principelui[293].

---

[291] Constantin Chiricescu, *Privire,* pp. 16-18.
[292] N. Dobrescu, *Lămuriri,* p. 22.
[293] *Ibidem* pp. 22-23.

În **Exarhatul bulgar**, Sfântul Sinod se ocupa de alegerea episcopilor eparhioţi din câte doi candidaţi, propuşi de Adunarea eparhială, veghea asupra problemelor de credinţă, rit bisericesc şi disciplină bisericească, de şcolile teologice şi formarea preoţimii. Lua hotărâri definitive în probleme spirituale, de căsătorii şi certuri dintre clerici. Pe lângă Sinod mai funcţiona *Consiliul exarhal* care se compunea din exarh, ca preşedinte, precum şi şase membri laici, aleşi de poporul din eparhii şi confirmaţi de Guvern, cu un mandat de patru ani. Acest Consiliu se ocupa de zidirea de biserici, de administrarea averilor bisericeşti, de examinarea bilanţurilor financiare anuale ale bisericilor şi mănăstirilor, dar lua şi măsuri de drept privat în problema căsătoriilor[294].

O situaţie deosebită a deţinut-o **Mitropolia Bucovinei şi Dalmaţiei**, deoarece pe teritoriul Bucovinei, Ortodoxia reprezenta confesiune oficială, iar suveranul habsburgic avea calitatea de patron suprem al Bisericii Ortodoxe din provincie. Sinodul mitropolitan era forul suprem bisericesc, care se ocupa de probleme dogmatice, de morală creştină, de rit, disciplină spirituală şi jurisdicţie spirituală. Deciziile sinodale, afară de cele care priveau strict probleme spirituale, trebuiau supuse sancţionării monarhului. Pentru ca deciziile sinodale să fie valabile, era nevoie de prezenţa mitropolitului şi a doi episcopi[295]. Probleme şcolare şi materiale nu aveau de rezolvat, acestea intrând în atribuţiile Statului, finanţate fiind din *Fondul religionar,* administrat de Stat.

O autonomie deosebit de largă a deţinut Ortodoxia în Regatul Ungariei dualiste. În **Mitropolia de Carloviţ**, *Sinodul episcopal* era autoritatea supremă în probleme dogmatice şi strict spirituale. Prin Rescriptul regal din 1868, competenţele acestui Sinod au fost limitate, în afară de problemele de disciplină spirituală, la alegerea episcopilor eparhiali, numirea arhimandriţilor şi la chestiuni legate de învăţământul teologic, toate tratativele desfăşurându-se în prezenţa comisarului regal. Exista un *Congres Naţional Bisericesc,* care se ocupa de administraţia bisericească, şcolară şi de fondurile şcolare. Era compus din mitropolit, ca preşedinte, din episcopii eparhiali şi 75 d deputaţi (25 clerici şi 75 laici), convocat odată la trei ani. Organul executiv mitropolitan era *Comitetul Congresului*, compus din mitropolit, un episcop, doi membri clerici şi cinci membri laici. Pentru a fi valabile deciziile acestui Comitet, era nevoie de prezenţa a cel puţin patru membri. Hotărârile Comitetului trebuiau prezentate ministrului de Culte al Ungariei, în copii după Procesele verbale. În probleme de judecată bisericească, forul apelativ era *Consiliul bisericesc mitropolitan,* compus din mitropolit, ca preşedinte, doi episcopi, trei membri clerici şi trei membri laici, un notar şi un procuror, ultimii neavând dreptul la votul hotărâtor. Se întrunea de două ori pe an, sau ori de câte ori era nevoie. Reprezenta prima instanţă judecătorească împotriva

[294] *Ibidem,* p. 23.
[295] Nikodim Milaş, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche,* Mostar, 1905, p. 320.

episcopilor eparhiali şi a consistoriilor eparhiale. Pentru problemele şcolare, *Consiliul şcolar naţional* era un alt organ executiv, care din făcea parte referentul suprem şi încă alţi şase membri, aleşi tot Congres[296].

În **Mitropolia din Transilvania şi Ungaria**, *Sinodul episcopesc* se ocupa de examinarea canonică a noului episcop ales, precum şi de tratarea chestiunilor dogmatice, sacramentale şi rituale, de religiozitate şi moralitate în cler şi popor, de reglementare a institutelor teologice, precum şi apărarea autonomiei bisericeşti. Pe lângă Sinodul episcopesc, mai exista *Congresul Naţional Bisericesc*, care era compus din mitropolit, episcopii eparhiale şi din 90 de deputaţi (30 din cler şi 60 din laici), congres care se întrunea odată la trei ani şi se ocupa de administrarea tuturor afacerilor bisericeşti, şcolare şi financiare din întreaga Mitropolie. Organul executiv mitropolitan era *Consistoriul mitropolitan*, împărţit în trei secţii (senate): strâns bisericesc (compus numai din şase membri din cler), şcolar şi epitropesc (formate din câte şase membri din cler şi laici). *Senatul strâns bisericesc* reprezenta instanţa de apel pentru procesele spirituale din Mitropolie.

Ingerinţa autorităţilor de Stat maghiare au lipsit aproape cu totul în viaţa bisericească a românilor ardeleni ortodocşi. Doar episcopii care erau aleşi de organele bisericeşti trebuiau recunoscuţi de Curte (de fapt de ministrul Cultelor din Guvernul maghiar), iar convocarea Congresului Naţional Bisericesc trebuia anunţată autorităţilor. În aceste condiţii, nu este de mirare faptul că teologii români ardeleni nu puteau înţelege decât cu greu starea de lucruri din Biserica Vechiului Regat. Astfel, teologul Nicolae Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului, îşi prezenta în 1910 următoarele reflecţii cu privire la criza bisericească de dincolo de Munţi:

> „Este însă un rău mare după părerea noastră în Biserica din Regatul Român, care nu datează de acum, nici nu se poate face responsabil pentru el numai regimul din România; acest rău stă în amestecul prea mult al stăpânirii lumeşti în treburile bisericeşti. Ca să nu mergem prea departe în ilustrarea aservirii Bisericii din România prin acest amestec neîndreptăţit şi prin lipsirea Bisericii de libertatea ce i se cuvine, ne mărginim de astădată a susţine, ca un postulat şi drept elementar al Bisericii, ca ea să-şi poată regula însăşi afacerile sale, între marginile canoanelor. Pregătirea proiectelor de legi şi regulamente bisericeşti, trebuie deci să se iniţieze şi să emane de la reprezentanţa legală a Bisericii, rezervându-se puterii Statului numai dreptul de a conlucra, ca legile bisericeşti să stea în armonie cu legile Statului. Acest drept cardinal este recunoscut şi garantat în Statul ungar tuturor Bisericilor, şi a fost respectat şi faţă de Biserica Ortodoxă Română la aducerea legii noastre fundamentale numite *Statutul Organic* în primul Congres Naţional din anul 1868, cu care ocaziune regimul statului a lăsat bisericii deplină libertate de legiferare […] De dorit ar fi, ca şi Biserica Ortodoxă din România să ajungă a se emancipa de ingerinţele Guvernului, căci noi aşa credem, că numai pe calea aceasta se va ridica la o stare mai înfloritoare, ca să poată servi de model pentru Bisericile române din celelalte state”[297].

[296] N. Dobrescu, *Lămuriri,* pp. 17-20.
[297] N. Bălan, *Chestiunea bisericească din România şi autonomia bisericii noastre,* Sibiu, 1910, p. 4-6.

Faptul că Biserica ortodoxă din Regatul României era o Biserică dominantă, naţională, nu l-a convins pe episcopul Bălan de ingerinţa „normală" a Statului în problemele bisericeşti:

> „Am renunţa *noi* la autonomia Bisericii noastre, dacă am trăi într-un stat, al cărui guvern şi ministru de culte ar fi român? Eu cred că *nu*! Nu am renunţa, fiindcă noi considerăm autonomia Bisericii ca un postulat şi drept cardinal al ei, ca un element constitutiv şi ca o instituţiune canonică a ei, în fine ca un lucru fără de care biserica rămâne ştirbită"[298].

*

După cum se poate constata, legislaţia românească cu privire la problemele bisericeşti s-a inspirat în parte după cea grecească, iar pe de altă parte după cea rusească. În Regatul Greciei, regele era un adevărat patron al Bisericii, având prin *epitrop* putere de decizie în privinţa administrării averilor bisericeşti. Şi Biserica Rusă s-a aflat sub controlul sever al ţarului, reprezentat de *oberprocuror*, care făcea parte din Sf. Sinod. Însă în Biserica Rusă, sinodalii aveau dreptul de a administra averile bisericeşti, atât la nivel naţional, cât şi eparhial.

În celelalte Biserici Ortodoxe, episcopatul deţinea dreptul administrării averilor bisericeşti, fie prin intermediul Sf. Sinoade (precum în Biserica Regatului Serbiei, a Regatului Muntenegrului, a Mitropoliei Bucovinei), fie prin cel al unor Adunări bisericeşti mixte, alcătuite şi din laici (în Patriarhia ecumenică, în Mitropoliile de Carloviţ şi Sibiu, în Biserica Bulgară), uneori sub controlul Statului. Patriarhia ecumenică din Imperiul Otoman şi Mitropoliile ortodoxe din Ungaria (de la Carloviţ şi de la Sibiu) deţineau autonomie totală în administrarea averilor lor, nefiind supuse controlului din partea autorităţilor politice.

Aşadar, alături de Biserica Greciei, Biserica din Regatul României s-a aflat în cea mai mare stare de dependenţă de autorităţile politice. Însă dependenţa era în România chiar mai mare decât în Grecia, deoarece în Grecia, la fel ca şi în celelalte Biserici Ortodoxe, bugetele epitropiilor parohiale erau supuse controlului organelor eparhiale. Doar în România, epitropiile parohiale s-au aflat sub supravegherea autorităţilor guvernamentale[299].

*

Epitropiile parohiale, preconizate prin regulamente sinodale de după 1873, s-au introdus în Biserica românească din Vechiul Regat abia prin Legea clerului din 1893. Practic prin această lege, controlul guvernamental s-a întărit şi mai mult. Nu doar că prin epitropiile parohiale Guvernul deţinea controlul asupra tuturor veniturilor parohiale; mai mult decât atât, s-au înfiinţat trei posturi de ***defensori ecleziastici*** sau inspectori bisericeşti guvernamentali, subordonaţi ministrului

[298] *Ibidem,* p. 31.
[299] A se vedea Anexa 4.3.1. (art. 12).

Cultelor. Fiecare dintre ei era responsabil pentru câte o circumscripţie: Craiova (cu judeţele din Oltenia şi Muntenia de vest), Bucureşti (cu Muntenia de est, Dobrogea şi Moldova de sud) şi Iaşi (cu restul Moldovei). Defensorii ecleziastici trebuiau să fie clerici cu diplome de doctor sau licenţă în teologie ortodoxă şi să aibă vârsta minimă de 30 de ani. Ei erau datori să inspecteze trimestrial toate parohiile din circumscripţiile lor şi să redacteze rapoarte asupra celor constatate, însoţite de propuneri pentru îmbunătăţirea situaţiei bisericeşti. La sfârşitul fiecărui an urmau să înainteze ministrului un raport detaliat asupra stării morale şi materiale a clerului, precum şi a respectării de către cler a legilor Statului[300].

> „Toţi membrii Sinodului recunosc şi repetă că Legea asupra clerului din 1893 a restrâns cu totul autoritatea episcopilor şi a ştirbit drepturile lor canonice cele mai nediscutate. Prin acea lege, puterea civilă se amestecă în chestiile de înfiinţare şi desfiinţare de parohii, de autorizaţia de a clădi biserici; ea intervine la numirea şi revocarea protoiereilor, funcţionari curat bisericeşti, care până atunci depindeau exclusiv de autoritatea episcopală; ea se amestecă în numirea şi revocarea membrilor consistoriilor eparhiale care exercită dreptul episcopal de disciplină preoţească; ea poate trimite pe preot în judecata Consistoriilor, iar prin înfiinţarea defensorilor ecleziastici, funcţionari care depind exclusiv de Ministerul Cultelor, se amestecă în cele mai multe afaceri de domeniul pur bisericesc"[301].

*

Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii publice Spiru Haret nu a fost doar un reformator al sistemului educaţional românesc, ci şi al Bisericii naţionale. În 1902, deci în cel de-al doilea ministeriat al său (14 februarie 1901 – 20 decembrie 1904), a înfiinţat un organism mixt (guvernamental-ecleziastic), anume ***Casa Bisericii***, prin intermediul căruia, după exemplul Casei Şcolii (înfiinţată în 1896) să fie asigurate resursele materiale pentru Biserică. Noua instituţie urma să administreze toate fondurile menite să asigure bunul mers şi întreţinerea materială a Bisericii (inclusiv cele acordate din bugetul de stat), de asemenea toate averile bisericeşti, oricare ar fi fost proveniența lor. Prin urmare, avea dreptul de control asupra bugetelor epitropiilor parohiale. Toate tranzacţiile comerciale din parohii, efectuate de epitropii, trebuiau să aibă aprobarea prealabilă a Casei Bisericii. Instituţia a dăinuit până în 1925, când în urma Legii şi Statutului de Organizare a BOR, aceasta a dobândit statutul de autonomie şi în locul Casei Bisericii s-a înfiinţat un organism propriu al Bisericii – Eforia bisericească.

În 1909, în al patrulea (de fapt ultimul) ministeriat al său (27 decembrie 1908 – 28 decembrie 1910), Spiru Haret a întreprins o reformă şi mai radicală în domeniul bisericesc: instituirea unui organism bisericesc mixt, anume ***Consistoriul Superior Bisericesc*** (alcătuit din membrii Sf. Sinod şi din deputaţi ai clerului inferior românesc), care să preia de la autoritatea guvernamentală şi coordonarea vieţii economice a Bisericii, desigur, prin intermediul Casei Bisericii.

[300] A se vedea Anexa 4.3.3 (art. 67-80).
[301] Spiru Haret, *Criza,* p. 51.

Aşadar, Biserica din Regatul României se afla într-o dependenţă totală faţă de autorităţile guvernamentale, şi nu doar în privinţa administrării averilor bisericeşti, ci şi în chestiuni strict bisericeşti. Ştia bine Spiru Haret, în 1912, când afirma că „Sinodul este organ de stat”.[302]

3.2. Episcopatul. Sfântul Sinod

3.2.1. Alcătuirea Sf. Sinod

Sfântul Sinod era alcătuit din cei doi mitropoliţi, cei şase episcopi eparhioţi, la care se adăugau „toţi arhiereii titulari aflaţi în România”. Numărul minim al membrilor Sfântului Sinod trebuia să fie de 12.[303] Preşedintele Sf. Sinod era Mitropolitul Primat sau *al Ungro-Vlahiei* (iar în lipsa acestuia mitropolitul Moldovei).

Se poate constata că Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe din Regatul României a fost compus doar din arhierei, spre deosebire de Sf. Sinoade ale Bisericilor din Serbia, Muntenegru, Contorele din Moscova şi Georgia, care au cuprins şi membri ai clerului inferior. Astfel, Sf. Sinod al Bisericii din **Serbia** a fost alcătuit, în perioada 1882-1900, din mitropolit, episcopii eparhioţi, doi arhimandriţi şi câte un protopop din fiecare eparhie. După anul 1900, Sinodul episcopal era compus din toţi cei patru episcopi eparhioţi (preşedinte fiind mitropolitul Belgradului). Sinodul putea să-şi desfăşoare activitatea dacă erau prezenţi doi episcopi şi preşedintele. Cu vot consultativ mai putea lua parte *secretarul* Marelui tribunal clerical (un fel de grefier al sinodului) şi *regulatorul* lucrărilor sinodale (un fel de secretar). În Sinodul din **Biserica Muntenegrului** participau ca membri de drept mitropolitul de Cetinie, episcopul de Zachulmia şi Rassa, arhimandriţii mănăstirilor din Cetinie şi Ostrog, precum şi trei protopopi, aleşi tot la interval de trei ani şi un secretar[304].

În **Rusia**, Sfântul Sinod avea două sucursale, numite contore, una la Moscova şi alta la Tiflis[305] *Contora din Moscova* era condusă de către mitropolitul Moscovei, în calitate de preşedinte, cel care era şi membru ordinar al Sfântului Sinod din Petersburg, şi era ajutat de protopopul catedralei cu hramul Adormirea Maicii Domnului şi de un arhimandrit al uneia dintre mănăstiri. Această Contoră era îndrituită să sfinţească Sfântul Mir şi să-l împartă eparhiilor, dar era subordonată Sfântului Sinod din Petersburg. *Contora din Tiflis* avea un caracter

[302] S. Haret, *Criza,* p. 116.

[303] „S-a căutat să se susţină existenţa arhieriei titulare ca o necesitate pentru a putea avea în Sinod în orice moment 12 arhierei, număr, zice-se, cerut de canoane pentru a putea judeca un arhiereu care s-ar face vinovat de călcarea canoanelor, nesocotirea dogmelor ori a moralităţii” (Ioan Mihălcescu, *Modificarea Legii sinodale*, Bucureşti, 1909, pp. 22-23).

[304] C. Chiricescu, *Privire,* pp. 10-11; N. Milaş, *Das Kirchenrecht,* p. 279-282.

[305] Contora din Moscova a fost înfiinţată în anul 1721, după mutarea sinodului la Petersburg, în timp ce contora din Tiflis a fost înfiinţată în anul 1814 (D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* p. 373).

sinodal (pentru Exarhatul Georgiei şi al Imeretiei, înfiinţat în 1814). Preşedintele Contorei era exarhul Georgiei, ajutat fiind de mai mulţi membri, între care: arhiepiscopul de Telavsc, doi arhimandriţi, doi protoierei, apoi mai târziu şi primul preot al corpului de armată din Caucaz. Contora decidea: intrarea în monahism, judeca şi caterisea membri ai clerului şi prezenta Sfântului Sinod dări de seamă anuale asupra activităţii din întregul exarhat. Contora alegea şi recomanda Sfântului Sinod membrii Contorei şi episcopii eparhioţi[306]. Prin Legea sinodală din anul 1905, Sfântul Sinod de la Petersburg a fost lărgit prin cooptarea a încă trei membri, preoţi, şi anume: şeful preoţilor Armatei de uscat; şeful preoţilor Marinei şi preotul şef al Curţii imperiale[307].

O situaţie deosebită a constituit-o **Mitropolia Bucovinei şi Dalmaţiei**. Sinodul mitropolitan al acesteia era compus din mitropolit, ca preşedinte şi din cei doi episcopi eparhioţi (cel din Zara şi cel din Cattaro). Fiecare dintre episcopi putea, dacă credea de cuviinţă, să aducă în Sinod câte un demnitar bisericesc, cu vot consultativ[308].

Problema episcopilor titulari

Trebuie remarcat faptul că Legea sinodală din 1872 nu stabilea numărul episcopilor titulari. În Evul Mediu românesc, pe teritoriul Ţărilor Române s-au aflat numeroşi episcopi titulari, adică hirotoniţi pe seama unor foste eparhii din Orientul creştin care, datorită lipsei de credincioşi (prin convertirea la islam) au încetat să existe *de facto*, dar au fost menţinute *de jure*[309].

Asemenea episcopi titulari mai existau doar în Patriarhia Constantinopolului şi în Rusia, dar din considerente diferite. În **Patriarhia ecumenică**, după cucerirea musulmană, mulţi episcopi rămăseseră fără eparhii. Aceştia şi-au păstrat titlul şi au rămas la Constantinopol. S-au continuat hirotoniile unor episcopi pentru aceste scaune, în speranţa eliberării lor în viitor. Aceşti episcopi titulari erau obligaţi să rămână în Constantinopol şi trăiau ca proestoşi în bisericile parohiale. Exista o prevedere care nu permitea ca arhiereii cu eparhii să folosească în administraţia eparhială arhierei titulari, decât numai în cazuri speciale (boală incurabilă sau bătrâneţe). În **Rusia**, existenţa acestora era justificată prin faptul că se aflau pe

[306] D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* pp. 375-377.

[307] Grigore Pişculescu (Gala Galaction), *Apologia unei legi şi mai presus de ea: a unui principiu,* Bucureşti, 1909, p. 31.

[308] N. Dobrescu, *Lămuriri,* p. 20.

[309] Asemenea episcopi titulari au existat nu doar în Biserica Ortodoxă, ci mai există şi azi în Biserica Catolică. Aici, episcopii titulari funcţionează fie ca episcopi vicari, fie ca funcţionari ai Curiei romane, fie ca nunţii papali. Aşadar, episcopiile titulare sunt folosite azi în Biserica Catolică pentru acordarea hirotoniei întru arhiereu marilor dregători bisericeşti care să îndeplinească alte funcţii decât cea de episcop diecezan sau eparhiot. Numărul episcopiilor titulare se ridică în catolicism la peste 2000. Multe însă sunt vacante (http://www.kathpedia.com/index.php?title= Titularbischof; http://www.adlexikon.de/Titularbischof.html).

lângă episcopi (mitropoliţi), ocupând locul acestora, în perioadele când titularii scaunelor se aflau la lucrările Sinodului permanent[310]. Ei erau numiţi *vicari*. În fiecare eparhie exista câte un *vicar*. Acesta locuia într-unul din oraşele eparhiei, care le putea asigura subzistenţa. În cazul vacantării postului de episcop eparhiot, vicarul ocupa temporar această funcţie până la alegerea titularului. Vicarii nu aveau biserică catedrală, nici Consistoriu şi nici alte instituţii, ci se aflau la dispoziţia episcopului eparhiot[311].

În **Biserica greacă** şi **sârbă** nu existau arhierei titulari, ci numai arhierei pensionari. În **Exarhatul Bulgar** era interzis să fie hirotoniţi arhierei fără eparhie. Existau totuşi, dar la cererea Guvernului, ca locţiitori ai Exarhului în eparhia sa sau în locul unui mitropolit bătrân sau infirm. Numele lor nu era cel de arhierei titulari, ci de arhierei pensionari sau onorari[312]. În **Mitropolia din Transilvania**, Şaguna a considerat instituţia ierarhilor titulari drept necanonică. Abia la 22 august 1921, Sinodul episcopesc, întrunit la Sibiu, a decis promovarea a doi arhimandriţi la treapta de *arhierei titulari*: Ilarion Puşcariu şi Filaret Saftu. S-a decis ca fiecare dintre aceştia să-şi păstreze poziţia oficială în care se aflau, iar serviciile arhiereşti trebuiau să le îndeplinească doar prin delegaţie de la episcopul legal[313].

Revenind la **Ţările române extracarpatice**, datorită faptului că acestea deveniseră în Evul Mediu cele mai importante sprijinitoare ale Ortodoxiei din Orient, mulţi arhierei titulari (cea mai mare parte greci) au găsit refugiu în Ţările Române (îndeosebi în Ţara Românească). Iar odată cu instaurarea domniilor fanariote, aceşti arhierei titulari au ocupat, graţie Domnilor fanarioţi, scaune episcopale şi mitropolitane. Cu toate acestea, au fost ierarhi, precum mitropolitul Veniamin Costachi, care le-a cerut viitorilor arhierei titulari, înainte de hirotonire, să declare că nu vor avea pretenţia niciodată să ocupe scaune episcopale în ţară[314]. Din acest motiv, până la jumătatea sec. XIX numărul lor nu a fost prea mare. Abia atunci, mai mult din considerente materiale, mitropoliţii Nifon al Ungro-Vlahiei şi Sofronie Miclescu al Moldovei, a sporit numărul acestor arhierei titulari (Nifon, în decurs de 20 de ani a hirotonit 12 arhierei titulari, iar Sofronie, în perioada de doi ani a hirotonit cinci)[315]. Dintre aceşti arhierei titulari a numit Cuza noi episcopi.

Conform Legii sinodală, aceşti episcopi titulari, în cazul în care erau români de neam şi se aflau pe teritoriul României ori obţinuseră „naturalizarea" (adică cetăţenia română), aveau dreptul de a face parte din Sf. Sinod.

---

[310] N. Dobrescu, *Defectuozitatea alegerii Episcopilor şi Mitropoliţilor la noi*, Bucureşti, 1909, p. 22.
[311] D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* pp. 377-378; C. Chiricescu, *Privire,* p. 48.
[312] C. Chiricescu, *Privire,* pp. 48-49.
[313] „Protocolul Congresului Naţional Bisericesc al Mitropoliei transilvane din 1921*",* Anexa C, p. 262. A se vedea şi Paul Brusanowski, *Reforma constituţională din Biserica Ortodoxă a Transilvaniei. 1850-1925*, Cluj-Napoca, 2007, pp. 239-242.
[314] N. Dobrescu, *Defectuozitatea,* p. 24.
[315] *Ibidem,* p. 25.

Pe de altă parte însă, aceeaşi lege a instituit funcţia de *arhiereu locotenent*, câte unul în fiecare din cele opt eparhii, cu numele unor oraşe de pe cuprinsul eparhiei: Ploieşti pentru Bucureşti, Craiova pentru Râmnic; Râmnicul Sărat pentru Buzău, Piteşti pentru Argeş, Botoşani pentru Iaşi, Bacău pentru Roman, Bârlad pentru Huşi, Galaţi pentru Episcopia Dunării de Jos (art. 25 din lege). Aşadar, legiuitorii români au încercat să-i integreze pe arhiereii titulari în organizaţia bisericească românească şi să-i transforme în episcopi vicari (în înţelesul de astăzi). Cu toate acestea, rareori locuiau episcopii titulari pe teritoriile episcopiilor în care fuseseră numiţi episcopi locotenenţi. Aproape toţi

> „n-au nici un rol administrativ, ci stau toţi în Bucureşti şi duc viaţă precară, trăind numai din veniturile slujbelor bisericeşti la care sunt chemaţi, ori din subvenţiuni din fondul milelor”[316].
>
> „În afară de slujbe bisericeşti: parastase, hramuri, nunţi, înmormântări; în afară de rolul de figuranţi în sinod […], încolo nu se aude, nu se vede, nu se simte nimic despre vreunul dintre ei. Cărturari nu s-au rătăcit printre ei, fiindcă nicio lucrare, nici un studiu mai de Doamne-ajută nu vine de la arhiereii titulari. Oameni cu râvnă de a desfăşura o activitate socială nu sunt, fiindcă nu ştim nici un arhiereu care să fi luat iniţiativa ajutorării celor suferinzi […].”[317].

Atunci ce făceau cei opt arhierei titulari privilegiaţi?

> „Nu fac nimic altceva, decât să aştepte ca azi-mâine să se deschidă o vacanţă la scaunele episcopale, imaginea evocată de proverbul românesc cu para mălăiaţă, prin identitatea situaţiei, tentează numaidecât pe oricine nu fac altceva decât să se pună bine cu vreunul dintre atotputernicii zilei, şi să fie aleşi episcopi, fără să fi desfăşurat în tot timpul arhieriei titulare vreo activitate, fără să fi vădit vreun merit. Pot unii din ei să înţelenească chiar în starea lor de expectativă, pot să rămână în urma timpului, chiar cu decenii, ei ştiu că legea spune că numai dintre ei se pot alege episcopi, chiar în cazul când nu s-ar mişca deloc, când n-ar lucra, n-ar face nimic, chiar în cazul când ar juca rolul pe care nu-l joacă nici albinele lucrătoare, nici matca în stup!”[318]

Prezenţa lor în interiorul Sf. Sinod al BOR a nemulţumit opinia publică. Numeroşi teologi şi intelectuali laici, conştienţi că funcţia episcopilor titulari era inexistentă în majoritatea Bisericilor Ortodoxe, au militat pentru desfiinţarea ei.

Din acest motiv, în ianuarie 1895, Legea sinodală a fost modificată. Din Sf. Sinod urmau să facă parte doar opt arhierei titulari, integraţi în organizarea Bisericii române, adică *arhiereii locotenenţi*, astfel că titularii care nu erau totodată şi locotenenţi au fost excluşi din Sinod.[319]

Această măsură, considerată prea moderată, nu a satisfăcut însă opinia publică. În propunerea sa din 1909, ministrul Haret a prevăzut înlăturarea tuturor

---

[316] I. Mihălcescu, *Modificarea,* p. 15.
[317] N. Dobrescu, *Defectuozitatea,* p. 17.
[318] *Ibidem,* pp. 18-19.
[319] C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 43-44, nota 2. A se vedea şi Anexa 4.2.3. (art. 1-2).

episcopilor titulari din Sinod. Iniţiativa a fost primită cu satisfacţie de o serie de teologi români, precum Ioan Mihălcescu (viitorul mitropolit Irineu Mihălcescu, de la Iaşi) sau Nicolae Dobrescu, ba chiar de cel mai important contestatar al reformei lui Spiru Haret, anume episcopul de Roman, Gherasim Saffirin.

De exemplu, Ioan Mihălcescu îi considera pe arhiereii titulari drept necanonici, întrucât nu erau numiţi pentru o anumită eparhie. El găsea ca nefirească alegerea lor în Sinod doar pentru completarea numărului la 12 membri pentru forul de judecată a ierarhilor. Din contră, Mihălcescu propunea mărirea numărului eparhiilor din România[320]. Pe de altă parte, Mihălcescu a refuzat asimilarea episcopilor titulari cu horepiscopii, menţionaţi în diferite canoane din vechime.

Episcopul Gherasim Saffirin a combătut instituţia arhiereilor titulari:

> „În ce situaţiune canonică se află arhiereii noştri titulari, numiţi în lege *horepiscopi*? [...]. Orice raţiuni s-ar aduce în favoarea ideii de a se menţine arhiereii titulari, numiţi horepiscopi, sunt necanonice […].
>
> Titulari de mitropolii sau episcopii desfiinţate ni s-au dat şi nouă, când eram încă nerecunoscuţi ca Biserică autocefală de către Patriarhia din Constantinopol […]. Dar din momentul ce noi am căpătat autocefalia […], ne-am mângâiat cu cuvinte în adevăr gâdilitoare, ca să dăm arhiereilor titluri româneşti, dar care nu sunt în nicio legătură cu mitropolii sau episcopii desfiinţate din cauza necreştinilor. Ei bine, suntem noi în poziţiunea acelora ale căror episcopii şi mitropolii s-au desfiinţat de sute de ani? Nu! Din mila lui Dumnezeu, suntem creştini liberi, în stat românesc liber. Suntem pe pământul nostru. Avem stăpânire de sine. România este numai a românilor, nu este sub nicio stăpânire străină […]
>
> Aici avem o stăpânire duhovnicească, creştină ortodoxă peste tot teritoriul României. Deci, ce să zicem bunăoară de oraşul Craiova? El se află sub stăpânirea duhovnicească a chiriarhului eparhiei Râmnicului-Noului Severin. Să continuăm a face acolo episcop-horepiscop, ca să ne înşelăm aşa cu cuvinte goale? Atunci vom avea doi episcopi într-o eparhie, ceea ce este în contra canoanelor. Altfel ar fi lucrul, când pentru arhiereii noştri titulari, s-ar înfiinţa anumite eparhii, dacă cele actuale s-ar găsi că nu sunt suficiente”[321].

Totuşi, în forma finală, modificarea din 1909, a legii a prevăzut ca episcopii titulari să facă parte în continuare din Sf. Sinod, însă până la vârsta de pensionare.

Ei erau aleşi conform unui regulament din anul 1875 (v. Anexa 4.2.4.). Faptul că prin Legea Consistoriului din 1909 nu s-a mai permis alegerea de noi episcopi titulari i-a nemulţumit pe episcopii eparhioţi. În propunerea de modificare a Legii Consistoriului, discutată de sinodali în octombrie 1911, au cerut reînfiinţarea funcţiei. Ministrul de Culte Constantin C. Arion nu a ţinut seama de aceste cereri. Drept urmare, în sesiunea de primăvară a anului 1912, sinodalii s-au pronunţat din nou pentru reintroducerea funcţiei arhiereilor titulari. Mitropolitul

---

[320] I. Mihălcescu, *Modificarea,* pp. 22-30.

[321] *Cuvântările Prea Sfinţitului Episcop al Romanului, D.D. Gherasim Saffirin, rostite în Senat în martie 1909, cu privire la proiectul de lege pentru modificarea Legii sinodale din 1872 şi pentru înfiinţarea Consistoriului Superior Bisericesc*, Bucureşti, 1909, pp. 20-23.

primat Conon Arămescu Donici a afirmat că aceştia erau necesari, fiind „adevărată răsadniţă sau pepinieră din care să se recruteze viitorii PP SS. Episcopi şi Mitropoliţi ai ţărei”[322]. În sesiunea de toamnă a Sfântului Sinod (24 octombrie), mitropolitul primat a ridicat din nou problema reînfiinţării funcţiei de arhiereu titular. Ba mai mult, arhiereul titular Sofronie Craioveanu s-a plâns de salarizarea proastă episcopilor locotenenţi, deoarece un salariu de 260 lei pe lună nu le putea asigura un trai confortabil, existând preoţi pe la bisericile din oraşe cu salarii de 300-400 lei pe lună. Episcopul Dunării de Jos a întărit afirmaţiile lui Sofronie, cerând sporirea salariilor acestor arhierei la 500 lei pe lună.

3.2.2. Alegerea mitropoliţilor şi a episcopilor eparhioţi

Potrivit Legii sinodale din anul 1872, ierarhii (cei şase episcopi eparhioţi şi cei doi mitropoliţi) urmau să fie aleşi de un *Colegiu electoral*, alcătuit din toţi membrii Sfântului Sinod, precum şi din toţi deputaţii şi senatorii, afară de aceia care aparţineau altei confesiuni decât cea ortodoxă (art. 1). După modificarea din 1909 a Legii sinodale, au fost incluşi în Colegiul electoral şi membrii Consistoriului Superior Bisericesc (CSB). Deşi arhiereii au cerut, în proiectul lor din 28 octombrie 1910 de modificare a Legii Consistoriului, eliminarea membrilor CSB din Colegiul electoral, totuşi ministrul Arion i-a menţinut în varianta sa a legii.

Preşedinţia Colegiului electoral aparţinea mitropolitului primat sau, în lipsa acestuia, mitropolitului Moldovei ori celui mai vârstnic ierarh. Alegerile erau repetate până când alesul obţinea majoritatea de voturi. Urma apoi întărirea de către rege, prin Ministerul de Culte.

Legea sinodală din 1872 a avut în privinţa alegerii ierarhilor două mari lipsuri. Pe de o parte acorda o influenţă prea mare factorului politic, adică majorităţii guvernamentale. Pe de altă parte, cercul eligibililor la funcţiile de episcopi şi mitropoliţi era deosebit de restrâns (mitropoliţii trebuiau să fie aleşi doar dintre cei şase episcopi eparhioţi, iar aceştia doar dintre cei opt arhierei titulari), în totală contradicţie cu tradiţia bisericească din Evul Mediu românesc.

3.2.2.1. Alegerea ierarhilor în celelalte Biserici Ortodoxe

În **Patriarhia Constantinopolului** a funcţionat un regulament de alegere a patriarhului, valabil pentru perioada 1860-1923. Conform acestui regulament procedura alegerii decurgea în trei etape: întocmirea listei eligibililor, alegerea a trei candidaţi şi apoi alegerea patriarhului din cei trei candidaţi. În primele două etape participau şi mireni, aceştia având, prin urmare, drept de propunere a candidaţilor. Alegerea propriu-zisă se făcea în Sinodul arhieresc[323]. În ceea ce-i priveşte pe eligibili, aceştia erau, pentru tronul patriarhal, toţi acei ierarhi care

[322] „Şedinţa Sfântului Sinod din 12 martie 1912”, în *BOR,* an. XXXVI, 1912, nr. 4, p. 373.
[323] Gheorghe Cronţ, *Alegerea ierarhilor în Biserica ortodoxă,* Bucureşti, 1937, pp. 21-24.

conduseseră o eparhie timp de cel puţin şapte ani şi se bucurau de bunăvoinţa conducătorilor turci. Pentru scaunul arhieresc (mitropoliţi şi episcopi) erau eligibili aceia care erau clerici de cel puţin cinci ani, cunoşteau limba greacă, turcă şi slavonă şi aveau titluri teologice[324].

În **Biserica din Rusia**, alegerea se confirma de către ţar şi hirotonirea se făcea de către Sfântul Sinod.[325] Şi mutarea episcopilor dintr-o eparhie în alta era decisă de Sfântul Sinod. Episcopii şi mitropoliţii erau aleşi din clerul care corespundeau cerinţelor canonice[326].

În **Biserica greacă**, conform Legii din 1852, episcopii erau numiţi de către rege, dintr-o listă de trei candidaţi propuşi de Sf. Sinod. Vârsta minimă pentru episcopat era de 35 de ani, iar candidaţii trebuiau să deţină doctoratul în Teologie[327]. Eligibilii trebuiau să fie clerici, cetăţeni eleni.

În **Biserica sârbă**, până în anul 1879, anul proclamării autocefaliei Bisericii sârbeşti, modul de alegere a fost similar celui din Patriarhia Constantinopolului. După acea dată, toate variantele regulamentelor de alegere au avut ca principiu alegerea mitropolitului Belgradului de către o *Adunare electorală*, din care făceau parte toţi membrii Sinodului, toţi arhimandriţii, toţi protopopii, precum şi zece laici, reprezentaţi prin mari demnitari ai ţării (preşedintele consiliului de miniştri, ministrul cultelor, preşedintele şi vicepreşedinţii Camerei, preşedintele Curţii de casaţie, preşedintele Curţii de conturi, rectorul Universităţii şi decanul Facultăţii de teologie). Arhiereii eparhioţi erau aleşi de Sf. Sinod. Dreptul de întărire aparţinea regelui. Eligibili erau clerici şi mireni. Clericii trebuiau să posede studii teologice, în timp ce mirenii trebuiau să fie sârbi, să aibă domiciliul stabil de cinci ani în Serbia. Mitropolitul era ales dintre episcopii eparhioţi, ori episcopii pensionari[328].

În **Mitropolia Transilvaniei**, alegerea mitropolitului revenea *Congresului Naţional-Bisericesc electoral*, adică lărgit ca număr de membri (120 de membri, dintre care jumătate din Arhidieceza Sibiului şi cealaltă din cele două eparhii sufragane), iar episcopii eparhiali în Sinoadele eparhiale, alcătuit din două treimi laici şi o treime clerici. Cei aleşi trebuiau confirmaţi de suveran.

În **Mitropolia de Carloviţ**, alegerea mitropolitului se făcea de către *Congresul Naţional Bisericesc*. Episcopii eparhioţi erau aleşi de către Sinodul episcopesc. Mitropolitul propunea trei candidaţi, după care sinodalii alegeau. Urma confirmarea din partea monarhului[329].

În **Mitropolia Bucovinei-Dalmaţiei**, mitropolitul era numit de către împărat, considerat patron al Bisericii din Bucovina.

---

[324] *Ibidem,* pp. 21-22.
[325] C. Chiricescu, *Privire,* p. 36.
[326] *Ibidem,* p. 45.
[327] I. Silbernagl, *Verfassung,* p. 72. A se vedea şi Gheorghe Cronţ, *Alegerea,* p. 38-40.
[328] C. Chiricescu, *Privire,* p. 42-45.
[329] *Ibidem,* pp. 39-40.

În **Exarhatul Bulgariei**, Sf. Sinod avea pregătită tot timpul o listă a candidaţilor pentru episcopat (din preoţi celibi, conducători de şcoli teologice, arhimandriţi, egumeni de mănăstiri, cu toţii în vârstă de peste 30 de ani şi cu studii teologice). Alegerea episcopilor se făcea în *Adunarea eparhială.* Aici participau reprezentanţii eparhiei, câte şase din fiecare plasă, din care jumătate erau clerici şi jumătate mireni. Din lista permanentă de candidaţi erau alese două persoane, supuse apoi aprobării Sinodului. Alegerea Exarhului bulgar decurgea în mod deosebit, dat fiind faptul că exarhatul cuprindea la începutul secolului XX opt eparhii din Bulgaria (devenită independentă abia în 1908) şi alte opt eparhii în Macedonia (atunci teritoriu otoman, astăzi în Macedonia şi sud-vestul Bulgariei); chiar şi exarhul era obligat să-şi aibă reşedinţa la Constantinopol. De aceea, alegerea exarhului era realizată de o Adunare electorală specială, alcătuită din ierarhi şi câte doi laici, numiţi de episcopi din fiecare eparhie. Cel ales trebuia să fie acceptat de Poarta otomană şi apoi instituit de principele Bulgariei.[330]. Eligibilii trebuiau să fie clerici bulgari, cu vârsta peste 30 de ani, cu studii teologice şi care avuseseră diverse posturi administrative într-o eparhie timp de cinic ani. Pentru demnitatea de Exarh clericul trebuia să fi împlinit vârstă de 40 de ani şi să fi administrat o eparhie timp de cinci ani[331].

Mitropolitul **Muntenegrului** era ales de *Sinodul episcopal*, sub preşedinţia episcopului de Zahumlia şi Rassia. Erau aleşi trei candidaţi din cler, din care Principele nominaliza pe cel care avea să fie mitropolit[332]. În cazul vacanţei scaunului episcopal de Zahumlia şi Rassia, Sinodul propunea trei candidaţi domnitorului, dintre care acesta alegea pe unul[333].

3.2.2.2. Rolul factorului politic în alegerile de ierarhi în România antebelică. Cazul Ghenadie Petrescu.

Se poate constata că Biserica din Regatul României a fost singura Biserică Ortodoxă a vremii, în care episcopii au fost aleşi de către majoritatea guvernamentală din Parlament. „Felul de alegere a episcopilor îi supunea fluctuaţiilor şi intereselor politice", scria Nicolae Iorga în Istoria sa bisericească[334]. Iată cum a descris Nicolae Iorga alegerea mitropoliţilor Athanasie Mironescu (Bucureşti, ales la 5 februarie 1909, retras la 28 iunie 1911) şi Pimen Georgescu (Iaşi, ales la 5 februarie 1909, decedat 11/12 noiembrie 1934) şi a episcopilor Nifon Niculescu (la Dunărea de Jos, ales la 22 martie 1909 şi retras la 1 ianuarie 1922) şi Ghenadie Georgescu (la Râmnic-Noul Severin, ales la 22 martie 1909, decedat la 23 noiembrie 1912):

---

[330] Gh. Cronţ, *Alegerea,* pp. 40-41.
[331] C. Chiricescu, *Privire,* p. 46.
[332] Nicodim Milaş, *Dreptul bisericesc,* p. 273.
[333] *Ibidem,* p. 298.
[334] N. Iorga, *Istoria Bisericii,* p. 298.

„S-a făcut alegerea celor doi mitropoliţi. Adică aşa-numitul Marele Colegiu, care nu vine la biserică înainte de aşa-numita sa alegere, care apoi nu are mai multă rânduială decât la votarea unei împământeniri […], acest Mare Colegiu a dat o formalitate de alegere numirii de către dl. I. I. Brătianu, a părinţilor episcopi Athanasie şi Pimen ca urmaşi ai slabului Iosif (Gheorghian), sfântul abdicării veşnice, şi a muieraticului Partenie, de hâdă memorie […].
Duhul Sfânt, în chipul foarte puţin bisericesc al unui tânăr prim ministru (liberalul Ioan I. C. Brătianu – n.n.) a făcut cu concursul disciplinei de partid doi episcopi noi, în chiar Duminica Floriilor”[335].

În cazurile de vacantare a unui scaun episcopal şi mitropolitan, miniştrii Cultelor din partidul de la putere exercitau toate presiunile ca să fie ales un client politic al partidului lor. Au existat şi cazuri în care politicienii aflaţi la guvernare s-au străduit să-l depună pe mitropolitul aflat în funcţie şi considerat a fi „de-al opoziţiei”. Cel mai notoriu exemplu în acest sens a fost „criza” legată de Iosif Gheorghian (ales mitropolit primat la 30 noiembrie 1886) şi de urmaşul său în scaun, Ghenadie Petrescu (ales la 18 mai 1893 şi depus trei ani mai târziu, când a fost înlocuit cu predecesorul său, Iosif Gheorghian).

În anul 1893, în timpul Guvernului conservator condus de Lascăr Catargiu (27 noiembrie 1891-3 octombrie 1895), ministrul Cultelor, Take Ionescu, a elaborat proiectul de *Lege a clerului mirean şi a seminariilor*. Mitropolitul primat Iosif Gheorghian, ales în timpul guvernării liberale, a considerat proiectul de lege drept necanonic şi a refuzat să-l treacă prin Sf. Sinod. Ministrul a determinat demisia mitropolitului şi a făcut tot posibilul ca să fie ales în loc Ghenadie Petrescu (18 mai 1893[336]). Însă acesta nu întrunea toate condiţiile legii, în sensul că nu avea studiile teologice necesare. Drept urmare, Take Ionescu a impus Parlamentului modificarea art. 2 din Legea sinodală (care condiţiona dreptul de alegere ca episcop şi mitropolit de nivelul studiilor teologice absolvite) şi a avut grijă ca să fie ales Ghenadie Petrescu. În timpul vacanţei scaunului de mitropolit primat, ministrul Take Ionescu a impus votarea Legii în Parlament (28 aprilie în Senat şi 12 mai în Cameră), desigur cu totalul sprijin al noului mitropolit[337].

La 4 octombrie 1895 a avut însă loc o schimbare de Guvern. Liberalii au preluat puterea. Conducerea Guvernului o deţinea D. A Sturdza, iar ministrul Cultelor era Petre Poni. Mitropolitul Ghenadie a căzut curând la pace cu primul ministru, ba a intrat în cârdăşie cu el, ambii amestecându-se în administrarea *Aşezămintelor brâncoveneşti*, care se afla în grija prinţilor Gheorghe Bibescu şi Alexandru Ştirbei. Cum prinţii s-au plâns regelui Carol I de ingerinţa primului ministru şi a mitropolitului primat în afacerile lor, regele i-a chemat la ordine.

[335] Idem, *Tulburările bisericeşti şi Politicianismul. (1909-1911). O cuvântare şi articole*, Vălenii de Munte, 1911, pp. 75 şi 99.
[336] *BOR,* an XVII, 1893, Bucureşti, nr. 3, pag. I-VI.
[337] Ion Mamina şi Ion Bulei, *Guverne,* p. 93.

Mitropolitul a refuzat să dea ascultare regelui şi prin aceasta a intrat în conflict deschis cu primul ministru. La cererea ministrului Justiţiei, Eugeniu Stătescu, mitropolitul primat a fost supus la 17 mai unei judecăţi sinodale[338], cu următoarele capete de acuzare:

1. „Loviri directe în contra Bisericii ortodoxe, a legii ei constitutive în Statul român şi a regulamentelor bisericeşti alcătuite de Sf. Sinod şi promulgate prin decrete regale", anume a) introducere de inovaţii în serviciul liturgic; b) impunerea ca în timpul serviciului liturgic, în prezenţa lui, episcopii să nu mai îmbrace mantia şi arhiereii să nu mai poarte mitra şi cârja; c) primirea în eparhia sa a unor clerici din alte eparhii, fără carte canonică a chiriarhului lor; d) vizitarea eparhiilor altor chiriarhi de către mitropolitul Ghenadie şi instigarea clericilor acelor eparhii contra episcopilor lor;
2. „Purtare necanonică în serviciul bisericesc şi iubire de argint": a) deturnarea de bani în folosul propriu de la clerici inferiori, „prin tot felul de meşteşugiri şi ameninţări"; b) însuşirea de vase sfinte şi veşminte bisericeşti; c) „sfinţirea unui foarte însemnat număr de biserici, în care se făcea serviciul bisericesc, numai pentru a preleva pentru sine o taxă arbitrară"; d) „încasarea pentru sine a banilor adunaţi prin colecte făcute din partea credincioşilor în folosul bisericilor"[339].

În aceeaşi zi, Sf. Sinod a decis suspendarea mitropolitului primat „din treapta arhieriei şi din administraţia mitropolitană", iar Carol I a semnat decretul „pentru suspendarea fostului mitropolit primat"[340]. La 20 mai 1896, Sf. Sinod a hotărât:

> „I.P.S. Metropolit Ghenadie Petrescu să fie lipsit şi caterisit de orice servire şi învrednicire arhierească şi depărtat de la scaunul Metropoliei Ungrovlahiei şi să fie şi să se numească de acum înainte până la suflarea sa cea mai de pe urmă Ghenadie Monahul şi să se aşeze între monahii simpli din mănăstirea unde-şi are metania sa sau din altă mănăstire unde se va afla de cale să fie trimis; să nu mai aibă nici un titlu, nici cinstea de arhiereu sau măcar de preot, ci să fie şi să se zică monah şi nimic mai mult"[341].

Deoarece Ghenadie a refuzat să părăsească Palatul Mitropoliei, a fost evacuat prin forţa jandarmilor şi internat la mănăstirea Căldăruşani[342].

Acest fapt nu a dus la calmarea spiritelor. Ba, din contră, prin intrigile fostului mitropolit, a apărut o grupare dizidentă în Partidul Liberal, sub conducerea

---

[338] Şedinţa de primăvară a Sf. Sinod din 1896 nu s-a putut deschide la 1 mai, deoarece nu s-a prezentat nici un membru, iar Ghenadie, în loc de a căuta motivele pentru care ierarhii au absentat, i-a oprit să mai oficieze cele sfinte, ba chiar le-a cerut unor episcopi să părăsească Bucureştiul. Ministrul Cultelor a insistat pentru convocarea Sinodului la data de 17 mai, dar Ghenadie nu i-a anunţat pe ierarhi. Cu toate acestea, membrii Sfântului Sinod s-au întrunit în data de 17 mai, zi în care s-a citit actul de acuzare al mitropolitului primat (*BOR,* an XX, Bucureşti, iunie,1896, nr. 3, pp. 1-9).

[339] *Dare de seamă despre judecata rostită de Sf. Sinod asupra fostului metropolit primat Ghenadie Petrescu*, Bucureşti, 1896, pp. 33-42.

[340] *Ibidem*, p. 49-50.

[341] *Ibidem*, p. 98.

[342] Nicole Iorga, *Tulburările bisericeşti şi politicianismul, 1909-1911, O cuvântare şi articole*, Vălenii de Munte, 1911, p. 86.

lui Nicolae Fleva. Aceasta s-a aliat cu Partidul Conservator, organizând, pe spesele lui Ghenadie Petrescu, o serie de manifestaţii publice în mai multe oraşe ale României. Astfel, „*chestia Ghenadie*, începând din octombrie 1896, e intrată în mijlocul politicianismului, nefiind altceva decât o armă politică cu care opoziţia urmărea răsturnarea Guvernului”[343]. Şeful conservator Take Ionescu a luat apărarea lui Ghenadie chiar în Parlament, citind acolo o „Petiţie a locuitorilor bucureşteni către Rege”, prin care se cerea să se facă dreptate „obijduitului” mitropolit depus.

În cele din urmă, Guvernul facţiunii majoritare din Partidul Liberal a demisionat, iar la 21 noiembrie 1896 a fost format un alt cabinet, liberal-dizident, sub conducerea lui Petre S. Aurelian[344], ministru al Cultelor fiind George Mârzescu. A fost un Guvern al compromisului, creat cu un singur scop: rezolvarea *chestiunii Ghenadie*. Existând un consens politic între Guvern şi conservatori, a fost convocată o sesiune specială a Sf. Sinod (4 decembrie 1896). Ministrul Mârzescu a dat citire unei propuneri de ridicare a sentinţei de caterisire, pronunţată de Sfântul Sinod contra fostului mitropolit Ghenadie, în şedinţa din 20 mai 1896. S-a aprobat alcătuirea unei Comisiunii care să studieze această propunere, după care şedinţa s-a suspendat pentru a se oferi timp de lucru Comisiunii. La redeschiderea şedinţei s-a dat citire raportului Comisiunii, favorabilă propunerii ministrului. Părerile ierarhilor prezenţi au fost însă împărţite, majoritatea fiind totuşi pentru ridicarea sentinţei. După îndelungate discuţii la care a participat şi ministrul Mârzescu, s-a hotărât ridicarea sentinţei pronunţată contra fostului mitropolit Ghenadie[345], fapt criticat de Nicolae Iorga:

> „Duhul Sfânt, se zice, că nu cercetează toate Sinoadele, dar, în orice caz, nu a cercetat Sinodul care, sub presiunea unor împrejurări oarecare, s-a întors asupra hotărârii pe care tot el o dase cu câteva luni înainte. A doua hotărâre, dată în favoarea lui Ghenadie, nu are altă valoare decât valoarea unei hotărâri pripite şi silite pentru a scăpa Biserica din împrejurări grave” [346].

Mitropolitul Ghenadie nu s-a reîntors însă în scaun, ci şi-a înaintat demisia[347].

Două zile mai târziu a fost reales Iosif Gheorghian. Aşadar, liberalii l-au destituit pe Ghenadie şi tot liberalii (deşi membrii aripii dizidente) l-au reabilitat, determinând Sf. Sinod să dea două verdicte contradictorii. Guvernul de compromis, condus de Aurelian, a dăinuit aproape patru luni după soluţionarea crizei, demisionând la 28 martie 1897. Iar în 31 martie, şeful liberalilor, D.A. Sturdza, a

---

[343] Ion Mamina şi Ion Bulei, *Guverne,* p. 94.

[344] Aurelian a fost liderul „grupării dizidente draperiste” din PL, constituită în 1896 (*Ibidem*, p. 162). Aşadar, liberalii nu au cedat formal puterea conservatorilor, ci le-au permis dizidenţilor lor să rezolve *chestiunea Ghenadie* (putând atinge un consens politic cu Partidul Conservator). În 1899, Aurelian a revenit în gruparea majoritară Partidului Liberal.

[345] *BOR,* an XX, 1897, Bucureşti, nr. 10, pp. 77-103.

[346] N. Iorga, *Tulburările*, pp. 89-90.

[347] Ion Mamina şi Ion Bulei, *Guverne,* p. 96.

preluat din nou şefia executivului. Conservatorii au mai aşteptat doi ani, până în 11 aprilie 1899, ca să preia puterea.

Iosif Gheorghian a păstorit a doua oară, până la moarte, sub cinci guverne liberale şi trei conservatoare. În timpul Guvernelor liberale, în care la Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii s-a aflat titular Spiru Haret, a fost instituită *Casa Bisericii*, precum şi adoptată aşa-numita *Lege a Consistoriului*.

3.2.2.3. Discuţiile cu privire la cercul de eligibili pentru demnitatea de episcopi şi mitropoliţi.

Legea din anul 1872 a stabilit drept condiţie pentru accederea la arhierie vârsta minimă de 40 de ani şi pregătire teologică superioară. Au fost stabilite însă şi alte restricţii. Legea a fost extrem de confuză în privinţa celor care puteau intra în calcul pentru a fi aleşi în funcţia de episcop. Era restrâns cercul de eligibili pentru funcţia de episcop eparhiot doar la cei care erau deja arhierei de naţionalitate română. Mitropoliţii puteau fi aleşi doar dintre cei şase episcopi eparhioţi ai ţării, iar episcopii eparhioţi doar dintre episcopii titulari (sau locotenenţi) români şi născuţi în România[348]. Nici un laic sau preot celib nu avea şansa de a ajunge episcop sau mitropolit. Urmarea acestor prevederi legislative a fost transformarea sinodalilor într-un adevărat clan al clerului superior.

Nu degeaba considera părintele istoriografiei bisericeşti româneşti, Nicolae Dobrescu, că Legea sinodală din 1872 era una dintre cele mai retrograde legi, întrucât era exclusă concurenţa:

> „Pot să fie încolo, în restul clerului românesc, elemente de valoare, capabile, luminate, cinstite, culte în accepţiunea cea mai desăvârşită a cuvântului, fie dintre teologii intraţi în călugărie şi ajunşi protosingheli, arhimandriţi, fie dintre preoţii de mir, care au avut nenorocirea să rămână văduvi, ei bine, toţi aceştia nici nu sunt luaţi în considerare când e vorba de ocuparea scaunelor episcopale sau mitropolitane, fiindcă n-au avut norocul sau nu s-au pretat la mijloace de a ajunge şi ei în numărul celor 14 persoane, singurele pe care legea din 1872 le favorizează, făcând din ele un cerc închis, o castă privilegiată, singurele, cărora legea le dă dreptul de a fi aleşi episcopi şi mitropoliţi, chiar în cazul când opinia publică ar găsi că aceşti privilegiaţi ai legii ar lăsa de dorit ca cultură, cinste, capacitate, moralitate etc. […]. Membrii clerului românesc, în genere, ştiu că oricât ar munci, oricât ar căuta să se distingă, li-e degeaba, ei nu vor ajunge niciodată să aibă rol conducător în Biserică, tocmai din cauză că acest rol legea din 1872 îl rezervă numai celor şase privilegiaţi ai ei”[349].
>
> „Biserica, în genere, azi, la noi, nu îndeplineşte rolul social pe care ar trebui neapărat să-l îndeplinească; ea nu e decât o instituţie aproape moartă, menită să îngroape morţii, să boteze născuţii şi să săvârşească, în mod aproape mecanic, şi celălalt ritual prescris în cărţi vechi. În afară de acestea, încolo nu se vede, nu se aude nimic sau aproape nimic”[350].

---

[348] S. Haret, *Criza,* p. 29.
[349] N. Dobrescu, *Defectuozitatea,* pp. 5-6, 12-13.
[350] *Ibidem,* p. 3.

O poziţie asemănătoare a fost adoptată şi de viitorul mitropolit al Moldovei Ioan (Irineu) Mihălcescu, care a considerat restricţia impusă prin Legea sinodală ca fiind contrară canoanelor. Drept urmare, a afirmat că

> „Biserica are nevoie de conducători cât mai luminaţi şi mai zeloşi pentru apărarea intereselor ei [...]. A lupta împotriva acestei modificări ar fi apoi a susţine şi perpetua privilegiile câtorva favorizaţi ai legii în fiinţă, a face din ei o clasă privilegiată şi nimic nu e mai străin de spiritul creştinismului, care a adus în lume o adevărată libertate şi egalitate, decât a introduce privilegiile de clasă chiar între păstorii Bisericii. Meritul personal trebuie să hotărască şi în biserică ajungerea celor mai înalte demnităţi, iar nu împrejurarea că faci parte dintr-un anumit cerc de oameni, căror o lege omenească le rezervă în chip exclusiv anumite drepturi spre paguba Bisericii şi a celor merituoşi: Perspectiva ajungerii fiecăruia acolo unde meritele lui îl cheamă, va da naştere şi va întreţine în cler o nobilă şi sfântă emulaţiune, ale cărei frumoase roade se vor vedea în scurtă vreme”[351].

Lărgirea eligibilităţii, în opinia lui Mihălcescu, nu avea cum să-i îndepărteze pe arhiereii titulari, aceştia putând fi, conform legii modificate, candidaţi la episcopie, alături de alţi reprezentanţi ai clerului.

În anul 1909, ministrul Spiru Haret a încercat să lărgească cercul de eligibili. Totodată, li s-a luat sinodalilor dreptul exclusiv de a propune candidaţi pentru demnităţile de episcopi şi mitropoliţi (art. 2 al Legii Consistoriului). Desigur că această modificare a suscitat nemulţumiri în rândul clerului superior, drept care în decembrie 1911 au cerut ca prevederile reformatoare ale lui Spiru Haret, privitoare la eligibilitatea pentru clerul înalt, să fie înlăturate aproape în totalitate. Ministrul conservator de culte, Arion, şi-a propus să ţină cont de doleanţele sinodalilor şi să readucă legea la prevederile din 1872: adică să reintroducă cerinţa ca toţi candidaţii pentru funcţiile de episcopi eparhioţi să deţină deja hirotonia întru arhiereu. În cele din urmă, Arion a realizat un compromis, în sensul că a înlăturat dreptul parlamentarilor de a propune candidaţi pentru episcopat. A prevăzut, la fel ca în Legea din 1872, ca mitropoliţii să poată fi aleşi doar din rândurile episcopilor eparhioţi. A păstrat însă reforma lui Spiru Haret, conform căreia candidaţii pentru funcţia de episcopi eparhioţi să nu mai trebuiască să fie arhierei titulari. Interesant şi relevant pentru politicianismul acelor vremi este faptul că Arion a refuzat să accepte insinuările cum că ar fi făcut un compromis, susţinând cu tărie, chiar şi în Parlament, că a revenit în totalitate la spiritul Legii din 1872[352].

O altă prevedere a Legii sinodale privitoare la alegerea ierarhilor, care a fost contestată de opinia publică din ţară, a privit vârsta minimă pentru eligibilitate: cea de 40 de ani împliniţi. Astfel, de exemplu, în mai multe numere ale publicaţiei *Curierul judiciar* a apărut o serie de articole anonime (semnate de *un creştin*), prin care era cerută modificarea Legii sinodale:

---

[351] I. Mihălcescu, *Modificarea,* p. 11.

[352] Spiru Haret a ridiculizat aceste pretenţii ale ministrului conservator, în lucrarea sa *Criza bisericească*, pp. 29-41.

„Biserica are nevoie de conducători cât mai luminaţi şi mai zeloşi pentru apărarea intereselor ei [...]. A lupta împotriva acestei modificări ar fi a susţine şi perpetua privilegiile câtorva favorizaţi ai legii în fiinţă, a face din ei o clasă privilegiată şi nimic nu e mai străin de spiritul creştinismului, care a adus în lume o adevărată libertate şi egalitate, decât a introduce privilegiile de clasă chiar între păstorii Bisericii. Meritul personal trebuie să hotărască şi în biserică ajungerea celor mai înalte demnităţi, iar nu împrejurarea că faci parte dintr-un anumit cerc de oameni, căror o lege omenească le rezervă în chip exclusiv anumite drepturi spre paguba Bisericii şi a celor merituoşi: Perspectiva ajungerii fiecăruia acolo unde meritele lui îl cheamă, va da naştere şi va întreţine în cler o nobilă şi sfântă emulaţiune, ale cărei frumoase roade se vor vedea în scurtă vreme”[353].

Cercetând canoanele, autorul nu a găsit multe menţiuni referitoare la vârsta candidaţilor la episcopat. Doar Sinodul ecumenic de la Neocezareea, din anii 314-326, a amintit vârsta de 25 de ani, dar cerută pentru diaconi şi de 30 de ani pentru preoţi. Iar împăratul Iustinian a stabilit în novela *De creatione episcoporum et clericorum* vârsta minimă de 30 de ani. Cercetând şi istoria românească, a constatat că mulţi episcopi au avut la alegere vârsta sub 40 de ani[354].

„Biserica noastră este deja un aşezământ învechit, în care lipsesc oamenii care s-o aşeze la înălţimea timpului şi a cerinţelor […]. Nu negăm că bătrâneţea cuprinde în sine oarecare îndemn la veneraţiune. Dar asta nu exclusiv, ci numai dacă e unită cu anumite calităţi de înţelepciune, cinste şi virtute. Când acestea însă lipsesc, bătrâneţea scandalizează cu mult mai mult decât tinereţea […]. Oricât de ciudat pare lucrul, scandalurile bisericeşti şi toate murdăriile care se ştiu, sunt numai la activul bătrânilor, scandaluri care mai explicabile ar fi la cei tineri. Totuşi, acei dintre ei, care pot fi primiţi la cârma Bisericii nu le au”[355].

Or, Biserica românească avea nevoie stringentă de oameni tineri, dornici şi capabili să experimenteze şi să îndrepte greşelile, deoarece episcopii mai în vârstă erau mai preocupaţi de nevoile lor personale.

„În Biserica noastră, mai toate sunt destrămate şi dărăpănate. Fiecare îşi poate permite orice, fără a se îngriji că i se poate întâmpla ceva. Foarte puţini se simt obligaţi să fie la datorie. Nimeni nu se îngrijeşte să urmeze vreo îndrumare, iar viciul stăpâneşte nesupărat. Fiecare îşi este lege pentru sine şi nu are conştiinţa că este un cap care-l îndeamnă la lucru şi căruia are a-i da socoteală. Cu un cuvânt, avem a face cu o instituţiune în care nu se face mai nimic, în care se continuă o viaţă apatică, fără nici un plan, şi în care s-a încuibat viciul”[356].

Şi Nicolae Iorga a susţinut înlăturarea restricţiei legate de vârsta eligibililor[357]. Cerinţa nu a fost luată în considerare de Spiru Haret. Abia în Statutul de Organizare a BOR din anul 1925 s-a înlăturat şi această condiţie restrictivă:

---

[353] I. Mihălcescu, *Modificarea,* p. 11.
[354] „Vrîsta ca impediment la alegerea în Episcopat. Studiu canonic şi juridic”, în *Curierul Judiciar*, nr. 66, 68 şi 69, Bucureşti, 1911, pp. 10-12.
[355] *Ibidem*, pp. 18-19.
[356] *Ibidem,* pp. 20 şi 43-44.
[357] N. Iorga, *Tulburarile,* pp. 36-37.

„Episcopii se aleg dintre bărbaţii titraţi şi bine pregătiţi pentru această treaptă a clerului ortodox român. Pentru a fi episcop se cere vârsta canonică, titlul de licenţiat sau doctor în Teologie şi naţionalitatea română" (art. 117).

3.2.3. Organizarea internă a Sf. Sinod. Sesiuni sinodale

Sf. Sinod al Bisericii din Regatul României nu a fost un sinod permanent, ci unul periodic, astfel că sinodalii se întruneau în două sesiuni anuale, primăvara şi toamna; după votarea *Legii Consistoriului* din 1909, s-a impus regula ca Sinodul să se întrunească a doua zi după închiderea sesiunilor Consistoriului Superior Bisericesc. Tot Sinoade periodice au existat şi în Bisericile Sârbă, Muntenegreană, Bulgară, Bucovineano-Dalmatină, Sârbă de Carloviţ şi Română de Sibiu. Tocmai de aceea făceau parte din Sf. Sinoade ale acestor Biserici toţi episcopii.

În **Serbia**, Sinodul se organiza odată pe an, la Belgrad, primăvara sau toamna. Se convoca de către preşedinte şi se aducea la cunoştinţa Ministerului Cultelor. Dacă se organizau sesiuni extraordinare, acestea se convocau cu aprobarea Ministerului. Pentru a fi valabile deciziile sinodale, era nevoie de prezenţa preşedintelui şi a cel puţin doi membri. Sinoadele episcopeşti din Mitropoliile de la **Sibiu** şi **Carloviţ** se întruneau odată pe an. Trebuie menţionat din nou faptul că la sesiunea sinodală de la Carloviţ participa şi un comisar regal, ceea ce nu se întâmpla în Mitropolia Transilvaniei. Sinodul episcopesc din **Bucovina** se întrunea tot odată pe an, la Viena, în biserica grecească. Deciziile Sinodului erau supuse aprobării monarhului. În **Bulgaria**, Sinodul se convoca în perioada care urma după cea de-a doua duminecă după Paşte[358]. În **Muntenegru** Sinodul se convoca de două ori pe an, primăvara şi toamna[359].

În schimb, în Bisericile Ortodoxe cu Sf. Sinoade permanente (Patriarhia ecumenică, Biserica din Rusia şi cea din Grecia), erau organizate şedinţe pe parcursul întregului an. Desigur că în aceste condiţii, Sinoadele acestor Biserici erau alcătuite dintr-un număr limitat de ierarhi.

În **Patriarhia de Constantinopol** Sinodul era compus din cei 12 mitropoliţi ai Patriarhatului constantinopolitan. Aceştia erau chemaţi pe rând, din doi în doi ani, fiecare mitropolit neputând rămâne mai mult de doi ani în Sinod, după care fiecare se întorcea în eparhia sa. Şedinţele sinodale se organizau de trei ori pe săptămână, existând vacanţe de Crăciun, Paşte şi vacanţa de vară [360].

Sfântul Sinod (permanent) al Bisericii ruse a fost alcătuit din şapte membri (începând cu anul 1819), numiţi de ţar, şi se întrunea de trei ori pe săptămână[361]. O parte din membri erau numiţi pe viaţă (numiţi *membrii Sf. Sinod*),

[358] C. Chiricescu, *Privire,* pp. 12-13.
[359] N. Dobrescu, *Lămuriri,* p. 22.
[360] C. Chiricescu, *Privire,* pp. 8-9.
[361] N. Dobrescu, *Lămuriri,* p. 14.

alţii pentru o anumită perioadă (numiţi *asistenţi*). Toţi cei şapte membri aveau drept egal de vot. Preşedintele Sinodului era mitropolitul de Petersburg[362].

În fine, **Sf. Sinod al Bisericii din Grecia** era compus din cinci episcopi eparhioţi, numiţi de Guvern. Mitropolitul Atenei era preşedintele Sinodului. Ceilalţi patru erau înlocuiţi în fiecare an, dar unii dintre ei puteau fi membri ai Sinodului şi pentru al doilea an. De regulă, după un an, fiecare arhiereu se întorcea la eparhia sa. Guvernul era cel care chema ierarhii la Sinod, în ordinea vechimii lor şi reţinea la Sinod pe cel mult doi ierarhi mai vechi. Până în 1852, doi din membrii Sinodului puteau fi şi preoţi, dar nu au fost niciodată chemaţi să ia parte la Sinod[363].

Revenind la **Biserica românească**, pentru modul de funcţionare a Sfântului Sinod (cât şi a Consistoriului Superior Bisericesc) au fost emise, de către Sinod, anumite regulamente. Regulamentul interior al Sfântului Sinod a fost elaborat şi sancţionat prin decret regal, şi publicat în Monitorul oficial din 31 mai 1873[364].

Sf. Sinod trebuia convocat prin Decret domnesc (mai apoi, regal), citit la începutul lucrărilor de ministrul de Culte şi Instrucţiune publică. Durata fiecărei sesiuni era variabilă, în funcţie de problemele care erau luate în dezbatere (art. 2-3).

Şedinţele Sfântului Sinod nu erau publice. Sumarul acestora trebuiau să apară în revista bisericească BOR sau în Monitorul oficial. Ordinea de zi era fixată de către preşedinte şi nu se putea modifica decât cu acordul majorităţii membrilor, doar în cazuri de urgenţă. Se prevedea că nici un membru nu putea lua cuvântul despre aceeaşi problemă mai mult decât de două ori fără învoirea Sinodului, exprimată prin preşedinte. Vorbitorii trebuiau să se adreseze doar preşedintelui. Raportorii comisiilor sinodale puteau lua cuvântul de mai multe ori, pentru a lămuri orice neclaritate. În cazuri de dezordine, preşedintele putea suspenda şedinţa. Acceptarea propunerilor şi amendamentelor se supunea la vot. Ministerul de Culte se adresa Sf. Sinod prin comunicări scrise. În cazul în care Sf. Sinod aproba respectiva comunicare, se alegea o comisie care cerceta şi raporta Sinodului asupra chestiunii. Dacă trei membri cereau închiderea discuţiilor, preşedintele, cu aprobarea Sfântului Sinod, încheia discuţiile.

Comisiile erau alese dintre membrii Sf. Sinod şi cuprindeau câte trei persoane, iar menirea lor era aceea de a redacta proiecte de regulamente sau hotărâri. Fiecare membru al unei comisii avea dreptul de a face propuneri privitoare la necesităţile Bisericii. Aceste propuneri trebuiau să fie susţinute de cel puţin doi membri ai

---

[362] C. Chiricescu, *Privire,* p. 9.

[363] *Ibidem*, p. 8-9. Prin *Legea organică a Bisericii autocefale a Greciei* din 1923, sinodul restrâns al celor cinci ierarhi a fost suprimat. Apoi, în anul 1925 s-a constituit din nou un sinod permanent restrâns din şapte ierarhi. În anul 1931 legea s-a modificat din nou, sinodul permanent restrâns cuprinzând 12 membri (Gh. Cronţ, *Alegerea,* p. 39).

[364] „Regulament interior al Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 53-56.

comisiei pentru a fi puse în discuţie de către biroul Sf. Sinod. Totodată, comisiile sinodale analizau petiţiile adresate Sf. Sinod de către membrii mireni sau clerici ai Bisericii. Comisiile prezentau Sf. Sinod rapoarte speciale, luate apoi în dezbatere şi votate. Votarea se făcea fie secret (prin buletine sau bile), fie deschis. Preşedintele şi secretarii Sinodului votau la sfârşit. Hotărârea se lua cu majoritate de voturi, iar în caz de paritate, decidea votul preşedintelui (vot care trebuia în aceste condiţii acordat în mod deschis).

3.3. Consistoriul Superior Bisericesc

Criza bisericească din 1896 nu a fost decât urmarea firească a unei crize mai vechi şi profunde din viaţa Bisericii Regatului României, datorată Legii Sinodale din anul 1872. Potrivit lui Ioan Gh. Savin, inspector general în Ministerul Cultelor din anul 1925, legea din 1872 a avut trei mari lipsuri: modul alegerii ierarhilor, sfera restrânsă de competenţă a Sinodului şi înlăturarea din viaţa bisericească a clerului inferior[365]. La primele două m-am referit deja. Urmează deci să prezint în continuare urmările celui de-al treilea aspect negativ al Legii sinodale din 1872.

3.3.1. Motivele emiterii de către ministrul Spiru Haret a *Legii Consistoriului*

Legea sinodală a creat o clasă privilegiată de clerici superiori, total dezinteresaţi de soarta preoţimii de rând. Acest dezinteres a avut o veche tradiţie în viaţa Bisericii din spaţiul extracarpatic. În timp ce episcopii şi arhimandriţii făcuseră parte din înalta boierime, preoţii de la ţară trudeau sub exploatarea nemiloasă a boierilor.

Totodată, preoţii nu aveau nici o influenţă în organizarea bisericească. De aceea, domnitorul Alexandru Ioan Cuza emisese în 1864 *Decretul organic pentru înfiinţarea unei autorităţi sinodale centrale pentru afacerile Bisericii române*, acordând preoţimii dreptul de a-şi trimită reprezentanţi în Sf. Sinod. Proiectul decretului a fost elaborat de Augustin Treboniu Laurian, care se inspira „din organizaţia bisericească ce tocmai pe acea vreme dădea Şaguna românilor ortodocşi de dincolo", adică din Ardeal[366]. Dar şi această lege (precum şi cea de numire a episcopilor) a fost considerată de clerul superior necanonică, astfel că în *Legea sinodală* din anul 1872 elementul preoţesc a fost înlăturat cu totul din conducerea Bisericii. Prin urmare,

> „Sinodul rămânând cu totul izolat de restul clerului, era ca un arbore despărţit de rădăcinile prin care îi vine viaţa. De aceea îl vedem că timp de 37 de ani el nu are nici o iniţiativă şi nici o influenţă, în nici una din ocaziile în care s-au agitat

[365] Ioan Gh. Savin, *Biserica română şi noua ei organizare*, Bucureşti, 1925, pp. 16-17.
[366] Nicole Dobrescu, *În chestia*, p. 31; Ioan Mateiu, *Contribuţiuni,* pp. 131-132.

interesele mari ale Bisericii. Autocefalia Bisericii Române, organizarea Facultăţii de Teologie, reorganizarea învăţământului religios, legea de organizare a clerului, toate aceste măsuri fundamentale şi o mulţime altele de o ordine mai secundară au pornit din iniţiativa puterii civile, care le-a rezolvat uneori fără nici un amestec al Sinodului. Ar fi nedrept să se zică că Sinodul a fost cauza vreunei scăderi a Bisericii; este însă cert că, redus la un rol mai mult onorific, la rezolvarea câtorva chestii curente de disciplină şi de administraţie şi, mai ales lipsit de contact cu clerul, prin care să se stabilească un curent de viaţă organică în întreaga Biserică, el nu putea să dea mai mult decât ceea ce a dat"[367].

În loc să fie adevăraţi cârmuitori spirituali ai poporului, episcopii au permis intrarea în Sinod a unui „duh rău", iar urmările au fost: „intrigi, uneltiri, machinaţiuni, bizantinism cât pofteşti!" Sistemul clientelar în rândurile tagmei clerului superior din Regatul României a luat amploare, „întronând astfel în Biserica română un sistem de cea mai curată provenienţă bizantină!"[368]

Biserica românească din Regat avea una dintre cele mai retrograde forme de organizare, deoarece în nici una dintre ţările ortodoxe interesele clerului superior nu se despărţiseră atât de mult de năzuinţele clerului inferior şi ale credincioşilor[369].

3.3.1.1. Discuţii pe seama implicării clerului inferior în administraţia bisericească

Intenţia lui Spiru Haret a fost ca şi preoţimea de mir să dobândească o oarecare influenţă în conducerea Bisericii. În acest scop s-a inspirat din constituţia Bisericii ardelene. Iată cum îşi justifica măsurile legislative ministrul Spiru Haret în 1912:

„Ca termen de comparaţie, să ne aruncăm ochii peste munţi, unde colaborarea frăţească a tuturor membrilor Bisericii, arhierei, cler mirean şi simpli laici, face să circule în Biserică o viaţă aşa de intensă şi de binefăcătoare.

Pe când la noi prăpastia dintre clerul de sus şi cel de jos, consacrată prin Legea din 1872, se adâncea tot mai mult şi se da pe faţă prin semne îngrijorătoare [...], în Ardeal îi găsim pe toţi uniţi într-o muncă comună, care ridică aşa de sus şi Biserica şi neamul însuşi [...]. Şaguna se aflase şi el în faţa unei situaţii analoage. Opera lui a constat întru a utiliza în modul cel mai raţional forţele de care dispunea, şi de a da putinţa să se dezvolte şi să devină utile şi forţele care erau încă în stare latentă. S-a văzut splendidul rezultat la care a ajuns. A se întreprinde însă deodată şi la noi o operă ca a lui Şaguna în toată întregimea ei, nu se putea acum trei ani. Şaguna ştiuse să se folosească de un concurs de împrejurări favorabile care la noi lipseau; şi de altă parte, chestia prezintă la noi oarecare greutăţi cu care Şaguna nu avuse a se lupta. De aceea, ambiţia noastră în 1909 nu putea merge până a voi să facem şi

[367] Spiru Haret, *Criza,* p. 13.

[368] N. Dobrescu, *În chestia,* pp. 33-34. Nicolae Dobrescu i-a criticat, fără să-i numească explicit, pe mitropolitul Moldovei Partenie Clinceni şi pe Ghenadie Petrescu. Ambii au fost adversari ai eruditului episcop Melchisedec Ştefănescu. Expresia „duh rău" nu aparţine însă părintelui istoriografiei bisericeşti româneşti, Nicolae Dobrescu: „Expresiunea nu ne aparţine – a fost pronunţată de răposatul mitropolit Iosif Gheorghian, când a auzit de alungarea celui ce merita şi trebuia, în interesul Bisericii, să fie alungat din Sinod", adică Ghenadie Petrescu (*Ibidem,* p. 35, nota 1 de subsol).

[369] S. Haret, *Criza,* p. 45.

noi atâta cât făcuse el. Aveam însă şi putinţa, şi datorinţa, de a face să dispară cel puţin inconvenientele cele mai evidente pe care experienţa le dăduse pe faţă în Legea din 1872; să cercăm a face din cler o forţă socială, vie şi activă, pusă în slujba naţiunii; să căutăm să apropiem cât se va putea mai mult clerul de sus şi cel de jos, pentru a înlesni acţiunea lor comună, pentru a mări autoritatea celui dintâi şi încrederea înşine a celui de-al doilea"[370].

Drept urmare, Spiru Haret a dorit ca Sf. Sinod să cuprindă şi laici, precum în Biserica rusească (*Contorele* de la Moscova şi Tbilisi). Ierarhii români nu au fost de acord, considerând că doar episcopii pot fi membri ai Sf. Sinod, după cum a remarcat şi Ioan (Irineu) Mihălcescu[371]. Spre deosebire de ierarhii de atunci, viitorul mitropolit a susţinut proiectul lui Spiru Haret, deoarece la Sinoadele din vechime ar fi participat şi preoţi sau călugări, fie ca delegaţi ai episcopilor, fie independent de aceştia. Spre exemplu, la Sinodul de la Niceea (325), au participat doi preoţi, diaconi şi 14 horepiscopi; la Sinodul II de la Constantinopol (380) se găsesc cinci delegaţi de episcopi, iar cinci fără delegaţie. Şi la Sinodul III de la Efes (431) apar în documente preoţi, ca participanţi activi la discuţii. Şi la Sinodul IV de la Calcedon (451) este semnalată prezenţa a cel puţin 16 preoţi, patru horepiscopi, doi diaconi şi un arhidiacon. Dacă numărul acestor participanţi nu este menţionat la Sinodul VI, la Sinodul VII de la Niceea (783) este specificată prezenţa a 20 de preoţi, şase diaconi, 111 egumeni şi 18 simpli monahi, care şi semnează deciziile sinodale. Din această ultimă menţiune, Mihălcescu a dedus că participarea clerului inferior la Sinoade nu se reducea la caracterul consultativ, ci, dat fiind faptul că iscăleau hotărârile, deţineau rol decizional, alături de episcopi[372]. Din toate cele relatate, Mihălcescu a concluzionat:

„Dacă Sfinţii Părinţi au socotit că ieromonahi, preoţi şi diaconi îi pot înlocui cu succes în sinoade şi că nu e nicio înjosire, nici ruşine, nici împotriva rânduielilor bisericeşti, de a le permite să ia parte, alături de ei, la dezbaterea celor mai grele şi mai complicate chestiuni, a căror dezlegare a preocupat Biserica în primele opt veacuri, pentru ce prelaţii noştri n-ar îngădui să stea şi alături de ei în sinod cei mai distinşi membri ai clerului de mir şi ai celui monahal?"[373]

În opinia lui Mihălcescu,

„Sinoadele sunt un fel de adunări reprezentative ale Bisericii, din care n-ar trebui să lipsească reprezentanţii nici unuia din elementele ce compun Biserica. Acestea au fost Sinoadele ecumenice, acestea ar trebui să fie şi Sinodul fiecărei Biserici naţionale. Bineînţeles că într-o astfel de adunare, rolul şi atribuţiunile membrilor pot varia după treapta ierarhică căreia aparţine fiecare din ei […].

Un punct esenţial în care Biserica Română trebuie să se acomodeze cât mai curând cerinţelor vremii în care trăim este modificarea constituirii Sinodului, ca supremă autoritate bisericească"[374].

---

[370] *Ibidem,* pp. 14-15.
[371] I. Mihălcescu, *Modificarea,* p. 32.
[372] *Ibidem,* pp. 33-40.
[373] *Ibidem*, p. 44.
[374] *Ibidem*, pp. 46 şi 51.

Mihălcescu a împărtăşit ideea că nici un canon nu dă dreptul preoţilor să participe la Sinoade, dar, totodată, nici un canon nu le interzice acest drept. Or, cum Biserica este chemată să îndeplinească un rol social şi cultural tot mai intens, şi organizarea ei trebuie să ţină pasul cu cerinţele vremii, astfel ca să se asigure conlucrarea a cât mai multor elemente de valoare, chiar din rândul preoţilor de mir, pentru a răspunde chemării Bisericii. Şi, asemenea mitropolitului ardelean Şaguna, Mihălcescu a ajuns la concluzia că:

> „Canoanele sunt primitoare de interpretări felurite şi ele nu sunt toate absolut obligatorii şi neschimbabile, ci numai acelea din ele care cuprind sau se referă la învăţătura Bisericii, la dogme, în înţelesul larg al cuvântului […]. Cele bisericeşti ţintesc la folosul sufletesc al credincioşilor, fără ca totuşi să neglijeze sau să se opună foloaselor materiale, pe care are datoria de a le spiritualiza şi moraliza. Pentru a putea îndeplini această înaltă chemare a sa, Biserica trebuie să se acomodeze cerinţelor timpului, fără a-şi pierde sau denatura caracterul său de instituţiune sfântă, dumnezeiască, cu un însemnat bagaj de idei de-a pururi în afară de orice schimbare. Un punct esenţial în care Biserica română trebuie să se acomodeze, cât mai curând, cerinţelor vremii în care trăim, este modificarea constituirii Sinodului, ca supremă autoritate bisericească”[375].

Ca urmare a discuţiilor dintre ministru şi sinodali, proiectul de lege a fost modificat de şase ori până să fie prezentat Corpurilor legiuitoare[376]. În locul introducerii preoţilor în Sf. Sinod, ministrul Spiru Haret a decis crearea unui nou organism bisericesc, fapt consemnat şi de Mihălcescu:

> „O secţiune aparte din Sinod, sub numele de Înaltul Consiliu Bisericesc[377] [...], care să se ocupe cu afacerile spirituale, disciplinare şi judiciare curat bisericeşti, afară de acelea care privesc pe arhierei, cum şi cu alte chestiuni ce i se vor deferi de Ministerul de Culte. Sub această formă nu se mai poate obiecta nimic nici din acei care susţin că preoţii nu pot face parte din sinod [...]. Având în vedere că Înaltul Consiliu Bisericesc se compune numai din clerici, nu se poate ridica în contră-i nici obiecţiunea că i s-au dat alte atribuţiuni decât cele pe care le au sinoadele bisericeşti din Transilvania şi Carloviţ, pentru că acelea se compun dintr-un îndoit număr din laici faţă cu numărul clericilor”[378].

Reforma ministrului Spiru Haret a fost primită cu aprobare şi de Nicolae Dobrescu. Acesta a militat mai întâi pentru menţinerea în competenţa Sinodului doar a problemelor de ordin spiritual, precum şi, în al doilea rând, pentru crearea, pe lângă Sinod, a unui organism mixt care să se ocupe de problemele administrative bisericeşti:

> „Mărturisim că nu vedem o altă soluţie decât să se păstreze Sinodul compus din episcopi (*canonici numai*) şi să i se recunoască acestui Sinod drepturile care i se

[375] *Ibidem*, pp. 49-51.
[376] Spiru Haret, *Criza,* p. 17.
[377] Într-o notă de subsol, Mihălcescu însemna că, în momentul aflării lucrării sale la tipar, i s-a dat acestui organism numele de „consistoriu” (I. Mihălcescu, *Modificarea,* p. 52).
[378] *Ibidem*, pp. 52-53.

cuvin după canoane şi care îi sunt recunoscute neapărat şi invariabil în toate celelalte Biserici Ortodoxe de azi, adică: păstrarea, păzirea doctrinei şi moralei creştine, păzirea disciplinei spirituale (în primul rând disciplinarea episcopilor) şi îngrijirea de cultul divin.

Pentru trebuinţele noastre însă, pentru nevoile noastre specific româneşti, să se creeze un nou organ bisericesc în care pe lângă episcopi (canonici), să intre şi cei mai distinşi clerici, fruntaşii preoţilor de mir, din oraşe şi de la sate. Toţi aceştia împreună să chibzuiască şi să ia cele mai bune măsuri pentru ridicarea şi prosperarea institutelor bisericeşti, pentru publicarea unei biblioteci religioase, pentru reglementarea activităţii sociale a clericilor, pentru organizarea conferinţelor preoţeşti şi chiar pentru luarea de măsuri drastice în contra acelor clerici a căror purtare a devenit scandal public! Numească-se acest nou organ bisericesc central care s-ar crea: sfat, consiliu, consistoriu, congres bisericesc, cum voiţi! Ne este egal cuvântul în sine! Numele ce i s-ar da puţin importă! Lucrul de căpetenie şi ceea ce nu trebuie câtuşi de puţin scăpat din vedere e ca la crearea acestui nou organ să se aibă în vedere nevoile noastre, iar alcătuirea şi scopul lui să se facă numai în vederea acestor nevoi ale noastre!"[379]

Unul dintre cei mai vehemenţi critici ai includerii preoţilor în Sf. Sinod, iar mai apoi chiar şi în CSB a fost episcopul de Roman, Gherasim Saffirin, care, în Senat (martie 1909), s-a împotrivit reformei lui Spiru Haret:

„Cu tot respectul ce-l am pentru fiecare dintre membrii Bisericii, mai ales când este un ierarh proslăvit de Dumnezeu cu sfinţenie, declar că părerea aceasta, deşi nu conţine în sine ceva care să fie vătămător, că ce face ierarhul dacă cheamă la sine pe preoţi şi pe diaconi, fiii săi duhovniceşti? Îi cheamă ca să se sfătuiască cu dânşii în privinţa trebuinţelor bisericeşti din eparhia sa. Aşa ceva putem face şi facem pe la eparhiile noastre. Totuşi nu poate face episcopul în eparhia sa, nici el singur, nici împreună cu preoţii şi diaconii săi ceea ce trece peste sfera lui, căci dacă ar îndrăzni să facă ceva ce ar trece peste competinţa lui de episcop, şi-ar atrage după sine responsabilitatea înaintea Sf. Sinod al episcopilor, singurul îndreptăţit în toate în Biserică […].

Dar se mai zice: măcar concedaţi-ne aceasta, că a fost obicei în Biserica veche a lui Hristos, ca să ia preoţi şi diaconi şi alte persoane, poate mult mai mici la Sf. Sinoade împreună cu Sf. Părinţi. Ei bine, dlor senatori, au luat parte. Dar să vedem, cum au luat parte?

Erau unii episcopi bătrâni, aproape căzuţi de bătrâneţe. Ştiţi cum erau căile de comunicaţie în vremea primelor veacuri ale erei creştine. Erau destul de nepractice, în comparaţie cu binefacerile civilizaţiunii aduse nouă în ziua de astăzi […] Asemenea oameni să-i pui pe drumuri, bunăoară de la Roma la Constantinopol şi până în Niceea, pe vremea aceea, cu mijloacele acelea de comunicaţiune, aceasta ar fi însemnat a le decreta cu siguranţă moartea […].

Ce făceau acei venerabili bătrâni? Cu învoirea Sf. Sinoade, singurele care hotărăsc în chestiuni de dogme, în care Statul nu se poate amesteca, ci binevoieşte a ne lăsa libertatea ca în chestiunile dogmatice şi de canoane să ne ocupăm noi (aşa să mi se înţeleagă cuvintele, nu doar că eu aş refuza statului de a legiui cu Biserica; să mă ferească Dumnezeu! Aceasta ar fi nebunie, şi eu nu primesc să fiu nebun, că nu

[379] N. Dobrescu, *În chestia modificării,* pp. 45-46.

sunt), deci cu învoirea Sf. Sinoade, episcopii bătrâni îşi trimiteau pe ucenicii lor, diaconi sau preoţi, pe care îi formaseră ei şi îi trimiteau nu ca să grăiască în Sf. Sinoade în propria lor persoană şi autoritate, cu drepturi egale cu episcopii, ci ca delegaţi ai stăpânilor lor, ai episcopilor lor, ai bătrânilor lor şi să exprime cu credincioşie cerinţele Bisericii lui Hristos, în ce priveşte adevărurile credinţei şi adevărurile vieţii creştine, oricum ar fi fost atacate înaintea sinoadelor ecumenice. Şi aşa se prezentau bărbaţii aceştia, mulţi dintre dânşii făcători de minuni, se prezentau în sfintele sinoade şi apărau, în numele episcopilor lor, adevărurile credinţei şi ale vieţii creştine, şi dacă iscăleau, iscăleau pentru că erau delegaţii episcopului […].

Mai erau şi alt ordin de episcopi, care tot aşa bătrâni erau, dar nu căzuţi de tot, ca să nu se poată mişca, ca cei dintâi, de la eparhie şi să vină la sinod. Veneau aceştia la Sf. Sinod, aşa bătrâni, îşi târau bătrâneţile cum puteau, căci puteau să se mai mişte. Dar gândindu-se că bătrâneţea aduce cu sine poate slăbirea memoriei, poate a puterii de a închipui şi a-şi aranja ideile în ordinea în care trebuie să le expună ca să servească adevărul în Sf. Sinod şi să astupe gura ereticilor, nu aveau bătrânii curaj, deşi erau stăpâni pe adevărurile credinţei, ca să facă o călătorie singuri, ci se întovărăşeau de ucenicii lor, ca Atanasie din Alexandria şi alţii. Şi veneau la Sf. Sinod şi ziceau fiecare ucenicului său: dragul meu, spune tu, că tu le ştii, le-ai învăţat de la mine adevărurile credinţei şi voi fi şi eu de faţă cu tine. Şi unde voi vedea că e lipsă, voi mai completa, unde vei vedea că eu din bătrâneţe voi avea ceva care să-mi scape din vedere, tu, ca mai plin de vigoare, să mă ajuţi cu cele ce de la mine ai învăţat, ca mai tânăr […]. Aşa au luat parte la Sf. Sinoade, dar nu cu autoritate din dreptul divin sau din dreptul bisericesc.

Numai preoţii şi diaconii ca delegaţi sau însoţitori ai episcopilor dădeau în sinoade mărturie pentru adevăr, dar nu în numele lor, ci în numele episcopilor lor[380].

3.3.1.2. Criza bisericească provocată de Gherasim Saffirin

În urma discuţiilor dintre ministru şi ierarhii din Sf. Sinod, precum şi ca urmare a presiunilor opiniei publice, în organizarea Bisericii Ortodoxe Române din Regat a fost introdus un organism paralel cu Sf. Sinod, *Consistoriul Superior Bisericesc*, alcătuit din membrii Sf. Sinod şi din reprezentanţi ai clerului inferior[381].

Conform afirmaţiilor ministrului Spiru Haret, Guvernul avea dreptul legal să creeze acest Consistoriu, deoarece noul organism nu leza cu nimic prerogativele care aparţinuseră înainte Sinodului, în conformitate cu articolul 14 din Legea din 1872. Ba dimpotrivă, autoritatea guvernamentală se arăta de acord să împartă drepturile sale, pe care le avusese şi înainte, de administrare a chestiunilor epitropeşti şi şcolare, cu reprezentanţi ai clerului. Prin urmare, Consistoriul creat de Spiru Haret în 1909 a primit dreptul de a se ocupa cu două „feluri de afaceri”:

- Chestiuni disciplinare şi de administraţie eparhială. „Acestea, după canoane, căzând în drepturile Sinodului, Consistoriul Superior nu putea să se pronunţe asupra lor decât cu vot consultativ, şi avizele lui nu aveau valoare decât după ce erau ratificate de Sinod”;

[380] *Cuvântările P.S. Episcop al Romanului*, pp. 23-24, 27-28 şi 31-33.

[381] Prevederea de înfiinţare a Consistoriului a fost introdusă în Legea Sinodală (din 1872) modificată. A se vedea C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 46-48.

- Chestiuni care „până atunci intrau în atribuţiile exclusive ale ministrului şi asupra cărora el nu era obligat să ceară avizul Sinodului" (adică administrarea averilor bisericeşti şi a treburilor şcolare)[382].

Pentru a evita reapariţia situaţiei din 1893, ministrul liberal Spiru Haret a purtat negocieri atât cu Partidul Conservator, de opoziţie, cât şi cu sinodalii. Însă opoziţia conservatoare şi-a încălcat promisiunea de a nu ataca Guvernul pe această temă. Conservatorii au găsit în episcopul Gherasim Saffirin (episcop de Roman între 27 februarie 1900 – 24 iunie 1911) o unealtă folositoare. Trebuie menţionat faptul că la început (adică atunci când avuseseră loc discuţiile dintre ministrul Spiru Haret şi sinodali), Gherasim Saffirin nu se împotrivise proiectului de lege, întrucât nutrea speranţa să fie ales mitropolit (la 8 februarie 1909 s-au făcut alegeri pentru ambii mitropoliţi ai ţării)[383]. Abia o lună mai târziu, în timpul discuţiilor din Senat, episcopul Gherasim a început campania împotriva proiectului de lege, considerându-l necanonic[384]. Şi-a menţinut poziţia şi după sancţionarea legii[385]. În şedinţa Sf. Sinod din 4 mai 1909 a refuzat să participe la Comisia sinodală pentru întocmirea regulamentului de alegere a membrilor CSB, cedând însă doar la rugămintea celor doi mitropoliţi ai ţării[386]. Comisia şi-a prezentat raportul în şedinţa Sf. Sinod din 11 mai 1909, cu observaţia că episcopul Gherasim al Romanului nu a participat activ la lucrările acesteia[387]. Opoziţia episcopului Gherasim s-a radicalizat în sesiunea de toamnă a Sf. Sinod. Conform protocoalelor şedinţei sinodale din 12 octombrie 1909, episcopul Gherasim,

> „luând cuvântul, citeşte un memoriu prin care critică legea pentru înfiinţarea Consistoriului Superior Bisericesc şi aduce imputări P.P. S.S. Chiriarhi care au susţinut această lege. P.S. Sa sfârşeşte, *anatemizând pe membrii Sf. Sinod* care vor consimţi a se supune acestei legi. Apoi depunând memoriul la birou, părăseşte sala

---

[382] Spiru Haret, *Criza,* pp. 47-48.

[383] Const. C. Diculescu, *Propaganda papistă şi întâmplările bisericeşti de azi*, Bucureşti 1909, p. 5.

[384] Au existat zvonuri conform cărora poziţia episcopului Gherasim s-a datorat nu doar presiunilor venite din partea opoziţiei, ci şi a unor fruntaşi catolici (victime al acestei campanii propagandistice catolice fiind atât episcopul Gherasim de la Roman, cât şi decanul Facultăţii de Teologie din Bucureşti şi licenţiatul în Teologie Constantin Cernăianu – a se vedea C.C. Diculescu, *Tulburările,* pp. 10-11). Conducerea campaniei „papiste" ar fi deţinut-o avocatul bucureştean Mariu Teodorian-Carada, trecut la catolicism, nepotul de frate al bancherului si moşierului craiovean Eugeniu Carada, întemeietorul Băncii Naţionale a României. Acesta, fiind sprijinit şi de câţiva preoţi caterisiţi, a scos mai multe ziare-pamflet de propagandă, susţinând că „rezolvarea crizei [bisericeşti – n.n.] ar sta numai în unirea cu Biserica Romei" (C.C. Diculescu, *Propaganda Papistă,* p. 23). Un alt agent al propagandei catolice la noi pare să fi fost italianul Iosif Frollo, care i-ar fi propus mitropolitului primat să îmbrăţişeze unirea cu Roma, cu întreaga Biserică Ortodoxă Română, primind, în schimb, din partea papei, titlul de patriarh unit. Canonicul Iosif Baud, vicarul Arhiepiscopiei catolice din Bucureşti, a publicat tot atunci ştirea că mitropolitul Calinic Miclescu ar fi îmbrăţişat pe patul de moarte credinţa catolică. Insinuarea sa a dus la nenumărate proteste din partea preoţilor si a credincioşilor, încât Baud a fost nevoit să părăsească ţara.

[385] S. Haret, *Criza,* pp. 60-61.

[386] *BOR,* an XXXIII, 1909, Bucureşti, nr. 3, pp. 262-268.

[387] *Ibidem,* pag. 278-281.

şedinţelor. Î.P.S. Mitropolit Primat - Preşedinte arată, că acest memoriu are caracterul unei propuneri, în care se deosebesc două puncte: 1) se critică Legea pentru înfiinţarea Consistoriului Superior Bisericesc şi 2) se fac imputări P.S. Chiriarhi care au luat parte la discuţia ei în Senat. Conform articolului 30, aliniatul 2, din Regulamentul interior al Sfântului Sinod, pentru a se putea discuta şi decide asupra ei, urmează să fie semnată de cel puţin doi Membrii; nefiind semnată decât de P.S. Sa, nu poate fi luată în consideraţie şi se consideră ca neavenită, pentru care propune trecerea la ordinea zilei. Sfântul Sinod aprobă.

Ministrul Cultelor şi Instrucţiunii luând cuvântul, se declară foarte nemulţumit de atitudinea P.S. Episcopului Romanului şi nu înţelege ce urmăreşte P.S. Sa să facă. Orele fiind înaintate, şedinţa se ridică"[388].

În şedinţa sinodală din 15 octombrie 1909, mai mulţi chiriarhi (episcopul Ghenadie Georgescu al Râmnicului, Conon Arămescu–Donici al Huşilor, Nifon Niculescu al Dunării de Jos şi mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei) au dezaprobat atitudinea episcopului Romanului. Mitropolitul Pimen a considerat:

„nemaipomenit ca un Ierarh să vie în Sinod şi să arunce afurisanie asupra tuturor celorlalţi ierarhi, necruţând nici liniştea Bisericii, nici liniştea ţării, nici respectul ce cu toţii datorăm legilor".

Episcopul Nifon a propus ca, pentru rezolvarea acestui caz delicat, să meargă împreună cu episcopul Ghenadie al Râmnicului la episcopul Gherasim şi să-l invite să vină în Sfântul Sinod. În aceeaşi şedinţă însă, arhiereul titular Calistrat Bârlădeanul a citit o declaraţie, afirmând că împărtăşea cele prezentate de Gherasim al Romanului în memoriul său. Ceilalţi sinodali au decis să considere şi această declaraţie neavenită, la fel ca şi pe cea a lui Gherasim[389].

În şedinţa din 19 octombrie 1909, episcopul Nifon al Dunării de Jos a comunicat că, potrivit însărcinării care i s-a dat de către Sfântul Sinod, a căutat să se întâlnească cu episcopul Gherasim, ducându-se la locuinţa unde obişnuia să stea când era în Capitală şi negăsindu-l, i-a trimis telegramă, la care însă nu a primit nici un răspuns. Cu toate acestea, episcopul Nifon i-a rugat pe membrii Sfântului Sinod să procedeze cu blândeţe faţă de episcopul Gherasim, să nu-i dea nici o pedeapsă, în speranţa că va reveni la sentimente mai bune şi va conştientiza că ceea ce a făcut nu era spre binele şi pacea Bisericii. I-a rugat pe ceilalţi sinodali să nu se ţină seamă de afurisenie pentru că un membru nu poate să afurisească întreg Sfântul Sinod. L-a rugat şi pe ministrul Cultelor ca

„dacă Sfântul Sinod şi Domnia sa crede că este bine, să se dea un comunicat prin Monitorul Oficial prin care să se arate, că incidentul este închis deoarece Sfântul Sinod s-a rostit asupra memoriului P.S. Episcopului Romanului că, nefiind în conformitate cu regulamentul, se consideră ca neavenit". Au susţinut aceeaşi procedură şi episcopii Argeşului şi Huşilor, după care s-a trecut la ordinea de zi[390].

[388] Cf. sumarului Şedinţei sinodale din 12 octombrie 1909, în *BOR*, an. XXXIII, 1909, p. 865.
[389] *Ibidem,* pp. 867-879.
[390] *Ibidem,* pp. 887-895.

În şedinţa sinodală din 21 octombrie 1909 a fost redactat un *comunicat* pentru a fi publicat în Monitorul Oficial din partea Biroului Sfântului Sinod, pentru liniştirea opiniei publice. Se afirma că Sfântul Sinod decisese închiderea acestui subiect, întrucât afurisenia aruncată de episcopul Gherasim asupra Sfântului Sinod nu putea avea nici o putere, „deoarece nu poate un Episcop să afurisească un Sinod întreg". Prin votul unanim al sinodalilor, comunicatul a fost aprobat şi înaintat ministrului Cultelor[391].

În luna decembrie a aceluiaşi an a fost convocată o sesiune extraordinară a Sf. Sinod. În şedinţa din 19 decembrie 1909 a fost pusă în discuţie o adresă (însoţită de o broşură), înaintată Sfântului Sinod de către episcopul Gherasim, ca răspuns la adresa Sinodului nr. 238/1909 de convocare la deschiderea lucrărilor CSB din 14 decembrie 1909. Adresa a fost citită în întregime, după care mitropolitul primat a decis că aceasta trebuia supusă dezbaterii Sfântului Sinod, în vederea unor decizii ulterioare. După o scurtă pauză, la reluarea discuţiilor, episcopul Nifon al Dunării de Jos, în pofida „gravităţii şi a netemeiniciei acuzaţiilor" aduse Sfântului Sinod de către episcopul Romanului, a cerut să se facă o ultimă încercare, prin trimiterea unei delegaţii sinodale formate din doi episcopi „pentru discuţii şi iertare". Propunerea a fost adoptată prin „aclamaţiune" şi au fost delegaţi episcopul Nifon al Dunării de Jos şi episcopul Ghenadie al Râmnicului. Apoi s-a ales o comisie, alcătuită din episcopul Gherasim Timuş al Argeşului şi Nifon al Dunării de Jos, care să cerceteze ultima broşură redactată de episcopul Romanului şi să caută motivele care l-au determinat pe acesta să-şi schimbe radical comportamentul şi să anatemizeze întreg Sfântul Sinod[392].

După numai două zile, în şedinţa sinodală din 21 decembrie 1909, cei doi delegaţi sinodali au raportat că s-au prezentat la domiciliul episcopului Gherasim, pentru a-l invita la lucrările Sinodului. La întrevedere au fost prezenţi şi Constantin G. Dissescu (ministru conservator al Cultelor între 1906-1907 şi apoi din nou între 1912-1914) şi Constantin Chiricescu (decanul Facultăţii de Teologie din Bucureşti, adept al ideilor episcopului Gherasim), ambii aflaţi în vizită la Gherasim. Episcopul dizident a şovăit să dea un răspuns categoric, în timp ce cei doi musafiri au cerut găsirea unei formule de compromis, prin care Gherasim accepta să participe la Sinod, fără a fi lezat în poziţia sa. Ierarhii delegaţi de Sinod au răspuns că nu aveau mandat să trateze în această chestiune, ci doar să-l cheme în mod canonic pe episcopul dizident la lucrările Sfântului Sinod, deoarece dorinţa tuturor era să fie pace şi linişte în Biserică. În această situaţie, episcopul Gherasim a răspuns că nu putea să se pronunţe pe moment.

În timp ce membrii Sf. Sinod au continuat discuţiile pe seama situaţiei episcopului Gherasim, arhiereul Meletie Constănţeanul a prezentat o *moţiune*

[391] *Ibidem,* pp. 895-906.
[392] *BOR,* an XXXIII, 1910, Bucureşti, nr. 11, pp. 1208-1223.

semnată de cinci membri sinodali (Dionisie Climescu al Buzăului şi arhiereii titulari Meletie Constănţeanul, Sofronie Craioveanul, Theodosie Ploieşteanul şi Nicodim Băcăuanul), cu următorul conţinut:

> „Sfântul Sinod, consecvent votului său din şedinţa de la 12 octombrie 1909, şi declaraţiei făcute, cum că în toate problemele care sunt exclusiv de competenţa canonică a Chiriarhilor, deja prevăzute în lege la articolul 14, 18 aliniatul III şi 21, Consistoriul Superior Bisericesc are caracter pur consultativ, aşteaptă cu bucurie sufletească revenirea în mijlocul său a P.S. Sale Episcopul de Roman care, pentru reluarea relaţiilor canonice şi legale cu Sfântul Sinod şi cu Î.P.S. Sa Mitropolitul Moldovei, va retrage acuzaţiile şi calificativele din răspunsul imprimat, făcut de P.S. Sa la Adresa Nr. 238 din 5 Decembrie 1909 a Î.P.S. Sale Mitropolitului Primat - Preşedintele Sfântului Sinod şi al Consistoriului Superior Bisericesc şi înaintat pe lângă Adresa sa Nr. 1905 din 14 Decembrie 1909. Sfântul Sinod, în vedere că, legile omeneşti sunt totdeauna supuse la îmbunătăţiri, crede că dacă după aplicarea legii sinodale din 1909, şi după experienţa făcută se va ivi nevoie de ceva schimbări, ele se vor cere la timp Onoratului Guvern."[393]

Supusă la vot, moţiunea a fost aprobată în unanimitate şi s-a hotărât ca o copie a acesteia să fie trimisă Comisiunii însărcinate cu chemările canonice, spre a o aduce la cunoştinţa episcopului Romanului[394].

A doua zi (22 decembrie) episcopul Gherasim s-a prezentat în sinod şi a cerut cuvântul. A citit o *Adresă* (cu nr. 1.947), prin care a menţionat s-a prezentat la Sfântul Sinod la invitaţia făcută prin intermediul celor doi delegaţi sinodali, episcopii Ghenadie al Râmnicului-Noul Severin şi Nifon al Dunării de Jos, dar că:

> „motivele pentru care la 12 octombrie 1909 nu a venit să ia parte la şedinţele Sfântului Sinod, sunt cele cuprinse în actele prezentate Sfântului Sinod la 12 octombrie şi în decembrie 1909, ca urmare a combaterii ce a făcut în Senat proiectului de modificare a legii sinodale din 1872 şi a atitudinii P.S. Sale din sesiunea din Mai 1909 a Sfântului Sinod. De asemenea, că aceleaşi motive cuprinse în menţionatele acte îl împiedică şi azi de a lua parte la şedinţele Sfântului Sinod".

După ce a citit această Adresă, a înaintat-o Biroului şi a părăsit sala de şedinţe. Dată fiind această atitudine, episcopul Gherasim Timuş al Argeşului a propus ca Sfântul Sinod să îl suspende pe Gherasim Saffirin din toate serviciile arhiereşti şi să instituie o locotenenţă, care să administreze eparhia până când Saffirin se va supune Sfântului Sinod. Propunerea a fost acceptată de majoritatea sinodalilor, „deoarece cazul în loc să se liniştească, mai mult se agravează".

Mitropolitul primat Athanasie Mironescu a fost însă de părere că, apropiindu-se sărbătorile, ar fi mai bine „să se lase încă timp de gândire P.S. Sale până după Sfintele Sărbători, pentru a nu se produce tulburare în sufletele credincioşilor şi pentru ca să vadă că ceea ce face nu este bine, nu este în interesul

[393] *Ibidem,* pp. 1229-1230.
[394] *Ibidem,* pp. 1123-1231.

păcii şi al dragostei". În cazul în care însă nu avea să înceteze cu atitudinea de nesupunere faţă de Sfântul Sinod, aveau să fie luate măsuri energice. Până atunci avea să i se pună în vedere că „nu poate să dea sancţiuni pe care nici canoanele, nici mintea sănătoasă nu le primeşte, că trebuie să înceteze de a nu pomeni la Sfintele Slujbe pe Mitropolitul său". Acceptând propunerea mitropolitului primat, episcopul Gherasim al Argeşului a renunţat la propunerea sa, însă numai până la 11 ianuarie 1910, când şi Corpurile Legiuitoare îşi reîncepeau şedinţele.

După o scurtă pauză, când s-au reluat lucrările şedinţei, a fost aprobat în unanimitate avertismentul Sfântului Sinod către episcopul Romanului:

> „Sfântul Sinod în şedinţa sa din 22 Decembrie 1909, faţă de actele P.S. Episcop al Romanului D.D. Gherasim, prin care se răzvrăteşte în contra Sfântului Sinod, atacând Legea sinodală, votată de Corpurile Legiuitoare şi sancţionată de Capul Statului;
>
> Faţă de atitudinea P.S. Sale de a rămânea în răzvrătire, persistând în actele sale necumpănite şi nejustificate;
>
> Având în vedere, că Sfântul Sinod a procedat cu cea mai mare îngăduinţă şi blândeţe faţă de P.S. Sa, pentru a-l face să revină la supunere către Sfântul Sinod, spre a se reda Bisericii liniştea şi pacea atât de trebuincioasă pentru buna sa dezvoltare;
>
> Având în vedere şi Adresa cu Nr. 1.947, citită de P.S. Sa în şedinţa de la 22 Decembrie;
>
> Cu mâhnire văzând, că toate încercările făcute de a-l readuce pe P.S. Sa în Sf. Sinod au rămas zadarnice, căci P.S. Sa stăruieşte în răzvrătirea şi calea rătăcită pe care a apucat,
>
> Sfântul Sinod,
>
> Prin votul său dat în şedinţa din 12 şi 19 Octombrie şi în cea de la 21 Decembrie, neaprobând actele P.S. Episcop de Roman în chestiunea Legii Sinodale, P.S. Sa urma să se supună votului Sfântului Sinod şi să ia parte la aplicarea Legii, apărându-şi părerile sale în sânul acestui Sfânt Corp Bisericesc, mai ales că nu se respinge cu totul o eventuală modificare a Legii în timp.
>
> Totodată, Sfântul Sinod infirmând sancţiunea prin anatema pronunţată de P.S. Episcopul Romanului în actele sale ce a publicat, întrucât ea este şi contra canoanelor şi contra uzurilor stabilite în alte Biserici Ortodoxe şi chiar însăşi a dreptei judecăţi, P.S. Sa neputând aplica singur asemenea sancţiuni.
>
> Pe de o parte reprobă purtarea răzvrătită a P.S. Episcopului Romanului faţă de Sfântul Sinod ca fiind contrară canonului 34 Apostolic, iar pe de altă parte, invită pe P.S. Sa Episcopul de Roman Gherasim, a se conforma canonului 14 al Sinodului I - II din Constantinopol şi a pomeni pe Chiriarhul său la Sfintele Slujbe, întrucât Sfântul Sinod nu vede un motiv întemeiat pentru pretinsa P.S. Sale dezbinare de Chiriarhul său şi de ceilalţi Chiriarhi ai Sfintei noastre Biserici.
>
> Făcând cunoscut P.S. Voastre aceasta, Sfântul Sinod nu încetează de a nădăjdui, că Vă veţi supune autorităţii Sfântului Sinod, căci în caz contrar Sfântul Sinod va şti să-şi facă datoria faţă de P.S. Voastră, dacă şi această ultimă încercare nu va avea rezultatul dorit."[395]

[395] *Ibidem,* pp. 1240-1241.

În prima şedinţă a Sf. Sinod din 1910 (11 ianuarie), episcopul Gherasim a fost prezent „ca să-şi facă o sfântă datorie, relativ la avertismentul ce i s-a trimis de Sfântul Sinod". A citit o *întâmpinare*, afirmând că toate „învinuirile ce i se aduc" erau nefondate; că prin actele prezentate Sfântului Sinod la 12 Octombrie şi 14 Decembrie 1909 a avut în vedere principiile sfinte şi înalte ale Bisericii Ortodoxe; că „ţine foarte mult la pacea Bisericii şi a Ţării noastre, pe care o doreşte din adâncul sufletului, că în faptele Sale nu a fost influenţat de nimeni, că nu doreşte să se pună contra Guvernului, Corpurilor Legiuitoare sau Sfântului Sinod"[396].

După citirea respectivei *întâmpinări* a încercat din nou să părăsească sala, dar mai mulţi membri sinodali l-au oprit, pentru a se încerca aducerea păcii în Biserică. Chiar şi ministrul Spiru Haret i-a cerut să rămână, deoarece „este dator să stea în şedinţă, ca să se termine odată această chestiune, care tulbură Ţara şi Biserica de trei luni de zile, dacă nu voieşte să stea, însemnă că-i este frică de răspunsurile care trebuie să i se dea". Episcopul Gherasim a declarat că rămâne în şedinţă, însă cu condiţia „să se considere ca şi cum nu ar fi prezent".

S-a citit încă odată moţiunea votată de Sfântul Sinod la 21 decembrie 1909, iar ministrul Spiru Haret a declarat că:

> „Afacerea aceasta foarte regretabilă merge din surprindere în surprindere. Că a crezut că poate a fost o eroare, din o parte sau din alta, dar acum s-a convins că eroarea nu poate să fie decât din partea P.S. Episcopului Romanului. Că P.S. Sa e intransigent faţă şi de Sfântul Sinod şi de Stat. Că a vorbit o jumătate de oră fără ca să spună ce trebuie a se face pentru ca pacea să fie restabilită, că de trei, patru luni, Domnia sa nu a putut nici până acum să vadă ce cere P.S. Sa, pentru că atunci când este întrebat ce vrea, nu spune"[397].

Drept urmare, ministrul Haret l-a rugat stăruitor încă o dată pe episcopul Romanului să declare foarte clar şi limpede: „ce cere P.S. Sa?, deoarece din actele P.S. Sale, nu se înţelege ce doreşte". Drept răspuns, episcopul Romanului a declarat că deja a arătat ce doreşte, anume prin actele ce le-a înaintat Sf. Sinod:

> „că doreşte să se reaşeze Biserica pe bazele ei canonice şi dogmatice, aceasta a cerut şi tot aceasta cere şi acum; că cere să se modifice legea în acest sens, însă nu cere să se modifice imediat, ci când se va găsi momentul potrivit de Onoratul Guvern şi de Sfântul Sinod. De asemenea, a declarat că, dacă Sfântul Sinod crede că P.S. Sa nu are dreptate, să se constituie în tribunal bisericesc şi să-l judece; că doreşte să fie pace în Biserică, dar nu cu călcarea dogmelor şi a canoanelor; dacă se modifică legea, P.S. Sa se împacă, deoarece şi P.S. Sale i se sfâşie inima pentru tulburarea păcii Bisericii, dar, consideră că nu P.S. Sa este vinovat de aceasta".

După ce mitropolitul Pimen al Moldovei şi episcopul Gherasim al Argeşului i-au adresat rugămintea de a se prezenta şi la următoarea şedinţă sinodală,

---

[396] Argumentele canonice aduse de episcopul Gherasim în publicaţiile sale vor fi prezentate punctual în capitolul 3.3.1.4, iar discuţiile pe fond din şedinţele Sf. Sinod în capitolul 3.3.6.

[397] *Ibidem,* p. 1246.

episcopul Romanului s-a arătat de acord[398]. Într-adevăr, în şedinţa sinodală din 13 ianuarie episcopul Romanului a fost prezent şi a declarat că, în cazul în care moţiunea sa din 21 decembrie 1909, prin care cerea pentru CSB atribuţii pur consultative şi nu decisive, s-ar lua în considerare,

> „este gata cu cea mai mare bucurie să reia, pe baza Sfintelor Canoane legăturile canonice, căci nu a urmărit şi nu urmăreşte nimic altceva decât ca Legea Sinodală să nu dea Consistoriului Superior Bisericesc alte atribuţiuni decât cele curat consultative, în limitele dictate de caracterul apostolic al aşezământului Sfintei noastre Biserici".

Mitropolitul Primat, mulţumit de atitudinea mai rezonabilă a episcopului Gherasim, a explicat încă odată ce atribuţii aveau să revină CSB, că prin acestea nu aveau să fie ştirbite atribuţiile chiriarhilor şi ale Sfântului Sinod, explicaţii întărite şi de către ministrul Cultelor şi de către alţi ierarhi (a se vedea cap. 3.3.6). Episcopul Romanului a răspuns:

> „Eu credeam că Sf. Sinod o să primească propunerea de împăcare, pe care am făcut-o, pentru că toţi vă gândiţi că legea are trebuinţă de modificări. Ca să ne liniştim fiecare conştiinţa, ce urmează? Ca să se facă modificarea legii. Acum cine este mai în măsură de a face Guvernului propunerea aceasta? Sf. Sinod, desigur. Aşadar eu cer ca Sf. Sinod să uzeze de dreptul său şi să facă intervenire la Onoratul Guvern ca să modifice legea în părţile în care se loveşte în drepturile Chiriarhilor şi ale Sf. Sinod. Dar nici eu nu cer, nici Sf. Sinod nu cere să se facă modificarea chiar acum. […]. Sf. Sinod să primească propunerea Sa, de a se interveni la Guvern, să binevoiască a face modificările care se vor găsi cu cale legii, ca să fie în conformitate cu Canoanele şi dogmele Bisericii Ecumenice"[399]

Mulţumit de rezultatul obţinut, episcopul Dunării de Jos a declarat că:

> „în urma lămuririlor date de Î.P.S. Preşedinte şi a declaraţiei făcută de P.S. Episcopul Romanului, crede că nu mai este nevoie de a se mai lungi discuţia, fiind cu toţii convinşi că legea este făcută cu bune intenţiuni pentru Biserică şi nu este exclusă modificarea ei, când vom constata că are ceva rău într-însa. Se va modifica şi această lege cum s-a modificat şi Legea clerului de patru ori până acum"[400].

De aceea l-a rugat pe episcopul Romanului să retragă cele afirmate în broşurile sale, ca să se vadă că într-adevăr îşi doreşte pacea Bisericii. La fel de mulţumit s-a declarat şi ministrul Cultelor, rugându-l pe episcopul Gherasim:

> „să lase lucrurile să meargă pe calea normală şi declară că respectă convingerile P.S. Sale, dar şi Sf. Sinod are convingerile sale pe care este dator să le respecte şi P.S. Sa. Prestigiul şi demnitatea Sf. Sinod trebuie să fie respectate. Sf. Sinod a lucrat cu cea mai mare prudenţă şi blândeţe cu P.S. Sa şi, de aceea, se cuvine ca şi P.S. Sa să dea dovadă de spirit de frăţietate şi să-şi retragă broşurile, pentru ca pacea să fie restabilită în Biserică".

---

[398] *Ibidem,* pp. 1242-1251.
[399] *BOR,* an XXXIV, 1910, nr. 4, p. 381.
[400] *Ibidem,* p. 383.

Aceeaşi părere au împărtăşit-o atât mitropolitul primat, cât şi ceilalţi membri sinodali. După o scurtă pauză şedinţa s-a reluat, iar episcopul Romanului a consimţit să retragă în mod formal anatema şi învinuirile aduse în precedentele sale acte, dacă Sfântul Sinod va accepta să intervină pe lângă Guvern ca să fie modificată legea în părţile în care s-ar jigni drepturile canonice ale episcopilor şi ale Sf. Sinod. Episcopul Dunării de Jos, în calitatea sa de secretar, a citit declaraţia scrisă de episcopul Romanului, cu următorul cuprins:

> „Sfântul Sinod însuşi, prin moţiunea sa de la 21 decembrie 1909 recunoaşte că Consistoriul Superior Bisericesc nu trebuie să aibă şi nu poate să aibă decât atribuţiuni pur consultative, în toate chestiunile, care, după apostolicul aşezământ ecumenic al Sfintei noastre Biserici sunt de căderea Chiriarhilor.
>
> Totuşi, în legea sinodală din 1909, în articolele amintite atât în actul meu de la 12 octombrie 1909, cât şi în răspunsul meu de la 14 Decembrie 1909, sunt dispoziţiuni contrarii aşezământului nostru bisericesc, contrare chiar principiului cuprins în mai sus amintita moţiune a Sfântului Sinod, căci Consistoriul Superior Bisericesc nu dă avizuri, ci ia hotărâri chiar asupra unor chestiuni de competenţă canonică chiriarhală sau sinodală.
>
> De îndată ce acele dispoziţiuni vor fi modificate s-au se va hotărî acum de către Sfântul Sinod intervenirea pentru modificarea lor, ca în adevăr Consistoriul Superior Bisericesc să nu aibă decât atribuţiuni pur consultative, sunt gata cu cea mai mare bucurie să reiau, pe baza Sfintelor Canoane legăturile canonice, şi *revin asupra epitemiei de afurisanie şi anatemă, cuprinsă în actele mele anterioare*; căci n-am urmărit şi nu urmăresc nimic în contra cuiva, ci numai ca legea sinodală să nu dea Consistoriului Superior Bisericesc alte atribuţiuni decât cele curat consultative în limitele dictate de caracterul apostolic al aşezământului Sfintei noastre Biserici.
>
> SEMNAT: Gherasim, Episcop al Romanului şi Membru al Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române."[401]

Punându-se la vot această declaraţie a episcopului Romanului, ea a fost primită în unanimitate, iar pacea în Sinod a fost restabilită. Însă nu pentru multă vreme…

Câteva săptămâni mai târziu, anume în şedinţa din Senat de la 3 februarie, episcopul Gherasim a somat de-a dreptul Guvernul liberal să modifice legea. Totodată, a început o campanie furibundă împotriva mitropolitului primat Athanasie Mironescu[402], instalat la 8 februarie 1909 şi considerat de aceea de presa conservatoare drept „mitropolit liberal"[403].

---

[401] *Ibidem,* pp. 387-388.

[402] S. Haret, *Criza,* pp. 65-69, 81-82 şi 118. „Episcopul de Roman, care-şi agonisise prin tăcere şi rezerva sa prudentă o notă bună faţă de guvern, a chemat atunci la sine pe un student al Facultăţii de teologie, şi l-a însărcinat să trimită tuturor deputaţilor şi senatorilor broşura lui Cioroianu (pseudonim) îndreptată în contra episcopului Athanasie. Mărcile poştale pentru trimeterea broşurii au costat pe părintele Saffirin suma de 30 de lei." (C. C. Diculescu, *Propaganda,* p. 4).

[403] S. Haret, *Criza*, pp. 72-73. Tot liberal a fost considerat şi mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei, ales şi instalat tot în 1909. A se vedea şi pp. 124-125.

În decembrie 1910 Guvernul liberal a căzut. Noul ministru al Cultelor, Constantin C. Arion, din Guvernul conservator, condus de P.P. Carp[404], a iniţiat modificarea Legii Consistoriului. În acelaşi timp, Arion a sprijinit campania lui Saffirin de înlăturare a mitropolitului primat, deşi, pentru a scăpa de bănuieli politicianiste, l-a acuzat, în numele Guvernului, şi pe episcopul Gherasim.[405]

Atât episcopul Gherasim, cât şi mitropolitul primat au fost supuşi judecăţii Sinodului. Mitropolitul a fost acuzat de erezie, plagiat şi viaţă imorală:

> „Episcopul de Roman se ridică iarăşi. PS Sa nu mai e acum apărătorul canoanelor şi al tradiţiei noastre naţionale în Biserică; nu se mai luptă cu IPSS d. Haret, nici cu legea sa anti-sinodală, ci numai cu d. Atanasie Mironescu, pe care [...] îl trage la răspundere pentru felul cum şi-a petrecut tinereţile şi anii de după tinereţe. Se încinge o ceartă între cei doi arhierei cum numai la Sinod nu se încăpea”[406].

Au fost 40 de zile de scandal, având la bază un proces sinodal la care a asistat şi ministrul Arion, dar, prin presă întreaga opinie publică. Chiar şi unii preoţi nu au mai ţinut cont de ascultarea datorată ierarhului şi au luat parte la campaniile de presă[407]. Iată însă cum a prezentat Nicolae Iorga tristele evenimente:

> „Zi de zi, starea morală imposibilă în Sinod se afirmă tot mai tare. Nicăieri o convingere unită cu demnitate, un simţ de cuviinţă mândră ori de smerenie creştinească, o notă de iubire frăţească ori de obştească pocăinţă. Membrii Sinodului vor fi ştiind canoanele, deşi au lăsat să le calce, un lucru însă desigur nu-l ştiu: buna creştere. Acest curs trebuie introdus neapărat în seminarele unde se formează preoţi care, dacă-şi pierd preoteasa şi intră în slujbă la „un om mare”, pot ajunge episcopi.
> Cuvinte ca «şantaj», răstiri cu degetul, făgăduieli de răzbunare până la moarte, amintire de incidente personale, acuzări şi recuzări reciproce, cereri şi refuzuri de demisii, împreună cu scrisori în facsimile, de care s-ar înroşi un vechi farmacist şi

---

[404] Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne,* pp. 131-132.

[405] Ministrul Arion a declarat în Sinod: „În ultimele vremi s-au petrecut în sânul Bisericii fapte care sunt de natură a slăbi autoritatea şi disciplina ei. Astfel am văzut că un înalt Prelat a refuzat să se supună deciziunilor şi enciclicei Sf. Sinod. Fără a voi să prejudecăm hotărârile Sf. Sinod şi să indicăm soluţiuni, Guvernul este de părere că P.S. Episcop de Roman trebuie să fie tras la răspundere de către Episcopatul Român” (în *BOR*, an XXXV, 1911-1912, p. 400).

[406] Nicole Iorga, *Tulburările bisericeşti*, pp. 122-123.

[407] Unii preoţi au participat la campaniile de presă. Drept urmare, în mai 1911, membrii Sfântului Sinod au propus îndepărtarea din funcţie a acelor preoţi care au scris articole defăimătoare la adresa Mitropolitului primat: „Broşuri, ziare, pamflete inundă piaţa publicisticii din ţară. Învinuiri insultătoare ridicate împotriva ierarhilor Bisericii se înmulţesc cu o iuţeală uimitoare. În acest curent de uri dezlănţuite, şi necuviinţe aruncate asupra ierarhilor au fost luate şi unele spirite rătăcite dintre preoţii de mir” („Propunerile Sfântului Sinod în şedinţa de la 14 mai 1910”, în *BOR*, an XXXIV, nr. 2, 1910, p. 203). Episcopul Calist Botoşănean, în calitate de secretar sinodal, a citit o petiţie, semnată de trei preoţi din judeţele Teleorman şi Prahova, prin care aceştia cereau să fie judecaţi de către Sfântul Sinod, pentru acuzaţiile aduse mitropolitului primat, în caz contrar ameninţau că vor apela la scaunul cel mai înalt. Pentru pedepsirea lor, s-a citit o adresă, semnată de 12 sinodali, iar ministrul a considerat „că nu este de demnitatea Sfântului Sinod să stea de vorbă cu aceşti năimiţi, care prin faptul că Sfântul Sinod s-ar ocupa de ei, s-ar încuraja mai mult în apucăturile lor nemernice” („Şedinţa Sfântului Sinod din 24 mai 1910”, în *BOR*, an XXXIV, 1910, nr. 9, p. 863).

cu infamii de profesori universitari, foşti decani la Teologie, - se poate o mai mare coborâre pentru Biserica lui Varlaam, lui Dosoftei, lui Veniamin Costachi?
Experţi grafologi, medici de boli lumeşti, politicieni aţâţători, toţi aceştia recunosc lumea lor. Cine n-ar recunoaşte-o deloc, ar fi însă clericii de pe vremuri"[408].

Procesul s-a încheiat la 24 iunie 1911 cu achitarea mitropolitului primat şi condamnarea episcopului Gherasim la destituire fără caterisire:

„Deci s-a mântuit. E o uşurare pentru toată lumea cu oarecare simţire că nu mai apar în ziare cele două romane senzaţionale cu «urmări», dintre care unul are ca autor pe episcopul Gherasim, iar celălalt pe Primatul României. Va trebui să se caute altă actualitate pipărată, dar bine că am scăpat, în sfârşit, de aventurile cutăror dame pioase, ori de expunerea silinţelor eroice cheltuite de părintele Atanasie numai pentru apărarea Bisericii de căutătorii de scandaluri şi plagiate. Pare că-ţi mai vine să auzi sunetul clopotelor acum când nu mai sună cele două glasuri de ură din Sinod.
Şi, după ce s-au încheiat discursurile, suntem oare la capăt? O, nu! Am fi prea fericiţi. Mai este. Şi ce mai este! Puteau fi numai două soluţii în această afacere nenorocită. Cea mai demnă era retragerea Mitropolitului compromis şi a episcopului răzbunător.
Au fost invitaţi odată. Unul a răspuns, după temperamentul său aşa de puţin călugăresc, cu aspre vorbe de război; celălalt, care făţărniceşte blândeţea, s-a dat în lături cu mâinile la piept. Acum sunt rugaţi din nou. Şi amândoi se arată tot ce-au fost: unul brutal şi dârz, celălalt consumat în ipocrizie.
A doua soluţie: judecata Sinodului. Părinţii de acolo trebuiau să judece o afacere de intrigă şi ură, de-o parte; de concubinaj, plagiat şi «erezie», - din complezenţă faţă de d. ministru de ieri, - de alta. Şi oare între judecători nu e nici un plagiator, nici un concubinar, nici un «eretic»? răspund Prea Sfinţiilor lor oprindu-se, din frică de a hotărî, la soluţia laşă a rugăminţii către Guvern, ca acesta să declare vacante cele două Scaune, rămânând vinovaţii tot arhierei.
A treia soluţie: Guvernul, ştiind cu cine are a face, pe banca acuzaţilor şi pe băncile judecătorilor, să facă ordine, impunând cu autoritatea sa morală curăţirea Bisericii. Dar această mare autoritate morală trebuie să plece din adevărata credinţă, din sincer respect pentru Biserică, din recunoaşterea tuturor drepturilor ei, din frica amestecului intereselor politice în acest loc al păcii sufleteşti şi al iubirii între oameni.
Există însă în România cineva care, în cele trei tabere politice, să aibă această superioară autoritate morală, prin care să poată înfrunta toate îndrăznelile, zădărnici toate intrigile şi frânge toate împotrivirile? Răspunde Guvernul când declară că n-are nicio soluţie, nicio convingere, nici un punct de vedere, nicio simpatie, nicio antipatie, ci lasă totul în grija Sf. Sinod, care, el, lasă totul în grija Înaltului Guvern. Aici ajung lucrurile, când într-o societate au bântuit prea mult viciile de indiferenţă morală de care pătimim. Se caută omul curat pentru a mântui Ierusalimul şi nu se găseşte. Câţi au fost aşa, au fost suiţi pe Golgota şi nu mai e putere în ei. Curajul nu răsare decât din conştiinţe pe deplin clare, şi ele ne lipsesc"[409].

[408] N. Iorga, *Tulburările,* pp. 131-132.
[409] N. Iorga, *Tulburările,* pp. 136-138.

Deşi achitat, dar mâhnit de tot acest scandal, mitropolitul Athanasie Mironescu şi-a înaintat, după patru zile, regelui Carol I, demisia:

> „Sire, am căutat în toată viaţa mea să urmez drumul cel drept, împlinindu-mi conştiincios datoria şi silindu-mă să slujesc cu osârdie şi credinţă Bisericii, Ţării şi Tronului. În timpul din urmă, în tulburarea ce ameninţa să zdruncine Sf. noastră Biserică, am crezut de datoria mea să stau neclintit la postul meu şi să apăr prestigiul Bisericii şi al Scaunului ce-l ocup. Cu aceasta socotesc că trebuie să se încheie rolul meu. M-am oprit la ideea aceasta cu adâncă mâhnire, fiindcă am avut întotdeauna cea mai mare râvnă de a sluji Bisericii, căreia am închinat cu drag toată puterea mea de muncă şi toată viaţa mea. *Dar sunt covârşit cu totul de suferinţele şi amărăciunile ce am îndurat. De aceea, cu cel mai profund respect, Va rog SIRE, să binevoiţi a primi demisiunea mea din demnitatea de Mitropolit Primat ce, din mila lui Dumnezeu şi cu voia Ţării şi buna primire a Majestăţii Voastre ocup în Biserică...*"[410].

Datorită amestecului factorului politic în treburile bisericeşti, nu este de mirare că greu au acceptat mai apoi episcopii să fie aleşi mitropoliţi primaţi:

> „Timp de opt luni în şir asistarăm cu toţii la spectacolul plin de haz al unui ministru [Arion – n.n.] care, pe când striga mereu că a rezolvat criza, alerga din om în om cu cârja de Primat şi nu găsea pe nimeni care să vrea să o primească. A fost persuasiv dl. Arion, a surâs, s-a închinat, a mai încruntat din sprâncene; totul în zadar. Nimeni nu voia nici să audă de propunerile sale. Şi când, după multe rugăciuni şi umilinţe, a găsit în fine pe unul care să consimtă (Gherasim Timuş, de la Argeş), o soartă neîndurată i-l răpea tocmai când se credea scăpat de nevoie [episcopul Timuş a decedat la 22 decembrie 1911 – n.n]"[411].

În cele din urmă, după opt luni de sedisvacanţă, episcopul de Huşi, Conon Arămescu Donici, a cedat presiunilor ministeriale, devenind la 19 februarie 1912, conducătorul Bisericii din Regatul României (a rămas în această funcţie până la 1 ianuarie 1919, când a demisionat)[412].

3.3.1.3. Opinia publică despre criza bisericească. Disputele privind trăinicia vechilor tradiţii şi canoane vs. necesitatea reorganizării bisericeşti conform spiritului timpurilor

Actul de anatemizare a întregului Sf. Sinod, realizat de episcopul Gherasim la 12 octombrie 1909 a fost aprobat de istoricul Nicolae Iorga, chiar patru zile mai târziu (astfel că iniţial, Iorga a fost un aprig susţinător al episcopului de Roman, schimbarea atitudinii sale survenind abia doi ani mai târziu, după căderea Guvernului liberal şi instaurarea celui conservator!):

---

[410] *Ibidem* pp. 361-362.

[411] S. Haret, *Criza,* pp. 134-135.

[412] Alegerile au avut loc la 14 februarie 1912. Din cei 191 membri ai Colegiului electoral, episcopul Huşilor a întrunit 188 de voturi, fiind proclamat mitropolit primat („Alegerea, întărirea şi investirea IPS Mitropolit Primat şi a PS Episcop de Huşi", în *BOR*, an XXXV, 1912, nr. 12, pp. 1329-1330). A se vedea şi „Şedinţa Sfântului Sinod din 1 martie 1912", în *BOR*, an XXXVI, 1912, nr. 1, pp. 1-3.

„Actul de convingere şi datorie pe care l-a săvârşit venerabilul episcop e unul din cele mai frumoase dovezi de caracter şi înălţime morală care s-au dat de multă vreme în această societate putredă […]. Episcopul de Roman a făcut ceea ce-i cerea calitatea sa de ierarh al Bisericii, ceea ce înseamnă nemăsurat mai mult decât funcţionar al Dlui Haret.

Episcopii anatemizaţi n-au dreptul de a mai sluji, ei au pierdut calitatea lor de episcopi. Slujba lor n-are nici un preţ, nici o sfinţenie, nu înconjură persoana lor. Iar diecezele celor care au rămas după plecarea răzbunătorului canoanelor nu mai este Biserica lui Dumnezeu, ci Biserica ministrului de Culte, atentator la legiuirile dumnezeieşti nestrămutate. Ministrul n-a înţeles nici acum, a discutat cu sângele său rece şi matematic declaraţia şi anatema, aşa cum e obişnuit să răspundă în Parlament la o interpelare […]

Pentru orice om care ţine la Biserică, din orice punct de vedere, pentru orice om care are simţ pentru cele mai înalte idealuri şi cele mai sfinte aşezăminte, afurisenia rostită la 12 octombrie 1909 în Sinodul României e un act de o incalculabilă valoare, ca afirmare şi ca urmări. Ei toţi vor înconjura cu simpatie pe episcopul Gherasim şi îi vor sta întru apărare, cu toate mijloacele şi puterile lor, sprijiniţi pe opinia publică, pe care vor şti să o mişte”[413].

Actul de anatemizare, precum şi refuzul episcopului Gherasim de a se supune Sf. Sinod şi de a-l mai pomeni la Liturghie pe mitropolitul său, a fost considerat drept justificat şi de un alt apărător al episcopului Gherasim, Ioan Voinescu:

„Un episcop e dator la supunere către mitropolitul său şi către sinod […]. Ce trebuie să facă un episcop faţă de un mitropolit căzut în erezie ori abătut de la rânduielile bisericeşti, precum şi faţă de un sinod care nu mai stă pe baza temeiurilor Bisericii?[...] Episcopul e supus, da. Dar supunerea aceasta e condiţionată de caracterul ortodox a celor care trebuie să primească supunerea. Dacă forurile superioare episcopului s-au abătut de la datoria către credinţă şi canoane, el nu se mai poate simţi obligat faţă de ele, pentru că tocmai aceste elemente leagă într-un corp comun diferitele părţi ale Bisericii. Cine nu le mai posedă, se rupe de Biserică, se desparte de comunitatea în care trebuie să trăiască cu fraţii săi […]. Apostolul Pavel pronunţă anatema şi asupra îngerului care ar îndrăzni să propună altă Evanghelie decât cea pe care a propus-o el (Gal, 1,8). Va să zică, Apostolul Neamurilor îşi arogă dreptul de a anatemiza chiar şi pe o fiinţă superioară lui în ordinea creaţiunii. Apoi dacă e aşa, înseamnă că tăria adevărului pe care stai îţi dă dreptul a-l susţine şi cu anatema”[414].

Profeţia rostită de Iorga nu s-a adeverit decât în foarte mică măsură. Dacă teologii Ioan Mihălcescu şi Nicolae Dobrescu au fost favorabili reformei lui Spiru Haret, fără să facă remarci directe la ierarhul Gherasim, alţi doi teologi români, şi anume Grigore Pişculescu[415] (Gala Galaction, doctor în Teologie şi pe atunci defensor ecleziastic) şi Constantin Diculescu[416] l-au combătut cu argumente

[413] N. Iorga, *Tulburările,* pp. 103-105.
[414] Ioan Voinescu, *În apărarea episcopului Gherasim al Romanului. I. Răspuns „unui laic iubitor de cele sfinte”. II. Răspuns Dlui Vlahuţă la articolul „Pace vouă” din „Universul”*, Iaşi, 1910, pp. 51 şi 58.
[415] Grig. Pişculescu, *Apologia unei legi, şi mai presus de ea, a unui principiu,* Bucureşti, 1909, 32 p.
[416] C.C. Diculescu, *Propaganda,* 30 p.; Idem, *Turburările,* 19 p.

istorico-canonice pe episcopul Gherasim. În apărarea acestuia au mai sărit Ioan Voinescu şi Constantin Laur[417].

Cum s-a putut constata, la început cel mai aprig apărător al episcopului Gherasim a fost Nicolae Iorga. Acesta, idealizând trecutul şi tradiţia (conform curentului semănătorist), a considerat legea drept anticanonică. A pornit de la ideea că după 1860 rânduielile bisericeşti s-au stricat cu totul:

> „De abia pe la 1860 s-a început decadenţa Bisericii noastre, decadenţă foarte repede, şi care merge continuu, accentuându-se până la acel an groaznic al scandalului, care se va însemna în istoria Bisericii române cu data de 1909. Şi, Domnilor, *cauza pentru care de la 1860 până la începutul acestui veac nou, Biserica noastră a decăzut continuu este că n-a mai fost lăsată în rosturile ei bisericeşti, că statul s-a amestecat în socotelile ei bisericeşti"*[418].

Or, prin proiectul de modificare a Legii sinodale, autoritatea guvernamentală se amesteca şi mai mult în viaţa bisericească, iar prin introducerea Consistoriului Superior Bisericesc, Iorga considera că se aducea o vătămare organului suprem de conducere bisericească – Sf. Sinod:

> „Biserica este o instituţiune de ordin divin, ce are principiile sale imutabile, are o jurisdicţie care pleacă de la acele principii şi are forme de cârmuire, de administraţie, care sunt în legătura cea mai strânsă cu însuşi spiritul Bisericii […]. Vedeţi, este uşor de zis. Dogma este una, canonul este alta, ierarhia este al treilea lucru […]. Biserica nu îngăduie această împărţire, pentru că nu se pot face cu privire la dânsa subtilităţi de cugetare, de logică, de doctrină. Biserica, în întregimea sa, este un singur lucru. Aceasta formează unitatea ei absolută, frumuseţea armonioasă, durabilitatea Bisericii, că de la dogmă până la cel din urmă act de jurisdicţiune pe care îl săvârşeşte un episcop, care a primit puterea de la Hristos, a dat-o apostolilor, totul este legat în cea mai strânsă legătură […]. Nu poţi să umbli cu un organism atât de delicat şi absolut precis, fără ca, falsificând o parte, să nu-i falsifici spiritul, să nu-l decristalizezi, fără ca atingând unul din unghiurile sale, să nu ajungi la atingerea însuşi a esenţei sale, de la care au plecat şi cele mai mărunte din aceste unghiuri […]. S-a ajuns la *dualitatea* Sinodului şi a Consistoriului Bisericesc Superior: S-a ajuns nu numai la o dualitate, dar la mai mult decât o dualitate, fiindcă sunt cazuri în care Consistoriul acesta Superior Bisericesc cuprinde Sinodul, şi cazuri în care nu cuprinde Sinodul, ci face rost să iasă Sinodul ca să rămână numai Consistoriul Bisericesc în ale sale"[419].

Argumentaţia lui Iorga a fost, la rându-i, combătută cu vehemenţă de dascălul ieşean I. C. Apostol, care se întreba retoric:

---

[417] Constantin Laur, *Polemice bisericeşti în chestiunea reformei sinodale a Domnului Ministru Sp. Haret. I. Răspuns broşurei „Apologia unei legi" de Gr. Pişculescu. II. Răspuns la scrisoarea Dlui General Stoica către P.S.S. Episcopul de Roman*, Iaşi, 1909, 48 p.

[418] Nicolae Iorga, „Discursul rostit în Adunarea Deputaţilor la 23 martie 1909", în *Tulburările bisericeşti şi politicianismul (1909-11), O cuvântare şi articole*, Vălenii de Munte, 1911, pp. 13-14.

[419] *Ibidem*, pp. 42-45.

„Auzi! Nu te atingi de dogme câtuşi de puţin şi să nu-ţi fie permis a face nişte reforme sănătoase potrivite timpului în care trăim, privitoare la jurisdicţiunea şi administraţia bisericească? Sub cuvânt că asemenea reforme ar fi anticanonice. Dar l-aş întreba pe dl. Iorga: Ce sunt canoanele bisericeşti decât nişte legiuiri bisericeşti, care datează de atâtea veacuri, făcute tot de oameni, care se crede că au fost insuflaţi de Sf. Duh. Dar oare aceste legiuiri, care pentru timpurile în care s-au făcut, erau foarte potrivite, în cursul veacurilor până acum, în ce priveşte jurisdicţiunea şi administraţia Bisericii nu au suferit nicio schimbare? Nu s-au abrogat multe din dispoziţiunile lor?

Răspunsul nu poate fi decât afirmativ. Aceasta ar putea s-o spună chiar toţi cei ce cunosc afacerile Bisericii.

Ar putea s-o spună cei dintâi Prea Sfinţiţii Prelaţi: dacă traiul lor este conform spiritului canoanelor, dacă traiul lor de astăzi ca monahi se potriveşte cu traiul acelor care au urmat de aproape pe Hristos, Apostolii Lui, care desculţi şi flămânzi, ca şi Dascălul lor, îi sorbeau cuvântul Lui dulce şi sfânt şi-l împrăştiau în lume; sau măcar cu al celor dintâi urmaşi ai Apostolilor, care au păstorit Biserica lui Hristos?

Şi dacă astăzi, sub pretext de a se respecta în totul asemenea dispoziţii ale canoanelor, privitoare la viaţa monahicească, am îndrăzni d-le Iorga să strigăm prelaţilor de astăzi: jos giubelele de mătase şi blănurile scumpe, jos mâncărurile alese, jos palatele luminate cu electricitate şi împodobite cu tot felul de minunăţii, jos cupelele, jos miile de lei salarii, conformaţi-vă în tot traiul vostru canoanelor; sunt sigur că pe amândoi ne-ar socoti dezechilibraţi la minte, măcar că n-am fi astfel.

Şi dacă o sumă de dispoziţii ale canoanelor, în cursul veacurilor până astăzi nu-şi mai găsesc aplicarea lor, atunci mă întreb: de ce atâta îndărătnicie la reforma unei legislaţii, care nu mai e conformă cu spiritul timpului în care trăim?[…].

Dl. Iorga are aceeaşi pretenţie: Cerul şi pământul vor trece, iar canoanele vor rămânea şi nicio iotă din ele nu se va schimba. Şi cu toate acestea, câte din canoane le-au desfiinţat până astăzi nu mirenii, ci chiar clericii şi Prea Sfinţiţii, care păstoresc turma lui Hristos, măcar că dl. Iorga strigă astăzi din răsputeri: nu vă atingeţi de canoane, căci se strică cristalul, adică Biserica”[420].

Pe aceeaşi poziţie de accentuare a necesităţii de a se înţelege „nuanţa de deosebire dintre principiu şi realitate, dintre teorie şi viaţa imperfectă, cerşetoare de indulgenţă şi dispense” s-a situat şi Grigore Pişculescu:

„Ca observaţie introductivă, acest memoriu (depus de episcopul Saffirin – n.n.) respiră un aer de teorie şi de speculaţie profund teologice. Ideile, temeiurile, cât şi anatema cu care încheie, denotă o completă şi fericită confundare în cercurile teologice şi o totală pierdere de sub picioare a pământului pe care trăim şi suferim. În tot memoriul nu este nicio luare în consideraţie, nicio aruncătură de ochi asupra realităţii, adică asupra stării actuale, pe de o parte din Biserica noastră, pe de altă parte din Bisericile Ortodoxe surori. P. S. Gherasim, când şi-a compus memoriul, a deschis tomul său de Drept bisericesc al lui Sakelaropulos şi celelalte tomuri necesare, iar inima şi-a închis-o cu precauţiune. Tot ce stabileşte cu sfinte mărturii şi cu canoane aşa este şi Amin este. Aşa a învăţat şi P.S. Sa, aşa am învăţat şi eu şi toţi câţi ştim carte teologică ortodoxă. Aceasta este învăţătura noastră! Aşa scrie la Pravilă!

[420] I. C. Apostol, „Cuza-Vodă şi reforma sa în Biserica Română, după documente”, în *Conferinţă ţinută la Cercul didactic din Iaşi, în ziua de 14 decembrie 1911*, Iaşi, 1912, pp. 15-17.

Dar credeţi oare că aceste teorii şi măsuri de drept canonic le veţi găsi undeva, în lumea aceasta plină de păcate şi de lipsuri riguros aplicate ori umplute pe ţanc? Tot ceea ce înfiripează PS Episcop este tipul ideal al vieţii noastre ierarhice bisericeşti, este soarele după care năzuim şi vom năzui întotdeauna, dar pe care trebuie să-l căutăm adeseori printre norii învăluitori ai nevoilor noastre de oameni imperfecţi şi de cetăţeni datori Cezarului dinarul legiuit. Ca să se vadă ce deosebire este între a recapitula teorii canonice, la umbra dulce a lui Zonara şi Balsamon şi între a trăi, ca popor, viaţa bisericească, sub egida Statului şi sub povara diferitelor neajunsuri sociale şi naţionale, voi pune, faţă în faţă, prin câteva exemple, idealul cu realul, teoria cu viaţa […].

E colosal de imprudent să te baricadezi într-un canon şi de acolo să umpli lumea cu protestările şi cu blestemele tale. Numai un legalism feroce, numai o inimă aprinsă dar neîndurată pot să te împingă la pasul acesta. Cu aşa dispoziţii sufleteşti ajungi să votezi moartea lui Galilei. Nimeni n-a făcut atâta rău Bisericii Dumnezeiescului nostru Împărat şi Mântuitor, Care, la urma urmei, n-a venit să cheme pe drepţi, ci pe păcătoşi la pocăinţă (Luca 5,32) ca teologii gramatişti şi implacabili”[421].

În aceeaşi direcţie s-a exprimat şi Ioan (Irineu) Mihălcescu:

„Canoanele sunt primitoare de interpretări felurite şi ele nu sunt toate absolut obligatorii şi neschimbabile, ci numai acelea din ele, care cuprind sau se referă la învăţătura Bisericii, la dogme, în înţelesul larg al cuvântului […] toate legile şi orânduielile se fac spre binele şi folosul oamenilor. Cele bisericeşti ţintesc la folosul sufletesc al credincioşilor, fără ca totuşi să neglijeze sau să se opună foloaselor materiale, pe care are datoria de a le spiritualiza şi moraliza. Pentru a putea îndeplini această înaltă chemare a sa, Biserica trebuie să se acomodeze cerinţelor timpului, fără a-şi pierde sau denatura caracterul său de instituţiune sfântă, dumnezeiască, cu un însemnat bagaj de idei de-a pururi în afară de orice schimbare. Un punct esenţial în care Biserica română trebuie să se acomodeze, cât mai curând, cerinţelor vremii în care trăim, este modificarea constituirii Sinodului, ca supremă autoritate bisericească”[422].

Nu lipsit de importanţă este a aminti aici că exact aceeaşi poziţie fusese susţinută de Andrei Şaguna la cel de-al doilea sinod eparhial din Ardeal, în 1860:

„Canoanele, luându-se îndeosebi în privinţa cuprinsului şi a scopului pentru care s-au adus, se împart în două categorii; căci ele hotărăsc sau asupra *dogmei*, sau asupra *disciplinei* bisericeşti şi a moralei creştine. De aici se vede valoarea cea mare a canoanelor, pentru că canoanele acelea care cuprind prefigerea dogmei şi a moralei creştine rămân în întregimea lor nevătămate şi neschimbate pentru toate veacurile; acest caracter al canoanelor despre *dogme şi moralul* creştinesc zace în firea acelui adevăr care este substratul dogmei şi al moralei creştine […]. În privinţa canoanelor care tratează despre *disciplină*, este părerea mea că ele suferă schimbare, însă numai într-atâta încât aceea se face spre a se modifica şi acomoda vreun canon disciplinar împrejurărilor locale, însă cu pază a nu vătăma intenţia primitivă a canonului ce au avut Sfinţii Părinţi când l-au aşezat”[423].

---

[421] Gr. Pişculescu (Gala Galaction), *Apologia,* pp. 7 şi 22.

[422] I. Mihălcescu, *Modificarea,* pp. 49-51.

[423] „Actele Sinodului eparhial din 1860”, în *Actele Soboarelor Bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anii 1850 şi 1860*, Sibiu, 1860, p. 80.

Revenind la Grigore Pişculescu, acesta a negat ca dreptul de interpretare al canoanelor să fie acordat unei singure persoane particulare:

> „Toţi câţi se ocupă cu legile lumeşti şi bisericeşti ştiu prea bine ce este interpretarea şi comentariul. Sunt texte de legi care, obscure sau îndoielnice de felul lor, când sunt comentate se luminează de o lumină neaşteptată, adesea paradoxală. Se cere numai, ca acel care comentează să fie autoritate incontestabilă. Ei bine, cine poate să dea canoanelor noastre interpretarea cea mai autoritară decât Sfânta Biserică din Constantinopol şi concertul Bisericilor ortodoxe autocefale? Fie în Sinodul ecumenic, fie în aşa numitul *consensus ecclesiae dispersae.* Or, această interpretare este dată în concret şi anume în felul cum Bisericile surori, în cap cu Biserica Patriarhală, aplică sfintele canoane la situaţiile şi nevoile respective. Privind în jurul nostru, vedem că prescripţiile canonice se aplică foarte larg şi foarte concesiv”[424].

De exemplu, în organizaţia Patriarhiei ecumenice a fost inclus, în 1860, laicatul, iar în Mitropoliile din Carloviţ şi din Sibiu, precum şi în Exarhatul bulgar au fost introduse sinoade/adunări/comitete mixte, în care laicii puteau vota alături de episcopi şi clerici (a se vedea mai jos). Toate aceste organisme erau recunoscute ca fiind canonice. Drept urmare, a continuat Pişculescu, Legea Consistoriului, prin care s-a înfiinţat un organism bisericesc din care luau parte doar clerici (ierarhi şi preoţi), nu însă şi laici, nu putea în nici un fel considerat necanonic[425].

Mai mult, Pişculescu a considerat introducerea CSB drept vitală pentru revigorarea Bisericii româneşti:

> „Inacţiunea şi nepăsarea încep să devină primejdioase. Oamenii de stat ai ţării, fără deosebire de vederi politice, nu mai puteau şi nu mai pot să stea nepăsători. E momentul suprem să ne aducem aminte, toţi cu toţii, de toate câte am observat, înghiţit şi suferit în zilele experienţei noastre de oameni ai Bisericii şi să mărturisim: în condiţiile de până acum nu mai e de trăit ci de murit! [...]
>
> Cu spaimă trebuie să constatăm că rândurile noastre încep să se clatine şi că unii dintre noi şi-au luat lumea în cap, îndrăgind alte confesiuni.
>
> Trebuie să protestăm cu energie împotriva ideii superstiţioase sau perfide că Biserica noastră Ortodoxă este un mecanism ruginit, pe care nu poţi să-l mai pui în mişcare, decât cu primejdia sfărâmării. Bisericile surori din Transilvania şi din Bucovina ne dovedesc că mecanismul este excelent, numai să se găsească cine să-l ungă şi să-l pună în mişcare. Trebuie să protestăm cu energie împotriva ideii nenorocite că din nişte întâlniri, pline de cuviinţă bisericească şi de urbanitate parlamentară, între P.P.S.S. Arhierei şi între fiii şi amicii lor, preoţii şi diaconii, întâlniri care au de scop tocmai să scuture amorţeala noastră, ar putea să rezulte cufundarea Bisericii în prăpastia ereziei. Episcopii rămân episcopi, preoţii preoţi, diaconii diaconi! Raporturile reciproce, însă, se strâng şi se fac mai intime ca până acum, pe baza unei legi, care invită clerul întreg să-şi readune puterile, în vederea celui mai mare bine al Bisericii şi al nostru al tuturora”[426].

---

[424] Gr. Pişculescu (Gala Galaction), *Apologia,* p. 23.
[425] *Ibidem*, pp. 23-24.
[426] *Ibidem*, pp. 27-29.

În concluzie, Pişculescu a declarat Legea Consistoriului din 1909 nu numai canonică, dar şi „o lege progresistă şi filantropică”[427].

Dar polemicile mai mult sau mai puţin decente au continuat. Constantin Laur l-a contrazis pe Grigore Pişculescu. Tot la fel, Ioan Voiculescu l-a combătut pe acel „laic iubitor de cele sfinte”, apărător al reformei bisericeşti propusă de Spiru Haret.

Constantin Laur a considerat că argumentaţia lui Pişculescu se baza pe „două puncte de vedere foarte proaste: 1) că trebuie să te serveşti de părţile slabe ale unei organizări pentru a argumenta că şi tu ai dreptul să fi slab; 2) că nu e nevoie să ţinem în seamă teoria, principiul, pentru că una e teoria şi alta ar fi practica”.

Referitor la primul punct, Laur se întreba asupra motivelor pentru care Pişculescu făcea trimitere la modelele din Rusia, Muntenegru, Bulgaria, Transilvania şi Carloviţ (unde erau admişi şi preoţi în Sinod sau existau foruri paralele mixte, alături de Sinod) şi nu la Grecia şi Serbia, ţări libere, cu Biserici organizate canonic. Modelul rusesc a fost contestat de către Laur, pe motiv că acolo domnea absolutismul ţarist, iar Biserica nu se putea organiza în mod liber; modelul muntenegrin a fost refuzat, dat fiind faptul că acolo exista un număr mic de ierarhi; modelele bulgar, ardelean şi sârbesc de la Carloviţ au fost considerate ca nepotrivite pentru situaţia României, fiindcă respectivele Biserici nu se aflau în state naţionale, astfel că:

> „şefii lor (adică a respectivelor Biserici – n.n.) n-au numai un caracter curat bisericesc. Ei sunt în acelaşi timp şi căpetenii naţionale, au a îngriji şi de alte interese decât cele care cad în sfera treburilor spirituale. Prin urmare, capii Bisericilor din ţările cu Guvern de altă confesiune nu pot fi asimilaţi cu ai noştri, din pricină că ei au mai multe de îngrijit şi treburi deosebite de rezolvat. Fiind în acelaşi timp şi sub greutăţi care se opun liberei dezvoltări a Bisericilor lor, au şi cu alte împrejurări de luptat, aşa că nici din acest punct de vedere nu pot fi asimilaţi cu ai noştri. Ei au căutat să se puie cât mai mult la adăpost de loviturile duşmanului naţiunii lor, şi deci nefiind numai în atribuţiuni bisericeşti, nefiind într-o situaţiune egală cu a noastră, nici nu pot fi puşi pe aceeaşi treaptă cu ai noştri, când îi judecăm din punctul de vedere al dreptului canonic […].
>
> Când te uiţi la ceva ca să-l iei ca model pentru tine, nu trebuie să cauţi organismul pipernicit care a crescut rău din cauza lipsei de aer şi de hrană şi de soare. Nu, ci uită-te la cel care a avut condiţiuni normale de existenţă. Bisericile ortodoxe din ţările de altă confesiune nu se află în condiţii favorabile. Sunt în condiţiunea organismului care nu se poate dezvolta după toate legile naturii sale, din cauza mediului vitreg. Deci, la aceste Biserici să căutăm noi modele de imitat, noi cei care suntem stăpâni în casă la noi?”[428].

Exact aceeaşi argumentaţie a adus-o şi Nicolae Iorga, în cuvântarea sa potrivnică adoptării Legii Consistoriului, rostită în Parlamentul României:

---

[427] *Ibidem*, p. 31.
[428] C. Laur, *Polemice,* pp. 13-14.

„S-a adus un argument pentru această reformă, argument care se aduce şi acum înaintea Dvs […], că o să semănăm mai bine cu Biserica românilor de dincolo [din Transilvania – n.n.]. Da, dincolo este o Biserică românească, organizată aşa, încât Sinodul ei nu e format din arhierei, ci intră şi preoţii de mir, intră şi diaconii şi profesorii, intră şi mirenii ceilalţi. De ce să nu procedăm deci democratic, de ce să nu fim la înălţimea veacului, de ce să nu dăm Bisericii noastre un contact mai întins cu societatea noastră?

Spun de pe acum că o analogie între Biserica noastră din România şi între Bisericile românilor de aiurea […], o asemenea analogie e cu totul greşită. Şi iată de ce e greşită: Biserica la noi, în România cea liberă, nu e altceva decât Biserică, îndeplinindu-şi rostul ei bisericesc. În aceste rosturi bisericeşti îşi poate afla ea şi cea mai mare înălţime şi cea mai mare scădere şi cele mai înalte merite şi cele mai înjositoare păcate. În acest rost bisericesc şi numai în acesta. Biserica noastră nu are deci alte rosturi decât cele bisericeşti; nu pretinde nimic de la altă putere, dar să faci bine să nu te atingi de aceste singure rosturi pe care poate să le aibă!

Ei bine, aşa este oare situaţia Bisericii româneşti din Ungaria? Biserica ortodoxă românească din Ungaria are, în adevăr, un sinod alcătuit şi din laici, din mireni. Pe aceştia nu-i vedem, cum vă voi arăta imediat, în acest proiect de alcătuire al noului consistoriu. Sinodul acesta parlamentar nu se ocupă numai de rostul Bisericii, ci şi de rostul şcolii şi al culturii, şi nu odată parlamentul acesta a avut o însemnătate politică. Şi chemarea acestui parlament este totdeauna o chemare naţională. De ce? Pentru că acolo acesta este singurul fel prin care se poate manifesta solidaritatea naţiunii noastre. Neamul nostru acolo în Ardeal nu poate să se arate în faţa lumii în altă alcătuire a Sinodului bisericesc ortodox […].

Pe urmă, domnilor, acolo în Ungaria şcolile noastre nu sunt şcoli laice: sunt şcoli bisericeşti. Aceste şcoli bisericeşti sunt în legătură strânsă, indisolubilă cu Biserica, Prin urmare, nu poţi avea şcolile româneşti în alte împrejurări decât în împrejurările acestea determinate de confesiune.

Şcolile sunt confesionale, deci în legătură cu Biserica, fie cu Biserica neunită din Sibiu, fie în legătură cu Biserica unită din Blaj. Prin urmare, să nu zică cineva: deoarece sunt mireni în Sinodul românesc de dincolo, să fie mireni, să fie preoţi de mir în instituţia menită să înlocuiască Sinodul aici la noi. Nu este analogie şi nu poate susţine aceasta nici într-un chip”[429].

Analizând argumentele pe care se bazau aceste critici, în primul rând se poate observa că atât Iorga, cât şi Laur nu au înţeles principiile constituţiei bisericeşti din Transilvania şi nici conceptul de autonomie bisericească din Ungaria (în care vieţuia Mitropolia ardeleană). Cel puţin Iorga ar fi trebuit să ştie că una din principalele fundamente ale Statutului Organic şagunian a fost separaţia dintre cele strict bisericeşti şi chestiunile administrative, financiare şi culturale. Sinodul episcopesc (echivalentul Sf. Sinod din Biserica Regatului român) era alcătuit numai din ierarhi, iar forurile bisericeşti mixte (Congresul Naţional Bisericesc, Sinoadele eparhiale şi Consistoriile eparhiale/mitropolitan) nu aveau atribuţii spirituale şi canonice, iar în ceea ce priveşte administraţia strict bisericească, aceasta se afla doar în grija clericilor (laicii fiind excluşi din Senatele strâns

[429] N. Iorga, *Tulburările,* pp. 18-21.

bisericeşti ale Consistoriilor eparhiale/mitropolitan). Astfel analogia pe care Iorga o refuza nici nu avea practic fundament în realitate. Interesant este şi faptul că Iorga nu a avut cunoştinţă de această separare, pe când alt susţinător al episcopului Gherasim, mai puţin erudit decât Iorga, cunoştea situaţia din Ardeal:

> „Şaguna, cu toată partea largă pe care a acordat-o clericilor şi laicilor în administraţiunea bisericească, rezervă Sinodului arhieresc chestiunea religiozităţii şi moralei […]. Partea aceasta curat morală, a institutelor de cultură bisericească din Transilvania, cea cu drepturi atât de largi pentru cler şi popor, sunt rezervate Sinodului arhieresc"[430].

În al doilea rând, afirmaţia că Biserica Ortodoxă din Vechiul Regat se bucura de libertate într-un Stat liber şi că Biserica românească era stăpână la ea acasă nu corespundea deloc adevărului. Iorga şi Laur, precum şi alţi contestatari ai Legii Consistoriului, nu înţelegeau conceptul de autonomie a unei Biserici libere într-un Stat liber, principiu care se afla la baza constituţiilor central-europene şi de care se bucura din plin Ortodoxia transilvană după 1868. Conform acestui principiu, autoritatea de Stat care cârmuise Bisericile secole de-a rândul, a acceptat în cele din urmă să cedeze autoritatea sa asupra Bisericii, însă numai cu condiţia unei reforme constituţionale în interiorul Bisericii, anume constituirea unor foruri bisericeşti mixte, în care clerul şi credincioşii să fie deplin reprezentaţi. Astfel, fondurile bisericeşti (iar în Ungaria şi şcolile) au fost lăsate în grija acestor foruri bisericeşti, evitându-se pericolul ca politicieni atei sau liber cugetători, aflaţi vremelnic la putere, să conducă destinele Bisericii, încătuşând-o de fapt. În cartea tipărită de Nicolae Iorga cu ocazia discuţiilor privind Legea Consistoriului, politicianismul românesc corupt şi „nemergător la Biserică" a fost înfierat foarte dur; şi cu toate acestea, Iorga nu a vrut să înţeleagă şi să accepte, desigur tot din considerente politicianiste (de opoziţie), principiul de la care pornise Spiru Haret: alcătuirea CSB ca organ bisericesc cu menirea de a prelua de la autoritatea guvernamentală prerogativele pe care aceasta le deţinea asupra Bisericii, fără consultarea Bisericii. Reforma lui Spiru Haret avea tocmai această intenţie: cedarea de către autoritatea guvernamentală a unor chestiuni administrative bisericeşti (asupra cărora Sf. Sinod nici nu avea dreptul să se exprime[431]) unui for bisericesc, alcătuit şi din clerici inferiori. Însă atât Iorga, cât şi episcopul Saffirin şi adepţii săi, au fost mai degrabă dispuşi să accepte amestecul politicienilor străini de Biserică în treburile Bisericii, decât implicarea preoţilor, consideraţi doar supuşi ai episcopilor. De exemplu, Ioan Voinescu, luând apărarea episcopului Gherasim, afirma că:

> „Faptul că defensorii ecleziastici (deci funcţionari guvernamentali – n.n.) ar avea în atribuţiunea lor unele lucruri, nu înseamnă în nici un caz că acele lucruri se cuvin mai întâi preoţilor"[432].

---

[430] I. Voinescu, *În apărarea episcopului Gherasim,* pp. 13-14.

[431] A se vedea discuţii pe seama acestor prerogative în cap. 3.3.7., referitor la discuţiile din Sf. Sinod asupra Legii Consistoriului.

[432] I. Voinescu, *În apărarea episcopului Gherasim,* p. 18.

Nu doar că în Transilvania Ortodoxia nu era un organism „pipernicit care a crescut rău din cauza lipsei de aer şi de hrană şi de soare", ba chiar era o Biserică stăpână pe fondurile ei, pe şcolile ei, primind după 1898 salarii însemnate de la autoritatea guvernamentală. În schimb în Regatul României „liber", Biserica naţională a fost furată de fonduri, zvârcolindu-se într-o cumplită criză financiară, cu preoţi care timp de 30 de ani au primit salarii de mizerie. Iar când Statul naţional a aflat de cale să asigure salarii preoţilor, a făcut-o doar cu condiţia închiderii aproape a jumătate din bisericile existente. Deosebirea dintre Biserica „fără aer, hrană şi soare" din Transilvania şi cea „liberă şi stăpână" din Regatul României a reieşit după Marea Unire, când în 1923 ierarhul râmnican Vartolomeu Stănescu s-a plâns în Senatul României de defavorizarea bugetară a eparhiilor din Vechiul Regat faţă de eparhiile ortodoxe din Ardeal, iar ministrul Cultelor Alexandru Lapedatu a trebuit să recunoască faptul că deosebirea dintre sumele acordate de la Buget eparhiilor celor două provincii (din Vechiul Regat şi din Transilvania) se datora cheltuielilor bugetare de dinainte de 1918, preluate după Unire: cu alte cuvinte, Biserica ardeleană nu doar că avea fondurile ei proprii, de care Statul maghiar „duşman" nu se atinsese, ci primise de la Guvernul de la Budapesta subvenţii importante, atât pentru salarizarea preoţilor, cât şi pentru asigurarea cheltuielilor administraţiilor eparhiale, ba chiar şi a plăţii chiriei profesorilor de la Seminariile teologice. Toate aceste subvenţii constituiau sume mai mari decât cele asigurate Bisericii naţionale româneşti de Guvernele Vechiului Regat[433]. Dimpotrivă, în anii imediat următori Marii Uniri, noile autorităţi româneşti au „statificat", adică naţionalizat toate şcolile confesionale ortodoxe (în afară de una singură, în Şcheii Braşovului), confiscând practic aproximativ 16% din întreaga avere a Mitropoliei ardelene[434].

3.3.1.4. Principalele critici ale episcopului Saffirin asupra Legii Consistoriului şi combaterea lor de către unii teologi ai vremii

Precum s-a putut constata în paginile anterioare, în timpul crizei bisericeşti episcopul Gherasim Saffirin a fost întrebat de mai multe ori atât de sinodali cât şi de ministrul Spiru Haret asupra nemulţumirilor sale concrete, dat fiind faptul că chiar şi în cuvântarea de la Senat, din zilele de 5-6 martie 1909, în care a combătut proiectul de lege, nu a făcut nici o referire asupra vreunui articol anume. A avut unele obiecţii doar în cursul discuţiilor pe articole, combătând în special articolele 18, 20 şi 21. În principal, Saffirin a apărat drepturile ierarhice, iar intransigenţa sa l-a deranjat chiar şi pe mitropolitul primat Athanasie Mironescu, astfel că acesta a ripostat în cursul discuţiilor din Senat:

---

[433] Paul Brusanowski, *Autonomia şi constituţionalismul în dezbaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române (1919-1925)*, Cluj-Napoca, 2007, pp. 319-324.
[434] *Ibidem*, pp. 279-284.

„*Mitropolitul primat*: Eu, Domnilor, cred că prea mult se vorbeşte de drepturi şi foarte puţin de datorii.
Episcopul Gherasim al Romanului: Nu sunt drepturi ale noastre, sunt date de Mântuitorul şi trebuie să le susţinem.
Mitropolitul primat: Însă şi datoriile ce ne sunt impuse trebuie să le îndeplinim. Aşezămintele Sf. Apostoli spun că preoţii sunt urechea, ochii, inima episcopului. Putem noi, dar, să ne lipsim de ochii noştri, de inima noastră, de urechile noastre?[435]"

Aşadar, motivul intransigenţei episcopului Serafim s-a datorat obligaţiei sale să apere drepturile Mântuitorului Hristos:

„Duhul Sfânt, în timpul Sf. Apostoli, a hotărât din cine să se compună Sinodul şi ce atribuţii să aibă. Cine poate să se certe cu Duhul Sfânt? Cine poate să dea lecţii Duhului Sfânt? Eu nu îndrăznesc. Eu nu sunt decât sluga lui Dumnezeu, şi ca slugă trebuie să îndeplinesc porunca Domnului meu. Şi dacă grăiesc înaintea Dvs., grăiesc ca slujitor al lui Dumnezeu, îndatorat să păzesc cuvântul Lui.
Eu nu ţin la drepturile mele, ca să ziceţi că m-am suit în prepeleag şi că de sus mă uit la muritorii ceilalţi, ca şi cum eu aş crede că voi aveţi numai datorii faţă de mine, iar eu numai drepturi faţă de voi. Cine sunt eu, păcătosul? Recunosc: sunt un simplu muritor; un vierme. Ce drepturi am ca să vă vorbesc aşa?
Eu, domnilor senatori, ca episcop, am drepturi care nu sunt ale mele; sunt ale Stăpânului meu, ale Domnului nostru Iisus Hristos, Care m-a făcut şi pe mine unul din organele slujbei Sale şi mi-a dat drepturi care sunt ale Lui, iar eu, ca slugă supusă, am datoria de a apăra aceste drepturi care nu sunt ale mele, ci ale Stăpânului meu. Deci, eu nu vorbesc aşa pentru că aş avea vreun drept personal – cum mi s-a zis – ci Stăpânul meu are şi pentru că sunt slugă plecată şi supusă Lui, vreau să-mi fac datoria mea de credinţă, măcar de mie mi s-ar întâmpla orice"[436].

În acelaşi timp însă, episcopul Saffirin recunoştea şi autoritatea Statului. De fapt era adeptul aşa-numitei teorii a simfoniei bizantine:

„Noi suntem datori ca să respectăm Statul şi legile sale, cu singura deosebire, ca să ne spunem şi noi cuvântul, în virtutea libertăţii de conştiinţă, căci precum suntem datori respect şi supunere Statului şi legilor Statului […].
Să legiuim împreună, cu prietenie – şi se cuvine să legiuim împreună cu prietenie şi cu frăţie – să ne dăm mâna spre binele Bisericii şi al Statului în ceea ce legiuim cu privire la Biserică, cu rugămintea aceasta din partea Bisericii: să stăm fiecare în hotarele sale, căci numai aşa se poate atinge cu folos scopul atât al Bisericii lui Dumnezeu, cât şi al Statului.
Îndată ce vom îndrăzni noi, Biserica lui Hristos, să avem pretenţiuni mai presus de ceea ce se cuvine, atunci înţelegeţi că încălcăm drepturile Statului şi este în dreptul său şi are datoria de a se apăra, să ne pună la rânduială dacă nu suntem oameni de bună rânduială, pe noi cei din Biserică"[437].

În mod concret, episcopul Gherasim Saffirin a atacat articolele 18, 19, 20 şi 21 ale Legii Consistoriului[438].

[435] *Cuvântările Prea Sfinţitului Episcop,* p. 48.
[436] *Ibidem*, pp. 52-53.
[437] *Ibidem*, pp. 28-29.
[438] A se vedea Anexa 4.2.2.

„**Articolul 18** are 4 alineate. Alin. I prevedea în general: *Consistoriul Superior Bisericesc va statua asupra tuturor afacerilor disciplinare şi de administraţie eparhială ale Bisericii Ortodoxe în cuprinsul Statului român.* Alin. II enumeră diferite chestiuni cu care se ocupa CSB şi asupra cărora va hotărî, sub rezerva aprobării ministeriale. Alin. III enumeră altă ordine de chestiuni cu care se va ocupa CSB, iar la alin. IV desluşeşte că la rezolvarea chestiunilor de la alineatul al III-lea nu vor lua parte membrii Sf. Sinod, de unde urmează că la rezolvarea chestiunilor de la aliniatele I şi II vor delibera împreună cu membrii Sf. Sinod (arhiereii cu scaun şi fără scaun) şi cei 21 de preoţi şi diaconi. Deci, pe când în alin. III, CSB este numai adunarea separată a celor 21, iar hotărârile luate sunt propuneri şi deziderate, întru cât trebuiesc ratificate de Sf. Sinod, în alin. I şi II, CSB este întrunirea general deliberativă a episcopilor, preoţilor şi diaconilor. Şi aici începe teama P.S. Ep. Gherasim: Cum cei 21 sunt mai mulţi decât arhiereii, s-ar putea ca «de multe ori, dacă nu în toate împrejurările, să covârşească, cu ale lor voturi, voturile arhiereilor titulari, episcopilor şi mitropoliţilor, şi să-şi impună hotărârea ce vor voi să ia». Prin urmare, ce poate să admită şi să rabde P.S. este posibilitatea ca preoţii şi diaconii să se întâlnească, uneori, în aceiaşi cameră deliberativă, cu arhiereii. Aici este tot nodul chestiunii”[439].

Că într-adevăr acesta a fost *nodul* chestiunii, reiese din cuvântarea lui Saffirin din Senat:

„Ce însemnează a întruni Sinodul (sic!) cu preoţii la un loc? Însemnează a le spune: ori că episcopii au căzut în stare de ramolire (*ilaritate*). Iertaţi-mă, vă rog. Dar ne vedeţi pe toţi în mijlocul Dvs. sănătoşi şi pe toţi să-i ţină Dumnezeu sănătoşi. Ori că sunt nişte ignoranţi, nu cunosc adevărurile credinţei, nu cunosc adevărurile vieţii creştine, nu au învăţat carte, nu au trecut prin şcoale. Apoi, slavă lui Dumnezeu, avem şi doctori în Teologie printre noi şi ne cinstim cu dânşii; să-i ţină Dumnezeu sănătoşi.

Ajuns-au lucrurile până acolo, ca fiii noştri, pe care acum i-am născut prin hirotonie şi numai pentru cercul de activitate preoţească, să vină să ne înveţe pe noi ca să înotăm? Ei, domnilor, lucrul acesta mi se pare mie că este cu totul de-a-ndoaselea. Să aibă preoţii atribuţiuni egale cu episcopii, după dreptul dumnezeiesc şi bisericesc? Aşa este după dogma credinţei creştine sau ba? Firește, nu este aşa.

Măcar că din gură spunem că în episcopi este plenitudinea harurilor, câte sunt de trebuinţă Bisericii spre mântuire, măcar că din gură zicem aşa, în realitate, prin proiectul de lege se arată că le lipseşte ceva, şi aceea ce le lipseşte trebuie completat cu preoţii pe care îi luăm din locurile lor şi îi suim în scaunele episcopilor. Frumos compliment la dogma Bisericii dumnezeieşti! [...]

Dacă este adevărat că noi episcopii suntem ramoliţi, dacă este adevărat că suntem ignoranţi, dacă este adevărat că cine ştie ce am mai avea, faceţi-vă datoria după legea bisericească şi politicească. Daţi la o parte pe cei dovediţi cu lipsuri şi aduceţi pe aceia care să-şi facă datoria, despre care să nu se poată zice nimic. Iar dacă lucrurile n-au ajuns până-ntr-atâta, mă exprim cu cuvintele Sf. Scripturi: pentru ce mă baţi?

Poate ar fi ceva măgulitor din punctul de vedere a oarecărei mândrii ca să se suie preoţii în scaunul episcopilor, să stea la taifas cu episcopii, hotărând cu episcopii şi celelalte. Dacă Biserica lui Hristos ar fi o instituţiune omenească, cine ştie cum am

[439] Gr. Pişculescu, *Apologia,* pp. 12-13.

discuta şi unde am ajunge, şi pentru dragostea omenească şi frăţească cine ştie ce am face? Dar aceasta fiind ştiut că Biserica este instituţiune dumnezeiască – şi este Dumnezeu care a orânduit-o, precum ne-a orânduit pe noi, slujitorii Lui, organul Lui aici pe pământ – nu ne este iertat, oricine am fi, ca să slujim altfel pe Iisus Hristos, decât cum ne-a poruncit El nouă; şi nici să schimbăm ordinea în Biserică în altfel de cum a făcut-o El nu ne este iertat, pentru că cădem în erezie"[440].

Şi Constantin Laur, în lucrarea polemică de răspuns la broşura lui Pişculescu, şi-a arătat dezacordul faţă de deliberarea împreună a preoţilor cu episcopii pe chestiunile cuprinse în alin. II al art. 18, pe motiv că ierarhii fiind minoritari la vot, preoţii şi-ar fi putut impune voinţa. Laur nu a agreat nici prevederea că toate deciziile luate de episcopi şi preoţi în respectivele chestiuni trebuiau aprobate de ministrul Cultelor (deşi, până la emiterea Legii, singur ministrul putea lua hotărâri în respectivele chestiuni, fără consultarea Sinodului şi cu atât mai puţin a clericilor inferiori).

„Arhiereii pot fi majoraţi, cum episcopul de Roman a arătat; şi atunci se poate întâmpla că arhiereii trec pe al doilea plan, rămânând preoţii şi diaconii stăpâni în Biserică. În acest caz, ce mai înseamnă superioritatea hirotoniei arhiereşti, dacă ei nu-i corespunde şi o superioritate reală în viaţa practică a Bisericii? […]

Se poate admite vreo împrejurare în care preoţii să biruie pe episcopi? Mai este aceasta stăpânire absolută a episcopului din eparhie? Mai este adevărat că nimic nu se poate îndeplini fără el, când preoţii în Consistoriu pot lua hotărâri care să oblige şi pe episcopi în eparhie? […] Legea românească prin care se aduce în fiinţă Consistoriul Superior creează o stare de lucruri care nu există aiurea şi care nimiceşte Sinodul ca autoritate centrală care are a da directiva în afacerile bisericeşti ale Regatului României. Într-adevăr, art. 18, al. I şi II al legii prevede că toate hotărârile luate de Sinod împreună cu Consistoriul (şi multe sunt lucrurile cuprinse în aliniatul II) nu pot deveni executorii, dacă nu vor fi aprobate de ministrul Cultelor. Va să zică, ministrul Cultelor e ridicat la rangul de autoritate superioară peste Sinod! Fără dânsul orice va hotărî Sinodul împreună cu Consistoriul nu valorează nimic! Afacerile bisericeşti hotărâte în cel mai înalt corp bisericesc pot fi infirmate de ministru şi făcute inexistente! […]

Tocmai aici vedem noi câtă dreptate are episcopul de Roman, când spune că dogma ierarhiei e atacată şi că organismul Bisericii e jignit! Într-adevăr, ce dogmă şi ce organism e acela, când o adunare de arhierei şi preoţi nu înseamnă nimic până nu are aprobarea unui laic, care poate fi şi ateu! […] Să luăm de exemplu un caz din cele prevăzute în art. 18, cum ar fi alcătuirea unui regulament de ordine pentru internatul teologic ori o regulare de parohii. Ei bine, la vot membrii sinodali pot fi majoraţi şi să iasă ca expresiune a corpului bisericesc întrunit numai ceea ce au voit cei cu hirotonia de preot sau diacon. Această hotărâre se va prezenta Ministerului, care în caz de aprobare va face să intre în fiinţă o hotărâre a preoţilor şi diaconilor contra episcopilor. Va să zică: Biserica condusă prin sfatul preoţilor; sfatul celor cu hirotonia inferioară contra celor cu hirotonia superioară!... Oare o existenţă platonică a episcopatului, cu sfinţirea superioară şi fără rol, acesta să fie sensul existenţei episcopatului în Biserica Ortodoxă?"[441]

[440] *Cuvântările Prea Sfinţitului Episcop,* pp. 37-39.
[441] C. Laur, *Polemice,* pp. 8-9, 21-23.

Constantin Laur a ignorat realitatea că până atunci, doar Ministerul singur avea dreptul de a aronda parohiile şi de a organiza învăţământul teologic, ierarhia având doar dreptul de a emite păreri (Legea clerului mirean). Or, prin Legea Consistoriului, s-au lăsat aceste probleme în rezolvarea clerului, care a dobândit astfel posibilitatea de iniţiativă legislativă.

Pe de altă parte, Laur nu a agreat nici prevederile alin. III şi IV ale art. 18, chiar dacă în aceste cazuri clerul inferior delibera fără prezenţa membrilor Sf. Sinod, iar toate hotărârile luate în acest for trebuiau să fie aprobate de Sf. Sinod. Motivul reacţiei lui Laur: preoţii prezenţi în CSB nu erau delegaţi ai episcopilor (cum ar fi trebuit să fie), ci ai ministrului. Prin urmare, considera Laur, afirmaţia că preoţii deţineau un rol consultativ nu era adevărată. Ca ea să fie adevărată, preoţii membri ai CSB ar fi trebuit:

> „1. Să nu aibă vot, să-l reprezinte numai pe al episcopului, în cazul în care el lipseşte;
> 2. Să poată fi însărcinaţi de episcop şi să se dea însărcinarea lor altora;
> 3. Să nu fie învestiţi cu garanţiile legale, care tocmai îi rup de legătura cu episcopul şi îi arată într-un rol independent;
> 4. Ministrul să nu aibă nici un rol la trimiterea lor preoţilor în Consistoriu, fiindcă ei sunt delegaţi ai episcopului […] şi nu ai ministrului”[442].

În privinţa **art. 19**, episcopul Gherasim s-a opus includerii în CSB a celor doi monahi reprezentanţi ai mănăstirilor, deoarece datoria monahilor trebuia să fie ascultarea episcopului şi nu deliberarea împreună cu el. Ioan Voinescu i-a dat dreptate episcopului Gherasim:

> „Ei stau (în CSB – n.n.) cu dreptul de a vota în orice chestiune şi deci a contribui cu votul lor ca părerea episcopului să nu treacă […]
> Cum nu s-ar alarma un episcop care ştie în ce raport trebuie să trăiască monahii faţă de episcop?! Tocmai călugării, adică acei care reprezintă disciplina prin excelenţă, tocmai ei să contribuie la slăbirea independenţei episcopale!”[443].

Prin **art. 20**, potrivit căruia, „membrii aleşi ai Consistoriului Superior Bisericesc, în timpul cât vor funcţiona în această calitate, nu vor putea fi judecaţi şi pedepsiţi pentru abaterile lor bisericeşti decât de Consistoriul Superior în întregime”, episcopul Gherasim considera că dreptul ierarhului de disciplinare a preoţilor din eparhia sa era anulat. Dar, potrivit lui Pişculescu,

> „Aici, orice ar zice P. S. Gherasim e rău venit, înţelegem foarte bine că legiuitorul voieşte prin acest articol să ferească pe preotul sau pe diaconul membru în CSB de unele prigoniri şi răzbunări posibile. De ce să ne ascundem? Prigonirea şi răzbunarea pot să urce, uneori, chiar până la inima unui arhiereu.”[444]

În schimb Ioan Voinescu a fost de altă părere:

> „După acel articol, preotul sau diaconul care a avut norocul să intre în Consistoriu poate săvârşi orice, căci episcopul n-are ce-i mai face; el e scos pe vecie de sub

[442] *Ibidem*, p. 34.
[443] I. Voinescu, *În apărarea Episcopului Gherasim,* p. 22.
[444] Gr. Pişculescu, *Apologia*, pp. 15-16.

puterea episcopului în materie judecătorească şi de sub puterea tuturor episcopilor ţării. Pe timpul cât funcţionează în Consistoriu, preoţii nu pot fi judecaţi de Consistoriile eparhiale. Deci episcopul nu-i poate atinge. După ce au ieşit din Consistoriul Superior, vor putea totdeauna apela la dânsul, contra unei hotărâri a Consistoriului eparhial. Şi deoarece în Consistoriul Superior sunt totdeauna mai mulţi preoţi decât arhierei, urmează că puterea judecătorească a arhiereului nu mai atinge niciodată pe aceşti preoţi. Pentru dânşii, puterea episcopilor e înlăturată şi nu au a face decât cu cea a preoţilor.

Nu foloseşte nimic dacă se spune că orice va hotărî Consistoriul Superior în chestiuni de această natură trece la aprobarea Sinodului, pentru că Sinodul poate să nu aprobe o hotărâre, dar deoarece nu pronunţă el sentinţa, acuzatul tot nepedepsit rămâne. De se aduce procesul în revizuire, Consistoriul se poate pronunţa a doua oară după vederile lui, iar voinţa episcopatului să nu fie deloc luată în seamă. Din aceasta se vede că art. 20 al Legii Consistoriului Superior suspendă pe totdeauna autoritatea episcopală de deasupra unor preoţi"[445].

Acest articol a fost abrogat în 1911, la propunerea ministrului Cultelor Arion. Şi tot abrogat a fost şi **art. 21**, potrivit căruia „CSB, în urma intervenirii ministrului Cultelor se va pronunţa şi în chestiile de administraţie eparhială şi hotărârile sale vor deveni executorii după ce vor fi ratificate de Sfântul Sinod, dacă sunt de natură curat spirituală sau a aprobării Consiliului de miniştri, dacă sunt de orice altă natură". Pişculescu a considerat că episcopul Gherasim se alarma de prisos, „dar nu de prisos va fi, când se va şti bine că afacerile de administraţie eparhială pot să ajungă, conform legii la CSB". În schimb, după Ioan Voinescu,

„cu acest articol anarhia ajunge la apogeu. Episcopii ajung sub controlul subalternilor lor; actele lor sunt supuse cercetării şi judecării preoţilor şi diaconilor […]. Preoţii vor servi ca instrumente în mâna ministrului ca să umilească şi înjosească pe episcopi. Lucrul acesta, care e o adevărată culme a anarhiei, cum declara Episcopul de Roman, se poate întâmpla oricând, şi e un simptom foarte trist pentru Biserica noastră, că PS Sa semnalează răul, sună alarma, iar episcopii stau nepăsători"[446].

Aflându-se la cheremul preoţilor, în opinia lui I. Voinescu,

„Episcopul poate fi răfuit frumos în Consistoriu, măsurile lui pot fi anulate de preoţi, i se pot impune măsuri noi de cei inferiori lui în treapta sacramentală […]. Oricând un ministru va voi să facă mizerii unui episcop, o va putea, prin preoţi […]. Constatăm din nou, că cu art. 21 ne aflăm în faţa prezbiterianismului celui mai pronunţat, în faţa unei erezii, care răstoarnă guvernarea consfinţită, întemeiată pe Sacrament, a Bisericii. Pentru aceea foarte mare e dreptatea episcopului de Roman când spune că *legea nesocoteşte şi răstoarnă dogma despre ierarhia bisericească şi gradele ei, dogma despre raportul dintre episcopi, preoţi şi diaconi, şi dogma despre centrul autorităţii bisericeşti*"[447].

[445] I. Voinescu, *În apărarea Episcopului Gherasim,* pp. 24-25.
[446] *Ibidem*, pp. 29-31.
[447] *Ibidem*, pp. 31-32.

Acestea au fost principalele contestări ale episcopului Serafim la adresa noului organism bisericesc, precum şi polemicile referitoare la CSB, în timpul crizei bisericeşti. În continuare va fi prezentat modul în care a fost concepută organizarea şi funcţionarea practică a noului organism CSB.

3.3.2. Membrii Consistoriului. Alegerea lor

Conform noii legi, introdusă de Spiru Haret, Consistoriul Superior Bisericesc era compus din cinci categorii de membri:

- toţi membrii Sfântului Sinod;
- un cleric hirotonit, profesor definitiv la Facultatea de Teologie din Bucureşti, ales de către corpul profesoral cu majoritate de voturi;
- un cleric hirotonit, profesor definitiv la un seminar clerical de stat, ales cu majoritatea de voturi;
- doi stareţi de mănăstiri sau schituri, unul pentru Mitropolia Ungro-Vlahiei, iar cel de-al doilea pentru Mitropolia Moldovei;
- 17 clerici, preoţi sau diaconi, între care: câte trei în cele două mitropolii şi în episcopia de Râmnic; apoi câte doi din episcopiile de Roman, Huşi şi Dunărea de Jos, şi câte unul din eparhiile de Buzău şi Argeş.

La 29 mai 1909, deci la aproape două luni după publicarea Legii Consistoriului, regele Carol I a sancţionat un *Regulament pentru alegerea membrilor Consistoriului Superior Bisericesc* (modificat apoi în octombrie 1912)[448]. Conform acestui Regulament, alegerile urmau să fie efectuate de mai multe Colegii electorale. Fiecare din acestea trebuia convocat prin Decret regal, cu 20-40 de zile înainte de data alegerilor propriu-zise. Decretul urma să fie publicat în *Monitorul oficial* şi în toate publicaţiile Ministerului de Culte şi ale Casei Bisericii, şi trebuia să cuprindă data alegerii, precum şi numărul membrilor care urmau a fi aleşi. Toate colegiile erau convocate pentru aceeaşi zi.

Alcătuirea Colegiilor electorale

Colegiul electoral al Facultăţii de Teologie din Bucureşti era prezidat de către decan. Candidatul care obţinea majoritatea voturilor era declarat câştigător.

Al doilea Colegiu electoral era cel al Seminariilor clericale de stat. Din acest colegiu făceau parte toţi profesorii definitivi, numiţi prin Decret regal, conform art. 34 din Legea învăţământului secundar şi superior. Acest colegiu electoral se împărţea în atâtea secţii câte seminarii erau. Fiecare secţie vota separat. După terminarea votării, preşedintele deschidea urna în prezenţa candidaţilor prezenţi sau a delegaţilor lor, precum şi în prezenţa a cel puţin doi dintre alegători. Rezultatul votării era trecut într-un proces verbal, care se expedia imediat ministrului. Acesta, după primirea rezultatelor de la toate seminariile, calcula voturile obţinute de fiecare candidat şi-l proclama ales pe cel care obţinuse majoritatea voturilor.

[448] „Regulament pentru alegerea membrilor Consistoriului Superior Bisericesc", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 63-70.

Reprezentanţii clerului monahal erau aleşi de două colegii electorale diferite, câte unul pentru fiecare Mitropolie. Participau la alegeri superiorii tuturor mănăstirilor şi schiturilor de călugări[449], numiţi tot prin Decret regal. În fiecare Mitropolie se alegeau câte patru candidaţi. Se întocmeau procese verbale de alegeri, în care se consemna numele celor aleşi. Acestea erau transmise de către mitropolit ministrului de Culte, în termen de opt zile de la alegeri. Ministrul verifica lista şi alegea câte unul din candidaţii prezentaţi în cele două liste.

Pentru alegerea reprezentanţilor clerului de mir se întrunea câte un colegiu electoral în fiecare judeţ. Luau parte toţi preoţii şi diaconii care aveau cel puţin vârsta de 30 de ani şi cinci ani de la hirotonie şi care se încadrau în cerinţele disciplinare, fixate de *Legea clerului mirean*. Colegiul electoral era condus de către un membru al Consistoriului eparhial. Fiecare membru al colegiului electoral vota câte doi candidaţi. În urma voturilor se declarau aleşi doi candidaţi care întruniseră majoritatea numărului de voturi. Se întocmeau şi aici procese verbale. La fel ca şi în cazul clerului monahal, aceste procese verbale ajungeau la Minister, care-i numea pe cei aleşi a fi membri în Consistoriul Superior Bisericesc.

Alegătorii membrilor Consistoriului Superior Bisericesc

Listele de alegători pentru fiecare colegiu electoral erau întocmite de Casa Bisericii pe baza documentelor care consacrau calitatea fiecărui alegător. Aceste liste se publicau în *Monitorul oficial* şi revista *BOR*. Nu puteau fi înscrişi în aceste liste preoţi şi diaconi care nu îndeplineau condiţiile cerute de regulament. Reclamaţii faţă de componenţa listelor de alegători erau adresate prin poştă, direct la Ministerul de Culte. Răspunsurile date de ministru fiecărei reclamaţii trebuiau să apară în *Monitorul oficial.* După ce Lista alegătorilor era definitivă, Ministerul de Culte, prin Casa Bisericii, dădea fiecărui alegător o *Carte de alegător*, care cuprindea: colegiul din care făcea parte, numele şi prenumele, vârsta, profesiunea sau rangul preoţesc, domiciliul. Aceste cărţi erau apoi trimise de către Casa Bise-

[449] În anul 1902 existau 22 de mănăstiri de călugări cu 709 vieţuitori, precum şi 19 mănăstiri de maici, cu 1742 vieţuitoare. Mănăstirile de călugări au fost, împărţite pe judeţe şi număr de vieţuitori subvenţionaţi de la buget, următoarele: jud. Ilfov: Căldăruşani – 96 şi Cernica – 109; jud. Prahova: Cheia-Teleajăn – 18, Ghighiu – 25, Predeal – 10 şi Izvoarele-Crasna – 6; jud. Tulcea: Cocoş – 40; jud. Râmnicu Sărat: Vărzăreşti – 18 şi Dălhăuţi – 14; jud. Buzău: Ciolanul – 70, Găvanul – 7 şi Găvanele – 6; jud. Gorj: Lainici – 4; jud. Dâmboviţa: Peştera – 6; jud. Argeş: Robaia – 5, Turnu – 12 şi Stănişoara – 20; jud. Neamţ: Neamţ-Secu – 194, Horaiţa – 18, Tarcău – 8; jud. Botoşani: Vorona – 19; jud. Vaslui: Rafaila – 4 călugări. Mănăstirile de maici au fost următoarele: jud. Botoşani: Agaston – 120; jud. Tutova: Adam – 136; jud. Neamţ: Văratic – 410, Agapia – 276, Almaş – 10; jud. Buzău:Răteşti – 70 şi Barbu – 28; jud. Râmnicu Sărat: Răteşti – 43 şi Rogoz – 9; jud. Ilfov: Ţigăneşti – 173, Pasărea – 122, Sămurcăşeşti – 45 jud. Prahova: Zamfira – 44 şi Suzana – 39; jud. Dâmboviţa: Viforâta – 59; jud. Muscel: Nămăieşti – 25; jud. Argeş: Văleni – 44; jud. Vâlcea: Horezu – 43; Dintr-un lemn – 27. Pe lângă acestea, mai existau încă 29 de mănăstiri şi schituri, în care vieţuiau aprox. 50 de vieţuitori nesubvenţionaţi de la buget, cele mai importante fiind mănăstirea Tismana (jud. Gorj), cu 10 şi schitul Durău (jud. Neamţ) cu 19 vieţuitori (Isidor Silbernagl, *Verfassung*, pp.. 158-159).

ricii decanului Facultăţii de teologie, directorilor seminariilor, vicarilor eparhiilor şi protoiereilor de judeţe. Prin aceştia, cărţile de alegători ajungeau la fiecare alegător, pe bază de semnătură şi chitanţă. Nici un alegător nu era admis în colegiile electorale fără cartea de alegător.

Candidaţii pentru ocuparea unui loc în Consistoriul Superior Bisericesc

Cei care doreau să candideze pentru un loc în Consistoriu aveau să înainteze către Minister o declaraţie în acest sens. Aceste declaraţii trebuiau semnate şi de cel puţin doi alegători din colegiul de care aparţinea candidatul. Pentru a fi admişi, era obligatoriu ca cei care candidau să îndeplinească condiţiile de vârstă şi de pregătire teologică cerute şi episcopilor. Pentru fiecare din candidaţi, Casa Bisericii tipărea buletine de vot cu cel puţin zece zile înainte de convocarea colegiilor electorale. Buletinele de vot erau expediate protoiereilor, care apoi le încredinţa preşedinţilor birourilor electorale, în dimineaţa zilei alegerilor.

Desfăşurarea propriu-zisă a alegerii

Fiecare candidat putea asista în sala de alegere la întreaga operaţie electorală. Nu putea intra nimeni în sală afară de alegători, de candidaţi sau de delegaţii acestora. Pentru votare, fiecare alegător prezenta preşedintelui cartea sa de alegător. Alegătorul nu putea vota decât în colegiul din care făcea parte. Alegătorul introducea buletinul de vot în una din cele două urne prezente (una albă şi cealaltă neagră). După terminarea scrutinului, preşedintele ardea buletinele din urna neagră, fără a le deschide şi apoi deschidea urna albă din care scotea buletinele de vot şi citea numele alesului cu voce tare. Pentru ca alegerile să fie considerate valabile, era nevoie ca numărul votanţilor să fie cel puţin egal cu 1/3 din totalul celor înscrişi pe liste. În caz de paritate se repetau alegerile. În caz că se repeta egalitatea de voturi, tragerea la sorţi era cea care decidea rezultatul. Rezultatele alegerilor erau prezentate de către preşedinţii birourilor electorale chiriarhului. Aceste rezultate erau publicate în *Monitorul oficial* şi revista *BOR*. Candidaţii aleşi şi confirmaţi de Ministerul de Culte, primeau certificatul care dovedea alegerea lor.

Contestaţiile puteau fi depuse în termen de 48 de ore de la terminarea scrutinului, fie preşedintelui, în timpul operaţiilor de alegere, fie ministrului de Culte. Răspunsul trebuia dat în termen de opt zile, prin publicare în *Monitorul oficial* sau *BOR*. Oricât ar părea de bine reglementate aceste alegeri, ele totuşi au lăsat loc la abuzuri. Preoţii au fost nemulţumiţi de modul în care au decurs aceste alegeri. Nicolae Bălan a citat, într-o broşură tipărită în 1910, mărturia unui preot alegător, din judeţul Buzău, conform căruia, alegerile au fost, de fapt, doar nişte

> „parodii de alegeri. Cine-şi bate capul să priceapă regulamentul după care s-au făcut alegerile, prinde numaidecât sfruntatul neadevăr din afirmările celor ce sprijină Consistoriul. *Preoţii din Consistoriu numai aleşii clerului nu se pot numi*, numai expresia voinţei noastre nu sunt. Şi cum oare ar fi, când, din cei patru votaţi de preoţi, ministrul confirmă unul? Aşa cel puţin s-a petrecut lucrul la noi, în

eparhia Buzăului, unde cel confirmat (din păcate) la alegeri avuse un număr de voturi cu mult mai mic decât un altul, care desigur, merita mai mult în ochii preoţimii. Dar nu de interesele noastre s-a ţinut seamă, *ci de cele politice*; d. ministru şi-a numit omul. Alegerea, dacă s-a făcut, a fost numai de formă. Lucrul acesta se poate vedea mai bine şi de acolo, că la vot, tot prin dispoziţie de regulament, s-a exclus o parte însemnată din cler, elementul tânăr care, în împrejurările de faţă, putea fi de mult folos"[450].

3.3.3. Competenţa Consistoriului Superior Bisericesc, în versiunea propusă de Spiru Haret în 1909

Potrivit Legii promovate de Spiru Haret (articolul 18), Consistoriului superior bisericesc a avut menirea de a se ocupa de „toate afacerile disciplinare şi de administraţie eparhială ale Bisericii Ortodoxe în cuprinsul Statului român", anume:

- alcătuirea şi regularizarea parohiilor şi efectuarea de schimbări în statul clerului parohial;
- emiterea programelor de studiu şi a regulamentelor de ordine şi disciplină ale Seminariilor clericale, ale Facultăţii de Teologie şi ale Internatului teologic de la Bucureşti, precum şi emiterea programelor de învăţământ religios în şcolile generale;
- înaintarea de propuneri pentru numirea personalului didactic la Seminariile clericale şi la Facultatea de teologie;
- numirea de inspectori la Seminariile clericale;
- înaintarea de propuneri pentru întreţinerea bisericilor, mănăstirilor şi a clerului şi pentru alcătuirea regulamentelor privitoare la buna funcţionare a bisericilor şi mănăstirilor;
- luarea de decizii cu privire la modul de construire şi zugrăvire a bisericilor noi şi a celor declarate monumente istorice.

Toate hotărârile Consistoriului superior bisericesc, enumerate mai sus, pentru a putea deveni executorii, *trebuiau să fie aprobate de ministrul Cultelor*.

Totodată, Consistoriul Superior Bisericesc mai avea dreptul de a lua anumite decizii care t*rebuiau apoi să fie supuse aprobării Sf. Sinod*:

- judecarea, în instanţă de apel, a hotărârilor Consistoriilor eparhiale privitoare la caterisirea preoţilor şi a diaconilor şi de retragere a schimei monahale[451];
- reglementarea cântărilor bisericeşti din parohii;
- stabilirea portului clerului, al seminariştilor şi studenţilor în teologie;
- cercetarea manualelor folosite pentru predarea religiei în şcoli;
- luarea de măsuri privind îndreptarea şi tipărirea cărţilor bisericeşti de ritual.

Pentru a asigura şi o independenţă reală a Consistoriului, ministrul Spiru Haret a prevăzut ca acest organism să se constituie şi în for judecătoresc a membrilor săi.

---

[450] Nicolae Bălan, *Chestiunea bisericească,* pp. 22-23.

[451] „Regulament de procedură asupra apelului preoţilor şi diaconilor la Sfântul Sinod în caz de caterisire şi pentru judecarea membrilor aleşi ai Consistoriului superior bisericesc", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 297-302.

Astfel, fiecare dintre aceştia beneficia practic de imunitate pentru opiniile rostite în şedinţele consistoriale, neavând teama de a suferi consecinţe din partea vreunui sinodal.

3.3.4. Regulamentul de ordine internă a Consistoriului Superior Bisericesc

Acest regulament a fost sancţionat în anul 1910 şi modificat în anul 1912[452].

Şedinţele CSB nu erau publice. Ele erau convocate de două ori pe an, anume primăvara şi toamna; durau în funcţie de necesităţi şi erau prezidate de către mitropolitul primat, iar în lipsa acestuia, de către mitropolitul Moldovei, sau de către cel mai în vârstă episcop. Preşedintele avea următoarele atribuţii: păstrarea ordinii în timpul şedinţelor; supravegherea respectării regulamentului; intervenţia în timpul dezbaterii, în cazul în care vorbitorii se abăteau de la obiectul de analiză.

La începutul fiecărei sesiuni erau aleşi patru secretari, prin vot secret sau aclamare. Aceştia se ocupau de problemele birocratice: făceau apelul nominal; supravegheau ordinea problemelor din şedinţe (sub supravegherea preşedintelui); citeau actele depuse la birou; însemnau voturile; înregistrau actele de cancelarie. Pentru lucrările de cancelarie răspundea directorul cancelariei, precum şi de celălalt personal angajat şi remunerat al Cancelariei Sfântului Sinod. CSB avea şi doi stenografi. Ministrul Cultelor asista la toate şedinţele, înaintând propuneri şi comunicări. De asemenea, avea drept de vot consultativ la deliberări. Administratorul Casei Bisericii putea asista la dezbaterile Consistoriului şi putea da informaţiile asupra chestiunilor în dezbatere.

Consistoriul lucra cu ajutorul a *opt comisii*, formate din câte trei membri[453]: comisia de petiţiuni; comisia pentru parohii şi de schimbări în statul clerului parohial; comisia pentru probleme de ordine şi disciplină în unităţile de învăţământ religios; comisia pentru întreţinerea bisericilor şi mănăstirilor; comisia pentru construirea şi zugrăvirea de biserici şi recomandarea preoţilor merituoşi; comisia pentru cântările bisericeşti; comisia pentru manualele didactice pentru învăţământul religios; comisia pentru redactarea şi imprimarea cărţilor de ritual.

---

[452] „Regulamentul interior al Consistoriului Superior Bisericesc", în C. C. Costescu, *Colecţiune - 1916*, pp. 71-74.

[453] Au existat în cursul sesiunilor CSB nemulţumiri cu privire la constituirea acestor Comisii consistoriale. Astfel, în şedinţa din 18 decembrie 1909 a CSB, preotul D. Lungulescu a rostit următorul protest: „Noi preoţii suntem cărătorii la arie, aducem grâul cu paiele şi pleava şi-l trese. Facem o respectuoasă întrebare: Dacă toţi membrii aleşi ai Consistoriului au aceleaşi drepturi sau unora le sunt mărginite? [...] Care este norma sau criteriul în alegerea membrilor în diferite comisiuni, deoarece în comisiunile actuale, unii membri au fost aleşi în câte două sau chiar trei comisiuni, iar alţii, deşi cu deosebire competenţi, n-au fost aleşi în nici-una?". Ministrul a ţinut să-l liniştească pe interpelant, răspunzând că la alegerea comisiilor s-a ţinut cont de cunoaşterea specială a problemelor acelei comisii din partea membrilor („Consistoriul superior bisericesc, Sesiune extraordinară din 18 decembrie 1909", în *BOR*, an XXXIV, 1910, nr. 3, pp. 250-251).

La propunerea a şapte membri, se puteau institui şi alte comisii cu durată prelungită. Se puteau institui şi comisii ad-hoc, pentru cazuri urgente. Propunerile şi petiţiile (acelea care erau susţinute de minimum cinci membri) adresate Consistoriului Superior Bisericesc erau rezolvate de comisia de resort. Comisiile permanente aveau obligaţia de a prezenta raport asupra tuturor problemelor în sesiune ordinară a Consistoriului Superior Bisericesc, iar celelalte comisii îşi depuneau raportul în termen de trei zile.

Hotărârile în CSB se decideau prin vot secret (cu bile) sau pe faţă (prin şedere sau sculare). Votarea secretă se făcea atunci când era cerută de cinci membri. Preşedintele vota la urmă şi pe faţă, astfel ca în caz de paritate, să poată decide pentru sau contra votului celorlalţi membri. În cazul în care preşedintele se abţinea de la vot, propunerea cădea.

Pentru modificarea adusă regulamentului CSB era nevoie de susţinerea acesteia din partea a zece membri. Apoi, această propunere urma să fie prezentată în trei şedinţe consecutive, după care se admitea doar după obţinerea a majorităţii de 2/3 din voturi. În acest caz, se trimetea propunerea la o comisie specială care opera acea modificare în regulament.

3.3.5. Prima sesiune a CSB

Cea dintâi sesiune (extraordinară) a CSB a avut loc între zilele de 14-17 decembrie 1909. A fost prezent ministrul Cultelor, Spiru Haret, care i-a îndemnat pe reprezentanţii întregului cler bisericesc să conlucreze pentru propăşirea Bisericii:

> „S-a vorbit mult asupra creaţiunii acestui Consistoriu, dar cel mai bun răspuns va fi lucrările sale. Consistoriul Superior Bisericesc are un câmp frumos de activitate şi fără îndoială va şti să fie la înălţimea chemării sale, spre a binemerita şi a justifica speranţele ce se pun într-însul. Va cer şi vă rog ca să faceţi tot posibilul ca să aduceţi în popor rolul pe care l-a avut Biserica în ţara noastră. S-a zis, şi poate cu drept cuvânt, că nu s-a dat Bisericii tot concursul de care a avut nevoie pentru ca să-şi poată îndeplini înalta sa chemare. Dacă până acum s-a putut zice acest lucru, de acum înainte nu are a se mai zice. Fiind decişi să-i dăm tot ajutorul şi să facem toate sacrificiile posibile pentru ca Biserica să fie la înălţimea chemării sale. Este ştiut că marea majoritate a poporului nostru de şapte milioane de locuitori trăieşte în întunericul minţii şi al sufletului şi luminarea lui depinde în mare parte de activitatea clerului care are un loc de frunte în răspândirea luminii şi cultivarea sufletului poporului. Cât de mult se poate face în această direcţiune, şi câte nu sunt de făcut? Aveţi o sarcină grea, dar frumoasă. Pătrundeţi în viaţa poporului; faceţi ca preotul să devie un factor indispensabil al vieţii poporului nostru [...].
>
> De la activitatea ce va desfăşura acest Consistoriu se vor inspira şi urmaşii, care mai târziu vor fi chemaţi să lucreze pentru binele Ţării şi al Bisericii. Pentru aceasta se cuvine să fie cu toţii pătrunşi de înalta chemare pe care o au în această sfântă adunare. Să dea tot concursul lor devotat Înalţilor Prelaţi, a căror sarcină de a lucra la conducerea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe şi naţionale s-a îngreuiat.

> Lucrând astfel, veţi bine merita de la Ţară şi veţi împlini chemare pe care o aveţi de la Dumnezeu şi pentru care aţi jurat când aţi intrat în tagma preoţească”[454].

Şi clerul mirean şi-a exprimat satisfacţia pentru convocarea Consistoriului, preotul C. Ionescu-Bucureşti susţinând că prin acesta „s-au chemat păstorii de orice treaptă a lucra împreună”[455]. Încă din prima şedinţă, pe lângă redactarea Regulamentului interior, au fost înaintate, din partea preoţimii, diferite memorii şi cereri, în special pentru îmbunătăţirea situaţiei lor materiale. Într-adevăr, Consistoriul a devenit o adevărată tribună a preoţimii.

La sfârşitul lucrărilor, în şedinţa din 17 decembrie 1909, mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu, a luat cuvântul pentru întâia oară în cadrul acestei prime constituiri a Consistoriului, arătând că „a fost atent la modul paşnic şi înţelepţesc cu care vorbitorii de până acum au discutat chestiuni de atâta importanţă pentru Biserica noastră”. Totodată, a vorbit „elogios despre clerul din Transilvania şi Bucovina”, arătând că

> „doreşte să vadă şi la noi realizat progresul de acolo, dorinţă cu perspectivă de îndeplinire mai ales acum când a luat fiinţă instituţia Consistoriului superior bisericesc [...]. Ţara are nevoie de colaborarea preoţimii. Adunarea preoţilor împreună cu chiriarhii este singurul mijloc ca preoţimea să cunoască ce are de făcut”[456].

Şi următoarele şedinţe au avut ca principală preocupare nivelul de trai al preoţimii, organizarea vieţii parohiale, însufleţirea activităţii sociale şi misionare a Bisericii (asupra cărora voi reveni în capitolele următoare). S-au votat mai multe regulamente în acest sens (de exemplu cel pentru organizarea de conferinţe pastorale preoţeşti). Trebuie remarcat faptul că numeroşi vorbitori, printre care şi mitropolitul primat, au elogiat mereu realizările sistemului bisericesc din Ardeal.

3.3.6. Discuţii în şedinţele Sf. Sinod privind modificarea Legii Consistoriului. Noua variantă a Legii (1911)

Totuşi, numeroşi ierarhi au fost nemulţumiţi de noua instituţie. În Sf. Sinod au avut loc discuţii furtunoase cu privire la competenţele şi alcătuirea CSB.

Problema de fond viza de fapt încercarea de reformare bisericească, după modelul şagunian, pe care ministrul Spiru Haret se străduia să o implementeze, chiar şi dacă numai parţial, în Biserica din Regat. Poziţionarea ierarhiei faţă de această reformă este deosebit de importantă, din perspectiva istorică a unificării bisericeşti şi a discuţiilor desfăşurate între anii 1920-1925 pentru introducerea Statutului Organic în BOR unificată. Din discuţiile sinodale se poate constata

---

[454] „Consistoriul Superior Bisericesc [CSB]- Şedinţa din 14 decembrie 1909”, în *BOR*, an XXXIII, 1909, pp. 1088-1089.
[455] „CSB- Sesiune extraordinară”, în *BOR*, an XXXIII, 1910, nr. 10, p. 1091.
[456] *Ibidem*, pp. 1100-1101.

disponibilitatea chiriarhilor de a ajunge la serioase compromisuri cu puterea politică, în timp ce considerau orice posibilă influenţă a preoţimii în administraţia bisericească drept o „terfelire" a drepturilor ierarhice. Reiese totodată prăpastia adâncă care îi separa pe episcopi de păstoriţi, inclusiv clericii inferiori (prăpastie recunoscută de altfel chiar de mitropolitul primat Athanasie Mironescu).

În şedinţa Sf. Sinod din 15 mai 1909 a început campania episcopului Saffirin împotriva *Legii Consistoriului.* Ministrul Haret, fiind de faţă, s-a arătat deosebit de indignat: „prin această procedură contrară oricărei idei de ordine de stat şi de respect către legile ţării, ce urmăreşte PS Sa?…Voieşte să fie război între Stat şi Biserică?".[457] Episcopul Nifon al Dunării de Jos s-a arătat avocatul ministrului:

> „Chiar dacă nu-i place legea aşa cum este, PS Sa nu ştie că legea se execută nu se discută? Dacă legea va avea ceva de îndreptat, noi vom ruga pe domnul ministru să-i facă îndreptarea cuvenită" [458].

Precum am arătat mai sus, încă din octombrie 1909, episcopul Saffirin, a acceptat ca, pe lângă ceea ce se considera a fi, anume „organul lui Dumnezeu aici pe pământ"[459], să devină şi unealta Partidului Conservator, de opoziţie. Drept urmare, a provocat criza bisericească din 1909-1911.

În sesiunea sinodală extraordinară, din decembrie 1909, care a avut menirea de a aproba măsurile luate de prima sesiune a CSB, au fost reanalizate prevederile *Legii Consistoriului*, spre a rezolva conflictul provocat de atitudinea episcopului Romanului. Mitropolitul primat Athanasie Mironescu a considerat că motivul invocat de episcopul Saffirin constituia doar un pretext, deoarece Legea clerului mirean din 1893 şi Legea Casei Bisericii avea un caracter mult mai anticanonic decât Legea Consistoriului. Or acum, episcopii au redobândit o anumită influenţă în administraţia bisericească, chiar dacă o exercitau doar împreună cu preoţii:

> „Ministrul, după Legea Casei Bisericii, n-are dreptul de a da în judecată pe preoţi? S-a privit aceasta ca o ştirbire a drepturilor episcopatului? Acum se aduce la cunoştinţa CSB, unde suntem şi noi cu toţii. De ce să fim aşa de geloşi, când e vorba de drepturile noastre chiriarhale? Nu trebuie să ne apărăm numai drepturile noastre, ci pe ale tuturor. Ministrul nu face decât să aducă la cunoştinţa CSB neregulile care eventual s-ar produce şi avizul CSB se ratifică de Sf. Sinod. Prin urmare, principiul aprobării în ultimă instanţă de către Sf. Sinod este menţinut şi în cazul de faţă. […]. Statul a luat administraţia averii materiale a Bisericii, deşi canoanele zic că episcopii să administreze şi bunurile materiale. De ce aceia care găsesc astăzi un pretext de a se face apărători ai canoanelor nu s-au sculat mai demult să apere drepturile Bisericii şi canoanele? [...]. Noi nu ne ocupăm de chestiunile materiale, Statul este în dreptul său deplin să facă regulă în aceste lucruri. E un pretext din partea acelora, care se pretind că s-au atins canoanele"[460].

---

[457] „Şedinţa Sfântului Sinod din 15 mai 1909", în *BOR*, an XXXIII, 1909, nr. 8, pp. 865-866.
[458] *Ibidem*, p. 875.
[459] *Cuvântările Prea Sfinţitului Episcop al Romanului,* p. 39.
[460] „Sumarele şedinţelor Sf. Sinod. Şedinţa din 22 decembrie 1909", în *BOR*, an XXXIII, 1909-1910, pp. 1235-1236.

De asemenea, ministrul Spiru Haret a apărat Legea sa, menţionând că aceasta

„nu a atacat întru nimic atribuţiunile Sf. Sinod, ci CSB-ului i s-au dat mai multe chestiuni care înainte nici nu veneau la Sf. Sinod, iar acum vin prin mijlocul Consistoriului, cum este, de pildă, chestiunea programelor, numirea de inspectori, regulamentele de disciplină [...]. Prin urmare, ministrul şi-a restrâns dreptul său. Mai înainte, când se făcea vinovat un paroh de rea administraţie materială, se trimitea la parchet, iar acum se cere şi avizul CSB”[461].

În şedinţa sinodală din 11 ianuarie 1910, ministrul a arătat că dorinţa episcopului Saffirin era ca „să fie băgat Sinodul în daraveri materiale, care nu sunt de competenţa sa”[462]. La 13 ianuarie, atunci când Gherasim a revenit în Sinod, declarând ca necanonică Legea Consistoriului, mitropolitul primat Athanasie Mironescu a luat apărarea noii legi, răspunzând punctual temerilor lui Saffirin:

- dreptul Consistoriului de a face propuneri pentru întreţinerea bisericilor şi a mănăstirilor nu contravenea autorităţii chiriarhului:

  „CSB, în care se află reprezentate şi mănăstirile prin cei doi stareţi, se va ocupa ca să arate ce îmbunătăţiri s-ar putea aduce mănăstirilor noastre pentru ca să corespundă mai bine scopului pentru care sunt înfiinţate. Ceea ce va hotărî CSB în această privinţă depinde însă de Guvern de a aproba şi a face să se îndeplinească, aşa că în această chestiune, CSB dă mai mult un aviz, iar nu o hotărâre în adevăratul sens al cuvântului. Şi oare noi, chiriarhii, făcând abstracţie de CSB, ar trebui să ne mulţumim că în mănăstiri se dă 30 de bani pe zi hrană pentru un monah? Oare *noi* trebuie să luăm măsuri în această privire? Nu. Ci cred că e bine să se ocupe cu astfel de chestiuni CSB, iar hotărârile ce se vor lua, vor fi aduse la cunoştinţa Guvernului şi sprijinite de chiriarhi, vor avea mai mare şansă de a fi aprobate. Dar aceasta însemnează a lua mănăstirile de sub autoritatea chiriarhilor? Nu!”[463]
- nici dreptul CSB de a face propuneri în privinţa învăţământului religios nu atingea prerogativele ierarhilor, deoarece nu Sf. Sinod avusese înainte în grijă seminariile clericale şi organizarea orelor de religie în învăţământul general, ci Statul. Prin urmare, prin intermediul, CSB, ierarhii dobândeau acum o influenţă, inexistentă înainte, în reglementarea problemelor învăţământului teologic;
- de asemenea, temerea ierarhilor de a rămâne în minoritate în cadrul şedinţelor consistoriale nu trebuia să provoace teamă:

  „Dar poate se va pune întrebarea aceasta: Dacă se va întâmpla vreodată ca la un vot să rămână chiriarhii în minoritate? Nu ştim dacă se va întâmpla aceasta; dar să presupunem că ar fi preoţi în Parlament, după cum au şi fost altă dată, oare noi chiriarhii în chestiuni care nu sunt de competenţa noastră exclusivă, dacă ei ar vota altfel, am putea zice că se aduce prin

[461] *Ibidem*, p. 1239.
[462] „Şedinţa Sfântului Sinod din 11 ianuarie 1910”, în *BOR*, an XXXIII, 1910, nr. 11, p. 1247.
[463] „Şedinţa Sfântului Sinod din 13 ianuarie 1910”, în *BOR*, an XXXIV, 1910-1911, pp. 376-377.

aceasta o jignire demnităţii noastre de chiriarhi? Nu! Astăzi se găsesc între preoţi persoane bine pregătite, şi ca intelect, şi ca moralitate; şi din aceştia sunt şi acei care s-au ales membri în CSB. Şi dacă s-ar întâmpla vreodată ca în chestiuni de acestea să ne majoreze, trebuie oare să conchidem de aici că se ating drepturile chiriarhilor, când aceasta n-ar fi decât rezultanta unei experienţe îndelungate?".[464]

- din contră, în cazul în care CSB ar avea doar drept consultativ, iar Sf. Sinod ar respinge avizele preoţilor din Consistoriu, ar putea creşte distanţa dintre ierarhi şi clerul inferior:

  „Să presupunem că CSB ar da numai avize sau ar avea atribuţiuni pur consultative în aceste chestiuni, iar avizul lui nu s-ar aproba de Sf. Sinod. *Oare n-ar fi un motiv mai mult ca să se zică că Sf. Sinod nu ţine seama de avizele CSB? Dar până acum distanţa dintre noi şi preoţi nu era rău văzută de ei? Nu se zicea de mulţi că chiriarhii nu fac nimic pentru Biserică? Şi totuşi, numai Dumnezeu ştie cât muncim fiecare în sfera noastră de activitate pentru folosul Sf. noastre Biserici!* Până când, deci, această neîncredere a preoţilor către chiriarhii lor? Care numai folositoare Bisericii nu poate să fie!"[465] (*subl. n*).

- Canoanele nu erau respectate deplin în nici una din Bisericile Ortodoxe autocefale, mitropolitul enumerând exemple din Patriarhia ecumenică, Biserica Greciei, Mitropolia Muntenegrului, a Belgradului, apoi a Bisericii ruseşti:

  „Dar putem oare să cerem aplicarea canoanelor în litera lor? Să ne uităm peste graniţă, la alte Biserici Ortodoxe. Să vedem dacă acolo se păstrează strict dispoziţiunile canoanelor. Ştie bine P.S. Sa că chiar în centrul Ortodoxiei [adică în Patriarhia ecumenică – n.n.] se fac oarecare pogorăminte de la dispoziţiunile canoanelor [...]. E logic oare să susţinem, cu atâta tenacitate şi cu aşa de grave sancţiuni, că se dărâmă Biserica de pe bazele ei canonice şi dogmatice?"[466].

- Potrivit mitropolitului primat, noua reformă legislativă din România era totuşi departe de experienţele Mitropoliilor de Carloviţ şi Sibiu:

  „CSB l-am putea numi un sinod mixt, compus din ierarhii, care sunt şi membrii Sf. Sinod, şi din preoţi, pe când în alte ţări ortodoxe sunt şi laici, şi încă în majoritate [...]. Poate să vie vremea când se vor introduce în CSB şi laici şi poate că mai mult se vor interesa de bunul mers al Bisericii, după cum s-au introdus în alte ţări cu Biserici omodoxe şi nu s-a contestat că n-ar fi ortodoxe"[467].

- Mitropolitul admitea că expresia „a statua", existentă în alin.1 al art. 18 al Legii Consistoriului nu era tocmai bine aleasă.

[464] *Ibidem*, p. 377-378.
[465] *Ibidem,* p. 378.
[466] *Ibidem,* p. 378-379.
[467] *Ibidem,* p. 379-380.

La poziţia mitropolitului primat Athanasie Mironescu s-au solidarizat şi mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu, precum şi episcopii Gherasim Timuş de la Argeş şi Conon Arămescu Donici de la Huşi.

În răspunsul său, episcopul Gherasim Saffirin de Roman,

- S-a arătat nemulţumit de exprimarea „a statua", ceea ce însemna că:
  „preoţii deliberează împreună cu membrii Sf. Sinod, iau măsuri, votează şi una şi una cu membrii Sf. Sinod, li se dă deci un drept pe car, după sf. canoane, nu-l au"[468].
- A cerut ca CSB să deţină doar un rol consultativ, astfel ca preoţii să nu poată emite regulamente împreună cu episcopii;
- A cerut Sf. Sinod să revendice la Guvern modificarea Legii:
  „Eu cer aşadar ca Sf. Sinod să uzeze de dreptul său şi să facă intervenire la Onor. Guvern ca să modifice legea în părţile în care se loveşte în drepturile chiriarhilor şi ale Sf. Sinod. Dară nici eu nu cer, nici Sf. Sinod nu cere să se facă modificarea chiar acum"[469].

Episcopul Nifon Niculescu, a ţinut să-l asigure pe Saffirin că „se va modifica şi această lege, cum s-a modificat şi Legea Clerului de patru ori până acum".

Ministrul Haret a ţinut să-i mulţumească mitropolitului primat şi, totodată, să-i răspundă lui Saffirin că în toate Bisericile Ortodoxe autocefale existau organisme necanonice; că verbul „a statua n-are alt sens decât că CSB se va ocupa şi studia toate acele chestiuni care, după lege, i se vor da să le studieze şi va propune soluţiunile care le va socoti bune". A acceptat modificarea legii, însă doar după ce se va „constata în practică ceea ce este rău" [470].

*

După schimbarea guvernamentală din decembrie 1910, noul ministru de Culte, Constantin C. Arion, s-a arătat dispus să modifice Legea Consistoriului, însă nu prin desfiinţarea CSB, pe care l-a considerat „un adevărat parlament bisericesc", ci prin reinstaurarea armoniei în Biserică, precum consemna şi protocolul şedinţei consistoriale din 2 mai 1911[471].

Drept urmare, la 18 mai 1911 a fost votată o comisie sinodală de modificare a Legii Consistoriului, alcătuită din episcopii Timuş de la Argeş, Ghenadie de la Râmnic şi Nifon al Dunării de Jos[472]. Datorită lungului proces intentat episcopului de Roman şi mitropolitului primat, proiectul elaborat de această comisie a putut fi discutat în Sf. Sinod abia în şedinţa din 28 octombrie 1911[473]. Principalele modificări propuse de comisia sinodală au fost următoarele:

---

[468] *Ibidem,* p. 382.
[469] *Ibidem,* p. 381.
[470] *Ibidem*, p. 383-386.
[471] „CSB- Şedinţa din 2 mai 1911", în *BOR* an XXXV, 1911, nr. 3, pp. 252-253.
[472] *Ibidem*, p. 400.
[473] „Şedinţa Sfântului Sinod din 28 octombrie 1911", în *BOR*, an XXXV, 1911, nr. 9, pp. 976-983.

- Neparticiparea episcopilor la lucrările CSB;
- Reducerea numărului preoţilor din CSB, de la 17 la 12. Cele două mitropolii, apoi episcopiile Râmnicului şi Dunării de Jos urmau să fie reprezentate prin doi preoţi, iar celelalte eparhii doar printr-un singur cleric inferior. De asemenea, din CSB mai urmau să facă parte doi stareţi, un director de Seminar şi un profesor de la Facultatea de Teologie;
- Membrii CSB nu mai aveau să fie aleşi, ci numiţi de ministru, dintr-o listă propusă de Sf. Sinod;
- Membrii CSB nu mai urmau să facă parte din Colegiul de alegere a episcopilor. În schimb, sinodalii considerau normal ca din acest Colegiu să facă parte deputaţii şi senatorii ortodocşi, chiar dacă aceştia nu erau interesaţi de problemele bisericeşti;
- Rolul CSB urma să fie doar de organism consultativ în probleme de fixare a programelor de învăţământ la seminare şi şcoli generale; de numire a personalului didactic; de întreţinere a bisericilor, mănăstirilor şi clerului; de îmbunătăţire morale şi materiale a clerului; de judecare doar a acelor apeluri înaintate de preoţi, care vor fi trimise CSB-ului de către Sf. Sinod etc. Toate deciziile CSB-ului dobândeau valoare doar dacă erau aprobate de Sf. Sinod;
- Revenirea la litera Legii din 1872 în privinţa cercului de eligibili pentru funcţiile de episcopi şi mitropoliţi;
- Sf. Sinod urma să dobândească mai multe prerogative, unele dintre care fuseseră atribuite, conform legilor din 1872 şi 1893, Ministerului Cultelor, dar pe care Spiru Haret s-a arătat dispus să le împartă cu Consistoriul. Astfel, noile prerogative ale Sf. Sinod ar fi urmat să fie: aprobarea *tuturor* deciziilor luate de Consistoriul Superior Bisericesc (deci nu doar a celor cu caracter spiritual); dreptul de a iniţia şi discuta cu Guvernul „orice dispoziţiuni privitoare la buna stare a Bisericii, precum şi la folosul duhovnicesc al poporului român"; dreptul Sf. Sinod de a fi considerat o „persoană morală" capabilă să primească donaţii şi să patroneze aşezăminte de binefacere; dreptul de a numi personalul şi de a aproba bugetele tipografiei bisericeşti şi a revistei *BOR*; dreptul de a da aviz pentru înfiinţarea societăţilor religioase ortodoxe şi tipărirea revistelor şi cărţilor ortodoxe; numirea, în înţelegere cu Guvernul, a profesorilor de la seminariile teologice şi a profesorilor de religie în învăţământul preuniversitar (până în 1909, Ministerul a avut dreptul la aceste numiri, iar în 1909 Spiru Haret l-a cedat Consistoriului) [474].

Dacă Legea Consistoriului, redactată de Spiru Haret, avea 34 de articole, proiectul sinodal însuma 56 de articole. Ministrul Constantin C. Arion a fost intrigat de proiect, afirmând că este un *summum disiderium* al episcopatului român:

> „Proiectul prezentat cuprinde o modificare totală a legii, şi pentru a se face aceasta, se cere un timp mai îndelungat pentru că va da loc la lungi discuţiuni în Parlament, ceea ce ar întârzia aducerea liniştii definitive în Biserică"[475].

[474] Articolele 16, 18-32 din proiectul sinodal de modificare a Legii Consistoriului. Aceste articole nu au existat în variantele aprobate ale Legii, nici în 1909, nici în 1911.

[475] „Şedinţa Sfântului Sinod din 28 octombrie 1911", în *BOR*, an XXXV, 1911, nr. 9, p. 984.

În şedinţa din 2 noiembrie 1911, Arion a declarat că va modifica doar anumite articole din Lege (anume nr. 2, 18, 20 şi 21)[476]. În cursul discuţiilor s-a remarcat că ierarhii doreau, cu orice preţ, ca episcopii să nu facă parte din CSB, acesta urmând să aibă dreptul de a emite deziderate, nu de a redacta soluţii. Episcopul şi viitorul mitropolit Conon Arămescu Donici arăta că:

> „încă de la început n-a fost de părere ca PP.SS. Chiriarhi să ia parte la Consistoriu împreună cu preoţii, şi anume: pentru că preoţii poate s-ar jena de a-şi exprima liber cugetările şi nevoile lor, iar, pe de altă parte, pentru că chestiunile care s-ar trata acolo, trebuind a deveni pentru definitiva lor soluţiune în Sinod, PP.SS. membri ai Sinodului, discutându-le atât în Consistoriu, cât şi mai pe urmă în Sf. Sinod, aceasta s-ar părea a fi o contrazicere fără nici un înţeles. Pentru că preoţii poate s-ar jena de a-şi exprima liber cugetările şi nevoile lor, iar pe de altă parte pentru că chestiunile care s-ar trata acolea, trebuind a deveni pentru definitiva lor soluţiune în Sinod, PP.SS. Membrii ai Sinodului, discutându-le atât în Consistoriu, cât şi mai pe urmă în Sfântul Sinod, aceasta s-ar părea a fi o contrazicere fără de niciun înţeles, [...] că este bine ca împreună cu Consistoriul superior să nu fie adunaţi şi membrii Sfântului Sinod, pentru că ar fi un nonsens”[477].

Iar episcopul Nifon Niculescu al Dunării de Jos, plin de înţelepciune şi de dragoste pentru binele Sfintei Biserici a declarat:

> „Lăsaţi pe preoţi să lucreze singuri, cu toată libertatea şi nejenaţi să facă propunerile necesare pentru binele Bisericii şi al Neamului. *Noi iubim pe preoţi şi le dăm cea mai mare atenţie; dar este un non-sens ca împreună cu dânşii, în Consistoriu, să admitem unele propuneri, iar în Sinod să le respingem*. Aceasta ar aduce vrajba, iar nu dragostea între fraţi. De aceea am propus să lucrăm separat, ca *să nu mai fim puşi în minoritate şi să asistăm la spectacole, ca cel de deunăzi, când preoţii acordau concediu la Consistoriu episcopilor*. Nu mai putem să stăm într-o *Biserică înjosită şi cu o ierarhie terfelită* de pamflete, de scandal, susţinute de anonimi care vor să pescuiască în apă tulbure, ci trebuiesc luate măsuri. Apoi conchide că dacă nu se poate face modificarea legii după proiectul comisiunii în totul, deocamdată e bine ca cel puţin să se modifice art. 1, 18 şi 21, rămânând a se face şi partea cealaltă mai pe urmă”[478].

În final, ministrul Cultelor, C.C. Arion, s-a declarat dispus să facă tot posibilul să se pună de acord cu ierarhii, dar că nu i se poate pretinde mai mult:

> „Ca probă că are bunăvoinţă, este că D-sa a admis o procedură pe care n-a admis-o alt ministru, consultând pe Sfântul Sinod. Dacă există indisciplină în cler, nu D-sa a adus-o, căci D-sa n-a făcut decât să ia măsuri să înceteze indisciplina şi să aducă liniştea în Biserică”[479].

Varianta *Legii Consistoriului* din anul 1911 a abrogat vechile art. 20 şi 21 şi a modificat art. 2 (privind alegerea ierarhilor) şi art. 18, în sensul că prevederea ca, în cursul şedinţelor, CSB să aibă competenţa de „a hotărâri asupra”, a fost înlocuită cu expresia „a emite păreri asupra”, decizia revenind Sfântului Sinod. Totodată,

---

[476] „Şedinţa Sfântului Sinod din 2 noiembrie 1911”, în *BOR*, an XXXV, 1911, nr. 9, p. 994.
[477] *Ibidem*, p. 996.
[478] *Ibidem*, p. 997.
[479] *Ibidem*, p. 998.

alin. IV al vechiului articol 18, potrivit căruia în cazul discuţiilor pe chestiuni spirituale, membrii Sf. Sinod nu trebuiau să ia parte la discuţii, ci acestea trebuiau purtate doar de preoţi, a fost abrogat, astfel că deliberarea în comun a preoţilor şi ierarhilor a fost instituită pentru toate cazurile (a se vedea Anexa 4.2.2.).

Acest fapt i-a nemulţumit pe unii ierarhi, astfel că în sesiunea CSB din mai 1912, au existat discuţii asupra oportunităţii participării episcopatului la lucrări. Inclusiv mitropolitul primat Conon a susţinut existenţa a două feluri de şedinţe, anume în plen şi a celor la care să participe numai membrii aleşi. Dar episcopul Nifon al Dunării de Jos a susţinut necesitatea organizării doar a şedinţelor plenare:

> „Consistoriul Superior e un corp bisericesc bine constituit, în care iau parte reprezentanţii clerului împreună cu Ierarhii Bisericii, ca să se ocupe cu toate chestiunile bisericeşti […]. Chiar pentru prestigiul şi autoritatea ce trebuie să aibă Consistoriul Superior, care e un organ central al intereselor bisericeşti, este mai bine să luăm parte cu toţii la toate şedinţele"

Mitropolitul primat a considerat că s-ar naşte o stare de confuzie în situaţia în care o chestiune a fost admisă de Consistoriul Superior Bisericesc şi pe urmă respinsă în Sf. Sinod. Ministrul Cultelor a intervenit, remarcând că modificarea legii s-a făcut tocmai pentru înlăturarea chestiunilor controversate şi că intenţia nu a fost îngenunchierea ierarhilor, deoarece

> „se ştie că Biserica noastră este bazată pe Ierarhie […]. Am făcut din CSB organul prin care să se exprime graiul viu al nevoilor bisericeşti ale clerului şi ale poporului […]. Nu trebuie război civil între Consistoriul Superior şi Sf. Sinod"[480].

Totuşi, prin modificarea Legii Consistoriului, importanţa acestui organism a slăbit. Legea din anul 1911 i-a luat Consistoriului Superior Bisericesc

> „competenţa de a judeca în procesele preoţilor, rămânând astfel numai un for administrativ, cu un caracter consultativ. Pentru că *opiniile* sau *părerile* lui nu sunt executorii decât după ce sunt aprobate, parte de Minister, parte de Sf. Sinod"[481].

Potrivit lui Ioan Gh. Savin,

> „*temutul Consistor* s-a transformat cu timpul, mai ales după modificările din 1911, într-o nouă ediţie, ceva mai diluată şi mai anemică a Sf. Sinod […] Compromisul care a rezultat, s-a văzut în hibrida existenţă a noii instituţii, care voia să fie o mare reformă şi n-a fost decât o nouă şi inutilă formă" [482].

De fapt, noua creaţie nu a fost doar o „inutilă formă", ci s-a dovedit a fi încurcat şi mai mult viaţa bisericească, deoarece,

> „Sf. Sinod nu avea nici el atribuţii destul de lămurite şi îşi aroga şi dreptul de a se ocupa cu tot felul de chestiuni administrative bisericeşti, care ar fi fost numai de competenţa Consistoriului. Va să zică era aci o completă confuzie de atribuţii, care nu se mai poate perpetua, decât spre vădita pagubă a intereselor bisericeşti"[483].

---

[480] „CSB- Şedinţa din 11 mai 1912", în *BOR*, an XXXVI, 1912, nr. 10, 1913, p. 16-17. Discuţiile s-au purtat în vederea modificării Regulamentului intern al *Legii Consistoriului.*

[481] Valer Moldovan, *Biserica Ortodoxă Română şi problema unificării*, Cluj, 1921, p. 114.

[482] I. Gh. Savin, *Biserica română,* pp. 18 şi 13.

[483] Ioan Lupaş, *Legea Unificării bisericeşti. După note stenografice. Discurs în şedinţa Camerei Deputaţilor, la 1 aprilie 1925*, Bucureşti, 1925, p. 38.

Faptul că CSB devenise o „inutilă formă" a fost deplâns chiar de membri ai acestui for bisericesc. Profesorul seminarial Ioan Gotcu a fost nemulţumit pentru faptul că CSB se întrunea de trei ani, dar hotărârile luate nu erau duse la îndeplinire. Problemele discutate, legate de starea materială şi morală a preoţilor, de învăţământul religios, de relaţia dintre Stat şi Biserică nu au fost rezolvate:

> „Toată această activitate neactivă, nu înseamnă decât că noi suntem chemaţi şi trimişi numai pentru ca să facem un fel de paravan al unor opiniuni pe care nu vreau să le caracterizez […] S-a zis că noi suntem veriga care leagă pe I.P.S. chiriarhi cu poporul, care leagă pe înalţii demnitari ai statului cu cei de jos, şi că noi suntem chemaţi aici pentru ca să comunicăm cererile poporului, plângerile lui, să arătăm care sunt nevoile lui, care sunt dorinţele lui. Ei bine IPS Stăpâne, eu ca membru al CSB viu înaintea P.S.Voastre şi înaintea Guvernului şi declar: poporul nostru nu-şi cunoaşte legea, poporul nostru este credincios într-un Dumnezeu pe care nu-L cunoaşte, că el nu ştie ce e bine şi ce e rău, că el n-are cultul vieţii religioase morale pentru viaţa trupească, cât şi cea sufletească, şi nimeni nu dă posibilitate preoţilor ca să vină să-şi îndeplinească această înaltă misiune"[484].

Tot atunci, preotul D. Lungulescu s-a declarat nemulţumit de faptul că nu se vedeau rezultatele discuţiilor din CSB, deoarece hotărârile n-au fost puse în practică, exceptând cele referitoare la conferinţele pastorale. A enumerat două cauze posibile: sprijinul insuficient din partea ierarhiei şi lipsa de consideraţie de care se „bucura" Biserica din partea Statului. În principal însă, motivul

> „zdrobirii acestor acte ale Consistoriului ca de o stâncă ce le preface în pulbere şi le evaporează este puterea ceea, numită puterea laică, care caută să pună stăpânire pe întreaga acţiune a Bisericii […], actele îndeplinite în toate formele de executare, ajung să fie zdrobite de un şef de birou de la *Casa Bisericii*, aceasta mă revoltă din adâncul sufletului şi contra ei protestez. Eu declar solemn că nu primim să fim umiliţi în demnitatea noastră de preoţi. Când un membru al CSB a ajuns să fie oprit de uşierul *Casei Bisericii* la intrarea principală, este culmea înjosirii clerului. Nu este lăsat nici cel puţin să facă anticameră la D-l Administrator al Casei Bisericii. Ce să mai vorbesc de bieţii preoţi de la sate, cari n-au timp de pierdut prin capitală şi care aşteaptă cu zilele până să aibă vreun răspuns".

Preotul Lungulescu a declarat că această stare nu mai putea continua, întrucât „preotul nu are nici o autoritate, nu i dă posibilitatea de a o avea". Drept urmare i-a rugat pe ierarhii din Sf. Sinod

> „să sesizeze autoritatea superioară laică, care este în raport direct cu biserica, pentru ca să se mărginească lămurit atribuţiile şi prerogativele fiecăreia, şi biserica noastră naţională să se emancipeze de sub orice putere ce stă în calea progresului ei. Emancipareа se înţelege, după modesta mea părere, să fie nu numai morală dar şi materială"[485].

[484] „CSB- Şedinţa din 19 octombrie 1912", în *BOR*, an XXXVI, 1913, nr. 10, pp. 93-103.
[485] „CSB- Şedinţa din 19 octombrie 1912", în *BOR*, an XXXVI, 1913, nr. 10, pp. 85-88.

3.4. Administraţia eparhială. Consistoriul eparhial, revizorul bisericesc şi protoieria

3.4.1. Administraţia eparhială în celelalte Biserici surori

În **Patriarhia ecumenică**, datorită lipsurilor materiale, administraţia eparhială nu a fost deosebit de dezvoltată. Funcţionari eparhiali au fost: câte un *protosinghel* (ca secretar şi locţiitor de ierarh), un *econom* (responsabil cu administrarea averii eparhiei), un *cartofilal* (un fel de cancelar), precum şi *protopopii* (însărcinaţi să conducă şi să controleze parohiile). Totodată, în fiecare eparhie existau Sinoade mixte, alcătuite din oficiali clerici şi membrii ai laicatului. Aceste sinoade aveau în special funcţii judecătoreşti, atât pentru clerici, cât şi pentru credincioşii laici (membri ai naţiunii confesionale ortodoxe – *Rum Millet*). Cazurile penale sau pricinile de judecată între creştini ortodocşi şi musulmani trebuiau să fie soluţionate de tribunalele musulmane.

Pe de altă parte, în anul 1836 au fost înfiinţate în fiecare eparhie, prin decizia Sf. Sinod al Patriarhiei, Comisii bisericeşti-spirituale eparhiale, alcătuite din trei clerici, fiecare cu responsabilităţi precise: a) supravegherea hirotoniilor şi a duhovnicilor; b) supravegherea serviciului divin; c) supravegherea predicatorilor şi a învăţământului teologic, respectiv vizitarea şcolilor, angajarea învăţătorilor de religie şi controlul învăţătorilor şi al elevilor[486].

În **Grecia**, o lege din 1833 a stabilit ca fiecare episcop să fie ajutat de doi consilieri, plătiţi de stat, un protosinghel şi un arhidiacon. Primul îl înlocuia pe episcop, când acesta lipsea, iar arhidiaconul conducea cancelaria şi arhiva. În urma unei alte legi, din 1852, au dispărut protosinghelul şi un arhidiaconul, dar s-a înfiinţat *Colegiul episcopal*, format din econom (răspunzător de administraţia averilor), sachelar (răspunzător de disciplina mănăstirească), chartophilax (răspunzător de partea liturgică) şi protedikos (judecător bisericesc). Printr-o altă lege din 24 aprilie 1856, s-au mai adăugat Consiliului încă doi funcţionari: skeuophylax-ul (responsabil de cărţile de cult şi veşminte) şi sakellion-ul (responsabil de vieţuirea clerului de mir). Apoi, printr-un Ordin regal din 25 august 1869 s-au mai adăugat alţi doi: actuarul şi hieromnemonul (pentru probleme de ritual). În felul acest Consiliu episcopesc era compus din opt membri. Mitropolitul din Atena primea 6000 drahme anual, iar cei 32 de episcopi câte 4000 drahme[487].

În **Bulgaria**, cei opt ierarhi eparhioţi conduceau eparhia cu ajutorul unui *Consiliu eparhial* format din patru clerici în vârstă de peste 30 de ani, aleşi pe doi ani, în aşa fel ca la fiecare doi ani jumătate din consiliu să se primenească. În

[486] Isidor Silbernagl: *Verfassung…,* p. 39-41.
[487] *Ibidem*, pp.72-74.

probleme spirituale episcopul nu putea decide nimic fără consiliu. La reşedinţă episcopul avea un vicar şi în oraşele mai mari locţiitori. Toţi erau supuşi aprobării Sinodului şi ai Guvernului. Ierarhii aveau un salariu de 8040-10.800 franci.[488]

În **Rusia**, eparhiile au fost împărţite în anul în 1763 în trei clase – trei în clasa I (Kiev, St. Petersburg şi Moscova), 18 în a doua clasă (aici a fost inclusă în 1813 şi eparhia Chişinăului) şi 39 în a treia clasă. În 1801 s-au adăugat Imperiului rus Georgia, ale căror şase eparhii nu au fost cuprinse în cele trei clase[489].

În fiecare eparhie a fost înfiinţat în 1841 un Consistoriu spiritual[490]. În 1869 s-a decis ca acest Consistoriu să fie compus din patru membri salarizaţi şi, în caz de nevoie, şi din alţi membri onorari. Secretarul Consistoriului era numit de *oberprocuror*. Competenţa Consistoriilor cuprindea: eliberarea de paşapoarte clericilor de trecere dintr-o eparhie în alta; împărţirea registrelor pentru actele de stare civilă; prezentarea către episcopul eparhiot a situaţiei anuale a mănăstirilor, bisericilor şi moşiilor de pe cuprinsul eparhiei; deciderea asupra administraţiei mănăstirilor, bisericilor şi averilor eparhiale (Consistoriul avea doar vot consultativ); ţinerea inventarului veniturilor şi cheltuielilor eparhiale; predarea averii casei arhiereşti noului econom şi verificarea socotelile celui demisionat; arendarea bunurilor bisericeşti din eparhie, supravegherea cumpărării, vinderii şi construirii de biserici; determinarea atribuţiilor protopopilor[491]. Totodată, Consistoriile spirituale eparhiale era şi instanţă de judecată a clericilor, precum şi a cauzelor matrimoniale.

Eparhiile erau împărţite în protopopiate (în cazul în care un protopopiat cuprindea mai mult de 30 de biserici, protopopul avea un ajutor). Atribuţiile protopopilor erau: observarea comportamentului clerului; observarea respectării tipicului bisericesc; inspectarea de două ori pe an a bisericilor de care răspundea şi raportarea rezultatului inspecţiei episcopului; ţinerea evidenţei credincioşilor; verificarea şi atestarea inventarelor bisericilor; cenzurarea predicilor clerului în cazul în care acestea nu erau corespunzătoare; recomandarea către episcop a clericilor pentru ocuparea de funcţii; primirea şi rezolvarea cazurilor mai uşoare.

În protopopiate existau Adunări şi Consilii protopopeşti. Consiliul era alcătuit din trei membri aleşi de Adunare, având următoarele atribuţii: notarea în tabele anuale a conduitei clerului de pe cuprinsul protopopiatului; recomandarea către autoritatea eparhială a clerului care să fie înaintat în rang; desemnarea preoţilor care să efectueze învăţământ catihetic; prezentarea de informaţii asupra stării familiare a elevilor care se bucurau de sprijin de la stat în instituţiile clericale locale; observarea ca banii de la autoritatea eparhială, ca ajutor de deces al unui membru din cler, să ajungă la destinaţie; cercetarea şi aplanarea certurilor dintre

[488] *Ibidem*, pp. 90-91.
[489] *Ibidem*, pp.118-121.
[490] N. Milaş. *Dreptul bisericesc,* p. 115.
[491] D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* p. 379-384.

membrii clerului cu privire la împărţirea veniturilor; cercetarea petiţiilor venite de la clerici Consiliul protopopesc a constituit prima instanţă de judecată a clericilor[492]

În **Serbia,** pe lângă mitropolitul de Belgrad mai existau patru .episcopii sufragane. În fiecare eparhie exista un Tribunal eparhial spiritual, alcătuit dintr-un preşedinte, din doi (în eparhia Belgrad patru) asesori din clerul mirean, din mai mulţi membri onorifici (un ieromonah şi 2-5 clerici de mir), precum şi un secretar şi doi cancelarişti, cu toţii propuşi de episcop Ministerului Cultelor şi confirmaţi de rege. În competenţa acestui tribunal spiritual se aflau chestiunile matrimoniale, precum şi disciplinarea clerului. Singura instanţă de apel împotriva verdictelor date de Tribunalul eparhial era Tribunalul spiritual superior. Acesta se întrunea de două ori pe an şi era condus de un episcop (ales de Sf. Sinod pentru o perioadă de un an), fiind alcătuit dintr-un arhimandrit şi patru clerici de mir (ca asesori ordinari) şi un alt arhimandrit şi alţi patru arhimandriţi (ca asesori onorari). În unităţile administrativ-teritoriale ale Serbiei erau instituiţi protopopi (aleşi de Sf. Sinod şi instalaţi de ierarhul eparhiot), precum şi administratori cercuali, numiţi de ierarh[493].

În **Mitropolia românească din Transilvania**, existau în fiecare episcopie Sinoade, ca organisme legislative, şi Consistorii, ca organisme executive.

Sinoadele erau aslcătuite din 60 de deputaţi, 40 de laici şi 20 de clerici, aleşi pentru mandate de câte de trei ani, prin vot universal şi uninominal. Sinoadele eparhiale se întruneau în mod regulat în fiecare an în Duminica Tomii.

Agendele Sinoadelor eparhiale au fost stabilite de § 96 al Statutului Organic:

- îngrijirea pentru susţinerea autonomiei bisericeşti, în înţelesul legilor, împotriva ingerinţelor guvernamentale;
- alegerea ierarhului şi a asesorilor consistoriali;
- legiferarea de statute şi regulamente bisericeşti. Proiectele erau elaborate de Consistorii şi apoi analizate de comisiile sinodale, discutate şi votate în plen de deputaţii sinodali;
- „dreptul de decidere" asupra administraţiei economice în eparhie;
- purtarea de grijă pentru înaintarea treburilor şcolare: aprobarea de burse, de fonduri de ajutorare, de manuale şcolare;
- controlul asupra activităţii organelor executive (Consistoriul eparhial);
- discutarea şi votarea bugetului anual, propus de Consistoriu. „Votarea bugetului invoalvă în sine vot de încredere pe seama Consistoriului eparhial. Pe când denegarea votării bugetului ar avea să tragă după sine demisionarea membrilor din Consistoriu"[494].

Sinoadele eparhiale au fost astfel adevărate parlamente bisericeşti, fiind respectate procedurile oricărei adunări parlamentare din oricare regim democratic şi constituţional din lume. Astfel, după întrunirea Sinodului, urma validarea depu-

[492] D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* p. 385-387.
[493] Isidor Silbernagl: *Verfassung,* p. 167-170.
[494] Ioan A. de Preda, *Constituţia bisericei gr.-or. Române din Ungaria şi Transilvania sau Statutul Organic comentat şi cu concluzele şi normele referitoare întregit,* Sibiu, 1914, p. 182.

taţilor, prin verificarea aşa-numitelor *credenţionale* (documente care dovedeau că respectivii deputaţi reprezentau pe alegătorii lor din cercurile electorale). După validarea a jumătate dintre deputaţi, urma alegerea comisiilor (de obicei în număr de şapte: organizatorică, bisericească, şcolară, epitropească, versificatorie, bugetară şi petiţionară. Şedinţele erau de regulă publice. Dezbaterile au fost, nu puţine ori, destul de furtunoase. Rezultatul sau *concluzul* votului era obligatoriu şi definitiv, deputaţii care nu erau mulţumiţi (inclusiv preşedintele Sinodului, anume ierarhul), având dreptul de a da în scris doar un *vot separat* trecut în protocol.

Asemenea oricăror foruri parlamentare din regimurile democratice, deputaţii aveau dreptul de interpelare a organului executiv, adică a Consistoriului şi a ierarhului. Episcopul, în calitatea sa de preşedinte al Consistoriului, avea obligaţia de a da un răspuns în decurs de cel mult 48 de ore. Legat de acest drept la interpelare era şi dreptul la imunitate înaintea organelor superioare (în cazul de faţă bisericeşti), de care se bucurau deputaţii sinodali.

Consistoriul era organul executiv şi judecătoresc din eparhie. Era împărţit în trei departamente sau *senate* diferite, anume Senatul strâns bisericesc, Senatul şcolar şi Senatul epitropesc. Membrii Consistoriului se numeau *asesori*; erau aleşi de Sinod. Senatul strâns bisericesc era alcătuit doar din clerici, aleşi pe viaţă. Asesorii celorlalte două Senate erau aleşi pentru o perioadă de trei ani şi trebuiau să fie într-o proporţie de două treimi laici. Pe lângă asesori, Consistoriile mai cuprindeau un secretar, un aşa-zis *fiscal* (jurist) şi un defensor matrimonial. Secretarul şi *fiscalul* erau aleşi de asesori, în timp ce defensorul matrimonial şi membrii cancelariei erau numiţi de preşedintele Consistoriului, adică ierarhul. Şedinţele Senatelor aveau loc săptămânal: în zi de marţi Senatul strâns bisericesc, în zi de joi Senatul şcolar şi în zi de sâmbătă Senatul epitropesc. Plenul Consistoriului se întrunea lunar, în prima zi de luni din lună.

Senatul strâns bisericesc avea mai mult îndatoriri judecătoreşti (de disciplinare a clerului şi de soluţionare a proceselor de divorţ[495]). Agendele sale executive erau: conscrierea clerului şi a mirenilor din eparhie; purtarea de grijă ca „bisericile să se sfinţească şi să se înzestreze cu icoanele, vasele şi cărţile trebuincioase”; propunerea de candidaţi pentru funcţiile de directori şi profesori la secţia Teologie de la Institutul teologic-pedagogic; conducerea eparhiei, după moartea episcopului, până la noua alegere.

Senatul şcolar purta de grijă pentru buna organizare a sistemului şcolilor confesionale, anume: procurarea de manuale pentru şcolile confesionale; organi-

[495] Congresul Naţional Bisericesc din 1878 a emis un Regulament pentru procedura judecătorească în cauze matrimoniale. Însă în 1894, autorităţile de stat au introdus căsătoria şi divorţul civil Cu toate acestea, CNB al Mitropoliei ardelene a decis menţinerea şi pe mai departe a competenţei forurilor bisericeşti în privinţa despărţirii căsătoriilor în partea lor sacramentală. Regulamentul din 1878 a fost simplificat odată în 1900, apoi în 1912 (Paul Brusanowski, *Reforma*, p. 219).

zarea de conferinţe învăţătoreşti; acordarea de burse şi ajutoare financiare; grija pentru catehizarea elevilor ortodocşi de la şcoli străine (comunale, de stat sau confesionale neortodoxe); examinarea şi asigurarea calificării candidaţilor la posturile de profesori şi învăţători în şcolile confesionale; propunerea de candidaţi pentru funcţiile de profesori la secţia Pedagogie de la Institutul teologic-pedagogic.

Senatul epitropesc se ocupa cu afacerile economice ale întregii eparhii, după 1897 cu drept de control asupra gestiunilor parohiilor.

Fiecare eparhie era împărţită în protopopiate. În fiecare din ele exista un Sinod, un Comitet (Consiliu) şi un Scaun protopopesc (acesta din urmă fiind prima instanţă în procesele de divorţ). Protopopii erau numiţi de Consistoriile eparhiale, din cele trei propuneri făcute de Sinoadele protopopeşti.

În **Mitropolia sârbă de la Carloviţ**, au fost înfiinţate după 1870 instituţii similare celor din Mitropolia românească de la Sibiu. Astfel au existat Sinoade eparhiale şi organe executive. Nu a existat însă un Consistoriu unic (cu cele trei departamente sau *Senate*), ci instituţii speciale separate.

Adunările eparhiale erau alcătuite din membri de drept (ierarhul şi referentul şcolar), apoi din delegaţi ai unor instituţii şcolare (gimnazii confesionale, seminarii teologice şi corpurile profesorale ale şcolilor confesionale din protopopiatele eparhiei), precum şi deputaţi ai clerului şi credincioşilor. Alegerea directă a acestor deputaţi se realiza doar în oraşe (un deputat la 2000 credincioşi); credincioşii celorlalte localităţi din protopopiate alegeau electori (câte unul la 500 de credincioşi). Datorită acestei proceduri de alegere, fiecare Adunare eparhială a deţinut un număr diferit de membri, procentul de 2/3 laici nefiind respectat[496]. În pofida acestei proceduri greoaie de alegere, Adunările eparhiale nu au deţinut atribuţii importante, deoarece, neexistând autonomie eparhială, întreaga administraţie financiară a eparhiilor era reglementată nu de Adunările eparhiale, ci de Congresul Naţional Bisericesc (forul legislativ al întregii mitropolii); pe de altă parte, şi treburile şcolare au fost controlate tot de un organism central mitropolitan. Alegerea episcopilor sufragani s-a aflat în Mitropolia de Carloviţ în sarcina Sf. Sinod al Mitropoliei; doar mitropolitul era ales de Congresul Naţional Bisericesc.

Consistoriile eparhiale au fost alcătuite, potrivit unui regulament din 1871, din ierarh, un vicepreşedinte (numit de ierarh), din toţi protopopii eparhiei şi dintr-un număr de asesori stabilit de Adunarea eparhială respectivă (care îi şi alegea pe asesori). În 1875, CNB al Mitropoliei de Carloviţ a stabilit că toate Consistoriile eparhiale trebuiau să fie alcătuite din cinci membri aleşi de Adunările eparhiale,

[496] Iată numărul deputaţilor Adunărilor eparhiale: Carloviţ: 28 clerici şi 54 laici; Bacica (Novi Sad): 22 clerici şi 51 laici; Buda: 11 clerici şi 19 laici; Timişoara: 28 clerici şi 62 laici; Vârşeţ: 25 clerici şi 54 laici; Paraţ: 22 clerici şi 40 laici; Karlstadt: 52 clerici şi 86 laici (Emilian Edler von Radić, *Die Verfassung der orthodox-serbischen und orthodox-rumänischen Partikular-Kirchen in Österreich-Ungarn, Serbien und Rumänien. I. Die Orthodox-Serbische Partikular-Kirche von Karlowitz*, Praga 1880, 106-110).

anume un ieromonah, un cleric de mir şi doi laici, la care se adăugau ierarhul, vicepreşedintele, un notar şi un *fiscal* (jurist). Patru ani mai târziu, s-a decis ca asesorii aleşi (de către Adunările eparhiale) ai Consistoriului eparhial să fie în număr de şase: doi protopopi, doi preoţi şi doi laici, aleşi; la aceştia urmau să se adauge ierarhul, vicepreşedintele şi notarul (ultimii doi numiţi de ierarh), precum şi *fiscalul*, ales de membrii Consistoriului din Comitetul şcolar al eparhiei. Competenţele Consistoriilor eparhiale au fost de natură judecătorească, fiind primă instanţă de judecată pentru clerici, cât şi pentru învăţătorii confesionali.

Între 1868-1871, Consistoriile eparhiale au fost nu doar organe judecătoreşti, ci şi organe administrative. Însă în 1871 au fost înfiinţate aşa-numite *Comitete administrative eparhiale*, conduse de ierarhi, dar ai căror membri trebuiau să fie în proporţie de 2/3 laici şi 1/3 clerici. Prin rânduieli ulterioare, s-a stabilit în cele din urmă că aceste Comitete administrative, alcătuite din ierarh, doi clerici şi patru laici (ultimii aleşi de Adunările eparhiale) urmau să îndeplinească atribuţiile Senatelor strâns bisericeşti şi a Senatelor epitropeşti din Mitropolia românească de la Sibiu.

Tot în 1871 au fost înfiinţate în fiecare eparhie Comitete şcolare – organisme similare Senatelor şcolare ale Consistoriilor din Mitropolia românească de la Sibiu, fiind alcătuite însă din 15 membri: un referent, doi clerici şi 12 laici[497].

În **Bucovina**, în anul 1781 (deci la doar şase ani după instaurarea stăpânirii habsburgice) a fost înfiinţat un Consistoriu, alcătuit dintr-un egumen şi doi asesori mireni. Acest *Consistoriu* a reprezentat doar o fază de tranziţie nereuşită. Abia *Planul regulativ* din 1786 a adus stabilitate în administraţia eparhială a Bucovinei. Consistoriul urma să aibă următoarea componenţă: episcopul, un arhimandrit (numit de episcop, pe post de vicepreşedinte), un egumen, doi protopopi, doi preoţi, un şef de cancelarie, doi funcţionari de limbă română, doi funcţionari de limbă germană, un scriitor de cancelarie, un servitor, un gardian şi un curier. Nu au mai fost prevăzuţi asesori mireni, deoarece Consistoriul urma să se preocupe doar de chestiuni strict bisericeşti. Alegerea şi numirea asesorilor urmau să fie înţelegerii dintre episcop cu administraţia politică locală. În caz de dezacord, decizia finală aparţinea însă Guvernului. Atribuţiile Consistoriului au fost:

- chestiunile de ordin dogmatic, cu rol consultativ pe lângă episcop. Cazurile de divergenţă, pe teme dogmatice, erau înaintate mitropolitului de Carloviţ;
- chestiunile disciplinare. Consistoriul trebuia să vegheze doar asupra îndeplinirii din partea clerului a îndatoririlor spirituale;
- puţine atribuţii materiale: inventarierea bunurilor bisericilor şi a mănăstirilor; grija ca bisericile să fie înzestrate cu obiectele de cult necesare; luarea de măsuri pentru ca să se construiască biserici acolo unde erau mijloace;
- numiri de personal: numirea protopopilor; întărirea stareţilor mănăstirilor;

[497] *Ibidem*, pp. 113-136.

O organizare mai amănunţită a Consistoriului a fost realizată printr-un regulament din 1869. Potrivit acestuia, a fost mărit numărul consilierilor de la patru la şase, fiecare dintre ei conducând o secţie specială: *Economatul bisericesc* (se ocupa de supravegherea averii Fondului religionar*;* aviza modul de administrare a bunurilor acestui fond); *Sachelariatul* (se ocupa cu mănăstirile şi instituţiile de cultură şi educaţie); *Schevofilachia* (se ocupa de problemele rituale); *Chartofilachia* (se ocupa de chestiunile de personal şi de legislaţie); *Protecdicatul* (se ocupa de chestiuni disciplinare) şi *Protoprezbiteratul* (se ocupa cu serviciul divin din întreaga eparhie)[498].

Consistoriul se întrunea în şedinţă plenară de două ori pe săptămână, în zilele hotărâte de episcop. Rezultatul votului trebuia aprobat de episcop. În cazul unui refuz al acestuia, chestiunea urma să fie readusă pe ordinea de zi a unei şedinţe ulterioare. Iar în cazul în care continua divergenţa dintre ierarh şi Consistoriu, episcopul se adresa fie Sinodului mitropolitan de la Carloviţ, fie Ministerului Cultelor de la Viena. Exista şi o procedură de recurs împotriva verdictelor judiciare date de Consistoriu. Părţile puteau face recurs în termen de 30 de zile: în cazul cauzelor spirituale la Sinodul mitropolitan, iar în celelalte chestiuni la Ministerul cultelor. Contra deciziilor luate de Ministerul cultelor nu se mai putea face recurs.

Prin Planul regulativ din 1786, eparhia Bucovinei a fost împărţită în şase decanate (protopopiate); numărul a fost dublat în 1843. În fruntea fiecărui decanat era numit un protopop (numit de guvernator, la propunerea episcopului), un vicar protoprezbiterial*,* precum şi doi asistenţi protoprezbiteriali, aleşi de preoţii din protopopiat şi întăriţi de Consistoriu. În atribuţiile protopopilor intrau: vizitarea odată pe an a tuturor bisericilor din decanat şi controlarea afacerilor parohiale. Odată pe an îi întrunea pe preoţii din decanat în *Conferinţa pastorală*, unde se discutau probleme pastorale.

3.4.2. Administraţia eparhială în Biserica din Regatul României

În anul 1921, deci chiar în timpul discuţiilor pentru unificarea bisericească, juristul clujean şi membru al Adunării eparhiale din Cluj, anume Valer Moldovan, descria în modul următor administraţia eparhială din Biserica Vechiului Regat:

[498] Autorii regulamentului consistorial din 1869 (juriştii de la Curtea imperială, probabil profesori de drept canonic la Facultatea de Teologie din Viena) s-au inspirat, în fixarea denumirilor şi a funcţiilor consilierilor consistoriali după organizarea celor două choruri din administraţia Curţii patriarhale din Constantinopol: „La împărţirea atribuţiunilor pe care le aveau membrii Consistoriului, s-a ţinut cu stricteţe seama de atribuţiile pe care le aveau membrii Curţii patriarhale de la Constantinopol" (Gheorghe Arghiropol, „Administraţia eparhială din Bucovina între 1775-1918", în *Candela*, an LVII, 1946, *Adaos*, p. XXXIII). A se vedea şi Paul Brusanowski, *Autonomia*, pp. 32-36.

„Organizaţia eparhiilor e cât se poate de simplă. E întemeiată pe puterea absolută a ierarhului, restrânsă numai prin votul consultativ al unui Consistoriu permanent, pentru *administrarea şi judecarea afacerilor curat bisericeşti*"[499].

Legea sinodală din anul 1872 a stabilit sfera de disciplină a Bisericii din fiecare eparhie. O jumătate de an mai târziu, a fost emis privitor la autoritatea eparhială un Regulament special (vezi Anexa 4.2.5).

Regulamentul a stabilit că autoritatea eparhială o exercita *episcopul eparhiot* împreună cu *Consistoriul eparhial*, în sfera administrativă şi judecătorească, însă desigur numai pe teritoriul eparhiei sale. Lucrările Consistoriului erau înfăptuite de către *Cancelaria eparhială*. Aceasta avea două secţii: 1) administrativă şi 2) judecătorească, ambele conduse de către un director, responsabil de mersul lucrărilor cancelariei. Pentru rezolvarea problemelor dezbătute, Consistoriul putea cere lămuriri, prin episcop, de la protoierei, proestoşii de plăşi, superiorii mănăstirilor, precum şi alte persoane bisericeşti. Hotărârile definitive ale Consistoriului erau aprobate de către episcop şi puse în practică de către acesta din urmă.

Administrarea eparhială

Pentru prima oară au fost reglementate datoriile clericilor şi modul de săvârşire a oficiului divin. Se prevedea că laicii nu aveau voie să ţină cuvântări în biserici fără autorizaţia episcopului sau a protoiereului, apoi ca numai acei preoţi să poată săvârşi oficiul divin care aveau cunoştinţe religioase dobândite în seminarii şi erau capabili să rostească predici. Aceste predici trebuiau să fie verificate întâi de către episcop sau un alt cleric însărcinat de episcop pentru aceasta.

Administraţia eparhială veghea şi asupra săvârşirii corecte a oficiului divin în biserici şi mănăstiri. Trebuia respectată rânduiala stabilită de tipic. Se aveau în vedere lăcaşurile de cult, buna gospodărire a bisericilor, a obiectelor de cult, clopotniţelor şi cimitirelor. Toate acestea trebuiau verificate de către protoierei sau alţi revizori eparhiali.

Administraţia eparhială trebuia să-i aibă în evidenţă pe preoţi, diaconi, dascăli şi monahi. Se ocupa de hirotonirea acestora. Ţinea o listă (un registru) în care se menţiona conduita clerului. Avea grijă şi ca drepturile acestora, asigurate de către legile civile, să fie respectate: scutirea de dare către Stat şi comună; folosirea pământurilor destinate servitorilor bisericeşti; modul în care autorităţile comunei respectau prevederile legii în administrarea materială a bisericilor parohiale; respectarea drepturilor persoanelor din treptele bisericeşti de a fi scutite de jurământ şi luarea drept suficientă afirmaţia lor verbală. Erau avute în vedere şi recompensele pentru cei merituoşi, prin ridicarea lor în rang bisericesc. Unde erau mai mulţi preoţi, episcopul numea pe cel mai merituos drept preot proiestos, de care trebuiau să asculte ceilalţi preoţi. Nu era permis vreunui preot să-şi părăsească

[499] V. Moldovan, *Biserica Ortodoxă Română,* p. 118.

postul dintr-o eparhie pentru altul din altă eparhie fără a se prezenta şi fostului său episcop eparhiot.

Judecata eparhială

A cunoscut mai multe faze diferite, în funcţie de modificările legislative. Regulamentul de disciplină bisericească din 1873 (art. 1-2 şi 49-67. – a se vedea Anexa 4.2.5.) a prevăzut măsuri generale de disciplinare a clerului, prima instanţă de judecată fiind episcopul eparhiot prin intermediul Consistoriului eparhial, instanţa de apel fiind Sf. Sinod.

Legea clerului mirean din 1893 (art. 17– a se vedea Anexa 4.3.1.) a prevăzut componenţa Consistoriilor eparhiale (trei clerici numiţi de episcop şi ministru pentru o perioadă de trei ani). În 1894 a fost emis un regulament pentru Consistoriile eparhiale[500]. Instanţa de apel putea fi Sf. Sinod, însă doar în cazul pedepsei de caterisire; Sf. Sinod putea să trimită cazul spre rejudecare unui Consistoriu eparhial al unei eparhii limitrofe.

A doua variantă a Legii clerului mirean, din 1906 (art. 20 – a se vedea Anexa 4.3.2.) a prevăzut instituirea unor Consistorii spirituale eparhiale, alcătuite din trei membri (în 1909 a fost mărit numărul la cinci). Ca instanţe de apel au fost prevăzute Consistorii eparhiale apelative.

În 1909, după înfiinţarea Consistoriului Superior Bisericesc, acesta a constituit şi instanţă de apel; a pierdut însă acest drept în 1911[501].

Revizorul ecleziastic

Spre deosebire de defensorul ecleziastic (inspector bisericesc în subordinea Ministerului Cultelor), revizorul ecleziastic (inspector bisericesc în subordinea episcopului) exista în fiecare eparhie şi era numit de chiriarh, dar trebuia să fie cleric şi să aibă o experienţă de cel puţin cinci ani de preoţie. Îndatoririle acestuia erau prevăzute de Regulamentul de aplicare a Legii clerului mirean (art. 63-66 – a se vedea Anexa 4.3.3.). Potrivit acestui regulament, revizorul avea obligaţia de a vizita toate protoieriile din eparhie de cel puţin două ori pe an şi să raporteze episcopului despre cele constatate. În aceste vizite trebuia să urmărească mai mult modul în care erau păstrate actele de cancelarie şi arhivă. La finele anului trebuia să prezinte chiriarhului un raport complet cu privire la partea administrativă a eparhiei, precum şi cu privire la toate cauzele prezentate spre judecare consistoriului eparhial.

Iată un exemplu al unui raport redactat de revizorul ecleziastic din episcopia Râmnicului-Noul Severin, din anul 1903. Deşi multe biserici se prezentau în stare bună, în pofida lipsurilor materiale (dat fiind faptul că în multe locuri, salariul legal

[500] „Regulamentul Consistoriilor eparhiale", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 372-382.

[501] „Regulament de procedură asupra apelului preoţilor şi diaconilor la Sfântul Sinod în caz de caterisire şi pentru judecarea membrilor aleşi ai Consistoriului superior bisericesc", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 297-302.

al preotului nu era asigurat nici pe jumătate), totuşi în general, situaţia bisericilor din Caracal era jalnică:

> „şi omul cel mai puţin pios se revoltă sufleteşte văzând halul în care sunt lăsate cea mai mare parte din bisericile de aici. Din 12 biserici, patru sunt ruinate cu desăvârşire; dintre care două, una după alta, în linia intrării în oraş de la gară spre centru, ca o sfidare a simţului religios şi ca o arătare a unor timpuri de completă decadenţă a creştinismului, nu s-au luat cel puţin măsuri pentru dărâmarea lor. Restul bisericilor în fiinţă sunt ţinute, cele mai multe, în cea mai mare necurăţenie. Pe din afară curţile bisericilor pline de buruieni şi de neorânduială, deşi sunt în mijlocul oraşului, făcând un contrast neplăcut cu clădirile şi curţile omeneşti de prin împrejurimi. Pe dinlăuntru necurăţite, ruinate şi văpsite în negru prin fumul lumânărilor falşe de care sunt pline sfeşnicele, policandrele şi toate dulapurile, cu toate ordinile circulare date în diferite timpuri de autorităţile bisericeşti”[502].

Pe de altă parte, nu peste tot inspecţiile se desfăşurau cum ar fi trebuit. Astfel, profesorul seminarial Ioan Gotcu atrăgea atenţia în şedinţa CSB din 19 octombrie 1912 că un anume revizor

> „s-a dus acolo şi n-a făcut decât să inspecteze, să observe activitatea curat liturgică, s-a dus în biserică să vadă dacă are sau nu păienjeni, dacă e măturată, dacă vestmintele sunt mai mult sau mai puţin bine strânse; dacă Sf. Vase sunt curate şi dacă pe Sfântul Antimis n-a rămas din întâmplare vreo mică părticică. Ba am văzut chiar cu ochii mei părinţi protopopi, care în timpul când au făcut inspecţie, au întrebat pe cei 10-15 oameni adunaţi în biserică-dar părintele cum se poartă? Se poartă bine sau nu? Şi să-i zică: apoi bagă de seamă să te porţi bine cu oamenii şi cu asta şi-a terminat toată inspecţia!”[503].

Protoieria

Protoiereii (sau protopopii) erau numiţi de către chiriarhi, în înţelegere cu Ministrul Cultelor. Confirmarea lor se făcea prin Decret regal. Puteau fi revocaţi de către chiriarhi, pe motive întemeiate. Dacă protoiereul ieşea din sfera sa de activitate, putea fi revocat de către Ministerul Cultelor, în cazul în care chiriarhul refuza să-l destituie la recomandarea ministrului.

Protoiereul era obligat să vegheze asupra preoţilor din judeţul pe care îl administra cu privire la modului în care îşi îndeplineau aceştia datoriile lor. În acest scop, protoiereii trebuia să inspecteze cel puţin zece biserici din judeţ, pe lună, şi să prezinte raport chiriarhului şi Ministerului Cultelor, despre starea religios-morală a parohiilor.

Pe lângă fiecare protoierie mai funcţiona un *sub-protoiereu*, dintre preoţii licenţiaţi în teologie şi care avea funcţia de secretar al protoieriei. Şi acesta era numit de chiriarh, în înţelegere cu Ministerul Cultelor. Sarcina sa era de a-l înlocui pe protoiereu, atunci când acesta lipsea de la reşedinţă (a se vedea Anexa 4.3.3.).

---

[502] „Copie după raportul Prea Cucernicului revizor ecleziastic sub nr. 12/1903, către Prea Sfinţitul Episcop al Râmnicului Noul-Severin”, în *BOR*, an XXV, 1904, p. 235.

[503] „CSB- Şedinţa din 19 octombrie 1912”, în *BOR*, an XXXVI, 1913, nr. 10, pp. 93-103.

Din păcate, situaţia materială a protoiereilor nu a fost una dintre cele mai bune, astfel că-şi puteau îndeplini cu greutate sarcina încredinţată. De exemplu, în 1903, revizorul ecleziastic din episcopia Râmnicului-Noul Severin raporta faptul că protoiereii nu erau remuneraţi şi nu beneficiau nici de mijloace de transport, precum nici de ajutor din partea sub-protoiereilor. De asemenea, pentru activităţile de cancelarie, primeau doar cinci lei pe lună (unde intrau şi cheltuielile cu iluminatul, încălzirea, precum şi alte cheltuieli mărunte)[504].

Un deceniu mai târziu, mitropolitul Pimen al Moldovei a ridicat în şedinţa CSB şi în prezenţa ministrului de Culte problema celor care „reprezintă în judeţ autoritatea bisericească, după cum prefectul reprezintă autoritatea civilă a Statului-Guvern". S-a plâns de faptul că protopopii, pe lângă sarcina de parohi, mai trebuiau să inspecteze şi parohiile aferente. Pentru toate aceste activităţi ei primeau un salariu de 300 lei pe lună. Pentru cancelaria protopopească, Statul acorda doar suma de cinci lei pe lună, motiv pentru care erau nevoiţi să scrie diferite adrese pe jumătăţi sau chiar sferturi de coli de hârtie. Mitropolitul a cerut îmbunătăţirea stării materiale a protoiereilor. Ministrul a răspuns că va cerceta şi va căuta să rezolve problema ridicată, însă nu s-a arătat de acord ca protopopii să fie degrevaţi de îndatoririle de parohi, deoarece nu ar putea justifica timpul în care nu se aflau în inspecţii[505].

3.5. Administraţia parohială în Biserica Vechiului Regat. Situaţia materială a clerului de mir

3.5.1. Administraţia parohială în celelalte Biserici Ortodoxe surori

Precum organizarea superioară, la fel şi administraţia parohială a fost diferită de la o Biserică ortodoxă la alta.

Astfel, în **Patriarhia ecumenică**, *clerul parohial* consta din: paroh, proestos, duhovnic (cu cel puţin 40 de ani şi cu încuviinţare scrisă de la episcop pentru dreptul de a-i spovedi pe credincioşi), alţi preoţi, diaconi şi alţi clerici. În parohiile mai sărace exista doar un preot şi un diacon sau lector. Posturile de preoţi se încredinţau de către episcop clericilor, cu sau fără plată[506].

Venitul preoţilor consta din contribuţiile anuale de la credincioşi, care nu erau prea mari, precum şi din taxele stolare (de ex.: o cununie- 5- 10 piaştri, un botez- 1-3 piaştri, o înmormântare- 3-5 piaştri[507]). De asemene, preoţii erau nevoiţi

[504] „Copie după raportul Prea Cucernicului revizor ecleziastic sub nr. 12/1903, către Prea Sfinţitul Episcop al Râmnicului Noul-Severin", în *BOR*, an XXV, 1904, pp. 232-233.
[505] „CSB- Şedinţa din 20 octombrie 1912", în *BOR*, an XXXVI, 1913, nr. 10, pp. 144-146.
[506] I. Silbernagl, *Verfassung,* p. 42.
[507] În mod oficial, moneda de bază a Imperiului otoman a fost după 1844 lira turcească (numită şi gherş), împărţită la 100 de piaştri aur. Subdiviziunea piastrului era paraua, câte 40 parale pentru

ca, pentru a suplimenta veniturile familiei, să cultive pământul, asemenea ţăranilor, motiv pentru care nu erau deosebit de preţuiţi de turci. Erau scutiţi însă de darea capului, dar nu şi de prestaţiile în muncă cerute de autorităţile locale (episcopii erau scutiţi de acestea). *Educaţia clerului* era precară, acesta însuşindu-şi puţine elemente de scris şi citit într-o mănăstire.

Bisericile parohiale erau întreţinute de către comunitate, prin colectele din biserică. De întreţinerea clerului şi repararea clădirilor bisericeşti şi a şcolii se ocupa conducătorul comunităţii (*Kodja-Bachi*), cel care administra şi bugetul comunităţii bisericeşti[508].

În **Biserica din Regatul Greciei**, prin ordinul regal din 6 iunie 1856 s-a făcut împărţirea parohiilor în trei categorii: de oraşe, târguri şi sate. În sate, o parohie puteau cuprinde 25-70 familii şi un preot. Dacă erau 71-150 de familii se puteau constitui două parohii. În târguri 151-200 familii formau una sau două parohii cu unul sau doi preoţi şi câte un diacon în fiecare parohie. Dacă erau 201-300 familii se puteau înfiinţa 2-3 parohii cu unul sau doi preoţi şi câte un diacon. În oraşe cu 301-1000 familii se puteau înfiinţa 2-3 parohii, fiecare cu câte 2-3 preoţi şi câte un diacon. Dacă erau 1001-2000 de familii se puteau înfiinţa trei până la şase parohii, fiecare cu câte 2-3 preoţi şi câte un diacon. În cazul în care oraşul avea peste 2000 de familii, putea funcţiona la fiecare dintre biserici câte o parohie, dar nu puteau fi angajaţi preoţi mai mulţi, decât astfel ca să revină câte unul la 200 de familii. Mai exista posibilitatea ca în oraşe la o biserică parohială să fie angajaţi mai mulţi preoţi, fiecare răspunzând de teritoriul său.

Preoţii erau propuşi de către comunitate şi întăriţi de episcopi. Întreţinerea preoţilor era asigurată din daniile credincioşilor pentru serviciile oficiate (slujbe, botezuri, cununii, înmormântări); oricum aceste venituri erau insuficiente pentru întreţinerea familiei preotului, astfel că preoţii erau obligaţi să se ocupe ori de cultivarea pământului, ori de negoţ. Din acest motiv nici nu era de aşteptat o pregătire profesională prea înaltă.

Astfel, în 1897 existau în Grecia 4025 parohii, cu 5.423 preoţi căsătoriţi şi 242 necăsătoriţi. Dintre preoţi doar 35 deţineau pregătire universitară, trei aveau pregătire teologică privată, 167 erau absolvenţi de gimnaziu şi 100 de seminar (1,84%), 110 aveau studii în şcoli confesionale şi 1221 în şcoli reale. 4116 urmaseră doar cursuri primare (75,9%).

---

fiecare piastru. Deşi iniţial monedă puternică, ulterior piastrul s-a devalorizat. La începutul secolului XX, situaţia era următoarea: un piastru avea ca acoperire în aur 0,0722 gr., astfel că conversia exactă în franci francezi (deci şi lei) era de 0,22 lei (1 leu echivala cu 4-5 piaştri). *[Beilagen: Münzen. Brockhaus'Kleines Konversations-Lexikon, S. 84863 (vgl. Brockhaus-KKL5 Bd. 2, S. 227). http://www.digitale-bibliothek.de/band50.htm]*. Conform lui Silbernagl, rata de schimb valutară era de 5 piaştri la un franc sau leu, astfel că un piastru avea valoarea reală de 0,20 centime sau bani sau parale sârbeşti (I. Silbernagl, *Verfassung,* p. 19).

[508] *Ibidem*, pp. 41-43.

Administraţia averii parohiale se făcea de către un epitrop ales anual de parohieni şi aprobat de episcop; epitropul era dator să dea socoteală administraţiei politice locale despre venituri şi cheltuieli[509].

În Biserica din **Imperiul rus**, administraţia parohială a fost deosebit de stufoasă. În anii 1722 şi 1723, Sinodul şi Senatul au stabilit numărul de clerici ce puteau fi întreţinuţi la fiecare biserică. Apoi, printr-un ucaz al ţarinei Ecaterina II din anul 1764, eparhiile din Rusia au fost împărţite, după importanţa lor, în trei clase (primele două clase cuprindea arhiepiscopii şi a treia episcopii). Tot atunci s-au secularizat averile bisericeşti şi s-a format un *Colegiu economic*, din care aveau să fie plătite şi salariile clericilor de la bisericile care avuseseră înainte bunuri. Salariile clericilor de la bisericile catedralele episcopale aveau salarii în funcţie de clasa căreia îi aparţinea episcopia respectivă. Cele mai mari salarii aveau clericii de la catedralele din prima clasă. De exemplu, un protoiereu de la o catedrală de clasa I avea un salariu de 100 de ruble[510] pe an şi un preot de 60 de ruble, în timp ce protoiereul de la catedrala de clasa II şi III primea 80 de ruble şi preotul 40 de ruble anual[511].

Clerul mirean (numit şi *clerul alb*) era numit şi instalat de episcop. Preotul trebuia să fie căsătorit. Dacă murea soţia preotului, acesta era nevoit să se retragă la mănăstire, unde trăia asemenea unui laic, cu o viaţă în curăţie şi smerenie. Parohii erau reprezentanţii episcopului eparhiot pe cuprinsul parohiei. Puterea preoţească a parohului era cuprinsă în *cartea canonică* pe care acesta o primea de la episcop cu ocazia instalării lui. Pe lângă paroh mai era şi diaconul, care era în subordinea pastorală a preotului paroh.

Salarizarea clerului parohial depindea de numărul de iobagi sau ţărani pe care-i avusese moşia parohiei respective. În funcţie de acest număr primea preotul suma de bani din Colegiul economic.

Dacă parohia de oraş deţinuse mai mult de 20 de iobagi, preotul era remunerat cu 20 de ruble pe an, iar diaconul şi sacristanul cu câte 10 ruble pe an. Dacă parohia dorea mai mulţi clerici, trebuia să-i plătească corespunzător. Comunităţile care nu deţinuseră 20 de iobagi aveau obligaţia să preia în totalitate întreţinerea personalului clerical. Venitul acestor clerici consta parte din cote părţi din cereale sau de bani în contravaloarea acestora, la oraşe, parte din sume benevole pentru servicii religioase prestate, acestea depinzând de situaţia materială a comunităţii. De obicei se plătea de către oamenii obişnuiţi 3-5 copeici pentru un botez, 10 pentru o cununie sau câteva copeici pentru o spovedanie[512].

---

[509] *Ibidem*, pp. 75-76.

[510] La începutul secolului XX, rubla de aur avea o acoperire de 0,8603 gr. aur, având astfel valoarea de 2,66 lei (sau franci francezi/drahme greceşti/leva bulgăreşti/dinari sârbeşti) *[Beilagen: Münzen. Brockhaus'Kleines Konversations-Lexikon, S. 84862 (vgl. Brockhaus-KKL5 Bd. 2, S. 227). http://www.digitale-bibliothek.de/band50.htm]*.

[511] *Ibidem*, p. 130.

[512] *Ibidem*, p. 131, nota 1. Rubla cuprindea 100 copeici.

În parohiile rurale preoţilor le fuseseră acordate suprafeţe de pământ de zece sau mai multe deseatine, pe care îl lucrau cu familia lor. În afară de aceasta, preoţii mai primeau anual de la ţărani cereale (orz sau ovăz). Ceea ce obţinea preotul din recoltă şi din contribuţii, trebuia să le împartă cu restul personalului bisericesc, astfel ca el să-şi ţină jumătate, să dea diaconului un sfert şi sacristanului o optime din produse. Datorită acestei obligaţii, mulţi preoţi renunţau la primirea de personal ajutător în parohia lor[513].

Conform Deciziei Sfântului Sinod din 28 februarie 1885 s-a stabilit că la un paroh reveneau până la 700 de suflete, preotul fiind ajutat de doi cântăreţi. În cazul unor parohii cu peste 700 suflete, asistenţa spirituală era asigurată de un preot, un diacon şi doi cântăreţi. Episcopul avea dreptul să numească mai mulţi diaconi în oraşele sau satele care aveau posibilitatea financiară de a-i susţine. Odată numit într-un loc, preotul nu mai putea fi mutat de episcop în altă parohie fără voia preotului, ori ca urmare a unui proces disciplinar.

În atribuţiile parohului intra: efectuarea serviciului divin şi conducerea administraţiei parohiale şi asigurarea asistenţei spirituale a enoriaşilor din parohie (cununii, botezuri, înmormântări). Parohul prezenta darea de seamă asupra parohiei episcopului, împreună cu situaţii statistice cu privire la credincioşi.

Preotul era sprijinit în administraţia parohială de: Adunarea generală parohială, de Comitetul de asistenţă parohială şi de un staroste.

Adunarea generală parohială se compunea din toţi capii de familie din parohie, parohieni care nu aveau case în parohie dar care, după lege, aveau drept să participe la adunările locale din oraşe sau în societăţile săteşti, precum şi alţi parohieni pe care comitetul de asistenţă îi chema. În adunarea parohială era ales *Comitetul de asistenţă parohială,* pe un anumit număr de ani. Din acesta făceau parte de drept: preoţii, starostii bisericilor (epitropii) şi şefii judeţelor. Preşedintele Comitetului era ales de Adunarea parohială cu majoritatea de voturi.

Comitetul de asistenţă parohială avea ca atribuţii: căutarea de mijloace pentru întreţinerea, repararea bisericilor parohiale şi a altor clădiri, precum şi construirea altora noi; găsirea de surse de întreţinere pentru clerul parohiei; găsirea resurselor pentru înfiinţarea de şcoli în parohie, azile şi alte instituţii sociale (de binefacere); ajutorarea săracilor din parohie, îngroparea lor şi întreţinerea cimitirelor. Mijloacele materiale pentru aceste activităţi proveneau în primul rând din donaţii benevole sau subscripţii. Colecta se făcea separat: a) pentru biserică; b) pentru cler; c) pentru şcoli sau alte instituţii de binefacere. La finele anului se prezenta o dare de seamă Adunării parohiale generale despre venituri şi folosirea acestora. Activitatea aceasta de asistenţă parohială se afla sub patronajul şi supravegherea clerului din parohie şi se desfăşura cu aprobarea autorităţii

[513] *Ibidem*, pp.131-132.

eparhiale. La finele anului era prezentată o dare de seamă episcopului eparhiot, prin protopopiat, dar şi Sfântului Sinod, prin Cancelaria *Oberprocurorului*. De la această cancelarie se dădea aprobarea pentru continuarea activităţii sau modificări de statut pentru comitetul de asistenţă parohială.

Starostele (Epitropul) exista în fiecare parohie, fiind administratorul averii bisericeşti. Era ales de către parohienii de la sate, sau de către primăriile de la oraşe (însă numai din persoanele recomandate de autoritatea bisericească). Starostele se bucura de anumite favoruri, între care şi purtarea unor însemne în vestimentaţie (costum aparte la oraşe sau diferite galoane la sate), precum şi scutirea de munci sau alte servicii.[514]

În Exarhatul bulgar, Parohia rurală cuprindea 150-200 case, în timp ce parohia urbană 200-300 case.

Parohul era ales de Adunarea clericilor şi de cei mai vrednici laici din parohie, sub preşedinţia delegatului episcopal. Episcopul cerceta propunerea de paroh în Consiliul eparhial şi-l prezenta Ministerului pe cel ales. Nu putea fi sfinţit un preot fără o parohie anumită. Candidatul de paroh trebuia să aibă vârsta de 25 de ani împliniţi şi să fi absolvit o şcoală teologică.

Pentru întreţinere, preotul, primea, în afară de veniturile stolare, o întregire de salariu de 800 leva[515], în sate şi de 1200-1500 leva la oraş, în funcţie de mărimea oraşului. Aceste întregiri proveneau ¼ din veniturile bisericeşti şi ¾ de la bugetul de Stat (adică de la contribuabili). Din restul veniturilor bisericilor, ¾ reveneau şcolilor şi ¼ unui fond bisericesc.

Averea bisericească era administrată de o Epitropie, formată din 3-5 parohieni mireni, aleşi pe un an, conduşi de paroh şi subordonată Consiliului eparhial[516].

În **Biserica din Regatul Serbiei**, parohia nu putea cuprinde mai puţin de 300 şi nu mai mult de 400 de case. Preotul paroh putea fi hirotonit doar după vârsta de 25 de ani. Parohul era numit de episcop şi instalat de protoiereu. Pentru numirea şi hirotonia în postul de paroh, candidatul trebuia să plătească taxa (singhelia) de 20 de dinari (conform Legii taxelor, art. 67). Remuneraţia lui consta în taxa semestrială de un dinar de fiecare plătitor de impozite din parohie. La aceasta se adăugau taxele de epitrahil: 20 parale (echivalentul a 20 bani româneşti) pentru

---

[514] D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* pp. 387-400.

[515] În 1880, Bulgaria a adoptat *de facto* la convenţia monetară latină, la fel ca şi Belgia (1832), Italia (1861 - Lira), România (1868 – Leu), Grecia (1869 – Drahma), Spania (1871 – Peseta), Serbia (1874 – Dinar), Iran (1877 – Kran), Bolivia (1879 – Bolivar), iar apoi majoritatea ţărilor latinoamericane. Între toate aceste ţări, precum şi Franţa (cu francul francez, existent din 1796) exista o paritate a diferitelor valute naţionale, fiecare având aceeaşi acoperire în aur: 0,3226 gr. *[Frank. Meyers Großes Konversations-Lexikon (1905), S. 62264 (vgl. Meyer Bd. 6, S. 825) http://www.digitale-bibliothek.de/band100.htm]*.

[516] I. Silbernagl: *Verfassung,* p. 92.

binecuvântare, un dinar pentru un botez, un dinar pentru examenul religios al mirelui înainte de cununie; 12 dinari pentru cununia persoanelor care plăteau doar capitaţia sau darea capului, nu şi alte impozite; 6 dinari pentru cununia celor care erau datori să plătească doar impozitul pe cap (capitaţia); un dinar pentru sfinţirea mică a apei, pentru sfeştania în casă şi alte ierurgii 1 dinar ş.a taxe.

La dorinţa şi după necesităţile comunităţii religioase, episcopul putea numi şi diaconi în parohie. Taxa (singhelia) pentru obţinerea demnităţii de diacon era stabilită de Legea impozitelor, la 160 dinari[517].

În **Biserica din Regatul Muntenegru**, numărul clericilor nu depăşea 500. Demnitatea de preot şi protoprezbiter se moştenea din tată în fiu. Tânărul care urma să fie preot era căsătorit din fragedă tinereţe, soţia acestuia rămânea la părinţi până ce tânărul se pregătea pentru preoţie. Preotului îi revenea un anumit număr de case pentru asistenţă religioasă şi era plătit din taxele de epitrahil, însă datorită faptului că nu se putea întreţine din acestea, era nevoit să se ocupe şi cu lucrul pământului şi creşterea animalelor[518].

În **Mitropolia românească a Transilvaniei**, cu sediul la Sibiu, Statutul Organic a stabilit la nivel parohial un organ legislativ (Sinodul parohial) şi unul executiv (Comitetul parohial), precum şi un organ economic – Epitropia parohială.

Sinodul parohial era alcătuit din „toţi parohienii majori, de sine stătători, nepătaţi, care îşi împlinesc îndatoririle parohiale". În mod regulat, Sinodul parohial se întrunea odată pe an, în luna ianuarie. Existau însă cazuri extraordinare, când Sinodul se întrunea pentru alegerea parohului, capelanului, diaconului, epitropilor, profesorilor şi învăţătorilor. Aşadar, unul dintre cele mai importante roluri ale Sinoadelor parohiale era cel electiv. Al doilea rol era cel legislativ propriu-zis. Însă, dat fiind faptul că parohia era celula de bază a organismului bisericesc, activitatea legislativă în parohii era „cât se poate de minimală"[519]. Ea se mărginea doar la „examinarea şi aprobarea" proiectelor privind administrarea averii Bisericii şi şcolii parohiale, propuse de forurile executive din parohii şi protopopiate, anume Comitetele parohiale şi protopopeşti. Totuşi, în cazul parohiilor mai mari şi bogate, Sinoadele acestora aveau chiar dreptul de a elabora norme scrise în privinţa administrării averii bisericeşti.[520]

Comitetul parohial era „corporaţiunea aleasă din sânul sinodului parohial, pentru a reprezenta în afară comuna bisericească, a administra şi conduce afacerile ei în privinţa economică a Bisericii, a şcoalei şi a fundaţiunilor". El era alcătuit din 10, 15, 20, 25 sau 30 de membri, în funcţie de numărul credincioşilor din parohie (sub 1000, 1500, 2000, 2500, respectiv peste 2500 de credincioşi). Se întrunea regulat în două şedinţe anuale (iulie şi decembrie). Agendele cuprindeau:

[517] *Ibidem*, pp. 172-173.
[518] *Ibidem*, pp. 178-179.
[519] V. Moldovan, *Biserica Ortodoxă Română,* p. 26.
[520] Ioan A. de Preda, *Constituţia,* p. 109.

- Administrarea corectă şi conservarea averii bisericeşti, precum şi procurarea mijloacelor trebuincioase pentru edificarea şi susţinerea edificiilor bisericeşti şi pentru dotarea personalului de cult. În acest sens, Comitetul urma să propună cele mai bune mijloace şi proiecte, să le aştearnă Sinodului parohial, pentru ca acesta să le poată analiza şi vota în şedinţa ordinară din ianuarie;
- Verificarea activităţii epitropilor, analizarea bugetului contabil efectuat de aceştia şi prezentarea lui Sinodului parohial;
- Purtarea de grijă pentru buna desfăşurare a activităţii şcolii confesionale – salarizarea învăţătorilor, inspectarea şcolii confesionale, participarea la examenele publice ale elevilor, verificarea frecvenţei şcolare;
- Alegerea funcţionarilor inferiori din parohie: cantori, clopotari, alţi slujitori bisericeşti;
- Publicarea de concurs pentru ocuparea funcţiilor de paroh, capelan, diacon, profesor şi învăţător, apoi analizarea dosarelor de candidare, pentru a se verifica dacă toţi candidaţii îndeplineau criteriile de candidare. Sinodul urma apoi să aleagă persoanele cele mai potrivite;
- Supravegherea „religiozităţii şi moralităţii membrilor parohiali", purtarea de grijă pentru „dezrădăcinarea datinilor stângace şi a desfrânării, prin mijloace morale şi pedepse mai mici bisericeşti", având dreptul şi obligaţia „de a cere ajutorul protoprezbiterului, iar la caz de necesitate al episcopului, spre restaurarea religiozităţii şi moralităţii".

În ceea ce priveşte Epitropia, aceasta nu alcătuia o corporaţiune bisericească, precum Comitetul şi Sinodul parohial; ea nu se întrunea în şedinţe şi nu decidea prin majoritatea voturilor sfera de activitate. Epitropii erau aleşi de Sinodul parohial (§ 25), prin urmare erau „delegaţii şi funcţionarii Sinodului parohial". Îndatorirea lor era să administreze averea Bisericii, în conformitate cu proiectele propuse de Comitet în decembrie şi votate de Sinod în ianuarie.

În anul 1880, Sinodul arhidiecezan a votat *Regulamentul pentru administrarea şi controlarea averilor bisericeşti din Arhidieceza gr.-or. română a Transilvaniei*[521] Potrivit acestuia, averea parohiei cuprindea: bisericile şi toate celelalte edificii (inclusiv localul şcolii); cimitirele şi toate celelalte pământuri, înscrise în Cartea funciară; averea mobilă în bani şi obligaţiuni; averea fundaţiilor în bani sau obligaţiuni; obiectele bisericeşti, icoane, sfeşnice, candele, clopote; odoare şi cărţi bisericeşti. Comitetul parohial, prin Epitropie, întocmea bugetul anual care cuprindea la capitolul *venituri*: chiria de la case; arenda de la arături sau livezi; arenda de la mori şi regalii (unde era cazul); dobânzile de la împrumuturi în bani; dobânzile de la fonduri; repartiţii comunale pentru scopuri şcolare sau bisericeşti; veniturile obţinute la disc, aproximativ egale cu cele din anul precedent; alte venituri, ca donaţii etc. La capitolul *cheltuieli* intrau: salarii sau adaosuri la salarii din venitul bisericesc pentru preoţi, profesori şi învăţători, cantori, ecleziarhi

[521] *Protocolul Sinodului ordinar al Arhideicezei Gr.-Orientale Române din Transilvania din anul 1880,* Anexa D, pp. 91-98.

(crâsnici) etc.; cumpărături pentru scopuri bisericeşti şi şcolare; chirii pentru edificii (îndeosebi pentru localul şcolii, acolo unde nu exista clădire proprie); cheltuieli pentru întreţinerea edificiilor şi asigurarea contra incendiilor; contribuţii erariale (către fiscul Statului); plata de datorii şi dobânzi; cheltuieli neprevăzute.

Sinodul parohial aproba bugetul parohiei, jurnalul de casă, cartea de evidenţă, împrumuturile. Toate acestea, împreună cu documentele anexă, erau apoi trimise Oficiului protopopesc până în ziua de 10 februarie. Acesta, după ce verifica datele şi întocmea situaţia pentru întregul protopopiat, transmitea un raport epitropesc Consistoriului, până la sfârşitul lunii martie.

Nici autorităţile guvernamentale maghiare şi nici organele superioare bisericeşti nu aveau putere de decizie asupra modului de gospodărire a averilor parohiei. Autonomia locală a fost respectată întru totul. Doar în cazul în care parohia, prin Comitetul parohial, cerea ajutor de la Consistoriu, situaţia era analizată şi rezolvată de deputaţii Sinodului eparhial, iar ajutorul era acordat numai dacă se considera că era justificat.

Situaţia de drept s-a schimbat oarecum în anul 1897, când CNB a fost votat *Regulament pentru administrarea afacerilor epitropeşti.* Prin acesta, autonomia financiară a parohiilor a fost restrânsă, acestea fiind puse explicit sub controlul şi supravegherea organului executiv eparhial (adică a Consistoriului). Totodată, s-a decis că toate hotărârile Comitetului parohial, care priveau înstrăinarea averilor bisericeşti, trebuiau aşternute Sinodului parohial spre examinare şi apoi Consistoriului eparhial spre aprobare[522]. Totuşi, parohiile au rămas şi în continuare cu personalitate juridice, cu posibilitatea de a agonisi averi, dreptul de aprobare a Consistoriului neînsemnând şi dreptul acestui organism de a-şi impune voinţa sa[523].

Se poate constata că Biserica ardeleană a fost pe de o parte o Biserică cu adevărat populară, iar pe de altă parte (în cadrul sistemului juridic central-european) o „corporaţie de drept public", care se administra autonom. Bazele acestei corporaţii – Biserici populare, anume parohiile, nu beneficiau de nici un ajutor de la autoritatea de stat, însă se puteau organiza liber, fără nici o stânjenire din partea autorităţii străine, din afara Bisericii (Ministerul Cultelor), precum nici a autorităţii interne, din interiorul Bisericii (autoritatea eparhială). De aceea, existau parohii bogate şi parohii sărace. Diferenţele dintre parohii erau mari, chiar şi în interiorul aceluiaşi protopopiat, indiferent de regiunea geografică. De exemplu, în protopopiatul Braşov, comuna cea mai bogată (Turcheş) deţinea o avere de 36.363 fl.[524], pe când cea mai săracă (Hălchiu) deţinea o avere de doar 3.331 fl.

[522] „Regulament pentru administrarea afacerilor epitropeşti", § 8 şi 10, în *Protocolul Congresului Naţional-Bisericesc ordinariu al Metropoliei românilor greco-orientali din Ungaria şi Transilvania din anul 1897,* pp. 165 şi 167.

[523] Ioan de Preda, *Constituţia,* p. 77.

[524] Florinul austro-ungar a fost înlocuit în 1900 cu coroana austro-ungară (1 fl. = 2 coroane). Acoperire în aur a coroanei a fost de 0,3388 gr., astfel că valora 0,95 lei.

Discrepanţe mai mari erau în protopopiatul Sibiu, unde comuna cea mai bogată (din Iosefin) deţinea o avere de 29.036 fl., în timp ce comuna cea mai săracă (Stenea) doar 76 florini! Cele mai multe pământuri bisericeşti existau în tractul Clujului (în valoare de 20.259 fl.), iar cele mai puţine, în tractul Câmpeni (în valoare de 721 fl.).[525].

În ceea ce priveşte *salarizarea preoţilor*, Mitropolia ortodoxă ardeleană nu a beneficiat la început de nici un sprijin financiar din partea autorităţilor guvernamentale (existau doar subvenţii pentru plata salariului mitropolitului, anume 66% din acesta era asigurat de la bugetul de Stat; apoi existau ajutoare pentru preoţii săraci şi subvenţii pentru Seminar şi pentru administraţia eparhială). Drept urmare, autorităţile eparhiale din Mitropolie, apoi cele central-mitropolitane au fost nevoite să se preocupe de arondarea parohiilor, pentru a se asigura că preoţii parohi puteau să-şi asigure veniturile pentru viaţa de zi cu zi. Congresul Naţional Bisericesc de la Sibiu a votat în 1878 un regulament privind funcţionarea parohiilor, valabil pentru întreaga Mitropolie[526]. Regulamentul a stabilit că într-o comună politică putea să existe, de regulă, o singură parohie. În cazul în care erau mulţi credincioşi, aceştia puteau forma parohii independente, dar numai dacă aveau biserică şi şcoală proprie şi, foarte important, dacă erau asigurate veniturile atât pentru paroh cât şi pentru învăţător.

În ceea ce priveşte *veniturile preoţilor parohi*, acestea au fost stabilite pentru trei clase de salarizare, iar Consistoriile eparhiale au primit obligaţia ca să vegheze ca veniturile preoţeşti să nu scadă şi să se acorde în mod regulat. Au fost considerate venituri ale preoţilor: salariul anual în numerar; folosirea casei, curţii şi grădinii parohiale, precum şi a porţiunii canonice sau sessiei parohiale, toate calculate în bani, după o medie făcută pe valoarea ultimilor cinci ani (în funcţie de această medie, precum şi a celor enumerate mai jos, urma să fie clasificată parohia); venitul stolar (taxele epitrahilului) de la botezuri, cununii şi înmormântări, după un calcul similar, efectuat în ultimii cinci ani; „emolumente în naturalii", adică: cereale, lemne, sare, precum şi alte daruri, calculate după media ultimilor cinci ani; contravaloarea altor prestaţii sigure, făcute de preot parohienilor, din nou calculate după media ultimilor cinci ani.

În funcţie de aceste calcule medii ale veniturilor din fiecare parohie, urma să fie realizată o clasificare a parohiilor, necesară pentru impunerea cerinţelor minime de pregătire pentru cei care ar fi dorit să fie preoţi în respectivele parohii. Regulamentul din 1878 a stabilit trei clase de parohii, cu următoarele condiţii de pregătire a preoţilor parohi:

---

[525] Pentru mai multe amănunte, Paul Brusanowski, *Reforma constituţională,* pp. 197-204.

[526] *Protocolul Congresului Naţional-Bisericesc ordinariu al Metropoliei românilor greco-orientali din Ungaria şi Transilvania din anul 1878,* Sibiu, 1878, Anexa C, pp. 184-204.

- clasa I: parohii care puteau asigura pentru paroh un venit de cel puţin 800 fl. pe an. Pentru aceste posturi aveau dreptul să candideze clerici care aveau absolvite opt clase gimnaziale sau reale (deci clasa XII, în sistemul de astăzi), apoi absolviseră studii teologice, precum şi examenele de calificare preoţească;
- clasa II: parohii care puteau asigura pentru paroh un venit de cel puţin 600 fl. pe an. Pentru aceste posturi aveau dreptul să candideze clerici care aveau patru clase gimnaziale sau reale (opt clase, în sistemul de azi), studii teologie terminate şi examen de calificare preoţească (aşadar, au fost cazuri, în care absolvenţi a mai puţin de 12 clase urmau cursurile Seminariilor teologice, absolveau examenul de calificare preoţească şi candidau pentru parohii vacante);
- clasa III: parohii care puteau asigura pentru paroh un venit minim de 400 fl. pe an. Pentru aceste posturi puteau candida teologi absolvenţi care susţinuseră examenele de calificare preoţească, indiferent de câte clase absolviseră în sistemul public de învăţământ (sau recunoscut public, anume cel confesional).

Important este faptul, că autorităţile centrale bisericeşti ale Mitropoliei Ardealului nu au acceptat să recunoască drept parohii acele comunităţi religioase care nu puteau asigura pentru paroh un venit minim de 400 fl. anual. În al doilea rând, trebuie remarcat faptul că ocuparea posturilor era dependentă de pregătirea candidaţilor, fără a se putea impune un plafon minim necesar. Dat fiind faptul că trebuiau găsiţi preoţi şi pentru cele mai sărace parohii (cele de clasa III), au fost acceptaţi candidaţi cu doar puţine clase de gimnaziu (cl. V-VI, în sistemul de astăzi, ba chiar cu mai puţine clase); totodată, au fost organizate la Seminarul Andreian cursuri extraordinare de doar un an (două semestre), după care se acorda diploma de Seminar.

Situaţia s-a modificat după introducerea Congruei în 1898, adică a suplimentării de la Bugetul de Stat a veniturilor preoţeşti[527]. Înţelegerea diferenţei dintre Congruă (aşa cum a existat în Austro-Ungaria) şi salarizarea preoţilor (cum se impusese în Vechiul Regat în 1893 şi cum se practică şi în zilele noastre în România) este semnificativă. Salarizarea însemna acordarea unei venit minim de la bugetul de Stat (anume aşa-zisul „salariu minim"), indiferent de veniturile parohiei. Acest salariu minim era acordat în funcţie de pregătire şi vechime, indiferent de situaţia financiară a parohiei, astfel că preoţii îşi puteau suplimenta veniturile din contribuţiile parohienilor (a se vedea mai jos, cap. 3.5.3.2.). Congrua însemna doar o suplimentare de la bugetul de Stat a veniturilor pe care le putea aduce preoţilor fiecare parohie în parte.

Dar ce a fost exact Congrua şi cum s-a implementat? La 19 iulie 1895, Consistoriul mitropolitan de la Sibiu a primit o adresă, prin care i se cerea să prezinte Ministerului Cultelor din Guvernul maghiar date statistice complete cu privire la dotaţiunea preoţilor, deoarece această problemă urma să facă obiectul unor reglementări viitoare. Necunoscând intenţia reală a Guvernului, Congresul

[527] A se vedea mai multe amănunte în Paul Brusanowski, *Reforma constituţională*, pp. 176-190.

Naţional Bisericesc de la Sibiu, întrunit în 1895, a accentuat faptul că, pe baza autonomiei, problema dotaţiei preoţeşti intra doar în competenţa autorităţilor bisericeşti. Într-adevăr, nedumerirea iniţială a autorităţilor bisericeşti ortodoxe a fost mare; nu se ştia motivul pentru care Guvernul era dintr-o dată atât de mult interesat de veniturile asigurate de fiecare parohie preoţilor în ultimii cinci ani. Desigur că oficialii de la Ministerul Cultelor de la Budapesta refuzau să de explicaţii; ele pregăteau o îndreptare în privinţa situaţiei materiale a clericilor tuturor confesiunilor necatolice, după ce îi lipsiseră pe aceştia de veniturile pe care le încasau în calitatea lor de notari publici (deoarece, până în 1894, toate matricolele stării civile se aflaseră în grija clericilor, iar în 1895 ele au fost preluate de primării). Or, tocmai Congrua a fost acea îndreptare pregătită de Guvern. S-a stabilit un *salariu unic* pentru toţi preoţii, desigur în funcţie de pregătire: preoţii care absolviseră examenul de bacalaureat aveau dreptul la un salariu de 800 fl., iar cei care nu aveau examen de bacalaureat (chiar dacă absolviseră 12 clase) la un salariu de 400 fl[528].

Iar *aceste salarii erau asigurate indiferent de categoria parohiei*. Astfel, dacă parohia putea acorda doar 10% din acel salariu, Guvernul se oferea să suplimenteze 90%, iar dacă o parohie putea asigura 90% din salariu, Guvernul suplimenta 10%. Prin aceasta s-au putut atrage tineri pregătiţi şi la parohii sărace. Însă, pentru a se putea acorda Congrua, autoritatea guvernamentală trebuia să cunoască situaţia materială a parohiilor, pentru a putea completa salariile preoţeşti. Aceste sume urmau să fie rezultatul unui calcul precis, în care trebuiau luate în considerare atât veniturile pe care le încasa fiecare preot de la parohieni, precum şi posibilităţile de venit ale parohiei. Prin urmare, fiecare preot era dator să redacteze un fel de „fasiune de contribuţiune”[529], adică o declaraţie cu veniturile şi cheltuielile deductibile.

În categoria *Venituri* trebuiau luate în considerare sumele rezultate din:

- arendarea pământurilor în posesiune, calculându-se o medie a veniturilor ultimilor cinci ani. Nu se lua în calcul casa de locuit a preotului, precum nici grădina de până la o suprafaţă de 1,5 jugăre (1 jugăr = 0,57 ha);
- închirierea edificiilor parohiale (după ce se reţineau cheltuielile stabilite de lege pentru aceste închirieri;

[528] În 1900, salariile medii anuale pe economie din monarhia austro-ungară au fost: 790 fl. în provinciile austriece de limbă germană, 630 fl. în provinciile cehe, între 300-350 fl. în Ungaria şi între 250-300 fl. în celelalte provincii, inclusiv Bucovina (Moritz Csáky, „Die Römisch-Katholische Kirche in Ungarn”, în Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch, *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. IV- „Die Konfessionen”, Viena, 1985, p. 313, nota 131).

[529] *Fasiunea de contribuţiune* era declaraţia „ce au să facă cetăţenii Ungariei la provocarea autorităţilor financiare ale statului despre venitele şi obiectele lor, care sunt supuse la contribuţiune, ca pe baza acelora să se compună registrele şi tabelele de dare” (*Enciclopedia Română „ASTRA”*, vol. II, Sibiu, 1900, p. 387). Aşadar, „fasiunea” nu era altceva decât declaraţia de impozit.

- aşa-numitele „întreprinderi de industrie”, adică mori, pescărit, lemne de foc, stabilindu-se şi aici o medie a veniturilor pe ultimii cinci ani;
- venituri din prestaţiile anuale sigure ale credincioşilor, în bani, produse sau mână de lucru. Şi în acest caz se luau în considerare doar veniturile sigure şi se calcula media ultimilor cinci ani, din care se scădea a şasea parte, care reprezenta cheltuieli aferente, ca taxe pentru încasare;
- taxele stolare. Aici intrau taxele pentru înmormântări, precum şi taxe pentru diferite alte servicii bisericeşti. Şi acestea au fost exact stabilite. Nu erau incluse taxele pentru cununii şi botezuri. Dar se luau în calcul alte servicii cerute de credincioşi: serviciile care se făceau mirilor cu ocazia contractării căsătoriei, rugăciuni la naşterea copiilor, rugăciuni pentru femei după naştere, rugăciuni pentru copiii de opt zile (însemnarea pruncului), pentru femei la 40 de zile de la naştere. Era specificat că se aveau în vedere doar venituri de acest fel, considerate sigure, care trebuiau desigur chitanţate. Se calcula o medie a ultimilor cinci ani. Veniturile nesigure, cum erau pomenirile ori taxele pentru Liturghii speciale nu erau luate în calcul.
- dobânzi din fundaţii (dar erau exceptate cazurile în care fondatorul interzisese expres luarea lor în calcul);
- ajutoarele obţinute de la comuna politică sau din fondul diecezan;
- surplusurile din alte venituri ale parohiei (cum erau şi fabricile de lumânări) care putea fi folosite şi pentru dotaţia parohului.

Din suma tuturor veniturilor urmau să fie deduse următoarele *Cheltuieli*:

- impozitele plătite de paroh către stat, comitat şi comună, cheltuieli pe care le făcea pentru „regularea apelor”, sumele virate anual într-un fond regesc, eparhial, de pensii etc.;
- sumele pe care era dator să le plătească parohul capelanului (max. 250 fl.);
- sumele pentru amortizarea împrumuturilor luate pe averea imobilă;
- cheltuielile pentru ţinerea de cai şi taxele de cărăuşie (max. 200 fl.);
- venitul primit la săvârşirea unor servicii divine pe care le dădea altora. Se specifica faptul că nu se puteau deduce cheltuielile făcute cu întreţinerea personală şi nici pentru repararea edificiilor parohiale.

Suma tuturor veniturilor, după scăderea cheltuielilor deductibile, reprezenta contribuţia propriu-zisă a parohiei la salariul preotului, astfel că Guvernul trebuia să plătească diferenţa. Calculul acesteia era realizat de Minister, pe baza bilanţurilor contabile trimise de organele administrative ale Bisericilor.

Datorită Congruei, nu mai avea nimeni interesul ca să obţină o parohie „mai bună”, deoarece salariul îi era asigurat. Pe de altă parte, şi tinerii cu pregătire şcolară au devenit interesaţi să ajungă preoţi, din acelaşi motiv: salariul bun era asigurat. Şi, într-adevăr, în anii imediat următori după implementarea Congruei, nu au mai candidat la Seminariile teologice tineri fără bacalaureat.

În **Mitropolia sârbă de la Carloviţ**, prin mai multe regulamente votate de Congresul Naţional Bisericesc Sârb şi aprobate de monarh (prin ministrul Cultelor din Guvernul maghiar) s-au preluat elemente din Statutul Organic şagunian. Au existat însă şi diferenţe. Astfel, pe de o parte, şi la nivel parohial exista o Adunare

legislativă şi un Consiliu executiv. Însă Adunarea parohială era alcătuită din toţi membrii parohiei doar în cazul parohiilor foarte mici (dacă în aceasta existau până la 50 de credincioşi cu o vârstă mai mare de 24 de ani). În cazul parohiilor mai mari au fost instituite, după modelul constituţiilor protestante, reprezentanţe parohiale (numite tot Adunări), alcătuite din următorul număr de membri: 30 (în cazul parohiilor de până la 2000 de suflete), 60 (parohii între 2000-4000 de suflete), 90 (între 4000-6000 suflete), 120 (parohii de peste 6000 de suflete). Alegători ai membrilor Adunărilor reprezentative parohiale erau toţi bărbaţii cu o vârstă mai mare de 24 de ani (în cazul în care nu fuseseră condamnaţi penal sau nu erau cercetaţi în procese penale sau nu contraveniseră unor regulamente parohiale). Dreptul electoral pasiv pentru aceste foruri legislative parohiale îl deţineau toţi bărbaţii care împliniseră 30 de ani (cu menţinerea condiţiilor de mai sus). Adunările erau alese pentru o perioadă de şase ani şi trebuiau să se reunească în şedinţe în lunile martie şi octombrie ale fiecărui an.

Forul executiv al parohiei era *Comitetul parohial*, alcătuit din 8-24 membri, în funcţie de mărimea parohiei, aleşi pe şase ani de Adunare. Trebuia să se întrunească lunar. Purta de grijă pentru toate chestiunile de administraţie bisericească, apoi şcoli, filantropie. În fiecare an îi alegea pe staroşti şi curatori, care trebuiau să se preocupe de orfanii şi săracii parohiei.

Preoţii erau aleşi fie direct, fie indirect. În parohiile cele mai mici votul se făcea direct, adică de Adunarea bisericească locală. În cazul parohiilor mai mari, alegerea preotului era realizată de Adunările (reprezentanţele) parohiale. Era considerat ales cel care obţinea 2/3 din voturi după care era întărit de Consistoriu. Dacă niciunul nu obţinea 2/3 din voturi, Consistoriul avea dreptul de a-l numi direct pe paroh.

Pentru stabilirea salariului anual, parohiile erau împărţite în şase clase (deci nu în trei, ca în Mitropolia română de la Sibiu): clasa I, parohii mai mari de 1800 de suflete, cu un salariu anual al preotului de 1000 fl.; Clasa II- 1600-1800 suflete, cu salariu de 800 fl.; Clasa III- 1400-1600 suflete, cu salariu de 700 fl.; Clasa IV- 1100-1400 suflete, cu salariu de 600 fl.; Clasa V- cu 900-1100 suflete, cu salariu de 500 fl.; Clasa VI. Cu 700-900 suflete, cu salariu de 400 fl.[530] După 1898 s-a introdus Congrua şi pentru preoţii Mitropoliei de Carloviţ.

În **Mitropolia Bucovinei**, organizarea parohială a fost reglementată de Planul regulativ, emis de Curtea habsburgică în anul 1786, modificată parţial prin aşa-zisul al doilea Plan regulativ, din 1843. În primul rând, în 1786 s-a redus numărul parohiilor de la 239 (existente în anul 1781) la 186. Ulterior, al doilea Plan regulativ, din 1843, a ridicat numărul lor la 241.

[530] Emilian Edler von Radić, *Die Verfassung*, pp. 163-189.

Pe lângă serviciile liturgice, parohul îndeplinea şi funcţia de ofiţer al stării civile, fiind obligat (sub conducerea şi controlul administraţiei politice) să ţină condica satului cu privire la naşteri, decese, căsătorii şi divorţuri. Apoi, conform unor *Dispoziţii ale Consistoriului* din 1875, parohul era dator să se îngrijească de starea religioasă şi morală din parohie; să ţină învăţământul religios în şcoli.

După modelul catolicismului austriac, a fost înfiinţată şi în eparhia ortodoxă a Bucovinei instituţia cooperatorilor, preoţi ajutători (*Hilfspriester*), având însă pregătire teologică superioară. De fapt, tinerii absolvenţi de Teologie erau hirotoniţi în catedrala din Cernăuţi, după care erau repartizaţi de Consistoriu, pe la parohii, unde făceau un stagiu de practică pe lângă un paroh mai în vârstă sau care avea o parohie cu o întindere foarte mare (peste 2000 suflete[531]). Dacă persoana numită nu se prezenta la locul stabilit, pierdea numirea pe timp de zece ani. În acest fel s-a instaurat în Bucovina regula ca un preot să poată ajunge paroh numai după îndeplinirea unui lung stagiu de cooperator (uneori chiar de 20 de ani). În acest timp, nu aveau independenţă şi nici responsabilitate în parohie, stând la dispoziţia parohilor.

Prin *Planul regulativ din 1786*, preoţii ortodocşi din Bucovina nu au fost prevăzuţi cu *Congruă*, ci au fost înzestraţi cu o sesie de pământ, de 44 jugăre sau 24 fălci teren arabil. Parohienii au fost obligaţi să plătească *măriеş*, ceea ce reprezenta o contribuţie bănească pentru preot, în valoare de 17 cruceri şi până la 1 florin şi 8 cruceri de familie, în funcţie de starea materială a parohienilor[532]. *Congrua* a fost introdusă doar în 1828, prin *Rezoluţia imperială din 22 decembrie 1828,* stabilindu-se fiecărui preot cu studii teologice la Viena sau Lwov, o congruă de 300 fl./an*: Rezoluţia imperială* din 1862 a introdus *congrua* pentru toţi preoţii, în funcţie de locul de muncă şi de studii. Cuantumul a fost crescut periodic, după cum se poate observa în tabelul următor. Este de menţionat faptul că parohii au beneficiat în toată perioada de sesia parohială şi de locuinţă (sau contravaloarea chiriei, în cazul lipsei locuinţei). Cooperatorii, funcţie înfiinţată în anul 1843, nu au beneficiat de sesie.

[531] D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* I, p. 426.
[532] Ion Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina şi a rostului ei naţional-cultural în viaţa românilor bucovineni*, Bucureşti, 1915, pp. 26-27.

Funcţia	1862 fl/an[533]	1875 fl/an[534]	1899 fl./an[535]	1907 cor./an[536]
Parohi-oraş cu studii teol. zona ruteană	630	700 + 200	900 + 4 grad/100 fl/10 ani	2800 cor.+ grad/300 cor./5 ani[537]
Parohi-oraş cu studii teol. zona român.	500	700+ 2 grad/100 fl/10 ani	900 + 4 gr/100 fl/10 ani [538]	2800 cor.+ 5 gr/300 cor./5 ani
Parohi sat.	420	700+ 2 grad/100 fl/10 ani	900 + 4 grad/100 fl/10 ani	2800 cor.+ 5 gr/300 cor./5 ani
Preoţi cooperatori	300	400-500	650+ 2 grad/100 fl.	2300+ 2 grad/250 cor.

Salariile acordate oficialilor şi clericilor din Eparhia Bucovinei au fost deosebit de bune (de trei ori salariul mediu pe economie), în comparaţie cu salariile pe care le primeau preoţii din Vechea Românie şi din Mitropolia Transilvaniei, fiind comparabile cu sumele primite de preoţii catolici din întreaga Austrie.

3.5.2. Criza materială a clerului de mir din România până în 1893

Ca urmare a secularizării averilor bisericeşti, acele lăcaşuri de cult care avuseseră averi, preluate de Stat, au rămas în administrarea Statului, inclusiv salarizarea preoţilor (în anul 1867 erau 185 de asemenea biserici numite „de stat", cu 238 de preoţi[539]). Nu acelaşi lucru era valabil însă şi pentru bisericile care nu avuseseră averi, şi care au rămas, în continuare, în întreţinerea comunei.

Pe de altă parte, *Legea rurală* din 15 august 1864, înfăptuită în timpul domniei lui Al. Ioan Cuza, nu se atingea de „locurile de izlaz, arătură şi fâneaţă primite din vatra satului", pe care stăpânii de moşii fuseseră obligaţi să le dea preoţilor bisericilor săteşti. Prin urmare, acele terenuri rămâneau pe mai departe pentru întreţinerea clerului din comune[540]. Modificarea adusă acestei legi, în anul 1878, prevedea că „la fiecare comună nouă se va regula în întinderea cuvenită, locurile trebuitoare pentru drumuri, pieţe publice, primărie, şcoală, biserică, cimitire; (şi) se va rezerva în ţarină 17 pogoane pentru preotul bisericii şi 17

[533] Este vorba despre *Rezoluţia imperială* din septembrie 1862 (D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* p. 430; I. Nistor, *Istoria,* pp. 96-97).
[534] Stabilite de *Decizia imperială* din ianuarie 1875 (D. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* p. 431.
[535] I. Nistor, *Istoria,* p. 166.
[536] *Ibidem,* pp. 190-191.
[537] Un paroh cu 25 de ani vechime avea un salariu de 4300 cor., la care se adăuga sesia de 24 fălcii şi casa parohială (*Ibidem).*
[538] Nu s-a mai făcut deosebire între preoţi, decât în funcţie de vechime.
[539] Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,*vol. III, Iaşi, [3]2008*,* p. 102.
[540] „Lege pentru regularea proprietăţii rurale, din 15 august 1864", în C. C. Costescu, *Colecţiune - 1916*, p. 596.

pogoane pentru învăţătorul sătesc"[541], pentru Muntenia şi de 8,5 fălci în Moldova (dar numai în comunele locuite de foşti clăcaşi). Însă au fost comune unde funcţionau mai mulţi preoţi, prin urmare, după împărţirea respectivelor suprafeţe, preoţilor le-a revenit o suprafaţă foarte mică, insuficientă traiului zilnic.

Obligaţiile comunei de „a se îngriji de cult şi biserică, potrivit cu trebuinţele populaţiunei; a îngriji de înmormântarea decedaţilor săraci din comună şi de înfiinţarea şi întreţinerea cimitirelor" au fost preluate şi de modificările ulterioare ale Legii comunale[542].

Din păcate, timp de aproape trei decenii, normele privitoare la salarizarea preoţilor de la bisericile aflate în grija comunităţilor locale nu au fost respectate, fapt deplâns atât de preoţi, cât şi de episcopul Melchisedec Ştefănescu, într-un memoriu adresat Sf. Sinod în anul 1888:

> „Biserica aşadar […]. a rămas pe socoteala primăriilor rurale şi urbane. Acestea însă n-au făcut nimica pentru îmbunătăţirea stării bisericilor şi a preoţilor, ci au păstrat în totul starea anterioară, ca bisericile şi servitorii lor să se întreţină, ca în trecut, din ofrandele evlavioşilor creştini. Deşi în legea comunală […] se zice că primăriile sunt datoare a îngriji şi de servitorii cultului, aceasta puţin sau nicidecum nu s-a aplicat de primării, sub dezvinovăţirea de: *lipsa de mijloace*. Chiar Guvernele au intervenit […] şi a îndatorat pe primari să asigneze prin bugetele lor respective sumele necesare pentru întreţinerea clerului şi a bisericilor. Sf. Sinod a dat Guvernului chiar şi norma cum să se plătească preoţii comunali […]. Totuşi, starea cea rea a poziţiunii clerului a rămas aceeaşi, fără nici o îmbunătăţire […].
>
> În multe bugete comunale se trece câte o mică sumă ca salarii pentru preoţi – de la 20 până la 50 lei anual, iar pentru cântăreţi – de la 10 la 30 de lei anual pentru amândoi. Dar pe la rare locuri li se plăteşte şi acest neînsemnat ajutoriu, sub cuvânt de *lipsă de fonduri*. Chiar pentru cumpărarea accesoriilor necesare la serviciu, precum prescuri, vin, lumânări etc., trebuie să se îngrijească preoţii de la sine sau să recurgă la bunăvoinţa particulară a parohienilor"[543].

Existau într-adevăr comune sărace, în care cu greu se putea asigura plata slujitorilor de cult. Însă în multe comune existau destule fonduri, astfel că salariile nu au fost plătite nu din imposibilitate, ci din reaua voinţă a autorităţilor locale. Deseori motivele reale erau de ordin politic:

> „În statistica […] publicată de Guvern în anul trecut, se văd comune cu excedente însemnate, de mai multe sute şi chiar mii de lei; însă pentru preoţi şi pentru biserică nu este nimic însemnat în buget. Se întâmplă că […] micile sume desemnate prin bugetele comunale pentru preoţi şi biserici nu se dau la destinaţiunea lor numai din rea voinţă a primarilor care îi urăsc pe preot din motive personale, de multe ori din motive politice. Alegerile primarilor împart comunele

[541] „Regulamentul din 28 iunie 1878, pentru executarea art. 5 şi 6 din Legea rurală din 1864", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, p. 596.

[542] „Lege pentru organizarea comunelor rurale şi administraţiunea plăşilor, din 29 aprilie 1908", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 583-584.

[543] Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu despre starea preoţilor,* pp. 10-12.

în partide duşmăneşti. Preotul trebuie să fie şi el în una din aceste partide, în dorinţa lui de a avea un prieten în administraţia comunală. Vai de preotul care a lucrat cu partida ce n-a izbutit la alegeri!"[544]

Nu doar autorităţile comunale manifestau de cele mai multe ori lipsă de respect pentru slujitorii de cult, ci chiar şi populaţia de rând. Numeroşi preoţi au încercat să semneze contracte cu locuitorii satelor, prin care să-şi asigure un anumit salariu. Însă de cele mai multe ori, aceste contracte nu au fost respectate:

„Este adevărat: comunele când sunt vacante de preoţi, se tocmesc cu seminariştii, ca să le dea cele de trebuinţă pentru trai: parte în bani, parte în producte. În acest înţeles fac înscrisuri, subscrise de toţi locuitorii şi adeverite de primăriile locale. Dar după ce se instalează în comună preotul, ei uită de datoria ce şi-au impus-o de a-l întreţine pe preotul lor, şi numai un minim număr împlinesc îndatoririle ce şi-au luat. Cei mai mulţi, îndată ce văd că au preot în comună, uită de orice datorie către dânsul. De aici – trai rău între preot şi locuitori. Unii preoţi s-au crezut în drept a-şi reclama dreptul prin autorităţile judiciare şi au căpătat sentinţe de a executa pe datornici, prin sechestrare de obiecte casnice. Aceasta a ridicat la culme duşmănia sătenilor asupra acelor preoţi, încât poziţiunea lor a devenit nesuferită, şi au trebuit să ceară permutare, şi autoritatea bisericească a fost silită să oprească pe preoţi a alerga la asemenea măsuri extreme"[545].

O altă cauză a traiului deosebit de modest al preoţilor de mir era şi numărul mare al acestora.

„Piedica principală a îmbunătăţirii soartei preoţilor a fost mulţimea cea mare a lor, din care cauză parohiile erau foarte mici şi, prin urmare, şi veniturile de asemenea foarte neînsemnate şi nule; căci ce venituri puteau aduce preotului parohiile compuse din 15-50 de locuitori? Pe când, din contră, pe cât se va împuţina numărul preoţilor, pe atâta se vor mări parohiile, prin urmare şi mijloacele traiului preoţilor vor fi sporite"[546].

Dată fiind această situaţie tragică a preoţimii de mir, Sf. Sinod al BOR a decis să întreprindă mai multe măsuri privind reglementarea salarizării clerului inferior.

3.5.2.1. Încercări ale Sf. Sinod pentru remedierea situaţiei materiale a preoţilor

La 26 mai 1873, Sf. Sinod au votat un *Regulament pentru poziţiunea seminariştilor*, promulgat de Carol I la 7 iunie 1873[547]. Acesta a stabilit rearondarea parohiilor urbane şi rurale, astfel ca fiecare să cuprindă 100-200 de familii. În cazul în care într-o parohie erau mai multe biserici, acelaşi preot urma să slujească pe rând în fiecare din acele biserici. În fiecare parohie trebuiau să mai existe doi cântăreţi, iar la oraşe mai putea fi şi un diacon. În parohiile care aveau mai mult de 200 de familii, se mai putea orândui încă un preot ajutător, la fel ca şi în parohiile

[544] *Ibidem*, pp. 12-13.
[545] *Ibidem*, pp. 11-12.
[546] *Ibidem*, p. 8.
[547] Regulamentul a fost tipărit în revista *BOR,* an I, 1874, pp. 327-329.

cu un număr mai mic de 200 familii, însă cu condiţia ca enoriaşii să ceară aceasta şi să-l poată întreţine pe al doilea preot.

La 12 noiembrie 1873, Sf. Sinod a votat un *Regulament pentru mijloacele de întreţinere a clerului pe la bisericile întreţinute de comunele urbane şi rurale*, sancţionat de domnitorul Carol I la 7 mai 1874[548]. Au fost reluate prevederile cu privire la rearondarea parohiilor. Preoţii care deveneau „de prisos pe la unele parohii", urmau să fie mutaţi „la parohiile unde va fi trebuinţă de dânşii". S-a interzis să mai fie hirotoniţi preoţi pe seama unor biserici deservite de un număr suficient de clerici.

În ceea ce priveşte întreţinerea clerului, sinodalii s-au decis să urmeze aceleaşi principii aplicate „bisericilor de stat". S-au stabilit următoarele surse pentru întreţinerea clerului de la bisericile comunale: a) veniturile din proprietăţile bisericeşti, primite ca donaţii; b) sumele plătite de credincioşi pentru oficii religioase (proscomidii, anaforă, cununii, botez), apoi banii de la disc (aceste sume urmau să fie depuse într-o cutie încuiată, care se deschidea la sfârşitul fiecărei săptămâni, şi se împărţeau în două părţi egale: o parte revenea parohului şi ajutorului său, iar cea de-a doua parte revenea celorlalţi clerici, în părţi egale. Suma banilor, precum şi partea care revenea fiecăruia se trecea într-o condică, semnată de către fiecare beneficiar); c) ofrande primite de clerici după săvârşirea anumitor servicii religioase la particulari.

Pentru întreţinerea cultului şi a bisericii urmau să se folosească: a) „ofrande din obiecte", precum lumânări, ţesături pentru veşminte, tămâie etc.; b) al doilea disc purtat prin biserică în timpul Sf. Liturghii; c) veniturile din vânzarea lumânărilor. Şi pentru aceste venituri exista o condică, pentru care la sfârşitul fiecărei luni se făcea un bilanţ, din aceşti bani urmând a se face şi eventuale reparaţii la biserică. Dacă suma încasată nu era suficientă pentru întreţinerea cultului şi a clerului, Primăria avea obligaţia (conform Legii comunale) de a o completa până la atingerea sumei necesare.

O măsură nouă pe care a prevăzut-o acest regulament, a fost aceea de a stabili, în locul unei administraţii unipersonale[549] o „administraţie colegială", deci o *epitropie* compusă din trei persoane, anume parohul bisericii, un membru numit de Guvern, dintre enoriaşi, şi un membru ales de enoriaşi şi întărit de primărie. Această epitropie urma să administreze avutul parohiei. La sfârşitul fiecărei luni, epitropii urmau să constate veniturile rezultate de la disc şi din celelalte ofrande.

---

[548] Regulamentul a fost publicat în revista *BOR,* an I, 1874, pp. 319-326. A se vedea şi D. G. Boroianu, *Dreptul bisericesc,* p. 84.

[549] „Se cere a se modifica sistemul de administrare existent în prezent, ca unul ce din practică s-a dovedit viţios, şi anume sistemul administraţiunei avutului bisericesc printr-o singură persoană, numită epitrop. Aceşti epitropi, cea mai mare parte, dacă nu toţi, administrează avutul bisericesc arbitrarmente şi mai mult în profitul lor. De aceea, biserici cu capitaluri şi venituri însemnate au rămas în mizerie şi ruină. Este cu neputinţă a-l controla cu sistemul actual" (art.10).

Iar la sfârşitul fiecărui an, urma să fie încheiat un buget general. În acest scop, trebuiau să fie consultaţi atât preoţii bisericii, cât şi protoiereul, în conformitate cu Legea comunală.

Totodată, bugetele parohiilor trebuiau să fie verificate şi aprobate de primarii comunelor până la sfârşitul lunii ianuarie. În cazul în care primarii erau delăsători în această privinţă, „parohul va înştiinţa pe protoiereu, iară protoiereul va raporta îndată episcopului eparhiot care, la rândul său, va interveni la Guvern, denunţând neregularitatea primarului şi cerând legalitatea" (art. 16).

Regulamentul a mai stabilit că excedentele bugetare ale parohiilor trebuiau să fie depuse de epitropie la Casa de Consemnaţiuni. Banii şi documentele bisericii erau păstrate într-o ladă de fier cu trei încuietori diferite, la deschiderea căreia trebuiau să fie prezenţi toţi trei epitropii. Dacă Epitropia avea posibilitatea să întreţină mai mulţi preoţi, putea să-i angajeze, numai că trebuiau să le asigure întreţinerea. În ceea ce priveşte reparaţiile lăcaşurilor de cult, acestea trebuiau realizate cu aprobarea episcopului eparhiot, iniţiativa trebuind să vină din partea primăriei, a epitropiei ori a protopopului.

În comunele rurale, pe lângă mijloacele de mai sus, clerul urma să mai fie asigurat cu un anumit număr de pogoane de pământ (până la 17), pe care le puteau folosi pentru trai. Totodată, preoţii mai aveau dreptul de a deţine şi funcţia de învăţător la şcoala comunală, caz în care urmau să fie salarizaţi de Guvern.

În toamna anului 1875, Ministerul de Interne a cerut Sinodului să-şi expună părerea cu privire la salariile care s-ar fi cuvenit să fie plătite preoţilor din comunele urbane şi rurale. În şedinţa din 8 decembrie 1875, sinodalii au trimis Guvernului un proiect bugetar, după modelul Bugetului pentru bisericile întreţinute de Stat. Drept urmare, la bisericile de categoria I (oraşele Bucureşti şi Iaşi) ar fi trebuit să fie acordate salarii de 1200 lei anual (100 lei/lună) pentru preoţi, de 1080 lei pentru diaconi (90 lei/lună) şi de 600-720 lei pentru cântăreţi (50-60 lei/lună), precum şi cheltuieli pentru biserică de 430 lei pe an. La bisericile din celelalte oraşe, ar fi urmat să se plătească preoţilor salarii de 600 lei pe an, cântăreţilor 400-600 lei pe an, iar pentru cheltuielile bisericii să se acorde suma anuală de 280 lei. În comunele rurale s-a stabilit ca salariu anual de 600 lei pentru preot, 300-400 lei pentru cântăreţi, şi 240 lei pentru cheltuiala bisericii.[550]

Toate aceste măsuri, prevăzute de Sinod, prin *Proiecte*, nu au avut niciun rezultat practic, întrucât nu aveau putere legislativă. Deşi fuseseră aprobate de Guvern şi sancţionate de rege, nu fuseseră legiferate de Parlament[551].

[550] „O nouă mijlocire pentru îmbunătăţirea posiţiunii preoţilor", în *BOR*, an VI, 1882, nr. 2, pp. 101-102.

[551] Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu despre starea preoţilor,* p. 15.

3.5.2.2. Revendicări ale preoţimii, datorită nepunerii în practică a proiectelor sinodale

Deşi acest Buget bisericesc a fost aprobat de Guvern şi sancţionat de domnitor, prea puţine comune au început să prevadă în buget sume pentru preoţi; chiar şi dacă au prevăzut anumite sume, acestea erau mult mai mici: pentru preoţi între 20-200 lei pe an, iar pentru cântăreţi 30-40 lei pe an.[552]

Aşadar starea clerului mirean, lăsat la bunul plac al comunelor, a rămas deosebit de precară.[553] Iată, spre exemplificare, statistica salariilor preoţeşti din cinci eparhii, în anul 1876:[554]

Eparhie	Total preoţi	Preoţi fără salar	Preoţi cu salariu anual de... lei														
			1-20	20-50	50-100	100-150	150-200	200-250	250-300	300-400	400-500	500-600	600-700	700-800	800-900	900-1000	1000-1200
Argeş	503	14	47	249	73	3	-	-	1	-	1	15	-	-	-	-	-
Buzău	389	46	6	68	134	90	19	5	2	4	-	9	5	-	-	-	1
Dunărea de Jos	224	79	-	-	18	35	22	18	16	17	8	3	4	1	-	1	2
Râmnic	1212	69	30	134	489	237	123	63	18	3	12	9	14	3	2	1	-
Roman	511	209	24	67	90	56	32	4	6	4	2	2	13	-	1	2	-
Total	2839	417	107	518	904	424	196	90	43	28	24	38	36	4	3	4	3

Se poate constata că aproximativ 14,7% din preoţi nu primeau deloc salariu, cei mai mulţi fiind din eparhia Romanului. Apoi, majoritatea preoţilor (75,7%) primeau un salariu mai mic de 200 lei pe an, sumă total insuficientă subzistenţei.

După cum arăta şi arhiereul titular Silvestru Piteşteanul în anul 1880, în mediul urban, un preot de la o biserică de clasa I-a primea un salariu de 100 lei pe lună, din care se scădeau 10%, deci rămânea în mână cu 90 lei; un preot de la o biserică de clasa II-a primea 74 lei brut (deci 66,60 net); unui preot de la o biserică de clasa a III-a i se oferea 49,5 lei net. Desigur că autorităţile considerau că preoţii încasau venituri şi de la credincioşi. Or, arăta arhiereul Silvestru, datorită indiferentismului religios, acestea nu se puteau ridica la o sumă mai mare de 90 de

[552] „O nouă mijlocire pentru îmbunătăţirea posiţiunii preoţilor", în *BOR*, an VI, 1882, nr. 2, p. 102.
[553] D. G. Boroianu, *Dreptul bisericesc. Principii,* p. 85.
[554] I. Gh. Savin, *Biserica română,* p. 70.

lei pe lună. În mediul rural, aproximativ două treimi din preoţi aveau salarii de 20 lei anual. De asemenea, unii aveau în folosinţă teren în suprafaţă de 2-17 pogoane, dar alţii nu aveau deloc (mai ales în localităţile cu mai mulţi preoţi). Dar chiar şi dacă era prevăzut ca preoţii să primească acele salarii, acestea fiind trecute în bugetul comunei rurale, primarii dispuneau ca aceste salarii să nu fie plătite chiar şi câte doi-trei ani consecutivi, pe motiv că nu erau bani. Şi chiar dacă se înregistra un excedent bugetar, când se prezenta preotul pentru a fi plătit, i se spunea că nu sunt bani. Mai mult, prin *Legea Instrucţiunii*, la art. 245, se prevedea că preoţii, absolvenţi ai seminarului de gradul I, puteau funcţiona ca învăţători la şcolile săteşti. Or, acest articol nu se aplica, mulţi din revizorii şcolari neacordând acest drept preoţilor. Prin urmare, societatea acorda prea puţină importanţă statutului preotului. Argumentul că erau prea mulţi preoţi era îndreptăţit, dar, totodată se ştia că niciun chiriarh nu hirotonea un preot fără ca poporul dintr-o comunitate să o ceară; trist era faptul că după ce primeau preotul cerut, îl lăsau fără mijloace de subzistenţă[555].

Drept urmare, la 28 februarie 1880, Sf. Sinod a întocmit un *Memoriu* către Parlament, având ca temă îndeosebi starea tristă a clericilor din comunele rurale. Era semnalat, pe de o parte, faptul că autorităţile comunale nu respectau decizia sinodală din 1875, privind salariile care trebuiau acordate preoţilor. Semnala că mai multe comune nu prevedeau la capitolul salarii pentru preoţi, decât sume de 30, 20 sau chiar 5 lei pe an, motiv pentru care, Sfântul Sinod ceruse încă din anul 1875 Ministerului de Culte ca, pe lângă salariile care li se dau de către comune, Statul să suplimenteze venitul preoţilor cu o leafă, care să fie de 600 lei pe an pentru un preot, de 162 lei pentru paracliser şi de 120 lei pentru cheltuiala bisericii. Memoriul Sfântului Sinod a fost prezentată în Camera Deputaţilor de către comisia de petiţiuni. Se specifica faptul că salarii mici primeau şi preoţii de la oraş, mai ales că aceştia nu beneficiau de nicio suprafaţă de teren agricol[556].

Ba mai mult, în numeroase sate, prevederile Legii comunale (cu privire la loturile de pământ care trebuiau date clericilor) erau interpretate greşit de autorităţi, în sensul că aceste terenuri fuseseră acordate bisericilor, pentru întreţinerea cultului, şi nu preoţilor ca atare. În al treilea rând, memoriul Sf. Sinod mai atenţiona asupra faptului că preoţii au fost aduşi, în 1879, într-o situaţie de inferioritate faţă de ceilalţi locuitori ai satelor, deoarece au fost excluşi din

---

[555] Silvestru B. Piteşteanu, „Cerinţele societăţii faţă cu mijloacele de subzistenţă ce ea oferă preotului", în *BOR*, an V, 1880, nr. 1, pp. 6-10.

[556] Faţă de această situaţie, preoţii din Bucureşti au luat, în anul 1870, iniţiativa înfiinţării unei societăţi preoţeşti, „Clerul român", cu scopul ca din cotizaţiile lor să se înfiinţeze un *fond* din care să fie ajutaţi preoţii săraci sau familiile celor decedaţi, pentru înmormântare, astfel ca să nu se mai recurgă la strângerea sumelor cu ajutorul *talerului* de la enoriaşi. Această societate s-a înfiinţat doar în anul 1877, fiind urmată de altele ca: *Frăţia* de la Argeş, *Ajutorul* din Ploieşti, *Solidaritatea* din eparhia Dunării de Jos, *Societatea Preoţilor* din Iaşi (*BOR*, an XXXVIII, 1914, nr. 1, p. 58).

prevederile legii care le permitea ţăranilor să cumpere pământurile pe care strămoşii lor le folosiseră în calitatea de clăcaşi (motivul legal fiind acela că preoţii fuseseră scutiţi de clacă). Drept care, sinodalii au cerut Parlamentului să emită o lege prin care, pe de o parte, să fie posibilă şi împroprietărirea preoţilor din comunele rurale, iar pe de altă parte, să li se acorde preoţilor salariile regulamentare din bugetul de Stat[557].

Ca urmare a acestui memoriu**,** ministrul de Interne (Mihail Kogălniceanu) a emis o *Circulară* către toţi prefecţii (3 februarie 1881), prin care îi invita să stăruie la Comitetele judeţene permanente pentru ca bugetele comunelor, atât urbane, cât şi rurale, să cuprindă şi salariile necesare personalului clerical, respectând astfel obligaţia impusă lor de Legea comunală. De asemenea, ministrul le-a cerut prefecţilor să se îngrijească de poziţia socială a preoţilor, astfel ca aceştia să deţină un statut social demn de misiunea pe care o îndeplineau[558].

În pofida acestei circulare, 17 preoţi rurali din judeţul Brăila au adresat, în decembrie 1881, o petiţie Sf. Sinod, Ministerului Cultelor şi episcopului Dunării de Jos, cerând îmbunătăţirea situaţiei materiale a clerului de la bisericile din mediul urban şi rural[559].

La fel de nemulţumiţi erau şi protopopii. Aceştia primeau un salariu de 162 de lei pe lună, la care se mai adăugau şapte lei pentru cheltuieli de cancelarie. Aceste sume erau incomparabil mai mici faţă de cele primite de un prefect judeţean, anume 800 lei lunar, inclusiv diurne. În ceea ce-i privea pe sub-protoierei, aceştia dobândeau un salariu lunar de 33 lei, în timp ce un sub-prefect, 390 lei. De aceea, protopopii au cerut o creştere a salariilor lor la cuantumul de 350 lei, iar ale sub-protoiereilor la 150 lei lunar. Pe lângă acestea, se mai solicita ca plata salariilor să nu se mai facă direct de către primării (care rămâneau restante cu aceste plăţi chiar şi mai mulţi ani), ci prin intermediul casieriilor generale de la reşedinţele de judeţ[560].

Tocmai în acest context sunt interesante datele privind salariile încasate şi de alte categorii sociale în anul 1881: salariul lunar al unui arhivar în România era de 300 lei, al unui contabil între 350-500 lei, iar al unui medic de 800 lei. Tot atunci, preţurile produselor de bază (la kg.) erau următoarele: cartofi – 12 bani, pâine – 23 bani, fasole – 26 bani, zahăr – 1,18 lei, iar un litru de lapte costa 43 bani[561].

*

[557] „Un semn de îmbunătăţirea soartei preotului", în *BOR*, an V, 1880, nr. 3, pp. 149-153. De asemenea a se vedea şi: „Ameliorarea salariilor preoţilor din comunele urbane şi rurale", în *BOR,* an V, Bucureşti, martie, 1881, nr. 6, pp. 376-379.

[558] „Circulara ministrului A. Teriakiu", în *BOR*, an V, 1881, nr. 6, p. 378.

[559] „Poziţia materială a clerului nostru", în *BOR*, an VI, 1882, nr. 1, pp. 54-56.

[560] „Poziţiunea protoiereilor şi a proestoşilor", în *BOR*, an VI, 1882, nr. 2, pp. 113-115.

[561] http://www.leulgreu.ro/2005/istoria_leului (accesat august 2010).

În loc să acorde sprijin Bisericii şi să vină în întâmpinarea cererilor din *Memoriul* Sfântului Sinod, autorităţile politice au considerat că vinovaţi principali de criza materială a preoţimii erau episcopii, fapt pentru care le-a cerut acestora, în şedinţa Sf. Sinod din 5 noiembrie 1881, să purceadă la organizarea vieţii parohiale pentru întreaga Biserică din Regat, astfel ca autorităţile guvernamentale să poată ulterior adopta măsurile financiare adecvate:

> „rezolvarea acestei chestiuni stă în strânsă legătură cu un regulament sau legiuire ce Sfântul Sinod urmează să facă în privinţa fixării parohiilor. Căci, în starea de lucruri de astăzi, se observă în unele părţi o prea mare aglomerare de preoţi, şi pe aiurea lipsuri. Şi roagă pe Sfântul Sinod ca să se ocupe de urgenţă cu asemenea legiuire, pentru ca şi Guvernul să poată îndatora pe comune prin o lege specială a întreţinea clerul şi bisericile în mod cuviincios şi satisfăcător”[562].

Mitropolitul primat Calinic Miclescu a ţinut să răspundă acestor acuze şi să reamintească faptul că pe vremea întreţinerii bisericilor de către proprietari, preoţii o duceau cu mult mai bine decât în era în care se afla în vigoare Legea comunală, deoarece primarii şi consilieri comunali nu făceau altceva decât să-şi bată joc de preoţi. Cu alte cuvinte, în concepţia ierarhiei, regimul politic era adevăratul responsabil pentru criza pe care o traversa clerul inferior. În acelaşi timp, s-a declarat teoretic de acord cu cele menţionate de ministru, chiar şi cu privire la necesitatea scăderii numărului parohiilor, astfel ca acestea să cuprindă 1000-2000 de suflete, aşa cum era în Bucovina. Însă, a continuat mitropolitul primat, situaţia din Bucovina era diferită, acolo existând fonduri suficiente pentru preoţi, care erau foarte bine retribuiţi. În România însă, în condiţiile existenţei unui număr atât de mare de preoţi, dar şi de seminarişti, care „se servesc de mijlocirile şi influenţa celor mari pentru ca să ajungă preot cât mai degrabă şi oriunde s-ar întâmpla”, parohiile nu puteau să cuprindă mai mult de 100-150 de familii[563].

3.5.2.3. Proiect de lege al Sf. Sinod în 1882

În aceste condiţii, pentru îndepărtarea neajunsurilor şi îmbunătăţirea situaţiei materiale a preoţimii, sinodalii au înaintat Parlamentului **un Proiect de lege,** prezentat de la tribuna Senatului de mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei, **la 27 februarie 1882**. Iată un fragment deosebit de semnificativ din expunerea de motive:

> „Necontenit s-au făcut şi se fac legi pentru îmbunătăţire şi progres – în armată, în administraţie, în justiţie, în comerţ, în industrie, în agricultură, în şcoalele de toate gradele şi specialităţile, ceea ce ne bucură foarte şi la care şi membrii înaltului cler, ca senatori, participă cu cea mai mare bucurie şi satisfacţie morală. Credem însă că a sosit timpul ca noi, în virtutea prerogativei noastre de reprezentanţi ai Bisericii religiunii ţării şi a calităţii noastre de senatori şi membri ai acestui înalt corp legislativ, să rugăm atât pe Dvs., cât şi pe Guvern, ca să întoarceţi o bine voitoare luare aminte şi asupra stării materiale şi culturale a clerului nostru naţional […].

[562] „Sumarul şedinţei Sfântului Sinod din 5 noiembrie 1881”, în *BOR*, an VI, 1882, p. 416.
[563] „Sumarul şedinţei Sfântului Sinod din 10 noiembrie 1881”, în *BOR*, an VI, 1882, pp. 420-421.

Legislaţia modernă n-a făcut mai nimic pentru îmbunătăţirea poziţiunii materiale a preoţilor noştri. Deşi pentru cultura intelectuală avem înfiinţate în toate eparhiile un seminar, înfiinţate unele mai înainte, altele în urmă, însă poziţiunea materială a clerului, mai ales rural, este cea clironomisită din secolele trecute […]. Preoţii de oraşe, afară de cei de la Bisericile întreţinute de stat, n-au nici salarii, nici pământuri de hrană, şi haine numai din micile ofrande ale pioşilor creştini. Se înţelege de la sine că poziţiunea preoţilor în genere este foarte de jelit, mai ales când ne închipuim că ei sunt cu familie. Ei în toată viaţa lor sunt siliţi să muncească pentru ca să-şi poată procura hrana zilnică pentru ei şi familie, fără a mai putea să se gândească la ocupaţiunile intelectuale ce sunt inerente misiunii lor de conducători morali ai poporului.

De aceea, seminariştii cei mai talentoşi fug de cariera preoţească şi îmbrăţişează alte ramuri ale vieţii sociale, care procură mijloace mai avantajoase pentru viaţă; pentru preoţie rămân numai mediocrităţile şi încă şi mai jos de mediocrităţi. Iar aceştia, peste doi sau trei ani de la hirotonirea lor, nici mai seamănă să fi învăţat în vreo şcoală, căci din cauza sărăciei şi a ocupaţiunii numai pentru procurarea existenţei zilnice, ei părăsesc cu totul studiul şi învăţătura, şi rămân în aceeaşi stare ca şi simpli ţărani, care nu au primit nici o cultură.

Nu numai preoţii nu au mijloace de trai, dar chiar bisericile, mai ales cele din comunele rurale, au ajuns în starea cea mai deplorabilă, lăsate fără reparaţie, fără cărţi, fără veşminte, fără obiecte necesare pentru serviciu, precum lumânări, vin şi prescuri, pentru Sf. Leturghie, încât pe la cele mai multe locuri, preoţii trebuie să procure şi aceste obiecte din mijloacele lor proprii”[564].

Proiectul viza o rearondare a parohiilor, în funcţie de numărul de credincioşi, precum şi fixarea salariilor clerului potrivit deciziei sinodale din 1875. În privinţa dotării cu pământ, sinodalii au cerut aplicarea modificărilor aduse de Minister în 1874 Legii comunale. Se mai cerea emiterea unei legi speciale privitoare la bugetul parohiilor de diferite categorii, precum şi contribuţiile enoriaşilor[565].

O comisie de specialitate din Senat a discutat acest proiect,[566] care a fost apoi votat de majoritatea senatorilor. Acest *Proiect de lege pentru întreţinerea clerului şi a bisericilor din comunele urbane şi rurale, ce se întreţin de comune în tot cuprinsul României* [567] a cuprins trei capitole.

Capitolul I a avut ca obiect parohiile şi clerul bisericesc din comunele urbane şi rurale. El prevedea că parohia trebuia să cuprindă cel puţin 200 de familii. Bisericile rurale sau urbane puteau fi de trei feluri: comunale (susţinute de credincioşii din parohie), particulare (susţinute de ctitori sau epitropi deosebiţi, care se întreţin şi se administrează „după aşezămintele lor speciale de către ctitori sau

[564] Dimitrie A. Sturdza, *Biserica Ortodoxă Română. Cuvântare rostită în Senat*, Bucureşti, 1893, pp. 21-22.
[565] „O nouă mijlocire pentru îmbunătăţirea posiţiunii preoţilor”, în *BOR*, an VI, 1882, nr. 2, p. 97-109.
[566] „Proiect de lege pentru întreţinerea clerului şi a bisericilor din comunele urbane şi rurale, ce se întreţin de comune în tot cuprinsul României”, în *BOR*, an VI, 1882, nr. 2, pp. 47-53.
[567] „Proiect de lege pentru întreţinerea clerului şi a bisericilor din comunele urbane şi rurale, ce se întreţin de comune în tot cuprinsul României”, în *BOR*, an VI, 1882, nr. 6, pp. 345-365. Proiectul a fost tipărit şi la D.A. Sturdza, *Biserica,* pp. 51-54.

reprezentanţii lor") şi de stat (administrate pe baza „unor regule speciale hotărâte prin legi şi regulamente"). Fiecare biserică avea unul sau doi parohi. Episcopii eparhioţi, împreună cu autorităţile judeţene şi comunale, trebuiau ca, în termen de un an de zile de la promulgarea legii, să treacă la arondarea şi fixarea parohiilor. Biserica care nu avea asigurat nivelul minim pentru întreţinere, prevăzut de lege, urma să fie închisă de către episcopul eparhiot. Nu era permis să se construiască biserici noi acolo unde mai existau altele, decât numai dacă se asigura venitul minim pentru întreţinerea acesteia. Cererea de construcţie trebuia să vină din partea Consiliului comunal, să fie apoi recomandată de protopop şi aprobată de Consiliul judeţean permanent şi de episcopul eparhiot. În cazul în care, din motive geografice, nu se putea constitui o parohie de 200 de familii, se putea constitui şi o parohie mai mică, cu condiţia ca să aibă surse de întreţinere. Nu se puteau hirotoni preoţi decât pentru parohiile care îndeplineau condiţiile de mai sus.

Al doilea capitol privea întreţinerea bisericilor şi a clerului în comunele urbane şi rurale. Locuitorii comunelor erau obligaţi să întreţină bisericile de care aparţineau, plătind atât pentru cheltuielile de săvârşirea cultului, cât şi pentru întreţinerea clădirilor. Bugetele comunale trebuiau să cuprindă sume obligatorii destinate cultului. La oraşe, cuantumul trebuia să atingă cel puţin 2400 lei, din care să se plătească 1000 lei pentru paroh, 500 lei pentru primul cântăreţ, 400 lei pentru al doilea cântăreţ, 200 lei pentru paracliser şi 300 lei pentru cheltuielile bisericii (lumânări, untdelemn, vin, prescuri, cărţi, veşminte, mici reparaţii). În comunele rurale, bugetul destinat Bisericii trebuia să fie de minim 1200 lei, anume 600 lei pentru preot, 400 pentru doi cântăreţi şi 200 lei pentru întreţinerea bisericii parohiale.

Aceste contribuţii trebuiau să vină în primul rând de la parohieni, ca sume separate de celelalte dări comunale. Contribuţia parohienilor era fixată la maximum 12 lei pe an, pentru comunele urbane, şi de maximum 3 lei pe an, pentru comunele rurale, taxele fiind încasate de preceptorii fiscali, împreună cu celelalte dări. Dacă se adunau sume mai mari, în cazul parohiilor cu peste 200 de familii, surplusul se vărsa de către Epitropia bisericii, prin primăriile locale, la CEC, ca un Fond al Bisericii. Din acest fond se puteau face reparaţii la biserici.

Pământurile acordate prin Legea rurală şi aflate în posesia bisericilor continuau să rămână proprietate inalienabilă a acestora. Aceste pământuri trebuiau să fie separate de celelalte terenuri ale comunelor şi îngrădite. Pământul fiecărei biserici urma să se împartă în cinci părţi, din care trei părţi reveneau parohului şi ajutorului său, în mod egal, iar restul de două părţi se împărţea celor doi cântăreţi.

În comunele răzeşeşti sau moşnene, unde bisericile nu aveau pământ destinat pentru întreţinerea clerului, proprietarii din comună aveau datoria de a da bisericii o porţiune de pământ cultivabil, egală cu cea stabilită de Legea rurală pentru comunele de foşti clăcaşi. S-a lăsat, de asemenea, posibilitatea să se ofere de către

comune epitropiilor bisericilor o sumă de bani pentru arendarea unor suprafeţe de pământ pentru slujitorii de cult. În acest caz, plata acelei sume urma să fie făcută din contribuţiile de la parohieni.

Întregul personal de cult era scutit de serviciul de strajă, de impozitul funciar şi de contribuţia personală. Preoţii din comunele rurale aveau dreptul de a cumpăra locuri de casă şi de pământ pe teritoriul comunei, locuri pe care urmau să le poată folosi şi atunci când nu mai erau preoţi. În cazul în care nu exista în comune pământ disponibil, preoţii puteau cumpăra teren şi de la stat. Nu era permis ca preotul să cumpere o suprafaţă de pământ mai mare decât un sătean fruntaş.

Capitolul al III-lea se referea la Epitropii, care urmau să administreze bisericile. Cele comunale aveau epitropii compuse din preotul paroh, ca preşedinte, apoi din doi parohieni, unul ales de credincioşi, celălalt numit de episcop. Cei doi epitropi laici erau numiţi pentru o perioadă de cinci ani, putând fi realeşi. Epitropia primea contribuţiile parohienilor, plătea salariile clerului, întocmea bugetele anuale ale bisericii şi le supuneau primăriilor spre aprobare. În caz de arendă, aceasta se făcea tot de către epitropie, în prezenţa unui delegat al consiliului comunei. Bisericile de stat aveau ca epitropi pe ministrul Cultelor sau un reprezentant al acestuia.

Senatul a votat Proiectul, iar Guvernul l-a depus la Camera Deputaţilor, unde, însă, a rămas neluat în considerare timp de mai mulţi ani, astfel că în anul 1888, episcopul Melchisedec deplângea această delăsare[568]. Motivul pentru care proiectul nu a ajuns să fie votat de Cameră a fost faptul că Vasile A. Urechia, ministrul Cultelor din Guvernul condus de Ioan C. Brătianu (1881-1888), fusese încunoştinţat despre acesta doar în plenul Senatului, nefiind deloc implicat în redactarea lui. Simţindu-şi orgoliul rănit, a refuzat să ia în considerare proiectul[569].

3.5.2.4. Nemulţumiri ale clerului inferior cu privire la proiectul votat de Senat în anul 1882

În contextul acestor polemici dintre guvernanţi şi ierarhi şi în pofida faptului că proiectul nici nu a mai fost discutat în Cameră, el a generat totuşi nemulţumiri în rândul clerului inferior. De exemplu, *un grup de 50 de preoţi a înaintat autorităţilor o petiţie*, atrăgând atenţia că prevederile din proiect nu erau destul de clare, ceea ce ar fi dus la o interpretare greşită din partea primăriilor, mai ales în comunele formate din mai multe sate sau cătune, aflate la mari distanţe.

Din aceste motive, cei 50 de preoţi au înaintat propuneri privind modificarea proiectului de lege:[570]

---

[568] Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu despre starea preoţilor,* p. 15.

[569] „Proiect de lege pentru întreţinerea clerului…", în *BOR*, an VI, 1882, nr. 6, p. 360.

[570] „Observaţiuni asupra câtorva articole din proiectul de lege pentru întreţinerea clerului, votată de Senat", în *BOR*, an VI, 1882, nr. 11, pp. 625-647.

- Regularizarea, în termen de un an, a tuturor parohiilor din BOR. Stabilirea a două categorii de parohii: cu 150-200, respectiv cu 200-300 de contribuabili stabili. Totuşi, s-a propus acceptarea şi unor parohii cu 150 de contribuabili, în cazul în care aceştia deţineau destule mijloace materiale pentru a susţine un preot;
- În cazul în care existau mai multe biserici într-o parohie, cea mare şi centrală urma să fie numită catedrală şi să fie deservită de un paroh, doi cântăreţi şi un paracliser. La celelalte biserici ar fi trebuit să existe doar un singur cântăreţ, care să deţină custodia acelei biserici. Totuşi, preotul bisericii catedrale avea obligaţia să săvârşească serviciul divin, pe rând, la fiecare biserică, împreună cu un cântăreţ de la catedrală şi cântăreţul de la biserica filială. Cheltuielile de călătorie urmau să fie suportate de enoriaşii bisericii filiale;
- În ceea ce priveşte Bugetul comunal obligatoriu pentru întreţinerea bisericii sau a bisericilor unei parohii, cei 50 de preoţi propuneau sume mai mari decât cele cuprinse în proiectul sinodal. Astfel, 4000 lei pentru o parohie cu 200 de contribuabili stabili, din care preotul avea să primească un salariu de 1800 lei, cântăreţi 800, respectiv 600 lei, paracliserului 400 lei, rămânând pentru cheltuielile bisericii 400 lei. Pentru bisericile cu 150-200 contribuabili din comunele rurale, bugetul obligatoriu avea să fie cel prevăzut pentru 150 contribuabili, adică 1500 lei. Dacă erau numai 150 de contribuabili, din suma bugetului de 1500 lei, parohul avea să primească 800 lei, cântăreţii 500 lei, restul de 200 lei rămânând pentru cheltuielile bisericii;
- În ceea ce privea contribuţia parohienilor, cei 50 de preoţi au propus ca aceasta să fie mărită la suma de 20 lei pe an, în comunele urbane şi de 10 lei în comunele rurale, sume care urmau să se plătească separat de celelalte cheltuieli comunale;
- Bisericile care aveau mijloace suficiente, ar fi trebuit să aibă dreptul, în cazul în care ar fi obţinut învoirea episcopului eparhiot, să mai angajeze personal bisericesc;
- Pământul parohiei ar fi trebuit, conform acestei propuneri, să fie împărţit în patru părţi, din care două să revină parohului, restul să se împartă în mod egal cântăreţilor de la bisericile de pe cuprinsul parohiei;
- Pentru numirea de parohi trebuia să se ţină cont şi de pregătirea profesională, astfel că pentru comunele urbane să fie hirotoniţi absolvenţi de seminar de şapte clase, iar în comunele rurale, absolvenţi de seminar de patru clase.

În 1882, preotul C. Enescu din Bucureşti a înaintat o propunere deosebită privind regularizarea parohiilor. Conform acesteia, criteriul pentru mărimea parohiei ar fi trebuit să fie nu numărul locuitorilor, ci numărul lăcaşurilor de cult. Astfel s-ar fi evitat ca satele mici, care ar fi făcut parte dintr-o parohie centrală, să rămână fără preot, deci fără asistenţă religioasă, în pofida faptului că enoriaşii rămâneau datori să plătească darea cultului. Prin urmare, preotul Enescu a propus să nu se sisteze cultul divin în nici o biserică, astfel ca la fiecare lăcaş de cult să existe câte un preot cu un cântăreţ-paracliser, în timp ce în biserica centrală să fie un preot cu doi cântăreţi şi un paracliser. Biserica centrală avea să fie organizată de un comitet parohial, compus din toţi preoţii şi trei parohieni, sub preşedinţia parohului bisericii centrale. Dotaţia preoţilor ar fi urmat să se facă prin învoială cu parohienii, anume cu câte două baniţe de produse şi 2-4 lei pe cap de familie.

Preotul Enescu a mai propus ca să existe un singur buget pentru toată parohia; bisericile să fie clasificate după numărul enoriaşilor şi taxele corespunzătoare acelei clasificări; salariul preoţilor de la comunele rurale să fie între 50-100 lei pe lună. În ceea ce priveşte Bucureştiul, salariile preoţeşti ar fi urmat să fie de 80-200 lei pe lună, în funcţie de poziţia parohiei după clasificare.[571]

Tot în acel an, preotul D. Lianu din comuna Turbaţi (Gorj) se plângea că

„mai toţi preoţii din comunele rurale nu avem alt salar decât o baniţă de porumb de drugi (cu coceni), şi chiar şi aceştia de rea calitate, şi încă pe la unele comune nici atâta. Prin bugetele comunei deşi se trec (de formă) câte o sumă de bani pentru preotul respectiv, care se aprobă de comitetul judeţean; dar banii stau în pungile funcţionarilor comunali, bugetul se conservă în arhiva comunei, iar preotul adastă suferind. Cerându-şi preotul dreptul său, primarul îi răspunde că de abia a avut cu ce să-şi achite vătejii. Mai repetându-i cererea, i se zice în mod derâzător că dacă voieşte a fi în pace şi a mai primi puţini porumbi de la parohieni, să-i dea o chitanţă că s-a primit salariul după buget, altfel va face pe locuitori să nu-i mai dea nimic. Preotul e silit atunci a-i da chitanţa fără a primi vreun ban, şi astfel pleacă plângându-şi trista soartă şi pe copilaşii care nu au ce mânca"[572].

3.5.2.5. Urmările crizei materiale a clerului inferior asupra organizării de ansamblu a vieţii bisericeşti. Atitudinea comisiilor sinodale în această privinţă, în special a episcopului Melchisedec Ştefănescu

Din cele de mai sus se poate constata existenţa unei stări de profundă nemulţumire în rândurile clerului de mir din Biserica Ortodoxă a Regatului României. Această stare era îndreptată atât împotriva Guvernului, cât şi împotriva ierarhiei, în special a Sf. Sinod. Drept urmare, au fost constituite mai multe comisii sinodale care să analizeze situaţia gravă a Bisericii, să caute motivele şi să găsească posibilele remedii. Una din cele mai importante comisii a fost condusă de Melchisedec Ştefănescu şi alcătuită din cei doi mitropoliţi ai ţării, Calinic Miclescu şi Iosif Naniescu, iar concluziile sale au fost prezentate Sf. Sinod în sesiunea de toamnă a anului 1883 (27-28 octombrie 1883). Din păcate, esenţa problemei a fost ocolită, şi aceasta datorită concepţiei juridice existente în epocă – aceea că Biserica Naţională şi dominantă ar fi trebuit să primească tot sprijinul din partea Guvernului naţional. Urmarea acestei concepţii a fost o stare de delăsare în interiorul Bisericii, ierarhii aşteptând rezolvarea tuturor problemelor din partea autorităţilor guvernamentale. Ba, din contră, membrii comisiei au considerat că singurele soluţii posibile constau în întărirea autorităţii Sf. Sinod şi împiedicarea preoţimii de a se organiza autonom. De altfel, chiar motivul propriu-zis al constituirii acestei comisii a fost pretenţia preoţilor de a participa, alături de episcopi, la lucrările Sf. Sinod, cerinţă inacceptabilă pentru ierarhie:

[571] „Inconvienentele sistemului parochial", în *BOR*, an VI, 1882, nr. 12, pp. 726-735.
[572] „Posiţiunea preotului rural", în *BOR*, an VI, 1882, nr. 3, p. 475.

„Prea Sfinţiţilor Părinţi! Şi Domnule Ministre! De câtva timp la noi se agită chestiunea: oare Sinodul trebuie să se compună numai dintre mitropoliţi, episcopi şi arhierei, precum este el acum constituit după Legea organică în fiinţă; oare nu ar fi mai bine ca acea lege să se modifice în acel sens, ca între membrii Sinodului să poată intra şi participa la lucrările şi voturile Sinodului pe lângă înaltul cler şi preoţii, diaconii şi simpli creştini mireni”[573].

Dar înainte de analizarea concluziilor acestei comisii sinodale, sunt semnificative câteva fragmente reproduse dintr-o altă lucrare a episcopului Melchisedec al Romanului, prezentată Sf. Sinod în sesiunea de primăvară a anului 1883, în care încerca o prezentare realistă a stării Ortodoxiei din Regatul României[574]. Din cuvintele celui mai învăţat ierarh din Regatul României acelor vremuri, reiese regretul profund faţă de căderea morală în care se găsea Biserica Ortodoxă, precum şi lipsa de încredere de care se bucura aceasta în societatea românească, invadată tot mai mult de ideile liberale şi secularizante.

Mai întâi, episcopul Melchisedec a deplâns faptul că la începutul secolului al XIX-lea, fii de boieri din Ţările Române au fost trimişi la studii în ţările apusene, unde au intrat în contact cu noile idei filosofice (de natură ateistă, materialistă, francmasonică), toate propagate în şcoli şi îndreptate împotriva „absolutismului şi a tendinţelor de predominare a papismului asupra societăţii laice”. Efectul acestor idei asupra tinerilor români nu ar fi fost altul, în opinia lui Melchisedec, decât dispreţuirea credinţei ortodoxe naţionale (mai ales că s-a considerat că „religia ortodoxă a românilor ar putea servi ca o punte pentru politica cuceritoare a Rusiei”). Urmarea, în opinia lui Melchisedec, a fost că:

„Boierii noştri, cei mai mulţi, nu se mai duc acum la biserica românească, nici nu mai îngrijesc de dânsa, ca mai înainte, ci au lăsat-o pe socoteala ţăranilor, care, la rândul lor, obosiţi de multe necazuri şi suferinţă, şi ei rar se mai duc câteodată la biserică, încât bisericile au rămas goale şi, pe ce merge, se mai golesc. Ba nici profesorii şi învăţătorii, care sunt datori a cultiva simţul religios şi naţional al poporului, ori nicidecum, ori foarte rar se duc la biserică; de asemenea şi elevii lor. La rare şcoli este câte un preot, mai ales capabil, pentru predarea religiunii creştine, ba chiar în programe este destinat, pentru aceasta, abia două ore pe săptămână, numai la clasele începătoare. Nu de mult, răposatul ministru de Culte, Conta, propusese un proiect de lege al instrucţiunii publice, prin care scotea cu totul de prin şcolile publice învăţământul religios […].

În asemenea confuziune intelectuală şi morală se înţelege de la sine că Biserica noastră naţională merge spre decadenţă, cu atâta mai vârtos, că clerul nostru de sus până jos n-a fost pregătit pentru a rezista cu forţa intelectuală şi morală contra acestui uriaş război al ideilor subversive, ce au năpădit aşa repede peste ţara şi Biserica noastră naţională. Seminariile noastre sunt rău organizate şi lipsite de direcţiunea specială care trebuie să dea elevilor caracterul apostolatului creştinesc;

[573] Melchisedec Ştefănescu, *Studiu despre ierarhia şi instituţiunea sinodală în Biserica Ortodoxă a Răsăritului în genere şi despre ierarhia şi instituţiunea sinodală în Biserica Ortodoxă Română în special*, Bucureşti, 1883, p 4.

[574] *BOR*, an VII, 1883, nr. 12, pp. 3-109.

ele merg pe aceeaşi cale ca toate celelalte şcoli din ţară de cultură generală, sub aceeaşi direcţiune a Ministerului Instrucţiunii publice şi sustrase mai cu totul de la înrâurirea episcopilor. Preoţii ieşiţi de prin seminarii au o poziţiune socială puţin avantajoasă; ei trebuie să lucreze toată viaţa lor pentru nutrirea lor şi a familiei, din care cauză ei uită şi ceea ce au învăţat în şcoală; de aceea ei nu fac alta decât să săvârşească cultul obişnuit în zile de sărbătoare. Predică nu se aude prin biserici, pilda cea bună în trai foarte adese lipseşte, unii din ei ţin crâşme prin comune ca să-şi procure ceva mijloace de existenţă, cu alte cuvinte imită pe jidani în coruperea poporului cu băuturi spirtoase; alţii, disperaţi de greutatea poziţiunii lor se dau înşişi la beţie, împreună cu ţăranii; alţii se însoţesc cu furii; alţii târguiesc cu serviciile religioase, când locuitorii ţărani vin şi cer serviciile lor la Bobotează, la înmormântări şi altele.

Toate aceste necuviinţe dau ocaziune duşmanilor Bisericii a defăima şi mai mult religiunea şi instituţiunile ei. Ideile de libertate propagate în toate părţile au făcut pe mulţi a crede că în ziua de astăzi fiecare este liber a trăi şi a lucra cum îi place; nimeni nu este în drept a-i pune frâu şi regulă, nici a-l pune sub disciplină.

Desfrâul acesta a străbătut şi prin mănăstiri. De aceea, adeseori vedem prin jurnale publicându-se scandaluri din viaţa clerului român şi toate jurnalele le reproduc cu o satisfacţie oarecare şi ca un omagiu ideilor anticreştine, ce sunt la modă"[575].

Una din cauzele principale pentru criza Bisericii din Regatul României a fost considerată situaţia materială precară în care fusese lăsată Biserica de Guvernele României:

„O nenorocire foarte mare a venit în timpul modern în timpul Bisericii noastre. Aceasta este: sărăcia. Strămbunii noştri au dotat cu mare largheţe Biserica naţională, ca să aibă la dispoziţiunea sa mijloace îndestulătoare pentru cuviincioasa întreţinere şi pentru cultura intelectuală şi pentru fapte morale în profitul naţiunii. Sub influenţa ideilor antireligioase străine, averile bisericeşti s-au luat şi s-au destinat la alte afaceri, rezervând numai o minimă parte pentru o sărăcăcioasă întreţinere a cultului pe la catedralele episcopale şi pe la bisericile fostelor mănăstiri. Din lipsă, mai toate aceste biserici se ruinează. Chiar pe la episcopii, cu mari greutăţi se poate căpăta câte ceva pentru reparaţiuni; şi mai rar pentru noi construcţiuni în locul celor ruinate. Personalul bisericesc este foarte puţin remunerat, încât duce o viaţă foarte grea. Toate cererile de îmbunătăţire sunt zadarnice. Totul este aglomerat la Guvern. Prin aceasta, Biserica a pierdut independenţa ei morală şi materială, precum şi putinţa de acţiune şi iniţiativă pe tărâmul spiritual şi chiar consideraţiunea publică. Ea trebuie să meargă unde o va duce Guvernul.

Biserica Ortodoxă are o poziţiune excepţională, mai ales în statele ortodoxe. Ea trăieşte în stat, împreună cu statul şi în înţelegere cu puterile statului. Ea nu formează stat în stat, ca Biserica Catolică Romană. Cu toate acestea, guvernele înţelepte şi creştine lasă Bisericii pe tărâmul spiritual deplină libertate, precum şi mijloacele trebuitoare pentru activitatea sa. Aşa a fost la noi în trecut; aşa s-a urmat în Imperiul Bizantin, aşa este în Rusia, unde clerul îşi are fondurile sale aparte sub administraţia Sinodului, de unde se întreţin episcopiile, seminariile, facultăţile de teologie şi alte instituţiuni bisericeşti. Aşa este chiar în Austria, unde

[575] Melchisedec Ştefănescu, *Papismul şi starea actuală a Bisericii Ortodoxe în Regatul României*, Bucureşti, 1883, pp. 76-77.

Biserica Ortodoxă la sârbi şi la români îşi are fondurile sale în administraţia lor, sub controlul Guvernului. Numai la noi, astăzi, Bisericii nu i s-a lăsat nimica din averile sale în dispoziţie, ca să poată lucra ceva din iniţiativa sa pentru propăşirea sa intelectuală şi morală, afară de salarii la toţi funcţionarii statului. Chiar Sinodul, care este suprema autoritate a Bisericii Române, nu are la dispoziţia sa mijloace de a-şi procura un local convenabil, de a-şi angaja amploiaţi trebuitori, de a-şi forma o bibliotecă; chiar diurnele membrilor Sinodului uneori nu se plătesc, neajungând mica sumă ce se pune în bugetul Ministerului de Culte. Această sărăcie a Bisericii este o durere foarte adânc simţită de tot clerul, şi descurajatoare.

Aşadar, starea actuală a Bisericii noastre în prezent se rezumă: lipsă de cultură intelectuală şi morală a clerului, stingerea treptată a simţului religios în popor şi în clasele culte prin răspândirea doctrinelor anticreştine şi antisociale, direcţie greşită în cultura clerului, părăsirea şi ruinarea bisericilor, începând de la cele întreţinute de stat. [576]

Or, această lipsă de grijă a Guvernelor româneşti faţă de Biserica naţională a poporului român nu putea fi nici acceptată şi nici justificată, deoarece singurul reazem al Bisericii Ortodoxe nu putea fi decât Statul:

„Biserica română singură, în starea ei actuală nu poate să reziste în aceste lupte mari; ea trebuie să fie ajutată de toate puterile naţionale: de Guvern, de Corpurile legiuitoare, de şcoală, de presă, de toată inteligenţa şi iniţiativa publică şi privată, căci Biserica este a naţiunii. O naţiune nu a existat fără Biserică, nici nu poate exista. Dacă vom negriji şi dispreţui pe a noastră naţională, forţa lucrurilor va aduce la noi alta străină de noi şi de trebuinţele noastre.

Datoria Sfântului Sinod este de a preveni naţiunea de timpuriu, a-i propune mijloacele de îndreptare şi a-i da concursul.

Am arătat mai sus marele avantaj al Bisericii Ortodoxe în aceea, că ea este Biserica naţională, trăieşte în naţiune şi pentru naţie, pe când Biserica Romei este cosmopolită şi fără naţiune, de aceea şi este în luptă cu toate naţiunile. Însă această Biserică are un avantaj mare, în aceea că papa este o putere mare în lumea catolică, dispune de mijloace mari de tot felul, directe şi indirecte, şi ajută la trebuinţă pe Bisericile sale din toată lumea. Bisericile ortodoxe naţionale nu au nicăieri ajutor decât în lăuntrul naţiunilor, unde ea există; dacă naţiunile respective nu dau concursul lor Bisericii, nu o ajută la împlinirea misiunii sale, dacă o duşmănesc, o degradează, o persecută, ei nu-i rămâne decât calea crucii: a suferinţelor şi a martiriului – ceea ce nu face onoare unei naţiuni creştine să-şi martirizeze Biserica”[577].

Drept urmare, episcopul Melchisedec a cerut Guvernului să ia unele măsuri, considerate stringente:

- Ridicarea nivelului de pregătire teologică a viitorilor preoţi:

  „Guvernul şi Corpurile legiuitoare trebuie să ne dea legile pentru reforma Seminariilor şi pentru Facultatea de Teologie”[578];
- Îmbunătăţirea situaţiei materiale a preoţilor:

[576] *Ibidem*, pp. 77-78.
[577] *Ibidem*, pp. 91-92.
[578] *Ibidem*, p. 102.

„Sfântul Sinod, în această privire să nu înceteze a stărui şi a aminti Guvernului, ca să pună în vederea Camerei legiuitoare proiectul, votat de Senatul trecut, pentru îmbunătăţirea poziţiunii materiale a preotului român”[579];

- Sporirea mijloacelor şi a organelor de control şi disciplinare a clerului:

  „Preoţii, lipsiţi de priveghere şi control, părăsesc, pe ce merge, tot mai mult datoriile lor religioase, şi poporul se sălbăticeşte moralicește, bunele năravuri familiare şi sociale se minează de corupţia de tot felul, pe ce merge tot mai mult”[580];

- Reforma monahismului

  „Sărăcia şi lipsa de cultură le îndeamnă a-şi sacrifica viaţa fără nici un folos, nici pentru dânsele, nici pentru societate. Aceste copile sărace şi orfane, care caută azil şi adăpost în mănăstiri, nu trebuie alungate de acolo, ci trebuie a le da mijloace de cultură intelectuală şi aplicare la industrii casnice, cu care ele, ajungând în vârstă, să poată a se returna în societate şi a-şi procura mijloace de existenţă pe căi legale şi morale. De aceea, prin toate mănăstirile de maici, trebuie a se înfiinţa şcoli primare pentru carte, şi ateliere de industrie casnică”[581].

- Instituirea unui fond religionar pentru susţinerea adevăratelor necesităţi materiale ale Bisericii:

  „Această mare piedică se va înlătura numai atunci, când se va destina, din veniturile bisericeşti, o anume parte pentru Biserică, care să formeze o *Casă* aparte, sub administraţia Sinodului, în înţelegere cu ministrul Cultelor, care să formeze bugetul bisericesc după trebuinţele morale şi materiale ale Bisericii, pe care Buget apoi ministrul să-l supună la aprobarea Camerei, ca şi celelalte bugete ale Statului, precum se face d.e. cu eforiile spitalelor […]. Rezervele şi economiile întâmplătoare să rămână în *Casa bisericească,* spre a forma, cu timpul, capitalul bisericesc necesar”[582].

Se remarcă faptul că episcopul Melchisedec nu putea concepe o Biserică Ortodoxă decât în legătură cu un Stat naţional majoritar ortodox şi de confesiune ortodoxă, condusă de autoritatea guvernamentală, chiar şi dacă această autoritate guvernamentală nu îi era prietenoasă:

„Biserica a pierdut independenţa ei morală şi materială, precum şi putinţa de acţiune şi iniţiativă pe tărâmul spiritual şi chiar consideraţiunea publică. Ea trebuie să meargă unde o va duce Guvernul”[583].

Totuşi, cunoştea situaţia din Transilvania, unde mitropolitul Şaguna asigurase Ortodoxiei de acolo cel puţin un cler bine pregătit:

---

[579] *Ibidem*, p. 103.
[580] *Ibidem*, p. 104.
[581] *Ibidem*, p. 105.
[582] *Ibidem*, p. 106.
[583] *Ibidem*, p. 78.

„Şaguna, prin zelul său neobosit şi prin Institutul său teologic, şi prin trimiterea tinerilor români pe la facultăţile de teologie din alte ţări, în curgere de treizeci şi câţiva ani ai arhipăstoriei sale, a pus temelii solide culturii clerului ortodox al Transilvaniei, care astăzi numără mai mulţi bărbaţi instruiţi şi mulţi preoţi, care au conştiinţa datoriei lor spirituale”[584].

Şi cu toate acestea, conceptul autonomiei Bisericii, ca o corporaţiune de drept public, nu putea fi deloc înţeles de episcopul Melchisedec, precum nici de ceilalţi membri ai comisiei sinodale (amintită mai sus), care şi-a prezentat raportul în şedinţa Sf. Sinod din toamna anului 1883. Drept aceea, membrii comisiei au considerat structurile Bisericii ardelene cu totul neaplicabile în Regatul României:

„Dar pre cât ele [sinoadele sau adunările bisericeşti mixte, formate şi din laici – n.n.] acolo [în Transilvania – n.n.] sunt necesare, binefăcătoare şi produse de împrejurări excepţionale, pe atâta îndrăznim a zice că ar fi chiar absurd a pretinde ca acea organizaţie bisericească excepţională să se introducă într-o ţară liberă, cu o Biserică liberă, cu o religiune dominantă, cu o organizaţie constituţională naţională, unde sunt determinate constituţionalmente toate sferele activităţii naţionale, prin anume legi speciale, votate de corpurile legiuitoare naţionale şi aplicate de un guvern naţional, care nu persecută, ci protejează naţiunea şi Biserica. Ar fi chiar ridicul a se introduce la noi Sinod parohial în locul Consiliului comunal şi al Epitropiei bisericeşti; Sinod protopopesc în locul Consiliului judeţean; Sinod eparhial şi mitropolitan economic în locul Corpurilor legiuitoare”[585].

Până la urmă chiar nu mai înţelegem care a fost opinia episcopului Melchisedec privitoare la Biserica din Vechiul Regat: era ea o Biserică liberă (afirmaţia din toamna anului 1883) ori îşi pierduse „independenţa morală şi materială”, trebuind să meargă acolo „unde o va duce Guvernul” (afirmaţia din primăvara anului 1883). În orice caz, episcopul Melchisedec Ştefănescu, împreună cu ceilalţi membri ai Sf. Sinod, încerca să afle motivele crizei în care se găsea Biserica din Vechiul Regat. Însă a căutat explicaţii în altă parte decât la motivele reale. Iar ceea ce a găsit au fost *greaua moştenire* şi *duşmanii externi*. Ce însemna de fapt greaua moştenire?

„Dacă năzuinţele şi dorinţele Sinodului nu s-au realizat încă, în totul şi toate, cauzele sunt multiple. Relele obiceiuri învechite cu greu se pot dărâma. Legile cele mai bune, în toate ramurile, au această soartă. Timpul şi stăruinţa va aduce şi rezultatele dorite”[586].

În ceea ce priveşte duşmanii externi, aceştia erau bisericeşti şi ideologici, anume propaganda „prozeliţilor papişti”, tendinţele „protestante” ale mirenilor şi clericilor inferiori şi, în al treilea rând, „curentul ideilor socialiste, cu ateismul, materialismul şi cosmopolitismul lor […], numit altmintrelea al *liber-cugetă-*

[584] *Idem,* pp. 100-101.
[585] Melchisedec Ştefănescu, *Studiu despre ierarhia şi instituţiunea sinodală în Biserica Ortodoxă a Răsăritului în genere şi despre ierarhia şi instituţiunea sinodală în Biserica Ortodoxă Română în special*, Bucureşti, 1883, pp. 34-35.
[586] *Ibidem,* p. 54.

torilor"[587]. Probabil datorită acestor rele obiceiuri din trecut şi a duşmanilor externi ducea Biserica românească lipsă de un cler instruit:

> „Ne lipseşte un cler bine instruit, bine moralizat şi disciplinat; căci clerul trebuie să traducă în viaţă şi să pună în practică deciziunile Sf. Sinod, făcându-le normă în lucrările şi în conduita sa. Dar în loc de a fi astfel, mulţi dintre clerici lipsiţi de conştiinţa datoriilor preoţeşti, s-au făcut unelte pasive a răuvoitorilor Bisericii şi chiar ai naţiunii, a oamenilor pătimaşi şi egoişti; în loc de a fi organe binefăcătoare pentru ordinea şi disciplina bisericească şi a lucra după direcţia dată de Sf. Sinod, ei au devenit duşmani ai Sinodului, defăimători şi hulitori a tot ce provine de la Sinod şi pretind de la dânsul lucruri care nu sunt de competenţa lui canonică şi legală. Mulţi din membrii clerului nostru, din lipsă de cultură teologică şi de conştiinţa datoriilor lor morale, ca persoane bisericeşti, în loc de a asculta şi a se supune Sinodului şi a-l ajuta în apărarea şi ridicarea Bisericii noastre naţionale, fără ştiinţa lor se fac organe a unor influenţe şi tendinţe duşmane şi Bisericii şi naţiunii noastre"[588].

Episcopul Melchisedec nu putea accepta, în concepţia sa profund canonică, faptul că, în condiţiile reale din Vechiul Regat din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, exista o prăpastie între modurile de viaţă şi între interesele clerului superior şi ale celui inferior. Din contră, îl considera pe acesta din urmă „amăgit" de duşmanii externi, păstrându-şi părerea şi cinci ani mai târziu.

> „Iată unde trebuie a căuta sorgintea duşmăniei manifestată de câtva timp cu multă înverşunare contra Sinodului şi a Ierarhiei Bisericii noastre. Preoţii, mânaţi de aceste curente, trebuie a fi priviţi mai mult ca victime, ca amăgiţi"[589].
>
> „Propagande streine, duşmane Biserici noastre, exploatează această stare de suferinţă a preoţimii în profitul tendinţelor lor secrete; le insuflă, ca de aceea nu se îmbunătăţeşte soarta lor, căci episcopii nu doresc aceasta şi le place a ţinea pe preoţi în mizerie, ca să strălucească ei; că Sinodul este compus numai din călugări, carii nu cunosc greutăţile familiare ale preoţilor, că Sinodul trebuie să fie compus din preoţi, carii atunci *având în mână pâinea şi cuţitul*, zic ei, îşi vor face şi ei parte de traiul cel bun al membrilor Sinodului; că călugăria este o instituţiune vătămătoare societăţii şi trebuie desfiinţată; că toată Biserica trebuie reformată după trebuinţele actuale ale societăţii şi statului, după ideile culturale moderne, şi alte idei extravagante de felul acesta. Aceste idei fatale pentru religie şi Biserică n-au rămas platonice […]. Au început a forma mai întâi adunări secrete de preoţi nemulţumiţi cu poziţiunea lor, a le inspira ura asupra episcopatului şi asupra instituţiunilor existente"[590].

În condiţiile în care nu a întrevăzut (sau nu a vrut să întrevadă) cauzele reale ale deficienţelor pe teren bisericesc, soluţiile propuse de el pentru remedierea acestora ar putea fi considerate drept exemple de misiune promovate de o ierarhie care vieţuia mai degrabă în stratosferă decât în viaţa reală de pe pământul românesc. Anume, cerea, în primul rând, concentrarea tuturor puterilor

---

[587] *Ibidem,* pp. 55-56.
[588] *Ibidem*, pp. 54-55.
[589] *Ibidem*, p. 56.
[590] Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu despre starea preoţilor,* p. 14.

„spre alinarea pasiunilor iritate de rău voitori, spre conducerea pe calea cea dreaptă a membrilor celor sănătoşi şi necorupţi, iar pe cei bolnavi a-i însănătoşi *pe cât va fi cu putinţă*, [având - n.n.] ferma convincţiune [convingere – n.n.] că Biserica noastră românească, cu ierarhia ei, cu Sinodul ei, cu organizaţia ei actuală, este zidită, cum zice Sf. Apostol Pavel, pe temelia Apostolilor şi a proorocilor, având piatra cea din capul unghiului, pe Însuşi Iisus Hristos. Noi suntem organizaţi pe principiile Evangheliei, pe doctrinele Apostolilor, pe dogmele şi canoanele Sf. Sinoade, ca toată Biserica Ortodoxă a Orientului, care există aproape de 2000 de ani”[591].

În al doilea rând, propunea o mai mare unitate în cadrul Sinodului şi, pentru a nu mai da ocazie duşmanilor să acuze simonia din BOR, a sfătuit, aproape angelic, ca,

„Pe viitor, ierarhii eparhioţi să se angajeze şi să se declare solemn înaintea lui Dumnezeu şi a conştiinţei lor că renunţă la orice daruri personale de la clericii care se înaintează în treptele bisericeşti, având în vedere numai calităţile legale şi vrednicia lor morală. De asemenea, să îndatoreze pe funcţionarii lor interiori, a nu primi nimic de la clerici pentru serviciile lor oficiale, sub pedeapsa de a fi destituiţi. De la aceasta se vor excepta numai arhiereii titulari care, nefiind salarizaţi, trăiesc din ofertele benevole ale creştinilor care au trebuinţă de serviciile lor bisericeşti”[592].

Mai departe, a cerut interzicerea întrunirii clericilor inferiori fără supravegherea protoiereului:

„Nu este permis clerului a face adunări necanonice în interese închipuite Bisericii, nici a discuta canoanele bisericeşti după bunul lor plac, nici a se împotrivi dispoziţiunilor Sinodului ţării. Când s-ar ivi vreo trebuinţă de a se consulta în corpore, preoţii să se adune la reşedinţa protoieriei, acolo sub preşedinţia protoiereului să expună păsurile lor şi concluziile să le comunice ierarhului eparhiot care, ori singur va decide de urmare, ori la trebuinţă va supune cazul în deliberarea Sf. Sinod”[593].

Totodată, a făcut apel la episcopi să nu mai ofere harul preoţiei unor candidaţi prea tineri şi să ţină evidenţa strictă a celor hirotoniţi (pentru a evita astfel vagabondajul).

„Pentru susţinerea prestigiului preoţiei, să nu se admită pe viitor la treptele de preot şi diaconi tineri nematuri, precum de multe ori s-a făcut până acum […].
O mare greutate se întâmpină în alegerea bunilor candidaţi la preoţie, din cauză că la mulţi nu se cunoaşte trecutul lor, nici chiar dacă persoana ce se înfăţişează cu cererea de hirotonie este aceeaşi care se numeşte în atestatul seminarial. Aceasta provine de acolo că mulţi din tinerii ce studiază în seminarul eparhial respectiv, fiind excluşi dintr-un seminar pentru conduită rea sau lene şi necapacitate la învăţătură, trec în alte seminarii, aşa că unii rânduiesc câte trei şi patru seminarii până ce în fine după mulţi ani de vagabondaj reuşesc a-şi dobândi un certificat şi apoi se duc la hirotonie în alte eparhii. Alţii vând atestatele la tineri care n-au făcut

[591] *Ibidem*, p. 57.
[592] *Ibidem*, pp. 59-60.
[593] *Ibidem*, p. 61.

cursuri seminariale, ca aceia să se poată hirotoni; iară vânzătorii cer la Minister alte atestate, sub pretexte născocite că ar fi pierdut atestatele lor, ceea ce adeseori se vede prin Monitorul Oficial. S-au întâmplat chiar în vara aceasta un caz de impostură cu un astfel de seminarist vagabond. După ce el a percurat [cutreierat – n.n] trei seminarii, în fine a dobândit certificat de la seminarul Nifon din Bucureşti. S-a dus şi s-a hirotonit preot în eparhia Huşilor. Dar, dovedindu-se conduita lui nedemnă de preoţie, a fost caterisit şi lipsit de preoţie. După trecerea de un an, el a suplicat la Minister, arătând că ar fi pierdut atestatul primitiv (pe care era însemnată data hirotoniei lui) şi a cerut şi dobândit de la Minister alt atestat. Cu noul atestat, el s-a înfăţişat la o comună din judeţul Putna, unde era trebuinţă de preot, şi a cerut a li se hirotoni preot. Norocire că la episcopie s-a putut cunoaşte despre oarecare semne impostorul; căci altmintrelea el ar fi putut fi a doua oară hirotonit. Spre a împiedica astfel de imposturi şi escrocherii, Sf. Sinod să ia măsuri ca tinerii ce se pregătesc pentru preoţie să-şi facă fiecare educaţiunea sa numai în seminarul Eparhiei unde are a fi preot, pentru ca el să poată fi binecunoscut în totul atât autorităţilor bisericeşti, respectiv şi comunelor, cât şi ierarhilor eparhioţi. Acel care va fi exclus dintr-un seminar, să nu mai fie primit în altul, ci să se formeze pentru alte vocaţiuni sociale”[594].

În schimb, a apelat la autorităţile de Stat să ia măsuri concrete pentru limitarea numărului preoţilor şi al seminariştilor, pentru îmbunătăţirea situaţiei materiale a clerului inferior şi pentru reformarea învăţământului bisericesc:

„Un mare rău pentru Biserică este înmulţirea preoţilor peste adevăratele trebuinţe bisericeşti ale poporului. De aici vine în mare parte şi nemulţumirea lor cu poziţiunea materială. La această nemulţumire de prisos a preoţilor contribuie foarte mult grămădirea elevilor pe la seminarii, atât dintre fiii bisericaşilor, cât şi ai sătenilor. Motivul lor principal este scăparea de oaste. Sute de aceşti aspiranţi la preoţie se grămădesc pe la seminarii în fiecare an. Neputând încăpea în internate, umplu mahalalele, trăiesc pe la case proaste în toate privirile, fără disciplină, fără creşterea trebuitoare, rămân ani mulţi într-o clasă, amăgesc pe simpli lor părinţi cu cheltuieli zadarnice şi iluzorii şi produc un tineret cu totul nedemn de vocaţiunea preoţească, dar sprijinit de avocaţi ordinari şi de tot felul de persoane influente. Răul acesta trebuie curmat. Sfântul Sinod să ceară de la Guvern a nu se primi pe la seminarii decât un număr trebuitor pentru fiecare eparhie şi toţi elevii să fie primiţi numai în internat”[595].

Situaţia nu a cunoscut nici o modificare până în februarie 1888, când episcopul Melchisedec Ştefănescu a citit în Sf. Sinod un *memoriu* referitor la starea preoţilor din România, expunând toate problemele cu care se confruntau aceştia[596]. A propus şi măsurile pe care trebuia să le întreprindă Sfântul Sinod pentru ieşirea din impas, în primul rând să ceară Guvernului întocmirea unui Proiect de lege pentru îmbunătăţirea stării materiale a preoţimii. Pentru a veni în ajutorul Guvernului, episcopii eparhioţi trebuiau să împuţineze numărul preoţilor, astfel ca în comunele sărace să fie un singur preot şi doi cântăreţi, acesta fiind obligat să oficieze slujba religioasă, pe rând, la bisericile din parohie. Trebuia pus în vedere şi

[594] *Ibidem*, pp. 63-64.
[595] *Ibidem*, p. 61.
[596] *BOR,* an XII, 1888, nr. 1, pp. 18-40.

preoţilor că starea lor materială depindea şi de conduita lor morală şi de modul în care săvârşeau cele sfinte. Îmbunătăţirea educaţiei religioase în Seminarii trebuia să se realizeze prin încadrarea de „bărbaţi speciali", prin îmbunătăţirea Programei analitice, precum şi prin elaborarea unui Regulament special pentru Seminarii (cum a fost regulamentul propus de Sfântul Sinod în anul 1873, dar rămas neaprobat de Minister şi nevotat de Parlament), astfel ca în fiecare seminar să nu fie acceptaţi mai mult de 50 elevi. Surplusul de preoţi, rămaşi după reducerea parohiilor, aveau să ocupe posturi de cântăreţi bisericeşti, sau de diaconi, aceştia fiind scutiţi, după vârsta de 25 de ani, de armată. Pe măsură ce posturile de preoţi aveau să se vacanteze, dintre cei suplimentari, cu o conduită bună, aveau să fie promovaţi la treapta de preot[597].

A fost aleasă o Comisie sinodală specială, cu menirea de a se ocupa de împărţirea parohiilor din toate eparhiile[598]. Raportul Comisiunii ad-hoc, instituită de Sfântul Sinod, a fost prezentat în şedinţa din 31 octombrie 1888, fiind întocmit pe baza rapoartelor primite de la episcopii eparhioţi, astfel că s-a realizat un tablou general al tuturor parohiilor urbane şi rurale din fiecare Mitropolie şi Episcopie, împreună cu numărul familiilor din parohiile urbane şi rurale, numărul de locuitori din parohiile rurale, numărul bisericilor rurale şi urbane, numărul preoţilor din ambele tipuri de parohii, numărul preoţilor ajutători, diaconilor, cântăreţilor şi paracliserilor, numărul parohiilor ce nu dispun de pământ, numărul preoţilor în plus. Pe lângă aceste biserici enumerate mai sus, a fost prezentat şi numărul bisericilor care se întreţineau singure sau erau susţinute de alte instituţii. În finalul raportului, comisia a propus Sfântului Sinod votarea existenţei a 297 de parohii urbane şi 2.734 de parohii rurale din toată România, apoi a 297 de preoţi parohi, 309 preoţi ajutători, 123 de diaconi, 981 de cântăreţi şi 588 de paracliseri pentru toată ţara[599]. În continuare, s-a prezentat tabelul cu personalul administrativ, de serviciu bisericesc şi ordinar la administraţie şi bisericile catedrale ale tuturor eparhiilor din România[600].

Prin urmare, Sinodalii au cerut autorităţilor să ia în sfârşit măsuri pentru remedierea situaţiei, deoarece „oricâte încercări s-au făcut şi s-ar face în acest sens de autorităţile bisericeşti, toate au rămas şi vor rămânea zadarnice fără participarea Guvernului şi a Corpurilor legiuitoare"[601].

---

[597] Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu despre starea preoţilor,* pp. 19-25.

[598] *BOR,* an XII, 1888, nr. 1, pp. 88-89; nr. 2, pp. 162-163. A se vedea şi Adresa mitropolitului Moldovei, înaintată mitropolitului primat, împreună cu un „tablou exact referitor la numărul comunelor, cătunelor, bisericilor, preoţilor şi locuitorilor din Mitropolia Moldovei şi Sucevei" (*BOR*, an XII, 1888, nr. 4, pp. 300-311; nr. 6, pp. 461-464 şi nr. 7, pp. 513-528. Alături de această *Adresă* a mai fost prezentată Sfântului Sinod şi o *Opinie* a peste 50 de preoţi şi diaconi din Iaşi, care expuneau mai multe idei cu privire la îmbunătăţirea situaţiei materiale a clerului şi pentru împărţirea parohiilor, atât a celor urbane, dar şi a celor rurale.

[599] *BOR,* an XII, 1889, nr. 10, pp. 703-733.

[600] *Ibidem,* p. 734.

[601] Melchisedec Ştefănescu, *Memoriu despre starea preoţilor,* p. 9.

3.5.2.6. Noi proiecte de legi, pentru soluţionarea crizei materiale a preoţimii (1889-1891)

Pe baza arondării realizate de Sf. Sinod în decembrie 1888, Titu Maiorescu, ministrul Cultelor din Guvernul condus de Theodor Rosetti (23 martie 1888 – 22 martie 1889) a elaborat un proiect de lege privind salarizarea preoţimii[602]. A prevăzut un număr de 3031 parohii, dintre care 297 urbane şi 2734 rurale. Numărul lăcaşurilor de cult era însă mai mare: 596 urbane (dintre care 297 parohiale şi 299 filiale) şi 6165 rurale (dintre care 2734 parohiale şi 3431 filiale). Din aceste biserici, 205 urbane şi 69 rurale urmau să se întreţină din propriile mijloace; apoi 391 biserici urbane (dintre care 182 parohiale şi 209 filiale) şi 6096 biserici rurale (2733 parohiale şi 3363 filiale) urmau să fie întreţinute din bugetele locale. Bugetul de Stat ar fi fost degrevat de întreţinerea celor 180 de biserici din fostele mănăstiri desfiinţate (aşa-zisele „biserici de Stat"), trecute tot la bugetele locale (art. 4).

În ceea ce priveşte numărul preoţilor, s-a stabilit existenţa a 297 preoţi parohi urbani şi 2734 preoţi parohi rurali, apoi 309 preoţi urbani ajutători şi 1343 preoţi rurali ajutători, precum şi 123 diaconi în parohiile urbane (art 5).

Salarii de la bugetul de Stat urmau să primească doar preoţii de la cele 180 biserici de Stat. Ceilalţi preoţi urmau să fie salarizaţi de la bugetele locale. S-a stabilit următorul cuantum: a) parohiile din Bucureşti şi Iaşi: preoţii parohi între 100-175 lei lunar, iar cei ajutători şi diaconii între 90-125 lei lunar, cântăreţii între 80-100 lei lunar; b) celelalte parohii urbane: parohii între 60-100 lei lunar, ajutătorii, diaconii şi cântăreţii între 50-80 lei lunar; c) parohiile rurale: parohii între 30-60, ajutătorii între 20-40 şi cântăreţii între 15-30 lei lunar (art. 8).

> „În limitele prevăzute mai sus, fiecare comună este datoare a înscrie în bugetul său salariul personalului bisericesc şi al materialului. Această înscriere se va face din oficiu. Plata regulată a sumelor astfel înscrise în buget va fi un obiect de control special din partea organelor administrative superioare.
> Întreţinerea şi repararea bisericilor este în sarcina acelora din al căror fond se plătesc preoţii. Constatându-se lipsă sau neputinţă de îngrijire în această privinţă, biserica se va închide şi va fi scăzută din numărul prevăzut la art. 4" (art. 12-13 din proiect).

Acest proiect nu a fost votat[603], iar memoriile clerului inferior la adresa Sf. Sinod au continuat să curgă. În şedinţa Sf. Sinod din 7 mai 1891, mitropolitul primat Iosif Gheorghian a prezentat un raport referitor la starea de suferinţă a clerului mirean, raport alcătuit pe baza petiţiei a unui număr de 200 de preoţi din Bucureşti. Mitropolitul a propus trimiterea raportului la Minister, pentru a se avea în vedere când se va vota legea pentru îmbunătăţirea sorţii clerului mirean[604].

---

[602] Textul proiectului la Dimitrie A. Sturdza, *Biserica Ortodoxă Română. Cuvântare rostită în Senat*, Bucureşti, 1893, pp. 54-56.
[603] Ion Gh. Savin, *Biserica,* pp. 71-72.
[604] *BOR,* an XV, 1891, nr. 3, pp. 20-45.

În şedinţa Sf. Sinod din 14 mai 1891, la care a participat şi ministrul Cultelor, George Dem. Teodorescu (din Guvernul condus de General Ioan Em. Florescu: 21 februarie – 26 noiembrie 1891; la 21 iulie Teodorescu a fost înlocuit la Culte cu Petre Poni), episcopul Partenie Clinceni al Dunării de Jos l-a rugat să împărtăşească Sfântului Sinod opinia sa asupra unui proiect sinodal de lege referitor la soarta clerului. Ministrul a făcut un mic rezumat al promisiunilor miniştrilor din trecut, asigurând că din sesiunea de toamnă va începe să se ocupe de seminarii, de legea parohiilor şi în special de soarta clerului, asigurând totodată Sfântul Sinod de bunele sale intenţii[605]. În fine, în şedinţa din 17 mai 1891, au fost repuse în discuţie proiectul de lege referitor la ameliorarea sorţii clerului, precum şi proiectul de lege referitor la învăţământul religios. Au fost instituite comisii sinodale speciale care să revizuiască cele două proiecte de lege[606].

Proiectul privind clerul de mir a fost depus la Senat la 12 iunie 1891. Raportorul comisiei speciale din Senat, Ştefan Greceanu, a rostit următoarea motivare pentru necesitatea adoptării proiectului:

> „Preotul mirean de la oraşe şi sate e află într-o stare materială regretabilă neavând mijloacele necesare de trai asigurate pentru dânsul şi familia sa. Până astăzi, Statul român a dovedit cea mai călduroasă a sa îngrijire pentru funcţionarii din magistratură, din armată, din administraţie, asigurându-le viaţa, independenţa şi chiar viitorul prin pensiune; dar pentru cler nu a venit încă ai da sprijinul şi pâinea care-i lipseşte […]. Părinţii noştri din toate clasele societăţii au sprijinit pururea Sfânta noastră Biserică creştină şi pe slujbaşii ei printr-o nemărginită dărnicie şi nu numai creştinătatea din ţările române, dar toată omenirea de sub Sfânta Biserică a Răsăritului a fost ajutorată de dânşii […]. Noi nu putem părăsi mai mult timp sub ochii noştri clerul nostru mirean, căci el are misiunea de a propovădui morala şi înfrăţirea în popor, el are sarcina de a întări cugetele şi de a insufla nădejdea spre un viitor mai bun la toţi fiii naţiunii noastre, lui îi cerem să înrădăcineze în sufletele noastre credinţa în Dumnezeu, prin care ni se îmblânzesc pasiunile şi ni se alină suferinţele […]. Proiectul tinde a se îmbunătăţi soarta servitorilor cultului prin plata de salarii fixe din Tezaurul Public şi cu acordarea unor privilegii pentru acei, care vor fi făcut studii aprofundate în Teologie”[607].

Proiectul a fost citit şi în şedinţa Sf. Sinod din 30 octombrie 1891[608], cu titlul ***Îmbunătăţirea stării clerului mirean. Proiect de lege pentru fixarea parochielor şi regularea posiţiunei materiale a clerului mirean, Propunere***.

Se prevedea că în România erau constituite 3031 parohii, din care 297 urbane şi 2734 rurale. Toate bisericile, afară de catedralele mitropolitane şi episcopale, precum şi bisericile din mănăstiri, făceau parte din parohii. Fiecare parohie avea o biserică parohială, restul fiind filii.

---

[605] *Ibidem*, pp. 50-72.
[606] *Ibidem,* pp. 88-112.
[607] Dimitrie A. Sturdza, *Biserica*, pp. 22-23.
[608] *BOR*, an XV, 1891-1892, pp. 370-375; Dimitrie A. Sturdza, pp. 56-60.

Au fost prevăzute 596 biserici în parohii urbane, din care 297 parohiale şi 299 filiale, precum şi 6165 biserici în parohii rurale, din care 2734 parohiale şi 3431 filiale. Numărul preoţilor stabiliţi a fost: în parohiile urbane 297 parohi şi 309 preoţi ajutători; iar în parohiile rurale 2734 parohi şi 1343 preoţi ajutători. La aceştia se mai adăugau încă 54 preoţi din mănăstirile şi schiturile de maici. Numărul diaconilor: în parohiile urbane era 123, iar în mănăstirile de maici 19. Numărul cântăreţilor prevăzuţi a fost de câte doi la fiecare parohie urbană, precum şi alţi doi cântăreţi la fiecare preot ajutător. Fiecare biserică din parohiile urbane urma să aibă câte un paracliser. În parohiile rurale, fiecărui preot îi reveneau doi cântăreţi. Prin urmare, au fost prevăzuţi în total 981 cântăreţi în parohiile urbane şi 9605 în parohiile rurale, precum şi 588 paracliseri în parohiile urbane.

Numirea şi înlăturarea preoţilor şi a întregului personal bisericesc din parohii urma să fie realizată de către chiriarh, în conformitate cu canoanele şi hotărârile Sfântului Sinod, astfel că orice ingerinţă a ministrului Cultelor a fost înlăturată. Devenea obligaţia clerului şi a personalului bisericesc să săvârşească *gratuit* (!): botezurile, cununiile şi înmormântările creştinilor din parohie. Chiriarhii, împreună cu ministrul Cultelor, puteau însărcina preoţimea să predea religia în şcolile rurale de pe cuprinsul parohiei.

În ceea ce privea întreţinerea bisericilor, 274 urmau să fie întreţinute din fonduri proprii, iar Statul urma să întreţină 391 biserici din parohiile urbane şi 6095 din cele rurale. Pentru întreţinerea lunară se prevedeau sume de: 50 lei pentru bisericile din parohiile urbane şi 30 lei pentru filiale. Pentru bisericile parohiale rurale se prevedeau 25 de lei, iar pentru cele rurale, 12,5 lei. Din totalul acestor sume se asigurau cheltuielile şi micile reparaţii, reparaţiile mai mari revenind în sarcina celor care întreţineau acele biserici.

Pentru întreţinerea personalului bisericesc, Statul urma să plătească salarii la 4757 preoţi, din care 269 preoţi parohi urbani, 2806 parohi rurali, 285 preoţi ajutători urbani, 1343 preoţi ajutători rurali, 45 preoţi de la mănăstiri, 127 diaconi, 897 cântăreţi urbani, 544 paracliseri urbani şi 9585 cântăreţi rurali.

Retribuţia lunară prevăzută pentru personalul bisericesc, era de: 200 lei pentru preotul paroh urban, de 166,67 lei pentru preotul ajutător urban precum, şi pentru diaconul de la parohia urbană, 100 lei pentru diaconul de la mănăstire; 100 lei pentru parohul rural şi de 83,34 pentru preotul ajutător rural; de 100 lei pentru cântăreţul din parohia urbană şi de 33,34 lei pentru cântăreţul din parohia rurală; de 80 lei pentru paracliserul din parohia urbană. La aceste sume urmau să se mai adauge câte 60 de lei ca supliment pentru absolvenţii seminarului de gradul II (superior) şi 100 lei pentru absolvenţii de facultate.

Proiectul de lege prevedea că preoţi parohi urmau să împartă, în mod egal, toate beneficiile acordate de lege, cu preoţii ajutători, aflaţi în plus (adică *supranumerari*). Vacanţele parohiale trebuiau ocupate în primul rând de preoţii

aflaţi în plus. În cazul în care un preot refuza să se mute în parohia vacantă, repartizată de ierarh, pierdea beneficiile acordate de această viitoare lege.

Pământurile date de *Legea rurală* din 1864 aveau să fie în folosul clerului de la biserica pe care o deservea. În cele 448 parohii rurale, care nu primiseră loturi de pământ prin Legea comunală din 1864, preoţii şi diaconii urmau să primească un supliment salarial de 20 de lei, iar cântăreţii 10 lei.

Înfiinţarea şi desfiinţarea de parohii urma să fie realizată de către Sfântul Sinod, prin intermediul ierarhului locului. La cererea poporului, se prevedea posibilitatea creşterii numărului personalului bisericesc, schimbare care avea să se comunice Ministerului, pentru a se prevedea la buget. Comunele cu fonduri proprii puteau suplimenta numărul personalului, asigurând retribuţii, dar nu mai mici decât prevedea legea de faţă. Se preciza că persoane fizice sau juridice puteau face donaţii către biserici pentru creşterea numărului personalului, dar numai cu încuviinţarea ierarhului.

Nici acest proiect nu s-a putut lua în discuţie şi vota întrucât, în acea perioadă, guvernele se succedeau foarte rapid. Dar a avut rolul de a pregăti viitoarea lege a clerului mirean.

3.5.3. Reglementarea situaţiei materiale a preoţimii prin Legea clerului mirean

Următorul Guvern, condus de Lascăr Catargiu, a avut o durată mai lungă (27 noiembrie 1891-3 octombrie 1895), ministru al Cultelor fiind Take Ionescu. Acesta a prezentat Parlamentului un nou proiect de lege al Clerului mirean şi seminariilor, mult diferit de proiectele anterioare, inclusiv cel al Sf. Sinod din 1891:

> „Şapte proiecte au venit înaintea Corpurilor legiuitoare de la 1882 până astăzi. Toate aveau de ţel fixarea parohiilor şi regularea poziţiunii materiale a clerului mirean.
> Singur proiectul de lege actual conţine, precum am spus-o de la început, încă două alte chestiuni, străine de cea dintâi, străine între sine: organizarea Seminariilor şi organizarea relaţiunilor dintre Stat şi Biserică”[609].

3.5.3.1. Discuţiile asupra proiectului Legii în Parlament

Acest proiect de lege a fost prezentat şi la Sf. Sinod, însă mitropolitul primat Iosif Gheorghian a refuzat să treacă proiectul prin Sinod, drept care a fost obligat să demisioneze. Deşi se răspândise în presă ştirea că motivul demisiei mitropolitului a fost acest proiect de lege, Guvernul a negat printr-un comunicat, publicat în Monitorul Oficial din 24 februarie 1893:

> „Mai multe ziare, anunţând că demisia I.P.S.S. Mitropolitului primat ar fi fost pricinuită de Legea asupra clerului mirean şi seminariilor, Ministerul face cunoscut că această ştire este cu desăvârşire inexactă. I.P.P. Sa era decis să se retragă cu

[609] Dimitrie A. Sturdza, *Biserica,* p. 24.

mult mai înainte de a se fi redactat proiectul de lege. Dacă s-a retras tocmai acum, cauza este că după legea pensiilor, nimeni nu-şi poate regula drepturile sale decât la 1 aprilie şi la 1 octombrie a fiecărui an"[610].

Ulterior, şi proin-mitropolitul primat a semnat o circulară, prin care motiva demisia sa prin neputinţe trupeşti şi nu din pricini politice.

„M-am hotărât a mă retrage pentru totdeauna de la Scaunul arhipăstoral al Mitropoliei Ungro-Vlahiei, motivat numai de suferinţele mele trupeşti şi nicidecum de vreo altă cauză […]. Mă simt dator să vă spun din suflet, că nu din altă pricină vă părăsesc, abia după o păstorire de şase ani şi patru luni, ci numai din cauza nesănătăţii mele trupeşti, zguduită şi ruinată […]. Când puterile mă părăsesc, când boala de care sufăr pune piedică dorinţei sufletului meu şi nu mă lasă mai mult în liniştea de a mă îngriji numai şi numai de voi: m-am hotărât, după o judecată bărbătească a mă încredinţa în mâinile lui Dumnezeu şi a-mi căuta de mântuirea sufletului meu"[611].

A evitat să facă vreo referire la proiectul Legii clerului mirean. Totuşi, în Senat, potrivit afirmaţiilor şefului opoziţiei liberale, Dimitrie A. Sturdza, s-au exprimat împotriva proiectului mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei şi episcopul Partenie Clinceni al Dunării de Jos, în timp ce ceilalţi ierarhi au susţinut proiectul[612]. Ministrul Cultelor, Take Ionescu, a motivat necesitatea acestui proiect de lege prin:

„[…] nevoie de o reformă, ţara cerea îmbunătăţirea generală a Bisericii, cerea îmbunătăţirea stării sale materiale, intelectuale şi morale […].

Este incontestabil că, după o practică aşa de îndelungată, un lucru răsare cu evidenţă. În organizarea ei actuală, Biserica noastră nu are elemente suficiente ca să se poată regenera ea singură şi are nevoie de un puternic sprijin de la societatea civilă […].

O soluţie şi mai radicală era susţinută de către d-ul Stolojan care îndemna la o organizare similară Bisericii Catolice sau mai degrabă celei Protestante în care elemente laice cu inimi binevoitoare trebuiau să constituie Biserica ca o vastă asociaţiune de cultură şi care să fie lăsată liberă într-un stat liber şi astfel să meargă înainte. Biserica noastră are alte tradiţii. Biserica Răsăritului, din moment ce societatea antică a trecut la creştinism, s-a confundat cu Statul. Istoria Bisericii de Răsărit ne spune că împăratul Constantin cel Mare a prezidat sinoadele în care s-au hotărât expulzări de episcopi, şi Dvs. ştiţi bine că Sinoadele, care hotărau despre dogme, erau convocate, inspirate şi conduse de către împăraţii Răsăritului. Aceasta este istoria. În Statele ortodoxe a fost totdeauna un amestec puternic al Statului civil. Şi la istoria Dvs. de complezenţă, - căci nu recunosc istoria spusă de Dvs., - eu opun istoria cea adevărată. Ascultaţi ce spunea Cantemir despre organizarea Bisericii noastre: ‹‹În afacerile externe ale Bisericii în Moldova, suprema inspecţiune este pe lângă Domn. El are grijă ca preoţii, atât cu faptele, cât şi cu învăţăturile lor, să corespundă preceptelor religiunei ortodoxe şi nici unul să nu se abată de la calea adevărului, nici să ascundă inima de lup sub piele de oaie, nici să

[610] *Ibidem*, pp. 43-44;
[611] *Ibidem*, pp. 49-50.
[612] *Ibidem*, pp. 27-28. A se vedea şi Spiru Haret, *Criza,* p. 51.

neglijeze turma încredinţată păstoririi lor, sau să-i dea scandal prin exemple rele››. Cum vedeţi, Domnul avea inspecţiunea, deşi poziţiunea Mitropolitului Moldovei, Cantemir ne spune, că era egală cu a patriarhului, deşi nu-i purta titlul[613].”

Or, această ingerinţă a Guvernului în treburile bisericeşti l-a iritat pe şeful opoziţiei liberale.

„De ce această impacienţă? De ce acest avânt revoluţionar? De ce a intrat în conservatori această mâncărime de a modifica legi? … De ce se stăruie în această reformă a Bisericii pe care eu o numesc distrugere? De ce tocmai conservatorii vin cu o inovaţiune atât de inexplicabilă şi care e menită să aducă o mare tulburare în sufletele celor credincioşi Bisericii lui Hristos? De ce să se schimbe autoritatea judecăţii Sf. Sinod odată stabilită, şi să dea Sf. Sinod numai însuşirile Curţii de Casaţie decretând ca să judece numai forma, iar nu şi fondul cum trebuie să fie după canoane?”[614]

Principalele obiecţii ale lui Dimitrie Sturdza la proiectul Legii clerului mirean au fost:

- Supunerea Bisericii autorităţii guvernamentale:

  „S-a spus că proiectul de lege nu e anticanonic. Cum să nu fie anticanonic, când schimbă cu desăvârşire fundamentele canonice ale autorităţii episcopale şi regulează în mod nou şi disciplina şi administraţia Bisericii şi dă Biserica cu totul în mâinile Statului? […]. Apărătorii proiectului de lege zic: că vor să puie Biserica sub autoritatea Statului – nu prin Suveranul ţării, prin rege, ci prin ministru. Apoi e cert, că dacă trebuie ca Statul să fie reprezentat în Biserică, atunci cel puţin să fie prin Suveran. Impiegaţii mai neînsemnaţi sunt numiţi de Suveran, iar preoţii să fie numiţi de ministru? Nu e aceasta regula de astăzi, căci numirile protoiereilor se fac prin decret regal? Dar pe preoţi nu vroia ministrul să-i numească prin simplă deciziune ministerială, ca pe scriitori şi odăiaşi?”[615]

- Diminuarea prerogativelor Sf. Sinod, stabilite prin Legea sinodală şi regulamentele bisericeşti:

  „Articolul 14 a legii din 1872 stabileşte că Sfântul Sinod îşi face singur regulamentele sale, care, pentru a deveni executorii, se supun sancţiunii domneşti. Această dispoziţiune e foarte naturală […].
  Articolul 14 din Legea din 1872 s-a schimbat cu totul în proiectul de Lege. Regulamentele seminariilor se fac afară de Sinod, de ministru; ba se pune Facultatea de teologie deasupra episcopilor şi a Sinodului prin articolul 20 al proiectului. Toate celelalte regulamente de aplicare a legii se fac de ministru cu excluderea Sinodului. Numai regulamentele privitoare la articolele 12 şi 17 din proiect, adică regulamentele pentru alegerea epitropilor bisericeşti şi pentru procedura judecăţii clerului se fac «de ministrul Cultelor împreună cu

[613] Take Ionescu, *Legea clerului mirean. Discurs rostit în şedinţa Camerei de la 15 februarie 1893,* Bucureşti, 1893 pp. 10-14.
[614] D. A. Sturdza, *Biserica,* p. 30
[615] *Ibidem*, p. 28.

o comisiune aleasă de Sf. Sinod»: membrii Sinodului nu mai reprezintă astfel putere bisericească, ei sunt degradaţi la rangul de impiegaţi ai Ministerului de Culte; Sinodul devine comitetul permanent al Cultului ortodox, supus ministrului. Astfel s-a suprimat conlucrarea dintre Stat şi Biserică şi în locul ei s-a aşezat impunerea de către Stat a voinţei sale. Am deviat de la principiul stabilit în Constituţiune şi în locul lui am întronizat principiul din proiectul Consiliului de Stat, respins de Constituantă"[616].

- Defavorizarea Bisericii Ortodoxe naţionale faţă de celelalte Culte

  „Ca să poţi clădi o nouă biserică ortodoxă, trebuie de acum înainte să obţii autorizarea ministrului; pe când acel care va clădi o biserică eterodoxă – protestantă sau catolică sau un templu mozaic – nu are nevoie de o asemenea autorizare. Biserica Ortodoxă e pusă sub priveghere, ca nu cumva să se lăţească mai mult decât îi va plăcea ministrului; celelalte culte sunt libere ca până acum. Numai Bisericii naţionale, domnitoare, i se restrânge cercul acţiunii sale"[617].

- Suprimarea preoţilor şi, prin urmare, un atac asupra vieţii religioase a poporului român:

  „Proiectul crede că dezleagă chestiunea retribuţiunii clerului mirean, eliminând jumătate din preoţii necesari bisericilor creştine şi condamnând aceste biserici a fi închise şi a rămâne pustii.

  Iată cum îi elimină: modul poate fi ingenios, dar revoltă orice conştiinţă. S-a fixat că numai parohul are să fie preotul care rămâne în viitor. Toţi preoţii bisericilor filiale nu vor mai exista. Bisericile filiale sunt deservite de parohi […]

  E o absurditate nemaiauzită şi nemaivăzută să bazezi o lege pe moartea majorităţii celor pentru care legea e făcută.

  Întreaga lege se reazemă pe moartea preoţilor de la bisericile filiale şi pe desfiinţarea acestora: iar rezultatul legii este că bisericile forţamente vor deveni pustii şi pustiindu-se bisericile, poporul se va depărta tot mai mult de religia lui Hristos"[618].

- Articolele privind organizarea seminariilor teologice duc la izolarea Bisericii de societate:

  „E necesar să se scoată din lege chestiunea seminariilor. Seminariile cer o organizaţiune specială. Să aducă ministrul în discuţiunea noastră o lege specială pentru seminarii. O vom discuta în toată întregimea ei.

  În proiectul de lege aţi pus un articol şi anume art. 22, despre care, drept să vă spun, foarte tare m-am mirat cum el a putut fi pus în lege. El zice anume: «Şcolarii seminariilor nu pot trece la licee sau la alte şcoli secundare, nici a se prezenta la bacalaureat». Acest articol dovedeşte tendinţa ministrului: Biserica să fie depărtată de societate, ca societatea să se desfacă de ea şi să o părăsească. La noi clerul, mai ales clerul mirean, nu este o castă deosebită de popor. Aici se creează

[616] *Ibidem*, pp. 28-29.
[617] *Ibidem*, p. 29.
[618] *Ibidem*, pp. 31 şi 42.

din cler o castă. Hotărând că seminariştii odată intraţi în seminar nu mai pot ieşi şi trebuie să devină clerici, chiar şi atunci când nu ar simţi această vocaţie, veţi izbuti scopul ce vă propuneţi, ca nimeni să nu mai meargă la seminarii. Când seminariile vor fi despopulate, această despopulare va motiva desfiinţarea lor"[619].

3.5.3.2. Prevederile primei versiuni a Legii clerului mirean şi a seminariilor (1893)

După câteva decenii, Ioan Gheorghe Savin, secretar în Ministerul Cultelor, făcea următoarele consideraţii pe marginea Legii clerului mirean, votată de Senat în şedinţa din 28 aprilie 1893, de Adunarea deputaţilor în şedinţa din 12 mai 1893 şi promulgată la 29 mai 1893 (A se vedea Anexa 4.3.1.):

„Fapt este că […] Statul a intervenit prea adânc în viaţa bisericească. Sub forma *consimţământului* sau a *bunei înţelegeri*, Statul îşi avea cuvântul aproape în toate afacerile bisericeşti. A fost aceasta un rău? În momentul propunerii legii (*asupra clerului şi seminariilor* – n.n.), a fost o necesitate. *Ea ţinea la întronarea legalităţii şi suprimarea abuzurilor în Biserică*. Situaţia ajunsese aşa de grea, încât de pretutindeni se cerea acest lucru de către preoţimea de mir, care nu stătea deloc bine nici atunci, cum nu stătuse nici mai înainte, cu sau fără secularizarea averilor mănăstireşti. Această tendinţă a legii de a stabili în Biserică un regim de ordine şi legalitate se constată în fiecare capitol"[620].

Legea cuprindea 48 de articole, grupate în patru capitole, urmate de dispoziţii diverse şi dispoziţii tranzitorii. Capitolul I se ocupa de parohii şi de personalul lor (art. 1-12); capitolul II (art. 13-18) trata numirea şi datoriile parohilor; capitolul III (art. 19-27) se ocupa de seminarii şi capitolul IV (art. 28-38) reglementa întreţinerea parohiilor. Între dispoziţiile tranzitorii, art. 42 stabilea întocmirea unui regulament pentru aplicarea acestei legi.

Numărul şi mărimea parohiilor. În primul articol era fixat numărul parohiilor din toată ţara, anume a parohiilor urbane la 297, iar al parohiilor rurale la 2734 (conform deciziei sinodale din decembrie 1888)[621]. Se puteau aduce modificări parohiilor (dar nu micşora numărul lor), dar numai înainte de intrarea în vigoare a acestei legi, modificări aprobate de Sfântul Sinod, în acord cu Ministerul Cultelor. Norma după care se puteau aduce modificări parohiilor rurale era stabilită de comună, însă doar dacă exista numărul minim de 400 familii de credincioşi. După intrarea în vigoare a legii nu se mai puteau aduce modificări decât prin lege (art. 2). Bisericile erau de două feluri: parohiale şi filiale. Bisericile rurale filiale erau în cătune sau sate. Nu se putea înfiinţa o biserică nouă decât cu voia episcopului şi a ministrului Cultelor şi numai în cazul în care cel acre înfiinţa biserica se angaja să se ocupe de întreţinerea acesteia (art. 3).

---

[619] *Ibidem*, p. 35.
[620] Ioan Gh. Savin, *Biserica română,* pp. 26-27.
[621] Tabelul cu parohiile din întreaga ţară în *BOR,* an XVIII, 1894, nr. 5, pp. 1-111.

Personalul bisericesc. În fiecare parohie trebuia să fie un preot paroh şi doi cântăreţi. Fiecare biserică urbană urma să aibă şi un paracliser. În comunele reşedinţă de judeţ, care nu erau sedii de Mitropolie sau Episcopie, putea să funcţioneze şi un diacon la biserica principală. Până când urma să scadă numărul preoţilor la cel fixat de lege, la fiecare biserică filială urbană avea să fie câte un cântăreţ lângă un preot (art. 5). La Mitropolii aveau să existe câte patru preoţi şi patru diaconi, iar la Episcopii trei preoţi şi doi diaconi (art. 6). Mănăstirile de maici puteau avea doi până la patru preoţi şi un diacon, în funcţie de însemnătatea lor şi ei aveau să fie plătiţi ca şi preoţii rurali. În mănăstirile de călugări, preoţii nu aveau regim deosebit faţă de ceilalţi monahi (art. 8).

Toţi preoţii existenţi la data intrării în vigoare a legii, care treceau de numărul parohiilor, urmau să fie consideraţi ca preoţi supranumerari, funcţionând totuşi pe la bisericile parohiale sau filiale (art. 10). Până când urma să scadă numărul preoţilor şi să ajungă la numărul fixat de legea aceasta, „nu se vor face hirotoniri decât cel mult una la patru vacanţe în fiecare eparhie" (art. 11). Se stabilea că abia după cinci ani de la promulgarea legii, licenţiaţii şi doctorii în teologie „vor putea fi hirotoniţi şi peste regula fixată de art. 11" (art. 47).

În fiecare parohie urma să fie instituită câte o *epitropie*, compusă din trei membri: preotul-paroh, un membru numit de prefect (în parohiile rurale) sau de primar (în parohiile urbane) şi un membru ales de parohieni pe cinci ani. Această epitropie avea să se ocupe de administrarea bisericilor din parohie (art. 12).

Pentru a fi numit preot sau diacon într-o parohie, candidatul trebuia să deţină diplomă de absolvire a unui seminar complet şi să aibă o viaţă moral-religioasă. Absolvenţii de patru clase seminariale care nu erau hirotoniţi, puteau fi primiţi în şcolile normale de învăţători, după normele stabilite de Legea învăţământului (art. 13). Numirea parohilor, a diaconilor şi a celorlalţi preoţi avea să se facă de către episcopul respectiv în înţelegere cu ministrul Cultelor (art. 15). Protoiereul avea să fie la fel numit, doar că avea nevoie de confirmarea prin Decret regal (art. 16).

Venitul personalului clerical. Salarizarea preoţilor, asimilaţi funcţionarilor de Stat, a fost asigurată de la bugetul de Stat, nu însă în cuantumul propus de sinodali. Astfel, s-au prevăzut salarii minime, pe lângă care au fost impuse taxe ale epitrahilului, plătite de credincioşi.

	Preoţi parohi licenţiaţi	Preoţi parohi cu seminar	Pr.supranum. licenţiaţi	Pr.supranum. cu seminar
Parohii oraş	2400/an	720-1200/an	1800/an	720-960/an
Parohii rural	1800/an	600-960/an	960 /an	600 lei /an

În centrele eparhiale, precum şi în Dobrogea, preoţii urmau să fie salarizaţi la fel ca cei din mediul urban, însă cu un spor la salariu de 30%.

Comunele puteau să dea un spor de salariu peste cuantumul fixat de această lege, dar cu condiţia de a fi acordat în mod egal tuturor preoţilor de aceeaşi categorie din parohie.

Protopopii urmau să primească un salariu lunar de 300 lei (deci 3600 lei anual). Clerul ca şi cântăreţii aveau să fie scutiţi de strajă şi de zilele de prestaţii (art. 28).

În continuare legea stabilea acordarea sporului de vechime de 20% după zece ani vechime şi un nou spor de 20% după alţi zece ani vechime (art. 29).

Potrivit lui I. Gh. Savin, cea mai mare deficienţă a Legii clerului mirean a constat în faptul că a fost rezultatul unui compromis. În timp ce proiectul lui Maiorescu viza salarizarea preoţilor doar de la bugetele locale, iar proiectul Sf. Sinod din 1891 prevedea salarizarea integrală de la bugetul de Stat, cu condiţia săvârşirii de către preoţi a slujbelor religioase în mod gratuit, varianta votată în 1893 a prevăzut salariu minim de la bugetul de Stat şi completare de la credincioşi. Savin a avut dreptate că, statutul preotului a avut practic de suferit în urma acestui compromis, deoarece, pe de o parte, preotul şi-a pierdut independenţa faţă de Stat (care îl salariza), iar faţă de credincioşi şi-a pierdut prestigiul avut înainte.

> „Darea credincioşilor, mică sau mare, dar care înainte de salarizare constituia *un drept* al preotului şi *o datorie* a credincioşilor, devenea acum un *abuz* al celui dintâi şi o *sarcină* acelui din urmă […]. Întreţinerea preoţimii de către popor, dacă slăbise înainte de 1893, a încetat virtualmente la această dată. Afară, bine înţeles, de cazurile, unde legea nici nu punea şi nici nu salariza pe preoţi şi unde deci se restatornicea regimul anterior lui 1893. în cazul acesta credincioşii cereau singuri preot şi se obligau să-l întreţină”[622].

Totodată, se remarcă şi deosebirea faţă de sistemul Congruei din centrul Europei, unde salariul de bază era preluat de preot din parohie, iar completarea era acordată din Bugetul de Stat. Cel puţin sistemul Congruei asigura un salariu unic şi egal pentru toţi preoţii (indiferent de situaţia parohiei dar, desigur, cu aceeaşi pregătire) şi astfel şi o scutire a preoţilor de a căuta cu orice preţ „parohii bune” şi surse suplimentare de venit.

Administrarea parohiilor. Bisericile au fost recunoscute ca persoane juridice, averile lor fiind administrate de către *epitropii*. Dacă bisericile aveau fonduri suficiente (din donaţii sau testamente) pentru a acoperi cheltuielile prevăzute de această lege, nu urmau să mai primească ajutor material sau pentru plata personalului nici de la Stat şi nici de la comună (art. 35).

În parohiile urbane, responsabilă de plata salariului personalului clerical era comuna. Statul avea să înscrie anual în bugetul Ministerului Cultelor o subvenţie de 500.000 de lei, sumă care avea să fie împărţită comunelor urbane, proporţional cu numărul parohiilor (art. 36).

---

[622] I. Gh. Savin, *Biserica română,* pp. 75-76.

În parohiile rurale plata personalului clerical intra în responsabilitatea Ministerului Cultelor. Însă de întreţinerea bisericilor era responsabilă comuna. Plata salariilor clerului avea să se facă prin preceptorii Statului, cărora Ministerul Cultelor avea să le remită sumele necesare (art. 37).

Seminariile. Referitor la structura seminariilor, legea stabilea existenţa a unui curs complet de opt ani, format din cursul inferior de trei ani, urmat de cursul superior, de cinci ani. În România urmau să funcţioneze două seminarii inferioare, la Roman şi la Curtea de Argeş şi două seminarii având şi cursul superior, la Iaşi şi la Bucureşti. Mai exista seminarul „privat" Nifon, asimilat seminariilor Statului (art. 19). Programele de studiu ale seminariilor urmau să fie alcătuite şi în funcţie de programele celorlalte şcoli secundare, doar că era nevoie şi de avizul Facultăţii de Teologie. Lângă fiecare din cele două seminarii superioare urma să funcţioneze o şcoală de aplicaţie, condusă de către profesorul de Pedagogie (art. 20). Elevii de la seminar nu puteau trece la alte licee sau şcoli secundare, decât numai după ce plăteau cheltuielile de şcolarizare. În seminarii urmau să fie primiţi, prin concurs, candidaţii care erau absolvenţi ai claselor primare (art. 25). După intrarea în vigoare a acestei legi, celelalte seminarii trebuiau să se desfiinţeze, elevii urmând a fi repartizaţi la seminariile stabilite de această lege (art. 26).

Noua lege urma să intre în vigoare la 1 aprilie 1894, în cele privitoare la cler şi la 1 septembrie 1893 în cele care se referea la organizarea seminariilor, ministrul Instrucţiunii Publice fiind autorizat să acorde seminariilor sume pentru bugetul anului 1893-1894 (art. 45-46).

3.5.3.3. Urmările Legii. Discuţiile din 1905 privind modificarea ei

Legea din anul 1893, emisă de Guvernul conservator, avându-l pe Tache Ionescu ministru al Cultelor şi Instrucţiunii, a fost modificată mai apoi în anii 1896, 1900, 1906, 1909 şi 1910[623]. Principalele modificări sunt cele din 1906 şi 1909. Practic, în 1906 a fost emisă o variantă nouă a legii. Discuţiile din Parlament au fost interesante, reflectând urmările practice ale aplicării Legii din 1893.

În 1905, ministrul Mihail Vlădescu din Guvernul conservator George Gr. Cantacuzino (22 decembrie 1904 – 12 martie 1907) a prezentat în Senat un proiect pentru modificarea Legii clerului mirean din 1893. Motivul invocat a fost modificarea condiţiilor existente în rândul clerului, cât şi în societate. În viziunea ministrului, modificările avute în vedere trebuiau să vizeze modalităţile de înfiinţare a parohiilor noi, condiţiile de hirotonie a clericilor, de instituire a preoţilor ajutători, de condiţiile de studii ale preoţilor parohi, de atribuţiile preoţilor şi de judecata bisericească.

[623] „Lege asupra clerului mirean şi seminariilor", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 214-250.

Raportul Comisiei speciale din Senatul României

Pentru discutarea şi adoptarea modificărilor propuse, s-a instituit în Senat o comisie specială (numită *Comitet al delegaţilor*), din care au făcut parte şi înalţi ierarhi: episcopii Gherasim Timiş al Argeşului şi Athanasie Mironescu al Râmnicului (viitorul mitropolit primat), dar şi teologi laici, precum canonistul D. G. Boroianu, N. Negri şi Moise Pacu. Raportor al acestei comisii a fost numit episcopul Athanasie al Râmnicului-Noul Severin, iar raportul prezentat de el a cuprins mai multe chestiuni, mai întâi generale, apoi concrete, în funcţie de articole.

Numirea parohilor în parohiile vacante şi înfiinţarea de noi parohii. În cei 12 ani de la promulgarea Legii clerului mirean din 1893, numeroşi preoţi au decedat, ceea ce a dus la înmulţirea numărului de parohii vacante. Numărul preoţilor supranumerari scăzuse la o treime din cel existent în anul votării legii:

> „Sate de laolaltă, pe întinderi de câte 30 km şi mai mult au rămas fără preoţi […]. S-a întâmplat apoi să moară preoţi din mai multe sate vecine unul cu altul, aşa că preoţi care să poată fi obligaţi după lege a le îngriji cu cele religioase nu se găseau decât foarte departe”[624].

Din acest motiv era nevoie ca art. 11 din Legea din 1893, care hotăra posibilitatea hirotoniei unui paroh doar la patru vacanţe, să fie modificat. De asemenea, dat fiind faptul că numărul comunelor crescuse, era nevoie şi de înfiinţarea de parohii noi. Dată fiind această lipsă de preoţi parohi, *comitetul delegaţilor* a propus trei măsuri: a) modificarea art. 11 din Legea din 1893, astfel încât să se prevadă câte o hirotonie la fiecare parohie vacantă; b) învăţătorii ajutători din cătune, care absolviseră studii seminariale, să poată fi hirotoniţi în cazul în care acele cătune aveau nevoie de preot; c) legiferarea posibilităţii de numiri în mediul rural de preoţi ajutători, pe lângă cei fixaţi prin lege, în cazul în care comuna se obliga să le plătească un cuantum egal cu salariul plătit de Stat (practic se cerea extinderea prevederilor art. 5 şi 6 din Legea din 1893, valabile pentru cântăreţi, şi la preoţi); d) extinderea posibilităţii hirotoniei de preoţi cu „titluri teologice” şi la sate[625].

Relaţia dintre Biserică şi Stat. Comisia Senatului a susţinut accentuarea rolului Statului (!), datorită consensului existent între canoanele Bisericii şi principiile Ministerul Cultelor privitoare la relaţia dintre Biserică şi Stat. Ambele părţi au agreat ideea susţinerii reciproce:

> „Biserica, ca unirea tuturor credincioşilor în credinţă, cult şi disciplină este un aşezământ alcătuit din păstori şi păstoriţi. La întemeierea ei de către Mântuitorul Iisus Hristos, Biserica a găsit Statul în fiinţă. După caracterul şi originea sa, Biserica nefiind din lumea aceasta şi neavând de ţel lucruri vremelnice, ci numai veşnice, se deosebeşte esenţial de Stat, însă recunoaşte că şi el este un aşezământ dat de Dumnezeu spre cel mai mare bine vremelnic al oamenilor. De aceea nu

[624] „Legea clerului”, în *BOR*, an XXIX, 1905/06, nr. 11, pp. 1262-1263.
[625] *Ibidem*, p. 1264.

numai nu l-a stânjenit în atribuţiunile sale chiar atunci, când împăraţii romani vărsau şiroaie de sânge creştinesc, ci i s-a supus în tot ce nu jignea credinţa ei şi a învăţat şi pe membrii săi a se supune stăpânirii, a se ruga pentru dânsa şi a nu i se împotrivi, căci şi ea este de la Dumnezeu[626].

Prin urmare, BOR, după exemplul împăraţilor bizantini, a solicitat Statului diferite prerogative:

„Ea [Biserica – n.n.] şi-a păstrat libertatea sa numai în ce se ţine de esenţa credinţei sau în cele dinăuntru, după expresiunea lui Constantin cel Mare, primul împărat creştin, care zicea căpeteniilor bisericeşti: «*Voi sunteţi Episcopi în trebile dinăuntru ale Bisericii, iar eu sunt Episcop în cele din afară*».

Trebile dinlăuntru ale Bisericii sunt regulate prin dogme şi canoane, de care trebuie negreşit a ţine seamă, când avem a legifera în materie bisericească […]. Dar în trebile din afară ale Bisericii puterea legislativă are câmp liber de a pune ordine"[627].

Conform acestor principii, Comisia Senatului a considerat modul în care fusese legiferată procedura privind actul hirotoniei drept corect şi normal (adică săvârşirea Tainei a fost socotită atribuţie exclusivă a chiriarhilor, dar stabilirea persoanei care avea să fie hirotonită şi condiţiile pe care aceasta trebuia să le îndeplinească trebuia să intre „în sfera de atribuţii ale puterilor legiuitoare ale Statului", de unde urma şi dreptul Statului de ingerinţă în materie de judecată bisericească[628]).

Numărul parohiilor. Intrând apoi la chestiunile concrete, prevăzute de diferitele articole ale legii, Comisia Senatului a făcut referiri asupra prevederilor art. 2, cel care fixa numărul parohiilor. Deşi Sf. Sinod, în şedinţa sa din 30 octombrie 1898 stabilise o sporire mai accentuată a numărului de parohii (la 429 parohii urbane şi 3982 parohii rurale), Comisia a admis totuşi numărul propus de Minister (368 parohii urbane şi 3326 rurale), în speranţa că, în timp, se va putea ajunge la atingerea dezideratului Sfântului Sinod, fără a mai fi acceptată o creştere ulterioară a acestui număr de parohii[629].

În privinţa numirii de noi preoţi parohi (art. 11, devenit art. 13), Comisia a cerut o hirotonie la fiecare parohie vacantă (deci nu la patru vacanţe)[630].

Instanţele de judecată ale Bisericii au suscitat observaţii din partea Comisiei Senatului. Prima variantă a Legii clerului mirean stabilise, în art. 17, un Consistoriu eparhial cu atribuţii judecătoreşti, sentinţele acestui for fiind definitive, cu excepţia sentinţei de caterisire, pentru care era admis apelul la Sfântul Sinod. Comisia a socotit deficitar acest sistem, multe din sentinţele Consistoriilor eparhiale (unele chiar destul de grele), având nevoie de a fi apelate la „o judecată mai înaltă".

[626] *Ibidem,* p. 1265.
[627] *Ibidem.*
[628] *Ibidem,* p. 1266.
[629] *Ibidem,* pp. 1266-1267.
[630] „Legea clerului mirean", în *BOR*, an XXIX, 1905/06, nr. 12, p. 1353.

Pentru a înlătura acest neajuns, Ministerul Cultelor introdusese în varianta nouă a legii un capitol nou (III), dedicat judecăţii bisericeşti, prevăzând şi înfiinţarea a două curţi de apel (la Bucureşti şi la Iaşi), compuse din câte trei membri ordinari şi trei supleanţi, numiţi de mitropoliţi, „cu sfatul episcopilor sufragani şi în înţelegere cu Ministerul Cultelor şi al Instrucţiunii Publice". Comisia Senatului a fost de acord cu înfiinţarea acestor foruri apelative, dar a cerut ca să fie înfiinţate în toate eparhiile şi să fie alcătuite din câte trei membri, din care unul numit de ministru, unul de chiriarh şi al treilea în înţelegere de chiriarh şi ministru, precum şi din câte trei supleanţi, numiţi după aceeaşi normă. Propunerea Comisiei a fost acceptată, fiind votată în cele din urmă şi de plen. Pentru cazurile de caterisire, proiectul Ministerului prevăzuse posibilitatea ca cel pedepsit să înainteze recurs la Consistoriile apelative, procedură neagreată de către Comisie, astfel că varianta finală votată a prevăzut ca recursul celor caterisiţi să poată fi înaintat doar la Sfântul Sinod care, la rândul său, putea trimite cazul la Consistoriile apelative ale eparhiilor vecine, care urmau atunci să verdictul final[631].

În privinţa instrucţiunii clerului (cap. IV), Comisia Senatului nu a avut nimic de obiectat faţă de proiectul Ministerului care (prin art. 19, devenit art. 36) a menţinut desfiinţarea seminariilor inferioare, menţinând doar cele două seminarii complete de opt ani, unul la Bucureşti şi unul la Iaşi. A mai fost acceptată existenţa seminarului „Nifon" din Bucureşti, dar asimilat seminariilor de stat[632].

În privinţa prevederilor referitoare la întreţinerea parohiilor (cap. V), Comisia Senatului a declarat că „la salariile actualilor cântăreţi urbani şi rurali nu s-a putut obţine nici un spor din dificultăţi bugetare"[633].

Discuţii mai importante în Senat asupra noii versiuni a Legii clerului mirean (ianuarie 1906). În şedinţa Senatului din 26 ianuarie 1906, a ţinut o amplă cuvântare mitropolitul Moldovei şi al Sucevei, Partenie Clinceni (1902-1908). Acesta şi-a exprimat dorinţa de a se reveni la starea normală, canonică a Bisericii româneşti, stabilită prin Legea sinodală din 1872 (!), recunoscând însă că acea lege reglementase doar poziţia clerului superior:

> „Preoţimea din oraşe şi sate nu avea nimic legiuit sau foarte puţin, încât neînţelegerile şi nesiguranţa erau pretutindeni […]. Starea materială a preoţilor ne preocupa în primul rând, pentru că din lipsa de mijloace de trai se întâmpla adesea neînţelegeri între creştini şi preoţi"[634].

În aceeaşi zi, referitor la art. 12 (devenit 14), viitorul ministru al Cultelor, Constantin Dissescu (ministru al Cultelor între 1906-1907), nemulţumit de ingerinţa Guvernului în administraţia parohiei, anume de întărire a rolului Ministerului în

631 *Ibidem,* pp. 1357-1359.
632 *Ibidem,* p. 1362. A se vedea şi Mircea Păcurariu, *Istoria*, III, p. 225.
633 „Legea clerului mirean", în *BOR*, an XXIX, 1905/06, nr. 11, p. 1272.
634 „Legea clerului mirean", în *BOR*, an XXX, 1906/07, nr. 1, p. 178.

modul de constituire a epitropiilor parohiale, a prezentat un amendament prin care a cerut ca numirea membrilor epitropiei să rămână la fel ca în varianta Legii din 1893. Ministrul Cultelor, M. Vlădescu a răspuns că acea modificare era justificată, fiind

> „rezultatul experienţei ce există la Minister cu privire la modul cum se face administraţia fondurilor speciale ale bisericii de către epitropii […]. Ministrul mai depărtat de localitate, poate numi o epitropie mai bună pentru a administra”[635].

Referitor la art. 16 (devenit 17), care privea condiţiile de studii ale protoiereilor, mitropolitul Partenie al Moldovei a cerut ca protoiereii să poată fi numiţi şi dintre preoţii seminarişti cu şapte clase:

> „Eu am protopopii mei toţi licenţiaţi, prin urmare sunt la largul meu, nu vorbesc pentru casa mea, vorbesc în general. Când se face o lege trebuie făcută aşa încât în curgerea vremii să nu te întâlneşti cu o greutate, pe care nu poţi să o înlături”[636]

Ministrul Cultelor a intervenit cu explicaţii asupra aliniatului 3 din articol, declarând că au fost luate măsuri serioase pentru numirea protoiereilor, ca aceştia să corespundă atât din punctul de vedere al activităţii pastorale cât şi literare. Pentru asigurarea unui viitor bun Bisericii, era nevoie de asigurarea stabilităţii protoiereului. Or, stabilitatea depindea de însuşi acesta:

> „Stabilitatea depinde în primul rând de acţiunea protoiereului […]; protoiereii pot să stea în funcţiunea lor câtă vreme sunt destoinici şi n-au în vedere decât numai interesul Bisericii […] şi nu se vor amesteca în nimic alt decât în treburile lor curat bisericeşti şi vor căuta să evite prin acţiunea lor administrativă tot ce poate învrăjbi pe cei administraţi de ei […]. Când ei se abat de la această datorie, când îşi întind activitatea lor în chestiuni care nici nu cad în atribuţiunea cu care sunt însărcinaţi şi nici nu e conform cu misiunea lor bisericească, atunci provoacă nemulţumiri şi animozităţi între locuitorii din judeţ”[637].

Cât priveşte cererea mitropolitului Moldovei, ministrul a fost de acord cu introducerea unui aliniat în art. 54, tranzitoriu, care să prevadă posibilitatea numirii de subprotoierei şi dintre preoţii cu studii seminariale, în cazul în care lipseau cei licenţiaţi în Teologie.

Discuţii a generat şi prevederea din articolul 20, referitoare la înfiinţarea noilor curţi de apel, respectiv a Consistoriilor apelative. Constantin Dissescu a înaintat un amendament, semnat de cei doi mitropoliţi şi de episcopii Gherasim Saffirin al Romanului şi Pimen Georgescu al Dunării de Jos, prin care se cerea ca preoţii care fuseseră condamnaţi de către Consistoriile eparhiale cu „transferarea, oprirea de serviciu şi pierderea salariului pe un timp mai mare de patru luni, pierderea parohiei prin caterisire” să poată apela la Sfântul Sinod, care să judece cauzele într-o „comisiune permanentă”, aleasă anual din rândurile sale. Constantin

[635] „Legea clerului mirean”, în *BOR*, an XXX, 1906/07, nr. 2, p. 513.
[636] *Ibidem,* pp. 513-514.
[637] *Ibidem,* p. 515.

Dissescu a considerat că prin existenţa celor două instanţe judecătoreşti, prevăzute de lege, Sfântul Sinod s-ar fi transformat într-o „Curte de casaţie, care să judece numai formele şi să nu aprecieze fondul". Mai mult, introducerea unui Consistoriu apelativ, în opinia lui C. Dissescu, nu era în conformitate cu tradiţia Bisericii noastre. Însă la începutul şedinţei următoarea a Senatului, mitropolitul primat Iosif Gheorghian a retras acest amendament, declarând că:

> „După lungi şi amănunţite lămuriri, în urma convorbirilor pe care le-am avut cu d-l ministru al Cultelor, am convenit să retragem amendamentul şi articolul să rămână aşa cum este propus în lege. Retrag dar amendamentul în numele băncii prelaţilor"[638].

C. Dissescu, aflat în dificultate prin această nouă atitudine a episcopatului, a declarat că amendamentul prezentat de el se baza pe semnătura şi adeziunea ierarhilor, dar, în noua situaţie,

> „nu pot să fiu mai ortodox decât IPSS mitropolitul primat şi episcopii. Prin urmare, întrucât acest amendament nu mai are iscăliturile reglementare şi prin faptul că adeziunea mea era alături cu acea a IPSS mitropolitului primat, amendamentul cade"[639].

Asupra articolului 26, care se referea la procedura de judecată a Consistoriilor apelative, s-a prezentat un amendament, potrivit căruia la judecată clericii învinuiţi să beneficieze de un apărător din oficiu sau ales de cel în cauză, întrucât la orice judecată pârâţii au dreptul de a se apăra. Ministrul Mihail Vlădescu a declarat că şi el se gândise iniţial la admiterea unui apărător cleric în faţa instanţelor judecătoreşti, însă după mai multe discuţii cu ierarhii a renunţat, întrucât

> „nici una din Bisericile Ortodoxe nu are astăzi apărători admişi la instanţele judecătoreşti bisericeşti […]. De aceea am convenit la propunerea băncii prelaţilor şi am scos din lege admiterea apărătorilor"[640].

Supus la vot, amendamentul a fost votat cu 44 voturi contra 21, drept care în varianta legii din 1906 a fost introdus un aliniat prin acre se preciza că cei trimişi în judecată puteau fi asistaţi de apărători, luaţi dintre clerici sau profesori de religie. Varianta legii din 1909 a eliminat însă din nou această prevedere[641].

3.5.3.4. Varianta Legii clerului mirean din 1906. Completări ulterioare

Noua variantă a Legii clerului mirean a fost votată în şedinţa din 27 ianuarie 1906 a Senatului, cu 70 voturi pentru şi 8 voturi contra[642]. În Camera Deputaţilor a fost, de asemenea, instituită o comisie, compusă din şapte persoane. Aceasta nu a mai adus nici un amendament, astfel că legea a fost votată în şedinţa Camerei din 16 februarie 1906[643].

---

[638] *Ibidem,* p. 516.
[639] *Ibidem.*
[640] *Ibidem,* p. 518.
[641] *Ibidem,* p. 518; C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, p. 230.
[642] „Legea clerului", în *BOR*, an XXX, 1905/06, nr. 2, p. 651.
[643] „Legea clerului", în *BOR*, an XXX, 1905/06, nr. 6, pp. 768-769.

Parohiile şi personalul lor. În primul rând a fost mărit numărul de parohii: 368 urbane şi 3326 rurale. S-a acceptat ca, în cazul în care parohiile urbane cuprindeau peste 300 de familii, să poată fi numit un preot ajutător, dar numai dacă exista posibilitatea ca plata acestuia să fie cuprinsă în bugetul comunei. Postul urma să fie păstrat atâta timp cât exista acel preot ajutător şi desfiinţat când postul devenea vacant. În cazul parohiilor rurale se prevedea posibilitatea alipirii sau desprinderii parohiilor, atunci când situaţia geografică din teren făcea posibilă aceasta (desprinderea era indicată în cazul distanţelor mai mari sau existenţa râurilor mari), dar numai cu condiţia ca numărul total al parohiilor prevăzute de lege să nu se modifice. Şi în cazul parohiilor urbane exista posibilitatea reducerii unui anumit număr, situaţie în care cele reduse rămâneau afiliate la alte parohii existente. Credincioşii erau împărţiţi în parohii în funcţie de mărimea comunităţilor, în aşa fel ca, pe cât posibil, să nu depăşească 400 de familii.

Bisericile erau de două feluri: parohiale şi filiale. Biserici rurale filiale erau în cătune sau sate. Acestea erau deservite de preoţi ajutători numai atunci când cătunul sau satul îşi lua obligaţia să plătească preotul. Această obligaţie şi-o lua comuna faţă de *Casa Bisericii* (înfiinţată în anul 1902, a se vedea cap. 3.5.4.) şi garanta cu veniturile sale. Dar angajamentul nu se putea contracta cu *Casa Bisericii* fără autorizaţia Ministerului Cultelor. În caz de neplată a salariului preotului, *Casa Bisericii* urmărea veniturile comunei. Biserici noi, care să le înlocuiască pe cele vechi existente, se puteau înfiinţa numai cu învoirea chiriarhului şi a Ministerului de Culte. În cazul înfiinţării unor biserici cu totul noi, care nu înlocuiau pe altele vechi, cei care doreau înfiinţarea acestora trebuiau să dovedească faptul că deţineau mijloacele materiale necesare. Şi persoane particulare puteau construi biserici, dar trebuia să le pună la dispoziţia obştii, iar preoţii erau numiţi în conformitate cu Legea clerului mirean. În cazul în care doreau ca biserica să fie doar pentru familia lor, aveau obligaţia să construiască pentru obşte altă biserică în schimb.

La centrele Mitropoliilor puteau fi câte patru preoţi, un ecleziarh, patru diaconi, doi cântăreţi, doi canonarhi şi patru paracliseri. La Episcopii au fost acceptaţi câte trei preoţi, un ecleziarh, doi sau trei diaconi, doi cântăreţi, doi canonarhi, doi paracliseri şi, la fel cu Mitropolia, trebuia să existe câte un cor vocal, subvenţionat de Stat. Mănăstirile de maici aveau câte doi până la patru preoţi şi un diacon. La mănăstirile de călugări, preoţii nu primeau salarii de preoţi şi nu puteau fi numiţi preoţi în parohii (preoţi de mir).

Toţi preoţii care treceau peste numărul parohiilor, au fost consideraţi în continuare ca preoţi supranumerari la bisericile parohiale sau la filii. Când postul de paroh se vacanta, aceştia puteau fi numiţi parohi. La fiecare parohie vacantă se putea face o hirotonie (astfel prevederea veche privitoare la patru vacanţe a fost înlăturată). Pentru hirotonie se ţinea seama de vechimea diplomei de studii şi de rezultatul obţinut în fiecare an şcolar. Hirotonia se făcea numai de către chiriarh, în

înţelegere cu Ministerul de Culte. Transferările preoţilor se făcea tot prin acordul dintre chiriarh şi Minister.

Numirea şi datoria parohilor şi a personalului parohial. În parohia urbană, parohul trebuia să deţină diploma de doctor sau licenţiat în teologie de la o Facultate ortodoxă. Pentru parohiile rurale erau aceleaşi cereri, dar se acceptau şi absolvenţi de seminar teologic.

Numirea parohilor se făcea de către chiriarh, în înţelegere cu Ministerul de Culte şi Instrucţiune.

Parohii erau datori să săvârşească toate slujbele religioase. Preoţii ajutători sau supranumerari trebuiau să îndeplinească aceleaşi servicii, sub conducerea parohilor. Ei erau obligaţi să slujească tuturor, chiar şi fără plată, în cazul în care enoriaşii nu puteau plăti. De asemenea, preoţii erau datori să predea învăţământul religios în şcolile publice primare şi să se instruiască reciproc, împreună cu diaconii, după norma care era stabilită de către chiriarh. Parohii şi diaconii erau obligaţi să inducă poporului respectul faţă de lege. Parohul ţinea registrul celor botezaţi, cununaţi şi înmormântaţi şi se ocupa de lucrările de cancelarie din parohia sa. Fiecare parohie trebuia să aibă o bibliotecă. Ministerul Cultelor se ocupa de tipărirea de colecţii de predici elaborate de clerici, la recomandarea chiriarhilor. Preoţii supranumerari aveau obligaţia, la fel cu preoţii ajutători, să conlucreze cu parohul pentru propăşirea materială şi spirituală a păstoriţilor. Îşi îndeplineau aceste sarcini sub conducerea parohului. În caz de boală a parohului, aceştia îl înlocuiau.

Înfiinţarea Conferinţelor pastorale ale preoţilor şi diaconilor din România a fost instituţionalizată şi reglementată în anul 1910[644]. Regulamentul prevedea întrunirea odată pe an, pentru 2-3 zile, a preoţilor şi diaconilor, cu scopul de a-şi împrospăta cunoştinţele dobândite în şcoală; de a cultiva legătura frăţească dintre membrii clerului; de a se pregăti să combată ideile străine de Biserică. Aceste conferinţe urmau să se organizeze pe judeţe şi pe cercuri. Conferinţele pe judeţe trebuiau să aibă loc în luna noiembrie, în oraşul de reşedinţă a judeţului, iar cele cercuale urmau să se ţină în mai multe centre din cerc, în funcţie de distanţe. La aceste conferinţe era un referent (*conferenţiar*) care se ocupa de organizare, împreună cu doi secretari. Şedinţele nu erau publice. Era obligatorie prezenţa preoţilor şi a diaconilor. Subiectele conferinţelor erau fixate de chiriarh, împreună cu protoiereii eparhiei şi cu revizorul ecleziastic. Referentul prezenta tema după care urma dezbaterea asupra acesteia. Pentru fiecare şedinţă se făcea câte un proces verbal de către secretar. Conferinţele care erau deosebite, urmau să fie publicate în revista *Biserica Ortodoxă română* (BOR), la indicaţia chiriarhului.

[644] „Regulament pentru Conferinţe pastorale ale preoţilor şi diaconilor din România", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 311-316.

Pe lângă aceste *Conferinţe preoţeşti*, în anul 1914 a fost iniţiată organizarea de **Adunări generale preoţeşti**, scopul fiind promovarea intereselor religioase, culturale, materiale şi morale ale poporului şi clerului românesc. Regulamentul pentru desfăşurarea lor, sancţionat în anul 1914[645], prevedea că urmau să aibă loc din doi în doi ani, în diferite eparhii (luate la rând). Chiriarhul care organiza într-un anumit an Adunarea, trebuia să comunice Consistoriului Superior Bisericesc subiectele de analiză şi îndeplinea rolul de preşedinte. La Adunări nu participau toţi preoţii, ci doar jumătate din preoţii din fiecare eparhie, astfel ca serviciul religios din parohie să nu sufere. La aceste Adunări puteau participa ministrul Cultelor (fie personal, fie prin delegatul său (reprezentantul *Casei Bisericii*), precum şi câte un delegat al fiecărui chiriarh.

Epitropiile parohiale administrau averea mobilă şi imobilă a parohiei şi se compuneau din trei persoane: preotul paroh, ca preşedinte, un membru numit de Ministerul Cultelor şi un membru ales de enoriaşi şi confirmat de Minister (astfel centralismul guvernamental a fost întărit, în comparaţie cu varianta primă a legii, din 1893). Membrii laici nu puteau fi înlocuiţi de clerici, dar trebuiau să fie locuitori ai parohiei şi să fie ştiutori de carte. Aceştia erau numiţi pe termen de cinci ani. Pentru ca să poată fi aleşi, cei doi epitropi laici trebuia să nu fi fost condamnaţi de organele de justiţie. Pentru alegerea lor se întocmeau listele de alegători care se afişau la Primărie. Alegerea se făcea prin vot secret, cu buletine de vot. Cei care aveau majoritatea voturilor erau declaraţi aleşi. Şedinţele epitropiei se ţineau cel puţin odată pe lună şi erau consemnate în procese verbale. Hotărârile nu erau valabile dacă nu erau votate de doi dintre cei trei epitropi[646].

Salarizarea personalului clerical. Vechile prevederi din 1893 au fost în cea mai mare parte menţinute. S-a luat în considerare şi posibilitatea ca în parohiile rurale să fie numiţi licenţiaţi în Teologie, cu un salariu lunar de 150 lei (ceea ce nu se prevăzuse în 1893).

Taxele epitrahilului stabilite prin Regulamentul de aplicare a Legii clerului mirean au fost următoarele: în comunele rurale: 1) pentru botez, 2 lei; 2) pentru cununii, 3 lei; 3) parastas cu slujbă 3 lei şi fără slujbă 50 de bani; 4) pentru înmormântare 3 lei; 5) pentru înmormântarea unui prunc 1 leu 50 de bani; 6) pentru slujba Sfântului maslu 1 leu (de preot) şi pentru cântăreţii parohiei 1 leu; 7) un sărindar 5 lei; 8) o Aghiazmă mică 1 leu; 10) toate celelalte rugăciuni la diferite trebuinţe 25 de bani; 11) mărturisirea şi împărtăşirea nu era săvârşită cu plată. În comunele urbane, veniturile de mai sus erau crescute cu 50%. Din aceste taxe ¾ primeau preoţii şi diaconii, iar ¼ cântăreţii şi paracliserii. Pentru enoriaşii care nu

[645] „Regulament pentru Adunările generale preoţeşti pe ţara întreagă", în C. C. Costescu, *Colecţiune - 1916*, pp. 316-317.

[646] „Regulament pentru punerea în aplicare a Legii asupra clerului mirean şi seminariilor", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 257-259.

puteau plăti, aceste servicii se făceau gratuit (art. 323 din Regulament).[647] Aceeaşi proporţie se respecta şi în ceea ce priveşte folosinţa pământurilor bisericilor rurale.

Legea prevedea **pensionarea preoţilor** la vârsta de 70 de ani, sau, în cazuri de necesitate (infirmităţi), mai înainte. Cuantumul pensiilor era cel stabilit pentru funcţionarii de stat[648]. De altfel, ca şi ceilalţi salariaţi, preoţii mai puteau presta şi alt serviciu, numai că era specificat că trebuiau să se limiteze doar la un singur serviciu (de pildă conducător de bancă), impozitul perceput de Stat aplicându-se doar pentru serviciul complementar celui de preot, deoarece preoţilor nu li se reţinea impozit pe salariu[649].

Întreţinerea bisericilor. Parohiile erau considerate persoane juridice (art. 49)[650]. Averile lor trebuiau administrate de Epitropii, sub supravegherea *Casei Bisericii*. În cazul în care veniturile bisericilor erau suficiente pentru acoperirea cheltuielilor prevăzute de această lege, plata personalului nu se mai făcea nici de către Stat şi nici de către comună. În parohiile urbane, plata personalului clerical, precum şi întreţinerea bisericilor şi a celorlalte localuri, cădea în sarcina bugetelor locale. Plata se făcea prin *Casa Bisericii,* căreia comunele îi virau sumele necesare în rate lunare. Prin urmare, comuna sau Epitropia parohială trebuia să prevadă sumele necesare pentru plata personalului sau întreţinere. În cazul în care nu prezentau aceste preliminarii, Ministerul Cultelor avea dreptul de a dispune şi urmări înscrierea acelor sume din oficiu. Făceau excepţie doar bisericile declarate monumente istorice, întreţinerea cărora intra în sarcina Statului. În parohiile rurale, plata personalului clerical se făcea de către Stat, prin perceptorii Statului, cărora Ministerul Cultelor le vira sumele necesare. Întreţinerea bisericilor intra, însă, în sarcina comunelor.

Creşterea salariilor. Dat fiind faptul că numeroşi preoţi au continuat să fie nemulţumiţi de salariile pe care le primeau, apoi şi că tot mai multe parohii deveneau vacante prin decesul preoţilor, s-a decis creşterea salariilor în anul 1914. Prin urmare, la 1 octombrie 1914 salariile clerului au fost majorate. Astfel, conform *Adresei* Ministrului de Culte şi Casa Bisericii (nr. 15.022/18 apr. 1914), a fost ridicată curba asupra salariilor personalului bisericesc, introdusă în anul 1901[651]. S-a decis ca preoţii care deţineau diploma de capacitate de Seminar şi

---

[647] *Ibidem*, p. 285.

[648] „Legea generală de pensiuni", sancţionată în anul 1899 („Jurisprudenţa Română"), modificată în anii 1913, 1914 şi 1915.

[649] „Legea clerului mirean", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, p. 236.

[650] Se referea acel articol doar la bisericile române şi nu la toate bisericile ortodoxe răsăritene, de pildă cea bulgară, rusă sau sârbă din România (C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, p. 247, nota de jurisprudenţă 22).

[651] „Deşi după art. 28 din Legea clerului mirean din 1893, preoţii care au titlul de licenţiat sau doctor în Teologie primesc salariu de 200 lei lunar, iar această dispoziţie a fost abrogată prin Legea din 29 martie 1901, care după ce în primul aliniat abrogă toate dispoziţiunile din legile organice ale diferitelor servicii publice care fixează anumite funcţiuni şi stabileşte anumite lefi, diurne şi orice

licenţa în Teologie să poată fi numiţi ca învăţători, primind pentru acest post salariul întreg al unui învăţător (deci cumul de salarii pentru acei preoţi). Apoi s-au prevăzut creşteri de salarii, cam în proporţie de 20%:

Salariile preoţilor supranumerari de la sate au crescut de la 35 la 40 lei pe lună; salariile parohilor de gradul I de la 50 la 60 lei pe lună; salariile preoţilor de gradul II de la 80 la 90 de lei pe lună; salariile cântăreţilor seminarişti la 30 lei pe lună; celorlalţi cântăreţi de la 11 la 15 lei pe lună; revizorilor eparhiali de la 150 la 180 lei pe lună. Aceste măriri aveau să intre în funcţiune cu data de 1 octombrie 1914. Pentru data de 1 aprilie 1914 s-a prevăzut acordarea celei de a doua gradaţii preoţilor. Suma folosită de Stat pentru aceste măriri de salarii a fost de aproape două milioane de lei[652].

3.5.4. Casa Bisericii

În anul 1902, ministrul Cultelor, Spiru Haret, a înfiinţat o instituţie guvernamentală nouă, după modelul *Casei şcoalelor*, şi anume *Casa Bisericii* (a se vedea Anexa 4.3.4.). În 1906 au fost abrogate atât Legea de înfiinţare a Casei şcoalelor, cât şi cea de înfiinţare a Casei Bisericii; instituţiile însă au fost menţinute, ele fiind prevăzute în noua *Lege a organizării centrale a Ministerului Instrucţiunii şi al Cultelor, cum şi al celorlalte administraţiuni dependinte de el*[653] din anul 1906.

Atribuţiile Casei Bisericii cuprindeau, printre altele: administrarea tuturor fondurilor care contribuiau la înflorirea Bisericii; asigurarea bunului mers şi întreţinerea bisericilor; asigurarea conservării averii bisericilor, administrarea tuturor averilor bisericeşti şi religioase care nu intrau în componenţa altui organ de administraţie; administrarea tuturor fondurilor acordate de Stat, prin bugetul anual, pentru administraţia bisericească şi întreţinerea cultului creştin ortodox; administrarea tuturor afacerilor privitoare la Biserica dominantă a Statului român, la numirea personalului bisericesc de mir, la înfiinţarea de noi biserici. Toate

---

alte îndemnizaţii pentru personalul respectiv, prin al doilea aliniat prevede că lefurile, diurnele şi indemnizaţiile vor rămâne în viitor acelea fixate prin bugetele de cheltuieli şi statele speciale anexate la bugetele diferitelor servicii publice. Prin urmare, întrucât prin bugetul de cheltuieli al unei comune din anul 1901-1902 salariul unui preot era fixat la suma de 100 lei lunar, acest salariu se cuvenea preotului şi la 1905, când devenise licenţiat în Teologie, întrucât comuna nu putea să prevadă în buget pe acel an un salariu mai mare decât în 1901" (C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 236-237, nota de jurisprudenţă 3).

652 „Statul şi Biserica noastră", în *BOR*, an XXXVIII, 1914, nr. 1, pp. 68-69. Creşterea salariilor s-a datorat unei rezoluţii redactată de CSB la 14 mai 1913 („CSB - Şedinţa din 19 octombrie 1912", în *BOR*, an XXXVI, nr. 10, p. 107), precum şi a interpelării realizată de episcopul Argeşului, Calist Ialomiţenu în Parlament (*Interpelarea PS Episcop de Argeş, adresată d-lui Ministru al cultelor şi instrucţiunii publice cu privire la insuficienţa remunerării salariilor preoţilor şi cântăreţilor bisericeşti de la oraşe şi de la sate* în Şedinţa Senatului din 26 februarie 1914, în *BOR*, an XXXVIII, 1914, nr. 1, p. 62-63).

653 „Legea organizării centrale a Ministerului instrucţiunii şi al Cultelor, cum şi al celorlalte administraţiuni dependinte de el", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 82-177.

deciziile Casei Bisericii, care priveau feţe bisericeşti aveau nevoie de avizul chiriarhului respectiv. Trebuie notat faptul că această lege nu îndepărta controlul primăriilor asupra administraţiei epitropeşti, întrucât averea bisericii (locurile şi clădirile date anterior legii preoţilor) rămâneau în proprietatea comunelor, Casa Bisericii fiind organul de administraţie al averilor parohiale.

Fondurile aflate direct la dispoziţia Casei Bisericii erau: acelea care erau acordate direct, prin bugetul Statului; apoi 10% din veniturile averilor bisericeşti şi religioase (procentul a crescut în 1906 la 15%); fondurile donate de particulari pentru scopuri religioase; fonduri donate pentru construcţii şi înzestrări bisericeşti; fonduri care, prin lege, erau hotărâte a se preda Casei Bisericii; din 10% din prisosul venitului bisericesc şi al altor instituţii religioase, care urmau a forma fonduri folosite în scopuri filantropice (procentul a crescut în 1906 la 15%); amenzi şi reţineri din salariile personalului bisericesc; plăţi din arendarea pământurilor libere după legea secularizării din anul 1863; venituri din exploatarea veniturilor petrolifere bisericeşti; desfacerea cărţilor de cult, abonamente ale revistelor religioase (BOR). Fondurile care rămâneau la dispoziţia Casei Bisericii, erau folosite pentru: clădirea de protoprezbiterii, pentru locuinţa protoiereilor şi pentru cancelaria lor; pentru clădirea de case parohiale sau pentru ajutorarea preoţilor cu diferite infirmităţi, precum şi a văduvelor şi orfanilor preoţilor.

Pământurile acordate bisericilor (17 pogoane în Ţara Românească şi 8,5 fălci în Moldova prin Legea rurală din anul 1864, precum şi 10 hectare în Dobrogea, după Legea din anul 1882[654]) reprezentau pământuri proprietate ale bisericilor, ca folosinţă pentru personalul bisericesc. În cazul în care în comună erau mai mulţi preoţi, conform Legii clerului mirean, beneficiau de acel pământ doar un anumit număr de preoţi, restul primind suplimentare de salariu de 25%. Dacă, dimpotrivă rămânea surplus de pământ, acela revenea Casei Bisericii, care-l putea arenda. Se mai prevedea că „pământurile pe care le posedă bisericile, provenind din donaţiuni, legate sau cumpărări din propria lor avere, nu intră în prevederile acestui articol, ci vor fi administrate de epitropiile bisericilor, conform testamentelor, actelor de donaţiuni, sau după propria lor chibzuială”[655].

Epitropiile erau obligate ca în fiecare an, la 1 octombrie, să prezinte proiectul de buget al parohiei la Casa Bisericii, care putea aduce modificările pe care le considera necesare. La fel, la încheierea unui ciclu financiar, epitropia trebuia să prezinte bilanţul Casei Bisericii. În caz de nerespectare a cestei dispoziţii, Casa Bisericii îi putea urmări în justiţie pe epitropi. În cazul în care Casa Bisericii considera că Epitropia nu administra bine averea bisericii, putea da dispoziţii de

[654] „Legea pentru regularea proprietăţii imobiliare în Dobrogea, din 3 aprilie 1882, cu toate modificările care i s-au făcut până astăzi”, în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, p. 128.

[655] Această precizare a fost ignorată (sau prost înţeleasă), fiind necesară menţiunea expresă din partea Ministerului pentru a fi scoase suprafeţe mari de teren de sub incidentul Legii Casei Bisericii.

destituire a epitropilor. În acest caz era nevoie şi de avizul chiriarhului. Şi fundaţiile religioase trebuiau să prezinte Casei Bisericii, în termen de şase luni de la sancţionarea acestei legi, a actelor privitoare la averea acestora.

Casa Bisericii avea drepturile unei persoane juridice şi se prezenta în această calitate în instanţa de judecată, dar numai în calitate de reclamant faţă de Epitropie şi nu de pârât. Aceasta înseamnă că Epitropia, acolo unde nu voia sau nu putea să se prezinte în instanţă, Casa Bisericii putea face aceasta în numele Epitropiei.

Administratorul Casei Bisericii administra pe propria răspundere, şi sub directa supraveghere a Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii, toate interesele Casei Bisericii. El răspundea de toate lucrările efectuate de funcţionarii săi. Era ajutat de un sub-administrator, cu îndatoriri speciale, fixate de regulament.

Regulamentul Casei Bisericii[656] a fost sancţionat în anul 1902 şi modificat în anul 1910. Era specificat în acest regulament faptul că de folosirea suprafeţei de pământ, specificată de Legea rurală din anul 1864 puteau beneficia doar parohii definitivi. Suplinitorii nu dobândeau acest drept, fiind remuneraţi doar prin salariul în bani. Se mai specifica în regulament faptul că era rezervat Casei Bisericii dreptul să arendeze orice teren bisericesc şi să plătească personalului bisericesc surplusul de 25% în bani, ca şi când acea biserică nu ar fi deţinut suprafaţa de 17 pogoane de te (art. 11).[657]

Administratorul Casei Bisericii se afla sub autoritatea Ministerului Cultelor şi executa ordinul acestuia. Dar putea şi face propuneri Ministerului în probleme bisericeşti, inclusiv în privinţa numirii personalului clerical mirean (art. 16). Prin administratorul Casei Bisericii, Statul avea controlul asupra sumelor vehiculate de Biserică, inclusiv asupra cheltuielilor şi diurnelor membrilor Sfântului Sinod. Administratorul Casei Bisericii depunea proiectul de buget al Casei Bisericii Ministerului şi raporta acestuia asupra tuturor problemelor de interes general privind Biserica şi cultul.

Este important faptul că, odată cu votarea acestei legi şi a regulamentului interior, toate fundaţiile religioase au intrat sub administrarea directă a Casei Bisericii. Pentru administrarea acestora, Casa Bisericii a înfiinţat epitropii speciale, cu regulamente speciale. În aceste regulamente, Casa Bisericii era autorizată să aducă modificările în timp de trei luni. Toate administraţiile fundaţiilor, dar şi toţi aceia care administrau averile bisericilor catedrale sau chiriarhale, ale mănăstirilor şi schiturilor, ale bisericilor parohiale, trebuia să se prezinte la Casa Bisericii cu inventarele. La fel, toţi membrii personalului bisericesc care foloseau proprietăţi

---

[656] „Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii de înfiinţare şi organizare a Casei Bisericii autocefale ortodoxe române", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 184-213.

[657] Aici putem constata un abuz din partea Casei Bisericii, mai ales dacă acel teren se putea valorifica mai avantajos pentru stat (de pildă dacă era teren petrolifer sau necesar altor construcţii), Statul, prin Casa Bisericii putea opta pentru această variantă, despăgubindu-i pe clericii parohiei respective.

bisericeşti (locuinţe, pământuri, fără a deţine acte de proprietate privată asupra lor, ci deţineau numai dreptul de uzufruct) aveau obligaţia să se prezinte la Casa Bisericii cu toate actele pe care le deţineau. Cei care nu se conformau termenului, pierdeau acele drepturi de folosinţă asupra terenurilor, primind în schimb sporul de 25% la salariu.

Mai trebuie menţionată cerinţa Casei Bisericii de a i se prezenta bilanţul de cheltuieli din partea epitropilor parohiali. Când, din aceste bilanţuri rezulta că veniturile parohiei erau mai mari decât cheltuielile, surplusul era administrat de către Casa Bisericii, după cum considera necesar, şi anume putea să dispună folosirea acelor sume pentru dotarea bisericilor, dar puteau dispune şi capitalizarea respectivelor sume. Dar şi când Epitropiile nu cheltuiau toţi banii prevăzuţi în proiectul de buget, Casa Bisericii reţinea cei 15% din excedentul real al contului pe acel an.

Regulamentul mai prevedea că pământurile şi vetrele vechilor mănăstiri, dar şi ale vechilor biserici desfiinţate şi care nu aveau să mai existe pe viitor, trebuiau să intre sub administrarea directă a Casei Bisericii, putând fi arendate, iar veniturile obţinute urmau să intre în veniturile Casei Bisericii. În cazul înstrăinării unui imobil al unei biserici sau fundaţii religioase, se prevedea că, în cazul în care suma evaluată pentru acel imobil depăşea 5.000 lei, era nevoie de autorizarea dată de Administraţia Casei Bisericii şi de avizul Consiliului avocaţilor Statului. Dacă suma era între 5000 şi 25.000 lei, era nevoie şi de aprobarea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii. Dacă suma depăşea 25.000 lei era nevoie de aprobarea Consiliului de miniştri, întărită de Decretul regal.

*

Cea dintâi acţiune a Casei Bisericii, după instituirea ei, a fost aceea de a inventaria „avutul tuturor bisericilor, fie urbane, fie rurale, fie mănăstiri, schituri, episcopii şi mitropolii. Pentru fiecare biserică se găseşte un inventar special în arhiva Casei Bisericii, care se modifică prin scăderi şi adaose". Apoi s-a făcut controlul gestiunilor financiare ale bisericilor întreţinute de comune, precum şi al celor cu averi proprii, atât urbane cât şi rurale. A urmat întocmirea unei situaţii cu toate pământurile date bisericilor rurale prin diferite legi de împroprietărire, precum şi a celor donate, situaţie dată publicităţii în anul 1904. Cum după Legea secularizării averilor mănăstireşti, au intervenit tot felul de conflicte între mănăstiri şi fondul silvic, Spiru Haret a numit în anul 1904 o comisie formată din delegaţi ai Casei Bisericii şi ai Ministerului Domeniilor pentru stabilirea hotarelor.

Deoarece multe comune urbane nu puneau în practică prevederile Legii clerului mirean, anume de a întreţine bisericile de pe raza lor, în anul 1909, Spiru Haret a modificat art. 50 din *Legea clerului mirean*, în sensul că atât plata personalului clerical, precum şi întreţinerea bisericii urma a se face prin Casa Bisericii, din sumele pe care comunele le transmiteau prin rate lunare Casei Bisericii. Astfel, începând cu data de 1 aprilie 1910, sumele reveneau prin

intermediul Casei Bisericii, atât preoţilor cât şi epitropiilor. Acelaşi procedeu fusese instituit încă din anul 1909 şi pentru cheltuielile de administrare a bisericilor din comunele rurale[658].

Casa Bisericii n-a avut în primii ani buget propriu. Apoi, în anii următori, bugetul a ajuns la 7.684.128 lei, din care 6.805.096 lei subvenţie de la Stat, sumă folosită pentru plata personalului bisericesc şi monahal, iar restul de aproape 800.000 lei ca venit propriu. La finele anului bugetar 1909, se prevedea un excedent de 600.000 lei, din donaţii revenind un venit anual de aproape 100.000 lei. Din sumele administrate de Casa Bisericii s-au cheltuit 350.000 lei pentru construcţii de biserici şi reparaţii, s-au efectuat lucrări de întreţinere la biserici monumente istorice; s-au înzestrat biserici rurale cu vase liturgice, veşminte şi cărţi de ritual, a căror sumă totaliza în anul 1909, 40.000 lei; pentru ajutorarea preoţilor invalizi şi a preoteselor văduve s-a ajuns la suma de 40.000 lei în anul 1909; pentru clădirea de case parohiale s-au acordat sume numai pentru casele parohiale rurale; s-a procurat o litografie pe lângă tipografia de cărţi bisericeşti şi s-au trimis şi doi bursieri în străinătate pentru studierea picturii bizantine. Casa Bisericii s-a ocupat şi de controlul asupra averilor bisericeşti de la comunele care administrau averea lor proprie, precum şi de administrarea nemijlocită a averilor fundaţiilor bisericeşti[659].

Din venituri proprii şi economii, a contribuit cu o sumă de aproape 500.000 lei la construirea unui local pentru Casa şcoalelor şi Casa Bisericii, apoi a dat şi 400.000 lei pentru localul Sfântului Sinod şi al Consistoriului Superior Bisericesc. La fel, a dat şi suma de 200.000 lei pentru construirea palatului mitropolitan din Iaşi. Din fondurile Casei Bisericii au fost sponsorizate studiile pentru mai mulţi tineri teologi în facultăţi din străinătate. A sponsorizat şi tipărirea multor lucrări teologice şi istorice valoroase[660].

*

Precum am arătat şi la sfârşitul capitolului 3.3.7., au existat uneori şi relaţii tensionate între Casa Bisericii şi Consistoriul Superior Bisericesc. În şedinţa din 19 octombrie 1912, preotul D. Lungulescu a propus înfiinţarea unui departament în cadrul Casei Bisericii, care să ducă la îndeplinire hotărârile CSB. Prin înfiinţarea acestui departament, urma să existe o implicare mai mare a CSB (instituţia bisericească menită să se ocupe de organizarea gospodărească a Bisericii), în rezolvarea problemelor Casei Bisericii, partea spirituală rămânând în seama Sfântului Sinod. Episcopul Nifon al Dunării de Jos a susţinut ideea preotului Lungulescu şi a propus ca administratorul Casei Bisericii să fie un cleric. I s-a adus însă drept contrapropunere obligaţia preoţilor de a sta în eparhie şi de a nu o părăsi

[658] „Spiru Haret", în *BOR,* an XXXVII, 1913, nr. 1, pp. 89-91.
[659] „Inaugurarea Palatului Cassei Bisericii şi al Cassei Şcoalelor,. Cuvântarea domnului Mihail Popescu, administratorul Cassei şcoalelor", în *BOR,* an XXXIII, 1909, nr. 9, pp. 1053-1056.
[660] „Spiru Haret", în *BOR,* an XXXVII, 1913, nr. 2, pp. 193-194.

fără acceptul ierarhului. Contrapropunerea avea însă numai un caracter teoretic, dat fiind faptul că preoţii circulau liber prin ţară, fără să-l înştiinţeze pe ierarh:

> „Preoţii acum roiesc mai mult în jurul Casei Bisericii, unde e sacul cu merinde, iar pe episcopi îi lasă la o parte, căci cam aşa li se şopteşte de Administratorul laic al Casei sfintei noastre Biserici. Iată disciplină!".

Preotul Constantin Ionescu a propus atunci înfiinţarea unui Consiliu permanent pe lângă Casa Bisericii, alcătuit din membri ai clerului, care să facă legătura dintre Consistoriul Superior Bisericesc şi Casa Bisericii. Mitropolitul primat a cerut ca aceste propuneri să se facă în scris şi să fie semnate de cât mai mulţi membri ai Consistoriului Superior Bisericesc[661]. Această cerere însă nu a primit un răspuns pozitiv din partea Ministerului.

3.5.5. Clerul în ajunul primului război mondial. Situaţia materială şi pregătirea intelectuală

Din cele prezentate până acum în lucrare, se poate constata faptul că spre sfârşitul epocii antebelice, reglementările legislative au vizat din ce în ce mai multe domenii ale vieţii bisericeşti, constituirea CSB, ca for al preoţimii fiind un factor decisiv. În cursul sesiunilor CSB au putut fi ridicate numeroase probleme ale clerului inferior, existente şi înainte, însă ţinute practic „sub obroc", deoarece nu existau modalităţile de a fi rostite şi aduse în mod organizat la cunoştinţa opiniei publice.

Protocoalele şedinţelor CSB, chiar şi după diluarea competenţelor sale, sunt un izvor deosebit de important pentru cunoaşterea realităţilor bisericeşti înainte de începerea războiului mondial (în pofida faptului că au existat practic mai puţin de zece sesiuni ale noului organism bisericesc!).

3.5.5.1. Problema parohiilor vacante până în 1914

Una din cele mai importante probleme ale vieţii bisericeşti a constat în numărul mare al parohiilor vacante. Într-adevăr, Legea clerului mirean, care s-a bazat pe moartea celor pentru care fusese întocmită, şi-a atins scopul.

Iată de exemplu situaţia din episcopia Huşilor, prezentată de revizorul bisericesc în 1910. În acel an existau în eparhie 463 de biserici (247 urbane şi comunale, la care se adăugau 216 filiale), deservite de 229 de parohi (15 în oraşe şi 214 parohi rurali; zece licenţiaţi în Teologie, 20 cu Seminarul superior, iar ceilalţi erau doar absolvenţi ai cursului seminarial inferior sau doar a vechilor şcoli catihetice). Apoi, mai existau 15 preoţi supranumerari şi 18 parohii vacante[662].

---

[661] „CSB- Şedinţa din 19 octombrie 1912", în *BOR*, an XXXVI, 1913, nr. 10, pp. 88-92.

[662] „Copie după Raportul PC Revizor Bisericesc al Eparhiei Huşilor, nr. 34, relativ la mersul părţilor: Administrativă şi Judiciară al acestei Eparhii, pe timpul de la 1 aprilie 1908 şi până la 1 aprilie 1909", în *BOR*, an XXXIV, 1910, nr. 7, pp. 830-833.

În cursul sesiunilor CSB au fost discutate unele măsuri, prin care să fie micşorat numărul parohiilor vacante.

De exemplu, în şedinţa din 17 decembrie 1909, mitropolitul Pimen al Moldovei s-a referit la preoţii suplinitori, care, datorită faptului că nu erau plătiţi corespunzător, evitau să accepte numirile în satele mai mici din Moldova sau din Delta Dunării, preferând locuri mai bune, la oraşe sau în localităţile lor natale. De aceea, a propus ca să li se acorde suplinitorilor, de către Guvern, măcar jumătate din salariul fostului paroh, iar celor care acceptau să fie parohi în posturi „mai puţin agreate", un spor de salariu de 10-20%, tot de la Stat.

În legătură cu această problemă, ministrul Spiru Haret a arătat că numărul parohiilor avea să crească în anii următori la 4.200. Luând în considerare o „pierdere" (de fapt o mortalitate) anuală de parohi de 3%, a socotit că erau necesari 126 de absolvenţi de seminar. Or seminariile existente asigurau abia 90 de absolvenţi. Din acest motiv, Guvernul a considerat că era nevoie de creşterea numărului seminariilor la cinci, astfel ca după cinci ani să existe 200 de absolvenţi, care vor putea completa cele 120 de vacanţe anuale[663].

Un an mai târziu, în sesiunea de toamnă a CSB din 1910, preotul C. Ionescu a propus întocmirea unei situaţii cu toţi absolvenţii de seminar şi cu licenţiaţii în Teologie, cărora să li se acorde un termen de şase luni pentru a se pronunţa dacă doreau să intre în cler şi să ocupe o parohie (iar în cazul în care nu doreau, să fie obligaţi să înapoieze Statului cheltuielile făcute pentru pregătirea lor). De asemenea, a propus ca licenţiaţii care nu puteau găsi parohii urbane să fie hirotoniţi în parohii rurale, însă remuneraţi ca şi cei din parohiile urbane (urmând ca, în cazul vacantării parohiilor urbane, să fie transferaţi acolo). Totodată, preotul Ionescu a propus înfiinţarea a două seminarii *ad-hoc* (cu durata de doi ani de studii teologice intensive, în care să fie primiţi absolvenţi a opt clase de liceu, deci clasa XII), precum şi înfiinţarea a două clase paralele, începând cu clasa a cincea, pe lângă seminariile actuale, cu absolvenţii de patru clase de gimnaziu[664].

Scurgându-se lunile şi anii, în care tot mai mulţi preoţi supranumerari erau chemaţi la Domnul, situaţia „statistică" a devenit tot mai dramatică, în pofida înfiinţării cu picătura a noi parohii. În anul 1913 existau 3475 parohii rurale (deci cu 741 mai multe faţă de anul 1893) şi 359 parohii urbane (cu 67 mai multe decât în anul 1893). Drept urmare, Sf. Sinod a cerut la 29 octombrie 1913 ca Guvernul să alcătuiască o nouă arondare a parohiilor urbane şi rurale din ţară, pe motivul că nu erau judicios constituite sau erau şi multe nou înfiinţate[665].

De exemplu, în eparhia Argeşului, existau 20 de parohii vacante, în timp ce în alte 39 de parohii slujeau preoţi cu vârsta între 73-75 de ani. Pe de altă parte, 120

[663] „CSB - Sesiune extraordinară", în *BOR*, an XXXIII, 1910, nr. 10, p. 1103.
[664] „CSB - Şedinţa din 20 octombrie 1910", în *BOR*, an XXXV, 1911, nr. 3, p. 249.
[665] „Acte sinodale", în *BOR*, an XXXIX, 1915, nr. 1, p. 18.

bisericii se aflau situate la distanţe mari, greu de ajuns la ele (uneori chiar de 22 km), astfel că preoţii greu puteau ajunge acolo să slujească. Dar nici situaţia şcolară nu a fost mai bună: de exemplu existau şi şapte sate într-o comună care avea o singură şcoală, copiii sătenilor fiind nevoiţi să parcurgă şi distanţe de 15 km pentru a primi învăţătură[666]. O situaţie statistică pentru întreaga Românie arăta că în 1913 existau 259 parohii rurale vacante: 50 în eparhia Mitropoliei Ungro-Vlahiei, 42 – Râmnic; 36 – Roman; 32 – Dunărea de Jos; 31 – Iaşi; câte 27 în Buzău şi Huşi şi 14 în Argeş[667].

Chiar în preajma primului război mondial, existau în România 6.766 biserici, cu abia aprox. 3800 preoţi. Aşadar, erau efectuate slujbe religioase abia în 56,3% din bisericile existente[668].

3.5.5.2. Plângeri ale clerului datorate vânzării de către Casa Bisericii a pământurilor acordate comunelor de foşti clăcaşi prin Legea comunală din 1864

O importantă sursă de venit pentru preoţii din comunele rurale care până în 1864 fuseseră locuite de clăcaşi a constituit-o loturile de pământ primite de parohii în conformitate cu Legea comunală. Preoţii au folosit acest pământ pentru suplimentarea veniturilor lor, pe lângă salariul acordat de comună. Nu era proprietatea lor, fapt pentru care erau nemulţumiţi, acest sistem asigurându-le subzistenţa doar pe perioada funcţionării lor ca preoţi într-o parohie. După pensionare sau după decesul lor, dreptul de a folosi acel pământ era pierdut.

Aflăm de pildă, dintr-o plângere a preoţilor şi învăţătorilor din judeţul Muscel, că pe aceste loturi, preoţii şi-au construit case parohiale cu grădini. Însă după decesul preoţilor sau învăţătorilor, văduvele cu copiii lor orfani au trebuit să părăsească respectivele case, întrucât nu erau proprietatea lor. Această plângere a fost prezentată în şedinţa Sf. Sinod din 12 octombrie 1909, de către episcopul Sofronie Craioveanu. Semnatarii cereau ministrului Haret să acorde preoţilor şi învăţătorilor dreptul de a cumpăra loturi de pământ pe care să-şi construiască locuinţe ca proprietate a lor[669]. Ministrul Haret a considerat îndreptăţită plângerea[670], drept care a modificat *Legea rurală* (art. 7) din anul 1864 şi cea din 13 februarie 1879 (art. 1), prevăzându-se că prin termenul de „sătean" (care puteau cumpăra loturi de pământ) se puteau înţelege şi învăţătorii şi preoţii, precum şi alţi servitori bisericeşti[671].

---

[666] „Interpelarea PS Episcop de Argeş, adresată d-lui Ministru al cultelor şi instrucţiunii publice cu privire la insuficienţa remunerării salariilor preoţilor şi cântăreţilor bisericeşti de la oraşe şi de la sate" din Şedinţa Senatului din 26 februarie 1914, (*BOR*, an XXXVIII, 1914, nr. 1, p. 66).

[667] *O socotează,* în *BOR*, an XXXVIII, 1914, nr. 2, p. 142-155.

[668] Ioan Gh. Savin, *Biserica română,* pp. 31-32; Mircea Păcurariu, *Istoria*, III, p. 119.

[669] „O dreaptă plângere a preoţilor şi învăţătorilor", în *BOR*, an XXXIII, 1910, nr. 12, pp. 1402-1404.

[670] „Şedinţa Sfântului Sinod din 15 octombrie 1909", în *BOR*, an XXXIII, 1909, nr. 8, p. 879.

[671] Adresa Sfântului Sinod, nr. 175/1909, în *BOR*, an XXXIV, 1910, nr. 4, p. 400; „Spiru Haret", în *BOR,* an XXXVII, 1913, nr. 1, pp. 89-91; „Lege pentru modificarea şi executarea art. 7 din legea pentru regularea proprietăţii rurale din 13 februarie 1879, cu modificarea adusă prin legea din 7

Unii preoţi supranumerari au cerut în mai multe rânduri să li se permită să ia în arendă pământurile bisericilor din filiile unde funcţionau ca preoţi. Iată şi un caz concret: la şedinţa CSB din 13 octombrie 1910, preotul Nicolae Jingoiu a cerut ministrului să îngăduie folosirea de către preoţii supranumerari a pământurilor bisericilor filiale, unde funcţionau ca preoţi, pentru a-şi completa salariul mic de 37 lei lunar. Propunerea a fost votată de membrii CSB[672]. Ministrul şi administratorul Casei Bisericii au răspuns că nu puteau aproba acea propunere „întrucât Casa Bisericii întrebuinţează venitul lor spre folosinţă exclusivă a Bisericii". Reprezentantul Casei Bisericii a menţionat că, prin lege, Casa Bisericii administra respectivele loturi pământ, prin scoaterea la licitaţii pentru arendare. S-a decis ca aceste pământuri să fie acordate spre arendare preoţilor doar în cazul în care aceştia vor da 10% mai mult la licitare[673].

Preotul Cozma Petrovici a semnalat faptul că, după împuţinarea preoţilor, au rămas în plus, în multe parohii, suprafeţe mari de pământ. Dacă preoţii licenţiaţi, cu salarii mai mari, nu erau nevoiţi să lucreze pământul, restul preoţilor, datorită salariilor foarte mici, erau obligaţi să-şi suplimenteze nevoile materiale ale familiilor lor prin lucrarea pământului. Or, faptul că se prezentau la licitaţii preoţii alături de păstoriţii lor (unii dintre aceştia având uneori venituri mai mari), făceau „să se nască zâzanie între preot şi păstoriţii lui". Din acest motiv, mai mulţi preoţi au cerut regim preferenţial pentru clerici în arendarea pământurilor bisericeşti. Ministrul Cultelor s-a arătat întristat că existau preoţi cu un salariu atât de mic, că va aduce pe ordinea de zi a Guvernului cererile făcute în această şedinţă a CSB, dar că, deocamdată, trebuia să respecte legea, preoţii fiind obligaţi, pentru a obţine pământuri, să acorde licitatorului (Casa Bisericii) 10% peste suma prezentată la licitaţie. A motivat acesta prin faptul că, în fond, banii obţinuţi urmau să fie folosiţi tot în scopuri bisericeşti[674]. Primind acest răspuns, Consistoriul Superior Bisericesc a înaintat o nouă adresă Ministerului (11 mai 1911), prin care cerea să nu se înstrăineze pământul Bisericii, ci să rămână în folosinţa preoţilor şi a Bisericii[675].

Situaţia a luat însă o altă întorsătură. În 1912 s-a emis o lege prin care se trecea în proprietatea Statului moşiile deţinute de anumite categorii de persoane juridice cu caracter de utilitate publică. Între acele persoane juridice stipulate de

---

aprilie 1910", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, p. 596. Legea din anul 1879 prevedea dreptul de a cumpăra loturi de pământ de la foştii clăcaşi, împroprietăriţi de legea rurală din august 1864. Însă aveau dreptul să cumpere doar sătenii, iar sub cuvântul de „sătean", înţelegea doar pe cultivatorul de pământ, deci nu şi pe învăţător sau preot. Doar varianta din 1910 a lărgit noţiunea, sub termenul de „sătean" înţelegându-se şi preoţii de mir, aceştia dobândind dreptul de a cumpăra pământ rural (*Ibidem*, art. 103 din jurisprudenţă, p. 157).

672 „CSB- Şedinţa din 13 octombrie 1910", în *BOR* an XXXIV, 1910, nr. 8, p. 867.

673 „CSB- Şedinţa din 2 mai 1911", în *BOR* an XXXV, 1911, nr. 3, p. 255.

674 „CSB- Şedinţa din 6 mai 1911", în *BOR* an XXXV, 1911, nr. 3, p. 279.

675 „Dezideratele Consistoriului Superior Bisericesc", în *BOR*, an XXXVII, 1914, nr. 12, p. 994.

lege figurau şi moşiile Casei Bisericii (art. 1), dar şi anumite biserici cu averi private (art. 2).

> „Toate moşiile, afară de păduri şi munţi, care sunt proprietăţi ale judeţelor, comunelor, Casei şcoalelor, Casei Bisericii trec în proprietatea Statului, în condiţiile mai jos stabilite: pentru moşiile asupra cărora zisele persoane juridice nu au în prezent decât nuda proprietate, legea de faţă se va aplica când se va stinge dreptul uzufructuarilor […].
>
> Persoanele juridice cu caracter de utilitate publică (Eforia spitalelor civile din Bucureşti, Aşezămintele brâncoveneşti, ale Bisericii Creţulescu, Seminarul Nifon, Epitropia Sf. Spiridon din Iaşi, spitalele, azilele, Academia Română, Epitropia Bisericii Madona Dudu din Craiova, bisericile, persoanele juridice create prin hrisoave speciale etc.) sunt autorizate a vinde Statului moşiile lor în aceleaşi condiţii, oprind pe seama lor munţii, pădurile cu pământurile lor, conacul proprietăţii cu o întindere de pământ până la 50 ha maximum, precum şi terenurile petrolifere în regiunile recunoscute azi ca atare […]"[676].

Răscumpărarea se făcea prin acordarea persoanelor juridice expropriate a unor titluri nominale de rentă de 4%, calculate astfel ca să echivaleze venitul nominal anual obţinut. Se acorda aceste rente pe o perioadă de 40 de ani, majorate în fiecare an cu câte 10%.

Administratorii sau epitropii aşezămintelor mai sus amintite aveau obligaţia să predea titlurile lor de proprietate Statului. Legea a prevăzut ca acele suprafeţe preluate de Stat să fie parcelate şi vândute în loturi mici (5-25 ha) către ţărani, plata făcându-se printr-un acont de 15% din valoare, restul în rate desfăşurate pe 40 de ani. Loturile mari (peste 25 ha) erau plătite printr-un acont imediat de 20% din valoare, restul desfăşurat în rate pe 30 de ani. Printre cei care puteau cumpăra loturi mici sau mari, erau şi preoţii şi învăţătorii. Se prevedea ca, în cazul în care aceştia erau transferaţi în altă localitate faţă de cea unde poseda acel pământ cumpărat, aveau libertatea de a-l arenda, dar numai până se puteau reîntoarce spre a-l lucra.

În şedinţa Consistoriului din 1 mai 1912, mitropolitul primat a rostit în Sala deputaţilor o cuvântare în care, de faţă fiind şi ministrul Cultelor, C.C. Arion, şi-a

---

[676] „Lege pentru trecerea în proprietatea Statului a moşiilor stăpânite de persoane juridice cu caracter de utilitate publică", în C. C. Costescu, *Colecţiune -1916*, pp. 609-618. „O lege bună este şi aceea a vânzării de loturi la ţărani a moşiilor de mână moartă. Persoanele juridice erau autorizate să vândă statului moşiile pe care le deţineau cu scopul de a fi parcelate şi vândute ţăranilor la preţuri avantajoase în loturi care să nu fie mai mari de 25 ha. Suprafaţa de pământ ce urma să intre în posesia ţăranilor ajungea la 250.000 ha şi se încuraja proprietatea mijlocie. Proiectul e votat în unanimitate în Cameră (29 februarie) şi cu 41 voturi pentru şi 5 contra la Senat (9 martie 1912). E adevărat că sub presiunea marilor proprietari din partid, I. Lahovari, care aduce proiectul de lege, e nevoit să înlocuiască «obligativitatea» persoanelor juridice de a vinde cu «autorizaţie», ceea ce era desigur mult mai puţin. Este adevărat, iarăşi, că prin noua lege un element esenţial al problemei agrare, lipsa de pământ a ţărănimii rămânea tot nerezolvată. Dar conservatorii ţineau să le răspundă liberalilor că şi ei sunt preocupaţi de situaţia ţăranului, dar în felul lor. «Prin muncă se capătă proprietatea, iar nu prin violenţă şi nici prin cerşetorie»- declara I. Lahovari. Aluzia era evidentă la programele de expropriere care tot circulau în rândurile liberalilor" (Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne,* p. 134).

prezentat programul pe care voia să-l urmeze în timpul păstoririi sale. Pe primul loc se afla modul de aplicare a *Legii averilor de mână moartă*, datorită faptului că majoritatea preoţilor era nemulţumiţi cu compensarea acordată, anume sporul de salariu de 25%[677]. Ministrul Cultelor a răspuns că preoţilor de la sate „nu li se vor lua acele pământuri, fără a li se da o echitabilă despăgubire”[678].

Or, cum se va dovedi în anii următori, despăgubirea pe care Guvernul se oferea să o acorde nu-i mulţumea pe preoţi. Aceştia cereau ori dreptul de folosinţă asupra pământului, ori acordarea unei indemnizaţii egale cu „uzufructul actual de la aceste pământuri”[679].

A fost prezentat un caz concret, cel al preotului Ion Rudăreanu, din comuna Rudari, jud. Dolj. Acesta cerea spre folosinţă fostul pământ al parohiei, în suprafaţă de cinci hectare, fiind dispus să renunţe la sporul salarial de 25%. Şi alţi preoţi s-au arătat solidari, afirmând că este „o mare nedreptate care se face preoţilor dacă li se va lua pământurile date bisericilor după legea de la 1864, deoarece salariile lor fiind foarte reduse şi alte venituri deosebite neavând, singura lor mângâiere şi izvorul din care ei îşi agoniseau mijloacele de existenţă zilnică” erau tocmai acele pământuri. Preoţii care au luat cuvântul în timpul lucrărilor CSB au recunoscut stăruinţa ierarhilor din Senat „spre a scoate pământurile bisericilor date prin legea de la 1864, din legea numită a *bunurilor de mână moartă*, cum se votase în Cameră şi a se trece ca aliniat special”, condamnând apoi că aceştia „s-au mulţumit cu declaraţia formală a Guvernului că pământurile bisericilor nu intră între bunurile numite de mână moartă”. În felul acesta, preoţii s-au văzut deposedaţi de pământurile pe care le folosiseră, dar în care şi investiseră. Prin urmare, ei cereau să fie despăgubiţi şi pentru îmbunătăţirile pe care le aduseseră pământurilor parohiale[680]. Prin Adresa Ministerului Cultelor, nr. 24149/7 sept. 1912, a fost aprobată măsura de despăgubire a preoţilor care investiseră în pământurile de care erau deposedaţi[681].

---

[677] Celelalte obiective ale noului mitropolit primat au fost: înfiinţarea de seminarii în fiecare eparhie, pentru a se putea astfel ocupa parohiilor vacante; reînfiinţarea Facultăţii de Teologie din Iaşi; creşterea salariilor personalului administrativ şi judecătoresc al tuturor eparhiilor; punerea de acord a legilor civile cu cele bisericeşti, legate de căsătorie şi divorţ, pentru înlăturarea situaţiilor de poligamie („Cuvântare la deschiderea Consistoriului Superior Bisericesc, şi programul de activitate pe viitor, al IPS Mitropolit primat, Konon, pronunţat în sala Deputaţilor la 1 mai 1912”, în *BOR*, an XXXVI, 1912, nr. 2, pp. 105-110).

[678] Referitor la reînfiinţarea facultăţii de Teologie din Iaşi, ministrul a declarat că nu existau cadre profesorale suficiente, pregătite pentru reînfiinţarea acestei facultăţi. A recunoscut că de fapt „chestia cea mare însă este îmbunătăţirea stării materiale a preoţilor”, stare care se putea rezolva doar în timp, în funcţie de buget („CSB- Şedinţa din 1 mai 1912”, în *BOR*, an XXXVI, nr. 3, 1912, pp. 212-214).

[679] „CSB- Şedinţa din 18 octombrie 1911”, în *BOR*, an XXXV, 1911, p. 865.

[680] „CSB- Şedinţa din 11 mai 1912”, în *BOR*, an XXXVI, 1913, nr. 10, pp. 2-4.

[681] „Dezideratele Consistoriului Superior Bisericesc”, în *BOR*, an XXXIX, 1915, nr. 1, p. 25.

Nemulţumiri faţă *Legea bunurilor de mână moartă* din anul 1912 s-au făcut auzite şi în sesiunea CSB din toamna anului 1912, când mai mulţi membri ai Consistoriului au făcut o propunere de modificare a legii, întrucât „salariile preoţilor şi cântăreţilor bisericeşti săteşti cu deosebire, fiind cu totul mici şi veniturile Epitrahilului rămânând aproape fictive, aceşti preoţi ca şi cântăreţii, nu au cu ce trăi". Măsura de a se da preoţilor, în schimbul folosirii pământului, un spor la salariu de 25% a fost considerată de preoţi drept o bătaie de joc la adresa lor. Preoţii membri ai CSB i-au rugat pe ierarhi să intervină pentru rezolvarea problemei lor[682]. Aceştia au înaintat o *Adresă* (nr. 2/12 ianuarie 1913) către Minister şi Casa Bisericii, prin care cereau ca pământurile bisericilor rurale să fie lăsate în folosinţa preoţilor; să nu intre sub incidenţa *Legii bunurilor de mână moartă.* Ministerul a răspuns, prin adresa nr. 72.307/1913, afirmând că acele terenuri nu intrau în prevederile numitei legi[683].

[682] „CSB- Şedinţa din 19 octombrie 1912", în *BOR*, an XXXVI, 1913, nr. 10, p. 110.
[683] „Dezideratele Consistoriului Superior Bisericesc", în *BOR*, an XXXVII, 1914, nr. 12, p. 1006.

4. ANEXE.
LEGI ŞI REGULAMENTE BISERICEŞTI

4.1. Legislaţia bisericească din perioada lui Al. I. Cuza

4.1.1. Lege pentru secularizarea averilor mănăstireşti
(15 septembrie 1863)[684]

Art. 1. Toate averile mănăstireşti din România sunt şi rămân averi ale Statului.
Art. 2. Veniturile acestor averi se înscriu între veniturile ordinare ale bugetului Statului.
Art. 3. O sumă se afectează locurilor sfinte către care erau închinate unele din mănăstirile pământene, şi aceasta numai sub titlul de ajutor, în conformitate cu intenţiunea dedicaţiunii lor.
Această sumă se va mărgini în maximum cifrei de optzeci şi două Nr. 82 milioane lei, cursul din Constantinopol, odată pentru totdeauna, cuprinzându-se în această sumă şi cele 31 adică treizeci şi unu milioane, ce locurile sfinte datoresc ţării Româneşti, după stipulaţiuni anterioare.
Art. 4. Comunităţile religioase ale locurilor de jos, vor fi datoare a da socoteli anuale despre întrebuinţarea veniturilor sus-zisului capitol.
Art. 5. În nici un caz şi sub nici un cuvânt comunităţile religioase nu vor putea atinge cea mai mică parte din capital, nici a întrebuinţa veniturile afară din destinaţiunea lor specială, adică întreţinerea Bisericii ortodoxe din Orient şi a stabilimentelor de binefacere lipite către ea.
Art. 6. Guvernul va lua înapoi de la egumenii greci ornamentele, cărţile şi vasele sacre, cu care pietatea strămoşilor noştri înzestrase aceste aşezăminte, precum şi documentele ce au fost încredinţate zişilor egumeni şi aceasta conform cu inventarele ce se găsesc în arhivele ţării.
Art. 7. Se efectuează încă o sumă de zece nr. 10 milioane lei, bani cursul din Constantinopol, pentru fondarea la Constantinopol a unei şcoli laice şi a unui spital, în care vor fi primiţi creştini de toate riturile.
Art. 8. Stabilimentele citate la art. 7 vor fi puse sub direcţiunea unui consiliu prezidat de către agentul României din Constantinopol şi compus de doi membri români, numiţi de Guvernul Român şi de doi membri aleşi de către comunităţile religioase ale locurilor sfinte.
Art. 9. Guvernul va lua măsuri de a se garanta atât capitalul de 51 milioane, cât şi întrebuinţarea venitului acestui capital.

4.1.2. Decret Organic pentru regularea schimei monachiceşti
(30 noiembrie 1864)[685].

Capitolul I. De călugări
Art. 1. Nu va putea fi călugărit pe viitor nici un individ bărbat dacă nu va întruni următoarele însuşiri:
a. Să fie recunoscută de către sinoadele generale pietatea şi vocaţiunea lui monahală prin ispitirea religioasă canonică.
b. Să fie în vârstă minimum de 60 ani sau de şi mai june, invalid, om incurabil, şi
c. Să renunţe la pensiunea ce ar avea de la stat.
Art. 2. Vor fi primiţi în ordinea monahală însă, acei juni care, trecând învăţăturile semestriale superioare, vor avea vocaţiunea aceasta, şi din care se va putea forma clerul înalt.
Art. 3. Nu va putea îmbrăca schima monahală nici-o femeie, care nu va întruni următoarele însuşiri:
a. Să nu fie măritată şi să fie recomandată de Sinoadele generale despre pietatea, religiozitatea şi vocaţiunea ei morală.
b. Să renunţe la pensiunea ce ar avea de la stat.

---

[684] Preluat după Ioan M. Bujoreanu, *Collectiune de legiuirile României vechi şi nuoi, câte s-au promulgatu pene la finele anului 1870,* Bucureşti, 1873, p. 1796-1797.
[685] Preluat după Ioan M. Bujoreanu, *Collectiune,* p. 1795-1796.

c. Să fie în vârstă minimum de 50 ani.
Art. 4. Pot fi călugărite şi fără de împlinirea vârstei de la lit. c. Art. 3.
a. Femeile invalide şi incurabile, care n-au mijloace de trai în lume.
b. Femeile care, din simţ umanitar, s-ar decide a se devota prin spitale, şcoli şi orice alte institute de binefaceri ale statului.
Acestea totuşi nu vor putea fi mai june de 30 ani.
c. Femeile eliberate din vreun penitenciar, cu recomandaţiunea Sinodului general.

Capitolul II. De metanii
Nici o călugărire nu se va face pe viitor pe la alte mănăstiri, schituri şi sihăstrii decât la acelea din România ce se vor hotărî prin regulament special.

Capitolul III
Art. 5. Nici o autoritate ecleziastică nu va putea da vreunui individ bărbat sau femeie tunsura monahală dacă nu-i va prezenta:
a. Autorizarea Sinodului general, şi
b. Autorizarea Ministerului Cultelor.

Capitolul IV. Despre întreţinerea călugărilor
Art. 6. Pentru întreţinerea călugărilor şi a călugăriţelor, Ministerul Cultelor prevede în buget sume anuale pe numărul lor.
Art. 7. Aceste sume nu sunt personal eliberate pe indivizi, ci puse la comuna îndestulare a mănăstirii; economiile de la ele revin statului. Un regulament special pentru administrarea economică a chinoviilor se va întocmi de către Ministerul Cultelor.
Art. 8. Călugării şi călugăriţele, care vor fi închinat averea la mănăstire cu oarecare condiţiuni despre întreţinerea persoanelor, se vor bucura de acele condiţiuni şi în viitor pe cât vor trăi.

Capitolul V. Dispoziţii tranzitorii
Art. 9. Rămân desfiinţate toate dispoziţiunile, legile şi regulamentele contrarii acestei legi de faţă

4.1.3. Decret Organic pentru înfiinţarea unei autorităţi sinodale centrale pentru afacerile religiei române

(3 decembrie 1864)[686]

Capitolul I
Art. 1. Biserica Ortodoxă Română este şi rămâne independent de orice autoritate bisericească străină, întru tot ce priveşte organizarea şi disciplina.
Art. 2. Biserica română, a cărei unitate este reprezentată prin un singur Sinod general, continuă de a fi administrată de mitropoliţii şi episcopii eparhioţi, cu ajutorul sinoadelor de eparhii.
Art. 3. Unitatea dogmatică a sântei religii ortodoxe române, cu biserica mare a răsăritului o menţine sinodul general al Bisericii române prin consultaţiuni cu biserica ecumenică din Constantinopol.

Capitolul II. Compunerea Sinodului
Art. 4. Sinodul general al Bisericei române se compune:
a Din mitropoliţi.
b Din episcopii eparhioţi.
c Din arhierei români.
d Din câte trei deputaţi aleşi de fiecare eparhie de către clerul de mir, şi numai dintre preoţii de mir, sau şi persoane laice cu cunoştinţe teologice.
e Din decanii facultăţilor de teologie din Iaşi şi Bucureşti.
Membrii Sinodului general sunt aleşi pe termen minim de trei sesiuni.
Art. 5. Adunările Sinodului general al Bisericei române, se prezidează în numele Domnitorului de către mitropolitul primat al României.
Ministrul Cultelor asistă la lucrările aceluia.

[686] Preluat după Ioan M. Bujoreanu, *Collectiune,* p. 1787-1791.

Art. 6. Locul de întrunire al Sinodului general va fi în capitala României.
Art. 7. Convocarea Sinodului general se face în şedinţe ordinare şi şedinţe extraordinare, după legea de alegere anexată.
Art. 8. Sinodul general deschide sesiunea sa ordinară la fiecare doi ani, în întâia zi a lunii iulie.
Sesiunea ordinară este de o lună.
Art. 9. Publicaţiunile de convocare a Sinodului general în sesiune ordinară se vor face de către Ministerul Cultelor, după aprobarea Domnitorului.
Art. 10. Deschiderea sesiunii Sinodului general se va face de către Ministerul Cultelor, prin citirea actelor de convocare.
Art. 11. Fiecare cap de eparhie are dreptul de a interveni pe lângă Ministerul de Culte şi a-i supune motivele de urgenţă care ar reclama convocarea extraordinară a Sinodului după care Ministerul va convoca sinodul, de va găsi de cuviinţă.
Art. 12. Sinodul general nu poate sub nici un cuvânt a se ocupa în sesiunile extraordinare de alte chestiuni decât acele cuprinse şi specificate în raportul de convocare.
Art. 13. Sesiunile ordinare şi extraordinare ale Sinodului general se închid de ministrul secretar de stat la Departamentul Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii publice, prin aprobarea Domnească, de îndată ce dezbaterile acelui Sinod ar ieşi din cercul atribuţiunilor sale.
Redeschiderea Sinodului general rămâne amânată până la timpul hotărât de Consiliul de miniştri cu aprobarea Domnitorului.
Art. 14. Un regulament special pentru Sinod se va pregăti şi da de Guvern.

Capitolul III
Atribuţii
Art. 15. Religia ortodoxă română fiind liberă în Stat, Sinodul ei general are putere legislativă şi administrativă în afacerile spirituale sau de cult.
Art. 16. Niciodată şi sub nici un cuvânt, însă, Sinodul general al Bisericei române, nu va putea modifica sau împiedica:
a. Libertatea de conştiinţă şi toleranţa religioasă.
Legiuirile pentru toleranţa religioasă sunt cu totul de competenţa Adunărilor legislative ordinare.
b. Limba cultului ortodox în bisericile din ţară va fi de-a pururi acea română.
Art. 17. Atributele legislative ale Sinodului general poartă asupra următoarelor materii:
a. Disciplina bisericească şi monahală.
b. Ritualul bisericilor în mărginirile legilor şi a regulamentelor.
c. Legile de hirotonii.
d. Legile relative la seminarii şi facultăţi de teologie, cât pentru disciplina şi materiile religioase.
e. Legile pentru înfiinţarea de biserici.
Art. 18. Atributele administrative ale Sinodului general poartă asupra:
a. Hirotonirea mitropoliţilor şi a episcopilor.
b. Regularea parohiilor şi a preoţilor parohiali.
c. Educaţiunea clerului.
d. Cercetarea, amendarea şi tipărirea cărţilor cultului.
e. Autorizările de călugăriri, în marginile legiuirilor civile.
f. Privegherea administrării bisericeşti a eparhiilor de mitropoliţi şi episcopi.
Art. 19. Atributele judiciare ale Sinodul general, sunt:
a. Conflictele dintre episcopii eparhioţi şi mitropoliţi.
b. Apelul în ultimă instanţă în cauzele persoanelor bisericeşti în privinţa disciplinei.
Art. 20. Sinodul general, pe lângă atribuţiile indicate la art. 17, 18 şi 19 va fi dator a opina asupra tuturor materiilor, asupra cărora va fi consultat de către Guvern.
Art. 21. Deciziunile Sinodului general nu sunt executorii decât după aprobarea lor de Domnitor, în urma raportului ministrului secretar de Stat la Departamentul Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii publice, căruia se vor comunica nişte asemenea de către preşedintele Sinodului.
Art. 22. Ministrul secretar de Stat la Departamentul Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii publice poate atrage atenţiunea Sinodului asupra abaterilor vreunei persoane sau autorităţi ecleziastice. Sinodul e dator de îndată a cerceta şi statua asupra cazului.

Capitolul IV
Sinoade eparhiale
Art. 23. Fiecare eparhie, atât mitropolitană, cât şi episcopală, va avea un Sinod special.
Art. 24. Sinoadele speciale se compun:
a. Din episcopul sau mitropolitul eparhiot, ca preşedinte.
b. Din cei trei membri ai Sinodului general.
c. Din directorii seminariilor eparhiale.
d. La Bucureşti şi la Iaşi, se adaugă decanii facultăţilor teologice.
Art. 25. Acest Sinod va executa legile votate de Sinodul general şi sancţionate de Domn şi va judeca în materii de disciplină bisericească.

Capitolul V
Dispoziţii tranzitorii
Art. 26. Sunt şi rămân desfiinţate toate legile şi regulamentele în opoziţie cu dispoziţiunea acestei legi.

4.1.4. Lege pentru numirea de mitropoliţi şi episcopi eparhioţi în România (1865)[687]

Art. 1. Mitropoliţii şi Episcopii Eparhioţi ai României, se numesc de Domn după o prezentare a Ministerului Cultelor, în urma deliberaţiunii Consiliului de miniştri.
Art. 2. Mitropoliţii şi Episcopii se numesc din clerul monahal român; având cel puţin mitropolitul vârsta de 40 ani, iar episcopii de 35 ani, cunoscuţi prin pietate, învăţătură şi capacitate.
Art. 3. Mitropoliţii şi episcopii sunt justiţiabili pentru delictele spirituale înaintea Sinodului ţării; iar pentru orice alte delicte înaintea Curţii de Casaţiune.

4.1.5. Regulament interior al Sinodului general al Bisericii Române (29 noiembrie 1865) [688]

Capitolul I
Dispoziţii generale
Art. 1. Deschiderea sesiunii ordinare a Sinodului general al Bisericei române se va face în mod bisericesc, după programul ce se va formula mai înainte de eminenţiile lor mitropoliţii ţării, aprobat şi de Guvern.
Art. 2. După ceremonialul religios, ministrul Justiţiei, Cultelor şi instrucţiunii publice, cetind actele de convocare a Sinodului general, proclamă deschisă sesiunea pentru dezbaterea materiilor cuprinse în actele de convocare.
Art. 3. Şedinţele Sinodului general sunt publice, afară numai când contrariul s-ar cere de a treia parte din numărul membrilor prezenţi sau de ministrul Cultelor.
Art. 4. Nici un membru al Sinodului nu va putea fi urmărit, nici arestat în materie politică sau ecleziastică, pentru opiniunile sale exprimate în şedinţele Sinodului.
Art. 5. Pe tot timpul în care vor fi în lucrare membrii aleşi, vor primi câte un galben pe zi diurnă şi progoane de transport.
Art. 6. Orice discuţiune, care ar atinge dogmele religiunii, este oprită.
Art. 7. Încetează de îndată de a fi membru Sinodului:
a. Membrul care în termen de opt zile de la convocare nu se vor prezenta la şedinţe, afară numai de va justifica absenţa sa prin acte medicale sau de forţă majoră.
b. Membrul care nu va depune în termen de opt zile jurământul hotărât în programul arătat la art. 1.
c. În fine, membrul care ar provoca erezie de la dogmele sântei autocefale şi ortodoxei Biserici Române, fiica Bisericii Răsăritului.
Art. 8. Ministrul Cultelor asistă la depunerea jurământului instituit.

[687] Preluat după Ioan M. Bujoreanu, *Collectiune,* p. 1787.
[688] Preluat după Ioan M. Bujoreanu, *Collectiune,* p. 1792-1795.

Capitolul II
Despre biroul provizoriu, comisiuni şi verificarea titlurilor
Art. 9. După deschiderea şedinţelor Sinodului de ministrul Cultelor, eminenţa sa primatele României, ocupă scaunul preşedinţiei; preşedintele cheamă pe doi din cei mai tineri membri, spre a îndeplini funcţiunile de secretari.
Art. 10. Înalt Prea-sfinţitul mitropolit al Moldovei şi Sucevei este vicepreşedinte al Sinodului, în lipsa acestuia prezidează cel mai vechi din episcopi.
Art. 11. Sinodul general îşi alege prin vot secret doi secretari şi un chestor pe timpul unei sesiuni.
Asupra fiecăreia materii pusă în dezbatere prin decretul de convocare, sinodul general alege prin vot pe faţă câte o comisiune; numărul membrilor de comisiune se fixează de Sinod.
Art. 12. După constituirea biroului cu secretari provizorii, sinodul general alege, prin vot secret, o comisiune de nouă membri pentru cercetarea şi verificarea alegerilor.
Titlurile de alegere a membrilor din comisiune se validează în şedinţă generală a Sinodului după terminarea verificării de către comisiune a celorlalţi membri.
Art. 13. Ministrul Cultelor înaintează comisiunii, prin preşedintele Sinodului, dosarele alegerilor.
Art. 14. Primirea şi respingerea membrilor supuşi validării se face în şedinţă generală de două treimi a membrilor constituitori ai Sinodului.

Capitolul III
Despre biroul definitiv şi atribuţiunile sale
Art. 15. Atribuţiile preşedintele Sinodului sunt a păstra ordinea în şedinţe, de a priveghea asupra strictei păziri a regulamentului, a ţine rândul între membri ce au cerut cuvântul. Preşedintele este în drept a ridica şedinţa, când vreun orator s-ar abate de la obiectele discuţiunii. Ministrul poate cere aceasta de la preşedinte.
Art. 16. Preşedintele are dreptul a interveni în dezbatere spre a rechema pe orator la ordine, sau spre a menţine regulamentul, sau spre a rechema pe orator în marginile discuţiunii, sau spre a lumina dezbaterile.
Art. 17. Atributele secretarilor sunt a priveghea şi a redacta, sub înalta direcţiune a preşedintelui, procese-verbale, a face apelul nominal după ordinea ierarhiei, a înscrie pe membrii ce au cerut cuvântul, a da citire actelor depuse la birou, a însemna voturile Sinodului, într-un cuvânt, a îndeplini toate lucrările de cancelarie.
Art. 18. Pentru ajutorul lucrărilor de cancelarie, ministrul Cultelor va pune la dispoziţiunea biroului Sinodului:
a. Pe şeful de diviziune al Cultelor, ca director [al] cancelariei Sinodului.
b. Patru copişti.
c. Patru stenografi.
d. Patru uşieri.

Capitolul IV
Despre şedinţe
Art. 19. Ordinea zilei se fixează de preşedintele Sinodului, prin înţelegere cu ministrul Cultelor, ea nu se va putea schimba decât prin acelaşi mod.
Art. 20. Ministrul Cultelor are fotoliul său, alături de al preşedintelui.
Art. 21. Începutul şedinţelor este hotărât pentru ora zece dacă sinodul nu va fixa o altă oră care, în asemenea caz, va fi comunicată tuturor membrilor şi ministrului Cultelor.
Se vor ţine cel puţin patru şedinţe pe săptămână.
Art. 22. Pentru ţinerea unei şedinţe, sinodul general trebuie să fie în complet.
Art. 23. Complectul Sinodului este de jumătate plus unul din membrii electivi şi episcopii şi arhiepiscopii de eparhii, români.
Art. 24. Membrul care nu va veni peste jumătate după ora indicată, pentru întrunirea şedinţei, se va socoti ca absent; cinci absenţe nemotivate şi consecutive din partea unui membru ales sau unui arhiereu fără eparhie în ţară, se socot drept demisiune din Sinod.
Art. 25. După deschiderea şedinţei, prin constatarea numărului legal al membrilor, se citeşte procesul-verbal al şedinţei din urmă.

Art. 26. Ministrul Cultelor este în drept să reclame, ca şi oricare membru în contra redacţiunii proceselor-verbale. Votul Sinodului prin sculare şi şedere şi la caz de îndoială prin apel nominal, decide chestiunile.
Art. 27. Reclamările ministrului Cultelor în privinţa vorbelor lui trecute în prescriptul-verbal, nu pot fi supuse la vot.
Art. 28. Ministrul Cultelor nu ia parte la vot, nici nu poate fi consultat asupra votului.
Art. 29. După citirea prescriptului-verbal, sinodul procede la lucrare conform ordinii zilei.
Art. 30. Niciun membru al Sinodului nu poate vorbi decât după ce s-a înscris mai înainte la biroul său de la locul său, când a cerut şi obţinut cuvântul de la preşedinte; este îngăduit fiecărui membru a schimba cu un altul rândul său la vorbă.
Art. 31. Niciun membru nu poate vorbi mai mult decât de două ori asupra aceleiaşi materii, fără învoirea Sinodului, constatată şi exprimată de preşedinte.
Art. 32. Ministrul Cultelor nu este supus la rândul înscrierilor, el va dobândi cuvântul de câte ori îl va cere.
Art. 33. Este totdeauna liber fiecărui membru a vorbi pentru păzirea regulamentului, pentru chestiune personală, sau pentru a da explicaţiuni răului înţeles al cuvintelor sale, însă în aceste cazuri se poate lua numai odată cuvântul.
Art. 34. Membrul care vorbeşte, nu se poate adresa, decât către preşedinte sau Sinod.
Art. 35. Raportorii comisiunilor Sinodului vorbesc spre a da lămuriri asupra chestiunii de câte ori simt trebuinţa, afară numai dacă sinodul nu va cere din contra.
Art. 36. Raporturile comisiunilor, expunerile de motive ale proceselor, amendamente, propuneri şi orice este scris, se citesc numai de birou. Preşedintele poate, după cererea ministrului Cultelor, amâna citirea a orice act pe timp de trei şedinţe. Dacă până la a patra, ministrul Cultelor n-a depus pe birou motivele pe care cere amânarea sau necitirea, actul poate fi citit înaintea Sinodului. Numai mitropoliţii ţării pot judeca de validitatea argumentelor de opunere a ministrului şi ei ambii pronunţându-se pentru amânare sau necitire, sinodul nu poate cere altă urmare.
Art. 37. Nimenea nu poate fi întrerupt când vorbeşte, afară dacă se atinge de un apel la păzirea regulamentului făcut de preşedinte.
Art. 38. Membrul rechemat la ordine pentru întrerupere nu poate fi primit să ia cuvântul.
Art. 39. Dacă un orator a fost rechemat la ordine de două ori în acelaşi discurs de către preşedinte şi toţi îşi urmează înainte, a se depărta de ea, sau a face imputări defăimătoare, ori altă personalitate, preşedintele opreşte pe orator a mai vorbi asupra aceleiaşi chestiuni în aceeaşi şedinţă.
Art. 40. Reclamările relative la ordinea zilei, la întâietate şi la apel pentru păzirea regulamentului au pururi preferinţă asupra chestiunii principale şi suspendă discuţiunea fără a se întrerupe oratorul care vorbeşte.
Art. 41. Chestiunea prealabilă, adică chestiunea dacă se primeşte sau nu proiectul său propunerea în discuţiune, chestiunea de amânare şi amendamentele se pun la vot înaintea propunerii principale, iar sub-amendamentele înaintea amendamentelor.
Art. 42. Vestirea ministrului Cultelor, că are a citi vreun decret Domnesc, curmă orice dezbatere.
Art. 43. Nici un vot nu se mai poate face asupra celor hotărâte prin decret Domnesc, afară numai dacă prin însuşi acel decret se cer dezbaterile Sinodului.
Art. 44. Cinci membri cerând închiderea discuţiunii, preşedintele pune în dezbatere Sinodului închiderea sau nu.
Ministrul Cultelor poate cere închiderea unei discuţiuni, dar nu şi votarea asupra ei; când ministrul a cerut închiderea discuţiunii, sinodul nu poate da votul.

Capitolul V
Despre comisiuni
Art. 45. În comisiuni nu pot fi numiţi decât membri electivi sau episcopi şi arhiepiscopi de eparhii, români.
Art. 46. Comisiunile îşi aleg câte un raportor asupra fiecărei materii.
Art. 47. La dezbaterile comisiunilor poate lua parte, de va voi, şi ministrul Cultelor.
Art. 48. Comisiunile au dreptul de a cere din cancelaria Ministerului Cultelor orice informaţii şi ştiinţe statistice de care ar avea nevoie la lucrare.

Art. 49. Comisiunile nu pot întârzia mai mult decât trei şedinţe, a da lămuriri biroului Sinodului despre rezultatul lucrărilor sale asupra unei materii.
Art. 50. Ministrul poate retrage din dezbaterea Sinodului şi a comisiunilor oricare din chestiunile înscrise în decretul de convocare.

Capitolul VI
Despre petiţiuni de călugări
Art. 51. După art. 5 din legea pentru regularea schimei monahale, sinodul are a stipula asupra petiţiunilor de călugăriri.
Art. 52. Comisiunea Sinodului, însărcinată cu cercetarea cererilor de călugăriri, adună prin cancelaria Ministerului Cultelor orice ştiinţă asupra indivizilor ce cer călugărirea.
Art. 53. Comisiunea însărcinată cu petiţiuni de călugăriri are dreptul a aduce înaintea persoanele petiţionare, spre a se încredinţa înseşi despre meritele lor bisericeşti.
Art. 54. Aprobarea Sinodului pentru călugăriri nu este decât o constatare a meritelor religioase. Pentru a se efectua călugărirea, ministrul are să ceară deplinirea legii şi loc vacant la o mănăstire.
Art. 55. Orice petiţiuni s-ar destina de particulari la Sinod, vor trebui să fie adresate ministrului Justiţiei, Cultelor şi instrucţiunii publice.

Capitolul VII
Despre votare
Art. 56. Voturile Sinodului sunt sau secrete sau pe faţă.
Votul secret se face prin bilete scrise, ori prin bile; votul pe faţă se face prin sculare şi şedere, ori prin apel nominal, la care fiecare membru răspunde: «pentru sau contra».
Votul secret se aplică numai când se atinge de persoane sau după cererea a zece membri din Sinod, altmintrelea votul asupra materiilor în dezbatere este pururi pe faţă.

Capitolul VIII
Procese verbale
Art. 57. Procesele verbale ale Sinodului nu se publică decât dacă 2/3 din numărul membrilor vor cere aceasta şi cu aprobarea ministrului.
Art. 58. Cuvintele ţinute în Sinod de vreun membru, nu se pot publica în broşură sau în foi din ţară sau din străinătate, decât cu voia prealabilă a biroului în înţelegere cu ministrul Cultelor.
Contravenţiunile în această casă trag după sine penalitatea excluderii din Sinod; iar publicarea fiind în ţară se pot confisca toate broşurile, discursurile sau foile în care s-ar fi publicat.

Capitolul IX
Despre concedii şi absenţe
Art. 59. Nici un membru nu poate lua concediu decât [cel] mult pe două şedinţe. Numai un vot al Sinodului asupra constatării motivelor celui ce cere concediu, pot a-l prelungi şi peste două şedinţe.
Art. 60. Arhiereii titulari cu eparhii străine pot a se absenta de la şedinţe, căci complectul se face pururi fără ei.

Capitolul X
Despre poliţia interioară
Art. 61. Preşedintele Sinodului are poliţia şedinţelor şi a sălii.
Art. 62. Nimeni afară de membrii Sinodului, ministrul şi funcţionari ai Sinodului, nu pot fi introduşi în partea salonului rezervată şedinţelor sale.
Art. 63. Orice persoană din public nu va avea o purtare convenabilă, sau va întrerupe tăcerea recomandată publicului, sau va da semne de aprobaţiuni sau de tulburare a liniştei, în orice mod, se va scoate îndată afară din sală după ordinul preşedintelui.
Art. 64. Nimeni nu poate intra în sală cu baston sau arme.
Art. 65. La dispoziţiunea preşedintelui va sta pentru şedinţe un număr de uşieri de-ai Ministerului.
Art. 66. Bilete de intrare la Sinod se dau de preşedinte, vicepreşedinte şi ministru.
Art. 67. Sinodul are dreptul în ultima sa şedinţă ordinară a exprima dorinţa pentru materiile ce socoate de trebuinţă a se pune de Guvern în studiul sesiunii viitoare.

4.1.6. Regulament pentru alegerea Sinodului general al Bisericii Române (1864)[689]

Capitolul I.
Despre alegători şi eligibili
Art. 1. Sunt alegători de membri Sinodului general:
a. Preoţii de mir români, hirotoniţi în ţară şi bucurându-se de exerciţiul sacerdoţilor.
b. Profesorii de materii religioase de seminarii, şi
c. Superiorii de mănăstiri.
Art. 2. Sunt eligibili membri ai Sinodului general:
a. Preoţii de mir, în exerciţiul dreptului de alegători şi cu studii de cel puţin patru clase într-un seminar.
b. Laicii întrunind următoarele însuşiri:
1. Vârsta de 40 ani;
2. Cunoştinţe teologice, dovedite sau prin atestate sau printr-o funcţiune de minimum 6 ani ca profesori în seminar, ori Facultatea teologică din ţară;
3. Să nu fie falit nereabilitat;
4. Să nu fi fost osândit la pedeapsă criminală;
5. Să nu fi fost osândit la o pedeapsă corecţională pentru delictele următoare:
1) Falsificare, spargere de peceţi şi luare (sustragere) de acte depuse în locurile publice; 2) Furtişag; 3) Înşelăciune; 4) Abuz de încredere; 5) Mărturii mincinoase; 6) Calomnie; 7) Atentat la bunele moravuri; 8) Abuz de putere; 9) Mituire.

Capitolul II.
Despre alegeri
Art. 3. Se aleg pentru Sinodul general câte trei membri de fiecare eparhie.
Art. 4. Fiecare alegător alege numai în eparhia şi pentru eparhia unde este cu serviciul bisericesc.
Alegătorii sunt datori a înscrie pe buletinul alegerii câte trei nume.
Art. 5. Cu două luni înainte de ziua alegerilor se alcătuiesc pe protopopii listele preoţilor şi a superiorilor de mănăstiri alegători. Listele întocmite de protopopi se trimit Ministerului Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii publice, care dă publicitate prin Monitor.
Art. 6. Reclamările contra înscrierilor şi a omiterilor din listă le fac alegătorii sau episcopul eparhiot către Ministerul Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii publice, până într-o lună de zile de la publicarea listelor în Monitor. Reclamările trebuie să fie însoţite de dovezile sprijinitoare. Ministerul Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii publice va fi dator să publice prin Monitor, până în zece zile de la primirea reclamaţiei, deciziunea sa, împreună cu toate piesele afacerii.
Art. 7. La ziua defiptă şi publicată prin Monitor, alegătorii se întrunesc la protopopiatele de judeţ respective, spre alegerea membrilor din partea eparhiei.
Art. 8. La orele zece dimineaţa, alegătorii, oricâţi ar fi prezenţi, procedează la alegere. Biroul alegătorilor stă sub preşedinţia protopopului judeţului, secretarul biroului va fi unul dintre preoţii cei mai tineri, desemnat de preşedinte şi secretarul protopopiatului.
Art. 9. Poliţia în sala alegerilor este lăsată preşedintelui. Acesta poate cere intervenirea prefectului de judeţ. Discuţiile şi discursurile nu sunt permise în sala alegerilor după constituirea biroului de alegere.
Art. 10. Votarea se face prin apel nominal. Votul se face prin bilete care se vor depune în urna închisă, sigilată de preşedinte, secretar şi alegătorii care vor voi.
Art. 11. Scrutinul rămâne deschis până a doua zi la orele trei după amiază. La această oră, în prezenţa alegătorilor ce se vor afla, şi după încheierea unui prescript verbal, constatator stării în care s-a aflat urna, se procedează la deschiderea scrutinului.
Art. 12. Biroul singur decide asupra primirii sau respingerii biletelor cu nume greşit, nedescifrabile sau cu vreun semn ori cheie, ce ar lăsa loc de presupus la o înţelegere prealabilă.
Art. 13. Rezultatul scrutinului constatat fiind prin prescriptul verbal subscris de birou şi alegătorii prezenţi, biletele votării se ard.

[689] Preluat după: Ioan M. Bujoreanu, *Collectiune de Legiuirile Romaniei*, p. 1791-1792.

Art. 14. Toate actele relative la alegere, biroul le comunică îndată prefectului judeţului, care le expediază imediat prefectului unde este reşedinţa eparhiei.
Art. 15. Trei zile după ultima zi a alegerilor exclusiv, şi în a treia zi inclusiv, la orele 11 de dimineaţă, se va face la Prefectura unde este reşedinţa eparhiei, numărarea şi adunarea definitivă a voturilor de la toate protopopiatele eparhiei.
Acei care vor fi întrunit mai multe voturi, vor fi proclamaţi de aleşi.
Art. 16. Lucrarea arătată la art. 15 se face în prezenţa episcopului sau mitropolitului eparhiot, a protopopului de judeţ, a rectorului de seminar şi, în Bucureşti şi Iaşi, şi a decanului Facultăţii teologice.
Art. 17. Prescriptul verbal definitiv, subscris de prefect şi de persoanele arătate la art. 16, se trimit până în trei zile Ministerului Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii publice, care le va depune, cu toate actele relative, pe biroul Sinodului general la deschiderea lui.

Capitolul II.
Despre validarea alegerilor
Art. 18. Sinodul general decide asupra validităţii sau nevalidităţii alegerilor membrilor săi. Deciziunile în această privinţă le comunică preşedintele Sinodului general, ministrului Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii publice, care înaintează, după trebuinţă, lucrările de nouă alegere.
Art. 19. În caz de vacanţă, prin demisia sau moartea unuia dintre membrii aleşi ai Sinodului general, ministrul Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii publice înaintează însuşi lucrările de nouă alegere.
Art. 20. Deciziunile membrilor, în timpul cât Sinodul general nu este în sesiune, le primeşte ministrul Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunii publice.

Măsuri tranzitorii
Art. 21. Pentru această întâia dată, Sinodul general va putea fi convocat şi mai înainte de 1 iulie, păstrându-se însă între ziua de convocare şi timpul pentru înscriere în liste, reclamaţii, ş. c. l. cuvenita proporţiune.

4.2. Legi şi regulamente privind organele centrale ale Bisericii Ortodoxe Române între 1872-1918

4.2.1. Legea sinodală (decembrie 1872)[690]

CAROL I, prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională, Domn al Românilor,
La toţi de faţă şi viitori, sănătate;
Asupra raportului Ministrului Nostru Secretar de Stat la departamentul Cultelor şi al Instrucţiunii publice, sub Nr. 12.693;
Văzând votul dat de Senat în şedinţa sa de la 11 decembrie anul 1872;
În puterea art. 93 din constituţiune,
Am sancţionat şi sancţionăm, am promulgat şi promulgăm ce urmează:

Lege pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi cum şi a constituirei Sântului Sinod al Sântei Biserici autocefale ortodoxe române

Capitolul I.
Despre alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi
Art. 1. Colegiul electoral al mitropoliţilor şi episcopilor se compune:
a) din membrii mitropoliţi şi episcopi eparhioţi din România.
b) din toţi arhiereii titulari, aflaţi în România, români sau naturalizaţi români.
c) de toţi deputaţii şi senatorii, afară de membrii eterodocşi.
Art. 2. Sunt eligibili la demnitatea de mitropolit, episcopi eparhioţi ai ţării, iar la cea de episcopi eparhioţi, toţi membrii clerului român, care după sfintele canoane ale Bisericii ortodoxe pot fi aleşi.
Mitropolitul primat al României, mitropolitul Moldovei, precum şi episcopii eparhioţi nu se pot alege, decât dintre arhiereii români, fii de părinţi români, născuţi în Principatul României şi nu naturalizaţi.

[690] Preluată după *BOR,* an I, 1874, nr. 2, p. 81-86.

Vârsta eligibililor la scaunul de mitropolit şi episcopi eparhioţi va fi de 40 ani împliniţi.
După trecere de 20 ani de la promulgarea acestei legi, pe lângă calităţile de mai sus, spre a putea fi ridicaţi la demnitatea de mitropolit sau episcop, candidaţii vor trebui să posede titlul de licenţiat sau de doctor în teologie de la o facultate de teologie ortodoxă.
Art. 3. Alegerea se va face prin majoritatea voturilor alegătorilor prevăzuţi la art. 1.
La caz de a nu întruni un candidat majoritatea absolută a voturilor, se va vota de-al doilea şi se va admite cu majoritate relativă, şi la caz de paritate de voturi se va trage la sorţi.
Art. 4. Alegerea mitropoliţilor şi episcopilor se supune prin Ministerul Cultelor la întărirea Domnească.
După întărire se instalează, conform datinilor ţării.
Ei sunt pe viaţă.
Art. 5. Colegiul electoral va fi prezidat de Mitropolitul Primat, în lipsa sa de Mitropolitul Moldovei, iar în lipsa amândorura de către cel mai vechi în hirotonie din episcopii eparhioţi.
Art. 6. Scaunele de mitropoliţi şi episcopi, rămase vacante, se vor îndeplini prin alegere la cea dintâi convocare a Corpurilor legiuitoare, conform cu legea de faţă.
Art. 7. Onorariile mitropoliţilor vor fi de lei 3.083 pe lună şi a episcopilor de lei 1541 pe lună.

Capitolul II.
Despre Sfântul Sinod
Art. 8. Sfântul Sinod al Bisericii autocefale ortodoxă română, fiind membru al Sfintei Biserici ecumenice şi apostolice a Răsăritului, al căreia cap este Domnul nostru Iisus Hristos, păstrează şi va păstra unitatea în privinţa dogmelor şi a canoanelor ecumenice cu Biserica din Constantinopol şi cu toate Bisericile ortodoxe.
Ea va păstra asemenea unitatea administrativă, disciplinară şi naţională a Bisericii ortodoxe în cuprinsul Statului Român.
Art. 9. Sfântul Sinod al Bisericii autocefale ortodoxe române se compune:
a) de amândoi mitropoliţi,
b) din şase episcopi eparhioţi şi
c) din toţi arhiereii titulari aflaţi în roc) din toţi arhiereii titulari aflaţi în România, români, sau naturalizaţi români.
În tot cazul Sinodul nu va putea fi compus din mai mulţi de 12 membri.
Art. 10. Sfântul Sinod este prezidat de Mitropolitul Primat al Ungro-Vlahiei, în lipsa sa de Mitropolitul Moldovei, iar în lipsa amândorura de cel mai vechi Eparhiot în hirotonie.
În caz de paritate de voturi, votul preşedintelui va fi preponderent.
Art. 11. Ministerul Cultelor va asista la deliberările Sfântului Sinod, având numai voce consultativă.
La caz ca Ministerul Cultelor să fie de o altă religie decât cea ortodoxă, el va fi înlocuit cu un altul dintre colegii săi ortodocşi.
Art. 12. Sfântul Sinod al Bisericii autocefale ortodoxe române va statua asupra tuturor afacerilor spirituale, disciplinare şi judiciare, curat bisericeşti, în conformitate cu Sfintele canoane ale Sfintei Biserici ortodoxe de Răsărit.
Art. 13. Sfântul Sinod se va aduna de două ori pe an, primăvara şi toamna, conform prescripţiunilor canonului 37 al Sinodului apostolic.
Art. 14. Sfântul Sinod va defini şi va regula atribuţiunile consistoriilor eparhiale, prin regulamente, bazate pe canoanele Sfintei Biserici ortodoxe a Răsăritului şi în conformitate cu legile civile ale ţării.
Art. 15. Regulamentele Sfântului Sinod vor fi supuse prin Ministerul Cultelor sancţionării Domneşti, spre a fi executorii, iar deciziunile în materii judiciare religioase se vor executa de-a dreptul de către Sfântul Sinod.
Aceste sentinţe se vor executa numai pe cât timp pedepsele cuprinse într-însele, vor fi disciplinare şi de un ordin curat religios.
Art. 16. Mitropoliţii, episcopii eparhioţi şi arhiereii titulari, pentru abaterile bisericeşti vor fi judecaţi de către Sfântul Sinod, iar pentru delictele ordinare şi politice se vor judeca de către înalta Curte de justiţie şi casaţie.
Sfântul Sinod nu-i va putea judeca pentru abateri bisericeşti în lipsa lor, decât după ce li se vor face chemările prescrise prin canonul 74 apostolic.

Capitolul III.
Despre eparhii
Art. 17. Arhiepiscopii eparhioţi ai României poartă următoarele titluri:
Arhiepiscop şi mitropolit al Ungro-Vlahiei, Exarh al plaiurilor şi Primat al României, cu reşedinţa în Bucureşti.
Arhiepiscop şi mitropolit al Moldovei şi Sucevei şi Exarh al plaiurilor, cu reşedinţa în Iaşi.
Rangul de precădere între dânşii este al Primatului României.
Art. 18. Episcopii eparhioţi în România vor avea în ierarhia bisericească titlurile şi rangurile următoare:
Episcop al Râmnicului şi Noului Severin, cu reşedinţa în Râmnic;
Episcop al Romanului, cu reşedinţa în Roman;
Episcop al Buzăului, cu reşedinţa în Buzău;
Episcop al Huşilor, cu reşedinţa în Huşi;
Episcop al Argeşului, cu reşedinţa în Curtea de Argeş;
Episcop al Dunării de Jos, cu reşedinţa în Ismail.
De Mitropolia Ungro-Vlahiei depind:
Episcopia de Râmnic;
Episcopia de Buzău;
Episcopia de Argeş.
De Mitropolia Moldovei şi Sucevei depind:
Episcopia de Roman;
Episcopia de Huşi;
Episcopia de Dunărea de Jos.
Art. 19. La caz de trebuinţă, întinderea eparhiilor se va fixa de către Sfântul Sinod în înţelegere cu Guvernul, bine înţelegându-se cu aprobarea Corpurilor legiuitoare.
Art. 20. Fiecare mitropolit sau episcop poate publica scrisori pastorale sau enciclice în eparhia sa, privitoare însă numai la religiune şi bunele moravuri, fără să se atingă nicidecum legile civile şi politice.
Art. 21. Fiecare eparhie are un Consistoriu permanent, pentru administrarea şi judecarea afacerilor clerului curat bisericeşti. El trebuie să fie compus din cel puţin trei membri, numiţi de episcop, dintre preoţii eparhiei sale.
Art. 22. Deciziile Consistoriilor nu vor putea fi executorii decât după aprobarea mitropoliţilor sau episcopilor eparhioţi.
Art. 23. Deciziile Consistoriilor, aprobate de către mitropoliţi sau episcopi, pot fi apelate la Sfântul Sinod, în cazurile anume prevăzute de canoanele ecumenice, după formele şi în termenul, ce se va hotărî de Sfântul Sinod printr-un anume regulament.
Art. 24. Protoiereii şi proestoşii se vor în funcţiunile lor şi se vor destitui de către mitropoliţi sau episcopi eparhioţi.
Art. 25. Fiecare mitropolit sau episcop va avea câte un arhiereu locotenent. Aceştia se vor alege de către Sinod în înţelegere cu Guvernul.
Titlurile acestor arhierei (χορεπίσχοπος) vor fi:
1) la Mitropolia din Bucureşti, Ploieşti; la Râmnicu-Vâlcea. Craiova; la Buzău, Râmnicu-Sărat; la Argeş, Piteşti.
2) la Mitropolia din Iaşi, Botoşani; la Episcopia de Roman, Bacău; la Episcopia de Huşi, Bârlad; la Episcopia Dunărea de Jos, Galaţi.
Sinodul, prin mijlocirea ministrului de Culte, va cere de la Patriarhul ecumenic binecuvântarea sa pentru aceşti arhierei.
Art. 26. Seminariile vor fi pendinte de chiriarhi, conform unei anume legi speciale.
Art. 27. Chinoviile de călugări şi călugăriţe atârnă numai de puterea chiriarhului în ceea ce priveşte disciplina ecleziastică şi datoriile lor spirituale, fără nici un amestec al puterii laice.
Art. 28. Mitropoliţii şi episcopii, care funcţionează astăzi în virtutea legilor anterioare, se recunosc prin legea de faţă şi se menţin în demnităţile lor cu toate drepturile şi prerogativele acordate prin această lege mitropoliţilor şi episcopilor, ce se vor alege conform prescripţiunilor sale.
Art. 29. Şi cel din urmă. Orice dispoziţiuni contrarii acestei legi, sunt şi rămân abrogate.

Această lege s-a votat de Adunarea deputaţilor în şedinţa de la 4 decembrie 1872 şi s-a adoptat cu majoritate de optzeci şi patru voturi, contra a douăsprezece.
Această lege s-a votat de Senat în şedinţa sa de la 11 decembrie anul 1872 şi s-a adoptat cu majoritate de patruzeci voturi, contra a unul, fiind şi una abţinere de la vot.
Ordonăm ca legea de faţă să fie investită cu sigiliul statului şi publicată prin *Monitorul Oficial*, iar miniştrii noştri, secretari de stat la departamentul Cultelor şi instrucţiunii publice şi cel de justiţie, sunt însărcinaţi cu executarea acestui decret. Dat în Bucureşti la 14 decembrie anul 1872.

4.2.2. Legea Consistoriului

sau

Lege pentru modificarea mai multor articole din Legea pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi, cum şi a constituirii Sf. Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române din 19 decembrie 1872 şi pentru înfiinţarea Consistoriului Superior Bisericesc

(1909, modificată în 1911)[691]

Capitolul I. Despre alegerea mitropoliţilor şi a episcopilor eparhioţi
Art. 1.Colegiul electoral al mitropoliţilor şi episcopilor se compune:
a) Din toţi membrii Sfântului Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române;
b) Din toţi membrii aleşi ai Consistoriului Superior Bisericesc;
c) Din toţi deputaţii şi senatorii, afară de aceia care aparţin altei confesiuni sau religii decât cea creştină ortodoxă.
Art. 2[692]. Sunt eligibili la demnitatea de mitropolit şi acea de episcopul eparhiot toţi membrii clerului român care, după sfintele canoane ale Bisericii creştine ortodoxe pot fi aleşi şi care sunt români, fii de părinţi români, născuţi în regatul României, iar nu naturalizaţi.
Colegiul electoral, prevăzut la art. 1, nu se va întruni decât cel puţin peste o lună de la data publicării decretului de convocare.
Fiecare din membrii colegiului electoral, prevăzut la art. 1, are dreptul a propune un candidat pentru fiecare din locurile declarate vacante de mitropolit sau episcop. Aceste propuneri le vor comunica în scris Ministerului Cultelor până în termen de 20 zile înainte de ziua fixată pentru alegere.
Ministerul, formând lista propunerilor pentru fiecare scaun vacant, o va înainta Sfântului Sinod, care împreună cu ministrul, va stabili pentru fiecare candidat în parte dacă împlineşte sau nu condiţiunile prevăzute în acest articol pentru a fi ales.
Sfântul Sinod, împreună cu ministrul, vor putea să mai adauge în listă şi alţi candidaţi, care ar împlini condiţiunile prevăzute în acest articol. Lista candidaţilor, astfel stabilită, se va imprima şi comunica membrilor colegiului electoral cu cinci zile înaintea alegerii.
Vârsta eligibililor la scaunele de mitropolit şi episcop eparhiot va fi de 40 ani împliniţi.
Pe lângă calităţile de mai sus, spre a putea fi ridicaţi la demnitatea de mitropolit sau episcop, candidaţii vor trebui să posede titlul de licenţiat sau doctor în teologie de la o facultate de teologie ortodoxă.
Art. 3. Alegerea se va face prin majoritatea voturilor alegătorilor prevăzuţi la art. 1.
La caz de a nu întruni un candidat majoritatea absolută a voturilor, se va vota de al doilea şi se va admite cu majoritate relativă, şi la caz de paritate de voturi se va trage la sorţi.
Art. 4. Alegerea mitropoliţilor şi episcopilor se supune prin ministrul Cultelor la întărirea regală.

---

[691] Preluată după *BOR,* an XXXIII, 1909, nr. 10, p. 208-217. Modificările preluate după Chiru C. Costescu, *Colecţiune,* p.42- 48.

[692] Articolul 2 a fost modificat la 18 decembrie 1911, după cum urmează:
„Sunt eligibili la demnitatea de mitropoliţi episcopii eparhioţi ai ţării; iar la ceea de episcopi toţi membrii clerului român care, după sfintele canoane ale Bisericii ortodoxe de răsărit pot fi aleşi.
Vârsta eligibililor la scaunele de mitropolit şi episcopi eparhioţi va fi de 40 ani împliniţi.
Pe lângă calităţile de mai sus, spre a putea fi ridicaţi la demnitatea de mitropolit sau episcop, candidaţii vor trebui să posede titlul de licenţiat sau doctor în teologie de la o facultate de teologie ortodoxă şi să fie români, fii de părinţi români, iar nu naturalizaţi”.

După întărire, ei se instalează conform datinilor ţării, iar dacă cel ales nu este arhiereu, el va fi hirotonit arhiereu şi după o practică de o lună se va instala conform datinilor ţării.
Mitropoliţii şi episcopii sunt pe viaţă.
Art. 5. Colegiul electoral va fi prezidat de Mitropolitul Primat, în lipsa sa de Mitropolitul Moldovei; iar în lipsa amândorura de către cel mai vechi în hirotonie din episcopii eparhioţi.
Art. 6. Scaunele de mitropoliţi şi episcopi rămase vacante se vor îndeplini prin alegere la cea dintâi convocare a Corpurilor Legiuitoare, conform cu legea de faţă.
Art. 7. Onorariile mitropoliţilor vor fi de 3.082 lei pe lună şi ale episcopilor de 1.541 lei pe lună.

Capitolul II. Despre autoritatea sinodală centrală
Art. 8. Autoritatea sinodală centrală a regatului român este Sfântul Sinod, căruia se alătură Consistoriul Superior Bisericesc, în alcătuirea şi cu atribuţiunile prevăzute în art. 18 până la 21.

Capitolul III. Despre Sfântul Sinod
Art. 9. Sfântul Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române, fiind membru al Sfintei Biserici Ecumenice şi apostolice a Răsăritului, al căreia cap este Domnul nostru Iisus Hristos, păstrează şi va păstra unitatea în privinţa dogmelor şi a canoanelor ecumenice cu biserica din Constantinopol şi cu toate bisericile ortodoxe.
El va păstra asemenea unitatea administrativă, disciplinară şi naţională a Bisericii Ortodoxe în cuprinsul Statului Român.
Art. 10. Sfântul Sinodal Bisericii autocefale ortodoxe române se compune:
a) din amândoi mitropoliţii;
b) din şase episcopi eparhioţi, şi
c) din arhiereii titulari instituiţi în virtutea art. 25 din această lege, pe cât timp nu se vor fi retras la pensie.
Art. 11. Sfântul Sinod lucrează cu majoritatea membrilor în exerciţiu, afară de cazul relativ la judecarea mitropoliţilor, episcopilor şi arhiereilor, când se cere prezenţa a 12 membri cel puţin.
Art. 12. Sfântul Sinod este prezidat de Mitropolitul Primat al Ungro-Vlahiei, în lipsa sa de Mitropolitul Moldovei, iar în lipsa amândorura de cel mai vechi eparhiot în hirotonie.
În caz de paritate de voturi, votul preşedintelui va fi preponderent.
Art. 13. Ministrul Cultelor va asista la deliberările Sfântului Sinod, având numai vot consultativ.
În caz că ministrul Cultelor ar fi de o altă religiune decât cea ortodoxă, el va fi înlocuit cu un altul dintre colegii săi ortodocşi.
Art. 14. Sfântul Sinod al Bisericii autocefale ortodoxe române va statua asupra tuturor afacerilor spirituale, disciplinare şi judiciare curat bisericeşti, în conformitate cu sfintele canoane ale sfintei Biserici ortodoxe de răsărit şi cu dispoziţiile legii de faţă.
Art. 15. Sfântul Sinod se va aduna de două ori pe an, primăvara şi toamna, a doua zi după închiderea sesiunilor respective ale Consistoriului Superior Bisericesc prevăzute la art. 20 din această lege, conform prescripţiilor canonului 37 apostolic.
Art. 16. Regulamentele Sfântului Sinod şi ale Consistoriului Superior Bisericesc vor fi supuse prin ministrul Cultelor, sancţionării regale spre a fi executorii, iar sentinţele în materie de judecată religioasă, se vor executa de-a dreptul de către Sfântul Sinod. Aceste sentinţe se vor executa numai pe cât timp pedepsele cuprinse într-însele vor fi disciplinare şi de un ordin curat religios.
Art. 17. Mitropoliţii, episcopii eparhioţi şi arhiereii titulari, pentru abaterile bisericeşti vor fi judecaţi de către Sfântul Sinod; iar pentru delictele ordinare şi politice se vor judeca de către Înalta Curte de justiţie şi casaţie.
Sfântul Sinod nu-i va putea judeca pentru abateri bisericeşti în lipsă decât după ce li se vor face chemările prescrise prin canonul 37 apostolic.

Capitolul IV. Despre Consistoriul Superior Bisericesc
Art. 18. Consistoriul Superior Bisericesc va statua asupra tuturor afacerilor disciplinare şi de administraţie eparhială ale Bisericii Ortodoxe în cuprinsul Statului român.
Consistoriul Superior Bisericesc se va mai ocupa cu chestiile privitoare la alcătuirea parohiilor; la schimbări în statul clerului parohial; la programele de studii şi la regulamentul de ordine şi disciplină ale seminariilor clericale, ale facultăţii de teologie şi ale internatului teologic; la programele

învăţământului religios în celelalte şcoli: va face propuneri pentru numirea personalului didactic la seminariile clericale şi la facultatea de teologie; va face propuneri pentru întreţinerea bisericilor, mănăstirilor şi a clerului şi pentru alcătuirea regulamentelor privitoare la buna funcţionare a bisericilor şi mănăstirilor. El va putea numi din sânul său un inspector al seminariilor clericale. Toate hotărârile Consistoriului Superior Bisericesc prevăzute în acest aliniat, ca să devină executoriu, vor trebui să fie aprobate de ministrul Cultelor.
Consistoriul Superior Bisericesc va putea lua hotărâri în ce priveşte felul de construcţie şi de zugrăvire a bisericilor noi şi a celor ce nu sunt declarate ca monumente istorice, precum şi la recompensarea clericilor merituoşi; va avea dreptul a judeca în instanţă de apel hotărârile consistoriilor eparhiale privitoare la caterisirea preoţilor şi diaconilor; a lua schima monahală; a regula cântările bisericeşti; a determina portul clerului, seminariştilor şi studenţilor în teologie; a cerceta cărţile didactice pentru învăţământul religiei în şcoli; a lua măsuri şi a priveghea imprimarea, cercetarea şi îndreptarea cărţilor bisericeşti de ritual.
La rezolvarea chestiunilor menţionate în alin. III nu vor lua parte membrii Sfântului Sinod. Hotărârile ce se vor lua cu privire la aceste chestiuni, nu vor avea tărie decât după ce vor fi ratificate de Sfântul Sinod[693].
Art. 19. Consistoriul Superior Bisericesc se compune:
a) din toţi membrii Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române;
b) dintr-un cleric hirotonit, profesor definitiv al facultăţii de teologie, ales de către profesorii definitivi ai acestei facultăţi cu majoritate de voturi exprimate;
c) dintr-un cleric hirotonit, profesor definitiv se seminar clerical al Statului, ales de către profesorii definitivi ai seminariilor clericale ale Statului cu majoritate de voturi exprimate;
d) din doi stareţi de mănăstiri sau schituri de călugări, ieromonahi, aleşi în următorul mod:Stareţii tuturor mănăstirilor şi schiturilor din eparhia fiecărei mitropolii şi din eparhiile episcopiilor ei sufragane, întruniţi la reşedinţa Mitropoliei respective, vor alege pe patru dintre ei cu majoritate de voturi. Lista celor aleşi se va prezenta Ministerul Cultelor de către mitropolitul respectiv, cu observaţiunile sale dacă aleşii întrunesc condiţiunile legii de faţă, iar Ministerul Cultelor va alege dintr-însa pe unul, care va fi confirmat ca membru al Consistoriului Superior Bisericesc;
e) din 17 clerici, preoţi sau diaconi, dintre care câte trei din fiecare din eparhiile celor două mitropolii şi a Episcopiei de Râmnic; câte doi din fiecare din eparhiile Episcopiilor de Roman, de Huşi şi a Dunării de Jos şi câte unul din fiecare din eparhiile Episcopiilor de Buzău şi de Argeş.

---

[693] Articol modificat la 18 decembrie 1911:
„Consistoriul Superior Bisericesc *va emite păreri* asupra tuturor chestiunilor privitoare la starea intelectuală, materială şi morală a clerului de mir şi a mănăstirilor în genere.
Consistoriul Superior Bisericesc se va ocupa cu chestiile privitoare la alcătuirea parohiilor, la schimbări în statul clerului parohial; la programele de studii şi la regulamentul de ordine şi disciplină ale seminariilor clericale, ale facultăţii de teologie şi ale internatului teologic; la programele învăţământului religios în celelalte şcoli: va face propuneri pentru numirea personalului didactic la seminariile clericale şi la facultatea de teologie; va face propuneri pentru întreţinerea bisericilor, mănăstirilor şi a clerului şi pentru alcătuirea regulamentelor privitoare la buna funcţionare a bisericilor şi mănăstirilor. El va putea numi din sânul său un inspector al seminariilor clericale. Toate *opiniunile* Consistoriului Superior Bisericesc prevăzute în acest aliniat, ca să devină executoriu, vor trebui să fie aprobate de ministrul Cultelor.
Consistoriul Superior Bisericesc *va emite păreri* în ceea ce priveşte felul de construcţie şi de zugrăvire a bisericilor noi şi a celor ce nu sunt declarate ca monumente istorice, precum şi la recompensarea clericilor merituoşi; va face propuneri asupra cântărilor bisericeşti, a portului clerului, seminariştilor şi studenţilor în teologie; va cerceta cărţile didactice pentru învăţământul religiei în şcoli; *va emite păreri* asupra imprimării, cercetării şi îndreptării cărţilor de ritual şi, în genere se va pronunţa asupra tuturor chestiunilor pentru care ar primi delegaţie de la Sfântul Sinod.
Avizele ce se vor da cu privire la aceste chestiuni nu vor avea tărie decât după ce vor fi ratificate de Sfântul Sinod”

Preoţii şi diaconii fiecărui judeţ din eparhie, întruniţi în colegiu la reşedinţa judeţului, vor alege doi dintr-înşii.
Lista aleşilor din judeţele unei eparhii se va prezenta Ministerul Cultelor de către chiriarhul respectiv, cu observaţiunile sale dacă aleşii întrunesc condiţiunile legii de faţă, iar ministrul Cultelor va alege dintr-însa numărul de membri fixat de mai sus pentru eparhia respectivă şi care vor fi confirmaţi ca membri ai Consistoriului Superior Bisericesc.
Nu vor putea fi alegători sau aleşi decât preoţii şi diaconii care vor avea vârsta de 30 ani împliniţi, un stagiu de cinci ani de la hirotonie şi care nu vor fi suferit vreuna din condamnaţiunile prevăzute de art. 15 din legea clerului mirean şi seminariilor.
Modul formării listelor colegiului, al convocării lui, al efectuării alegerii, precum şi al rezolvării definitive a tuturor contestaţiunilor privitoare la liste sau alegere, se va determina printr-un regulament elaborat de ministrul Cultelor, în înţelegere cu chiriarhii şi întărit prin decret regal.
Membrii prevăzuţi la alin. b, c, d şi e vor fi aleşi pe câte şase ani şi confirmaţi prin decret regal. Prin excepţie, zece din douăzeci şi unul aleşi în prima serie şi care se vor hotărî prin tragere la sorţi, vor funcţiona numai trei ani.
Art. 20. Membrii aleşi ai Consistoriului Superior Bisericesc, în timpul cât vor funcţiona în această calitate, nu vor putea fi judecaţi şi pedepsiţi pentru abaterile lor bisericeşti decât de Consistoriul superior în întregime.
Procedura acestei judecăţi va fi aceeaşi ca şi cea prevăzută pentru judecăţile bisericeşti înaintea consistoriilor eparhiale.
Foştii membri ai Consistoriului Superior Bisericesc care vor fi judecaţi de consistoriile eparhiale, vor avea dreptul de apel la Consistoriul Superior Bisericesc contra sentinţelor pronunţate de acele consistorii eparhiale.
Art. 21[694]. Consistoriul Superior Bisericesc, în urma intervenirii ministrului Cultelor se va pronunţa şi în chestiile de administraţie eparhială şi hotărârile sale vor deveni executorii după ce vor fi ratificate de Sfântul Sinod, dacă sunt de natură curat spirituală sau a aprobării consiliului de miniştri, dacă sunt de orice altă natură.
Art. 22. Consistoriul Superior Bisericesc se va aduna de două ori pe an, primăvara şi toamna.
Art. 23. Art. 12, 13 şi 16 din această lege se aplică şi Consistoriul Superior Bisericesc.

Capitolul V. Despre Eparhii
Art. 24. Arhiepiscopii eparhioţi ai României poartă următoarele titluri:
Arhiepiscop şi Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Exarh al plaiurilor şi Primat al României, cu reşedinţa în Bucureşti.
Arhiepiscop şi Mitropolit al Moldovei şi Sucevei şi Exarh al plaiurilor, cu reşedinţa în Iaşi.
Rangul de precădere între dânşii este al Primatul României.
Art. 25. Episcopii eparhioţi în România vor avea în ierarhia bisericească titlurile şi rangurile următoare:
Episcop al Râmnicului şi Noului Severin, cu reşedinţa în Râmnic;
Episcop al Romanului, cu reşedinţa în Roman;
Episcop al Buzăului, cu reşedinţa în Buzău;
Episcop al Huşilor, cu reşedinţa în Huşi;
Episcop al Argeşului, cu reşedinţa în Curtea de Argeş;
Episcop al Dunării de Jos, cu reşedinţa în Galaţi.
De Mitropolia Ungro-Vlahiei depind:
Episcopia de Râmnic;
Episcopia de Buzău;
Episcopia de Argeş.
De Mitropolia Moldovei şi Sucevei depind:
Episcopia de Roman;
Episcopia de Huşi;
Episcopia de Dunărea de Jos.

[694] Articolele 20 şi 21 abrogate la 18 decembrie 1911.

Art. 26. La caz de trebuinţă, întinderea eparhiilor se va fixa de către Sfântul Sinod în înţelegere cu Guvernul, bine înţelegându-se cu aprobarea Corpurilor legiuitoare.
Art. 27. Fiecare mitropolit sau episcop poate publica scrisori pastorale sau enciclice în eparhia sa, privitoare însă numai la religiune şi bunele moravuri, fără să se atingă nicidecum legile civile şi politice.
Art. 28. Fiecare eparhie are un Consistoriu permanent, pentru administrarea şi judecarea afacerilor clerului curat bisericeşti. El trebuie să fie compus din cel puţin trei membri, numiţi de episcop, dintre preoţii eparhiei sale. În înţelegere cu ministrul Cultelor.
Art. 29. Deciziile Consistoriilor nu vor putea fi executorii decât după aprobarea mitropoliţilor sau episcopilor eparhioţi.
Art. 30. Deciziile Consistoriilor, aprobate de către mitropoliţi sau episcopi, pot fi apelate la Sfântul Sinod, în cazurile anume prevăzute de canoanele ecumenice, după formele şi în termenul, ce se va hotărî de Sfântul Sinod printr-un anume regulament.
Art. 31. Protoiereii şi proestoşii se vor în funcţiunile lor şi se vor destitui de către mitropoliţi sau episcopi eparhioţi, în înţelegere cu ministrul Cultelor.
Art. 32. Fiecare mitropolit sau episcop va avea câte un arhiereu locotenent. Aceştia se vor alege de către Sinod în înţelegere cu Guvernul.
Titlurile acestor arhierei (χορεπίσχοπος) vor fi:
1) la Mitropolia din Bucureşti, Ploieşti; la Râmnicu-Vâlcea, Craiova; la Buzău, Râmnicu-Sărat; la Argeş, Piteşti.
2) la Mitropolia din Iaşi, Botoşani; la Episcopia de Roman, Bacău; la Episcopia de Huşi, Bârlad; la Episcopia Dunărea de Jos, Constanţa.
Fiecare arhiereu locotenent va fi dator, sub pedeapsă de a fi considerat ca retras din această demnitate, să locuiască la reşedinţa Mitropoliei sau Episcopiei respective. Ei vor primi o leafă lunară de 300 lei şi vor îndeplini serviciul de vicari sau arhimandriţi de scaun.
Art. 33. Chinoviile de călugări şi călugăriţe atârnă numai de puterea chiriarhului, în ceea ce priveşte disciplina ecleziastică şi datoriile lor spirituale, fără nici un amestec al puterii laice.
Art. 34. Orice dispoziţiuni contrare acestei legi sunt şi rămân abrogate.

4.2.3. Regulament pentru aplicare art. 9 (10 în Legea Consistoriului) modificat, din Legea de la 1872 pentru alegerea Mitropoliţilor şi Episcopilor, cum şi a constituirii Sfântului Sinod (1896) [695]

Art. 1. Conform art. 9 (azi 10) modificat, din legea de la 1872 pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi, Sfântul Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române de răsărit se compune:
a) din amândoi mitropoliţii;
b) din cei şase episcopi eparhioţi;
c) din cei opt arhierei titulari.
Art. 2. Aceşti PPSS membri ai Sfântului Sinod, bucurându-se exclusiv în Biserica noastră de toate drepturile şi prerogativele, prevăzute de sfintele canoane şi de legea mai sus numită, numai ei sunt membri în exerciţiu ai Sfântului Sinod şi numai ei sunt chemaţi la lucrările acestui Sfântul Sinod de către preşedintele respectiv, în urma unui decret regal.
Art. 3. Membrii în exerciţiu ai Sfântului Sinod sunt datori să ia parte la şedinţele sale ori de câte ori această sfântă adunare bisericească se va deschide prin decret regal.
Art. 4. Pentru toate chestiunile supuse deliberărilor Sfântului Sinod se cere majoritatea membrilor în exerciţiu, afară de cazurile privitoare la judecarea mitropoliţilor, episcopilor şi arhiereilor titulari, când se cere prezenţa a 12 membri cel puţin. În toate chestiunile însă, hotărârile Sfântului Sinod se iau cu majoritatea membrilor prezenţi la şedinţă.
Art. 5. Ocupaţiunile chiriarhice, serviciile bisericeşti, distanţele, dificultăţile de transport şi călătorie, interesele familiare şi personale, precum şi orice altă cauză de orice natură ar fi ea, nu se pot invoca

[695] Acest regulament a fost sancţionat cu Decretul Regal, publicat în „Monitorul Oficial", nr. 36 din 18 mai 1896 (Chiru C. Costescu, *Colecţiune,* p. 61-63).

de vreun membru pentru a motiva absenţele sale de la şedinţele Sfântului Sinod, afară de cazurile de forţă majoră care se vor recunoaşte şi constata de Sfântul Sinod ca tari.
Art. 6. Singur cazul de boală poate fi considerat ca motiv binecuvântat de abatere. Pentru aceasta însă, dacă Sfântul Sinod bănuieşte motivul, membrul absent este dator să trimită Sfântului certificatul medicilor curanţi, iar Sfântul Sinod, apreciind cazul, îl primeşte de valabil sau hotărăşte trimiterea unei comisiuni dintre medicii cei mai însemnaţi şi speciali în boala de care suferă pacientul.
Comisiunea aceasta medicală fiind în număr egal cu medicii curanţi care au eliberat certificatul, examinează împreună cu aceştia pe suferind şi arată Sfântului Sinod printr-un act, ce vor face dacă boala permite bolnavului a se transporta pe drum la Bucureşti şi a participa la şedinţele Sfântului Sinod.
În caz de urgenţă, majoritatea medicilor decide; iar în caz de paritate, votul celui mai bătrân dintre aceşti doctori formează majoritatea. Actul astfel formulat se înaintează Sfântului Sinod, care hotărăşte.
Art. 7. Absenţe concertate se numesc numai acelea ce se vor face de unul sau de mai mulţi membri ai Sfântului Sinod în trei şedinţe într-o sesiune, pentru ca să paralizeze judecata vreunuia din colegii lor.
Aceste absenţe, afară de cazurile de boală şi de forţă majoră, prevăzute şi regulamentele de art. 5 şi 6 din acest regulament, cad tot sub prevederile aliniatului din urmă al art. 9 modificat, din legea de la 1872.
Art. 8. Motivele absenţelor trebuie să se comunice Sfântului Sinod de către membrii absenţi a doua zi după invitarea lor la şedinţă, dacă se află în capitală şi cel mai târziu în interval de cinci zile de la data primirii încunoştinţării de comunicare, dacă cel absent se află departe prin ţară sau eparhie.
Art. 9. În fiecare şedinţă, îndată după comunicări, Sfântul Sinod apreciază motivele invocate de membrul ce absentează şi hotărăşte dacă absenţa sa se poate considera sau nu ca un concediu acordat de Sfântul Sinod. Hotărârea aceasta se comunică de către preşedinte chiar în acea zi membrului absent şi are putere de acţiune două zile de la data amânării dacă membrul lipseşte din Capitală.
Art. 10. Trei absenţe declarate de Sfântul Sinod ca nemotivate se socotesc, conform legii respective, ca o retragere de bunăvoie din locul ce ocupă în ierarhia Sfintei noastre Biserici autocefale ortodoxe române a membrilor Sfântului Sinod care a absentat.
Aceeaşi măsură a legii se aplică şi acelor dintre membrii Sfântului Sinod care, fiind încunoştinţaţi conform art. 3 al regulamentului de faţă, spre a veni la şedinţă, nu ar arăta în timpul prevăzut de art. 8 de mai sus, motivul absentării şi al abţinerii lor de la lucrările Sfântului Sinod.
Art. 11. Toate aceste absenţe de mai sus, constatându-se şi hotărându-se de Sfântul Sinod ca nemotivate, se aduce de către preşedintele respectiv la cunoştinţa Ministerul de Culte chiar în aceeaşi zi.
Guvernul, la rândul său, luând act de comunicarea preşedintelui Sfântului Sinod, se va conforma art. 6 din legea de la 1872 „pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi", dacă membrul ce a absentat este mitropolit sau episcop eparhiot; iar dacă este arhiereu titular, va cere Sfântului Sinod să procedeze în aceeaşi sesiune la alegerea candidaţilor de arhiereu, conform regulamentului întru aceasta.
Art. 12. Dispoziţiunile regulamentului de faţă nu înlătură în nici un chip prevederile sfintelor canoane şi cu atât mai puţin pe acelea ale canonului 74 apostolic, care se referă exclusiv la chiriarhul ce s-ar prihăni.
Art. 13. Punerea în armonie a acestor canoane cu legea de la 1872 şi modificările sale, precum şi cu regulamentele Sfântului Sinod, se va face de către însăşi sfânta adunare bisericească.

4.2.4. Regulament pentru alegerea arhiereilor titulari sau locotenenţi, prevăzut la art. 9 (10) şi 25 (32) din legea pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor şi pentru constituirea Sfântului Sinod al Bisericii Române (1875)[696]

I. Despre candidaţii de arhierie în genere
Art. 1. Candidaţii de arhierie titulari, conform art. 9 (azi 10) din legea organică pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor şi pentru constituirea Sfântului Sinod, trebuie să fie români sau naturalizaţi români.

[696] Regulament sancţionat prin Decretul Regal nr. 1107 din 23 iunie 1875 şi publicat prin „Monitorul Oficial" nr. 139 din 28 iunie 1875 (Chiru C. Costescu, *Colecţiune,* p. 59-61).

Art. 2. Candidaţii de arhierie, după canonul al 12-lea al Sinodul din Laodicea, trebuie să fie bărbaţi experimentaţi întru învăţătura credinţei şi întru cea dreaptă. Iar canonul 2 al Sinodului al VII-lea ecumenic cere de la candidatul de arhierie ca să aibă zel la citirea şi meditarea sfinţitelor canoane, a evangheliei apostolului şi a toată Dumnezeiasca Scriptură, ca să poată învăţa poporul în credinţa lui. „Căci esenţa ierarhiei noastre, adaugă canonul, constă în cuvintele cele predate de Dumnezeu, adică în adevărata ştiinţă a Dumnezeieştilor scripturi. Iar dacă cineva se clăteşte şi nu are osârdie a face şi învăţa aşa, acela să nu se hirotonească". Canonul Sinodului al 19-lea ecumenic al VI-lea impune căpeteniilor bisericeşti datorinţa de a predica în biserica poporului „cuvintele evseviei, culegând adevărurile ce sunt a se propaga sin Sfânta Scriptură şi din învăţăturile Sfinţilor Părinţi".
Din toate acestea, precum şi din spiritul legii pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor (art. 2), rezultă că candidaţii de arhierie, care sunt totodată şi candidaţi la episcopate, trebuie neapărat să întrunească în persoanele lor aceste două esenţiale calităţi ale arhieriei: ştiinţa şi cuviosia. Ştiinţa se constată prin documente ştiinţifice sau prin predice rostite în biserică, sau în fine, prin alte scrieri în materie religioasă. Cuviosia se constată prin mărturia ierarhilor în ale căror eparhii a trăit şi lucrat candidatul de arhiereu. La caz de constatare, se vor lua drept baze de constatare actele oficiale de prin cancelariile eparhiale, notiţele despre conduită prevăzute la art. 40 şi 44 din regulamentul pentru disciplina clerului. În tot cazul, opiniunea majorităţii Sinodului este mărturia cea mai valabilă despre cuviosia candidatului propus.
Art. 3. Conform legii, vârsta candidaţilor eligibili va fi cel puţin 40 ani.
Art. 4. Candidaţii de arhierie pot fi persoane atât din clerul monahal, cât şi din cel mirean; numai în cazul din urmă candidatul să fie dintre preoţii văduvi, conform celor stipulate prin canonul 12 al Sinodul economic VI, şi conform datinii Bisericii noastre, să se îmbrace în schima monahicească, după rânduiala prescrisă prin regulamentul pentru disciplina monahală.
Art. 5. Clerul român, care va primi hirotonia arhierească în altă ţară, se exclude singur prin aceasta dintre membrii clerului român.

II. Modul procedării la alegerea candidaţilor de arhierie titulară
Art. 6. Înalt Prea Sfinţiţii Mitropoliţi ai Ungro-Vlahiei şi ai Moldovei, prezenţi la Sinod, propun lista candidaţilor eligibili la demnitatea de arhiereu, fiecare pentru jurisdicţiunea sa. Acea listă se citeşte în Sfântul Sinod.
Fiecare din Prea Sfinţiţii membri ai Sfântului Sinod pot cere înscrierea în lista de candidaţi a persoanelor cu calităţile arătate mai sus.
Mitropoliţii şi episcopii eparhioţi, care pentru binecuvântată cauză, ar fi absenţi de la Sinod, pot trimite în scris la Sfântul Sinod opiniunile lor despre candidaţii de arhiereu (Sin. I, can. 4, sin. VII, can. 3, antioh. 19).
Art. 7. Lista candidaţilor fiind stabilită şi admisă de Sfântul Sinod, se procedează la alegere prin vot secret.
Art. 8. Prin art. 8 al legii organice bisericeşti se legiuieşte ca arhiereii titulari să se aleagă de Sfântul Sinod în *înţelegere cu Guvernul.* Pentru conformare cu această cerinţă a legii, Sfântul Sinod, la orice vacanţă de arhiereu va alege din lista candidaţilor trei persoane care le va crede mai capabile de această treaptă; apoi, prin ministrul de Culte, va aduce acele persoane la cunoştinţa Guvernului, care, la rândul său va alege dintre dânsele o persoană ce va dobândi sancţionarea M.S. Domnului, se va privi ca definitiv aleasă şi se va comunica Sinodului spre a regula cele cuvenite pentru hirotonie.
Art. 9. Alegerea în Sfântul Sinod se face în modul următor:
a) Preşedintele citeşte câte un nume din lista candidaţilor în ordinea cum sunt ei înscrişi şi propune alegerea lui la votul Sinodului;
b) Membrii Sfântului Sinod, după apelul nominal, depun fiecare votul său prin bile, votul afirmativ prin bila albă în urna albă şi bila neagră în urna neagră, iar votul negativ prin bila neagră la urna albă şi bila albă la urna neagră;
c) Majoritatea voturilor albe ori negre de la urna decide admiterea ori respingerea candidatului propus (Sin. I, can. 6, Antioh. 19).
d) Dacă candidatura propusă la vot a căzut, atunci preşedintele propune al doilea candidat din listă şi se urmează aşa până când trei dintre candidaţii propuşi în listă întrunesc majoritatea voturilor;
e) La caz de paritate, votul preşedintelui decide;

f) Când la întâia votare a tuturor candidaţilor din listă nu s-ar dobândi majoritatea pentru cei trei candidaţi sau pentru unul dintre ei, se va proceda la a doua votare pentru toţi candidaţii sau numai pentru unul, şi atunci majoritatea relativă va decide.
Art. 10. Candidatul de arhiereu fiind aprobat de Guvern, Sinodul regulează în competenţa sa cele cuvenite pentru hirotonia lui de către mitropolitul respectiv.
Art. 11. La caz când hirotonia nu s-ar efectua pentru vreo cauză neprevăzută, mitropolitul respectiv va comunica cazul Sfântului Sinod în cea dintâi sesiune după alegere. Sfântul Sinod va decide de urmare.

4.2.5. Regulament pentru disciplina bisericească
(1873) [697]

Carol I,
Prin graţia prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională, Domn al Românilor,
La toţi de faţă şi viitori, sănătate;
Asupra raportului Ministrului Nostru Secretar de Stat la departamentul Cultelor şi al Instrucţiunii publice, sub Nr. 5.820;
Văzând votul dat de Sfântul Sinod al Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române, în şedinţa sa de la 22 mai 1873;
Văzând jurnalul consiliului Nostru de Miniştri, încheiat în şedinţa sa de la 24 mai 1873;
În virtutea art. 15 din legea pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi, cum şi a constituirii Sfântului Sinod, Am sancţionat şi sancţionăm ce urmează:

Capitolul I. Despre autoritatea eparhială
Art. 1. Legea bisericească, promulgată la 14 decembrie, anul 1872, la art. 21 şi 22 mărginesc sfera disciplinei bisericeşti din fiecare eparhie la administrarea şi judecarea afacerilor clerului, curat bisericeşti, prin episcopul eparhiot şi Consistoriu.
Art. 2. Aşadar, autoritatea eparhială este o instanţă bisericească, în care, sub nemijlocita priveghere a ierarhului eparhiot, se concentrează administraţia şi judecata spirituală a fiecărei eparhii. Peste hotarele eparhiei respective nu poate a se întinde autoritatea episcopului, conform canoanelor sfintelor Sinoade, Can. apost. 35, II, 2, III, 8, VI, 20.
Art. 3. Consistoriul ţine şedinţele sale în localul reşedinţei eparhiale.
Art. 4. Toate hotărârile ce se adresează la autoritatea eparhială, se adresează pe numele eparhiotului, care regulează aducerea întru îndeplinire de-a dreptul în ceea ce priveşte administraţia eparhială; iar dacă cazul este de consultare sau de judecată, atunci episcopul o recomandă Consistoriului.
Art. 5. Lucrările Consistoriului se săvârşesc de personalul cancelariei eparhiale.
Art. 6. Cancelaria eparhială se împarte în două secţiuni: cea administrativă şi cea judiciară; amândouă sub conducerea directorului, care este responsabil de necesitatea şi întârzierea lucrărilor cancelariei.
Art. 7. Hotărârile definitive ale consistoriilor, aprobate de eparhiot, se aduc la îndeplinire de către acesta din urmă.
Art. 8. Ştiinţele şi lămuririle trebuitoare, Consistoriul şi le procură prin episcopul eparhiot de la locurile şi persoanele supuse autorităţii episcopale; astfel sunt: protoiereii, proestoşii de plăşi, superiorii şi superioarele de la mănăstiri şi alte persoane bisericeşti, cărora li s-ar pune vreo însărcinare de către episcopul eparhiot.
Art. 9. Toţi amploaiaţii cancelariilor eparhiale se aleg de eparhiot şi se recomandă d-lui ministru de Culte. La alegerea amploaiaţilor cancelariilor eparhiale, se va da preferinţă persoanelor din cler.
Art. 10. Bazele administrării şi judecăţii eparhiale sunt:
a) Legea lui Dumnezeu, cuprinsă în Sfânta Scriptură.
b) Canoanele sfinţilor Apostoli, ale sfintelor Sinoade ecumenice şi locale, ale sfinţilor Părinţi şi alte aşezăminte bisericeşti.
c) Regulamentul Sfântului Sinod.
d) Legile civile ale ţării, întrucât ele se ating de persoane sau obiecte de pe terenul ecleziastic.
Art. 11. Modul administrării şi al judecăţii eparhiale se hotărăşte în următoarele două secţiuni, din care, cea dintâi tratează despre administrare, iar cea de a doua despre judecata eparhială.

[697] Preluat după *BOR,* an I, nr. 2, Bucureşti, 1874, p. 87-98.

Capitolul II
Despre păstrarea şi lăţirea religiunii ortodoxe
Art. 12. Administraţia eparhială priveghează ca adevărurile Bisericii ortodoxe să fie profesate, conservate şi aplicate în toată curăţia de către clerul şi poporul ortodox. Cu deosebire, episcopii eparhioţi sunt datori a exercita această priveghere atât nemijlocit, prin reviziuni anuale, cât şi prin organele date în ajutorul administraţiunii bisericeşti.
Art. 13. Administraţia eparhială se îngrijeşte ca clerul să predice cuvântul lui Dumnezeu în biserici şi să înveţe la tot cazul favorabil pe poporul ortodox credinţa şi evsevia [evlavia-n.n.], sau pietatea şi moralul creştinesc.
Art. 14. În timpul oficiului divin preoţii sunt datori să citească prin biserici învăţături din scrierile sfinţilor Părinţi şi din cărţile destinate spre acest finit de episcopul eparhiot.
Iar preoţii, care au căpătat prin seminarii îndestulă cultură teologică, să se autorizeze şi să se îndatoreze a compune însuşi ei învăţături poporului, acomodate cu înţelegerea şi trebuinţele morale lui. Asemenea cuvinte apoi să se trimită episcopului eparhiot, pentru ca acele ce s-ar găsi mai bune să se publice spre folosul comun şi spre deşteptarea emulaţiunii în cler, la predicarea cuvântului lui Dumnezeu.
Art. 15. Autorizaţia de a rosti predicile sale proprii în biserici, precum şi de a publica orice scriere relativă la religie şi biserică, episcopul o va da numai acelora din preoţi, despre a căror cunoştinţe teologice şi devotament către învăţătura sfintei Biserici va fi convins; ca nu, din contra, să se pronunţe din neexperienţă cuvinte necuviincioase sau idei neconforme cu învăţătura Bisericii, şi scandalizatoare conştiinţei ascultătorilor sau cititorilor. În cazul opus, totdeauna predicile, înainte de rostire, precum şi scrierile, înainte de publicare, trebuie a se revedea de episcopul eparhiot sau de persoana înadins însărcinată de el.
Nu este permis persoanelor laice a pronunţa discursuri în biserici sau la alte ocaziuni de oficieri religioase, fără prealabila autorizaţie a episcopului eparhiot sau în lipsa protoiereului. Preotul ce oficiază este dator a face această observaţie predicatorului mirean şi dacă el nu s-ar supune, atunci, de va fi în timpul oficiului divin, preotul va cere intervenirea autorităţii civile. Dacă oficierea se va face afară de biserică, preotul îndată se va retrage şi va lăsa responsabilitatea asupra insubordonatului.
Art. 16. Pentru a înlesni clerul în datorinţa predicării cuvântului lui Dumnezeu şi pentru mai lesnicioasa răspândire a salutarelor idei de pietate şi moralitate, în spiritul Bisericii noastre, se va edita un jurnal bisericesc, care va circula pe la toate bisericile din ţară şi în el se vor publica cuvinte de învăţătură creştină ortodoxă, aplicate la trebuinţele religioase şi morale ale poporului român şi alte articole de aceeaşi cuprindere. Programul acestui jurnal se va specifica de către Sfântul Sinod.
Art. 17. Să se pună o deosebită îngrijire, ca creştinii ortodocşi să se mărturisească şi să se împărtăşească cu sfintele Taine, conform cu învăţătura Bisericii.
Art. 18. Episcopul eparhiot chibzuieşte măsurile pastorale, ce se vor socoti necesare, spre a nutri şi deştepta în popor simţul pietăţii şi îndemnul, spre îndeplinirea datoriilor creştineşti, prin anume învăţături, emanate de la autoritatea eparhială şi circulate pe la toate parohiile.
Art. 19. De asemenea este datoria clerului a feri pe creştinii ortodocşi de la tot felul de superstiţiuni şi rătăciri, prin sfaturi, atât în biserică, cât şi în particular.
Art. 20. Fiecare biserică parohială ţine liste matriculare de numărul creştinilor, ce compun parohia, adăugând la ea pe toţi cei din nou botezaţi, cu arătare anume de timpul când s-au botezat, de ce preot şi cine i-au fost naş, de asemenea şi de creştinii cununaţi şi de cei răposaţi. Listele acestea se vor ţine după forma şi regula ce va stabili autoritatea eparhială.
Art. 21. Dacă în vreo parohie s-ar ivi cazuri de abatere de la credinţa ortodoxă, atunci autoritatea eparhială va chibzui, în marginea canoanelor bisericeşti şi a legilor civile, modul de a proceda spre întoarcere din rătăcire.
Art. 22. Eterodocşii sau necredincioşii, care ar dori să se unească cu Biserica ortodoxă, trebuie să se adreseze mai întâi către episcopul local cu cerere în scris, însoţită de dovezile trebuincioase privitoare la starea civilă. Episcopul orânduieşte pe prozelit spre catehizare. Săvârşirea catehizării protoiereul o aduce la cunoştinţă episcopului şi cere dezlegare de urmare.

Capitolul III
Despre oficiul divin
Art. 23. Administraţia eparhială priveghează ca oficiul divin în bisericile de prin mănăstiri, de pe la catedrale, pe la bisericile de prin oraşe, care au mijloace şi cler îndestulător, să se facă în toate zilele

regulat. Iar pe la bisericile de pe la sate cel puţin sâmbetele şi duminicile şi în toate sărbătorile anuale, de asemenea în sfântul şi marele post, săptămâna întâia şi cea din urmă, precum miercurea şi vinerea.
Art. 24. Oficiul divin se săvârşeşte după tipicul Bisericii ortodoxe, în timpul hotărât,cu cucernicie şi cu linişte, cu citire şi cântare înţeleasă fără grăbire şi îngăimeală şi fără tot felul de schimbări şi inovaţiuni arbitrare.
Art. 25. Tot cu aşa luare aminte şi exactitate, precum s-a arătat în art. precedent, trebuie a se săvârşi de cler rugăciunile prin casele enoriaşilor, procesiunile şi toate orânduielile religioase, publice şi private.
Art. 26. Este oprit oricui, fără cleric, fie mirean de orice treaptă şi stare, a tulbura buna orânduială în templul lui Dumnezeu, în timpul sfintelor oficieri a produce scandal şi nelinişte în spiritele creştinilor prin convorbiri şi râs, prin umblare de la un loc la altul, prin ocuparea locurilor destinate numai pentru cler.
Respectul cuvenit casei lui Dumnezeu cere, ca creştinii să nu intre cu bastoane nici să stea cu capul acoperit.
Art. 27. Când cineva s-ar purta în biserică în vreun mod necuviincios, contra celor stipulate în art. precedent, preotul este dator a-i face observaţiunea sa, spre chemare la ordinea cuvenită santităţii locului. La caz de neascultare, preotul va cere intervenirea autorităţii civile, care va stabili ordinea în puterea legilor.
Tot asemenea cazuri se vor aduce la cunoştinţa episcopului eparhiot, ca motive spre a da, la trebuinţă, povăţuirile sale pastorale către clerul şi poporul eparhiei.
Art. 28. Locaşurile dumnezeieşti cu toate obiectele ce se cuvin la oficiul divin, precum: sfintele vase, antimisul, icoanele, veşmintele, cărţile şi în genere tot interiorul bisericii, să se păstreze întru toată curăţenia şi orânduiala cuvenită sfintei lor destinaţiuni. Protoiereii, proestoşii de plăşi în toate vizitaţiunile lor pe la biserici cercetează despre starea acestor obiecte. Despre cele ce lipsesc, sfătuieşte pe epitrop a le îndeplini din veniturile bisericeşti sau din altele ce anume s-ar destina de enoriaşi spre acest finit. La bisericile ce se întreţin pe contul statului, episcopul eparhiot mijloceşte la locul competent pentru satisfacerea necesităţilor lor.
Art. 29. La administraţia eparhială trebuie să fie catagrafia anume arătoare de toate obiectele oficiului divin de pe la bisericile de prin eparhie; cu anume arătare de starea lor, atât pentru mai sigura lor păstrare, cât şi pentru ştiinţă. Catagrafiile acestea se verifică la fiecare doi ani, adăugându-se obiectele, ce ar prisosi şi scăzându-se cele uzate.
Obiectele oficiului divin se vor da în păstrarea preotului bisericii. Unde vor fi mai mulţi preoţi, ele se vor încredinţa proestosului.
Art. 30. Să se privegheze, ca la fiecare biserică să se păstreze cu bună cuviinţă sfintele daruri, acele de rezervă şi sfântul mir, fără de împuţinare; ca ele să se păstreze în sfântul altar cu cinstea şi paza cuviincioasă. Administraţia eparhială se îngrijeşte a avea totdeauna sfântul mir pentru împărţire pe la bisericile unde ar lipsi.
Art. 31. Nu numai bisericile cu cele din lăuntrul lor, dar şi obiectele din afară, de exemplu clopotniţele, chiliile, curtea, cimitirele şi monumentele de morminte, de asemenea să se păstreze în regulă, curăţenie şi respectul cuvenit unor asemenea locuri, neabătute de la destinaţiunea lor.
Art. 32. Fiecare biserică, atât urbană cât şi rurală, va avea un sinodic (memoriu), în care se vor însemna, sub privegherea şi povăţuirea protoiereului, noţiunile istorice despre fondarea bisericii, cu arătare de anul când s-a fondat, de numele ctitorilor şi ale binefăcătorilor, precum şi de toate binefacerile, ce s-ar face în deosebite timpuri, de asemenea să se treacă şi alte împrejurări mai însemnate ale comunei, care ar merita a se păstra în memoria urmaşilor, încât sinodicul să fie totodată şi ca o mică cronică a comunei. Extract cu numele ctitorilor şi al binefăcătorilor se va depune la sfântul jertfelnic, spre veşnică pomenire la sfintele rugăciuni. Forma sinodicului se va da de autoritatea eparhială.
Art. 33. Fiecare biserică va avea un dulap pentru păstrarea cărţilor. Acolo se vor depune pe lângă cărţile oficiului divin, catagrafia bisericii, sinodicul, condicile mitricale [matricole], jurnalul bisericesc, cărţi de cuvinte şi alte cărţi de suflet folositoare, ce s-ar recomanda de autoritatea bisericească.
Art. 34. La toate obiectele arătate în articolele precedente, protoiereul şi alţi revizori eparhiali întorc băgări de seamă la vizitările ce sunt datori a face pe la mănăstiri şi biserici şi a arăta starea lor în raporturile ce fac episcopului eparhiot.

Capitolul IV
Despre cler

Art. 35. Preoţii, diaconii, dascălii şi tagma monahală, în servirea bisericii şi în chipul vieţuirii lor, trebuie să urmeze după canoanele bisericeşti, care definesc datorinţele lor.

Art. 36. Alegerea şi numirea persoanelor la serviciile şi posturile bisericeşti ale eparhiei atârnă de la chibzuirea episcopului eparhiot, care adună prin protoierei toate informările despre calităţile canonice şi legale ale candidaţilor.

Art. 37. Hirotonisirea în treptele de preot şi diacon este o lucrare ce atârnă nemijlocit de cercetarea şi hotărârea episcopului eparhiot, care se încredinţează în marginea canoanelor şi a legilor ţării, despre vrednicia celui ce caută hirotonia şi după chirotonisire îi sloboade carte arhierească, cuprinzătoare de data hirotoniei şi cu un extract de principalele datorinţe ale treptei celui hirotonisit şi investit cu subscrierea sa, cu sigiliul Episcopiei şi cu celelalte forme de cancelarie.

Art. 38. *Nimeni nu trebuie să fie hirotonit decât numai la caz de vacanţă* la vreo biserică şi în marginile stabilite pentru statul servitorilor trebuitori pe la biserici.

Art. 39. Preotul sau diaconul, nou hirotonit, se instalează în serviciile lor prin protoereul judeţului, sau prin proestosul plăşii, sau şi prin altă persoană bisericească, delegată în adins. Instalarea se face aşa: spre o zi de duminică sau altă sărbătoare, delegatul, mergând la biserica comunei respective şi fiind poporul comunei adunat la biserică, după utrenie, delegatul face Te-Deum de mulţumire lui Dumnezeu, apoi citesc în public decretul episcopului, dat pe numele noului hirotonisit, după care îl înmânează aceluia. Noul hirotonisit apoi intră în serviciul său, săvârşind sfânta Liturghie.

Art. 40. Administraţia eparhială va ţine listă de conduită pentru toate persoanele ce compun clerul eparhial; ele se vor forma după ştirile date întru aceasta de protoierei.

Art. 41. Autoritatea eparhială priveghează ca *persoanele bisericeşti să se folosească, fără vreo oprire din partea cuiva, de drepturile, ce le dau legile civile, precum: scutirea de dare către Stat şi comună, folosirea de pământurile, destinate pentru servitorii bisericeşti etc.; de asemenea priveghează, ca autorităţile comunale în ceea ce priveşte administrarea părţii materiale a bisericilor parohiale să nu iasă din marginea canoanelor şi legilor.*

Art. 42. Persoanele din treptele ierarhiei bisericeşti *se scutesc de jurământ*, fiind îndeajuns simpla lor arătare verbală după cuvântul Mântuitorului: „Să fie cuvântul vostru aşa, aşa,; nu, nu".

Art. 43. Persoanele bisericeşti, care prin devotament către chemarea lor, prin acte de caritate şi-au dobândit o deosebită reputaţiune între creştini, precum şi la autoritatea eparhială, episcopul eparhiot le gratifică cu vreunul din rangurile bisericeşti, spre recunoştinţă şi spre deşteptarea emulaţiunii în cler.

Art. 44. Spre a se păzi regula întru aceasta, afară de notiţele din condica de conduită, protoiereul respectiv raportează episcopului despre faptele cu deosebire meritabile, ce ar fi săvârşit vreo persoană bisericească. Când episcopul socoteşte a gratifica meritele vreunei persoane din cler, cere toate informările din actele ce se păstrează în cancelarie despre meritele acelei persoane, după care apoi decide promovarea. La promovare însă să se păstreze totdeauna treptalitatea gradelor admise de Biserica ţării.

La bisericile, unde sunt mai mulţi preoţi, episcopul eparhiot va denumi pe cel mai meritabil în calitate de preot proestos, căruia se va încredinţa toată purtarea de grijă pentru buna ordine bisericească; de dânsul vor asculta toţi ceilalţi bisericaşi.

Art. 45. Episcopul eparhiot va însemna toate cazurile, ce i s-ar înfăţişa, ca neprevăzute prin canoane şi legi şi le va supune spre dezlegare la deschiderea sesiunii Sfântului Sinod.

Art. 46. Clerul, care fără învoirea episcopului său, va părăsi postul său şi va trece în altă eparhie, autoritatea eparhială, unde el s-a strămutat, nu poate a-l primi în clerul său nici într-un chip, până ce el nu va înfăţişa cartea episcopului său primitiv din a căruia eparhie s-a depărtat, conform can. 33, Apost Sinod VI, can. 17, Sinod IV, can. 20.

Art. 47. Autorităţile eparhiale priveghează ca să nu se strecoare prin eparhie clerici străini şi vagabonzi, care sub felurite pretexte umblă prin oraşe şi sate, cerşetorind sau petrecând viaţă nepotrivită chemării lor. Asupra unora ca aceştia, se aplică can. 23 al Sinodului IV ecumenic.

Capitolul V
Sfera judecăţii eparhiale

Art. 48. Judecăţii eparhiale sunt supuse persoanele de tagma bisericească, atât sfinţiţii servitori, precum: preoţii şi diaconii, cât şi servitorii bisericeşti, precum: cântăreţii. Citeţii, paracliserii şi monahii.

a) în caz de abateri de la datorinţele chemării şi a serviciului lor de la buna orânduială şi buna conduită.
b) în reciprocele certe, ce se pot isca între aceste persoane, în cât priveşte chemarea şi serviciul lor bisericesc.
c) în urmare a reclamărilor, ridicate asupra vreunei persoane bisericeşti din partea oricui, despre atacuri, abatere de la datorinţi, etc.
d) la caz de călcare a legilor ţării.

Capitolul VI
Regulile generale la judecarea persoanelor bisericeşti
Art. 49. Delictele persoanelor bisericeşti contra datorinţelor chemării lor, contra bunei orânduieli bisericeşti şi a conduitei lor, pot a se urmări:
a) după raporturile protoiereului respectiv.
b) a oricăruia din membrii clerului.
c) după suplicele poporanilor sau încunoştinţărilor din partea autorităţilor civile.
d) după adnotaţiunile din listele de conduită.
e) după ştirile ce au putut ajunge la episcopul eparhiot pe orice cale.
Art. 50. Persoana bisericească acuzată de vreun delict grav, se suspendă din serviciul său până la disculparea sa; însă se lasă şi la chibzuirea episcopului, dacă trebuie a se suspenda acuzatul sau nu, judecând după gravitatea cazului şi conduita precedentă a acuzatului.
Art. 51. Episcopul priveghează ca cercetările să se facă cu exactitate şi în termenele stabilite de procedura judecăţii eparhiale.

Capitolul VII
Măsuri de penalitate şi corijare
Art. 52. Măsurile de penalitate şi corijare ce se aplică de judecata eparhială persoanelor bisericeşti, sunt:
a) lipsirea sfinţiţilor servitori de treapta ierarhică; iar a servitorilor bisericeşti de serviciul lor;
b) oprirea provizorie de serviciu;
c) depărtarea de la biserica, unde au servit şi înlocuirea cu altul;
d) luarea rangului onorific;
e) canonisirea provizorie la reşedinţa arhierească;
f) canonisirea cu metanii;
g) dojană aspră;
h) observaţie.
Art. 53. Se supune lipsirii de treapta ierarhică o persoană bisericească, dacă s-a constatat căzută în vreun fapt criminal.
Art. 54. Se lipseşte de treapta sa persoana bisericească, care va bate pe cineva şi mai ales de va fi făcut aceasta în timpul oficiului divin (canonul 27 apostolic); de asemenea dacă va produce scandal în biserică în timpul oficiului divin, prin cuvinte sau lucrări necuviincioase, care ar fi împiedicat urmarea oficiului.
Art. 55. Sfinţitul servitor, ce ar cuteza a săvârşi oficiul divin în biserică sau afară, fiind în stare de netrezire, pentru întâia oară să se oprească de lucrările preoţiei, până va da probe de îndreptare; iar pentru a doua oară să se oprească cu desăvârşire (can. 42 apost.).
Art. 56. Persoanele bisericeşti, care prin cuvinte sau lucrări necuviincioase, va arăta nerespect către casa lui Dumnezeu, către sfintele ei obiecte şi aşezăminte bisericeşti, precum acele pentru posturi, etc., întâia oară i se aplică aspră dojană arhierească, aducându-i aminte frica de Dumnezeu, sfinţenia locului şi însemnătatea chemării sale. Dojana aspră se însoţeşte cu canonisire de metanii, după chibzuirea episcopului în biserica sau în casa arhierească. La recidivă se opreşte de servirea sfinţită de la 1-3 luni, după cum se va socoti.
Neîndreptându-se nici după această certare, se va lipsi de locul ce ocupă la biserică până ce va da probe de definitivă îndreptare.
Tot asemenea se va urma cu clericul care, uitându-şi datoria sa de persoană spirituală, se va amesteca în afaceri contrare caracterului său spiritual, va propaga ură şi dezbinare în societate, nesupunere la adunări, ce ar tinde la răsturnarea ordinii publice.
Art. 57. Preotul, care din neîngrijire către datorinţa chemării sale, va lăsa să moară pruncul fără botez sau bolnavul fără sfânta cuminecătură, cerută de el, se lipseşte de parohia aceea, la care se află.

Art. 58. Preotul care se va dovedi că a cerut plata nelegală sau peste bunăvoinţa creştinilor, pentru săvârşirea sfinţitelor serviri, se lipseşte de parohia aceea unde se află.
Art. 59. Nici o persoană bisericească, dovedită în fapte contrarii castităţii şi sanctităţii tainei căsătoriei, nu mai poate rămâne în tagma bisericească.
Art. 60. Persoana bisericească care se va dovedi supusă beţiei, pentru întâia oară se opreşte de servire de la 2-3 luni. Dacă nu se va îndrepta, se lipseşte de parohie.
Art. 61. Preotul ce va săvârşi taina cununiei în vreun mod nelegiuit, cade sub judecata bisericească.
Art. 62. Persoanele bisericeşti, care după tânguirile enoriaşilor, se vor dovedi că nu-şi împlinesc datorinţele chemării lor, care contra legilor se amestecă în afaceri, ce nu privesc servirea bisericească şi turbură liniştea comună, să se strămute la altă enorie, după ce mai întâi li se va aplica dojana cuvenită din partea episcopului eparhiot. Dacă şi la altă enorie ar repeta aceleaşi urmări, atunci să se lipsească de parohie.
Art. 63. Preotul canonisit cu oprire de serviciu, în timpul opririi se foloseşte numai de jumătate din venitul bisericesc şi din salariul său, iar cealaltă jumătate se dă preotului ce-i ţine locul.
Art. 64. Nici într-un caz nu se poate aplica unei persoane bisericeşti altă pedeapsă, afară de cele prevăzute la art. 52.
Art. 65. Episcopul eparhiot, chibzuind după împrejurări binecuvântate, poate micşora pedeapsa, opinată a se aplica vreunei vinovăţii.
Art. 66. Preotul ce posedă vreun rang onorific, căzând sub judecată pentru călcare de disciplină bisericească, pierde rangul ce l-a avut. Se lasă episcopul eparhiot latitudinea de a conforma aplicarea acestei penalităţi cu gravitatea culpei.
Art. 67. Pe temeiul canoanelor bisericeşti (Sinod II, can. VI), în chestiunile atingătoare de serviciile bisericeşti şi de disciplină, nu este permis nici unei persoane din cler a năzui la altă judecată, afară de cea bisericească. Cine s-ar crede nedreptăţit la instanţa I-a eparhială, are drept de apel la Sfântul Sinod. Cine nu s-ar supune judecăţii bisericeşti şi ar defăima-o până în ultima instanţă, acela se exclude singur din cler.
Acest regulament s-a votat în unanimitate de către Sfântul Sinod al sfintei Biserici autocefale ortodoxe române, în şedinţa sa de la 22 mai, anul 1873.
Preşedinte, **Nifon Mitropolitul Ungro-Vlahiei**
Ministrul nostru secretar de stat la departamentul Cultelor şi Instrucţiunii publice este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a decretului de faţă.
Dat în Bucureşti, la 7 iunie 1873.

4.2.6. Regulament pentru atribuţiunile de precădere ale Mitropolitului Primat al României, după cum s-a modificat de Sfântul Sinod în şedinţa sa din 26 noiembrie 1873[698]

Art. 1. Pe temeiul legii de la 14 decembrie 1872 pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi, cum şi a constituirii Sfântului Sinod, Mitropolitul Ungro-Vlahiei este totodată şi Primat al întregii Românii (art. 17 din Legea sinodală, azi 24 din Legea Consistoriului-n.n.). Tot acolo se stabileşte principiul că Primatul are rangul de precădere înaintea Mitropolitului Moldovei.
Art. 2. Această precădere se exprimă atât în preşederea Sfântului Sinod, cât şi la oficiile divine şi la toate ceremoniile, fie religioase, fie civile, când Primatul se află împreună cu ceilalţi ierarhi ai ţării.
Art. 3. Când Sfântul Sinod va găsi cu cale a se vizita, în numele său şi în interesul Bisericii, una sau mai multe eparhii ale ţării, această vizitare se va face de preşedintele său, în caz de legiuită împiedicare, de Mitropolitul Moldovei; în lipsa amândoror mitropoliţilor, Sfântul Sinod, pentru vizitarea eparhiilor, în interesele generale ale Bisericii, va delega pe episcopul cel mai vechi în hirotonie.
Art. 4. Toţi ierarhii şi tot clerul datoresc respectul cuvenit Primatului României în calitate de preşedinte al Sfântului Sinod.
Se înţelege că prin aceasta nu se jigneşte întru nimic poziţiunea neatârnată *ab antiquo* a ambelor mitropolii ale ţării una către alta. De aceea şi Primatul preşedinte al Sfântului Sinod, în relaţiunile sale

[698] Regulament sancţionat prin Decretul Regal nr. 2163/11 decembrie 1873 şi publicat în „Monitorul Oficial" nr. 272/ 15 decembrie 1873 (Chiru C. Costescu, *Colecţiune,* p. 57-58).

atât cu Mitropolitul Moldovei, cât şi cu episcopii eparhioţi, va observa regulile statornicite de canoane sau de vechile obiceiuri ale ţării.
Art. 5. Titlul cu care trebuie a se adresa toţi ierarhii şi clerul către Mitropolitul Primat este: Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Primat al României şi Preşedintele Sfântului Sinod". Titlul de Arhiepiscop şi Înalt Prea Sfinţit" aparţine de drept şi Mitropolitului Moldovei.
Art. 6. Sfântul Sinod reprezintă de drept Biserica română în faţă cu celelalte Biserici ortodoxe. Relaţiunile acestora cu Biserica română se întreţin prin organul preşedintelui Sfântului Sinod; el apoi le supune la cunoştinţa Sinodului în cea dintâi a sa sesiune ordinară sau extraordinară.
Art. 7. Mitropoliţii României, când urmează a trece unul în eparhiile din jurisdicţiunea celuilalt, sunt datori a cere de la acesta binecuvântarea.
Episcopii eparhioţi, în asemenea cazuri, vor cere binecuvântarea scaunului mitropolitan de care atârnă.
Excepţiune de la dispoziţiunile de mai sus se va face când această vizitare va fi a se îndeplini în urma unei hotărâri a Sfântului Sinod, sau când ierarhii Bisericii vor fi convocaţi la sesiunile sinodale sau ale Senatului.
Art. 8. Mitropolitul Primat adresează chemările canonice la Sinod către toţi membrii din toată România după ce a ieşit în *Monitorul Oficial* decretul Domnitorului de convocare a Sfântului Sinod şi a primit înştiinţare despre aceasta de la Ministerul Cultelor.
Art. 9. Oricine dintre membrii clerului român va contraveni acestor dispoziţiuni cade sub judecata bisericească.
Acest regulament s-a votat în unanimitate de către Sfântul Sinod al Sfintei Biserici autocefale române în şedinţa sa de la 26 noiembrie anul 1873.

4.3. LEGI ŞI REGULAMENTE PRIVIND ORGANIZAREA CLERULUI MIREAN

4.3.1. Prima versiune a *Legii clerului mirean şi a Seminariilor* (1893)[699]

Capitolul I. Parohiile şi personalul lor
Art. 1. Numărul parohiilor din toată ţara se fixează la 297 urbane şi 2.734 rurale.
Toate bisericile din ţară, afară de mitropolii şi episcopii, fac parte dintr-o parohie.
Nu fac parte din parohii bisericile de la mănăstirile şi schiturile de monahi şi de monahii care, conform regulării Sfântului Sinod din şedinţa de la 8 şi 9 decembrie 1888 nu sunt biserici parohiale.
Art. 2. Parohiile de care se vorbeşte la art. 1 sunt cele fixate de Sfântul Sinod în şedinţele sale de la 8 şi 9 decembrie 1888.
Se va putea modifica, înainte de punerea în aplicare a acestei legi de către Sfântul Sinod, în acord cu ministrul Cultelor, circumscripţiile parohiilor, fără însă a împuţina numărul lor.
Norma după care se vor putea face modificările va fi pentru parohiile rurale, pe cât posibil, comuna, iar pentru cele urbane numărul de 400 familii minimum.
După punerea în aplicare a acestei legi nici o modificare nu se va putea aduce acestor parohii decât prin lege. În cazul însă, în care se înfiinţează o comună nouă, de acord cu Sfântul Sinod, se poate înfiinţa o nouă parohie prin simplu decret regal.
Art. 3. Bisericile sunt parohiale şi filiale.
Bisericile filiale, care se găsesc în alte cătune decât biserica parohială, se vor întreţine şi de aici înainte.
Art. 4. Nimeni nu poate înfiinţa o biserică nouă decât cu voia episcopului respectiv şi a Ministerului Cultelor, şi cu obligaţia, dacă acea biserică nu se zideşte ca să înlocuiască o biserică parohială sau una de filiale prevăzute la art. 3, alin. II, ca acel ce o înfiinţează să asigure un venit suficient pentru întreţinerea bisericii şi a personalului ei, conform acestei legi.
În aceleaşi condiţiuni particulare pot, cu autorizaţia episcopilor respectivi şi a Ministerului Cultelor, lua asupra lor o biserică filială.

[699] Preluată după *BOR,* an. XVII, 1893, p. 305-318.

Paraclisele şi bisericile particularilor nu intră în numărul bisericilor parohiale sau filiale. Oricine poate face asemenea paraclise sau biserici particulare cu autorizaţia episcopului respectiv. Când însă particularii voiesc a avea la paraclise sau la bisericile particulare un personal clerical permanent, deosebit de acela al bisericilor din parohie, ei vor fi datori a se supune obligaţiunilor cuprinse în acest articol pentru cei ce doresc să înfiinţeze biserici noi.

Art. 5. În fiecare parohie va fi un preot paroh şi doi cântăreţi.

Fiecare biserică urbană va avea un paracliser.

În fiecare comună urbană reşedinţă de judeţ, care nu este sediul unei mitropolii sau episcopii, va fi un diacon la biserica de căpetenie, desemnată de episcopul respectiv.

Bisericile care au fonduri proprii, îndestulătoare spre a plăti şi un diacon, îl vor putea avea.

Până când numărul preoţilor va scădea la cel fixat prin legea de faţă, va fi câte un cântăreţ de fiecare biserică filială urbană, care are preot.

Comunelor nu le este interzis ca din bugetul lor să plătească mai mulţi cântăreţi.

Art. 6. La mitropolii vor fi câte patru preoţi şi câte patru diaconi; la episcopii trei preoţi şi doi diaconi.

Art. 7. Bisericile ale căror fonduri particulare ajung spre a plăti câte trei preoţi şi un diacon şi se administrează prin epitropii, altele decât cele prevăzute de art. 12 din această lege, îl vor putea avea.

Până la stingerea personalului azi în fiinţă, ele vor putea păstra numărul actual de preoţi şi diaconi, chiar dacă ar trece peste cifrele de mai sus.

Art. 8. Mănăstirile de maici vor avea câte doi până la patru preoţi şi un diacon, după însemnătatea lor. Ei vor fi plătiţi ca parohi rurali.

Până la stingerea personalului azi în fiinţă, preoţii de la mănăstirile de maici vor putea să rămână tot acolo, chiar dacă ar fi mai numeroşi, consideraţi ca preoţi supranumerari.

Preoţii de la mănăstirile de călugări nu intră în prevederile acestei legi. Ei nu vor nicio plată deosebită de întreţinerea lor monahală şi nu vor putea trece la mitropolii şi episcopii decât dacă întrunesc condiţiunile de admisibilitate prevăzute în această lege.

În nici un caz ei nu vor putea fi numiţi preoţi parohi pe la parohii.

Art. 9. Bisericile de la cimitirele din comunele urbane vor fi deservite pe rând de toţi preoţii din acea comună.

Art. 10. Toţi preoţii azi în fiinţă, care trec peste numărul parohiilor vor fi adăugaţi, cu titlul de preoţi supranumerari, la bisericile parohiale sau filiale, după regulile relative la numirea parohiilor.

Art. 11. Până ce se va ajunge a nu avea mai mulţi preoţi decât numărul fixat prin această lege, nu se vor mai face hirotoniri decât c*el mult una la patru vacanţe* în fiecare eparhie.

Când numărul preoţilor va ajunge la cifra stabilită prin această lege, nimeni nu va putea fi hirotonit dacă nu va fi vacant un loc de paroh.

Nici o hirotonie, afară de cele din mănăstirile de călugări, nu se poate face decât cu autorizaţia Ministerului Cultelor, care însă nu o va putea refuza decât dacă este contrară legilor şi regulamentelor.

Hirotonia în contra dispoziţiunilor din acest articol constituie un abuz de putere şi va fi pedepsit conform art. 147 din Codul penal.

Art. 12. În fiecare parohie se instituie o epitropie, însărcinată cu administrarea bisericilor din acea parohie şi compusă din trei membri: preotul-paroh, un membru numit de prefect în parohiile rurale, de primar în parohiile urbane, şi un membru ales de parohieni pe cinci ani.

Un regulament va determina modul alegerii şi atribuţiunile lor.

Se exceptează bisericile care au o epitropie specială, instituită prin actul lor de fundaţiune.

Capitolul II. Numirea şi datoriile parohilor

Art. 13. Pentru a fi numit paroh sau diacon într-o parohie urbană, se cere a fi român şi a avea diploma de licenţiat sau doctor în teologie de la o facultate ortodoxă.

Pentru a fi numit paroh într-o parohie rurală, se cere a fi român şi a avea diploma de absolvire a unui seminar complet.

Se exceptează de la obligaţiunile impuse prin acest articol toţi cei care au fost hirotoniţi preoţi sau diaconi înainte de promulgarea acestei legi şi care au cel puţin patru clase seminariale.

Se mai cere asemenea, pentru a fi numit paroh, să nu fi fost condamnat pentru vreo crimă sau pentru vreunul din delictele următoare: fals, furt, înşelăciune, abuz de încredere, delapidare de bani publici, mituire şi spargere de sigiliu sau la o pedeapsă mai mare de 15 zile închisoare pentru orice alt delict prevăzut de Codul penal.

Aceleaşi condiţiuni se cer şi pentru a fi hirotoniţi.
Seminariştii absolvenţi a patru clase, nehirotoniţi până la promulgarea acestei legi, vor putea fi primiţi în şcolile normale de învăţători, după normele ce se vor statua în Legea învăţământului.
Art. 14. Până ce numărul preoţilor va scădea la numărul normal, la caz de vacanţă se vor prefera licenţiaţii în teologie, după dânşii preoţii supranumerari actuali şi cei hirotoniţi în viitor conform acestei legi.
Preotul supranumerar, care refuză de a accepta transferarea ca paroh la o parohie vacantă, pierde dreptul de leafă. El nu mai numără la fixarea lucrurilor vacante prevăzute în art. 11.
Art. 15. Numirea parohilor, a diaconilor şi a celorlalţi preoţi se face de către episcopul respectiv, în înţelegere cu Ministerul Cultelor.
Cântăreţii şi paracliserii se numesc de episcopii respectivi, după recomandarea epitropiilor parohiilor. Ei pot fi revocaţi de către episcopul respectiv.
Personalul clerical al bisericilor ce se susţin din fonduri particulare, se numesc de către episcopii respectivi, în acord cu reprezentanţii legali ai fondului din care se susţine biserica.
Art. 16. Protoiereul se numeşte de către episcopul respectiv, în înţelegere cu ministrul Cultelor. Confirmarea i se va da prin decret regal.
Nu pot fi numiţi protoierei decât absolvenţii a cel puţin unui seminar de gradul al II-lea.
Protoiereul poate fi revocat de către episcop printr-o deciziune motivată. Când protoereul va fi ieşit din sfera activităţii sale bisericeşti, va putea fi revocat de către ministrul Cultelor, dacă episcopul va fi refuzat să-l revoce în urma dresei ministrului.
Art. 17. Pe lângă celelalte pedepse prevăzute de regulamentele Sfântului Sinod, se mai poate aplica parohului, diaconului şi preotului supranumerar şi pedeapsa suspendării temporale sau a suprimării lefii.
Aceste pedepse li se pot aplica la cazurile în care au comis vreuna din vinele prevăzute prin regulamentele Sfântului Sinod, sau în cazurile în care dânşii s-ar fi făcut vinovaţi de neîndeplinirea vreuneia din obligaţiunile lor, impuse prin această lege sau alte legi ale ţării, precum şi de orice alte vini de natură a le pierde caracterul.
Suspendarea sau suprimarea lefii, precum şi pedepsele prevăzute de regulamentele Sfântului Sinod, se vor pronunţa de către *Consistoriile eparhiale*, care se vor compune din trei membri clerici, numiţi pe trei ani de către episcopul respectiv şi ministrul Cultelor. Membrii acestor consistorii nu pot fi revocaţi înainte de expirarea termenului de trei ani decât de comun acord între episcopul respectiv şi ministrul Cultelor. Ei vor primi o diurnă pentru zilele în care ţin şedinţe şi cheltuieli de transport, fără a se considera această îndatorire ca o altă funcţiune publică.
Sentinţele Consistoriilor eparhiale, în ceea ce priveşte suspendarea sau suprimarea lefii, vor fi aduse la îndeplinire de către ministrul Cultelor. În privinţa celorlalte pedepse, prevăzute de regulamentele Sfântului Sinod, sentinţele consistoriale vor fi aprobate şi aduse la îndeplinire de către episcopul respectiv. În caz de caterisire, osânditul are dreptul să facă recurs la Sfântul Sinod. Acesta, dacă va găsi că procedura nu a fost bine îndeplinită, sau că legile ori regulamentele nu au fost bine aplicate, ori că s-a comis un exces de putere, va avea dreptul să caseze şi să trimită cauza a se judeca de un alt consistoriu dintr-o eparhie limitrofă, care va judeca definitiv.
Dreptul de a trimite înaintea Consistoriilor eparhiale îl are atât episcopul respectiv cât şi ministrul Cultelor; iar pentru personalul clerical de la bisericile care, având fonduri particulare, se vor găsi administrându-se de către epitropii sau eforii, constituite prin actul însuşi de fundaţiune, acest drept îl vor avea şi epitropii acelor biserici.
Când trimiterea în judecată se face de ministru sau de către epitropii bisericilor prevăzute mai sus, acuzaţia înaintea consistoriilor eparhiale se va susţine de către defensorii ecleziastici, care se vor înfiinţa pe lângă Ministerul Cultelor, şi care vor trebui să fie ortodocşi. Când însă episcopul a trimis în judecată, acuzaţiunea se va susţine de către revizorii eparhiali, care se vor înfiinţa pe la fiecare eparhie. În acel caz defensorii ecleziastici au dreptul de a asista la judecată.
Un regulament va determina procedura.
Martorii chemaţi înaintea Consistoriilor eparhiale vor fi datori să se înfăţişeze sub aceleaşi sancţiuni ca şi înaintea instanţelor judecătoreşti.
Suprimarea lefii pentru totdeauna se aplică de-a dreptul de către Ministerul Cultelor parohului, diaconului şi preotului supranumerar care a fost condamnat de către justiţie într-unul din cazurile prevăzute la art. 13.

Condamnarea unui paroh într-unul din cazurile prevăzute la art. 13, atrage de drept şi pierderea poziţiunii sale de paroh.
Art. 18. Parohul este dator să îndeplinească toate oficiile religioase pe rând în diferite biserici din parohia sa.
El este dator să servească fără plată oficiile aceluia dintre parohienii săi, care nu vor fi în stare să plătească.
El este dator a preda învăţământul religiunii în şcolile publice primare, dacă aceasta i se va cere de către ministrul Cultelor.

Capitolul III. Despre seminarii
Art. 19. Instrucţiunea personalului clerical inferior se dă numai în seminarii.
Seminarul cuprinde un curs complet de opt ani, împărţit în cursul inferior de trei ani şi cursul superior de cinci ani.
Vor fi în România, deocamdată două seminarii cu curs inferior, şi anume la Roman şi Curtea de Argeş şi două cu curs superior la Iaşi şi la Bucureşti.
Elevii seminarului Nifon vor fi asimilaţi celor de la seminariile Statului.
Art. 20. Materiile ce se predau în seminarii vor fi: limba română, limba latină, limba elenă, limba franceză sau germană, istoria, geografia, matematica, ştiinţele fizice şi naturale, noţiuni de agronomie, horticultură şi viticultură, noţiuni de medicină populară şi veterinară, igienă, filozofie, pedagogie, istoria sacră, istoria bisericească, confesiunea ortodoxă, teologia dogmatică, morală şi pastorală, dreptul canonic, omiletica, liturgica, exegeza şi patrologia, muzica vocală şi bisericească, desenul, lucrul manual, gimnastica şi jocurile gimnastice.
Programul seminariilor se va alcătui ca şi programul celorlalte şcoli secundare, luându-se şi avizul facultăţii de teologie.
Pe lângă fiecare seminar cu curs superior va fi şi o şcoală de aplicaţie diresă de către profesorul de pedagogie, care pentru această îndatorire va fi retribuit cu o diurnă egală cu leafa unui institutor.
Art. 21. Pe lângă absolvenţii cursului inferior al seminariilor se vor putea primi în primul curs superior, şi numai pentru locurile pe care nu le vor putea umple absolvenţii seminarului inferior, şi absolvenţi ai unui curs secundar în urma unui examen, al cărui program se va determina prin regulament.
Art. 22. Şcolarii seminariilor superioare nu pot trece la licee sau la alte şcoli secundare, nici a se prezenta la bacalaureat, decât după ce vor fi restituit Statului suma ce a cheltuit cu întreţinerea lor.
Diploma de absolvire a seminarului, care se va da în urma unui examen general, ale cărui condiţiuni se vor determina prin regulament, nu deschide nicio funcţiune publică, afară de aceea de membru al corpului didactic, pe care absolventul seminarist o va putea căpăta în limitele ce se vor statua prin legile asupra instrucţiunii publice.
Art. 23. Directorul fiecărui seminar va fi un cleric; cinci ani după promulgarea acestei legi, el va trebui să aibă şi un grad academic.
Instrucţiunea seminariilor se va face de către ministrul Cultelor şi de către episcopul respectiv.
Art. 24. Numirea şi disciplina corpului didactic al seminariilor se vor regula de legea asupra învăţământului secundar.
Regulamentul de punere în aplicare a acestei legi va fixa numărul profesorilor şi orelor de lucru, luând drept normă ceea ce se va statua şi pentru profesorii celorlalte şcoli secundare.
Art. 25. Seminariştii se vor primi dintre absolvenţii claselor primare în urma unui concurs, ale cărui condiţiuni se vor determina printr-un regulament.
Seminariştii vor fi interni, bursieri şi solvenţi.
Art. 26. Seminariştii de la seminariile ce se desfiinţează pe ziua de 1 septembrie 1893 vor fi trecuţi la seminariile ce rămân, în clasele respective.
Art. 27. Ministrul Cultelor este autorizat, dacă va crede cu cale, să treacă din oficiu la o altă catedră din învăţământ pe profesorii provizorii sau definitivi ai seminariilor ce se desfiinţează.

Capitolul IV. Întreţinerea parohiilor
Art. 28. În parohiile urbane fiecare paroh primeşte o leafă de două sute lei pe lună dacă este licenţiat sau doctor în teologie, una sută lei pe lună dacă este absolvent al seminarului complet, şaizeci lei pe lună dacă este absolvent al seminarului de grad inferior; iar fiecare preot supranumerar lei 150 dacă

este licenţiat sau doctor în teologie, lei 80 dacă este absolvent al seminarului complet şi lei 40 dacă nu are niciunul din aceste titluri.
În aceleaşi parohii diaconul, dacă este licenţiat sau doctor în teologie, primeşte 200 lei leafă pe lună; dacă nu are aceste titluri primeşte 100 lei pe lună, cântăreţul lei 50 şi paracliserul lei 30 pe lună.
În parohiile rurale parohul primeşte lei optzeci pe lună dacă are seminarul complet, cincizeci lei dacă nu are decât seminarul inferior şi treizeci şi cinci lei dacă este supranumerar.
În aceleaşi parohii cântăreţii au câte 11 lei pe lună.
În parohii care nu au pământ, parohul, preotul supranumerar şi cântăreţul primesc un spor de 25 lei la sută asupra remunerărilor de mai sus.
Preoţii şi diaconii de la mănăstirile de maici vor primi leafa unui paroh rural; iar supranumerarii de la aceste mănăstiri leafa unui supranumerar de parohie rurală.
Preoţii şi diaconii de la Mitropolii şi Episcopii vor primi aceleaşi lefuri ca şi parohii şi diaconii urbani. Diaconii supranumerari se asimilează preoţilor supranumerari.
Preoţii şi diaconii de la bisericile care se întreţin din fonduri particulare vor primi cel puţin lefurile prevăzute în legea de faţă.
Comunele sunt libere de a da un spor de leafă peste ceea ce se prevede în această lege, cu condiţia de a plăti egal pe toţi preoţii de aceeaşi categorie din comună.
Preoţii şi diaconii de la Mitropolii, Episcopii, precum şi preoţii şi diaconii din Dobrogea, vor primi un spor de 30 la sută asupra lefurilor prevăzute în această lege.
Preotul supranumerar care se va transfera la o parohie vacantă, conform art. 14, va primi o indemnizaţie de transport ce se va fixa prin regulament.
Protoiereii vor primi o leafă de 300 lei pe lună.
Preoţii şi diaconii de la bisericile azi întreţinute de Stat, care se vor găsi funcţionând la punerea în aplicare a acestei legi, vor primi de la Stat, peste lefurile ce li se fixează prin această lege, un spor de leafă viager, socotit astfel încât să le împlinească lefurile de care se bucurau la punerea în aplicare a acestei legi.
Cântăreţii, ca şi întregul cler, vor fi scutiţi de strajă şi de zile de prestaţii.
Art. 29. După zece ani de funcţionare de la promulgarea prezentei legi, parohul şi supranumerarul au drept la o sporire de leafă de douăzeci la sută, după alţi zece ani la o sporire de leafă de alţi douăzeci la sută.
Art. 30. Legea pensiunilor se va aplica şi parohilor, diaconilor şi preoţilor supranumerari, cu deosebire că anii serviţi nu se vor număra decât de la data punerii în aplicare a acestei legi şi că parohul, diaconul şi preotul supranumerar nu vor putea valora drepturile lor de la pensiune decât la vârsta de 70 ani, sau şi mai înainte, dacă se va constata că din infirmităţi incurabile nu mai pot continua serviciul lor.
Pentru preoţii şi diaconii azi întreţinuţi de Stat se va adăuga şi anii serviţi înainte de punerea în aplicare a acestei legi şi în cursul cărora li s-au făcut reţineri conform legii pensiunilor.
Comunele urbane, care conform prezentei legi, vor plăti personalul clerical din acele comune, sunt datoare a le da pensiuni după normele stabilite de legea pensiunilor funcţionarilor Statului şi de legea de faţă, fiind autorizate a face reţinerile prevăzute prin aceeaşi lege.
Art. 31. Deosebit de lefurile fixate prin prezenta lege, parohul şi supranumerarul se vor bucura de veniturile epitrahilului, oprit fiind de a care taxe mai mari decât cele ce se vor fixa prin regulamentul de aplicare a acestei legi.
La parohiile urbane, reşedinţe de judeţ taxele se vor spori cu 50%.
Produsul acestor taxe se va împărţi astfel:
3/4 deopotrivă parohului şi supranumerarului şi ¼ cântăreţilor şi paracliserului.
Art. 32. Pentru întreţinerea bisericilor în parohiile urbane vor fi cel puţin 20 lei pe lună de biserică, în cele rurale cel puţin zece lei pe lună de biserică.
Art. 33. Folosinţa pământurilor bisericilor rurale o va avea deopotrivă trei sferturi parohul şi preoţii supranumerari şi un sfert cântăreţii.
Art. 34. Bisericile care au venituri proprii vor trebui să încredinţeze acele venituri pentru plata personalului, sub controlul primăriilor respective.
Dacă acele venituri prisosesc, prisosul se va face fond destinat cu precădere la repararea şi întreţinerea bisericii şi a celorlalte aşezăminte de binefacere şi cultură deja întemeiate de acele biserici.

Nici o altă destinaţiune nu se va putea da fondului sau venitului fondului fără autorizarea ministrului Cultelor.
Se exceptează de la prescripţiunile acestui articol bisericile pe care legea comunală le exceptează de la controlul primăriilor.
Art. 35. Bisericile sunt persoane juridice.
Averile lor se administrează de epitropii, conform actelor de donaţiune şi testamentelor şi sub controlul primăriilor respective.
Bisericile ale căror venituri vor fi suficiente spre a acoperi cheltuielile prevăzute în această lege, nu vor mai primi plata pentru personal sau material nici de la Stat, nici de la comună.
Art. 36. În parohiile urbane plata personalului clerical şi a întreţinerii bisericilor cade în sarcina comunelor.
Se exceptează bisericile declarate monumente istorice, a căror întreţinere materială va fi în sarcina Statului.
Sumele necesare pentru acest sfârşit se vor înscrie din oficiu în bugetele comunelor.
Plata se va face prin epitropiile parohiilor, cărora comunele vor remite sumele necesare în rate trimestriale.
Comuna care va întârzia cu plata unei rate trimestriale va pierde dreptul de a face dânsa plata către epitropii. În acest caz sumele necesare se vor înscrie din oficiu în bugetul comunei şi vor fi vărsate Statului, care le va preda epitropiilor parohiilor.
Statul înscrie în bugetul Ministerului Cultelor o subvenţiune de lei 500.000 pe an, care se va împărţi comunelor urbane în proporţie cu numărul parohiilor lor.
Comunele urbane sunt datoare să întreţină şi de aici înainte corurile la bisericile foste întreţinute de Stat, care se vor găsi având coruri în momentul punerii în aplicare a acestei legi.
Art. 37. În parohiile rurale plata personalului clerical se face de Ministerul Cultelor. Întreţinerea bisericilor însă este în sarcina comunelor, afară de aceste biserici care ar fi declarate monumente istorice. Plata se va face prin perceptorii Statului, cărora Ministerul Cultelor va remite sumele necesare.
Art. 38. Întreţinerea personalului şi a bisericilor prevăzute în art. 1, alin. 3, va fi în sarcina Statului.

Dispoziţiuni diverse

Art. 39. Când ministrul Cultelor ar fi de o altă confesiune decât cea ortodoxă, el se va înlocui cu un altul dintre colegii săi ortodocşi, în tot ce priveşte îndeplinirea atribuţiunilor ce se dă prin această lege ministrului Cultelor.
Art. 40. Regulamentele prevăzute în art. 12 şi 17 vor fi alcătuite de ministrul Cultelor împreună cu o comisiune aleasă de Sfântul Sinod.

Dispoziţiuni tranzitorii

Art. 41. Pentru acoperirea acestor cheltuieli, taxele azi în uz se transformă într-o dare de patru lei pe an asupra tuturor contribuabililor de rit ortodox din comunele rurale, până ce se va aduce o lege de impozit, care să înlocuiască aceste dări printr-un impozit general.
Art. 42. Un regulament va determina modul de aplicare al acestei legi; acelaşi regulament va determina condiţiunile de admisibilitate şi atribuţiunile defensorilor ecleziastici.
Art. 43. Toate legile şi regulamentele contrarii legii de faţă sunt şi rămân abrogate.
Art. 44. Personalul din direcţiunea Cultelor a Ministerului Cultelor va putea fi sporit pe calea bugetară peste prevederile legii de organizare a acestui Minister.
Art. 45. Această lege se va pune în aplicare la 1 aprilie 1894, afară de partea relativă la hirotonii, care se va aplica odată cu promulgarea legii şi de partea relativă la seminarii, care se va pune în aplicare la 1 septembrie 1893.
Până atunci se vor alcătui programele seminariilor şi se vor adapta localurile la noi nevoi.
Până ce se vor zidi localuri încăpătoare pentru noile seminarii, se va putea menţine provizoriu unul sau mai multe din seminariile de gradul I, astăzi în fiinţă.
Art. 46. Ministerul instrucţiunii publice este autorizat, în limitele creditelor acordate pentru seminare în bugetul anului 1893-94, să aplice dispoziţiile din această lege relativă la seminarii.
Art. 47. Parohii, care se vor găsi funcţionând la punerea în aplicare a acestei legi, vor rămâne la locurile lor.

Art. 48. Cinci ani după promulgarea acestei legi, licenţiaţii şi doctorii în teologie vor putea fi hirotoniţi şi peste regula fixată de art. 11.
De asemenea în aceeaşi perioadă de timp, pentru parohiile din Dobrogea se va putea cu autorizarea Ministerului Cultelor, hirotoni şi seminariştii cu patru clase. Aceasta însă numai în caz de a nu se găsi candidaţi cu titlurile conforme cu această lege şi cu condiţia ca aceşti hirotoniţi să nu poată mai târziu trece la vreo parohie de dincoace de Dunăre.

4.3.2. A doua versiune a Legii clerului mirean şi a seminariilor (1906 cu modificările din 1909)[700]

Capitolul I. Parohiile şi personalul lor.
Art. 1. Biserica autocefală ortodoxă română, ce cuprinde pe toţi creştinii ortodocşi din Regatul României, se împarte în parohii urbane şi rurale.
Nu fac parte din parohii: bisericile catedrale mitropolitane şi episcopale, bisericile mănăstirilor şi schiturilor de călugări şi de călugăriţe, precum şi paraclisele şi bisericile particularilor.
Bisericile declarate monumente istorice şi restaurate din oraşe rămân alipite la bisericile catedrale mitropolitane sau episcopale şi slujba Dumnezeiască se va face în ele după chibzuinţa chiriarhilor respectivi, fără a sluji vreodată ca biserici parohiale sau filiale.
Art. 2. Parohiile urbane se fixează la numărul de 368, iar cele rurale la numărul de 3.326, azi în fiinţă. Acest număr nu se va putea spori, nici micşora decât prin lege.
Totuşi, se vor putea înfiinţa parohii rurale noi în caz de neapărată trebuinţă, până la maximum de 1/6 din numărul fixat mai sus; în nici un caz nu se vor putea înfiinţa într-un an decât cel mult 20 parohii rurale până la completarea numărului de mai sus[701].
Aceste înfiinţări se vor face prin decret regal, în urma înţelegerii dintre chiriarhul respectiv şi ministrul Cultelor şi instrucţiunii.
Art. 3. Înfiinţându-se vreo nouă comună rurală ori vreo suburbie, se poate înfiinţa o parohie nouă, prin decret regal, în urma înţelegerii dintre chiriarhul respectiv şi ministrul Cultelor şi instrucţiunii.
Norma după care se vor putea înfiinţa parohii noi va fi, pentru cele rurale, pe cât posibil comuna; iar pentru cele urbane numărul de 400 familii.
La parohiile urbane, ce au peste 300 familii poate fi numit un preot ajutător, dacă comuna va înscrie în bugetul său plata trebuincioasă, potrivit legii de faţă. Pe dată ce suma aceasta se va înscrie în buget, nu se va mai putea desfiinţa decât atunci când locul de preot ajutător va deveni vacant.
Art. 4. Parohiile rurale în fiinţă se pot modifica prin alipire sau dezlipire de la o parohie la alta, prin decret regal, în urma înţelegerii dintre chiriarhul respectiv şi ministrul Cultelor şi instrucţiunii.
Această alipire sau dezlipire se va face când depărtarea dintre cătune şi parohii va trece de 2-3 kilometri sau când cătunele vor fi despărţite prin râuri mari, munte, prăpastie.
În cazul când, din cauza depărtării sau obstacolelor, nu se va putea face alipirea sau dezlipirea, se poate înfiinţa o biserică nouă dacă nu este, în care va servi un preot ajutător, în condiţiile art. 13 din prezenta lege.
După procedura prevăzută în alin. 1 al acestui articol, se vor putea modifica, la caz de trebuinţă şi circumscripţiunile parohiilor urbane.
Prin aceste modificări numărul parohiilor urbane, azi în fiinţă, poate fi redus ţinându-se însă seama de numărul parohienilor care, după legea de faţă, pot forma o parohie.
Bisericile parohiilor urbane reduse vor rămâne filiale la parohia la care se vor alipi enoriaşii.
Bisericile filiale urbane, care din diferite împrejurări s-ar desfiinţa şi n-ar mai fi de trebuinţă să se rezidească, vor rămâne desfiinţate. Enoriaşii lor vor fi alipiţi. Prin decret regal, în urma avizului

[700] Sancţionată la 25 februarie 1906, publicată în „Monitorul Oficial", nr. 262/26 februarie 1906. La 26 martie 1909 a fost din nou modificată şi publicată în „Monitorul Oficial", nr. 289/27 martie 1909. Modificările cf. Chiru C. Costescu, *Colecţiune de legi*, p. 214-251.
[701] Aliniat modificat la 27 martie 1909:
„în nici un caz nu se vor putea înfiinţa într-un an decât cel mult 12 parohii rurale până la completarea numărului de mai sus".

chiriarhului respectiv, ori la parohia de care ele depindeau, ori, în cazul că aceasta ar avea în acel moment mai mult de 400 familii, la parohia sau parohiile învecinate.

Art. 5. Bisericile sunt parohiale şi filiale.

Bisericile filiale rurale, care se găsesc în alte cătune decât biserica parohială, se vor întreţine şi de aici înainte.

În satele ori cătunele din nou înfiinţate de cel puţin 100 de familii, se poate încuviinţa, cu voia chiriarhului respectiv şi a Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii, clădirea unei biserici, în care va servi personalul clerical al parohiei comunei de care depinde acel sat sau cătun, întrucât distanţa nu ar fi mai mare de 2-3 kilometri[702].

Art. 6. Cu învoirea chiriarhul respectiv şi a ministrul Cultelor şi instrucţiunii se pot înfiinţa biserici noi care să înlocuiască pe vreunele din cele existente parohiale sau filiale.

În cazul când bisericile cele noi nu înlocuiesc pe vreunele din cele existente, se impune obligaţiunea ca înfiinţătorii să asigure venituri suficiente în imobile sau în numerar pentru întreţinerea bisericilor şi a personalului lor, potrivit acestei legi.

În aceleaşi condiţiuni particulare pot, cu autorizaţiunea chiriarhului respectiv şi a ministrul Cultelor şi instrucţiunii, lua asupra lor vreo biserică parohială sau filială.

În caz că acei particulari vor voi ca bisericile luate asupră-le să servească şi mai departe ca biserici de obşte, numirea personalului clerical se va face în conformitate cu această lege; iar în cazul când bisericile luate de particulari vor fi destinate să servească numai lor şi familiei lor aflându-se pe proprietatea lor, vor fi obligaţi să construiască pentru obşte alte biserici în schimb, după planul ce se va indica.

La eventuală înstrăinare a proprietăţii la persoane de religiune ortodoxă de răsărit, aceste biserici rămân în sarcina noului proprietar; când aceştia vor fi de altă confesiune sau religiune, bisericile în chestiune rămân ale Statului de sunt rurale sau comunei de sunt urbane, cu toate privilegiile şi bunurile lor, alipindu-se la parohiile respective.

Bisericile şi paraclisele particularilor stau sub nemijlocita priveghere a chiriarhului respectiv în tot ce priveşte cultul; iar în ce priveşte personalul, vor fi supuse prevederilor legii de faţă.

Art. 7. În fiecare parohie va fi un preot paroh şi doi cântăreţi.

Fiecare biserică urbană va avea un paracliser[703].

În fiecare comună urbană reşedinţă de judeţ, care nu este sediul unei Mitropolii sau Episcopii, va fi un diacon la biserica de căpetenie, desemnată de chiriarhul respectiv.

Bisericile care au fonduri proprii îndestulătoare, spre a plăti şi un diacon, îl vor putea avea.

---

[702] Articol modificat la 27 martie 1909:
„Bisericile sunt parohiale şi filiale.
Bisericile filiale rurale, care se găsesc în alte cătune decât biserica parohială, se vor menţine şi de aici înainte. La aceste biserici va putea servi câte un preot ajutător pe care satul sau cătunul îl va putea avea dacă comuna îşi va lua obligaţia să-l plătească, potrivit art. 42 din această lege. Această obligaţie o va lua comuna faţă de Casa Bisericii şi o va garanta cu veniturile sale. Această obligaţie nu se va putea contracta de către comună decât cu autorizaţia Ministerului de Interne. În caz de neplată, Casa Bisericii va fi în drept a urmări veniturile comunei.
În comunele urbane nereşedinţe de judeţ se vor putea numi preoţi ajutători şi dintre absolvenţii unui seminar complet, dacă comuna îşi ia obligaţia de a-i plăti conform art. 42 din această lege; această obligaţie va trebui să fie confirmată de ministrul de interne. Preoţii ajutători numiţi în aceste condiţiuni nu vor putea fi înaintaţi parohi în comunele urbane decât dacă îndeplinesc condiţiunile art. 15 din această lege.
În satele ori în cătunele din nou înfiinţate, de cel puţin 100 familii, se poate încuviinţa, cu voia chiriarhului respectiv şi a ministrului Cultelor şi instrucţiunii, clădirea unei biserici, în care vor servi personalul clerical al parohiei comunei de care depinde acel sat sau cătun, întrucât distanţa nu ar fi mai mare de 2-3 kilometri”.

[703] Aliniat modificat la 27 martie 1909:
„Fiecare biserică urbană va avea un paracliser; de asemenea şi fiecare biserică rurală va avea mijloace”.

La fiecare biserică filială, care are preot va fi şi un cântăreţ.
Comunelor nu le este interzis ca, din bugetul lor, să plătească mai mulţi cântăreţi.
Art. 8. La Mitropolii vor fi patru preoţi, un ecleziarh, patru diaconi, doi cântăreţi, doi canonarhi şi patru paracliseri, dintre care unul veşmântar; la Episcopii pot fi câte trei preoţi, un ecleziarh, doi sau trei diaconi, doi cântăreţi, doi canonarhi, doi paracliseri şi ca la Mitropolii, câte un cor vocal subvenţionat de Stat.
Art. 9. Bisericile ale căror fonduri particulare ajung spre a plăti câte trei preoţi şi un diacon şi se administrează prin epitropii, altele decât cele prevăzute de art. 14 din această lege, îl vor putea avea.
Până la stingerea personalului azi în fiinţă, ele vor putea păstra numărul actual de preoţi şi diaconi, chiar dacă ar trece peste cifrele de mai sus.
Art. 10. Mănăstirile de maici vor avea câte doi până la patru preoţi şi un diacon, după însemnătatea lor.
Ei vor fi plătiţi ca parohii rurali.
Până la stingerea personalului azi în fiinţă, preoţii de la mănăstirile de maici vor putea să rămână tot acolo, chiar dacă ar fi mai numeroşi, consideraţi preoţi supranumerari.
Preoţii de la mănăstirile de călugări nu intră în prevederile acestei legi. Ei nu vor primi nicio plată deosebit de întreţinerea lor monahală şi nu vor putea trece la Mitropolii şi Episcopii decât dacă întrunesc condiţiile de admisibilitate prevăzute în această lege.
În nici un caz ei nu vor putea fi numiţi preoţi pe la parohii.
Mănăstirile şi schiturile de călugări şi de călugăriţe depind numai de chiriarhii respectivi, în ceea ce priveşte îndatoririle de ordine curat spirituală, potrivit regulilor monahiceşti.
Art. 11. Bisericile de la cimitirele din comunele urbane vor fi deservite pe rând de toţi preoţii din comună.
Art. 12. Toţi preoţii azi în fiinţă care trec peste numărul parohiilor vor fi adăugaţi, cu titlul de preoţi supranumerari, la bisericile parohiale sau filiale, după regulile relative la numirea parohiilor.
Art. 13. La fiecare parohie vacantă de preot se va face o hirotonie.
La hirotonii se va ţine seamă de vechimea dobândirii diplomelor de studii şi de aptitudinea notată în ele pentru fiecare an şcolar.
Admiterea la hirotonie este de atribuţiunea chiriarhului respectiv, în înţelegere cu ministrul Cultelor şi instrucţiunii.
Dacă parohia vacantă se află în apropierea parohiei în care se află un preot supranumerar sau are trebuinţă de preot ajutător, preot supranumerar va fi înaintat preot paroh la acea parohie, dacă întruneşte condiţiunile legale şi canonice sau va fi transferat ca preot ajutător.
În caz de refuz pierde dreptul la leafă pentru totdeauna, fără posibilitatea de revenire. Tot astfel vor pierde dreptul la leafă preoţii care nu vor locui în parohia la care sunt numiţi.
Preoţii parohi pot rămâne preoţi ajutători dacă prin sentinţă judecătorească bisericească sau în cazul prevăzut de art. 10 din Legea pentru înfiinţarea şi organizarea Casei Bisericii, vor pierde titlul de parohi.
Preoţii ajutători parohilor urbani vor trebui să aibă aceleaşi titluri de studii ce se vor cere pentru preoţii parohi.
În comunele rurale, în aceleaşi condiţiuni de studii se pot face hirotonii de preoţi ajutători. În această calitate ei vor ocupa şi postul de învăţători de cătun şi cea prevăzută în art. 42, alin. 3 din această lege, se va plăti de comună.
În caz că în comunele rurale nu vor fi asemenea posturi de învăţători, preoţi ajutători nu se vor putea înfiinţa.
Preoţii ajutători au dreptul la înaintarea ca parohi, la vacanţele ce s-ar produce.
Transferările din oficiu sunt excluse.
La eventuale transferări după cerere, se va ţine seamă de activitatea religioasă-morală, literară, socială şi economică depusă în parohia unde se cere transferarea.
Transferarea în modul acesta se va face prin comun acord între chiriarhul respectiv şi ministrul Cultelor şi instrucţiunii.
Transferarea pronunţată de justiţia bisericească ca pedeapsă, nu dă drept la trecerea într-o parohie în condiţiuni superioare celeia din care este transferat.

Nici o hirotonie, afară de cele din mănăstirile de călugări, nu se poate face decât cu autorizaţia Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii, care însă nu o va putea refuza decât dacă este contrarie legilor şi regulamentelor.
Hirotonia în contra dispoziţiunilor din acest articol constituie un abuz de putere şi va fi pedepsit conform art. 147 din Codul penal[704].
Art. 14. În fiecare parohie se instituie o epitropie însărcinată cu administrarea averii mobile şi imobile a bisericilor din parohie şi compusă din trei membri: preotul paroh ca preşedinte, un membru numit de ministrul Cultelor şi instrucţiunii şi un membru ales de enoriaşi şi confirmat de acelaşi ministru. Fiecare din membri va trebui să fie locuitor proprietar în parohie, să se bucure de bună reputaţie şi să aibă cunoştinţă de carte. Membrii laici nu pot fi luaţi dintre slujitorii bisericeşti.
Un regulament va determina modul alegerii şi atribuţiunile lor potrivit legii de faţă.
Se exceptează bisericile care au o epitropie specială, instituită prin actul lor de fundaţiune.

Capitolul II. Numirea şi datoriile clericilor de mir
Art. 15. Pentru a fi numit preot paroh, preot ajutător sau diacon într-o parohie urbană, se cere a fi român, major şi a avea diploma de doctor sau de licenţiat în teologie de la o facultate ortodoxă de răsărit.

---

[704] Art. modificat la 27 martie 1909:
„La fiecare parohie vacantă de preot se va face o hirotonie.
La hirotonii se va ţine seamă de vechimea dobândirii diplomelor de studii şi de aptitudinea notată în ele pentru fiecare an şcolar.
Admiterea la hirotonie este de atribuţiunea chiriarhului respectiv, în înţelegere cu ministrul Cultelor şi instrucţiunii.
Dacă parohia vacantă se află în apropierea parohiei în care se află un preot supranumerar, acesta va fi înaintat paroh la acea parohie, dacă întruneşte condiţiunile legale şi canonice.
În caz de refuz pierde dreptul la leafă pentru totdeauna, fără posibilitatea de revenire.
Preotul care nu va locui în mijlocul enoriei pentru care a fost hirotonit şi numit pierde dreptul la leafă pentru totdeauna, fără posibilitatea de revenire şi va fi înlocuit cu altul. Excepţie se face numai pentru preoţii greu bolnavi, a căror boală va ţine mai mult de şase luni; în acest caz ei vor fi puşi din oficiu în disponibilitate, rămânând să fie chemaţi din nou în serviciu, după ce se vor însănătoşi şi la locurile ce vor fi vacante atunci.
Preoţii parohi pot rămâne preoţi ajutători dacă prin sentinţă judecătorească bisericească sau în cazul prevăzut de art. 10 (azi 88) din Legea pentru înfiinţarea şi organizarea Casei Bisericii, vor pierde titlul de parohi. În acest caz administraţiunea parohiei se va încredinţa unuia din parohii vecini, care va beneficia de diferenţa dintre salariul de paroh şi acela de preot ajutător.
Preoţii ajutători în parohiile urbane reşedinţe de judeţ, vor trebui să aibă aceleaşi titluri de studii ce se vor cere pentru preoţii parohi.
În comunele rurale, în aceleaşi condiţiuni de studii se pot face hirotonii de preoţi ajutători la orice sat sau cătun care are cel puţin 100 de familii şi care are biserică.
Preoţii ajutători au dreptul la înaintarea ca parohi la vacanţele ce s-ar produce transferările din oficiu sunt excluse.
La eventuale transferări după cerere, se va ţine seamă de activitatea religioasă-morală, literară, socială şi economică depusă în parohia unde se cere transferarea.
Transferarea în modul acesta se va face prin comun acord între chiriarhul respectiv şi ministrul Cultelor şi instrucţiunii.
Transferarea pronunţată de justiţia bisericească ca pedeapsă, nu dă drept la trecerea într-o parohie în condiţiuni superioare celeia din care este transferat.
Nicio hirotonie, afară de cele din mănăstirile de călugări, nu se poate face decât cu autorizaţia Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii, care însă nu o va putea refuza decât dacă este contrarie legilor şi regulamentelor.
Hirotonia în contra dispoziţiunilor din acest articol constituie un abuz de putere şi va fi pedepsit conform art. 147 din Codul penal”.

Pentru a fi numit preot paroh sau preot ajutător într-o parohie rurală, se cere a fi român, major şi a avea diploma de doctor sau de licenţiat în teologie ortodoxă de răsărit; în lipsă de aceştia, se cere a fi absolvenţi cu diplomă a unui seminar complet.
Se exceptează de la obligaţiunile impuse prin acest articol toţi cei care au fost hirotoniţi preoţi sau diaconi înainte de promulgarea legii din 1893 asupra clerului mirean şi seminariilor şi care au cel puţin patru clase seminariale.
Se mai cere asemenea, pentru a fi numit paroh, să nu fi fost condamnat pentru vreo crimă sau pentru vreunul din delictele următoare: fals, furt, înşelăciune, abuz de încredere, mărturisire mincinoasă, atentat la bunele moravuri, delapidare de bani publici, mituire şi spargere de sigiliu sau la o pedeapsă mai mare de 15 zile închisoare pentru orice alt delict prevăzut de Codul penal.
Aceleaşi condiţiuni se cer şi pentru a fi hirotonit.
Art. 16. Numirea parohilor, a preoţilor ajutători şi diaconilor se va face de către chiriarhul respectiv în înţelegere cu ministrul Cultelor şi instrucţiunii.
Conducătorii corurilor vocale de la bisericile la care aceste coruri sunt subvenţionate de Stat sau de comune, se vor numi de chiriarhul respectiv în înţelegere cu ministrul Cultelor şi instrucţiunii; iar la bisericile cu epitropii speciale, precum şi la bisericile şi paraclisele particulare, numirea conducătorilor se va face de chiriarhul respectiv, după recomandarea epitropiilor parohiale.
Ei pot fi revocaţi pentru motive bine întemeiate de către chiriarhul respectiv, în conformitate cu cele prevăzute în capitolul III al legii de faţă[705].
Cântăreţii se vor recruta din şcolile speciale de cântăreţi ce vor funcţiona pe lângă fiecare chiriarhie sau în lipsa acestora, dintre persoanele care vor întruni condiţiunile alin. III al acestui articol.
Aceste şcoli vor fi subvenţionate de ministrul Cultelor şi instrucţiunii şi ajutate de judeţe şi de comunele urbane.
Un regulament special va determina modul de organizare şi de funcţionare a acestei şcoli de cântăreţi.
Personalul clerical al bisericilor ce se susţin din fonduri particulare se numeşte de către chiriarhul respectiv, în acord cu reprezentanţii legali ai fondului din care se susţine biserica.
Art. 17. Protoiereii se numesc de chiriarhii respectivi în înţelegere cu ministrul Cultelor şi instrucţiunii.
Toţi trebuie să fie preoţi doctori sau licenţiaţi în teologia ortodoxă de răsărit. Confirmarea li se va da prin decret regal[706].
Protoiereul poate fi revocat de către chiriarh printr-o deciziune motivată. Când protoiereul va fi ieşit din sfera activităţii sale bisericeşti, va putea fi revocat de către ministrul Cultelor şi instrucţiunii, dacă chiriarhul va fi refuzat să-l revoce în urma adresei ministrului.
În acest caz, chiriarhul respectiv, îndată ce revocarea i s-a adus la cunoştinţă, va numi pentru postul de protoiereu pe alt cleric, în condiţiunile legii de faţă.
Protoiereii vor inspecta cel puţin 10 biserici pe lună şi toate bisericile din întreg judeţul în cursul unui an, prezentând ministrului Cultelor şi chiriarhului respectiv rapoarte lunare şi anuale despre starea religios-morală a parohiilor. Aceste rapoarte vor fi înaintate de chiriarh ministrului Cultelor şi instrucţiunii pe măsură ce vor fi primite de la protoierei.
Rapoartele vor trebui să oglindească adevărata stare de lucruri. În caz contrar, protoiereul va fi pasibil de pedepsele prevăzute de lege.
În aceleaşi condiţiuni ca cele din primul aliniat al acestui articol, pe lângă fiecare protoierie va fi câte un sub-protoiereu, luat dintre preoţii doctori sau licenţiaţi în teologie şi care va îndeplini şi atribuţiunile de secretar al protoieriei.

---

[705] Alin. IV al art. 16 modificat la 27 martie 1909:
„Ei pot fi revocaţi pentru motive bine întemeiate de către chiriarhului respectiv".

[706] În varianta legii din 27 martie 1909, alin. I şi II al art. 17 s-a modificat după cum urmează: „Protoerereii se numesc de chiriarhii respectivi, în înţelegere cu ministrul Cultelor şi instrucţiunii. Confirmarea li se va da prin decret regal.
La numirea protoereilor se va ţine seamă de activitatea lor patorală" (Chiru C. Costescu, *Colecţiune de legi, regulamente, acte, deciziuni, circulări, instrucţiuni, formulare şi programe, începând de la 1866-1916 şi aflate în vigoare la 15 august 1916,* Bucureşti, 1916, p. 224).

Art. 18. Pe lângă fiecare eparhie va fi câte un revizor ecleziastic, care se va numi de chiriarhul respectiv, în aceleaşi condiţiuni de studii şi activitate pastorală şi literară ca şi protoiereul, din momentul promulgării acestei legi.
Ei vor fi luaţi dintre preoţii care vor avea cel puţin cinci ani de preoţie.
Îndatoririle revizorilor ecleziastici se vor pre3vedea în regulamentul de aplicare al acestei legi.
Art. 19. Parohul este dator să îndeplinească toate oficiile religioase pe rând, în diferitele biserici din parohia sa.
Actualii preoţi supranumerari şi preoţii ajutători îşi vor îndeplini atribuţiunile în acord cu preoţii parohi, sub conducerea acestora.
Preoţii sunt datori să servească, în orice caz, toate oficiile religioase. Ei vor servi fără plată acelora dintre parohienii lor care nu vor fi în stare să plătească.
Preoţii sunt datori a preda învăţământul religios în şcolile publice primare, în afară de orele destinate serviciului divin.
Preoţii şi diaconii sunt datori a se instrui reciproc despre tot ce priveşte misiunea bisericească, prin conferinţe pastorale, după norma ce se va stabili de către chiriarhi, în înţelegere cu ministrul Cultelor şi instrucţiunii. Paralel cu activitatea lor pastorală, ei vor căuta să dezvolte şi să întărească în enorie respectul de legi şi de autoritate, spiritul de economie şi iubirea de muncă. În fine, ei sunt datori să dea tot concursul pentru înfiinţarea şi prosperarea şcolilor de adulţi şi cercurilor culturale.
La Ministerul Cultelor şi instrucţiunii se va ţine un registru în care se va nota tot ce e de trebuinţă pentru statul personal al fiecărui cleric.
Ministrul Cultelor şi instrucţiunii va putea să tipărească şi să distribuie bibliotecilor colecţiuni de predici elaborate de clerici, pe care chiriarhul respectiv le va recomanda.
În aceleaşi condiţiuni se vor putea tipări şi distribui bibliotecilor biografiile clericilor care se vor fi distins prin activitatea zeloasă şi exemplară, pentru binele religios-moral, social şi economic al enoriei. Astfel de biografii vor cuprinde şi studiul complet, bazat pe date statistice, al stării religios-morale, sociale şi economice a enoriaşilor.

Capitolul III. Judecarea preoţilor, diaconilor şi celorlalţi servitori bisericeşti
Art. 20. Pentru judecarea abaterilor săvârşite de preoţi, diaconi şi ceilalţi servitori bisericeşti, se instituiesc următoarele instanţe judecătoreşti bisericeşti:
a) *Consistoriile spirituale eparhiale*, compuse din câte trei preoţi, numiţi prin decret regal, pe termen de trei ani, de către chiriarhul respectiv în înţelegere cu ministrul Cultelor şi instrucţiunii, dintre preoţii doctori sau licenţiaţi în teologie de la o facultate de teologie ortodoxă de răsărit; iar în lipsă, dintre preoţii absolvenţi a cel puţin şapte clase de seminar şi care se vor fi distins prin activitate pastorală şi literară.
Membrii Consistoriilor eparhiale nu vor putea fi revocaţi în timpul pentru care vor fi numiţi decât numai înţelegerii dintre chiriarhul respectiv şi ministrul Cultelor şi instrucţiunii. Iniţiativa de revocare se poate lua ori de câte ori de către chiriarhul respectiv, ori de câte ori de ministrul Cultelor şi instrucţiunii. Revocarea nu se va putea face decât prin Decret regal.
Membrii consistoriilor eparhiale vor fi retribuiţi cu salariul lunar de 50 de lei, fără altă îndemnizare. Această însărcinare nu va fi considerată ca o funcţiune ce intră în prevederile legii asupra cumulului.
b) *Consistoriile apelative bisericeşti* la reşedinţa fiecărei eparhii, compuse din câte trei membri, numiţi prin comun acord între chiriarh şi ministrul Cultelor şi instrucţiunii, precum şi din trei supleanţi numiţi după aceeaşi normă.
Membrii acestor consistorii se vor lua dintre preoţii doctori sau licenţiaţi în teologie, cum şi dintre preoţii profesori sau institutori, distinşi prin activitate pastorală şi literară şi mai ales în ştiinţa dreptului bisericesc.
Numirea lor se va face prin Decret regal pe timp de trei ani.
Membrii supleanţi nu vor lua parte la judecarea proceselor decât atunci când va lipsi careva din membri, fie că va fi caz de forţă majoră, fie că vor fi recuzaţi pe motive temeinice.
Membrii acestor Consistorii sau supleanţii lor, care au domiciliul în oraşul unde funcţionează Consistoriul, vor primi o diurnă de zece lei pe zi în care se ţine şedinţă; iar cei chemaţi din alte părţi

vor primi o diurnă de 20 lei pe zi în care se ţine şedinţă. Însărcinarea lor nu se va considera ca o funcţiune publică care intră în prevederile legii asupra cumulului.[707]

Art. 21. Competinţa instanţelor judecătoreşti bisericeşti, prevăzute în art. 20 din această lege, se regulează astfel:

a) *Consistoriile eparhiale* vor judeca şi se vor pronunţa asupra tuturor cazurilor de ordine bisericească ce i se vor trimite spre judecare, în care vreun preot, diacon, cântăreţ sau paracliser au făptuit vreuna din vinele prevăzute prin sfintele canoane, prin regulamentele Sfântului Sinod sau în cazurile în care dânşii s-au făcut vinovaţi de neîndeplinirea vreuneia din obligaţiile lor impuse prin această lege sau alte legi ale ţării, prin diferite alte regulamente şi dispoziţiuni ministeriale şi chiriarhale, precum şi de orice alte vini de natură a le pierde caracterul.

b) *Consistoriile eparhiale bisericeşti* vor judeca şi se vor pronunţa numai asupra acelor cazuri în care consistoriile eparhiale au hotărât una din următoarele pedepse: transferarea, oprirea de serviciu şi pierderea salariului pe un timp mai mult de patru luni, pierderea parohiei şi caterisirea.

Judecarea se va face numai dacă chiriarhul respectiv sau ministrul Cultelor şi instrucţiunii ori vreuna din părţile în litigiu vor fi făcut apel în timp de cel mult o lună de zile de la comunicarea sentinţei Consistoriului eparhial[708].

Art. 22. Osânditul la caterisire are dreptul de recurs la Sfântul Sinod. Acesta, dacă va găsi că procedura nu a fost bine îndeplinită sau că legile ori regulamentele nu au fost bine aplicate, ori că s-a comis exces de putere, va casa hotărârea şi va trimite afacerea ca să se judece de Consistoriul apelativ bisericesc al eparhiei vecine. Nici într-un caz Sfântul Sinod nu va putea judeca chestiunea în fond sau să anuleze hotărârea fără trimitere. Hotărârea Consistoriului apelativ în care s-a trimis afacerea rămâne definitivă şi executorie după aprobarea ei de către chiriarhul respectiv[709].

Art. 23. Dreptul de a trimite înaintea instanţelor judecătoreşti bisericeşti îl are atât chiriarhul respectiv, cât şi ministrul Cultelor şi instrucţiunii. Pentru personalul bisericesc de la bisericile care, având fonduri particulare, se vor găsi administrându-se de către epitropi sau ctitori, constituiţi prin actul de fundaţiune, acest drept îl vor avea şi epitropii sau ctitorii acelor biserici.

Art. 24. Când trimiterea în judecată se va face de către Ministrul Cultelor şi instrucţiunii, sau de către epitropii ori ctitorii bisericilor prevăzute în art. 23 din această lege, acuzaţiunea înaintea instanţelor judecătoreşti se va susţine de către defensorii ecleziastici, care funcţionează pe lângă Ministerul

---

[707] Art. 20 modificat la 27 martie 1909:
„Abaterile grave săvârşite de preoţi şi diaconi se judecă de către consistoriile spirituale eparhiale.
Consistoriile spirituale eparhiale vor fi compuse din câte cinci preoţi, numiţi prin decret regal, pe termen de trei ani, de către chiriarhul respectiv, în înţelegere cu ministrul Cultelor şi instrucţiunii, dintre preoţii doctori sau licenţiaţi în teologie de la o facultate de teologie ortodoxă de răsărit; iar în lipsă, dintre preoţii absolvenţi ai seminarului complet şi care se vor fi distins prin activitate pastorală şi literară.
Membrii consistoriilor eparhiale vor putea fi revocaţi în timpul pentru care vor fi numiţi, numai în urma înţelegerii dintre chiriarhul respectiv şi ministrul Cultelor şi instrucţiunii. Iniţiativa de revocare se poate lua ori de câte ori de către chiriarhul respectiv, ori de câte ori de către ministrul Cultelor şi instrucţiunii. Revocarea se va face prin decret regal.
Membrii consistoriilor eparhiale vor fi retribuiţi cu salariul lunar de 60 lei; li se vor acorda şi transportul pe căile ferate când vor fi chemaţi să judece. Această însărcinare nu va fi considerată ca o funcţiune ce intră în prevederile legii asupra cumulului”.

[708] Art. 21 modificat la 27 martie 1909:
„Consistoriile eparhiale vor judeca şi se vor pronunţa asupra cazurilor grave de ordin bisericesc ce i se vor trimite spre judecare şi în care vreun preot sau diacon au făptuit vreuna din vinile prevăzute prin sfintele canoane, prin regulamentele Sfântului Sinod sau în cazurile în care dânşii s-au făcut vinovaţi de neîndeplinirea vreuneia din obligaţiunile lor impuse prin această lege sau prin alte legi ale ţării, prin diferite alte regulamente şi dispoziţiuni sinodale, ministeriale şi chiriarhale, precum şi de orice alte vini de natură a le pierde caracterul”.

[709] Art. 22 modificat la 27 martie 1909:
„Preotul sau diaconul osândit la caterisire are drept de recurs la Sfântul Sinod” (conform Regulamentului de procedură în materie de judecată bisericească din iunie 1873).

Cultelor şi instrucţiunii, şi care trebuie să fie români, laici, în etate de cel puţin 30 ani şi doctori sau licenţiaţi în teologie de la o facultate de teologie ortodoxă de răsărit. Revizorul ecleziastic respectiv poate asista şi lua cuvântul la judecarea acestor procese.

Art. 25. Dacă trimiterea în judecata instanţelor judecătoreşti bisericeşti se va face de către chiriarhul respectiv, acuzaţiunea se va susţine de către revizorul ecleziastic respectiv. În acest caz defensorii ecleziastici au dreptul de a asista la proces şi a lua cuvântul.

Art. 26. La consistoriile apelative bisericeşti, chiriarhul respectiv va fi reprezentat prin unul dintre membrii supleanţi, care va funcţiona ca şi revizorii bisericeşti la consistorii. Pentru această însărcinare va primi o diurnă de 10 lei pe zi în care se ţine şedinţă, dacă are domiciliul în oraşul unde funcţionează Consistoriul apelativ bisericesc; 20 de lei pe zi în care se ţine şedinţă, dacă locuieşte în altă parte.

Ministerul Cultelor şi instrucţiunii, cum şi epitropii sau ctitorii bisericilor prevăzute în art. 23 din această lege, vor fi reprezentaţi prin defensorii ecleziastici.

Cei daţi în judecata instanţelor bisericeşti vor putea fi asistaţi de apărători, luaţi dintre clerici sau dintre foştii şi actualii profesori de religie[710].

Art. 27. Pe lângă pedepsele prevăzute de regulamentele Sfântului Sinod, se mai poate aplica clericilor pedeapsa suspendării temporale sau a suprimării lefii.

Aceste pedepse li se pot aplica în cazurile prevăzute în art. 21, nr. 1 al legii de faţă[711].

Art. 28. Suspendarea sau suprimarea lefii, precum şi pedepsele prevăzute în regulamentele Sfântului Sinod, se vor pronunţa de consistoriile eparhiale şi de consistoriile apelative bisericeşti[712].

Art. 29. Sentinţele privitoare la suspendarea sau suprimarea lefii vor fi aduse la îndeplinire de către Ministerul Cultelor şi instrucţiunii.

În privinţa celorlalte pedepse pentru abateri de ordine spirituală, sentinţele vor fi aprobate şi aduse la îndeplinire de către chiriarhul respectiv[713].

Art. 30. Martorii chemaţi înaintea consistoriilor eparhiale vor fi datori să se înfăţişeze sub aceleaşi sancţiuni ca şi înaintea celorlalte instanţe judecătoreşti[714].

Art. 31. Suprimarea lefii pentru totdeauna se aplică, de drept de Ministerul Cultelor şi instrucţiunii, clericilor care au fost condamnaţi de instanţele judecătoreşti ordinare într-unul din cazurile prevăzute de art. 15 al acestei legi[715].

Art. 32. Condamnarea unui paroh, într-unul din cazurile prevăzute de art. 15 din această lege, atrage de drept şi pierderea poziţiunii sale de paroh[716].

Art. 33. Nici un cleric care a suferit vreo condamnare judecătorească nu va putea fi numit membru al vreunei instanţe judecătoreşti bisericeşti sau să ocupe vreo slujbă administrativă bisericească[717].

---

[710] Articolul 26 al legii din 1906 a fost în 1909 abrogat.

[711] Art. 27 al legii din 1906 a devenit art. 26 al legii din 1909, cu următorul text:
„Pe lângă pedepsele prevăzute de regulamentele Sfântului Sinod se mai poate aplica clericilor pedeapsa suprimării lefii.
Aceste pedepse li se pot aplica în cazurile prevăzute în art. 21 al legii de faţă.
Preoţii, care pentru serviciile lor bisericeşti vor pretinde taxe mai mari decât acele prevăzute prin legile şi regulamentele respective, precum şi acei care vor refuza serviciile lor la timpul cuvenit, se vor pedepsi pentru prima oară cu suprimarea lefii pe jumătate pe trei până la şase luni; în caz de recidivă, cu suprimarea întregii lefi pe termen de un an şi dacă nici în urma acestei pedepse nu se vor îndrepta, vor pierde leafa pentru totdeauna; aceasta independent de pedepsele ce li se pot aplica de instanţele judecătoreşti civile pentru percepere de taxe ilegale sau pentru refuz de serviciu datorat legalmente”.

[712] Art. 28 al legii din 1906 a devenit art. 27 al legii din 1909 cu următorul conţinut: „Suspendarea sau suprimarea lefii, precum şi pedepsele prevăzute în regulamentele Sfântului Sinod, se vor pronunţa de către consistoriile eparhiale”.

[713] Art. 28 în legea din 1909.

[714] Art. 29 în legea din 1909.

[715] Art. 30 al legii din 1909.

[716] Art. 31 al legii din 1909.

[717] Art. 33 al legii din 1906 a devenit art. 32 în legea din 1909, cu următorul cuprins:

Art. 34. Membrul vreunei instanţe judecătoreşti bisericeşti, revocat motivat prin decret regal pierde dreptul de a mai ocupa astfel de însărcinare[718].
Art. 35. Printr-un regulament de administraţiune publică se va determina procedura de urmat înaintea instanţelor judecătoreşti şi modul de funcţionare al defensorilor ecleziastici şi al apărătorilor[719].

Capitolul IV. Instruirea clerului
Art. 36. Instrucţiunea şi educaţiunea clerului se dă în seminarii şi în universitate (facultate de teologie cu internatul ei) după normele stabilite în legea asupra învăţământului secundar superior[720].
Seminariile sunt şcoli speciale.
Seminarul cuprinde un curs complet de opt ani. Vor fi două seminarii complete: unul în Bucureşti şi altul în Iaşi. La trebuinţă, numărul lor se poate spori prin legea bugetară.
Elevii seminarului „Nifon Mitropolitul" din Bucureşti vor fi asimilaţi celor de la seminariile Statului, pe câtă vreme epitropia acelui seminar se va conforma legilor şi regulamentelor generale ale Ministerului Cultelor şi instrucţiunii, în ce priveşte organizarea studiilor şi a condiţiunilor de admisibilitate a corpului didactic, conform dispoziţiunilor testamentare în această privinţă.
Art. 37. Materiile ce se predau în seminare vor fi: limba română, limba latină, franceză şi germană, istoria, geografia, matematica, ştiinţele fizice şi naturale, noţiuni de agronomie, horticultură şi viticultură, noţiuni de medicină populară şi veterinară; igiena, filozofia, pedagogia, istoria sacră, istoria bisericească generală şi a Românilor, confesiunea ortodoxă, teologia, morala şi pastorala,

---

„nici un cleric care a suferit vreo condamnare judecătorească nu va putea fi numit membru al consistoriilor eparhiale, nici să ocupe vreo slujbă administrativă bisericească".

[718] Art. 34 al legii din 1906 a devenit art. 33 în legea din 1909 cu următorul conţinut:
„Membrul consistoriului, revocat motivat prin decret regal, pierde dreptul de a mai ocupa astfel de însărcinări".

[719] Art. 35 al legii din 1906 a fost înlocuit în legea din 1909, prin introducerea unui nou articol 35, cu următorul conţinut:
„dacă o pedeapsă se pronunţă în contra unui preot sau diacon, care în ultimii cinci ani nu a mai suferit nici o altă pedeapsă decât o singură observaţie (art. 52 din regulamentul pentru disciplină bisericească din 19 iunie 1873), chiriarhul, apreciind, poate să suspende aplicarea pedepsei timp de un an, pentru cele de la lit g şi h de la art. 52 din citatul regulament, de trei ani pentru cele de la lit. d, e şi f, şi de cinci ani pentru cele de la lit. b şi e şi pentru suspendarea şi suprimarea de leafă. Dacă însă pedeapsa pronunţată de consistoriu a fost cea de sub lit. b sau c, sau suspendarea sau suprimarea de leafă, chiriarhul va putea uza de dreptul definit în acest articol, dacă consistoriul în sentinţa sa dă avizul că chiriarhul poate, dacă crede, să uzeze de acest drept.
Dacă până la expirarea termenului de suspendare a pedepsei preotul sau diaconul condamnat nu s-a făcut vinovat de nici o altă vină, chiriarhul va pronunţa iertarea pedepsei şi atunci situaţia preotului sau diaconului condamnat va redeveni aceeaşi ca şi când pedeapsa nu s-ar fi pronunţat, cu excepţia cazului prevăzut de art. 33 [34 din 1906-n.n.].
Dacă, însă, în urma iertării pedepsei, preotul sau diaconul condamnat se va face vinovat de o nouă culpă, care să-l facă pasibil de o pedeapsă mai mare decât observaţia, pedeapsa care i se va plica va fi cel puţin egală cu pedeapsa ce i s-a iertat, oricare i-ar fi culpa lui cea nouă.
Dacă una din pedepsele: suspendare sau suprimare de leafă sau vreuna din cele de la lit. b, d, e, f, g sau h de la art. 52 din citatul regulament, a fost pronunţată în contra unui preot sau diacon, care în ultimii cinci ani înainte de pronunţarea pedepsei nu mai suferise altă pedeapsă decât o singură observaţie, dacă pedeapsa sa a şi fost aplicată celui vinovat, dar dacă el nu se mai face vinovat de vreo vină nouă care să fie pasibilă de o pedeapsă mai mare decât observaţia până într-un termen respectiv egal cu acele prevăzute la alin. I din acest articol, socotit din ziua când s-a terminat aplicarea pedepsei, chiriarhul va putea pronunţa iertarea pedepsei. Dacă însă pedeapsa va fi fost suspendarea sau suprimarea lefii, nu se va restitui celui condamnat suma reţinută din leafa lui.
Dispoziţiunile alin. III din acest articol se aplică şi iertării de pedeapsă dată conform aliniatului de faţă".

[720] În legea din 1909 s-a introdus următorul aliniat:
„Studenţii facultăţii de teologie vor fi: interni, bursieri sau solvenţi. Numărul lor se va fixa în fiecare an de minister".

dreptul canonic şi patrologia, elemente de instrucţiune civică, desenul, lucrul manual, gimnastica şi jocurile gimnastice.
Programul seminariilor se va alcătui ca şi programul celorlalte şcoli secundare, luându-se şi avizul Facultăţii de teologie.
Chiriarhul respectiv va putea, în ceea ce priveşte educaţiunea bisericească a seminariştilor, să facă Ministerului propunerile ce le va crede necesare[721].
Pe lângă fiecare seminar va fi şi o şcoală de aplicaţie, condusă de către profesorul de pedagogie, care pentru această îndatorire va fi retribuit cu o diurnă egală cu leafa unui institutor.
Art. 38. Şcolarii seminariilor nu pot trece la alte şcoli.
Seminariştii cu diploma de absolvirea seminarului vor restitui Statului suma cheltuită cu întreţinerea lor, dacă nu vor intra în cler, fie după absolvirea seminarului şi obţinerea diplomei, fie după absolvirea gradului de doctor sau de licenţiat în teologia ortodoxă de răsărit.
Diploma de absolvire a seminarului, care se va da în urma unui examen general ale cărui condiţiuni se vor determina prin regulament, nu deschide nici o funcţiune publică afară de aceea de membru al corpului didactic, pe care absolventul seminarist o va putea căpăta în limitele ce se vor statua prin legile asupra instrucţiunii.
Art. 39. Directorul fiecărui seminar va fi cleric, cu titlu academic (doctor sau licenţiat) în teologie.
Inspecţia seminariilor se va face de către ministrul Cultelor şi instrucţiunii şi de către chiriarhul respectiv, însă măsuri disciplinare nu se pot lua decât de Minister.
Art. 40. Numirea şi disciplina corpului didactic al seminariilor se vor regula de legea asupra învăţământului secundar.
Profesorii de materii religioase şi filozofice vor fi pe viitor clerici.
Regulamentul de punere în aplicare a acestei legi va fixa numărul profesorilor şi orelor de lucru, luând drept normă ceea ce se va statua şi pentru profesorii celorlalte şcoli secundare.
Art. 41. Seminariştii se vor primi dintre absolvenţii claselor primare în urma unui concurs, ale cărui condiţiuni se vor determina printr-un regulament.
Seminariştii vor fi: interni, bursieri şi solvenţi.

Capitolul V. Întreţinerea parohiilor
Art. 42. În parohiile urbane fiecare paroh primeşte o leafă de 200 lei pe lună, dacă este licenţiat sau doctor în teologie; 100 lei pe lună dacă este absolvent al seminarului complet; 60 lei pe lună dacă este absolvent al seminarului de grad inferior; iar fiecare preot supranumerar sau ajutător 150 lei dacă este licenţiat sau doctor în teologie; 80 lei dacă este absolvent al seminarului complet şi 60 lei dacă nu are nici unul din aceste titluri.
În aceleaşi parohii, diaconul, dacă este licenţiat sau doctor în teologie primeşte 200 lei leafă pe lună; dacă nu are aceste titluri primeşte 100 lei pe lună; cântăreţul întâi 60 lei; cântăreţul al doilea 50 lei; paracliserul 35 lei pe lună.
În parohiile rurale, parohul doctor sau licenţiat în teologie, primeşte 150 lei pe lună; 80 lei pe lună dacă are seminarul complet; 50 lei dacă are seminarul inferior; 40 lei actualii preoţi supranumerari; 80 lei dacă este preot ajutător, doctor sau licenţiat în teologie şi 50 lei dacă are seminarul complet.
În aceleaşi parohii cântăreţii au câte 11 lei pe lună.
Absolvenţii şcolilor de cântăreţi prevăzute prin prezenta lege vor putea fi salariaţi, dacă vor fi numiţi cântăreţi, cu 15 lei lunar în parohiile rurale.
În parohiile care au pământ dat, după diferite legi de împroprietărire, fie donat pentru a se folosi de el personalul clerical, preoţii şi cântăreţii primesc un spor de 25% asupra remuneraţiilor mai sus.
Preoţii şi diaconii de la mănăstirile de călugăriţe vor primi leafa de paroh rural; iar supranumerarii actuali de la aceste mănăstiri leafa unui supranumerar de parohie rurală.
Preoţii şi diaconii de la Mitropolii şi Episcopii vor primi aceleaşi lefuri ca şi parohii şi diaconii urbani.

[721] Alin. II şi III ale art. 37 a legii din 1906 au fost înlocuite în legea din 1909 cu:
„Programul seminariilor se va alcătui ca şi programul celorlalte şcoli secundare, luându-se şi avizul Sfântului Sinod.
Sfântul Sinod va putea în ceea ce priveşte educaţiunea bisericească a seminariştilor să facă ministerului propunerile ce le va crede necesare”.

Diaconii supranumerari se asimilează preoţilor supranumerari.
Preoţii şi diaconii de la bisericile care se întreţin din fondurile particulare vor primi cel puţin lefurile prevăzute în legea de faţă.
Comunele sunt libere de a da un spor de leafă peste ceea ce se prevede în această lege, cu condiţia de a plăti egal pe toţi preoţii de aceeaşi categorie din comună.
Preoţii şi diaconii de la Mitropolii şi Episcopii, preoţii şi diaconii din Dobrogea, preoţii şi diaconii de la bisericile cu fonduri proprii dar fără enoriaşi, vor primi spor de 30% asupra lefurilor prevăzute în această lege.
Defensorii ecleziastici vor primi lunar 400 lei leafă şi 200 lei diurnă.
Revizorii ecleziastici vor primi leafă 150 lei pe lună.
Protoiereii vor primi leafă 200 lei pe lună.
Sub-protoiereii vor primi leafă 50 lei pe lună.
Preoţii şi diaconii de la bisericile azi întreţinute de Stat, care se vor găsi funcţionând la punerea în aplicare a acestei legi, vor primi de la Stat, peste lefurile ce li se fixează prin această lege, un spor de leafă viager, socotit astfel încât să le împlinească lefurile în aplicare a acestei legi.
Cântăreţii, paracliserii, ca şi întregul cler, vor fi scutiţi de strajă şi de zile de prestaţii, cum şi de orice contribuţie spre acest sfârşit[722].
Art. 43. După zece ani de funcţionare de la promulgarea Legii din 1893 asupra clerului mirean şi seminariilor, preoţii şi diaconii au drept la o sporire de leafă de 20 la sută; după alţi zece ani la o sporire de leafă de alţi 20 la sută[723].
Art. 44. Legea pensiunilor se va aplica şi clerului. Nu se va putea valora drepturile la pensiune decât la vârsta de 70 ani, sau şi mai înainte, dacă se constată infirmităţi incurabile, însă cu condiţiune ca să aibă cel puţin primul termen după care se poate acorda pensiune. În caz contrar, pentru astfel de infirmităţi sau pentru incapacitate în îndeplinire de serviciu, clericii vor fi din oficiu puşi în retragere, în urma cercetării medicale şi ajutaţi de Casa Bisericii din fondurile ce are şi i se vor da în acest scop.
Clericii pensionari nu mai pot ocupa nici onorific vreuna din funcţiunile bisericeşti prevăzute în legea de faţă; ei vor beneficia numai de pensiunea la care vor avea drept, în condiţiunile legii asupra cumulului.
Preoţilor, diaconilor şi cântăreţilor întreţinuţi de Stat până la 1 aprilie 1894 li se vor adăuga şi anii serviţi până atunci dacă în decursul acelor ani li s-a făcut reţineri conform legii pensiunilor.
Comunele urbane care, conform acestei legi, vor plăti personalul clerical din acele comune, sunt datoare a-i da pensiuni după normele stabilite de legea pensiunilor funcţionarilor Statului şi de legea de faţă, fiind autorizate a face reţinerile prevăzute prin aceeaşi lege.
Art. 45. Deosebit de lefurile fixate prin prezenta lege, preoţii şi diaconii se vor bucura de veniturile epitrahilului, oprit fiind a cere taxe mai mari decât cele ce se vor fixa prin regulamentul de aplicare al acestei legi.

---

[722] La 18 mai 1910 a mai fost adăugat un articol, notat art. 42 bis, cu următorul conţinut: „dacă o parohie este lipsită de preot, până se va numi un titular, serviciul ei religios îl va face un preot dintr-o parohie vecină, numit de către chiriarhul respectiv, în înţelegere cu ministrul Cultelor. În acest caz, preotul suplinitor va avea dreptul la jumătate din leafa de paroh a parohiei suplinite, pe lângă leafa parohiei sale, iar dacă distanţa dintre bisericile parohiale ale amândoror parohii este mai mare de 8 km, preotul va avea drept la leafa întreagă a parohiei suplinite.

[723] Art. 43 modificat la 27 martie 1909:
„După zece ani de funcţionare de la promulgarea Legii din 1893 asupra clerului mirean şi seminariilor, preoţii şi diaconii au drept la o sporire de leafă de 20 la sută; după alţi zece ani la o sporire de leafă de alţi 20 la sută După zece ani de funcţionare de la promulgarea Legii din 1893 asupra clerului mirean şi seminariilor, preoţii şi diaconii au drept la o sporire de leafă de 20 la sută; după alţi zece ani la o sporire de leafă de alţi 20 la sută.
Parohii rurali, care au cel puţin o vechime de 15 ani şi care se vor distinge prin activitatea pastorală meritorie şi prin îndrumarea parohienilor la o viaţă culturală şi economică prosperă, vor fi înaintaţi pe loc. înaintarea se va face după recomandarea chiriarhului pentru câte un preot la doi ani în fiecare judeţ şi sporul va fi 25% asupra lefii ce primeşte”.

La parohiile urbane reşedinţe de judeţe, taxele se vor spori cu 50%.
Produsul acestor taxe se va împărţi astfel:
¾ deopotrivă preoţilor şi diaconilor şi ¼ cântăreţilor şi paracliserilor.
Art. 46. Pentru întreţinerea bisericilor cu cele necesare cultului în parohiile urbane vor fi cel puţin 20 lei pe lună de biserică; în cele rurale cel puţin 10 lei pe lună, dacă în parohie este numai o biserică şi cel puţin 5 lei pe lună de biserică dacă sunt mai multe.
Art. 47. Folosinţa pământurilor bisericilor rurale o va avea deopotrivă ¾ preoţii şi ¼ cântăreţii.
Art. 48. Bisericile care au venituri proprii din imobile sau capital numerar vor întrebuinţa acele venituri pentru plata personalului, sub controlul Ministerului Cultelor şi instrucţiunii.
Dacă acele venituri prisosesc, prisosul se va face fond destinat cu precădere la repararea şi întreţinerea bisericii şi a celorlalte aşezăminte de binefacere şi cultură deja întemeiate de acele biserici.
Nici o altă destinaţiune nu se va putea da fondului sau venitului fără autorizarea Ministerului Cultelor şi instrucţiunii.
Art. 49. Bisericile sunt persoane juridice.
Averile lor se administrează de epitropii sau consilii economice, conform actelor de donaţiune şi testamentelor şi sub controlul administraţiunii Casei Bisericii.
Bile ale căror venituri vor fi suficiente spre a acoperi cheltuielile prevăzute în această lege, nu vor mai primi plata pentru personal sau material nici de la Stat, nici de la comună.
Art. 50. În parohiile urbane plata personalului clerical, a întreţinerii bisericilor cu cele necesare cultului divin, cum şi a întreţinerii localurilor, cade în sarcina comunelor.
Se exceptează bisericile declarate monumente istorice, a căror întreţinere, ca monumente, va fi în sarcina Statului.
Sumele necesare pentru acest sfârşit se vor înscrie din oficiu în bugetele comunelor.
Plata se va face prin Casa Bisericii, căreia comunele vor remite sume necesare în rate lunare; mandatul se va face pe numele parohului sau al delegatului epitropiei[724].
Comuna urbană sau epitropia oricărei biserici cu venituri proprii, fără excepţie, care nu va înscrie în buget sumele prevăzute în legea de faţă pentru plata personalului bisericesc şi întreţinerea bisericilor, precum şi aceea care va întârzia cu plata vreunei rate, va pierde dreptul de a face dânsa plata. În acest caz sumele necesare se vor înscrie, din oficiu, în bugetul comunei sau epitropiei şi se vor urmări după legea de urmărire de către Ministerul Cultelor şi instrucţiunii, care le va preda celor în drept.
Tot astfel se va proceda şi atunci când comunele rurale nu vor satisface cerinţele legii de faţă sau nu vor îndeplini obligaţiunile ce cad în sarcina lor, potrivit acestei legi.
Comunele urbane sunt datoare să întreţină şi de aici înainte corurile de la bisericile foste întreţinute de Stat, care s-au găsit având coruri în momentul punerii în aplicare a legii din 1893 asupra clerului mirean şi seminariilor.
Art. 51. În parohiile rurale plata personalului clerical se va face de Ministerul Cultelor şi instrucţiunii. Întreţinerea bisericilor însă, este în sarcina comunelor, afară de acele biserici care ar fi declarate monumente istorice. Plata se va face prin perceptorii Statului, cărora Ministerul Cultelor şi instrucţiunii va remite sumele necesare.
Art. 52. Întreţinerea personalului şi a bisericilor şi localurilor Mitropoliilor, Episcopiilor, mănăstirilor, schiturilor şi monumentelor istorice restaurate în oraşe, cum şi a personalului administrativ clerical, va fi în sarcina Statului.

Capitolul VI. Dispoziţiuni diverse şi tranzitorii
Art. 53. Când Ministerul Cultelor şi instrucţiunii ar fi de o altă confesiune decât cea ortodoxă, el se va înlocui cu unul dintre colegii săi ortodocşi, în tot ce priveşte îndeplinirea atribuţiunilor ce se dă prin această lege Ministerului Cultelor şi instrucţiunii.
Art. 54. Parohii care se vor găsi funcţionând la punerea în aplicare a acestei legi vor rămâne la locurile lor.

[724] Alin. IV al art. 50 modificat la 27 martie 1909:
„Plata se va face prin epitropiile parohiilor, cărora comunele vor remite sume necesare în rate lunare; mandatul se va face pe numele parohului sau delegatului epitropiei".

Art. 55. Numirile provizorii în funcţiunile bisericeşti se admit în aceleaşi condiţiuni de titluri cerute de lege.
Art. 56. Preoţii supranumerari cu patru clase de seminar vor fi înaintaţi parohi, avându-se în vedere numai activitatea lor pastorală.
Preoţii şi diaconii care au dobândit licenţa în litere, mai înainte de punerea în aplicare a legii de faţă, se asimilează cu licenţiaţii în teologie, în ceea ce priveşte drepturile pe care le acordă legea actuală membrilor clerului.
Membrii consistoriilor, care vor fi funcţionat neîntrerupt în timp de şase ani până la punerea în aplicare a acestei legi, vor putea fi numiţi şi de aici înainte în aceste însărcinări.
Se vor putea numi sub-protoierei şi dintre preoţii absolvenţi a şapte clase de seminar, în lipsă de licenţiaţi în teologie.
Clericii hirotoniţi, care nu au curs seminarial, vor putea da examene anuale cu elevii pregătiţi în particular, conform legii şi regulamentelor şcolare[725].
Art. 57. La bisericile sau capelele române din străinătate, preoţii, diaconii, cântăreţii pot fi numiţi pe un termen de cinci ani, dintre teologii titraţi în urma unui concurs după norma ce se va stabili prin regulament.
Art. 58. În Dobrogea, când numărul familiilor creştine din vreo comună rurală va ajunge la cel puţin 80, se va înfiinţa o parohie nouă prin decret regal, luându-se avizul chiriarhului locului.
Art. 59. Seminariştii cu patru clase, hirotoniţi în vederea legii din n1893 asupra clerului mirean şi seminariilor, pentru Dobrogea, nu vor putea trece la nici o parohie şi sub nici un titlu în partea stângă a Dunării.
Art. 60. Seminariştii cu patru clase, care au absolvit seminarul înainte de punerea în aplicare a legii din 1893 asupra clerului mirean şi seminariilor şi au rămas nehirotoniţi, vor putea fi numiţi cântăreţi în parohiile rurale, dacă au aptitudinea necesară. Ei vor fi salariaţi, conform prevederilor bugetare ale Statului, cu o leafă care nu va fi mai mică de 30 lei pe lună.
Art. 61. Această lege se va pune în aplicare din momentul promulgării ei.
Un regulament va determina modul ei de aplicare.
Art. 62. Toate legile, regulamentele şi dispoziţiunile contrare legii de faţă sunt şi rămân abrogate[726].

4.3.3. Regulament pentru punerea în aplicare a Legii asupra clerului mirean şi seminariilor (1906-Extras)[727]

Protoiereii
Art. 55. Protoiereii sunt cei întâi între preoţii judeţelor. Ei se numesc de către chiriarhul respectiv în înţelegere cu Ministerul Cultelor şi instrucţiunii şi se confirmă prin decret regal.
La numirea protoiereilor se va ţine seamă de activitatea lor pastorală şi literară.
Art. 56. Protoiereul poate fi revocat de către chiriarh printr-o deciziune motivată.
Când protoiereul va fi ieşit din sfera activităţii sale bisericeşti, va putea fi revocat de către ministrul Cultelor şi instrucţiunii, dacă chiriarhul va fi refuzat să-l revoce în urma adresei ministrului.
În acest caz, chiriarhul respectiv, îndată ce revocarea s-a adus la cunoştinţă, va numi pentru postul de protoiereu un alt cleric, în condiţiunile legii clerului mirean şi ale regulamentului de faţă.
Art. 57. Protoiereul este dator să privegheze asupra preoţilor din judeţul ce administrează ca să-şi îndeplinească cu sfinţenie toate datoriile lor.

---

[725] Acest aliniat V al art. 56 fost abrogat prin legea din 1909.
[726] „Lege supra clerului mirean şi seminariilor", în: Chiru C. Costescu, *Colecţiune de legi, regulamente, acte, deciziuni, circulări, instrucţiuni, formulare şi programe, începând de la 1866-1916 şi aflate în vigoare la 15 august 1916,* Bucureşti, 1916, p. 214-250.
[727] Acest regulament a fost sancţionat cu Decret regal nr. 869 din 25 februarie 1906. A mai fost modificat în 1909 (Decret regal nr. 2033 şi publicat în „Monitorul Oficial" nr. 74 din 2 iulie 1909) şi în 1910 (Decret regal şi „Monitorul Oficial" nr. 202 din 10 decembrie 1910). Preluat după Chiru C. Costescu, *Colecţiune*, p. 260-263.

În acest scop, protoiereii vor inspecta cel puţin 10 biserici pe lună şi toate bisericile din judeţul întreg în cursul unui an, observând clădirile bisericeşti, obiectele din biserici şi controlând registrele de botezaţi, cununaţi şi înmormântaţi, cassa şi condica de venituri şi cheltuieli, arhiva şi biblioteca, informându-se în acelaşi timp şi despre toată activitatea şi purtarea preotului.
Despre toate acestea va face menţiune în registrul de inspecţie al fiecărei parohii.
Despre starea religioasă morală şi materială va prezenta chiriarhului respectiv rapoarte lunare şi anuale; aceste rapoarte vor fi înaintate de chiriarh Ministerului Cultelor şi instrucţiunii pe măsură ce vor fi primite de la protoierei.
Rapoartele vor trebui să oglindească adevărata stare de lucruri din parohii şi judeţ. În caz contrar, protoiereul va fi pasibil de pedepsele prevăzute de legi.
Art. 58. Protoiereul instalează pe noul paroh în parohia sa.
Cu această ocaziune el e dator să ţină o cuvântare ocazională.
Art. 59. Protoiereul raportează chiriarhului şi acesta, la rândul său, înştiinţează pe Minister despre încetarea din viaţă a servitorilor bisericeşti.
Art. 60. Protoiereul este dator să aducă la îndeplinire toate ordinele primite de la autorităţile bisericeşti constituie şi să vegheze la îndeplinirea lor.
Art. 61. Protoiereul nu trebuie să iasă nici un moment din sfera activităţii sale bisericeşti, căci în caz contrar va fi revocat potrivit dispoziţiunilor art. 17 din legea clerului mirean.

Sub-protoiereul
Art. 62. Pe lângă fiecare protoierie va fi câte un sub-protoiereu, care va îndeplini şi atribuţiunile de secretar al ei.
Sub-protoiereii se numesc de chiriarhii respectivi, în înţelegere cu ministrul Cultelor şi instrucţiunii.
Ei se vor lua dintre preoţii doctori sau licenţiaţi în teologie.
Sub-protoiereii înlocuiesc pe prii înlocuiesc pe protoierei în cazul când aceştia lipsesc de la reşedinţă, în interes de serviciu, sau sunt în concediu aprobat de către cei în drept.
Ei pot îndeplini, prin delegaţie, îndatoriri ce cad în sarcina protoiereului.

Revizorii ecleziastici
Art. 63. În fiecare eparhie va fi câte un revizor ecleziastic preot, care se va numi de chiriarhul respectiv.
Numirea se va comunica Ministerului Cultelor şi instrucţiunii pentru a se obţine cuvenitul decret regal.
Art. 64. Numirea revizorilor ecleziastici se va face în aceleaşi condiţiuni de studiu şi activitate pastorală şi literară ca şi protoiereii. Ei vor fi luaţi dintre preoţii care vor avea cel puţin cinci ani de preoţie.
Art. 65. Revizorul eparhial are datoria ca cel puţin de două ori pe an să inspecteze toate protoieriile eparhiei respective şi să raporteze chiriarhului rezultatul.
Cu această ocaziune el îşi va îndrepta atenţiunea cu deosebire la regularitatea modului de a ţine cancelaria şi arhiva protoieriei, cum şi dacă ordinele primite de la autorităţile bisericeşti s-au executat conştiincios, la timp şi întocmai.
El va putea avea delegaţiune pentru inspecţiuni şi anchete.
Art. 66. La finele fiecărui an revizorul va prezenta chiriarhului său u raport amănunţit, cu privire atât la partea curat administrativă generală a eparhiei, cât şi la toate cauzele ce s-au prezentat spre judecare Consistoriului eparhial.
În acest raport, revizorul va constata cum a mers administraţiunea bisericească în decursul întregului an şi cauzele care au motivat procesele de la consistoriu.
El va putea propune măsurile ce va crede necesare pentru introducerea de îmbunătăţiri referitoare la buna stare religioasă morală a eparhiei.
În referatul său general revizorul va comunica chiriarhului dacă protoiereii s-au silit să-şi îndeplinească conştiincios datoriile ce li se pun de lege şi acest regulament.

Defensorii ecleziastici
Art. 67. Pe lângă Ministerul Cultelor şi instrucţiunii se înfiinţează patru posturi de defensori ecleziastici pentru întreaga ţară.
Art. 68. Defensorii ecleziastici au sub ordinele ministrului exerciţiul inspecţiunii ecleziastice în limitele stabilite de legea clerului mirean şi seminariilor.

Art. 69. Defensorii ecleziastici reprezintă pe ministru în atribuţiunile ce se fixează prin regulamentul de faţă.
Cei pasibili de inspecţiune după lege şi acest regulament, sunt datori a le purta respectul cuvenit.
Autorităţile din ţară, la caz de trebuinţă, îi vor ajuta în îndeplinirea misiunii lor.
Art. 70. Ministrul, ori de câte ori va crede de cuviinţă, va trimite pe defensorii ecleziastici în inspecţiuni şi cercetări speciale.
Art. 71. Defensorii ecleziastici sunt datori să înainteze Ministerului totdeauna rapoartele asupra rezultatului inspecţiunilor făcute.
Asemenea rapoartele se vor înainta în tot cazul din trei în trei luni.
Ei au dreptul de a face propuneri.
Art. 72. La sfârşitul anului, defensorii sunt obligaţi a înainta Ministerului un raport general asupra stării morale şi materiale a clerului, care rapoarte se vor publica în Buletinul Ministerului.
Art. 73. Fiecare defensor ecleziastic are cancelaria sa.
Cancelariile acestea trebuie ţinute în cea mai bună ordine.
Art. 74. Defensorii se pot adresa direct la orice autoritate din ţară, cerând ajutor dacă va fi trebuinţă pentru îndeplinirea îndatoririlor lor.
Art. 75. Defensorii ecleziastici nu vor putea ocupa altă funcţiune publică sau exercita un comerţ sau industrie.
Dacă ei însă vor fi luaţi din corpul didactic, vor fi supliniţi din oficiu la catedrele lor.
În cazul acesta, suplinitorul va primi leafa ce se cuvine după lege suplinitului, iar gradaţia va fi a titularului.
Timpul cât defensorii vor funcţiona pe lângă Minister, le va fi ţinut în seamă la aplicarea drepturilor de gradaţie.
Art. 76. Pentru a putea fi numit defensor, se cere a fi cetăţean român, de religiune creştină ortodoxă de răsărit, a poseda diplomă de doctor sau licenţiat în teologie de la o facultate de teologie ortodoxă de răsărit şi a avea etatea de cel puţin 30 ani.
Art. 77. Defensorii ecleziastici sunt datori să raporteze ministrului Cultelor şi instrucţiunii neîndeplinirea datoriilor ce privesc pe protoierei, parohi, preoţi supranumerari, diaconi şi, în genere, pe toţi acei asupra cărora ministrul are dreptul de control în marginile legii clerului mirean şi seminariilor.
Art. 78. Deosebit de îndatoririle ce li se impun de cap. III din legea clerului mirean şi seminariilor, defensorii veghează pentru stricta observare a legii, a regulamentelor şi dispoziţiunilor ministeriale faţă de cei menţionaţi în articolul precedent.
Art. 79. Pe lângă acestea, Defensorii ecleziastici vor mai priveghea:
1) asupra purtării morale a clericilor, raportând pe dată ministrului ori de câte ori vor constata alunecări contrarii chemării clericale;
2) asupra bunei întreţineri materiale nu numai a bisericilor parohiale, ci şi a celor filiale care se găsesc în alte cătune decât biserică parohială;
3) asupra obligaţiunii preoţilor de a îndeplini pe rând oficiile religioase în diferite biserici ale parohiilor;
4) asupra datoriei impuse preoţilor de a servi fără plată toate oficiile religioase acelor dintre parohieni care nu vor fi în stare să plătească;
5) asupra împărţirii după lege a veniturilor epitrahilului provenitoare din taxele fixate prin acest regulament;
6) asupra folosinţei pământului bisericilor rurale, conform art. 47 din lege;
8) asupra modului de predare a studiului religiunii în şcolile publice primare; în fine,
9) asupra a tot ce, în vederea legii clerului, legii Casei Bisericii şi a regulamentelor lor, cum şi a dispoziţiunilor ministeriale, poate cădea în resortul unei minuţioase şi conştiincioase inspecţiuni bisericeşti *circa sacra.*
Art. 80. Numărul Defensorilor ecleziastici se poate mări prin legea bugetară, după necesitatea ce va provoca serviciul de inspecţie ecleziastică.

4.3.4. Lege pentru înfiinţarea şi organizarea Casei Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române (1902)[728]

Art. 1. Se înfiinţează pe lângă Ministerul Instrucţiunii publice şi al Cultelor şi sub autoritatea Ministerului, Casa Sfintei Biserici autocefale ortodoxe române, menită:
a) A administra toate fondurile create prin prezenta lege sau prin alte legi, în scop de a contribui la înflorirea bisericii; de a-i asigura bunul mers şi întreţinerea materială, buna stare şi conservarea sfintei biserici, mănăstiri, schituri şi locuinţe cu toate cele necesare;
b) A asigura conservarea averii mişcătoare şi nemişcătoare a bisericilor catedrale şi chiriarhice, a mănăstirilor şi schiturilor astăzi în fiinţă, a bisericilor parohiale şi filiale, precum şi a tuturor aşezămintelor bisericeşti actuale şi viitoare;
c) A controla administraţia averilor bisericilor, mănăstirilor şi aşezămintelor bisericeşti, oricare ar fi provenienţa acestor averi şi ori de câte cine s-ar administra ele: epitropii, consilii economice, tutori sau executori testamentari.
Controlul Casei Bisericii va avea va avea de obiect de a face ca averile respective să se administreze în conformitate cu legile şi regulamentele şi cu voinţa testatorilor, spre cel mai mare bine al bisericilor şi mănăstirilor respective. Prin aceasta încetează controlul primăriilor respective asupra administraţiei epitropiilor bisericeşti, aşa cum fusese instituit prin diferitele legi anterioare.
Se exceptează de la dispoziţiile acestui aliniat fondurile religioase administrate de către Eforia spitalelor civile din Bucureşti, epitropia Sf. Spiridon din Iaşi, Epitropia aşezămintelor Brâncoveneşti şi Epitropia Bisericii Madona Dudu din Craiova;
d) A administra toate averile bisericeşti şi religioase care nu ar intra în competenţa niciunui alt organ de administraţie, precum şi fondurile care ar fi puse direct la dispoziţia sa prin legi, donaţiuni, testamente sau în alt mod;
e) A administra conform legilor, toate fondurile acordate prin bugetul anual al Statului pentru administra bisericească şi întreţinerea cultului creştin ortodox;
f) A administra toate afacerile bisericeşti şi religioase care sunt prevăzute prin art. 7 al legii de organizare a administraţiei centrale a Ministerului instrucţiunii publice şi al Cultelor din 9 iulie 1901.
Toate deciziile Casei Bisericii, care ar privi feţe bisericeşti în exerciţiul atribuţiunilor curat spirituale, obiecte bisericeşti sau servicii de ordin curat spirituale, se vor executa luându-se şi avizul chiriarhului respectiv.
Art. 2. Casa Bisericii are toate drepturile unei persoane juridice, cu dreptul de a primi legate şi donaţiuni, precum şi de a poseda bunuri mişcătoare şi nemişcătoare; asemenea având dreptul de a figura în justiţie ca defendoare sau reclamantă, a intenta acţiuni în revendicare, acestea, însă, cu autorizarea Ministerului.
Art. 3. Casa Bisericii este administrată de către un administrator, numit pe cinci ani şi pus sub autoritatea ministrului instrucţiunii publice şi al Cultelor. El va trebui să fie creştin ortodox şi să posede titlul de licenţiat sau doctor în teologie, ori pe acela de profesor la facultatea de teologie sau la unul din seminariile ortodoxe ale Statului.
Art. 4. Casa Bisericii nu va putea întrebuinţa fondurile puse sub administraţia sa decât conform dispoziţiilor legii, pentru care sunt încredinţate prin o lege, sau conform actelor de donaţiuni, pentru acelea care provin din fundaţiuni particulare.
Bugetul ei va fi supus în fiecare an de ministrul instrucţiunii publice şi al Cultelor la aprobarea Adunării deputaţilor, iar conturile de gestiune Curţii de conturi.
Art. 5. Fondurile puse direct la dispoziţia Casei Bisericii se compun:
a) din acele acordate prin bugetul anual al Statului pentru administraţia şi întreţinerea cultului creştin ortodox şi pe care Casa Bisericii le va întrebuinţa numai conform cu destinaţia ce li se va fi dat prin acest buget;
b) din 10% din veniturile averilor bisericeşti şi religioase, pe care Casa Bisericii le are sub administraţia sa, în virtutea art. 12 şi 16 din această lege;
c) din fondurile donate sau testate ei de particulari în scopuri pioase, dar fără destinaţie specială;

[728] Preluată după *BOR,* an XXV, 1902, p. 1032-1038.

d) din fondurile donate sau testate de particulari cu destinaţia de a servi pentru construcţii sau înzestrări bisericeşti;
e) din fondurile, care prin legi, se hotărăsc sau se va hotărî a fi vărsate la Casa Bisericii;
f) din 10% al prisosului de venit net al bisericilor care se întreţin din averea lor proprie, scăzându-se cheltuielile proprii ale bisericilor, precum şi, eventual, acele pentru întreţinerea de instituţii filantropice, de interes general, întreţinute din fondurile bisericilor;
g) din amenzi, suspendări şi suprimări de salariu, pronunţate contra servitorilor bisericeşti;
h) din arenzile pământurilor şi vetrelor vechilor mănăstiri, biserici şi schituri desfiinţate şi care eventual nu ar mai putea exista pe viitor.
Art. 6. Averea imobilă a monahilor şi monahiilor, aflate în cuprinsul mănăstirilor, precum şi toate obiectele sacre, vor rămâne, după moartea lor, proprietate a mănăstirii.
Art. 7. Din pământurile acordate bisericilor prin diverse legi de împroprietărire, preoţi parohi şi supranumerari şi cântăreţii unei biserici vor avea dreptul la uzufructul a 17 pogoane în judeţele de dincoace de Milcov, a opt fălci şi jumătate în judeţele de dincolo de Milcov şi a zece hectare în judeţele de peste Dunăre, însă numai din pământurile bisericeşti aflate în cuprinsul comunei respective. Repartizarea se va face conform art. 33 din legea clerului mirean şi a seminariilor.
Dacă întinderea pământurilor bisericeşti din o comună nu va fi suficientă pentru a asigura tuturor preoţilor şi cântăreţilor din acea comună întinderile prevăzute la aliniatul precedent, va beneficia de uzufructul acelor pământuri numai personalul atâtor biserici din comună câte se vor putea, după prevederilor acelui aliniat, rămânând ca personalul celorlalte să beneficieze de sporul de leafă de 25% conform art. 28, alin. 5 din legea clerului mirean şi a seminariilor.
Dacă întinderea pământurilor bisericeşti dintr-o comună va fi mai mare decât aceea cerută de alin. 1 din acest articol, după numărul bisericilor din comună, partea din uzufructul lor, cât va trece peste cea afectată bisericilor din comună, va reveni Casei Bisericii.
Casa Bisericii va putea arenda pământurile bisericeşti despre care se vorbeşte în acest articol sau să lase personalului fiecărei biserici dreptul de a exploata însuşi porţiunea de pe pământ la care are drept.
Pământurile pe care le posedă bisericile, provenind din donaţiuni, legate sau cumpărări din propria lor avere, nu intră în prevederile acestui articol, ci vor fi administrate de epitropiile bisericilor, conform testamentelor, actelor de donaţiune sau după propria lor chibzuială şi având în vedere art. 5, alin. B şi f din această lege.
Art. 8. Fondurile care vor rămâne la libera dispoziţie a Casei Bisericii, în virtutea art. 5, 6 şi 7 ale acestei legi, se vor întrebuinţa pentru următoarele scopuri:
a) pentru a ajuta la clădirea, repararea, restaurarea şi dotarea cu mobilierul religios, cu cărţi, veşminte şi vase sacre a bisericilor şi mănăstirilor;
b) pentru clădirea, repararea şi mobilarea de palate mitropolitane şi episcopale şi a localurilor administrative respective;
e) pentru ajutorarea preoţilor atinşi de infirmităţi incurabile, a preoteselor văduve şi a orfanilor preoţilor lipsiţi de orice alt mijloc de trai.
Prin regulamente se vor fixa regulile pentru executarea acestor lucrări.
Art. 9. Casa Bisericii va avea însărcinarea de a priveghea întrebuinţarea sumelor cu care comunele sunt obligate a contribui pentru întreţinerea bisericilor şi personalului lor, conform legii clerului.
Art. 10. Proiectul de buget anual al fiecărei biserici, mănăstiri sau schit va fui supus în fiecare an, înainte de 15 noiembrie, la cercetarea şi aprobarea Casei Bisericii, de către epitropiile şi consiliile economice respective. Casa Bisericii va putea introduce în acest proiect orice modificare va crede de cuviinţă, în limita legilor şi a fondurilor de care va dispune, ţinându-se seamă şi de dorinţele exprimate de chiriarhi.
Epitropiile bisericilor şi consiliile economice ale mănăstirilor sunt de asemenea datoare să înainteze Casei Bisericii, până la un termen de o lună de la închiderea fiecărui exerciţiu, conturile de gestiune pe acel exerciţiu, spre verificare.
În caz când s-ar constata că epitropia unei biserici sau consiliul economic al unei mănăstiri ori schit nu administrează bine interesele ce-i sunt încredinţate, Casa Bisericii va putea pronunţa destituirea epitropiei sau consiliului economic respectiv; pentru acesta din urmă după ce va lua şi avizul chiriarhului. Membrii unei asemenea epitropii sau consiliu economic nu vor mai putea fi numiţi decât după trecerea a cel puţin trei ani din ziua destituirii. În timpul acesta, preşedinţia epitropiei bisericii o

va încredinţa Casa Bisericii unuia dintre preoţii supranumerari respectivi sau altei persoane aleasă de dânsa, în înţelegere cu chiriarhul.
Casa Bisericii va putea de asemenea să-l dea în judecată şi să-l urmărească în averea lor pentru acoperirea lipsurilor ce ar fi rezultat din vina lor în averea bisericească, a mănăstirii sau a schitului.
Art. 11. Casa Bisericii va putea acorda din fondurile sale proprii ajutoare bisericilor sărace din ţară, când se va constata că mijloacele lor nu le permit să facă faţă cheltuielilor cerute pentru întreţinerea lor şi pentru buna îngrijire a cultului. În acest caz se va cere şi avizul chiriarhului respectiv.
Art. 12. Toate fundaţiile religioase existente care prin actele lor de înfiinţare nu sunt puse sub o administraţie specială, vor trece sub administraţia Casei Bisericii, care le va administra prin epitropii speciale ce se vor institui de dânsa prin regulamente anume.
Pentru a realiza dispoziţia aceasta, Casa Bisericii are dreptul de a urmări existenţa acestor fundaţii, a le cere actele în virtutea cărora au fost înfiinţate şi a le chema înaintea justiţiei.
Art. 13. Casa Bisericii are dreptul de priveghere şi control asupra fondurilor tuturor instituţiilor religioase care, prin actele de fundaţiune sunt puse sub o administraţie specială sau ctitoricească.
Se exceptează de la dispoziţiile acestui articol cele patru instituţii prevăzute la art. 1, alin. c.
Art. 14. Toate administraţiile fundaţiilor arătate în art. 12, 13 sunt datoare să înainteze Casei Bisericii, în termen de şase luni de la promulgarea acestei legi, copie autentică de pe actele de fundaţiune şi un inventar de averea ce posedă, însoţit de bilanţul şi contul de gestiune al anului precedent.
Aceleaşi obligaţiuni le au şi toate epitropiile bisericilor sau aşezămintelor bisericeşti care au administrat avutul bisericeşti fără a avea acte de fundaţiune.
Administraţiunile prevăzute la art. 12 şi 13 şi în alin. II din acest articol, vor forma câte un proiect de regulament de administraţiune şi de gestiune în conformitate cu legile şi cu actele de fundaţiune.
Aceste proiecte de regulamente vor fi înaintate Casei Bisericii în termen de un an de la promulgarea acestei legi.
Dacă proiectele de regulament, astfel elaborate, nu sunt în conformitate cu legile şi cu actele de fundaţiune, Casa Bisericii este în drept să le modifice în acest sens.
Dacă proiectele de regulament nu au fost înaintate în termenul prescris aici, ele vor fi făcute de Casa Bisericii.
Art. 15. Toate administraţiile fundaţiilor prevăzute la art. 13 sunt datoare:
a) să trimită Casei Bisericii bugetele lor cel mai târziu cu trei luni înainte de începerea anului bugetar;
b) să trimită aceleiaşi Case, cel mult cu trei luni după închiderea exerciţiului un cont de gestiune, precum şi o situaţiune amănunţită (bilanţ) despre starea întregii lor averi.
Art. 16. Dacă administraţiile fundaţiilor bisericeşti nu se vor conforma dispoziţiilor acestei legi sau dacă se va constata că averile ce le sunt încredinţate se risipesc, se delapidează sau se întrebuinţează în alte scopuri decât cele prevăzute prin actele de fundaţiune, Casa Bisericii este în drept a trage la răspundere înaintea justiţiei pe administratori. Aceştia pot fi condamnaţi, pe lângă celelalte penalităţi prevăzute de legile ordinare, şi la destituire.
În caz că nu se poate constitui o nouă administraţie, justiţia poate hotărî ca administraţia să treacă la Casa Bisericii.
Art. 17. Cu ocaziunea deschiderii vreunui testament, prin care se instituie vreo fundaţiune sau se lasă vreun legat pentru Casa Bisericii, pentru vreo biserică sau mănăstire sau pentru orice alt aşezământ pios, preşedinţii tribunalelor sunt obligaţi a încunoştinţa din oficiu pe Ministerul instrucţiunii publice şi al Cultelor sau pe administratorul Casei Bisericii.
Toate fundaţiile de acest fel, ce se vor institui în viitor, vor fi supuse regimului prezentei legi.
Termenele prevăzute la art. 14 vor începe a curge pentru aceasta de la data înfiinţării lor.
Art. 18. Această lege se va pune în aplicare cu începere de la 1 aprilie 1902.
Din ziua aceea, serviciul Cultelor din Ministerul instrucţiunii publice şi al Cultelor se va desfiinţa; iar personalul lui, împreună cu toate atribuţiile lui şi cu arhiva respectivă, vor trece la administraţia Casei Bisericii.
Art. 19. Toate legile, regulamentele şi dispoziţiile contrare legii de faţă sunt şi rămân abrogate.

EPILOG

Legislaţia bisericească din Vechiul Regat a rămas în vigoare până în anul 1925, când au fost votate Legea şi Statutul de Organizare a Bisericii Ortodoxe Române unificate.

Practic, în România Mare au fost unificate patru Biserici provinciale, dintre care trei autocefale (Biserica din Vechiul Regat, Mitropolia Transilvaniei şi Mitropolia Bucovinei) şi Biserica Basarabiei, care constituise o eparhie a Bisericii Ortodoxe Ruse. Datorită faptului că fiecare din aceste Biserici au avut organizaţii mult diferite unele de altele (ceea ce s-a putut constata şi în prezenta lucrare), unificarea lor a durat cinci ani, fiind rezultatul unor negocieri îndelungi şi intransigente. Începutul procesului de unificare a constat în integrarea ierarhilor din celelalte Biserici provinciale în Sf. Sinod de la Bucureşti

După nici două luni, a urmat încercarea Guvernului de a unifica administraţia bisericească printr-o lege votată în Senatul României la 5 februarie 1920, care a conţinut două articole, prin care au fost modificate art. 10 şi 19 din Legea sinodală (de fapt a Consistoriului). **Art. 10** a fost modificat astfel, ca Sf. Sinod al BOR autocefale să fie alcătuit din toţi mitropoliţii, episcopii eparhioţi şi arhiereii titulari ortodocşi din România unită (deci nu doar din Vechea Românie), ceea ce se şi întâmplase la sfârşitul anului 1919. **Art. 19**, care cuprindea componenţa Consistoriului Superior Bisericesc, a fost modificat astfel ca acest organism să fie completat şi cu delegaţi din episcopiile din provinciile alipite. Din Mitropolia transilvană urmau să participe la lucrările CSB câte doi membri din Senatele strâns bisericeşti ale Consistoriilor diecezane, câte un membru al Senatului bisericesc din Consistoriul mitropolitan şi câte un delegat al celor trei Seminarii teologice.

Cu alte cuvinte, *Legea Sinodală* din Vechea Românie dobândea aplicabilitate pentru întreaga Românie Mare. Drept urmare, şi mitropoliţii şi episcopii din Ardeal nu mai puteau fi aleşi după prevederile Statutului Organic (de către CNB electoral, respectiv Sinoadele eparhiale), ci în conformitate cu Legea Sinodală, de către Colegiul electoral bisericesc (din care făceau parte şi membrii CSB, dar şi parlamentarii ortodocşi). Astfel, întreaga constituţie bisericească din Ardeal era abrogată. Conducerea bisericească din Transilvania s-a opus acestei legi. Opoziţia faţă de aceasta a fost atât de mare, încât Guvernul s-a văzut nevoit să retragă Legea din Parlament, astfel că nu a mai fost discutată în Camera inferioară a Legislativului românesc.

Totuşi, s-a încercat aplicarea în continuare a prevederilor Legii sinodale în privinţa alegerii de ierarhi. Dat fiind faptul că ardelenii s-au opus cu vehemenţă, în Mitropolia transilvană s-a aplicat în continuare alegerea în conformitate cu Statutul Organic (ultimul ierarh ales în acest mod fiind Grigorie Comşa de la Arad, ales la 3 mai 1925, cu trei zile înainte de promulgarea noii Legi şi a noului Statut de Organizare a Bisericii Ortodoxe Române). În schimb, la 29 martie 1923 a avut loc întrunirea

Marelui Colegiu Electoral la Bucureşti, pentru alegerea titularilor unor scaune eparhiale vacante. Au fost aleşi Lazăr (Lucian) Triteanu la Roman, Gheorghe Niculescu la Buzău, Iacob Antonovici la Dunărea de Jos, Ilie Teodorescu la Constanţa, Visarion Puiu la Hotin şi Nectarie Cotlarciuc la Cetatea Albă. Conform legislaţiei bisericeşti din Vechiul Regat, Colegiul electoral era format din ierarhii Sf. Sinod, din deputaţii CSB, din parlamentari şi alţi demnitari ortodocşi. Însă parlamentarii basarabeni s-au retras, protestând faţă de încălcarea autonomiei Bisericii basarabene, refuzând să facă parte din Marele Colegiu electoral[729]. Un an mai târziu, Nectarie Cotlarciuc a fost ales mitropolit al Bucovinei, tot de acest for electoral.

Pe de altă parte, Sf. Sinod a decis ca un Consistoriu Superior Bisericesc lărgit, prin cooptarea reprezentanţilor celorlalte trei Biserici provinciale, să fie forul care să discute şi să redacteze un statut de organizare a Bisericii unificate. Reprezentanţii Mitropoliei transilvane au refuzat însă să fie integraţi într-un organism al Bisericii din Vechiul Regat, astfel că în cele din urmă, Consistoriul Superior Bisericesc a acceptat, în şedinţa sa din 11 mai 1920, ca unificarea să fie discutată de o Adunare constituantă bisericească, alcătuită din delegaţi ai fiecărei provincii, şi anume: din Ardeal 12, din Basarabia 12, din Bucovina 6, iar din Vechea Românie 42, apoi din toţi episcopii şi arhiereii, toţi foştii miniştri de culte, actualul ministru de culte, administratorul Casei Bisericii, câte trei profesori de la Facultăţile de teologie din Bucureşti şi Cernăuţi. Constituanta bisericească s-a şi întrunit în septembrie 1920. Lucrările acestei Constituante şi a unei Comisii restrânse (alcătuită din 15 membri) au durat însă aproape cinci ani.

Prin noua Lege de Organizare a Bisericii, aceasta a dobândit autonomie faţă de Stat. Prin urmare, după principiile Statutului Organic au fost înfiinţate şi în parohiile şi eparhiile din Vechiul Regat Adunări şi Consilii bisericeşti autonome; iar averile administrate de Casa Bisericii au fost date organelor bisericeşti. Astfel, la 22 noiembrie şi 9 decembrie 1926, Eforia Bisericii a luat în primire toate actele

> „privitoare la pământurile şi bunurile pe care le-a administrat până atunci Ministerul Cultelor. Odată primite de la Ministerul Cultelor, aceste pământuri au fost predate apoi de Consiliul Central Bisericesc eparhiilor respective, spre a le administra prin delegaţii respectivi ai eparhiilor, conform hotărârilor Adunărilor eparhiale. Aceste pământuri reprezintă o suprafaţă totală de 16.952 ha, 4029 mp […]. Asemenea pământuri există şi aiurea, mai ales în Mitropolia Ardealului” [730].

Aşadar, din toate averile bisericeşti secularizate de Cuza, Statul român a retrocedat Bisericii doar 17.000 ha (!). Spre comparaţie Mitropolia Ardealului deţinea în anul 1912 44.451 ha de pământ (din care Arhidieceza transilvană deţinea 20.584 ha). La acestea se mai adăugau imobile bisericeşti, şcolare, fundaţionale, precum şi fonduri în valoare de zeci de milioane coroane[731]

---

[729] Telegraful Român, nr. 25-27, din 23 martie/5 aprilie 1923, p. 2.

[730] *Desbaterile Congresului Naţional Bisericesc. Sesiunea ordinară din 18-21 noiembrie 1929,* Bucureşti, 1930, p. 124-125.

[731] Onisifor Ghibu, *Viaţa şi organizaţia bisericească şi şcolară în Transilvania şi Ungaria*, Bucureşti, 1915, p. 50-51.

BIBLIOGRAFIE

Apostol, Ioan C., „Cuza-Vodă şi reforma sa în Biserica Română, după documente", în *Conferinţă ţinută la Cercul didactic din Iaşi, în ziua de 14 decembrie 1911*, Iaşi, 1912;

Arghiropol, Gheorghe, „Administraţia eparhială din Bucovina între 1775-1918", în *Candela*, an LVII, 1946;

Balamaci, F., *Documente. Corespondenţă între Patriarhia din Constantinopol şi Mitropolitul Ungrovlahiei, între domnitorul Alexandru Ioan Cuza si între toate Bisericile Ortodoxe cu privire la legile aprobate de către guvernul român pentru sinodul din 1864,* Bucureşti, 1913;

Bălan, Nicolae, *Chestiunea bisericească din România şi autonomia bisericii noastre,* Sibiu, 1910;

Berindei, Dan, „Domniile de la Balta-Liman", în *Istoria Românilor,* vol. VII, tom. I, Bucureşti, 2003, [403-442];

Idem, „Mişcarea pentru Unirea Principatelor", în *Istoria Românilor,* vol. VII, tom I, Bucureşti, 2003, [443-476];

Idem, „Constituirea României. Alexandru Ioan Cuza, domnul Unirii şi al reformelor", în *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. I, Bucureşti, 2003, [477-552];

Boroianu G. Dumitru, *Dreptul bisericesc. Principii de drept. Organizaţiunea Bisericei Române. Legile ţării pentru Biserica şi organizaţiunea Bisericilor Ortodoxe*, vol. II, Iaşi, 1899;

Brusanowski, Paul, *Reforma constituţională din Biserica Ortodoxă a Transilvaniei. 1850-1925*, Cluj-Napoca, 2007;

Brusanowski, Paul, *Autonomia şi constituţionalismul în dezbaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române (1919-1925)*, Cluj-Napoca, 2007;

Bujoreanu, Ioan M., *Colecţiune de legiuirile României vechi şi noi, câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, Bucureşti 1873;

Bulei, Ioan, *Lumea românească la 1900*, Bucureşti, 1984;

Buzan, Sever, „Regulamentele Organice şi însemnătatea lor pentru dezvoltarea organizaţiei Bisericii Ortodoxe Române", în *Studii teologice (ST)*, an 8, nr. 5-6, 1956;

Chiricescu, Constantin, *Privire asupra instituţiunii sinodale în diferite Biserici ortodoxe de răsărit,* Bucureşti, 1909;

Constandache, Mihai, „Măsuri noi de organizare în Biserica Ortodoxă Română la începutul veacului al XX-lea", în *BOR,* an LXXXVIII, 1965, nr. 7-8;

Costescu, Chiru C., *Colecţiune de legi, regulamente, acte, deciziuni, circulări, instrucţiuni, formulare şi programe privitoare la Biserică, culte, cler, învăţământ religios, bunuri bisericeşti, epitropii parohiale si Administraţii religioase si pioase*, Bucureşti, 1916;

Cotluguţ, Vasilică, *Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în perioada 1872-1909",* disertaţie Master, Sibiu, 2010;

Cronţ, Gheorghe, *Alegerea ierarhilor în Biserica ortodoxă,* Bucureşti, 1937;

Idem, „Instanţele de judecată al Bisericii din ţările Române în secolele XIV-XVIII", în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei (MMS*), nr. 5-6, 1976;

Csáky, Moritz, „Die Römisch-Katholische Kirche in Ungarn", în Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch, *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. IV- „Die Konfessionen", Viena, 1985;

Cuvântările Prea Sfinţitului Episcop al Romanului, D.D. Gherasim Saffirin, rostite în Senat în martie 1909, cu privire la proiectul de lege pentru modificarea Legii sinodale din 1872 şi pentru înfiinţarea Consistoriului Superior Bisericesc, Bucureşti, 1909;

Dare de seamă despre judecata rostită de Sf. Sinod asupra fostului metropolit primat Ghenadie Petrescu, Bucureşti, 1896;

Diculescu, Constantin, *Tulburările Bisericeşti si Propaganda Catolica, Memoriu inaintat Sfantului Sinod la 25 mai 1911*, Bucuresti 1911;

Idem, *Propaganda Papista si întâmplările bisericesti de azi*, Bucuresti 1909;

Dobrescu, Nicole, *Studii de istoria Bisericii Române contemporane,* vol. I (1850-1895), Bucureşti, 1905;

Idem, *Defectuozitatea alegerii Episcopilor şi Mitropoliţilor la noi*, Bucureşti, 1909;

Idem, *În chestia modificării Legii Sinodului. Lămuriri canonice-istorice asupra Sinodului şi asupra Organizaţiunei bisericeşti din Biserica Ortodoxă*, Bucureşti, 1909;

Drăguşin, Const. „Legile bisericeşti ale lui Cuza Vodă şi lupta pentru canonicitate", în *Studii teologice (ST)*, an 9, nr. 1-2,1957;

Duca, Mădălin, *Relaţiile între Biserica Ortodoxă şi Stat în România Vechiului Regat (1866-1918),* lucrare de licenţă, Sibiu, 2006;

Filitti, Ioan C., *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834-1848,* Bucureşti, 1915;

Idem, *Principatele române de la 1828 la 1834, ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic,* Bucureşti, 1934;

Focşăneanu, Eleodor, *Istoria Constituţională a României 1859 – 1991*, Bucureşti 1992;

Furtună, D., *Preoţimea românească în secolul al XVIII-lea, Starea ei culturală şi materială"*, 1915, Vălenii de Munte, 1915;

Georgescu, Valentin Al., Strihan Petre *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova (1611-1831),* vol. II, Bucureşti, 1981;

Ghibu, Onisifor, *Studii şi documente privitoare la politica religioasă şi minoritară a României*, Cluj 1940;

Idem, *Viaţa şi organizaţia bisericească şi şcolară în Transilvania şi Ungaria*, Bucureşti, 1915;

Ghiţulescu, Constanţa, *În şalvari şi cu işlic. Biserică, sexualitate, căsătorie şi divorţ în Ţara Românească a secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 2004;

Giurescu, C.C., *Studii privind unirea Principatelor*, Bucureşti, 1960;

Idem, *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă*, Bucureşti, 1966, [2]1970;

Haret, Spiru, *Criza bisericească*, Bucureşti, 1912;

Hitchins, Keith, *Românii, 1774-1866*, (trad. românească de George G. Potra şi Delia Răzdolescu), Bucureşti, 1998;

Ionescu, Take, *Legea clerului mirean, discurs rostit în Şedinţa Camerei de la 15 februarie 1893*, Bucureşti, 1893;

Iorga, Nicolae, „Noul atac al episcopului de Roman", în *Tulburările bisericeşti şi politicianismul, 1909-1911, O cuvântare şi articole*, Vălenii de Munte, 1911;

Idem, *Tulburările bisericeşti şi politicianismul (1909-1911) – o cuvântare şi articole*, Vălenii de Munte, 1911;

Iorga, Nicolae, *Istoria Bisericii româneşti si a vieţii populare a românilor,* vol. II, Bucureşti, [2]1932;

Istoria Imperiului Otoman, coord. Robert Mantran, Bucureşti, 2001;

Izvoranu, Stelian, „Sinoadele de sub regimul lui Cuza Vodă. Importanţa lor pentru viaţa bisericească", în *BOR*, an LXXVIII, nr. 7-8, 1960;

Kogălniceanu, Mihail, *Discursurile parlamentare din Epoca unirii (22 septembrie 1859-14 decembrie 1881),* Bucureşti, 1959

Laur, Constantin, *Polemice bisericeşti în chestiunea reformei sinodale a Domnului Ministru Sp. Haret. I. Răspuns broşurei „Apologia unei legi" de Gr. Pişculescu. II. Răspuns la scrisoarea Dlui General Stoica către P.S.S. Episcopul de Roman*, Iaşi, 1909;

Lupaş, Ioan, *Legea Unificării bisericeşti. După note stenografice. Discurs în şedinţa Camerei Deputaţilor, la 1 aprilie 1925*, Bucureşti, 1925;

Mamina, Ion si Bulei, Ion, *Guverne şi guvernanţi. 1866-1916*, Bucureşti, 1994;

Mariţiu, Sabina; Salater, Wilhelm, „Istoria monedei naţionale", în *Enciclopedia de istorie a României*, Bucureşti, [3]2002;

Matei, Ioan, *Dreptul bisericesc de stat în România întregită*, Bucureşti, 1926;

Mârzescu, D. George, *Fără-de-legea canonică a Sfântului Sinodu alu Săntei Biserici autocefale ortodoxe române, însoţită de legea pentru alegerea Mitropoliţilor şi Episcopilor, cum şi a constituirei Săntului Sinodu precum si de toate regulamenntile votate de Sinodu în sesiunea anului curentu 1873*,Iaşi, 1873;

Mihălcescu Ioan, *Modificarea Legii sinodale*, Bucureşti, 1909;

Milaş, Nikodim, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche,* Mostar, 1905;

Milaş, Nicodim, *Dreptul bisericesc oriental,* traducere, Bucureşti, 1915;

Moldovan, Valer, *Biserica Ortodoxă Română şi problema unificării*, Cluj, 1921;

Mosor, Constantin, „Biserica Moldovei în timpul domniei lui Mihail Sturdza (1834-1849)", în *BOR*, an. XCIV, 1971, nr. 5-6;

Munte, Constantin de la, „Die Rumaenisch-Orthodoxe Kirche und ihre Stellung im Staate", Inaugural-Dissertation an der juristischen Fakultät, Basel, 1939;

Muraru, Ioan si Gheorghe, Iancu, *Constituţiile Române. Texte, note, prezentare comparativă,* [3]Bucureşti, 1995;

Murgescu, Costin, *Secularizarea averilor mănăstireşti*, în *Mersul ideilor economice la români*, vol.2, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994;

Negruţi-Munteanu, Ecaterina, „Moşiile mănăstirilor din Moldova închinate locurilor sfinte, după o statistică alcătuită la 1848", în *MMS*, an 43, 1967, nr. 7-8;

Nistor, Ion, *Istoria Bisericii din Bucovina şi a rostului ei naţional-cultural în viaţa românilor bucovineni*, Bucureşti, 1915;

Nişcoveanu, Mircea, „Biserica ortodoxă din Moldova şi Patriarhia Ecumenică, în prima jumătate a veacului al XIX-lea", în *MMS,* an 52, 1976, nr. 9-12;

Palade, V., „Probleme de organizare şi administraţie bisericească în opera lui Mihail Kogălniceanu", în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei* (*MMS)*, an 50, 1974;

Păcurariu, Mircea, „Dicasteria şi Consistoriul Mitropoliei Ungrovlahiei", în *BOR*, an LXXXVII, 1959, nr. 7-10, pp. 961-979;

Idem, „Cancelaria Mitropoliei Ungrovlahiei şi slujitorii ei din 1831 pînă azi", în *Glasul Bisericii*, Bucureşti, an 18, 1959, nr. 5-6;

Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,*vol. III, Iaşi, [3]2008;

Idem, *Studii de istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I şi II, Bucureşti, 2005 şi 2009;

Pippidi, Andrei, *Tradiţia politică bizantină în ţările române în secolele XVI-XVIII*, [2]Bucureşti, 2001;

Pişculescu, Grigore, *Apologia unei legi şi mai presus de ea: a unui principiu,* Bucureşti, 1909;

Piteşteanu, Silvestru B., „Cerinţele societăţii faţă cu mijloacele de subzistenţă ce ea oferă preotului", în *BOR*, an V, 1880, nr. 1;

Platon, Gheorghe, „Restaurarea domniilor naţionale (1821-1828)", în *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. 1, Bucureşti, 2003, [p. 55-76];

Idem, „Principatele Române sub ocupaţie şi reorganizare", în *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. 1, Bucureşti, 2003, [p. 77-98];

Preda, Ioan A. de, *Constituţia bisericei gr.-or. Române din Ungaria şi Transilvania sau Statutul Organic comentat şi cu concluzele şi normele referitoare întregit,* Sibiu, 1914;

Radić, Emilian Edler von, *Die Verfassung der orthodox-serbischen und orthodox-rumänischen Partikular-Kirchen in Österreich-Ungarn, Serbien und Rumänien. I. Die Orthodox-Serbische Partikular-Kirche von Karlowitz*, Praga 1880;

Reli, Simion, *Relaţiile dintre Biserică şi Stat în România veacurilor trecute,* Bucureşti, 1938;

Savin, Ioan Gh, *Biserica română şi noua ei organizare, Bucureşti*, 1925;

Scriban, Neofit, *Resturnare ultimelor rătăciri a apărătorilor Episcopatului necanonic şi a nelegiuirilor făcute Bisericei Româneşti,* Bucureşti, 1867;

Silbernagl, Isidor, *Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients*, Regensburg, ^{2}1904;

Slăvescu, Victor, *Finanţele României sub Cuza-Vodă*, 3 volume, Bucureşti, 2003;

Stan, Liviu, *Mirenii în Biserică. Studiu canonic-istoric*, Sibiu, 1939;

Stănculescu, Ion F., „Reforme, rânduieli şi stări bisericeşti în epoca fanariotă", în *BOR*, nr. 5-6, 1963;

Stoicescu, Nicolae, *Cum măsurau strămoşii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, Bucureşti, 1971;

Sturdza, Dimitrie A., *Biserica Ortodoxă Română – Cuvântare rostită în Senat cu anexe: Articol 21 din Constituţiune şi diferitele proecte de Lege pentru îmbunătăţirea situaţiunei materiale a clerului mirean de la 1882 pene la 1893*, Bucureşti, 1893;

Şerbănescu, Niculae, „150 de ani de la naşterea lui Alexandru Ioan Cuza, 1820-20 martie-1970", în *BOR*, an LXXXVIII, nr. 3-4, 1970;

Ştefănescu, Melchisedec, *Papismul şi starea actuală a Bisericii Ortodoxe în Regatul României*, Bucureşti 1883;

Idem, *Studiu despre ierarhia şi instituţiunea sinodalã în Biserica Ortodoxã a Răsăritului în genere şi despre ierarhia şi instituţiunea sinodală în Biserica Ortodoxã Românã*, Bucureşti, 1883;

Idem, *Memoriu despre starea preoţilor din România şi despre poziţiunea lor morală şi materială*, Bucureşti, 1888;

Ion Ţuţuianu, *Statul şi Biserica românească în epoca premodernă. Studiu juridic,* Bacău, 2003;

Valdman, Traian D., „Chestiuni privitoare la organizarea şi lucrarea Bisericii în legiuirile Moldovei din prima jumătate a veacului al XIX-lea", în *MMS*, an 47, 1971, nr. 3-4;

Voinescu, Ioan, *În apărarea episcopului Gherasim al Romanului. I. Răspuns „unui laic iubitor de cele sfinte". II. Răspuns Dlui Vlahuţă la articolul „Pace vouă" din „Universul"*, Iaşi, 1910;

„Vrâsta ca impediment la alegerea în Episcopat. Studiu canonic şi juridic", în *Curierul Judiciar*, nr. 66, 68 şi 69, Bucureşti, 1911, (broşură anonimă);

Xenopol, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană,* vol. XI, Bucureşti, ^{3}1930;

Zăvoianu, Corneliu G., „Mitropolitul Nifon Primat al României (1850-1875). Viaţa şi activitatea", în *Studii Teologice* (*ST*), seria a III-a, an. 52, 2000, nr. 3-4, Bucureşti.